

And Muller sculp. Neap. 1722.

Collegii NICOLAI PARTHENII *Lugdun.*

GIANNETTASII

103216

ss. NEAPOLITANI E' SOCIETATE IESU *Trinit.*

ANNUS ERUDITUS

Societ. IN PARTES QUATUOR. *Iesu*

Catalogo S E U *Inscript. an. 1729.*

STATA TEMPORA

DISTRIBUTUS.

ILLUSTRISS., ET EXCELLENTISSIMO

PRINCIPI

ANTONIO

RAMBALDO I.

S. R. I., COLLALTI, AC TARVISIENSIS

COMITI, &c

DICATVS.

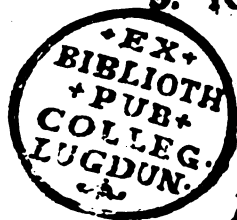
PARS I. *Ver. Herculaneum.*

PARS II. *Æstates Surrentina.*

NEAPOLI, Apud Dominicum Raillard, MDCCLXXII.

SUPERIORVM FACULTATE.

RECEIVED

THE

LIBRARY

OF

THE

UNIVERSITY

OF

ALBANY

NEW YORK

1900

AMTOTO

RECEIVED

THE

LIBRARY

OF

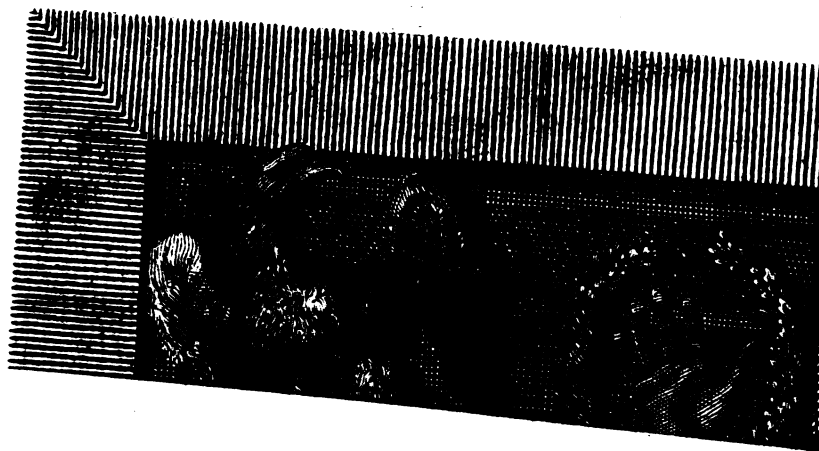
THE

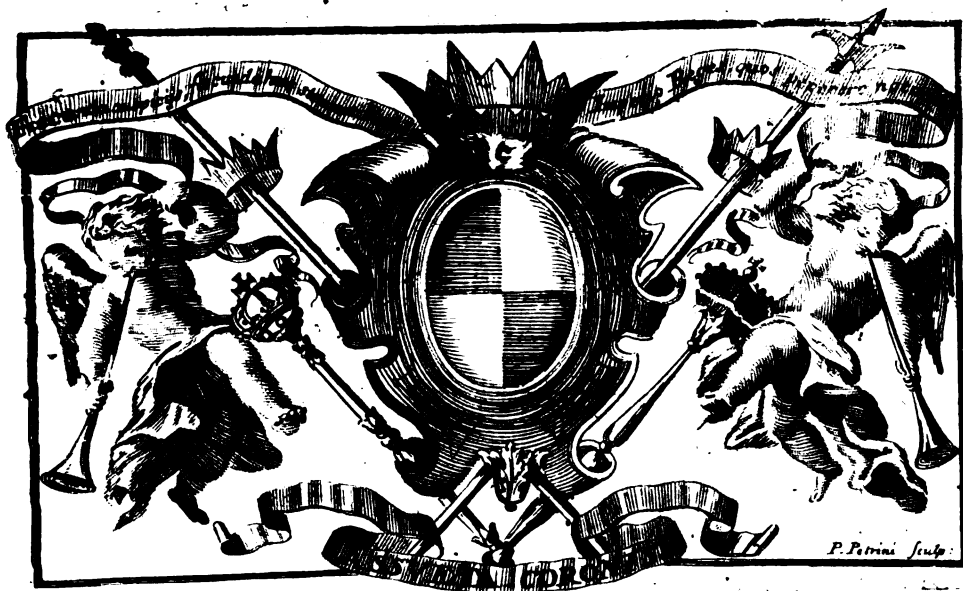
UNIVERSITY

OF

ALBANY

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI
ANTONIO RAMBALDO I.
 S: R. I. Comiti.

Collalti, Sancti-Salvatoris, Radii, Credatii, Collis-Divi Martini,
 Musestris, &c. in Italia. Dynastæ Pirnitzii, Teuto-Rudolerzii,
 Thscernæ, &c. in Germania. Hypothecario Possessori Cæ:
 sarei Ybberensis Telonii penes Danubium, &c. In Bohe-
 miæ Regni, Provinciarumq; annexarum Comitibus prin-
 cipali Assessori, atque in Dominorum Statuum In-
 terioris Austriæ Conciliis Senatori Amplissimo,
 Augustissimorum Cæsarum Josephi I. & Caroli
 VI. Regnantis Aureæ Clavis Equiti, ac Cu-
 biculario, ex vetustissimis Marchiæ Tarvi-
 sinæ Principibus, Tarvisique Co-
 mitibus Oriundo.

A N T O N I U S F I A N I
S O C I E T A T I S J E S U
Perpetuam Felicitatem.

N tandem Tibi Parthenius Tuus;
 Prin.

Princeps Excellentissimè , suo veluti è
tumulo redivivus ; Tuus , inquam ,
nam Tibi diuturno literarum commer-
cio notum , ità synceris , ac nihil fu-
catis amoris significationibus complexus
es , ut Tibi arctissimo necessitudinis nexu
devinctus , Tibi uni viveret . Novum
nunc etiam nactus per Te vitæ munus ,
Tuis auspiciis feliciter auspicatur . An su-
perstitem Parthenium non appellem , dum
totum eruditis in hisce paginis , purgatis-
simo tanquam in speculo , illum intue-
mur ? At quod vivat nonne id omnino
Tuum ; si quæ Parthenius , Te primùm
suadente , est aggressus , Te sæpius admo-
nente continuavit , Te adjuvante perfecit,
eadem Tuis opibus , Tuo Numine in lu-
cem prodeunt , victura Tuo munere im-
mortalitati ? Tibi ergo opus hoc , multis
nominibus jam Tuum merito , & opti-
mo jure redditur veriùs , quàm sistitur ;
nec ambigo , quin gratissimum Tibi ac-
cidat , quando totus in eo suis omnibus
expressus lineamentis , omnibusque , quæ
Oratorix , quæ Pœticæ facultatis adum-
bratus coloribus Parthenius ille Tuus elu-
cet , novo se voluptatis additamento eru-
ditioni Tuæ probaturus . Nam & si sin-
guli

guli tam præstantis ingenii factus il sint,
ut satis innuant à quo haurere vitam, à
quo hauriunt, Parentem; & radiorum in-
star, non longè à sole sint, quem præ-
ferunt: tamèn in unum collecti, qua-
nam præstantiori specie, doctissimis Viris
admirationem videantur facturi, incertus
sum. Sic avidiori Solem haurimus oculo,
ubi omnibus ille radiorum splendoribus
coronatus occurrit.

Verùm ut cætera Parthenio desint
(quæ certè non desunt) maxima ei lau-
dis accessio fiet, quòd in celsissimo Am-
plitudinis Tuæ nomine apparere voluerit.
Te ille statuit præ omnibus suorum ope-
rum Mecænatem, Te Patronum, ac de-
cus immortale, tam hoc sapientèr, quàm
illud sapientissimè, quòd Tuum de se ju-
diciu[m] optimum omnium, quo semper
floruit, iudicio præoptavit; haud dubius,
quin Sapientissimis laudanda forent, quæ
Tu Princeps omnium sapientissime lauda-
res: quin amplissimum laboris sui fru-
ctum se relaturum putavit, si Tibi uni
satisfecisset. An non ad splendorem ma-
gni nominis Nomen imploraret Tuum,
quo signatus Parthenius in lucem iterùm
prodeat augustior? Felix Parthenius, qui

Tibi placere potuit ; Tibi , inquam , in
quo nihil à Fortuna non magnum , nihil
à Virtute non maximum , ut Tu merito
ille censearis ,

*Quem magnum volare homines , quem Numina magna
Majorem*

Scilicet de sæculorum omnium judi-
cio securus est , qui probatus est Tuo . In-
vitavit , ut opinor , Authorem amor ille
Tuus , quo sapientes omnes antiquorum
famæ æmulos mirificè foves , eorum in
Te studia , animosque incredibiliter accen-
dens ; ut qui amæniori Musarum studio ,
ac disciplinis omnibus operam navaveris ,
non nisi in eruditos Viros animum appli-
cares Tuum , eosque insita quadam vi
ad sapientiam incitares . Triumphat porrò ,
tanto Mæcenate Parthenius ; nàm quis
eum summo non habeat in pretio , quem
viderit Celsitudini Tuæ in pretio esse ?
Eximium quid , singulare , ac propè divi-
num in hoc Viro nulla non ætas suspiciet ,
quòd magni æstimaverit Collatus . Instar
omnium Tu ille es Assertor , Vindex , Or-
namentum , Præsidium , Mæcenas , Pa-
rens , omnia , magnum , & quid nisi Tuum ,
hæc unum te præstare potuisse ? nullo tamen
negotio potes , qui

. Quæ divisa beatos

Effi-

Efficiunt, collecta tenes....

Omnes nimirum, quibus ea posse licet, cum naturæ opes, tum Fortunæ. Blanditam Virtuti Tux manum utriusque sentiat, si tantum, quo sis ingenio, quo Generis nitore secum quis reputet. Fuerit ea præcipua Parentis Tui optimi laus, quod Te clariori præditum indole, vel ex teneris annis, liberalibus disciplinis imbuendum tradiderit; Tua, ab ineunte pueritia, est ex integro gloria, quod institutionem, ætatem, vota etiam omnia ingenio superaveris, ut nullus sit, qui mentis acumen, felicitatemque admiratus non fuerit: nulla Academia, quæ Te literis erudiendum acceperit, quin summis honorum præconiis mox exceperit eruditum. Fuerint isthæc indulgentis Naturæ munera, quod singulari, ac prorsus divino Te ingenii acumine, ac dexteritate donaverit: diligentia Tux debetur, quod ingenium Ipse Tuum antevertens, Naturæ dona cumulaveris veteris idem elegantia, idem disciplinarum omnium cultor egregius. Quid enim? Unus ne ab avitis laudibus degener patrios corrumpere spiritus? Quid si Avorum gloriam ita excipis Unus, ut expleas? Ità Majorum retines

do.

dotes ; ut Tu non modò ab illis expressus , sed in Te Majores Tui , summa cum gloria expressi videantur : ornantur à Te illi sine dubio magis , quàm Tu ab illis ornaris .

Atque hinc libentissimè Collaltianæ regiæ Familiæ singulares dotes silentio premerem , cui summum decus est , nunquam satis posse laudari . Eò eminet gloriæ in fastigio , ut vix ei aliquid laudis accedere possit ad cumulum . Non enim Tibi ex nobili tantùm Stirpe , vel ex celsissima , sed ex planè Regia sanguis est . Et quamquam undè ea primùm fluxerit , adhuc inconfesso satis non sit ; Regia tamen origine manasse , nemo est , qui eat inficias . Nam sive è vetustissimo Romanorum stipite , de Comitibus nuncupato , Collaltorum Genus placeat erupisse , quod quidam censent : sive ab illo Tarvisii Comite , qui anno reparatæ salutis circitèr quinquagesimo , per Divum Prosdocimum Divi Petri discipulum sacro intinctus latice militiæ Christi nomen dedit , Collaltos oriundos cum aliis malimus ; præcipuè , cùm exinde per aliquot Sæcula in Tarvisio Comites isti , non solùm titulo , sed pleno etiam juris suffragio , Cæsarea interposita

autho-

authoritate , sint dominati : sive ex Merovingiis Gallorum Regibus eosdem exortos credamus ; ut non omittam illorum hic mentem referre , qui ex hoc ipso Stipite , Columnenses Proceres Romanos nobilissimos ; Zollerianos , Germaniæ Comites vetustissimos , Hohenzollerianos S.R.I. Principes , & Brandenburgicos , ejusdem S. R. I. Electores , recentes Borussia Reges , ipso agnomine , & gentilitio Stemmata , multis suffulti magni ponderis documentis , progenitos probant : sive demum , quod literis mandarunt non pauci , (vide in quas illustres sententias insitus Regalis Familiæ Tuæ splendor eruditorum mentes distraxerit) Solis ea siquidem instar , in cujus obtutu , si quis hæreat , multiplicem sibi (à sole tamen non alienam effigiem intueri videtur) . Idque certum , indubitatumque , & plurimis , & mihi est , Longobardis Regibus conjunctam à primis eorumdem temporibus , usque ad hanc diem , octingentis , & ultra annis recta , imperturbataque linea , ac successione , illustrissimis , ac celsissimis Nominibus , Titulis , Gestis , Muneribus præcipuis , eximisque Privilegiis , Jurisdictionibus , Prærogativis , Dominatu , Pietate , Munificen-

tia,

tia ; atque omnigena Virtutē universō terrarum Orbi Gentem Collaltiam innotuisse : Nobilissimum , ac Regiis trabeatum Titulis sanguinem in Te , continenti Claritatis , Dignitatumque serie transmissum inconfesso omnibus sit . Atque hinc vel maximè apparet , quàm spectabilis sit ; quàm pervetusta , quàm inclyta , quàm regia sit Collalti Familia , quòd Nili instar , suum occulat caput , ortusque suos malit Posterorum admirationi patere , quàm oculis . Satis superque ex immensis , quæ latè diffundit undarum flumina , Fontis sui magnitudinem excellentiamque commendans : de quibus , ut Senecæ verbis utar , quodcumque elegeris , mare est . Nilo quidem non absimiles dixerim singulos celsissimos Familiæ Tuæ Heroes , qui , pleno gloriæ alveo universum terrarum Orbem sine adjutorio imbrium fecundarunt . Sed hic hæret calamus , neque eò se audet committere , quò Parthenius velificatus feliciter , omnem hac in re curam , & partes feliciùs præoccupavit . Dolendum profectò de Parthenii obitu bonis omnibus fuit ; at conquerendum maximè fuisset Tibi , Princeps clarissime , nisi suum fatum præcurrens , parem tanto Operi

ma-

manam festinantem apponere decrevisset;
nam quemadmodum Operum ornamen-
tum, sic unus erat Parthenius, à quo
egregiè Tui magni Sanguinis dotes suo
benè in lumine collocarentur.

(1) Neque hìc mihi, aut illum ne-Anno 930.

cesse est nominari de Collatina Stirpe Ram-
baldum I. qui Lovadinam ditionem a Be-
rengario, Longobardorum Rege, dono
recepit: aut (2) Garimbertum, virum

illum sæculo majorem suo, qui sub Anno 980.

Othone Cæsare copiarum Dux renuncia-
tus, consilio statim, ac robore Corticel-
lam, & Castrofortium Imperio adeptus
est.

(3) Quid unus omnium confidentis-Anno 1000.

simus Rambaldum II. laudibus exornare
contendam, quem & Imperator Otho III.

dignitate, honoribus, munificentia sua

cumulare, ipsoque amplissimo Ravisii Co-

mitatu donare: quem Parthenius cohone-

stare præconis, & Musarum munere im-

mortali provehere ad gloriam conati sunt.

Præteream lubens oportet (4) Rambal-Anno 1036.

dum III. ab eodem Cæsare, pari munifi-

centia argumento, amplissimè decoratum.

Par est ut sileam (5) Ensidium illum I.

Collati, & Tarvisii Comitem, cui Hen-Anno 1107.

ricus V. Imperator Augustus rata, atque

b

ad

ad omnem Posterorum memoriam firmam,
 omnium privilegiorum jura esse, jussit;
 vel cui Majorum claritatem, opesque an-
 ctas Regalis Collata Familia jure meri-
 to debet. Satiùs putem silentio premere

Anno 1155.

(1) Manfredum III. Collati, & Tarvisii
 invictissimum Comitem, qui sub Frideri-
 co I. Imperatore multarum palmarum Dux
 novo semper auctario virtutis, militavit
 ad gloriam. (2) Talbertum I. qui Vene-
 tiarum, Carinthiæ, & Parmæ Ducibus
 contra Veronenses Principes additus Co-
 mes, Ducem se præbuit; in quo uno quid
 primum mirer, Pietatem an Animi ma-
 gnitudinem, penitus ignoro. Cesalta enim
 armis occupato, Castro Sylvæ à funda-
 mentis constructo, Deo se suæque omnia
 addixit: Cartusianæ Familiz Domicilium
 basilico sumptu excitavit, atque integer-
 rimis vitæ moribus, non vulgaris sancti-
 moniæ famam est adeptus. (3) Schenel-
 lam IV. Ducem sagacissimum, qui apud
 Carolum IV. Imperatorem, summo sem-
 per loco habitus, Venetiæ federatus Comes,
 Ducem se præbuit; adversus Hungaros
 opem tulit; atque affinium Scaligerorum
 potentiam, Galliæ Cisalpinæ formidabilem
 armis fregit. (4) Petrum Rolandum I. cu-

1351.

1363.

1412.

jus

ius ope , atque opera Hungari Tarvisio magna strage depulsi ; Sancti Salvatoris castrum obsidione liberatum , ut in ipso cum ætate robur certasse , consilium cum robore videretur .

Mitto etiam ex inclyta hac Gente (1) Rambaldum VII. cujus martiam virtutem nulla unquam conticescet ætas , quod ille Principibus Cararensibus infestissimus Regulorum de Camino iras rebelles domuerit , Saligetum acquisierit . Ensidium IV. (2) magni nominis Virum , qui contra Aquilienses , & Patavinos venetas partes sustinuit , itaque summis periculis se fortiter obtulit , ut ejus animi robur , omnibus admirationi fuerit , quemadmodum Ducis Contareni literæ locupletissimæ testantur . (3) Schenellam V. , & (4) Joannem Paulum III. præclarissimos Colleti , & Tarvisii Comites , quorum alter miles acerrimus cognatis Estensibus in Ferrariæ defectione suppetias tulit , Hungarosque Tarvisio propulsavit : Alter verò , quam in Hungariâ post tot Turcarum clades , vitam servavit incolumem , in Patria , suos inter fataliter profudit , sinceritate , animique generositate Vir nulli secundus , quinimò sic jacens , omnibus

1390.

1395.

1412.
1692.

b 2

mira-

miraculo futurus: Hos, inquam, aliosque sexcentos (quod Epistolæ angustis prohibeor) lubens omitto. Sed qui fieri poterit, ut missos fecerim eos Collaltiani Sanguinis cellissimos Principes, qui, & in obeundis negotiis diligentia; & in explicandis dexteritate, & in componendis populorum litibus emicuere?

Emicuit hac primùm (1) Pyrrus I. Collalti, & Tarvisi Comes pro Rodolpho II. Imperatore Legatus. Emicuit (2)

Anno 1596. Jacobus II., qui Maximiliano, & Ferdinando I. Imperatoribus à Consiliis, eo in munere ità egregiam navavit operam, ut in medio sit, utrum prudentia præstantior fuerit, an ea Animi fortitudine, quam Philippo II. Hispaniarum Regi, Militiæ Præfectus præsetulit. Emicuit (3) Marcus Carolus I. Collalti Comes, Pace, Belloque in Germania, & in Italia clarus; Legatione pro Carolo IV. Imperatore ad summum Pontificem obita clarissimus. Emicuit

1372. (4) Ensedisius III. qui Marchiæ Tarvisinæ procellas Ezzelini, & Alberici tyrannide excitatas, usque adeò celsus, erectusque excepit, ut animum quavis fortunâ majorem præstiterit. Emicuit (5) Rambaldus V.

Anno 1260. qui fœderatis in Ezzelinum christianæ militiæ

litiz copiis adjunctus , nullà opum inju-
 rià , quin etiam aucta sui nominis fama,
 superior discessit . Emicuit illud Familiæ
 tuæ præclarissimum Sidus (1) Rambaldus Anno 1300.
 VI. quem Benedictus XI. Anconæ Mar-
 chionem , virtutis suffragio renunciavit ;
 Fridericus Imperator Augustus ac Rober-
 tus Siciliæ Rex nullis non honoris in-
 signibus honestatum profluere ad omnis æta-
 tis famam jussere . Qui & Arcem muni-
 tissimam ac Sancti Salvatoris Castrum Re-
 gifico luxu à fundamentis excitavit .
 Quot virtutum radiis emicuit (2) Manfre- Anno 1321.
 dus III. Episcopus simul , & Princeps Acer-
 densis ad Feltrianam , & Bellunianam In-
 sulam non multo post , prudentiâ Duce ,
 Sapientiâ Comite , summo omnium plausu
 evectus ! Dignus profectò , quem Fama
 literis , Fides emulo consecret : Qui enim
 literis non consecratur , & Cælo , qui di-
 vini Numinis cultum , & Orthodoxæ Re-
 ligionis splendorem , animos Majorum
 præferens , Vidorem recepit , Feltrem
 contra Guercellos Caminenses propugna-
 vit ; & sacra dignitatis munia impertérri-
 tus explens , dum populos inter se civi-
 li bello bacchantes ad pacem pro virili
 excitaret , astu circumventus , pro pastoralis
 mu-

munere, sibi que demandatis ovibus vitam ipsam profundere non dubitavit? Hisce præstantis animi igniculis emutriti, emicuerunt (1) Antonius III. Narvisæ Abbas, & Vinciguerra IV. Patruus Tuus, magnâ Melitensi cruce insignitos, quorum alter in Christiani nominis hostes Dux strenuissimus, profuso per summum decus sanguine, triumphavit: Ater Turcarum terror, Fidei orthodoxæ propugnaculum omnium ore prædicatur. Hos triumphali gradu secuti, mirum quantum emicuerunt (2) Rambaldos XIV. ac (3) Rodolphus II. qui pro Catholica Fide, atque Imperii Romani maiestate recentibus hisce temporibus contra Turcas pugnando, pari fato fortiter obierunt! Quid? quod nostra hac scempellate singularis hæc consilii maturitas, & masculus hic animi vigor in (4) Dompilio III. Narvisæ Abbate meritissimo ad miraculum inclasuerit? Magnus siquidem Vir iste, cui ad omnia summa una visa est ætas deferre: at si egregia facta cum annis quis conferat, ætatem ultra putet: quem merito Innocentius XII. P. M. à Domesticiis suis habuit, & Clemens XI. Corcyrensem Archi-Episcopum renunciavit. Pariter præ-

dunt

Anno 1568.

1563.

1695.

Anno 1707.

dant luce (1) Alexander III. qui Venetis
propositam sibi suæ Gentis gloriam, us-

1709.

que eò moribus liberalissimis auxit, am-
plificavit; ut omnium benevolentiam equi-
tate animi, ac moderatione sibi concilia-

rit. (2) Claudius II. pro Ferdinando Bohe- Anno 1820.

miz Rege ad Regem Galliarum Legatus,
qui tanta virtute, & integritate fuit, ut
quantum ejus operibus vitæ diuturnitas de-
traxit, tantum attulerit laudibus. (3) Odoar-

Anno 1720.

dus II. comitate, ac morum suavitate,
acri ingenio, studiisque ornatissimus, qui
Annæ Mariam, unicam Sororem Tuam
in matrimonium duxit; Matronam quidem
centè pietate, atque in Deum cultu sin-
gularem, Vitæ moribus innocuis admiran-
dam; neque unquam satis pro dignitate lau-
datam. Quid verò dicam de (4) Scipione

Anno 1720.

III. consilio, prudentiâ, dexteritate, ac
summa in negotiis obsequiâ felicitate &
Vir sane inter bonos optimus, inter do-
ctos doctissimus, inter utroque, tum
dignæ Principe facundia, tum jure di-
cendi fortissimus. Quid de (5) Joanne

Anno 1684.

Antoni III. aut persentissimo mentis con-
silio, aut singulari animi fortitudine,
qua Domum suam civilibus labentem di-
scordis restauravit, opes auxit, & glori-

siam

Anno 1206

riam Posteris firmatam reliquit ? Quid ?
Sed quid amplius possim Collaltiano No-
mini annectere ? Sacras ne Insulas , qui-
bus (1) Volkerius I. Patriarcha Aquilien-
sis , Dux Fori Juliensis , Vir sanctimonia
celebris , vel prodigiis post ejus obitum
comprobata , quibus innumeri Gentis Tuæ,
ut bellè inquit Parthenius , tanquam ex
Equo Trojano prodierunt ad Christianum
Orbem sparsim undique pietatis , ac do-
ctrinæ facibus illustrandum , Heroes incla-
ruere. Nova ne honorum insignia , qui-
bus hæc non semel decorata Familia ? Te-

Anno 1563.

stis (2) Rambaldus XIII. Collakti , & Tar-
visii Comes , Abavus Tutis , & sub Caro-
lo V. Cesare contra Turcas Dux strenui-
simus , cui pro maximis , ac penè immor-
talibus in se meritis quamvis tot insignia,
ac Regalia Privilegia prestanda laborave-
rit tanti Principis magnificentia , tot etiam
Dignitatum titulis , atque ornamentis ,
sensit majorem. Hostibus verò victis , in
pacis otio negotiosus , opes amplificavit .
Literarum cultor , Viros eruditos suâ in-
anâ splendidissimè fovere solitus . Pietatis
studiosus , Carmelitis Canobium , Deiparæ
Templa construxit , opibusque , dotis loco
stabilivit . Castrum Radii elegantius reedi-

fica-

ficavit. Testis (1) Antonius III. Tritavus Tuus, Anno 1510.
 Friderici III. Cæsaris à consiliis, Vir planè Re-
 giæ liberalitatis, ac munificentia, cujus in-
 genti sumptu Tempia, Araeque plures ad hæc
 usque tempora venerantur; qui Venetis, Cam-
 baracensi foedere in discrimine positis opem
 tulit præsentissimam. Testis (2) Vinciguerra I. Anno 1470.
 Collalti, & Tarvisii Comes, & Friderici Cæ-
 saris intimus Consiliarius, qui in Foro Julii
 propriis copiis Scandero, Turcarum Duci, se-
 cundo prælio sæpius restitit, eumque demùm
 ab illa Regione strenuè propulsavit. Testis (3) Anno 1433.
 Antonius I. Sigismundo Imperatori charissi-
 mus, cujus ab arcanis consiliis fuit, atque à mili-
 taribus stipendiis: Draconis torque Regis Ara-
 gone, manu ipsius Cæsaris, inter Principes insi-
 gnitus. Testis (4) Antonius IV., Proavus tuus, Anno 1620.
 Venetæ Reipublicæ Exercituum Archistrathe-
 gus, Maximiliani Austriæ Archiducis Cubicu-
 larius, Pietate inclytus, munificentia in ex-
 truendo Sanctæ Crucis Templo planè Regia,
 Singularis. Testis (5) Octavianus I. ex Aulis ma- Anno 1568.
 gnorum Principum ad Venetos rediens, Miles,
 ætate sua, quâ manu, quâ consilio, omnium fa-
 cilè primus. Testis (6) Octavianus II. Matthiæ, Anno 1634.
 & Ferdinandi II. Imperatorum Cubicularius,
 & Peditum Tribunus. Testis (7) Rambaldus il- Anno 1630.
 le Magnus, Comes de Collalto, Patruus Tuus,

in quem unum omnia penè Cæsareæ munificentiae spectatissima munera, copioso honorum alveo, pace, belloque abundantius confluxere. Fuit enim supremus belli Præses, imperialis Italiae Vicarius, Corrigii Princeps, aurei Velleris Eques, qui dum Avos omnes omnigenâ virtutum laude, & exæquat, & vincit, ad Posteris novos dignitatum Titulos, quæ ipse floruit, transmisit. Testis (1) Claudius III. Ferdinandi III. Imperatoris à consiliis, clarus legationibus susceptis ad Ducem Mantuæ, ad Electores Brandenburgicum, & Saxonicum affines suos, atque ad magnæ Britanniae Regem; cujus singularis animi præstantia hisce Posteris demandata carminibus:

*Visa potens nimidum Fatis Collalta Propago,
Si Foret in terris Claudius ille diu.*

Anno 1708.

1678.
1696.

Testes denique locupletissimi (2) Leopoldus Rambaldus I. (3) Antonius Carolus, & (4) Antonius Franciscus I. Aurei Velleris Eques; qui Collalti, & Tarvisii Comites, quâ honorum dignitate, quâ consilii maturitate spectatissimi, Leopoldo, & Josepho I. Imperatoribus per quàm chari. Literaria ne ornamenta, quibus tua isthæc Progenies semper enituit, vel inter bellicos labores Martiam Laurum Apollineâ, & armorum fragores placidissimo Musarum otio gaudens identidem commutare? Satis sic oculos intendere in (5) Annibalem Mariam I.

1701.

Bri-

Brixianæ Arcis Præfectum, studiis humanioribus, ac disciplinis omnibus ad invidiam ornatum, in (1) Collatinum I. qui literis æquè, ac Ar- Anno 1696.

mis præstans, Togatę simul, atque armatę Palladis studiosus, Regnorum Præsidium, atque Mæcenas eruditissimus, omnium ore nuncupatus.

Pietatis ne officia, quibus Collaltianus Sanguis vèl ab incunabulis se se præbuit imbuendum?

Micat Solis instar (2) Annibal III. Collalti, & Taruisii comes, qui veram sibi celebritatis gloriam comparaturus, rigidioris observantiæ Seraphicam Familiam, vulgò Capucinorum ingressus, in eadem diù gloriosior delituit, An- Anno 1666.

geli Mariæ nomine jure, ac meritò nuncupatus, quòd Angelicos mores perquàm graphice exprefferit. Micat & illud (3) Petri Rolandi II: Avi Tui lucidissimum Sydus, qui tùm omnibus virtutum, quæ Principem decent, omnium tùm maximè Religionis argumentis homines sibi, ac Deum demeruit, Posterisque æternum sui desiderium reliquit. Micant innumera alia spectatissimæ Familiæ tuæ primæ quidem magnitudinis lumina, quæ Regalis munificentie monumentis, ad divini Numinis cultum amplificandum, quæ innocuis moribus, quæ etiam Sanguine Avitæ Pietatis igniculis Nepotibus subindè venientibus facem perpetuò prælatura.

Anno 1665.

Verùm quò pergo? Si singillatim quæ tua sunt decora, Princeps Excellentissime, vellem recensere, dies me potius, quàm res profectò deficeret. Quæ hætenus enumeravimus, quamvis Tibi uni videntur debita, tamen sibi etiam, clarissimi Vir nominis, suavissimus Parens Tuus

Anno 1707. (1) Vinciguerra V jure meritò vindicat. Is quidem certè (triumphet hic Tuus in Parentem optimum amor) suo is, inquam, consilio animos ad Belli gloriam propensos ad Familiæ decus aliena penè oblitteratum iniuria, restituendum, conservandum, amplificandum instituit, ac revocavit. Sua ipsius opera & opes auctæ, & Tui nominis fama per orbem latè vagata. Quin Regum etiam acclamationes innumeræ, quibus ille supra invidiam est decoratus, Tuis etiam laudibus velificantur: Quis eo unquam, aut in adversis fortior, aut moderatior in prosperis? Maximis, clarissimisque virtutibus insignitum, Justitia, Severitate, Clementia, Pietate, summaque erga omnes benevolentia conspexere semper Gentes universæ; at Te potissimùm, Antoni Rambalde, amantissimi Parentis Tui dotes istæ non latent, omnes Tu propius rimatus es, ad unam omnes Tu combibisti. De illo itaque (ut aliàs de alio Principe) dictum quid vereare?

Ut similem cudant, sudabunt Sæcula.

At

At post tot Tui Sanguinis Heroes (licet
 omiſſis pluribus) recensitos, non ne ad Episto-
 læ coronidem opus eſſet, & Matronarum Cæ-
 tum currenti calamo recensere? Omittam ta-
 men & illas (1), quæ ex Regibus, magnisque Annum cir-
 Principibus ortæ, Collaltis junctæ, & ex Collal- citer 1000.
 tis ad Reges, summosque Principes cognatio-
 nibus, atque affinitatibus promanarunt. Nec re-
 feram Gislam Berengarii II. Italiæ Regis Fi-
 liam, Adalberti II. Regis Sororem (2) Rambal- Anno 1090.
 do II. Tarvisii Principi desponsatam. Omitam
 Mathildem, Burgundiæ Marchionis lectissi-
 mam Filiam (3) Rambaldo IV. Collalti, & Tar- Anno 1200.
 visii Comiti, quàm felicissimo Hymenæo con-
 junctam. Tacitus præteream (4) Anitias Roma- Anno 1260.
 nas, (5) Esteſes Ferrariæ, (6) Gonzagas Man- Anno 1300.
 tuæ, (7) Polintas Ravennæ, (8) Manfredas Ri- Anno 1400.
 mini, atque Faventia, (9) Austriacas Corrigii, Anno 1500.
 Scaligeras Veronæ, Cararienses Patavii, Montis Anno 1600.
 Ferrati, Goritiæ, Onarias, Cammenſes, Triul- Circa An-
 tias, Pias Sabaudicas, Turrianas, Purililiorum, num 1630.
 Ferrarias Maſſeriani, Eruarias, Taurellas, Al- 1640.
 taimnianas, Salmenſes, cæterasque penè innu- Anno 1196.
 meras Heroinas Principes Collaltiano Sangu-
 ni, nuptiali fœdere copulatas. Neque hic locus
 eſt referre Rangonias, Maluitias, Rubeas,
 Selikias, Scottas, Martinengas, Caſtillionæas, de
 Obizzis, de Gambaras, Savornianas, Triffinas,

ab

ab Arcu, Lodronias, Teifellias, aliasque nobilissimas Italiae, & Germaniae Familias Tibi affinitate conjunctas. Hæc enim, cum luce ipsa sint clariora præterire, quàm exequi lubentiùs duco. Non reticeam tamen Excellentissimam Uxorem Tuam, Mariam Eleonoram, ex vetustissimis Styriae Ducibus, ac Regulis à Starhemberg, Ernesti Rudigheri à Starhemberg Vienne Austriæ contra ingentes Turcarum copias Defensori ter inclyto, ac de totà Christiana Republicà benemerito, nobilissimam ex Fratre Neptem, in qua quidem cæteræque animi dotes, & ingenii vis, & oris pudor, atque elegantia, ità per se lucent, ut nullo indigeant adscititio laudationis fucò; ità per se eminent, ut omnibus suspiciendas, admirandasque se præbeant; nemini, nisi robustæ, ac masculæ virtutis, imitandas: in eà tamen id maximè facit ad cumulum, quòd Te amplissimum, & ornatissimum Virum incredibili amore prosequatur. Nec filebo, tot inter Indigetes, quos Cœlo Familia Tua transmisit, Julianam Sanctissimam Virginem, Collalti, & Tarvisii Comitem, Ecclesiæ Fastis adscriptam, plurimisque prodigiis celeberrimam, quæ insigne Asceterium Divo Blasio, & Cataldo dicatum Venetiis, in

Insulà

Insulà Judaicà excitavit ; ibidemque prima Monialibus , Sanctimonix famà undique convolantibus , præsuit : Cujus virgineum corpus , post tot Sæcula integrum adhuc , atque incorruptum in eadem Ecclesia publico populorum cultui asservatur.

Verùm , ut hæc omnia maxima per se sint , ut ut Singularia , ac propè divina ; sunt tamen infra Colaltianæ laudis fastigium . Eò , fatendum est , gloriæ , Sapientix , pietatis cellissima Colalti Propago evasit , ut id unum desideraverit , undè cresceret : visa tamen (dicam audacter) per Te Unum crescere , Antoni Rambalde , Princeps Excellentissime , qui acceptam à Majoribus gloriam Posteritati , veluti per manus tradis ampliorem de Tuo . Hoc enim verò præstat novum illud mentis Tux robur , quo ter inclytæ Familiæ Tux decus ab Italià iterum in Germaniam translatus novis honorum splendoribus decorasti ; Majoratumque Colaltianum , temporum injuriâ , hominum invidiâ hinc indè direptum , contentionibusque distractum recuperasti , reparasti , auxisti . Dignus , qui inter

ter Iosephi I. , & Caroli VI. Cæsarum
Cubicularios adlegerere , & Clavis au-
reæ dignitate , ad hanc usque diem ,
decoratus eniteas . Hoc obtinuit ingens
ille Tuus animus , & rebus adversis ,
prosperisque major , quo divinum illud
inter tot Dynastias , ac blandientis
Fortunæ lenocinia exhibes mirificè , quod
in Annibale , secundis præliis elato , de-
sideravit Valerius , felicitatis , ac mode-
rationis contubernium : Hoc Comitas il-
la , quæ quidem , incredibile dictu est ,
quantum in Te omnium amorem , stu-
diumque conciliet . Hoc singularis illa
Ingenii benignitas , qua meam erga Te,
infinitis propè obæratam nominibus , ob-
servantiam , non modò mirificè , laurea-
tis ad me Literis foves , & erigis , sed
jucundissimis etiam amicitiae titulis splen-
didissimè cohonestas , ut scilicet , cui ad
augendum fastigium jam penè superest
nihil , hoc uno , qui reliquus est , cre-
scas modo , si tutus magnitudinis Tuæ,
Te ipse submittas . Hoc denique aurei
mores , virtutumq; omnium spectabilis ,
qui in Te est , nexus ; quibus Sangui-
nis splendorem novo , ac majori obum-
bras splendore , & infra Te posita tot
innu-

innumera Avorum decora respectas. Majoribus debes, quod Te magnum volupe; at Tibi uni, quod virtutibus animi longè Te efficis majorem. His fulgere Tuum est, nullis præterea fortunæ, aut temporum vicibus obnoxium. His ornatus egregiè mereris de majoribus, optimè quos æmularis. Felices Posterì tanto Duce: Felix Vinciguerra VI., & Franciscus II. tanto Parente; Cui illud rarissimum æquè, ac felicissimum congruit, videri, & prodesse. Grassantur jam viâ virtutis ad gloriam, qui tritam, expressis Parentis optimi vestigiis, orbitam intuentur. Impetus est eò ire, quò tot, ac tanta rapiunt exempla: nihil non humano fastigio majus audebunt, quibus sic nasci contigit.

Quæ cum ità sint, à quo melius, quàm à Te Uno, Princeps omni virtutum genere cumulatissime, doctissima Parthenii monumenta in lucem iterum proditura clarescerent? Cui melius, quàm Tibi Uni tanti Viri volumina sisterentur, ut gloriæ servirent, æternitati velificarent? Excipe igitur Parthenium Tuum humanissimo, quo soles
vultu,

vultu , redivivum pro Te , inter ma-
nus habere , ne graveris ; quem sem-
per in oculis habuisti . Vale , diuque
vive orbis amor , Musarum- delictum ,
Sapientiae pignus , Sapientium Parens .

Neapoli 3. Nonas Martii , eadem
scilicet recurrente die , quae Tuo à Na-
tali nitet felicius . Anno MDCXXIII.

PARS PRIMA.
V E R
HERCULANUM.
EDITIO SECUNDA.

Reimprimatur, Neap. die 17. Julii 1715.

NICOLAUS CAN. ROTA PRO-VIC. GEN.

D. Petrus-Marcus Giptius Can. Dep.

Reimprimatur, Neap. die 27. mensis Julii 1715.

ARGENTO REG. ET PRÆSES.

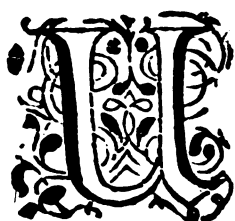
Pescarini.

VERIS HERCULANI LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

*Extremus Campaniæ tractus Sebethum inter & Sarnum
amnes describitur : & quod operis institutum
sit , exponitur .*

PRIMUS ille Felicis Campaniæ tractus ,
qui à Sebetho amne ad Sarnum excurrit ,
& quâ soli ubertate , quâ cœli temperie
nobilis , non minus Hercule , quam Ve-
suvio , toto terrarum orbe celeberrimus
est . Ille à debellatis Hispaniis in ea loca
victor investus , Herculanium , & Pom-
pejos condidit : atque Iberi Gerionis bo-

*Ultimus Campa-
niæ tractus & Hercu-
le , & Vesuvio cele-
ber describitur ,*

ves festivo sociorum cœtu ducens , primam triumphi spe-
ciem ostendit : Ex qua triumphi pompa ab Herculanio ab se
nuncupato , ad Sarnum usque deducta , novum ibi condi-
tum oppidum , Pompejos appellavit , ut nimirum ambo
perpetua essent suarum trophæa victoriarum . Hic suis in-
cendiis non minorem , quàm Æthna famam consecutus : at-
que ad se , eruptionesque suas contemplandas , remotissimas
etiam gentes evocavit . Est autem amœnissima prospectu ora ,
& quâ oppidis , quâ villis , quâ etiam ædificiis ornatissima :

4 VERIS HERCULANI

in medio Biceps Vesuvius affurgit, ambituque suo ad duo, & viginti passuum millia complectitur; dorso non admodum difficili, & fermè toto vinetis, ac fructiferis arboribus con-vestito. Ad Septentriones Nolanum, ac Neapolitanum campum habet: ad Orientem Nucerinum: Sarnum ad Meridiem, & Stabiensem agrum spectat: ab Occidente verò Cratere al-luitur: in quem molli demissus clivo descendit: atque Her-culeo promontorio finitur: in hoc Herculanium sedet: in ipso promontorii flexu Hercules olim portus: qui Hercu-lis ab Hispania redeuntis classem accepit: nunc Vesuvianis incendiis obrutus; omnino interiit, ut ne vestigium qui-dem superfit, A Sebetho secus tram euntibus, gemini oc-currunt vici, unus ad Terducium, Barna alter indigenis dictus: hinc sub ipsius clivi exordium Porticus, elegans op-pidulum, insequitur: omnis verò, quæ à Sebetho Porti-cum usque planities extenditur, innumeris Nobilium ædi-bus distincta, atque exornata conspicitur. Propè à Porticu nobilis villa est, quæ ab albo saxo Græcum nomen obti-nuit: non secus, ac extremum Italiæ promontorium à can-dido lapide, Leuco petra veteribus appellatum. Est autem tum situs amœnitate, tum structuræ elegantia perquam con-spicua: in ea Nymphæum, ad fallendum æstivis horis otium magnifico constructum sumptu visebatur: varis illud ima-gines ex omnigeno concharum genere, bellè, affabrèque ef-fictæ, exornabant: inter quas præcipuè erant, Pan fistula ca-nens, cæruleo in mari natantes Nymphæ, Delphino Siren, Tauro Europa obequitans: aliaque istiusmodi è poetarum penu commenta. Quibus summam venustatem adjugebant quatuor è Pario marmore docta artificis manu sculpta signa: erant hæc, clavâ insignis Hercules, Pan fistula, Adolescens Genius, & nuda Arethusa. At plurimam loci famam Ca-rolus V. auxit: qui ex Africa victor rediens, hac in villa triduo ad genialem otium, atque amœnitatem sedit: mox Herculeum æmulatus novam ex debellatis Afris pompam egit. Ad Barnam ædes, & villa altera Cardenidum est, & fontium elegantia, & hortorum amœnitate perquam nobilis: in qua eruditæ familiæ perpetua ferè otia, & liber literatis hominibus aditus patuit.

Et fines, & singu-las quæque loca gra-phicè exponuntur.

Leucopetra amœ-nissima Villa, & Ca-zolo V. Hospite no-bilis ob oculos po-nitur: vulgo dicitur Pietrabianca.

Retina vicus, Re-sina.

Herculanium, Terra del Greco.

Porticum Retina sequitur, frequens vicus, copiaque rerum percommodus: ubi propter plurimam loci opportu-nitatem, Romanæ olim classis, quæ ad Misenum stationem habebat, degere classiarii milites solitavere: non longè in ip-so promontorio Herculanium est: inque Favonii plagam ver-git, atque saluberrimis idcirco auris continuò perflatur. Sa-lebrosa, quæ succedit, ac durior ob incendia, soli facies: etli

LIBER PRIMUS. 5

etsi multis in locis domita agricolarum industria sit: nempe nulla adeò immitis terræ indoles, quam continuus labor non evincat. In feliciore mox plano novum est oppidum, cui à Virgine salutata factum à minoribus nomen: quod & apricum, & populosum est. Tandem ad ipsam Sarni ripam Pompei sedent, Nucerinorum quondam, finitimorumque populorum commune navale, atque emporium: trans alteram Sarni ripam læta, atque exulta planities ad Aureum montem pertinet; cujus perquam jucundissimus prospectus Thesala Tempe imitatur: ad illius vero radicem, inque intimo Crateris recessu Stabiæ visuntur.

Terre della Nunzia.

Stabiæ Castellum.

Hac autem amœnissima terrarum ora, nihil admodum est, quod recurrente Vere, vel apricius, vel opportunius, vel elegantius inveniri possit: quocirca eo tempore ad animi voluptates à Natura factam merito dixeris: tanta enim cœli indulgentia, tanta camporum, & collium amœnitas, tanta litorum opportunitas; ut plus ad alliciendos animos valeant, quàm ad exterrendos suis incendiis Vesuvius, qui unus tantæ felicitati modum facit. Et si suo cinere, ubere veluti fermento (est & id ex tanta vastitate lucrum) adeo terram imbuerit, ut generosissima omnis generis vina ex illa proveniant: fructus verò præstantissimi nascuntur; ut nulli fertilissimo quantumvis solo invideat. Falerna pyra maxima, & mitia, Appia poma, & ferotina, Nespila, Cõtonea, odoris fragrantissimi: forba tantæ magnitudinis, ut pomorum præ se speciem gerant: tandem, ut cuncta compendio complectar, nihil admodum est, quod in hoc genere accedat.

Ad Porticum nostræ familiæ ædes, ac villa, quæ elegantia, quæ opportunitate nobiles: in quibus diutino morbo præpediti degere solent, ut miti illa æris temperie facilius convalescant: in hanc ego villam solitus verno tempore valetudinis ergo divertere: ne verò otiosus sedeam erudita cum amicis colloquia identidem habeo. Interdum, ut aliquam à studiis intercapedinem faciam, ad humanissimum Mæcenatem me confero, apud quem eleganti exceptus convivio, docta nonnulla inter epulas, aut curiosa permiscemus. Illa verò, ut ex temporaneo sermone inter nos habita, in commentaria reversus domum mox refero, quæ in præsentiarum luci committere ad juventutem ad erudita studia incitandam visum est. Atque id unum præsentis operis, cui Herculano Veri, quod in locis Herculi sacris, actum sit, nomen fecimus, institutum est.

CA-

6 VERIS HERCULANI
CAPUT SECUNDUM.

*Plurima de Sebetho amne, deque illius fonte, ac rivo
Neapolim subterlabente scitu digna, quaesita
inter eundem sunt.*

Post Martias Id: cum nitidissimus post. continentem mul-
torum dierum imbrem, sol illuxisset, & vacatione stu-
diorum exedræ silerent, Balbo comite, cisioque monhippo
inveſtus, ad Barneses Mecœnatis ædes proficiscor: ut pla-
cidissimum illum diem, cum benevolentissimo, atque erudi-
tissimo viro paulò hilaritùs transigerem. Et sanè innubis cœ-
li facies, & grata vel in primis temperies, viridantis undi-
que soli amœnitas, mollissimum iter, jucundissimus quaqu-
versus prospectus summa animum oblectatione afficiebant:
nec parvum gaudio additamentum ipse erat Balbus, inge-
nuus, ac liberalis juvenis, & quâ moribus, quâ literis li-
matissimus: atque ob id mihi vel in paucis charus. Dum
autem regifico ædificatum luxu Sebethi fontem percurri-
mus, ita me ille interpellat: Quam aptè de hoc fluvio scrip-
sisti Nautic. VII.

*Sebethi laudes, &
origo exponuntur.*

Et ipse

Pauper aqua, at multo dives Sebethus honore.

Quo nimirum Neapolitani Vates, ipseque vel in primis,
donasti. Miror sanè tam præexiguo rivo, qui uno, aut al-
tero saltu vadari potuisset, amplissimum hunc pontem, quem
nec superbus ipse Tibris dedignaretur, imò & Rhœnus etiam
pati posset, impositum. Cui tum ego: At præclarissimæ
urbi debebatur. Quid enim exteræ gentes, quæ quotidie
huc confluunt, dixissent, si in conspectu hujus urbis, qua
majorem post Romam Italia non vidit, ut illius digna im-
perio censerî possit, in humilem pontem, ac sublicium in-
cidissent? Præterea si non fluvio, at certè celeberrimo illius
nomine dignus erat. Quocirca mirari jam desine, Balbe, si
magnificus istic additus Sebetho pons sit. Hic Balbus: oc-
clusisti os, non oppedo. Verùm age, dicendus ne fluvius,
an potius rivulus? memini enim me quondam apud scripto-
rem quendam legisse, innominatam hanc esse aquam, atque
inter paludes juxta Vesuvium hauriri. Cui ego: At scriptor
ille, quem innuis, nec me fugit, Poetarum Principem non
triverat, qui sub Sebethidis Nymphæ nomine bellè de no-
stro amne ludit Æne: VII.

*Sebethus à Virgi-
lio, Columella, Jo-
viano, Syncero, Al-
silio, &c. celebratur.*

*Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Ocbale; quem genuisse Thelou Sebethide Nympha
Fer-*

LIBER PRIMUS.

7

Fertur, Theleboum Capreas dum regna tentret.

Neque etiam Columellam legerat, qui de Hortorum cultu scribens, hæc de illo habet:

Et Stabiæ celebres, & Vespia rura,

Dofæque Parthenope Sebethide roscida lympa.

Extat etiam perantiquus lapis ex vetustorum mœnium ruinis erutus hac cum epigraphe:

MEVIUS. EUTYCHUS.

ÆDICULAM. RESTITUIT.

SEBETHO.

Non igitur innominatus noster hic Sebethus, quando ab antiquis uti numen, non secus, ac cæteri amnes, habitus, cultusque sit. Quem merito Jovianus sacro cum Parthenope nexu conjungit, dum bellè, ac festivè canit

*Sparge tuas, Sebethe, nutes: en colligit uxor
Parthenope.*

Hic Balbus; Tu etiam, inquit, in Bellicis idem conjugium ex quo Sirenes illæ tuæ ortæ sunt, his versibus celebrasti

Et olli

*Parthenope formosæ parens; quæ vecta per altam
Jonium, gravis è finibus: inque beati
Litora Crateris cùm descendisset, amicis
Excepta hospitibus à rusticola Sebetho,
Sirenum genus Euboicis prima intulit oris.*

Cui ego: Ita enim verò. Et sanè tot, tantisque carminibus, ut tu modo ajebas, à nostris poetis, præcipuè Statio, Joviano, ac Sincero celebratus fuit, ut jam maximos etiam fluvios, totoque orbe notissimos, fama sui nominis, æquet. Sed age, tum Balbus, & unde nam ille emicet, quæso ut exponas. Et ego. Faciam quando id tibi gratum intelligo. Duobus passuum millibus ab Aquis Regiis, sive Doliolo: qui ultimus ejus collis, qui Neapolim intercurrit, clivus est, fons scatet, ex quo veluti è labro, sive Cratere aqua, quasi bulliens, emicat, atque in subiectum planum effunditur: atque ob id Labulla nostris popularibus dictus est. Erumpens ex hoc fonte aqua cuniculis primum ad duo passuum millia excipitur: mox geminas in partes diffunditur; una ad meridiem per paludes fluens Sebethum efficit: id vero eleganter, ut cætera, Altilius in celebri Isabellæ Aragoniæ epithalamio depinxit:

Parte alia, quæ perspicuo delabitur alveo.

Irriguis Sebethus aquis, & gurgite leni

Prata fecat, liquidisque terit sola roscida lymphis.

Altera verò rivi pars rectà per Aquas Regias, & viam, quæ Capuanam in Portam ducit, Neapolim magnifico arcuum

structu

Fluvii Fons prope
Neapolim, Labulla
dictus, & quare.

Alter Sebethi ri-
vus Neapolim qua-
quaversum per sub-
terraneos cuniculos
incredibili omnium
commodo alluit,

structu inducitur: perque universam penè urbem variis ramulis dividitur; ut pensilis illa supra aquam innatare videatur: quocirca nescio an alibi quid mirabilis reperias? id enim ex eo fit, ut subterraneo veluti mari urbs alluatur, ac perennibus undique fontibus irrigetur, quod & maximè civium commodo, & oblectationi cedit. Hic Balbus, quis crederet? id me prorsus fugiebat: miratusque primum in Pontano, cum elegantissimum illius opus perlegerem: & adeo placuit, ut etiam verba meminerim: *Prisca quoque*, inquit, *urbis magnificentia præter ipsa mœnia, maximo est indicio, fluvius intra urbem indactus, excavato saxo, in quo vetus urbs tota inerat fundata: eaque cuniculatio, atque effossa specus deducta subter, maximè celebres urbis vias, atque ad singula quadrivia, in qua urbs omnia quondam distributa erat, excisi putei è quibus vicina hauriebat*: Cui tum ego: laudo memoriam tuam adeo singularem. Verùm est amplius quod mireris: etenim cum hac ætate, quàm amplissima creverit nostra Neapolis, inque altos se clivos erexerit; mirum sanè est videre aquam ad eminentiora erectam, perque innumeras fermè vias subterfluere. Id autem nostræ petrae clementia factum est: cum enim fissilis illa sit, quam faciliè illiusmodi cuniculationem quaquaversus inducere. Quod etiam ad purgandam urbem, atque immittendas in mare fordes quàm maximè conducit: id autem nescio an alibi invenias. Ita enim verò, tum Balbus. Sed age, & cur iste per urbem distributus tam fabrè, ac comodè rivus, Formellis Pontano vocatus sit, ediffere? ludit enim festivissimus poeta hoc carmine:

Formellis unde
dicitur?

*Est inter natas secunda prima Labulle
Nomine Formellis.*

Hoc etenim sub Nymphæ nomine rivum illum appellat, à quo D. Catherinæ templo, quod juxta Capuanam portam situm est, vulgò cognomen inditum. Cui ego: quia Aqueductus quo rivus delabitur, extracti fornices Formæ, & Formellæ à nostris dicuntur: atque hinc fluvio cognomen factum est. Intelligo, tum Balbus. Sed cedo, cur tu in hætenus editis tot operibus, hujus Nymphæ, atque illius facundæ parentis Labullæ nullam mentionem fecisti? & tamen Neapolitani poetæ summis illam laudibus celebrarunt: nam præter laudatum Jovianum, Donatus Francus in sua Neapoli, venustè lusit hoc modo:

Donati Franci de
Labulla carmen elegantissimum.

*Sed quo me rapis bene rancum purissima Nympha
Nympha Labulla urbem fonte perenne rigans?
Illabens subter vicatim mœnia circum.
Perque domos largo flumine, perque vias.*

Atria

LIBER PRIMUS. 9

*Atria aquis, domus omnis aquis, urbs omnis abundat
Nili & centum fontibus unda venit.
Præbet ubique libens sitienti pocula lympa,
Splendidior vitro dulcior ambrosia.*

Alibi verò Nymphæ hujus, Sebethique amores ita perquàm mollissimè prosequitur:

*Cantabat vacuus curis Sebethus ad amnem,
Si vacuum sineret perfidiosus amor.
Ipsa veni ad salices, & opacæ umbracula vitis;
Ipsu veni ad nostros culta Labulla modos.
Culta Labulla veni: sunt hic tibi farta parata,
Nexa simul calathis, juncta simul violis.*

Cui ego: optimè me admones, Balbe; faciam ut in Bellis non desideretur præclarissimæ hujus Nymphæ, atque in nos benevoléntissimæ tam splendidum nomen. Et Balbus: Id abs te expecto. Et, quæso, ut te ocius moveas: nam ut video lentè nimis de illustri opere agis, ut de illo curam deposuisse videaris. Atque hæc, ut dicta, in Mecœnatis ædes pervenimus.

CAPUT TERTIUM.

Dum ad nitidum Xysti fontem una cum Mecœnate confessum est, Authoris in Ægyptum navigatio, quæque sub exordium acciderunt, narrari cæpta.

Cum ego, & Balbus è cisio, quo Neapoli ad Mecœnatem veneramus, descendissemus, humanissimum statim virum in Xysto deambulantem convenimus: qui vix accepta salute, in amplexus ruens, benevolentissimè, ut semper ex cepit: & Fortunatissimus, inquit, hic mihi dies, quo vestra præsentia, ac colloquio frui licet. Mox ubi ad fontem, qui medio in Xysto nitidissimus aquis saliebat, atq; circum cupressus coronabant, confessum est; summa me, inquit Mecœnas, cupido incessit, Parthenie, ut ex te Navigationem illam tuam, quam vi. Naut. innuis, audirem: nam, ni mea me fallit opinio, mira quædam & curiosa continebit. Cui ego: Facerem libenter, ni merito vererer, ne tibi tædium allaturus essem: adeo prolixa res est. Et ille: Imo fastidia deterges, & usque ad prandium longum in medio tempus existit. Tum ipse: Næ ergo malè morigeratus, qui tibi, cui me plurimam debere profiteor, id negem. Quæso tamen, ut parcas, si non eam habeam in promptu verborum copiam, qua condiri sermo posset; ut tuis eruditis auribus minus fa-

Parthenii navigatio in Ægyptum, Mecœnate adhortante, narratur.

B

sti-

stidiosus existeret. Et ille: Mitte istam curam: simplicem, ac puram ego elegantiam in familiaribus vel maximè colloquiis desidero: in quibus odiosa ut plurimum emendicata illa ex sententiolis, affectatoque dicendi cultu, elegantia: non secus ac in quotidiano convictu simplicem apparatus quæro: cupedia, atque intinctus in festos dies rejiciamus. Age igitur, ordire, ut ajunt, telam: ego te ab ovo usq; ad malum attentissimis auribus, summaque audiam voluptate. Neq; id grave futurum duco tuo isti adolescenti, cujus perspecta mihi indoles est. Tum Balbus: Imo gratissimum vel ex hoc præcipuè, inquit, quod tibi placere sentiam: cui non minus quam Parthenius sum beneficiis quamplurimis implicatissimus. Ego verò: Atque audite. Ut verò rem penitus teneatis, altè ordiar, atque à capite, ut dicitur. Eam ipse à natura indolem sortitus sum, ut intra angustos patriæ fines contineri vix ferrem: quocirca à puero crevit mecum amor, universum, si potuissim, terrarum orbem peragrandi: quem ego quotidie, ea adductus ratione roborabam; quod hic sapientis animi, atque excelsi genius esset: & quod una hac via abditarum rerum scientiam, atque omnium populorum mores, ac studia consequi quàm faciliter valuissim. Ut enim ait Strabo, prudentissimi apud veteres heroes habiti, qui in remotissimas regiones peregrinati fuissent. Ita prudentissimum ab Homero Ulyssim decantatum, quem semper *ἀνδρα πύρρον* appellat: quam verò prudentiam non aliunde hausit, quàm quod, ut idem cecinit

Peregrinationis maxima utilitas, Antiquorum exemplo comprobatur.

Πόλων δ' ανθρώπων ἴδεν ἄπαν, καὶ νόον ἔγνω.

Hoc loco Mecœnas: Ita enim verò: atque ob id Hercules, ac Dionysius summis laudibus commendati, & prudentissimi, fortissimique habiti: nec aliter Pythagoras, ac Tales Milesius immortalitatem nominis consecuti: qui ex longa, quam in penitissimas terrarum plagas peregrinationem susceperunt, redeuntes, secum unà in Græciam disciplinas, leges, ipsamque humanitatem devexere: quæ mox in Italiam feliciter transvecta. Cui tum ego: Eruditè, tu quidem, ut soles. Etenim cum ex uno solo, quàmvis ubere, atque exculto cuncta plantarum genera minimè proveniant; quare optimè poeta

Non omnis fert omnia tellus.

ita prorsus una Civitas, una Provincia rerum omnium, scientiarumque notitiam suppeditare non satis est: atque ob id perquam utilis est peregrinatio; quæ, ut optimè Menander: *βίον τίθησι σωφρονισμὸν*. Hoc loco Balbus, qui numquam ultra Campaniæ fines pedem extulerat. At ego, inquit, istud tuum ingenium non probò: siquidem ex longa pere-

gri-

grinatione magna, ut plurimum fit vitiorum accessio, probitatis nulla: & externos etiam mores, patriis posthabitis, facile induimus: quod & Scythæ Anacarsidi evenisse proditum memoriæ est: quod & ei capitale fuit: quocirca meritò Ælianus, ut ait Philostratus, gloriabatur, quod numquam extra Italiam navigasset: imo ne novisset quidem mare: atque ob id summa à suis observantia habitus, magnæ auctoritate valuit. Cui tum ego: Verùm aliter sapientissimi quique arbitrati sunt: nec tantum patriæ nostræ tribuendum, ut non esse etiam in aliis locis res plurimas existimemus, ex quibus non mediocre referre lucrum possimus. Sed ne longè ab instituto deflectamus, illa mihi semper hæsit animo cupiditas, visendi orbem universum: cumque per ætatem, ac parentes non liceret, pictum in tabulis mundum, quod unum in me situm erat, assidua meditatione percurrebam. Non tamen id sitim fallebat, sed magis, magisque accendebat: quocirca occasiones omnes quærebam, quo expleri tandem animus, potiriue voto potuisset. Commorabatur Neapoli homo quidam Britannus genere, qui cum meus pater mercimoniorum causa summam familiaritatem contraxerat: atque ob id frequenter ad nos ventitabat: & quoniam mira conditus urbanitate, & moribus candidissimis toti familiæ erat acceptissimus: simul ac domum ingrediebatur, obviam statim omnes occurrebamus, & salutem data, atque accepta, sessum nobiscum recipiebamus. Ego sæpè illum de exteris nationibus, apud quas peregrinatus fuerat, plurima interrogabam: gaudebat ille hac mea indole, meque præ cæteris diligebat. Sublato mox pestilentia patre cum universa familia, unus ego penè miraculo superstes fui. Hoc loco Mecænas: Num, inquit, te etiam pestis corripuit? Et ego: Ita verò, nec tantum tumore ad inguina enato, sed etiam pustulis laboravi: ac tanta vis veneni fuit, ut etiam correpto cerebro, delirium moverit. Et ille: Quo pharmaco convaluisti? Cui ego prorsus nullo: neque enim tum erat, qui mei curam susciperet. Ille verò: Susceperunt certè superi, qui te nobis sospitem servaverunt; ut tot nimirum eruditos libellos conscriberes. Credo equidem, tum ego: verùm poenitet me tanti beneficii, haud pares, ut debueram, gratias reddidisse. Sed pergamus porro, ne hujus diei gaudia tristi illa recordatione corrumpamus. Cum igitur pestilentia mancipatus, mei jam juris essem, acrius ad id, quo nihil antiquius habueram, animum intendebar. Fortè fortuna accidit, ut longo post tempore in Britannum illum veterem amicum offenderem: qui ut me, quem peste cum tota familia periisse crederat, ex improvviso, ac præter

Quamquam alii
aliter sentiunt.

spem vidit, illico in amplexus irruit, tantaque lætitia affectus est; ut non ipse majorem percepissem, si in redivivum parentem incidissem: tanta in extero homine charitas erat: quæ sæpè numero in nostratibus, imò & in propinquis ipsis desideratur. Postea verò quam ille de mea familia plurima, ego de sua percontatus essem, eò tandem, quò maximè volebam, devolutus sermo est: se nimirum navigationi accingere. Tum ego ingenti erectus spe: Numnam, inquam, in Britanniam? Minimè, ille: sed in Ægyptum. Et ego: Sed qua navi? Tribus, inquit ille, Britannicis, quæ hic stant in anchoris: quapropter si tibi eadem mens perstat, oblata occasio est, qua explere desiderium tuum possis: ipse tibi commeatum, cæteraque necessaria suppeditabo. Tum ego tanto percussus gaudio sum, ut numquam alias: quocirca cum gratias homini tam benevolenti, quàm qui maximè, plurimas egissem, constitutaque professionis die, domum bona plenus spe, me recipio. Hic clam, ne is sub cuius tutela eram, & qui sæpius à simili consilio me retrahere conatus fuerat, rem resciret, ad navigandum me accingo: tota verò supellex, totum viaticum quod mecum ferrem, pauci admodum libelli, quibus otium fallerem, & bis centum aurei ex iis, qui Venetiis cuduntur, fuere. Ubi verò dicta professioni dies præfulsit, hospite, ut ajunt, insalutato, in portum convolo, conscensaque ex tribus illis navibus prætoria, quæ ad belli casus instructa erat, vela fecimus. Hic Mecænas: Audax sanè consilium, & supra ætatem. Ita verò, tum ego, non inficior, sed danda ipsi ætati venia, & magnanimo illo desiderio, quo ardebam miro modo. Est etiam & illud, quod acri me stimulo incitabat: sic scilicet fieri posse, ut veluti emancipatus mei tandem juris essem. Sed redeamus quò nos ventus ferebat: erat hic Aquilo, qui secundo in velum flatu spirans, brevi nos ad ultimos Crateris nostri fines deduxit. Hic ego illud Statii repetens:

Dextra salulavit Capreas, & margine lævo

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Minervæ.

Vale, inquam, charissima mihi quondam, Parthenope, valete patrii colles: & tu tandem amœnissime terrarum sinus vale: me terræ aliæ, alii colles, alique sinus vocant. At parcite mihi, quæso, si vos ego in tam tenera ætate relinquo: impatiens quando mihi datus à natura animus, inter angustos unius terræ fines contineri: omnes lustrare terras, sinus omnes excurrere, populos omnes adire, cunctorum mores, legesque edoceri, unicum illius votum est. Spero tamen fore, ut ad vos incolumis redeam, iterumque fospites

Cum Britanno
quodam familiari
suo suam navigatio-
nem instituit.

tes vos, ac salvos sospes ipse, salvusque revisam. Imo & illud lucri ex peregrinatione futurum, ut ex collatione reliquarum regionum chariora mihi in posterum habenda sitis: ita enim natura comparatum, ut absentia desiderium pariat: nec nisi ex amissione, quanta res sit, cognoscamus. Atque hic cum omnem quaquaversus Craterem oculis complexus essem, fateor me patrii soli charitatis sensu correptum, ut spontè lacrymæ proflirent: verum magna statim inductione animi erectus, lacrymas deterfi, maioremque omnem illicò excussi.

Sed jam freti angustiis superatis, per exteriora Pèstani sinus hibernum versus Occidentem obliquo velorum sinu navigabamus. Dies, qui primus à Martis Kal: erat, serenissimus effulserat, quam serenitatem suis ipse auris placidissimus Aquilo roborabat: mare modicos in fluctus assurgens, interque cæruleum recurrentium undarum colorem, niveam earundem admiscens spumam, pulchram oculis speciem exhibebat. Ego ad navis spondam sedens, illius cursu, quo pennata quasi sagitta, pervolabat, fluctusque diffindebat, mirificè delectabar. Et jam descendente in occasum Sole, Leucosiæ in conspectum ventum est: nec longè Palinurus, quique Buxenti sinum montes intercurrunt, conspiciebantur. Hic corporibus procuratis, in puppis cubiculum unà cum amico me recipio: ille statim somno correptus altè indormivit: ego verò, & si nullum mihi mare fastidium creet, nihilo tamen minus, cum numquam assueverim in perpetua illa navis agitatione quiescere, vix claudere oculos quivi, nisi circiter diluculum: quo propter nimiam lassitudinem, levissimo sopore perfusus sum. Ex quo brevi excitatus, inque altum navis tabulatum egressus, rogo ubinam essemus? Tum amicus, qui me prior ascenderat: Inter Strongylon, inquit, quæ una ex Æoliis est, & Calabriæ litora. Tum ego lætus & alacer omne circa pelagus, terras omnes avidissimè contemplabar. Præfectus, quoniam reliquæ naves longè aberant, inferiora vela demitti jubet, sociosque expectari: etenim cum per angustias Siciliensis freti jam cursus celeraretur, timebat ne in Batavos ex Oriente redeuntes, quibuscum internecinum id temporis Britanni bellum exercebant, ex improvise inciderent. Ubi verò reliquæ duæ naves prætoriam affecutæ, directo inter Libonoti plagam, & meridiem clavo in ventum vela laxavimus: & quando languescere Aquilo cæptaverat, cuncta nautæ suppara explicuerunt. Totum autem diem cum navigassemus, ad Brutium tandem promontorium perventum est. Hic mensa, erat enim jam vespèr, instructissimè in puppi adornata,

cœna.

cœnavimus : & mirum sanè, quot præ lætitia , Campano-
que Libero exstimulante , calyces Britanni fregerint . Hic
Mecœnas : Quid tu ? Cui ego : Vix tandem obtinere , etsi
me precibus onerassent , ut unum exhaurirem : ut enim te
certò non fugit , à vino semper abstinui . Et ille : Teneo
equidem : atque idcirco te interrogavi : verum contende,
quò cæperas ; res enim mihi accidit quam gratissima . Et
ego : Attendite : filumque narrationis retexo : Thracio è Bru-
tio sinu modicis auris perflante , tota nocte navigatum est :
ubi verò diluculum illuxit , in Pelorum , quod unum ex
tribus Siciliæ promontoriis est , devenimus . At quia æstus ,
qui antea è puppi descendebat , jam refluerè incipiebat , &
tenuissimus ventus erat , in ipso freti vestibulo inhæsimus .
Hic ego amœnissimum illum prospectum intuens , miram
oppidò voluptatem hauriebam . Hoc loco Mecœnas , Quæso ,
inquit , ut admirabilem illum terrarum situm , vivis , ut
soles , coloribus depingas . Cui ego : Faciam , quando sic ju-
bes , sed vereor ne tempus non suppetat . Ille verò : Abun-
dè tempus erit , & si absolvi narratio hoc mane nequit ; à
prandio , quod superfuert , occantabis . Tum ego : Benè est :
dicam igitur , quando aures mihi vestras datis intensissimas .
Dextra ad occidentem Solem Neptunius mons est , Mamer-
tina etiam juga appellant , qui sensim in molles clivos de-
missus in humilem tandem Pelorum descendit . A Peloro ad
meridiem quam longissima ora excurrit , collibusque iisdem
circumplectitur : in illius ferè umbilico , ubi educta in eam
se leviter falcem curvat , qua nihil mirabiliùs terrarum orbis
jacet , portumque efficit tota Europa celeberrimum , Messa-
na ædificata est ; quæ in eos sensim , quibus coronatur cli-
vos , assurgit : & quæ portus commoditate , quæ ædificiorum
magnificentia , quæ theatri in modum posita , superbissimam
venientibus scenam exhibent : urbium quotquot in Sicilia
sunt , facile princeps : colles adeo pectiti , & quæ vineis ,
quæ arboribus omnis generis convestiti , ut nihil liceat vi-
dere pulchriùs . Læva ultimus Calabria Apenninus confur-
git : qui & ipse modicos in colles se subjicit , inque Scyl-
læum jugum exporrigitur : ex quo longissima pariter ora
Herculeum versus promontorium , quod postremum Italiæ
ad Occidentem est . Ipso in freto , Messanam contra , Co-
lumna Rhegina , quæque à Neptuno nomen etiam obtinuit ,
posita est : quam supra Cœnys promontorium , nec procul
cognominis amnis interfuit : infra Regium Julium , una ex
quatuor celeberrimis urbibus , quæ in extremo Italiæ angu-
lo summa olim potentia florere : & tantæ tum magnitudi-
nis , ut à Columna Rhegina ad promontorii usque flexum om-

Messinæ laudes, ac
descriptio.

omnem mœnibus, edificiisque oram occupaverit. Amœnam sinibus oram, lætissimis distinctam hortis, frequentibus interpietam ædibus, ac villis, aprici, viridesque colles præcingunt: qui & ipsi prospectu jucundissimi, altissimos alios supra se vertices, sylvas opacissimas ostentant. Plurima tum in Italo, tum Siciliensi latere oppida situ, aspectuque pulcherrima visuntur: quapropter mira spectantibus voluptas, ut & oculi visu, & gaudio saturari animus abundè valeat. Dum autem avidus singula contemplabar, nunciatum præfecto, ipso in aditu juxta portum quatuor stare in anchoris Batavorum naves, & eas bellico apparatu instructissimas. Quo ille nuncio perculsus, declinare Siculum litus, inque Herculeum promontorium cursum vertere constituit: quod & illico præstitit: nam ortus ex improviso. * Borrhapeliotes, in vela, præfectique vota secundus perflavit: id mihi ingratum primum accidit: miro enim Messanæ urbis desiderio, videndæque Carybdis tenebar: at cum recogitarem mox, ita fieri, ut è periculosa pugna evaderem, æqui, bonique duxi: solabarque desiderium evasione periculi. At brevi in novas iterum angustias, ac mærores delapsus sum. Etenim cum Batavi nostras naves Britannicas esse, & numero, instructuque impares, eductis illico anchoris, explicatisque in ventum velis in nos contendunt. Hic Mæcenas: Huic ego navali pugnae libens interfuissem. Credo equidem, tum ego: quippe virilis tibi animus, ac regius est: at mihi, qui vix è pubertate excefferam, & pugnas nonnisi in tabella videram, non exiguum mærorem futurum illud certamen incutiebat. Quod autem quam maximè timebam, illud erat, quod nec tu certè æquo animo tulisses: ne scilicet Britanni desperata victoria, ne in hostium, quos capitaliter ode- rant, manus inciderent, tormentarium in pulverem ignem injicerent: & sic immani omnes incendio conflagraremus. Tum Mæcenas: Hunc ego morem tam barbarum, quam qui maximè, haud equidem ferre potuissem. At ferendus, tum ego, vel invitis erat. Hic Balbus: Anne, inquit, ex eo elegantes illas Diras, istum adversus morem concepisti, quas tandem in Navalibus produxisti? adeo mihi placuerunt, ut etiam versus teneam. Cui ego: Rem ipsam putasti. At Mæcenas: Recites quæso, Balbe. Cui hic: Geram hunc tibi morem: etsi id poetæ vestri ingratiis fieri certò sciam: sed det mihi veniam: & tibi, cui multum debet, gerat vel ipse morem: statimque recitavit:

*Major at interdum tibi, Dux Romane, timenda
Pernicies est illa; furens ne barbarus ira,
Nempè ignominias, & vitii nomina ferre*

Im-

* *Mæstrale.*

*Britannicas Naves
adoriuntur Batavi,*

*Britanni, despera-
ta victoria, ne in ho-
stium manus inci-
dant, pyrrum in pulve-
rem injiciunt ignem,
incendioque abripiun-
tur.*

*Diræ in hunc mo-
rem exequendum.*

Impatiens, pyriam subiecto fomite cellam
 Incendat: rituque fero, atque immanibus ausis
 Devoveat sese Diris, & vindicet igni.
 Hostis ne palma victor potiatur, iniqua
 Sorte amat oppetere, & vivum se tradere flammis.
 Victorem, victamque pyra comburier una,
 Est aliqua & victis victoria. Qui furor? aut qua
 Humanas tantum vexat dementia mentes?
 Tantum & vindicta stimulus mortalia corda
 Torquet agens? Verùm non hæc constantia fortis
 Est animi, reram discrimina, nulla timentis,
 Quæ fortuna ferat contraria, quæ varians Mars.
 Sed timidi, imbellisque, acri qui pectore non se
 Exsuperare valet, fatumque assurgere supra.
 Quippè inimica premit cùm fors, casusque sinistri,
 Haud equidem vitam misero contemnere multum est.
 At virtus animi fortissima, robur æbenum
 Pectoris, arbitrium fortis perferre: neque unquam
 Casibus adversis frangi: generosus & ille est,
 Qui valet esse miser, scævamque evincere sortem.
 Sed quid de tali virtutem pectore quæro?
 Cui non humani sensus, cui nulla feroci
 Est pietas innata animo: riget aspera tantùm
 Barbaries, & bruta rigent rabiesque furorque.
 Dicite crudeles gentes, quæ lacte ferino
 Pavit Hyperboreis genitrix vos sæva sub antris?
 An Pistris fuit illa? an Pistris immanior Orca?
 An quæ subiectos vos despicit Ursa? maligni,
 Credo equidem, rigor ille poli morem indidit atram.
 Ni forsàn permixta Erebo, & caligine cæca
 Vos æterna sinu Nox obsita fudit: & ipsæ
 Eumenides genitos vos excepere sorores?
 Quæ mox anguineo lactantes ubere, iniquum,
 Immanemque animis instillare furorem:
 Quæ sensus credere truces, & barbara corda:
 Digna parente Erebo, Dirisque altricibus illis.
 Vulcano quibus est potius flammante cremari,
 Quam sit victori fasces submittere: & aquo
 Ferre animo, Mavors, & fors quacumque pararint.
 O precor! ò miseri! Sygios didiscite mores:
 Quos non Hircanæ, quanvis feritate potentes,
 Non Lybica coluere fera, non Diopsades, & qui
 Æthiopum rabidi vastant deserta dracones.
 Naturam vestram inanite, & revocate relictam
 Formam hominis, revocate animos: communia vos ò
 Ju-

Juraque Natura moveant, legesque Deorum.

Ut recitavit, quamplurimas, inquit Mœcenas habeo tibi gratias, Balbe, quod istis me versiculis demulxisti: meque intuens, Perge porro & pugnam illam enarrato. Tum ego: Ubi primum Batavorum naves adventare præfectus animadvertit, armari illico omnes jussit, atque ea expediri, quæ ad repellendum hostem necessaria ducebantur: potior verò, atque impensior cura circa tormenta fuit, quibus longè distinare Batavos posse arbitrabatur: magno igitur concursu in inferius tabulatum itum est. Ex his verò, qui in superiore permanerant partim sclopis, partim hastis præmuniti, partim ad regenda vela concefferunt. At prius quàm omnis multitudo in diversas se partes divideret, hac ferme oratione ad pugnam præfectus incitavit: Si paribus nobis armis decertandum esset, haud equidem in præsentia vos, socii, ad ineundum certamen inflammare oporteret; quando vestra pluribus mihi cognita experimentis virtus est. Si quidem ostendistis sæpè quam fortes vobis animi, & in pugnas paratissimi: quia verò & numero navium, & bellico apparatu nos hostes superant, idcirco vestri accendendi sunt animi, ut fortiores affecti, virtute numerum, instructumque pensetis: neque id, quod nunc à vobis effragito, novum est: demonstrastis enim non semel, quam valida virtus sit, cum in angustiis versatur, & quantum crescant animi, cum in certo se periculo constitutos deprehenderunt. Quocirca sic vobis statuite, ut hodie vel maximè præstandum sit, quod alias tanta laude præstitistis: vel igitur nova victoria relatum decus cumulandum est, vel honesta morte occumbendum. Vix hæc locutus, plura tempus non patiebatur, signum dari jussit: navibusque in trianguli formam instructis, adventantes jam hostes opperiebatur. Hic amicus me admonet, ut in ultimum tabulatum descenderem, ibique in tuto pugnae exitum expectarem. Cui ego: Ne ipse lepus, qui in caveam me committam. Hac in puppi cum reliquis in casus omnes stare mihi certum est: condamque me in Numinis sinu, ubi tutissimus conquiescam. Hoc loco Mœcenas: Laudo, inquit, constantiam, atque animosum pectus, quod ab illa ætate minimè expectabam. At illud unum, tum ego, non parum mihi animum torquebat, quod nullus inter tot heterodoxos catholicus Sacerdos esset qui me per sacram confessionem expiaret. Hic Balbus: At non certò, quod unum restabat, atque in te situm, prætermisisti? Cui ego: Intelligo: non omisi certè, sed in genua accidens, quo majori potui animi dolore, veniam à Deo enixè precatus sum.

Briganti ad pugnam instructi sese.

C

Sed

*Cœpta est pugna,
inex dirempta.*

Sed jam reboare fulminalia incœperant: etenim ubi primum Batavorum prætoria intra teli jactum esse videbatur, explodi hostilis præfectus tormenta jussit. Explosaque illicò ad triginta, tanto fragore, ac fumi nimbo, ut mihi erupisse Æthnam visum sit. At quoniam vel revera intra ictum non dum venerant, vel præ nimio maris æstu recta collimare non poterant, ictus ferè omnes incassum ceciderunt. Cum verò latus hostica navis obverteret, ut reliqua in nos tormenta exoneraret, nostra suas bombardas exploit: mirum sanè, & ego miraculi loco duxi, quæ longior præ cæteris erat, directò in clavum pilam tanto impetu evibravit, ut in plures illicò partes perfrerit: quo casu veriti hostes ne ventorum arbitrio in transversum ageretur, vela illicò demisere: reliquæ vero Batavorum naves prætorix timentes, ad illius se auxilium converterunt. Nos interea fortuna usi, & vento, qui jam vehementior spirabat, in altum cursum defleximus. Hostes quia nos assequi desperabant, & jam ingentem instare tempestatem videbant, Messanam se iterum receperunt. Ego perquam lætus quod sine periculo tam curioso spectando interfuissem, gratias Numini egi quam amplissimas: precatusque, ut quemadmodum cœperat, navigationem illam fortunaret. Hoc loco Mecœnas: Gratulor, mi Parthenie, te ex alea illa quam maximè periculosa feliciter evasisse: & ni me fallo, tum navalis belli rudimenta posuisti: quod jam tradere facili tuo illo carmine, cujus modo Balbus mentionem fecit, meditaris. Cui ego: In ea ætate de hoc ne cogitaveram quidem: est tamen nunc, fateor, maximum incitamentum. At nos ex irato Marte, in furentem Æolum, turgidumque Neptunum, nempè è patella in prunas, ut ajunt, incidimus: ingens de repente tempestas exorta est: tantoque nimborum apparatu, ut brevi nos absorptura videretur: & sanè quam horrendum erat videre aërem identidem coruscare, atque exardescere, fremere Oceanum, atque immani æstuantium undarum volumine, ac geminato, nunc in cœlum attolli, nunc scindi, ac reboare, nunc in Tartara reforberi: densissimas cogi nubes, inque nigerrimam se noctem cœlum inducere: audire ingentes tonitruum fragores, fulminum ictus, ac ventorum conflictus perquam horribiles: quin & ipsius maris interminatus prospectus (qui enim extremi cernebantur, montes nubes obduxerant) terribilis maximè, ac formidandus erat. Hic Mecœnas: Quid tu, inquit, in tali rerum statu? Cui ego: Jam me susceptæ peregrinationis cœperat pœnitere: verum quia jacta jam alea, revocari non poterat, quod dura necessitate impendebat, ferendum virtute arbitrabar, & ne timori

Tempestas suboritur.

mori succumberem, certis animum stimulis erigebam: sed ne feramur extra lineam: nam si sic serò domum redibimus; & ego defatigatus penè sum. Tum ille subridens: Ne dubites, constitutos præteriri terminos non patiar: ut convivii magister, penès quem negotium, nos admonuerit, pransum ibimus: si verò brevis futura non sit coqui moras; velim illam æqui, bonique consulas, faciet enim id vestra gratia. Cui tum ego: Nolo tecum officiis contendere, ut qui impar iusta retribuere: quocirca geram tibi etiam ea in re morem: etsi à lautiore convictu non parum abhorream. Verùm his prætermisiss, redeo ad propositum. Præfectus vir magni animi, & tempestatibus exercitus, suprema confestim vela demitti, atque uno artemone relicto; violentissimum accipi ventum iussit: & quoniam hinc Libycus, illinc Thracias mutuo occurso consistabantur, modo hæc, modo illac obliquare sinus cogebamur: adversisque ex partibus irrum-pentes undas excipere. Quia vero jam navis aquam haurire cœperat, ad antliam, ut illicò egeretur, magna festinatione itum est. Postea verò quam solidum in ea diem perturbatione, periculoque transduximus, quod minimè sperabamus, evenit: nam cùm, occidente Sole recrudescere venti soleant, tum è contrario remissa procellæ vis est: exortoque ex improvviso Borrhapeliote, qui præterito die sibi maris imperium vindicaverat, vela iterum placidissimus intendit: tùm gubernator in Hibernum Orientem, ut ratio postulabat, clavum convertit: & quamvis magnus esset undarum æstus, magnumque mihi fastidium crearet, prospero nihilominus cursu tota nocte navigavimus. Hic Mecœnas sic me interpellat: Haud equidem ea tu nocte oculis somnum vidisti? Cui ego: Quis crederet? tanta lassitudo fuit, ut cum brevi pœna ex nautico pane, nauticoque ritu apparatus, aceto nimirum, oleoque imbuto, me refecissem, statim dormivi: imo perpetua illa navis agitatio, cui jam assueveram, conciliare mihi somnum visa est.

Manè insequentis diei, ubi expperectus, in supremum tabulatum ascendi, miram cœli serenitatem, ac pacatiorem jam factum Oceanum summo gaudio conspexi: perflabat idem ventus, nosque felici, ut optabamus, cursu deferebat. Ego amictum rogo, ubinam eo puncto versaremur? Et ille: In apertissimo Jonio: & ut nautæ conjiciunt circiter quinque & quadragenas longitudinis partes. Et ego: Sed qua in latitudine? Ille verò: Id ipsum indagare jam gubernator adnititur. Eamus, tum inquam ego: aveo enim inspicere qua id ille arte perficiat, & quo instrumento: his etenim in studiis me aliquantulum versatum non inficior.

Qua arte Nautæ
Regionum latitudi-
nem indagant.

Itum igitur in puppim est . Hic Gubernator collocato in superiore parte quadrante Geometrico perquam amplo , ac Solis altitudine indagata , se conjicere affirmabat nos juxta quinque & trigestas latitudinis partes versari . Interea loci , qui in specula vigil excubabat , se navim videre admonet , eque æstivo oriente vela quamperobliqua facere . Tum ego : Faxint superi ne iterum nobis pugnandum sit : illa tamen me cogitatione solabar , quod facile ex una navi victoriam reportaremus : tandem duabus , non amplius clepsidris exactis , obviam illam habuimus : erat autem , ut ex vexillo statimprehendimus , Veneta , quæ nos gemino tormentorum ictu salutavit : nos pari illam officio complexi sumus : mox dimisso lembo , quo ex portu solvisset , quidve afferret novi ? interrogamus . Veneti se ex Cipro navigare , nec nisi Cydonia transisse , nullosque in piratas incidisse : nec nisi Gallicum inter navigandum myoparonem longè conspexisse . Quibus cognitis , cursum per eandem plagam , Rhombum novi dicunt , totum eum diem continuavimus . Sub vespere ram languescere ventus cœpit , ac pacatior maris æstus resedit : quocirca totam mox noctem summa quiete , placidissimoque cursu vela fecimus : Prima sed jam ferrugine illucescente , illud Cretæ promontorium conspeximus , quod Arietis frons dicitur , cujus ego aspectu quam maximè delectatus sum : ut autem vento Cretensi è litore perflante uteremur , universam eo die insulam radimus . Inclinate die cœlum rubescere , idemque Apeliotes vehementer spirare occæpit , idcirco , velum in eum dedimus : quo ea nocte usi , & secuto mox die , circiter iv. à meridie , in Alexandriæ conspectum pervenimus . Hic jactis juxta Pharum anchoris , in navi pernoctavimus . At ea mihi nox tam proluxa visa est , quam quæ prolixissima : tanto nimirum desiderio flagrabam videndi principem olim urbem , non modo Ægypti , sed totius penè Africæ : & Nilum in primis , de quo plura inaudiveram . Atque in hoc sermonis articulo convivii magister supervenit , monetque prandium jam esse instructum , cuncta edulia esui matura . Tum Meccenas : Eamus , ne longiori mora cibi corrumpantur , à prandio quæ tibi Alexandriæ acciderunt , lubentissimè audiemus : omnes igitur illicò assurreximus , inque procætonem , ubi mensa instructa erat , ire pergitimus .

CAPUT QUARTUM.

A prandio dum ad otium cum Mecænate confeditur, plurima de Alexandria, quæque ibi Authori visa, quæque mira acciderunt, exposita.

Postquam lautissimè apud Mecænatem tractati sumus, miratique hominis tum in conversatione affabilitatem, tum in convivio munificentiam, quæ precipuè illius dotes semper fuerunt, Age sis, inquit, & quid tibi accidit Alexandria, quæque in ea observasti, exprome: etenim cum dies non sint adeo longi, illos brevi somnulo diffindere non est necesse. Cui tum ego: Et si mihi mos sit brevissimos etiam dies, quales hiberni sunt, per quam modico sopore meridiare, tamen abstineam nunc ab ea consuetudine, ut tibi inserviam. At ille, ut qui humanitate limatissimus: Nolo, inquit, ne minimum quidem tibi incommodi afferre: eamus ergo ad meridiandum. Cui ego: Ne quæso facias, nam mihi ingratam rem facies, neque id vel leviter nociturum. Nec plura, narrationem exordior. Benè mane lembus ex urbe, in quo Turca quidam inspector, ad nos venit, inque prætoriam statim insiluit, rogatque præfectum, unde veniret? quas merces: quos homines veheret? nam ex vexillo Britannos esse deprehenderat. Hic Mecænas: Callebat ne præfectus Turcicam linguam? Cui ego: Minimè. Sed Turca Gallicè loquebatur, quò sermone Britannorum plurimi, & hi præcipui, qui mercaturam exercent, utuntur. Cùm autem Præfectus se ex Britannia venire, perque Italiam transisset, & quas merces, quos secum homines advexisset, significasset, ille statim facultatem dedit, ut quibus libitum, in terram descenderent, urbisque commodo uterentur: statimque in portum se recepit, cuncta ad urbis præfectum relaturus. Nulla igitur mora interposita, atque in portum nos etiam, tenui perflante aura, devehimur. Mox ego, & amicus qui cum veneram, in litus insilivimus, cæpimusque urbem circuire. At vix paululum progressi, Æthiopem obviam habemus: quem statim ac vidi, me alias vidisse memineram: sed ubi, & quò tempore non satis recordabar: atque ob id, ut in tali casu fit, attentius illum inspiciebam, & ille ac si me alias cognovisset, in me oculos attentissimos habebat: tandem Italico sermone exclamans, ille, ille equidem est, statimque advolans arctissimè complexus est. Hoc loco Mecænas: Res ista, mira oppidò, ac curiosissima: cedo, quid tandem? Accipe tum ego: rem edisseram ab ovo. Meus genitor mancipium

Quæ sibi Alexandria acciderunt, Autor exponit.

Æthiopis, mancipii olim sui, gratitudinem narrat.

coe-

coëmerat Æthiopem genere, atque ex iis, qui sub Ægyptum incolunt: hominem aded frugi, ac tam bonæ indolis; ut verè ex illis esse videretur, quos inculpato Homerus vocat. Domi apud nos decem annos vixerat, tanta vitæ innocentia, tanta integritate, tanta item sedulitate, ut major desiderari non poterat: me una cum fratre, quem pestilentia sublatum jam dixi, quotidie in scholam ducebat, indeque domum reducebat: tanta diligentia nos tempestivè admonens, ut nunquam negligentia nos ludimagister reprehenderit: tantam verò à nobis modestiam exigebat, tantam linguæ continentiam, tantam in discendo solertiam, uno verbo: tantam nostræ educationis curam gerebat, ut parens alter videretur: quocirca unicè à tota familia diligebatur. Una tantum in homine noxa, & capitalis quidem illa: nunquam enim, neque ratione, neque admonitione, neque ullis unquam blanditiis adduci potuit, ut Maumæthe ejurato, Christo nomen daret: ut sæpenumero quam plurimi viri religiosi, qui illum convincere certis argumentis conati sunt, luserint operam. Hoc loco Balbus, cui ingenium peracuum erat; Quid mirum, inquit, Æthiopem lavabant. Tum Meccenas: Argutè, & falsè dictum: at miseret me hominis, cui id deerat, quod virtutum omnium origo est: & quo sine, cæteræ quantæcumque illæ sint, nihil omnino profunt: imperscrutabilia sanè Dei judicia, quæ nos homunculi assequi nullo modo possumus. Sed age: quid tum postea? Et ego: Cum tot annos servivisset, manumissus tandem à meo patre; imo etiam tanta pecunia donatus, quanta satis esse videbatur, ut in Ægyptum deferri potuisset. Atque hic ipsissimus ille erat, qui tum me complexus est: memorque præteriti beneficii vices rependere satagebat. Hic Meccenas; oblata quando occasiuncula, patiamini, quæso, inquit; ut memorabile hoc loco exemplum referam, quo maxime accendi, incitarique animus possit, tum ad faciendam gratiam, tum ad retribuendam: quo vita hominum, mutuaque societas fulcitur miro modo. Cui ego: Imo rogamus, ut luceat: nec quidquam evenire gratius isto potest. Et ille: Novi hominem Germanum genere, sed ab ipsis, ut ajunt, unguiculis apud Potosios educatum: qui nobili loco natus, & corpore, & ingenio pollens, militiam simul atque à puberibus exceffit, secutus est: cumque multa tum prudentiæ, tum fortitudinis argumenta exhibuisset, Leopoli, eo tempore præpositus, quo Turcæ, capto Caminecio, universaque Podolia, toti Poloniæ imminebant. Mox victi celebri illa pugna ad Cossinium, de pace agere cœperunt. Sic enim barbari illi sunt; ut victi faciliè consternantur, ubi verò timorem

Germani cujusdam Nobilis, à Prætoris Turcæ gratissima benevolentia excepti, Historia.

rem excusserant, iterum insolescant: optimum idcirco consilium tum eos argere, ac premere vehementius, cum ingenti clade fracti, animos despondent. Missus igitur Leopolum de pace acturus legatus, quidam ex infimo penè ordine, ut gentis mos est, qua nulla superbior. At quia hyems recurrebat, & iter illud maximè lutosum, Leopolum tardissimè, largo perfusus imbri, multoque sordidus luto fecialis Turca pervenit. Præfectus, quo de modò dicebam, vir comis, & ad demerendos sibi barbarorum animos factus, illum domi suæ excepit, statim calida lavari iussit, calidisq; totum pannis conquiescere: deindè, ut recreatus, elegantissimo convivio exhilaravit: quin etiam apud se omnes eos dies esse iussit, quos Leopoli, ut pacis prima poneret fundamenta, transegit: ad quam sancendam magno Polonorum commodo multum illa Præfecti urbanitas juvit: quæ tam potens natura est, ut vel barbaros etiam homines conciliet, atque efficiat mitiores: tandem non sine munere discessit.

Præfectus postea mox pace, cum nec pares à Polonis gratiæ, nec stipendia solverentur, Sarmatia excessit: inque Italiam se contulit: dum verò Venetiis visendæ urbis gratia subsisteret, illud animo votum concepit, cujus prætextu missionem petiverat, ut nimirum Jerosolymam ad venerandum Servatoris nostri tumulum se conferret. Sæpè cadit, ut concepta simulata pietate vota, ritè deindè persolvantur: nempe in religionem suapte natura pendet animus, & divinus atque immortalis ille cum sit, erga divina, atque immortalia summopere afficitur. Consensa igitur navi eundem, quem tu cursum tenuit: nisi quod non Alexandriam, sed Canopum tandem appulerit. Hinc in Principem Ægypti urbem, ubi Turcicus Prætor, Bassam barbari vocant, jus dicit, delatus est. Quodam die dum urbem circumlustraret, magnum licitorum clamorem turbam summoventium exaudivit: sciscitatus quid rei esset? adventare Prætorem cognovit: substitit illicò, pompam illam barbari præsidis visurus: præibant prætoriani milites Turcico more armati, duobus versibus, sequebatur Arabico equo: invehit Prætor: qui Germanum conspicatus, attentèque intuitus, acciri hominem iussit, ducique in prætorium. Germanus ubi se evocari à Prætore cognovit, & si magni animi, in ancipiti tamen timore fuit: quid nimirum ab se barbarus homo vellet: paruit tamen, nec secus facere ei liberum: atque illicò perrexit. Ut venit, in secretius conclave, uti prætor mandaverat, introductus est. Hic Prætor nosti me, inquit? Et ille comminus intuitus; Ni mea me, inquit, opinio fallit, memini te alias vidisse, sed quo loci non satis teneo.

Tum

Tum Prætor : Dicam ego , cui tenacior memoria : Ille ego ipse sum , quem tu Polonico bello , tanta Leopoli humanitate , tanta benevolentia complexus es , cùm acturus de pace , illuc pluvia benè madidus , lutoque conspersus pervenerim . Non tu ille , qui tum præsidebas ? Cui Germanus : Ita enim vero : gratulorque quod hic te ego tanto in honore conspiciam . At Prætor : Me , quando apud nos , non natales , non favores apud Principem locum habent , sed egregia facta , quibus quilibet sibi nobilitatem , ac favorem parit , meæ virtutes in hoc honoris , potentiæque fastigium evexere : quod apud vos raro accidit ; etsi cultiores vos esse jactetis ; quibus nescio quæ majorum nobilitas , & favor amicorum , quam veræ , solidæque virtutes , pluris æstimantur . Sed gratias forti habeo , quod in hoc me gradu collocaverit , teque huc advexerit , ut accepti olim beneficii , cujus non mihi excidit memoria , grates rependere tibi valeam : quocirca quæso , ut indices in quo juvare te possim : faciam lubentissimè : statimque afferri quædam ad id parata munera , quibus eo loci vestigio , ac temporis donatum voluit : jussit insuper certa in domo liberaliter tractari : nam apud se hominem retinere gentis ritus non permittebant . Ille cum Prætori gratias egisset , tria petiit : primum , ut sibi sua facultate liceret in Palæstinam ire : secundum , ut ipse Religiosis hominibus ex D. Francisci familia , qui sua sub ditione erant , faveret , & qua posset ope opitularetur : tertium , ne unquam in Poloniam armatus rediret . Tum Prætor subridens , primum , ac secundum , quæ in mea sunt potestate facillè impetrabis : tertium quod in Principis voluntate situm , spondere non possum . Quia verò optimè noverat , quod Germani petitio spectabat ; ut nimirum magnificè de sua virtute sentire videretur , quod si tamen , adjunxit , penès me erit , haud equidem committam , ut fortissimos Polonos lacepsam . Nec plura : hominem benevole dimisit . Usque adeo collati in tempore beneficii numquam vel in barbaris memoria oblitteratur . At tu perge porro : nam quid simili abs tuo illo frugi Æthiope expecto . Cui ego : Haud equidem falleris : accipe igitur , quando audire tibi est animus . Ut me complexus , ac paterna charitate osculatus est (quod etsi mihi insolens visum ; tanto tamen impetu advolavit , ut vitare complexum non quiverim) statimque in lacrymas prorupit : & tanto gaudio , quasi redivivum filium obviam habuisset : ubi verò se tantisper continuit , quid , inquit , Dominus meus Alexander ? estne in vivis ? Ego cum Patris nomen audivissem , primo expavi : mox veteris mancipii recordatus ; Tu ne , inquam , noster ille Achme-

Achmetes? Et ille: Ipsissimus: sed age quæso: nam hic me stimulus pungit, vivit ne meus Dominus Alexander? Hic ego cum illacrymari cœpissem, ille inter gemitus, & lacrymas exclamans, Me miserum, inquit, satis teneo illum facto concessisse. Mox ubi mutuis lacrymis modus aliquis est factus; omnem meæ familiæ tragædiam breviter enarravi: qua ille audita summopere indoluit: meque rogat, ut apud se diverterem: esse sibi domum, & tantam rem domesticam, ut mihi si non pro merito, pro tempore saltem posset aliquo modo interservire: seque superis maximas gratias agere, quod præsentem occasionem præbuissem, qua testari erga nostram familiam gratum suum animum, & memorem beneficii: imò gratissimum ei futurum si toto eo tempore, quo Alexandriæ commoraturus essem, domo sua, suoque ministerio, quod mihi exhibere summopere cupiebat, liberè uterem. Ego quia satis perspectam hominis fidem, atque in nos officia: implicatumque habebam maximo beneficio, libertate scilicet, qua patris benignitate donatus fuerat, penulam scindi minime passus sum. At id amico grave fuit, tum quia in suam fidem, ac clientelam acceperat; ac proinde apud se me esse volebat: tum quia barbaro homini minime fidentum esse arbitrabatur. At ego satis jam maris pertæsus, & navigii agitatione turbatus, in meam illum sententiam adducere adnissus sum, in quam tandem venit, captus tum humanitate Æthiopis, tum candore: quem ille non ore, sed animo præseferbat; mirum oppido: quando apud nos inversi reperiuntur Æthiopes, qui animi colore, non vultus nigrigant; cum igitur uti veteris mancipii hospitalitate decrevissem, unâ cum Britanno amico Æthiopem sequor: qui non multis passibus in suam nos domum deduxit. Erat hæc ad occidentalem Nili ripam posita, situ & amœno, & commodo: cui ad dexteram hortus erat non admodum amplus: sed tum domus, tum hortus elegantissima supra hominis sortem. Erant domi filius, cui Achmetidi nomen, & Ægyptia nurus: uterque textoriam exercebat. Vix venimus, cum statim Achmetes, quis ego essem, filium, & nurum docuit: qui illic accurantes patrio more venerati: mox ad accurandum prandium discesserunt. Hic Mecœnas: Miram oppido voluptatem ex tua illa peregrinatione percipio. Age sis igitur, quid vos interea? Et ego: Pro foribus sedimus ad Nili ripam, cujus ego aspectu mirum in modum delectabar: dumque sic otiosi confidemus, Achmetem rogo cur nam non in patriam rediisset? Et ille: Audi, quæso, res est tam mira, ut operæ auribus sit percipere. A tuo genitore, cujus ego sine lacrymis vix recordari possum, liberta-

Quæ Athenæ post
manum. M. Quæm. ac-
ciderunt, exponuntur.

te donatus, Messaniam primum tenui; deinde Ligusticam
navem Alexandriam petentem, subivi: quæ dum navigarem,
in piratas incidi, à quibus omni auro spoliatus sum; ve-
tusque Rhodum: hic Æthiops quidam præerat: quem sta-
tim conveni, & quid mihi accidisset, edoceo: ille misertus
popularis fui, iussit universa mihi à piratis restitui: nec
mora, reddita illi, etiam ab invitis sunt. Erat Æthiops
vir rigidæ indolis: cuius voluntati adversari capitale erat.
Et tanè cum infamis illiusmodi facis hominibus rigidus sis,
oportet: stabat in anchoris Rhodio in portu Græcæ navis
ex Chio insula, quæ onusta mercibus Canopum brevi na-
vigatura erat: quam, venia à Prætoris impetrata, conscendi:
post biduum vela fecimus Canopum petentes. Verùm vix
altum tenuimus, cum orta de repente perquam horrenda
tempestate, in Libyam, non sine periculo, delati sumus:
ac Parætonium salvi subivimus. Hic ego: quoniam navis
penè dissuta, & iam summo opere tæderet maris, terra iter
aggressus, Alexandriam veni: atque in hanc ipsam domum
primum offendi: rogoque filium, quem minimè agnoscebam:
ut quando Æthiops ipse esset, popularem suum ex longo,
ac difficili itinere lassum hospitio reciperet: annuit ille
benignissimè, ac me statim perhumaniter tractavit. Dum
post cœnam confabulamur, omnem illi meæ tragediæ histo-
riam enarro: Ille dum patriæ urbis, dum patris nomen,
dum certa quadam signa recognoscit, in amplexus con-
stitit rucns; Tu, inquit, meus pater, & hic tuus avus:
hic ego quanto gaudio correptus sum, ex te colliges. Cui
ego: Intellego certè: & tantam tibi felicitatem magnopere
gratulator: Deoque gratias ago quamplurimas, quod tantum
tux probitati dederit, moribusque candidissimis: Et ille: Id
tui patris merito factum; ut nimirum haberem hic ego,
quo te excipere, atque exiguas licet vices rependere potuis-
sem. At hæc enim diceret, adest nurus, nunciatque omnia
in promptu esse; quocirca assurreximus, inque superiorem
domus contigitationem ascendimus: hic modica mensa, sed
elegans instructa Italico more erat: inque mensa duæ tantum
sediculae, in quibus ut luberet sedere, perturbant nos Ach-
mètes rogavit: contra ego illum rogo, ut ipse, & nurus
nobiscum sederent, satis esse si filius ministraret; scire cum
me prisca moribus institutum, nec ulla re magis, quàm
nativa simplicitate gaudere: at nec ratione, nec precibus
adduci potuit, ut vel ipse, vel saltem nurus accumberet:
debere se, suosque omnes ea in me officia, quibus benefi-
cientissimos prosequi dominos natura vellet. Dum ergo ego,
& Britannus comedimus, ipse cum filio, & nuru perquam
fami-

Prætoris à quo
Achmète parat
Antoni.

familiariter, ac benevole ministrabant. Erat autem nurus modestissima mulier, atque urbanissima, & sermone, ut ex gestu conjiciebam, non invcnusta. Hic Mæcenat: Quid vobis, inquit, apposuerè? Cui ego: Ovum decumanum sorbile, deinde oryzam scitè coctam, & butyro imbutam, perquam tenerissimè vaporem elixum: alios post hæc pilumbos delicatissimos, intulere: pro secundis mensis, Aegyptias caricas, ac dactylos suavissimos. Tum Mæcenat: Sati lautè pro conditione hominis. At Balbus: Non vobis, inquit, oleraceam pulcem apposuit? Cui ego subridens: Bellè tu quidem; voluissesne colicolas, vel brassicam capitatam? sed ista Neapoli invenies, ubi herbaceos homines, herbaceæ voluptas tenet: cæterum aliis in regionibus pecudes herbivoræ, non homines. Et ille: Itane perhonorificè de tuis sentis? Et ego: Sento, ne res est: solidos hominè naturæ cibos paravit, in quibus plurimum succi, ac nutrimenti est: non verò levissimos illos, in quibus nihil prorsus, nisi excrementitius humor subest. Sed mittamus istæ: neque extra oleas ferri tempus finit: viden ut advesperascat?

Ut nos abundè pasti, ad prædium ipsi concessere: interea ego & amicus ad fenestram, quæ ad Nilum patebat, confidimus; multaque de eo amice cum Britanno habui: & me mirari, quòd minimè eum esse fluvium reperissem, quem fama, totque scriptorum monumenta referebant: atque in id sermocinationis rediens Achmetes offendit: quem etiam invitum nobiscum sessum recepimus: mox ita interpello; Miror Achmetes, quòd adeo tenuis Nilus, nec patiens navigiorum, quem tamen maximum fluviorum fama canit. Et ille: Hic, inquit, non Nilus, sed perexiguus illius ramus, atque huc arte ductus: & quia per universam urbem ad domestica ministeria derivatur, exilis admodum in mare influit. Cæterum Nilus non septem, ut priscis temporibus, sed quinque in mare ostiis se exonerat: ex his Canopicum amplum, & navigabile: hoc ampliore alveo fluit Pelusiæcum; reliqua tria naves non ferunt. Verùm si tu illum juxta Alcaïrum videres augetur oppido conceptam de se opinionem: ibi enim totus fluit, alveo quam amplissimo. Hic mihi magna incessit cupido illius urbis, atque universæ Aegypti perlustrandæ: quo circa statim hominem, quæ via duceret Alcaïrum, interrogo. At Britannus: Omitte, inquit, scitari ea, quæ tuæ ætati minimè conveniunt: mox cum me Achmetis fidei commendasset, ad suos revertitur; me crastina die conventurum spondens. Interca loci, dum hæc dicerem, adest ephebus, monetque me ab auriga vocari; tum ego ad Mæcenatem, Quoniam tardissima hora est,

Nilus non septem,
sed quinque ostia.

D 2

& quali

& quasi ultima, quæso, ut liceat per te mihi Neapolim reverti: quæ supersunt, & plurima quidem illa, alias narrabimus. Ille: Fac ut tibi lubet: sed propediem te restituas, & primo manè; ut totum apud me diem feriatas agas: & socio tuo isto adolescente, cujus mihi mores acceptissimi. Hoc loco Balbus gratias plurimas viro tam benevolo, quam qui maximè humiliter legit: mox si quid Neapolim vellet, rogamus, illicoque discedamus.

CAPUT QUINTUM.

*Occasione à Nilo dedita, quæsitum undenam fontes, fluvii-
que oxirentur, ac tanta perennitate fluere.*

De Pontium Fluviorumque origine
disputatur.

Quodam die, qui festus erat, benè manè me janhitor vocat, monetque esse ad januam quadrigam Comitum Acerrarum: meque aurigam unà cum expedito famulo præstolari: tum ego interpretatus, quod erat, Lælium accersit: & eamus, inquam, ad Mecænatem, qui currum suum ad nos misit, ut illo ad Barnenses ipsius ædes duceremur. Tum Læl. Veniam, inquit, lubentissimè: mirum enim in modum ab illius tam insigni comitate, morumque affabilitate singulari captus sum: facultate igitur à Præsidente impetrata, ad januam descendimus, ubi Mecænatis famulus expectabat: qui, ut me vidit, Te meus, inquit, dominus favere jubet, rogatque ne graveris hoc die, qui festus est, ad se venire, habere plurima, quæ oretenus dicat. Veniam libenter, tum ego: nec mora, in currum insilio, sequiturque statim Lælius, currusque cortina occlusa, discedimus: dum cursu perquam celeri, sex enim equis spadiceis currus trahebatur, deferimur, ita ad me Lælius. Fortunatus hic nobis dies recurret, quo tanti viri societate, ac magnificentia frui licebit: quocirca niveo mihi lapillo: lapillo autem? imo gemma signandus erit. Cui ego: Ita vero: & fanè, ut latinè fatear, nullus mihi in anno felicior dies, quàm quo ad Mecænatem pergo. Credo faciliè, tum Lælius: quod autem maximè in homine mihi placet, est summa majestas, cum pari affabilitate, mira eruditio sine jactantia, convictus splendidus sine superfluitate: tantus autem illius erga te amor, ut desiderari major non possit. Hæc verò, & alia uti dicta, ad Mecænatem tandem perventum est. Illum autem pro foribus horti deambulantem offendimus: vix è curru exilivimus, cum obviam factus, nos, ut solebat, affabiliter excepit: & post mutuam salutem, in superiorem ædium coactionem ascendimus: inter eundem ita ad me: Heri vespere

spere dum animi gratia Halieutica tua legerem , in illud incidi :

*Sed neque Samblaside , fileam felicia Chratidis
Dona tui , Truttas , nec qua piscator amicam
Arte tibi Calaber prædam petat . At mihi carmen
Suffice , namque potes , felicior indita quando
Vena tibi , nostrisque volens da rebus honorem .
Dum te Cratibus habet regnata ad flumina , & ipsæ
Inter lata tibi properant convivio Truttæ .*

D. Ignatii Samblaside
si Consensum viri
clarissimi laus.

In quibus versiculis dum liberius immoror , tuumque erga amicos gratissimum animum laudo , allatæ sunt à Vulturno amne , quem propter scis meum esse rusculum , sex Truttæ pinguiissimæ , & majusculæ : quia verò quam rarissimè istiusmodi vos pisces obsonatis , idcirco te advocavi , ut illis paulò liberius indulgeas : & gratias ago , quod Lælius adduxeris : Cui , tum nos beneficium illud summo loco ponentes , gratias maximas persolvimus . Ubi vero proœtonem ingressi sumus , sedeamus hic in Meniano , inquit , ad amoenissimum hunc prospectum : & dum edulia adornantur , dicamus aliqua de tua peregrinatione . Cui ego : Geratur & hic tibi mos . Et ille : Dum animo versarem Nilum , in quem ultimum aliàs sermonem deduximus , illa mihi statim orta cupiditas est , sciendi nimirum undenam fluvii orirentur , & cur tanta aquarum perennitate continuò fluerent , & quando hic otiosi consedimus , hac de controversia videamus . Tum Lælius : Gratia tibi plurima , inquit , Mecœnas , quod istam in medium quæstiunculam intulisti , rem ego tam abstrusam , quàm quæ maximè , scire summopere avebam . Quare age , me intuens , quid de quæsito sentias , exprome : par enim cunctam hanc gratiam viro tui amantissimo , & cui plurimis implicatus es beneficiis libenter facere ; Tum ego : Faciam : sed res est fatis perplexa , & prolixa nimis : aggrediar tamen , quando audire vobis est animus . At ingens me saxum movere vultis , & ire , ut ajunt , per extentum funem : siquidem nil tam difficile indagatur est in universa physica , quæ de naturis est : ex qua fateor aliquam me voluptatem haurire : nam clamosam illam , atque à sensibilibus naturis abstractam , iis reliqui , quibus & otii plurimum , & litium censerandarum amor est . Ordiam igitur telam pertexere : sed quàm brevissimè , ut potero , ad intelligentiam tamen accomodatè . Vetustissima quorundam opinio fuit , acceptam è cœlo , tum pluviis , tum nivibus aquam per fontes remitti ; atque una ex hac oriri fluvios arbitrati : quibus verò id argumentis efficiant , dicam compendio , ut ad alia citius pedem transferamus . Et primò iis , inquit , in locis ,

Autorum placita
de Fontium origine.

An à pluviis , &
nivibus ?

atque

atque ea anni tempestate, qua frequentiores imbres, effloresque decidunt, frequentiores etiam fontes, atque uberriores scatent. Sic Galliam, Germaniam, atque his vicinam Italiam quampluribus irrigari rivis, ac fontibus videmus: & eos hyeme pleniore alveo, quam æstate fluere: contra verò ijs in locis, ubi aut nullæ, aut rarissimæ sunt pluviae, vel nulli, vel paucissimi fontes, atque hi plerumque deficiunt: quocirca aridas esse Æthiopiarum solitudines, & rarè admodum inveniri in interiori Libya fontes compertum est: ibi enim cum fervida soli natura sit, non datur humori locus. Imo in Ægypto, ac Peruvia cum numquam fere pluatur, rarissimos admodum rivos invenies. Hic Mæcenas: At in Ægypto Nilus fluit: qui unus instar multorum est: in Peruvia nescio quem etiam amnem, & magnum quidem illum perlabi perhibent. Cui tum ego: Ita enim verò: At Nilus alienigena, atque ab interiore Æthiopia devehitur: non secus ille, qui litoralem Peruviam alluit, ex montana quæ altera Peruvia est, descendit. Et tum hic, tum Nilus, ex nivibus quæ montosis in locis liquefunt, incrementa capiunt sua. Atque hinc aliud argumentum existere opinantur: est autem id: aquæ tum pluvias, tum nivibus mirum in modum in fluminibus crescunt, tumidaque ea reddunt, ac veluti alunt: quis igitur ex iisdem principio fieri eat inficias? nempe generantur ex his, quibus ex quodammodo nutriuntur, atque auferunt. Imò cum paucissimi fontes sint, qui ælii calore, quando in pluvias, ac nives aer neutrquam concrefcit, fluere non cessent: vel si fluunt, tenuissimo vix pede, ac veluti latente progrediuntur, ut interdum eos ad irrigandos hortos agricolæ quærant, illud deduci manifestò putant: ab his scilicet ortum fontes, ac fluvios ducere suum. Tum Mæcenas: Et si id mihi non videatur verum omninò, verisimile quidem certè. Sunt tamen qui hærent animo scrupuli, fac quæso, evellas. Cui ego: Faciam, inquam, si potero: indica tu mihi illos. Quid necesse, ut indicem? inquit ille: tenes quippè. Ego verò: Numinam ipse divinus, qui quos habes in animo scrupulos conjectem? Tu Vates, tum ille: conjectare igitur tuum erit. Tum ego: Utar, uti jubes conjectura: An quia non altius pedes decem humida se subter humum aqua insinuat? Et ille: Ah! ah! divinasti: id ipsum est: verum istuc, inquam ego, nihil prorsus officere opinantur: magnis enim in montibus vastas inesse lacunas exillimant, imò, & montium fermè omnium finis in immensos fornices, amplissimasque cavernas concaveratos, in quas ex altissimis jugis pluviales aquæ decurrentes confluant universæ: excipi autem illuc per rupium rimas,

Nilus sua nivibus
debet incrementa.

rimas, commissurasque, per quas sua se levitate insinuant, atque intrudunt: mox verò per rimas alias ex lacunis illis erumpentes scaturiunt, fluviosque progignunt. Hic ille: Ain' tu: Ajo enim verò. Nam qui ad eruenda metalla, in penititissimos montium sinus irrumpunt, plurimos in illis deprehendisse lacus testati sunt: quin imò in Gangatō, ex quo suum Ganges ortum repetit; in Æthiopicis montibus, ex quibus oriri Nilum compertum est, vastissimas lacunas esse, qui ad ea loca profecti tradiderunt: ex his autem licet de reliquis conjecturam facere. Præterea observatum in alpibus est, ubi frequentioribus rimis rupes hiant, per quas nimirum faciliori aditu interlabi aqua, recipique potest; crebriores etiam fontes subiectos in campos emicare: ex hoc autem delapsis è cœlo imbribus generari fluvios manifesto se argumento conficere arbitrantur. Atqui sibi facile persuadeat, tum Mecœnas, tot, ac tant vastis fluminibus, ac numquam intermisso cursu fluentibus tantum ex unis dumtaxat pluviis aquæ suppeditari? Ego non certè sic animum induco. Tum ipse: At illi verosimilius ducunt: quando ex aquis ab unius tantum tecti deliciis pluvio cœlo descendentibus grandissimas impleri lacunas videamus: ex quibus quantumvis ad domestica ministeria haurias, adhuc quòd iterum haurias, est. Tum ille: Ita verò: non nego: at quæ cum vastis illis fluminibus comparatio? Uaus Argentæus amnis, ut tu vocas (& merito novo fluvio, cujus argentæe arenæ tale nomen imposuisti) tantum in Oceanum quotidie aquarum desert, ut incredibile penè sit: olli enim tam immenso patet, ut maris potius, quàm fluminis cognomen sibi jure usurpare possit: mitto Amazonium, mitto Croceum, (quem tu limato barbaro vocabulo Hojngen vocas) mitto Nilum, Euphratem, Indum, Gangem, & quicquid veteribus, Niger id temporis à nigris, opinor, incolis, novis nuncipatur. Qui quidem omnes, etli longo ab Argentæo intervallo distent, magni tamen per se, magnamque perpetuo cursu in mare aquam convectant. Verum age, quid tu de horum placito sentis? Tum ego: Acceptam ab imbribus aquam, itum montes per deversa, ac valles in spatia camporum remittere: atque isto modo plurimos ex minoribus oriri fontes, augeri cæteros, atque etiam inubdare, in confesso est: torrentes enim hyeme fluunt, & ex tumidiore alveo, quòd plures, atque effusiores imbres deciderunt, æstivo autem tempore arcescunt omnino: perpetuos verò amnes intumescere pluviis, ruptoque riparum repagulo, effundi, latèque omnia diluvio obruere, nemo unus est, qui neget. E lacunis itidem, in quas decidit aqua coguntur,

inter montium vi-
tuta maxime lacus
reperiuntur.

Nonnulli fontes
ex pluviis sunt: sed
non amnes: idque
demonstratur.

tur, rivos quosdam erumpere, ne id quidem improbabile: nam ubi aditus per montium hiatus patuit, quid prohibet, ut aquæ illæ non emicent? universos verò amnes ex his unis procreari, haud equidem ita certum, ut concedam. Id vero ex eo ipso argumento, quod tu ingeniosè, eruditèque protulisti: cui suam inesse vim planè fateor. Quin imo plurimi sunt, & magni fluvii, quorum fontes non è montibus, sed ex campestribus exiliunt, in planitie vero adunari tantum æquæ non potest: quando hæc ad duodecim vix pedes descendat. Hoc loco Mecœnas: Sed qui nam isti fontes, qui è planis emicant! Cui ego: Tanais, ac Borysthenes, ut reliquos, & eos plurimos missos faciam. At Lælius: Verùm Lucanus, non ineruditus poëta, Rhiphæo è vertice Tanaim descendere cecinit, his versibus:

Tanaim falsò ex
Riphæo monte na-
ci, cecinit Lucanus.

Qua vertice lapsus

Rhiphæo Tanais diversi nomina mundi

Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem

Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.

Cui tum ego: Id Poëta ex veterum opinione asseruit: & parcendum ei est; quando ea ætate inexplorata eo loca Romanis erant. Verùm Mecœnas: Hactenus dictis assentior, dilucida quippè. Sed pergamus reliqua: nam res, ut conjicio benè longa. Rectè intelligis, tum ego: atque hinc est, quod fusè, atque enucleatè, ut res postulat, differere non possum: contendam tamen pressè, sed dilucidè, ut potero. Complures sunt, quorum dux est Aristoteles, qui concreto ex aëre, in aquam converso, oriri amnes, ac fluere opinati sunt. Tum Mecœnas: Magnum sanè momentum isti sententiæ tantus vir affert: cui Cicero post Platonem primas deferret: neque tu à Tullio dissentis. Cui ego: Haud equidem fas mihi est, à tanto viro discedere; sed tempus est, ut quo id argumento efficiant, videamus. Et ille: Istuc vehementer expecto. Arbitrantur igitur, tum ego, Peripatetici eo modo, quo pluvie in aëre ex coacto vi frigoris vapore producantur; inque subjectas mox terras aerii quasi amnes delabuntur: ita etiam intra montium viscera fluviòs generari, atque effluere: ex eadem nimirum causa quam efficientem vocant, eundem in aquam aërem immutari, perque rimas deinde, hiatusque rupium erumpere; factoque vi alveo perlata camporum spatia, valesque decurrere: quo tandem sese in mare recipiant verisimile quidem. Hic Lælius: Patiare, quæso, inquit, ut te paucis interpellem. Ego: Imo gratum facies. Et ille: Præ frigore densari aërem, inque aquam abire, quam plurimi hujus ætatis physici negant: nam, ut omittam plura, quæ ad hanc rem conficiendam congruunt, totus

Aristotelis opinio
exponitur.

Nonnulli negant,
præ frigore densari
aërem, inque aquam
abire,

hyme

hyeme circa terras aër concreveret, inque aquam converteretur. Cui ego: Rectè intelligis: est tamen ratio, quā istam coactionem fieri persuadeant. Et ille: Audire abs te illam aveo, quod & gratum Mecœnati nostro futurum existimo. Tum Mecœnas: Imo gratissimum. Et ipse: Dicam illico, sed pressè, non Asiatico illo dicendi genere, quo utuntur in scholis, à quantum ut flosculis, ita longo illo, ac tumultuoso ratiocinandi ambitu hic me contineo. Tum Mecœnas: Benè facis: pacatam ego istam tuam Minervam summopere amo: armatam Palladem degustabimus in Bellicis. Et ego: Sed audite jam. Vidistis, opinor, & quidem sæpenumero stillatoriam ustrinam, in qua miro artis magisterio è varijs herbarum generibus, vinoque, atque alijs humoribus, aquæ, igneique rores educuntur: jam verò quod in hac industria fit artis, fieri etiam in montibus à natura arbitrantur: quæ enim caussæ illius extillationis sunt; eadem in efficiendis fontibus insunt: etenim concava rupium operculi præ se vicem gerunt: quæ quoniam suapte natura frigida sunt, idonea quammaximè ad aërem in aquam transmutandum: infra lacunæ stagnant, & his subter inclusi ignes, qui calore suo sensim aquas attenuant, inque vapores solvunt: qui mox in rupium fornices incurstantes, illic, præ illarum frigore concrescunt, inque aquarum guttas abeunt, extillant, fluunt, atque jam fluvii præterlabentes immurmurant. Hic Mecœnas: Ista intelligo: & liquida vel ex eo, quod è montibus plerumque amnes oriantur. Et sanè cum Sebethum, cum Clavium: adde etiam, si vis Vulturum, mente concipio: haud equidem multum laboro; ut ita progigni flumina existimem: at cum Danubium, cum Nilum, Indumque & Gangem, omnesque simul fluvios animo complector, tum minimè induci possum, ut id mihi persuadeam. Undenam enim tanta vaporum copia, tantæ aquæ, tam vasta concava, ut tantis, & tam vastis fluminibus jugis aqua suppeditetur? Cui tum ego: Rectè autumas: neque ego in hanc ire sententiam unquam quivi. Nam etsi non inficiar quosdam fontes suam ex his aquis originem ducere; plurimis quando in locis extillare rupes; inque unum confluentes guttas, crateres implere, exundare, ac fluere, compertum manifestò est: omnibus verò fluvijis perenni licet extillatione, suffici aquas posse nego, ac pernego. Hic Lælius: At si ea evolvamus, quæ explorata jamdudum sunt, id neutiquam insolens videbitur. Et primo refert Cardanus quendam agrum singulis diebus sex & triginta urinæ libras reddidisse: cum vix septem quæ edendo, quæ potando consumeret: idque per sexaginta solidos dies:

Explicatur modus,
quo Peripatetici suæ
sententiam,

Mira urinæ copia
in aliquibus,

E

quo

quo tempore, ex subducta summa confectum MCCCXL. lotij libras, supra potum, cibumque effudisse: cum vero de re tam insolenti quæstio inter physicos haberetur, in eam cuncti sententiam abierunt: nempe aërem arteriis, reliquoque corpore contentum in aquam coactum: novoque numquam deficiente, propter animantis respirationem, novam semper aquam concrevisse. Traditum memoriæ & illud est, quod operæ auribus audire, adeo insolens, & portento simile est. Quædam virgo, ex ijs, quæ se Deo manciparunt, tantum, præ vigiliis, jejuniis, assiduaque divinarum rerum meditatione ignem in se excitaverat, ut tota ardere videretur: ad eum autem ingentem calorem remittendum copiosissimum natura aërem attrahebat; qui mox visceribus concretus, inque aquam mutatus, tanta per vesicam copia egerabatur, ut multis hebdomadis, singulis diebus cc. urinæ libras emitteret. Jam verò si in unius hominis extis tantus cogi aër potuit, quid mirum, si in tot montium vastissimis visceribus tantus extillare humor densato ex aëre quibit, ut affatim pabula rivis, fontibusque suppedientur? Cui tum ego: Eruditè, tu quidem, Læli: sed quæ tandem collatio tantæ urinæ, cum immensa illa aquarum mole, quam universa flumina continuò evolvunt? nulla quippè. Sed age, sis, & pressiori ratiocinatione rem conficiamus: & libentius id faciam, quod placere Mecœnati nostro Geometrica sentiam: neque ab his tu artibus abhorres. Ita, quæso, tum Mecœnas: atque id abs te ego expectabam. Tum ego. Sed vos, quæso, ut mihi veniam detis, si duriuscula futura oratio sit. At Mecœnas: Imo ipsi veniam rei damus, quæ elegantiorum cultum non patitur: quin & varietas ipsa pars est elegantiae: & interdum etiam in Venere superbus ille neglectus elegantioris cultus, omni elegantia venustior. Rectè æxtimas, tum ipse: statimque telam, ut ajunt, exordior. Accipiamus, si lubet, Eridanum, qui, etsi ex primis, quos terrarum orbis numerat, non sit; Italarum tamen regem fluviorum suo jure Poëta vocat: imo ad veritatem indagandam commodius id faciet. Hic ad ostia, quibus in Adriaticum se sinum exonerat, profundus medio in amne, quæ turgidior, ac vehementior currit, pedes ferme viginti: circa ripas verò non est tam altus: statuamus igitur quindecim, non amplius pedes à summo gurgite ad imum descendere: passus scilicet tres: latitudo inter utramque ripam, ut eruditi tradunt M. passus amplectitur: una hora passus sex mille conficit: quod vel minimum est. Jam verò rationem supputanti manifestum fiet: una tantum hora passuum aquæ, ut ajunt, cubicorum centies octogies centena millia,

Peripatetici sententia improbat.

millia, in Adriaticum infundere. Jam verò si totam hanc immensam penè aquarum molem unus aër in guttas coactus suppeditaret; necessariam foret concedere adjacentium circa montium cavernas uni Eridano singulis horis guttarum centies octogies centena millia: quotidie verò millies trecenties vicies centena millia; quarum quaelibet, unum cubicum aquæ passum constituat, extillare: hanc autem mensuram explere gutta vix poterit, si intra unius arteriæ pulsus, nimirum puncto temporis, centies millies cadat. Verum quis adeò crassæ Minervæ, ut id sibi nullo negotio persuadeat? nemo quippè. Hic Mecænas: Ita prorsus: res est apertissima: quamvis in illis tam multiplicibus numeris, difficilè admodum sit caput reperire. Cui ego: At sunt quædam alia, quæ hactenus dictis fidem adjungunt: Et ille: Profer ea, quæso. Tum ipse: Istuc jam ibam. Compertum ex summis scopulorum verticibus, in quibus vel nullæ, vel angustissimæ cavernæ contineri queunt, copiosissimos fontes erumpere. Hi vero extillatione in illis coadunari non possunt. Imo si quæ coacto ex aëre illis in scopulis guttæ defluerent, ex latribus, non vero ex verticibus erumperent: in quæ micare aqua sua spontè nequit. Hic Mecænas. Assentior & his: est ne aliud? Illud, tum ego; Ad certam aquæ magnitudinem conficiendam, exempli gratia, palmarem, quadruplus mole aër, quadripalmaris nimirum, succedat necesse est: tantus verò aër per hiatus montium suffuci non potest, nec plerumque res patitur. Tandem qui è campis exiliunt, hi certè extillatione oriri fontes minimè possunt: nam aqua inferiùs adunata sua se vi tollere neutiquam valet, quippè gravis. Intereà, famulus advenit, & tempus, inquit, prandendi est; Si ita: Eamus, inquit Mecænas: de his videbimus post: una igitur omnes assurreximus, inque mensam basilicè instructam concessimus.

CAPUT SEXTUM.

A prandio incæpta priùs quasiuncula absolvitur, atque ab Oceano oriri omnes demonstratur: qui verò fiat, ut in montes emicent, incompertum esse ostensum.

Postquam regia panè lautitie pasti, assurreximus, inque apriciorem prospectum confedimus: Redeamus ad controversiam, inquit Mecænas, ut tandem quid certi, statuamus. Undenam igitur repetenda fluviorum origo; expro-

Oceanum aquarum omnium veluti Parentem multi faciunt.

E 2

sunt,

sunt, qui aquarum omnium parentem, inexhaustumque fontem Oceanum putant: atque idcirco in eum flumina omnia confluere, ut eo relabantur, ex quo primum emergere. Hoc Lælius loco sic me interpellat: At in hac tu sententia: habes enim VII. Nautic. hos versiculos: quos patiari, quæso, ut recitem: & ed præcipuè, quod Mæcenati tuo placere sentio: Cui Mæcenas: Ita quæso. Tum Lælius:

*Fluviorum pater Oceanus, rex magnus aquarum
Quique sinus centum, centum fluit aquora circum,
Atque plagas omnes terrarum fluctibus ambit.
Quin subitus terras & præter labitur omnes,
Per cæcos aditus, perque horrida Tartara Ditis.
Ceu toto in tenues diffusus corpore venas
Insinuat se sanguis, agitque per omnia vitam.
Stagna lacus perhibent, hinc & vaga flumina, fontes,
Eque cavis quidquid saxi distillat aquarum,
Oceano ex alto consurgere: namque ubi pontus
Descendit magnæ per crebra foramina terræ,
Quæ via cæca patet, superas se rursus in auras
Emittit saliens: nam quantum vertice ab alto
Descendit maris unda, salit de gurgite tantum.
Hinc Tagus auratam volvens cum flumine arenam
Erumpit, Batisque alba præcinctus olivæ,
Et qui tot terris, tot nomina gentibus Indus,
Caucasea de rupe fluens, imponit: & ipse
Purpurea Ganges unda, Tanaisque nivalis.
Hinc gelidis venit Oxus aquis, & dives Hydaspes,
Et Lycus, atque Hermus, fontesque binominis Istri.
Nilus &, Ægyptum tumido qui gurgite dicat,
Usque cacuminibus Luna devexus ab altis.*

Hic Mæcenas: Id scilicet ex veterum opinione: nam hi montes, ex quibus erumpit, non illi quibus à Luna nomen factum. Ita vero, tum ego; statimque Lælius:

*Et Gis Æthiopum fama notissimus, & qui
Spumeus Alpino Vesuli de vertice currit
Eridanus, sceptrisque potens Tiberinus, & ipse
Parper aqua, at multo dives Sebetus honore.*

Virgilius Consul
Neapolitanus.

Nimirum, hic ait Mæcenas, quo à Neapolitanis Poëtis dignatus est: & inter hos primo loco Virgilium repono, qui non modo hac nostra Civitate donatus, sed Consul etiam in Augusti gratiam renunciatus. Cui tum Lælius: Si mihi liceret, ego in tui gratiam Parthenium nostrum Consulem crearem: nec sanè expectationem falleret. Cui ego: Excidisti è curru: redeas, quæso, in viam: verùm omitte meos versiculos cantitare: ceteroquin haud notam effugies. Et ille:

le: Nimirum, ut tibi adulari videar? Sed de hoc non laboro. Scio ingenuam Mæcenatis indolem. Cui Mæcenas: Recita, Læli; cæterum de Consulatu, ut dicam, tanti illum Parthenius facit, quanti cassam nucem. Et Lælius:

*Orbe sub occiduo Panucus, & alta fluenta
Amnis Amazonidum, centum qui flexibus errat,
Et sata rura rigat latè felicia centum.
Ceralesque Canada vadis, flavasque Siopis:
Quique mari magno fluit ore, Argenteus amnis,
Et gemmas secum, & nitidas subvectat arenas.*

Ut Lælius recitavit, Num, inquit Mæcenas, quod poëta cantitasti, physicus probas? Cui tum ego: Ita enim verò: neque asyllum aliud patere video, ad quod me recipiam. Si ita, tum ille: neque ego dissentiam. At quibus tu id argumentis conficias, exprime. Cui ipse: Contendam equis, remisque, ut dicitur. Et primo: Summa quoniam sacris literis adhibenda autoritas est, liceat mihi ex illis argumentum depromere. Æquissimum id postulas, tum Mæcenas: Rideo enim ego illos, qui physicis de rebus cum disputant; ratiocinandi gratia, ut ajunt, ne scilicet impii habeantur, sacras literas, divinam scilicet autoritatem, sequestro ponunt: quasi prima, & potissima ratio rerum omnium, non ipse earumdem auctor, ac princeps Deus sit. Cui tum ego: Gratias ago ob verbum istud pietatis, & prudentiæ plenum: quod ad eorum Philosophorum, quos ego nunquam concoquere potui, impudentiam castigandam plurimum valet. Sed ad rem propius accedo: nimium enim prolixa cum sit, longius ab instituto discedere non patitur. In libro, qui Ecclesiastes inscribitur, hæc notantur: *Omnia flumina intrant in mare: & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina revertuntur; ut iterum fluant:* Ex quibus liquido conficitur, fluviorum omnium parentem Oceanum esse, quare optime Hom. Iliad. xxi.

Οὐδὲ βαθυπρεπὸς μέγα δῖν' ὠκεανοῖο·

Ἐξ ὧν πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα·

καὶ πᾶσαι κρήναι, καὶ φρεῖα τε μεγάλα ῥαῖσι.

Enim verò si, ut sacer auctor, ait, in mare se fluvii exonerant, ut iterum fluant; jam ex Oceano oriri, tam manifestum quàm quod maximè. Et si, ut idem, inquit, & oculis tenemus, mare non redundat: id statim, quod rectè arbitramur, existit. Nam cum quotidie immensa penè aquarum moles è tot, tantisque fluminibus, èque tantis, diversisque terris, in Oceanum infundatur; jam si hic illam in suum acceptam sinum, non illico per interiores meatus rursus remitteret, quis non videt futurum fore, ut brevi exunda-

Ex Oceano flumina nasci, probatur primo ex auctoritate Sac. Scripturæ.

Secundo probatur ex eo, quod Mare non redundat, immensa aquarum accessione facta.

daret? Hic Mecœnas: At huic rationi occurrere non videtur difficile: nam cum continuo vi Solis, præcipuè in torrida zona multum aquæ attenuetur in vapores, abeatque in ærem: uti etiam in Naut. VIII. non negas.

Attenuat quoniam Sol ferventissimus undas

Oceani magis:

Jam mirum non est, si Oceanus non intumescat: &, ut fluvii faciunt, cum pluvialibus aucti aquis se supra ripas effundunt, litora, terrasque obruat. Cui ego: Eruditè tu quidem; & gaudeo quod meis me versiculis petas. Est tamen, bona tua venia, quod reponam. Ex utroque Mundi cardine, Arctico nimirum polo, ut Geographi dicunt, & Antarcticò, versus terrarum umbilicum, inque Æquidiale circulum, ut iidem ajunt, aquæ perpetuò descendunt, & continuò pluviis mare augeatur; haud sanè vero videtur simile tantundem aquæ calore consumi, quantum ex pluviis, ac liquatis in utroque polo nivibus, quantum item à fluviis nunquam intermino cursu conferatur. Si enim uti calculo vellemus, rationemque supputare, tantum quotidie in Oceanum aquæ subvectari reperiemus, ut minimè vitari possit, quin hic in terras refunderetur. Tum Mecœnas: Assentior & his: at hic statim in eum scopulum offendo, ex quo declinare summæ artis, summique ingenii est. Qui nimirum fiat, ut aqua suaptè natura gravis sese altius attollat, inque editissima montium juga, ex quibus plerumque fontes scattent, infiliat: hæ Syrtes, hæc brevias; è quibus si evadi potest, confecta res est. Cui ego: Rectè intelligis. Si enim ex his cautibus patebit effugium, in tuto res est. Varias multi machinas excogitarunt, quibus aquam ex humili, in altissima subveherent: illas, quando lubet, satis, necne? breviter examinemus. Supra terras consurgere Oceanum, ut extrema illius superficies, non modo camporum planis, sed montibus ipsis editior sit, nonnulli voluere: quo posito, causam quam expedite reddiderunt. Intelligo, tum Mecœnas: nam ut habes in versiculis modò à Lælio recitatis:

Quantum vertice ab alto

Descendis maris undæ, sulit de gurgite tantum.

At Lælius Mecœnatem intuens: Imo habet id etiam Bell. II. quos versus dum transcriberem memoriæ mandavi: Recites, igitur, tum Mecœnas. Atque illicò Lælius:

Hæ sed supremas liquidis resonantia rivis

Flumina habent: cæcos quæ per telluris hiatus

Lapsa mari ex alto veniunt: atque incita rursus

In mare per latas redeunt currentia terras.

Ergo, inquit hic Mecœnas, in hac tu es sententia? Minimè

Exponitur modus, quo aqua suapte natura gravis, in editissimos montes ascendat.

mè verò , tum ego : altum enim hic mare pro profundo poëtico more dictum : vel si altum interpretetur quispiam : id ex aliorum placito factum , non meo , existimet . Enim vero , si altior Oceanus statuatur , quis non videt fore , ut hic in terras per ostia fluviorum illico irrumperet , non vero in illum flumina confluerent ? ejus enim indolis est aqua , ut depressiora semper in loca sua se spontè incitet , & nativis quibusdam stimulis perducatur . Quæ quidem unica est ratio , cur fluvii tam pernici cursu , tanta aquarum contentione in mare se se præcipitent . Id in eo libro , quem de Astronomiæ principiis scripsi , demonstratum , & breviter , & perspicuè est . Hic Lælius . Non me fugit : auditor quippè tuus eram , cum tu illum in schola explicares : imo & argumentum teneo . Cui Mecænas : Repetas , quæso , Læli ; nam et si in eo libro mihi à Parthenio dono dato , legerim , cupio tamen ex te audire . Tum Lælius : Geram hunc tibi morem non modo patienti , verum etiam volenti animo . Aqua suapte natura sic est , ut libera ; nullis nimirum impedita repagulis , nullo aggere mancipata : ad devexa se loca deferat , humilia sectetur , nec fluendi finem faciat , quousque clivo omni superato , in declivi sit : fluit autem à montibus in valles , ex his in campestria enititur : ex quibus mox in mare lentiore licet gradu se promovet : altiores igitur montes , ex quibus rivi scaturiunt . Hic Mecænas : Rectè concludis : gaudeo quod his in studiis versatus sis . At Lælius : Utinam his inquit , tempus omne concedere mihi licitum ; facerem , nec me quis negligentiae accusaret . Non ego ex illis sum , qui contentionis cupidi magis , quàm veritatis sunt ; totique in illis occupantur , in quibus præter verbi controversiam , nihil admodum est , quod quæras . Tum Mecænas Lælium complexus , laudo , inquit , istam tuam indolem singularem : charior posthac mihi , & jucundior eris : quæsoque Parthenium nostrum , ut te etiam ipse chariorem habeat , & meo etiam nomine commendatum . Cui ego : Imo charissimum : & id etiam faciam in gratiam tui : jam enim illius mihi ingenium perspectum : odit ille , & merito illiusmodi lites de umbra , ut ajunt , asini , ac theatralem illam gloriolam tanti facit , quanti hilum . Atque hic quando jocari coepimus , referam lepidam fabellam , quam operæ pretium est audire : juvat exilare tantisper animum . Tum Mecænas : Ita , quæsumus , ut pro Lælio etiam spondeam . Ego vero : Atque audite . In quadam percelebri Hispaniarum schola , (Salmaticensine , an Complutensi , non satis teneo : nam multis ab hinc annis ab Hispano viro tum eruditio , tum urbano rem accepi) duo ex nostra familia in

Oceanum non esse terra altiore , demonstratur , arque hinc petendam rationem , quare Flumina in mare se præcipitent .

Lepida Fabella de Hispano quodam Philosopho ubi nimium plaudente in disputando .

fre-

frequentissima auditorum corona, acriter, ut fit in disceptationibus, de continui, ut ajunt, compositione, disputaverant: qui theses propugnabat, cum Aristotele sentiebat: à quo ne latum quidem umquem discedere, Senatusconsulto tantum est: qui verò oppugnabat, à Zenone Stoicorum principe stabat. Qui quoniam peracutus, ac fervidæ indolis, palmam retulisse sibi visus est. Hic Mecœnas: Nimirum inanem plausum à theatro. Nam veri nihil assecutus: latet quippè adhuc veritas. Imo & latebit quoad homines vivent, inquit Lælius. Sed quid tum postea? Cui ego: Accipite: Mirum sibi in modum plaudens, superbè circumspiciebat: uti pavones solent, ubi caudam explicarunt: quam quidem hominis caudatam superbiam non tulit, modestiæ amator Deus. Dum igitur, soluta concione, inter amicorum manus, ac plausus effertur, quidam non notus hominem convenit; eque turba recedere jubet: habere se nescio quid ferri quod illi ad aures committat. Secedit ille: & quid istuc rei tandem est, inquit. Ille verò: Nobilis vir, qui ruri altera ab urbe leuca graviter ægrotat, te enixè rogat, atque obsecrat, ne graveris è vestigio ad se venire, ut totius antea vitæ confessionem excipias. Tum doctor percussus improvise illo nuncio, Quo pacto, inquit, tanta è contentione defatigatus, ac sudore madidus, dieque jam inclinato, tantum itineris suscipiam? veniam die crastina. Et ille: Res moram non patitur, quippè morbus gravissimus: neque feria tollere in crastinum laudabile: imo ne expedit quidem. De via, sollicitudinem omnem deponito: est ad januam equus cursorius expeditissimus, quo nullo incommodo quamcitissimè deveharis. Tum ille: instare iterum, ut in posterum diem res differatur. At nuncius: Jam dixi feria non esse tollenda in crastinum: quid si ille ipsa hac nocte fato concedat? certè tibi de illius salute ratio reddenda erit: age, move te ocyus; nam id tui instituti peculiare munus est. Hic doctor, fontica adductus causa, ut ajunt, acquievit: accepta igitur è Prætoris facultate: ad januam se confert: inque paratum equum insilit: jubetque nuncium federe post equitem: at ille renuit: seque expeditissimos, inquiens, habere ad cursum pedes: & sanè tanta pernicitate sequebatur, ut equum cæteroqui velocissimum superaret. Dum autem pergunt, Doctorem nuncius interrogat: qua de re controversiam habuissent? De continui compositione, inquit doctor. Et Nuncius: Quid tu? Et ille: Zenonis sententiam acerrimè, ut nunquam alias propugnaui. Quo, quæso argumento? tum Nuncius. Cui doctor: validissimo illo, quod Achilles in scholis vocari solet: èque partium infi-

infinita multitudine, defumitur. Dum autem argumentum ipse repeteret, quidque contra adversarius reposuisset; sibi-que plauderet miro modo, nuncius identidem occinebat, Quot absurda, quot ridicula ambo effutistis: multos sæpè sophistas ineptire, nugasque loqui audiui non sine risu, sed qui magis quàm vos, neminem: atque ex intervallo illud græcè repetebat *γυνῆς τειχὸς*. Hoc loco Doctor non sine stomacho, Esne tu inquit physicus? Et ille: Quam qui maxime: ab ipsis enim unguiculis his operam studiis navavi: quocirca ea calleo, plusquam aprugnum callum callet, ut dicitur. Sed si ita, cur, inquit doctor, ab eo vitæ instituto discessisti? Et ille: Ob quandam animi extumescentiam: qua tu etiam nunc quasi follis tumes: si scires, quàm multa sint, quæ te latent, fastum istum certò deponeres. Hic doctor acriter irritatus, Argumentemur, inquit. Cui statim nuncius: Ne quæso crabronem irrites; pœnitebit quidem certè, cum te brevi deprehensum animadvertes. Quoniam verò jam tenebris obduci cœlum incœperat, & iter per sylvas videbatur satis impeditum, Quà imus? inquit doctor: & quando ad istius ægroti villam tandem veniemus? Brevi, tum nuncius, perque implexos calles, adituque difficiles ire occupavit. At doctor animadvertens equum frenum non audire, & volare verius, quam currere: & hæere semper lateri ducem, doctè disputare, atque eruditè, & Græca etiam occinere, quæ vix ipse intelligebat, non bonum quid suspicans, cœpit expavescere: cumque salutari se crucis signo muniret, repenti equo, & duce evanescente, solus in media sylva, multa jam nocte relictus est: tantoque timore correptus illico est, ut nihil propius factum sit, quam occumberet. Nempè, tum Mecœnas, malus ille genius erat, magnus oppido philosophus: quocirca non immeritò affirmabat multa ab illis absurda, ac deridicula inter disputandum dicta: voluit, haud dubium, bonus Deus hominis factum multare, ut sic in posterum disceret de se superbè non sapere. Sed age redeamus ad propositum. Tum ego: Quidam, ut è vadis illis emergerent, in alia inciderunt: à Scylla nimirum in Charybdim; ut dici solet: opinantur enim non maria quidem omnia, sed quædam tantum editiora esse: ea nimirum, quæ à terris quam remotissima: ex illis vero fontes ducere originem arbitrantur. Hic Lælius: At futile istuc commentum est: urget quippè eadem difficultas, idem premit argumentum: idemque absurdum sequatur, necessum est. Altiora illa, quæ finguntur maria in proxima, ac decliviora consuerent: hæc turgidiora jam facta, in terras irrumperent. Cui ego: Ita verò: neque qui-

F

bus-

Nonnulli aliqua-
tentum maria certis
editiora esse volue-
runt: atque hinc
Fontium originem
petendam. Sed im-
pugnatur hæc opinio.

buleam affentior, qui divina illa teneri vi, ne defluerent commentati sunt: est enim perfugium inscitiae, nec magni est animi ad sacram anchoram confugere, quando nulla a tergo tempestas premit, nullus urget adversarius. Hic Meccenas: At quaedam sunt in sacris literis, quae id videntur insinuare. Etenim si intumescenti Oceano, ac praeeundarum aestu, ventorumque ira effervescenti, ne praescriptos sibi fines litora scilicet, transiliret, Deus iussit; jam divina stare vi, manifestè consequitur. Cui tum ego: Doctè tu quidem. Verùm illud ego praescriptum, naturam ipsam aquarum interpetror: quae cum ita ab auctore creata sit, ut intra terrarum alveos contineatur, eos egredi fines non poterit: est & illi certus limes, modusque constitutus, quem supra intumescere vi tempestatum negatum est: ceteram, ubi terrarum spatia depressiora sunt, ut accidit in Belgio, tum perfractis aggeribus irrumpit, & latissimas circum terras inundat. Hic Meccenas: Intellego: perge porro. Tum ego: Quidam hac tollere adnisi machina Oceanum sunt: Aqua, inquiunt, quae per subterraneos terrarum meatus in ima descendit, æquilibris, oportet ut sit cum toto Oceano: est autem æquilibris si altior assurgat, molemque altitudinis compenset. At hi errant, quod ajunt, tota via. Etenim geminae in eandem cum se aquae superficiem rotundaverint, æquilibris constituentur: etsi una perexigua, altera major sit. Liquida enim, ut Archimedes demonstrat, non mole, sed altitudine certant. Hoc loco Lælius: Istud clarissimum, inquit: quod & geometrica olim à te ratione ostensum commemini: qua quidem nihil certius omnino est. At mihi, cum Meccenas, illud favere huic æquilibro posse videtur: nam quotiescumque duo humores non similis, sed diversae naturae sunt *ἁρμολογία* Græci dicunt, tum laeviotem ascendere, subsidere graviolem, atque isto modo stare æquilibris exploratum est: cum verò salior aqua, dulcior sit gravior; jam emicare fluvios, ipsa liquidior aqua consequitur. Atque ista machina, nativa nimirum vi, ex humiliore se loco aqua substollit; montes exsuperat: ex quibus inde per devexa fluens, ea repetit loca, à quibus exiit. Cui tum ego: Ingeniose tu quidem: verùm est, quod statim opponam. Dulcem præ falsa laeviotem esse aquam non inficior, & doctè laevioris differentia, ut doctis placeat, secundum vicissimas, idque ad summum. Jam vero marinam aquam M. vel si lubet, MM. passus a fundo consurgere statuamus: quia verò fluvialis vicissimis constituta levior est, statim exiit, vicissima milliaris unius, vel duorum, si secundum accipiamus, parte fluvios editiores esse: nihilnam passibus L. vel C. sunt au-

Alit. ut liquidorum æquilibrum adstruant: aquas, quae per subterraneos meatus in ima descendunt, altitudine Oceani molem compensare, asserunt. Sed liquida non mole, sed altitudine certant, ut ostendit Archimedes.

Quamquam maris aqua gravior sit non tamen proportionem habet ad montium altitudinem.

autem editissimi montes, ut interdum ad plura passuum milia turrati surgant, inque altissimis verticibus aquæ scaturiant; non ergo hoc argumento id, quod quærebatur, efficitur. Hic Mecænas: Vicisti: do minus: sed quam tandem viam inibimus? numnam ad impetum confugiemus? ad æram nimirum, ut dicitur. Cui ego: Probabilia conjectas: quippè non desunt, qui vehementissimo extrusas impetu aquas tolli, erigique affirmaverint. Id vero fieri ajunt hoc modo: Oceanus identidem vel ex flatu, reflatuque ventorum, vel æstu ex Lunæ accessu, recessuque, vel halituum vi, qui in aquis latent, incrementa capit: ubi verò intumescens in litora, hiatusque terrarum irruperit, tanta vi subteraneos cuniculos pervadit, ut altissimè aquam impellat, atque extrudat: hæc isto modo impulsæ in editissimarum rupium juga prorumpit, emicatque; perque crateres mox fontium delapsa fluvijs efficit: continui vero flatus, atque æstus cum sint; idcirco continua illa in fontibus, & nunquam interrupta perennitas. Hic Mecænas: Verisimile istud quidem certè. Et ego: Imo multa sunt, quæ fidem huic sententiæ adstruunt: & primo Scylla, & Charybdis, loca non minus fabulis, quam naufragijs celeberrima, magnoque naturæ miraculo, quàm maximè admiranda: profundi quidam hiatus sunt, immensamque aquarum copiam exhauriunt: quam deinde in Oceanum remittere, non desuere, qui dixerint. Hic ille: Haud equidem id mihi novum: habeo enim in memoria tuos illos versiculos V. Naut.

Nam subitus terram, ut perhibent, Manesque profundos

Tenditur immensus per concava saxa meatus:

Illam trans Lybia fines erumpere Ponto

Ex imo voluere, viasque secare latentes

Oceanum Eæum, fluctusque haurire Sicanos.

Cui, tum ego: Multum tibi, ut video, abs re tua est otii, ut meos etiam libellos evolvas. Ille verò: Haud equidem ingrati animi notam effugerem, si non haberem quotidie ad manus; quando tu illos mihi, quæ tua fuit humanitas, nuncupasti. Imo tua, tum ego, humanitas fecit, ut tuo illos nomine dignareris. Atqui pergamus porro: jam enim contenebrat, mihi que videre janitorem videor supercilium contrahere, moræque impatientem jamjam irasci: est enim capularis senex, atque iracundus. Quod igitur dicebamus, eo etiam argumento approbant; quod libero in ære, vi ventorum, impetuque turbium altissimè ad cautes mare altissimas se supra rupes efferat, cunctaq; spumis aspergat: id verò facilis fiet, cum aqua per arcanas terrarum fibras magno coacta, atque impulsæ impetu præcipitatur.

An ex impetu
altius assurgant aquæ,
& quomodo?

Tum ille : Habeo & ista ; sed ut dicam , quod sentio , videntur mihi hic etiam syrtes esse , & vada , è quibus evadere minimè expeditum , ac commodum est . Etenim compertum , intumescentis æstum Oceani ad V. vel VI. tantum orgias elevari : hæc verò altitudo ad rem nihil facit . Cui ego : Rectè animadvertis : est tamen impetus , qui multo supra VI. orgias aquam ab se impulsam attollere poterit , habenda etiam ratio : rem exemplo , si placet , explicabo : Hoc Lælius loco : Imo quæsumus : sentio id enim Mecœnati nostro placere : & ut tu IV. Bell.

Ardua ab exemplo fiet res planior .

Vestis exemplo
aquarum elevatio
explicatur.

Da igitur aures , tum ego : Esto vestis suo fulcro innixus ; inque uno illius capite globus sit minor , exempli gratia lib. X. in alterum verò caput , major alter , librarum scilicet C. ex altitudinis unius exapedæ demissus incurset : videbis illic exilire minorem , & ad duas vel etiam tres exapedas attolli . Hic Mecœnas : Istuc do facit : verum quid ex eo conficis ? Quid ? tum ego , majorem nimirum intumescentis Oceani molem , minorem aquæ per terrarum cuniculos impulsæ , quàm altissimè elevari : est enim ex majori corpore major impetus , qui minoris repugnantiam longè superet . At Mecœnas . At responsio est in promptu : nempe alia liquidorum , alia solidorum habitudo corporum est : hæc tota simul incursant , illa non ita : hæc unà enituntur , illa per partes . Dum enim aquæ mons , ut ait Poëta , æstuante Oceano , in eam aquæ partem , quæ per hiatum intruditur , superincumbit , non totam in eam vim exerit suam , nec tota connititur : major illius pars ad litora alliditur : in quæ diffractus est impetus ; ideoque in eam non

Sed maxima difficultate non caret hæc opinio .

totus expenditur : imo hic dum per angustos , ac tortuosos canales una simul cum aqua demittitur , sensim infringitur , atque hebetatur , ut tandem desinat , pereatque omniò : & fortasse antequam aqua ad fontes perveniat . Præterea , ubi nullæ tempestates , uti Pacifico in mari , ubi nulli , aut vix sensibiles æstus effervescent , nulli etiam fontes festerent , quod tamen neutiquam verum est . Tum ego : Gaudeo , quod à te deprehensum me video : & fateor me istud argumentum prævidisse : quod quantam vim habeat , intelligis ex te : quare ineamus si lubet , cum aliis aliam viam . Lubet , tum ille : faciemus , ut physici , qui Erisichthonis Metra , ut est in proverbis , mutabiliores sunt . Cui ego :

At si ceram velut spongiæ in angustis : que idcirco ex inferioribus ad montium vertices aquam ascendere ,

Quid mirum ? physicos hic fingimus : pergamus igitur ; & quando tantum otii concessum , non erit abs re tantisper vagari . Quidam homines lepidæ indolis , & comminisci faciles ejus esse naturæ terram commenti sunt , qualem spon-

spongiæ inditam scimus : bibulam igitur terram voluerunt : quo dato , brevi difficultatem omnem præcidunt : nam si sic : dum una illius pars aquam ebibit , altera statim attrahit , sursumque evehit : itaque fieri , ut aqua ab inferioribus hausta , in supremos montium vertices evadat : atque hæc illa est antlia , quæ acceptos ab imo fontes , in editissima quæque loca submittit . Tum Mecænas : Habet speciem veri : abesse tamen à veritate mihi facile persuaserim . Esto enim per hiantes terrarum fibras , quasi siphunculos aqua è mari hausta in montium juga sese inferat : verum ubi ad ea nulla vi , nullo impetu urgente pervenerit , illico ab aëre supprimeretur , adituque ne erumperet , fluereque prohiberetur . Est etiam quod non omnes terræ bibulæ , neque ita facti , dispositique canales , ut aqua una omnis , sursumque coacta elevetur : & tamen omnibus ex terris & durissimis etiam cautibus fontes emicant : non igitur procreari omnes poterunt isto modo . Tum ego : Quam putamus rem , acu tetigisti , quocirca futile istud physicorum commentum , quo se non expediunt difficultate , sed magis induunt , omittamus . Neque illi evadunt à scopulo , syrtesque declinant , qui universam subtus terram maris aquam permeare , opinati sunt : idque se manifesto putant cōficere , quod in insulis , inque continentium terrarum oris falsi , ut plurimum , fontes scaturiant : imo in mediterraneis etiam locis salisuculos exilire fontes compertum est . Hic Mecænas : Id ego facile darem . Imo etiam ipse , tum ego : sunt quippè in terræ gremio , immensæ penè cavernæ aquis benè plenz : illas Græci *ὀρυζαννίδες* , atque *αἰνῶνες* appellant : idque ex eo etiam in manifesto est , quod interdum , cum terra movit , ingentes aquarum voragines patuere : atque in hunc modum plurimos lacus extitisse memoris datum est : verum hæremus adhuc in vado . Hoc loco Lælius : Mirum oppido , inquit , quod in tanta aquarum copia , in qua versamur , hæreat nobis aqua . Cui Mecænas : Euge Leli : lepidus , tu & argutulus : ad me verò conversus , Perge tu porro : nolo festinanti moras innectere . Et Ego : Certè hora est quasi diei ultima ; atque ob id jocari non sinit . Esto igitur , se per terrarum gremium latè Oceanus insinuet , qui tamen fiet , ut ex subjectis cavernis , fuomet reluctantæ genio , exiliat in montes ? Et ille : si major virtus minori prævalet , quid prohibet , quin minor aqua à majori sursum impellatur ? Cui tum ego : In solidis id , non in liquidis verum est , quorum ea est natura , ut superius dicebamus , ut altitudine pugnent non mole : cui enim , qui vel leviter Geometrica attigerit , non cognitum est , unam

non

sed falsum.

non amplius aquæ libram cum mille decertat: nec vel transversam unguem discedere ab æquilibrio: nempe five exigua, five ingentes aquæ fuerint, eadem premendi vi, nisuque præditæ: si una eademque ambarum altitudo sit. Hic Mecænas: Teneo & hæc. Sed quod tandem asyllum patebit, quo se recipiant? numnam se ad Vulcani aram vertent? Ad hanc ipsam, tum ego: Ajunt quidam, & vendibiles quidem Authores, aquas vi ignis rarefcere, atque ebullire, qua mox effervescentia eleventur, altosque affectu fontes, effluant. At si ita, tum ille; unde tantus in aqua frigus? A rupium natura, ajunt, quæ frigida plerumque est: nam quæ aliunde scatet, calida interdum: imo etiam in locis illis, ubi major ignis exardescit, fervet etiam, atque ebullit. Tum Mecænas: sed quid tu de istorum placito? Cui ego: Pluribus in locis ardere ignes, quorum vi, quæ superius constituta fervere aquam: assurgere mox, atque effundi: oririq; amnes nonnullos isto modo, non irem inficias: & si verò similius sit, præ nimio calore aquam in vapores attenuari, calidæque mox in guttas concrefcere, atque extillare: ut in ollis evenire quotidie coqui animadvertunt; cæterum universos, & vastissimos quidem amnes ex his guttis originem ducere, falsum arbitror: siquidem gelida ferè semper scatet aqua, & immensa, & nunquam intermissa perennitate. Quidam sunt, qui in terrarum gremio, quæ loca Tartara nuncuparunt, immanem aquam esse, eamque animantibus spiritibus agitari putavere: qua instant sanguinis nutriri terras, imo etiam vivere commenti sunt: quo dato, sua virtute moveri, ac surrigi, telluremque universam permeare, consequi manifestò putant. Hic Mecænas: At isti homines, aut nugas loquuntur, aut delirant: ut hi plerumque solent, quibus ad novitates comminiscendas prurit animus: Cui ego: optimè intelligis. Hoc loco Lælius: Ut video, res est indagatu difficilis, & quocumque te veritas, impeditos invenias aditus, & vix superabiles vias. Cui Mecænas: Rectè extimas. Latet in ipsis aquis demersa veritas. Cui tum ego: Ita summo opifici visum, cui uni nota est machina, qua aquas attrahat, quippè auctor. At in ultimum, quando dici seruum disputando pervenimus, quæso ut abeundi facultatem concedas: & ille: Do, inquit: sed fac, ut te propediem revisam.

Sunt, qui aquas vi ignis rarefcere putent, & sic elevari.

At vastissimos amnes hinc originem ducere, non est credibile.

Quorundam delicia.

Inter eundam quadam, quæ ad superiorem quæstionem spectare videbantur, obiter perquisita.

DUm una cum Lælio de Barnerii Meconatis villa Neapoli, quadrigæ vecti, redimus; ita me interpellat: Quædam mihi in promptu sunt, quæ eade superiore disputatione interrogemus: quæso igitur, ne id tibi grave sit: scio quippè ex quanta contentione defatigatus, vix tandem quiescas. Cui ego: Lubet: sic placulum hoc temporis, quod superest, ut domum veniamus, non abibit sine lucro. Tum ille: Id ipsum volebam: scis enim me in omnes addiscendi occasiones, quasi et specula, imminere. Age igitur: si ab Oceano in terras aquam irrumpere multis adductis argumentis concedimus, cur nam falsa illa cum sit, dulcis mox et fontibus scaturiat? Cui ego: si primum damus, & dandum jam putas, ab hoc se expedire non multi est otii: illa enim dum se per terrarum fibras insinuat, ac per arenas, subtilisque interlabitur, quasi per cola extillat, purgatur, falsedinemque exuens, dulcescit: ad autem ita fieri, ars ipsa comprobatur: nam dum eadem aqua in exillatoria fornacula gurgatim depluit, nativam falsedinem deponit atque hinc est, cur circa litora falsascola hauriatur: cum enim per exiguos mentus, atque arenulas, non tanto spatio extillaverit, quantum ad falsedinem exuendam satis erat: intellige: tum Lælius: est tamen quod me torquet scriptum: sunt enim vel in ipsis montibus falsi fontes: qui ceteroqui deherent ea ratione dulcescere. Cui ego: Non nego, inquam: id verò idcirco evenire arbitror, quia fontes interdum mentus patent; quo fit, ut colari aqua minime possit: quocirca neutiquam mirum, si nativa adhuc falsitudine emicet. Imo eum etiam in montibus falsi fodina fiat, quis infici illis aquam, inficietur? Tum Lælius: Assentior prorsus: Cui ego: Plerique sunt, qui superiorem tantum Oceanum aquam salam esse arbitrantur, inferiorem verò dulcem: in quorum sententiam si descenderis, jam rectè conficitur, dulces esse fontes oportere. Hic Lælius: At hi nugantur: quo etiam modo fiat, ut id comperiant? Cui ego: Imo addunt experimentum, quo se illud explorasse confirmant. Num urinando? tum Lælius. Cui ego: Minime vero: calamus satis longum, cujus supremum labrum, artissime occludunt, in mare demittunt: mox illo reposito, inferiorem aquam hauriunt: occlusoque iterum, calamum inde educunt; inque guttum aquam infundunt:

liban-

Cur maris aqua, falsedinem exuens, dulcescit?

Cur in ipsis montibus fontes nonnulli falsi?

Oceanus superiorem tantum aquam esse salam, ceterosque aliqui idque experimento confirmant: sed non vero.

libantes dulcem deprehendisse testantur. At Lælius: Quid tu de isto experimento? Et ego: Haud omnem illi fidem adhibendam esse existimo: nam mihi nunquam voto respondit: & quotquot rogavi urinatores, quique ad multos etiam passus descendissent, saltem omnes reperisse aquam responderunt: quocirca qualis in imo, penitissimi Oceani fundo sit, is tantum novit, cui, utpotè auctori, abditissima quæque naturæ patent. Hic Lælius: Ita est, ut dicis: quare tu in re simili non immerito cecinisti:

Multa latent homines, solis quæ cognita diis sunt.

Fontes litorales
ex æstu maris oriri
possunt.

Verum pergamus porro. Compertum plerisque in locis est, plurimos fontes eadem incrementa, ac decrementa habere, quæ Oceanus: hoc enim intumescente turgent, copiosioresque fluunt: detumescente verò, subsidunt ipsi, ac tenuiores præterfluunt: si sic jam videtur liquidò confici æstu aquam ad juga montium assurgere; ut inde relabatur. Cui ego: Aliquos fontes, & litorales vel maximè, oriri ex æstu, & eas ob id pati vices, non certè negaverim: at omnes, neque concedo, neque si vellem possem. Enim verò ab æstu cum mare intumescit, atque altius assurgit, eum servare modum compertum est, ut vix decempedam exsuperet: at aqua altissimos in vertices enititur: non igitur ab æstu elevari tantum potest; ut superatis fontium jugis, victrix exiliat. Imo sunt, qui contrarias vices fortiti, Oceano æstuant, decrescunt, augentur vero subsidente: quo quid insolentius dici potest? ex his ille inter primos est, qui Gadibus Herculis delubro proximus fons erat, qui, ut ait Plinius: *Alias final cum Oceano augetur, minuiturque, alias verò æstrumque contrariis temporibus.* Et ut idem ait: *In ripa Bætis oppidum est, cuius patet, crescente æstu, minuantur, augentur, descendente: mediis temporibus immobiles.* Et sanè tam mira sunt, quæ de fontibus perhibentur, ut singulas illorum causas indagare difficile admodum sit: quare fontium miracula meritò dicta sunt: Hic Lælius: Si tantæ, inquit, angustæ hic sunt, ut quod te vertas, omnino ignores, cur non in cælum confugimus? Cui tum ego: Nempe cælestium vi corporum elevari aquam dicamus? Id ipsum, cogitabam, inquit Lælius. Ego verò: Sed quot hic etiam scopuli, syrtesque occurrunt? tot sanè, ut ad indagandas rerum naturas ne in cælum quidem aditus physicis pateat: quam incertus istic in ea, quæ sub Luna sunt, syderum influxus: quam longissima intercapedo, qua propagari necessum foret. At Lunam, tum ille, in Oceanum influere in confesso est: quod vel tu in illis versiculis, quos habes Naut. VI. professus es:

An cælestium vi
corporum elevari
aqua?

Luna in Oceanum
influit.

Ipsæ

*Ipse sed Oceani spumantia caerulea duco
Regina arbitrio Luna, imperioque cieri:
Vimque illi arcanam, motu quæ concitet undas,
Esse puto: parent Luna freta turgida, quando
Illa abeunte cadunt maria, & veniente, tumescunt.*

Cui tum ego: Sed esto; quando meis me vericulis prehendi, inlit syderibus vis ista: Cur verò ex hoc potius loco in fontes aquam trahunt, non verò ex illo? Tum Lælius. Assentior; nihil enim habeo, quod huic reponam. Sed si istud præstare sydera non possunt, cur Intelligentiæ facere non poterunt? Ea his enim cura à summo opifice demandata, ut mundi elegantie, commodoque mortalium invigilent: quorum gratia cœlestia corpora condita sunt, & perpetuo motu circumaguntur. An timemus, ne in gentium errores incidamus, qui divinitatem fontibus tribuebant? Sed hos non ea esse numina, sed ab Numinis administris regi, gubernarique existimamus. Cui ego: Eruditè, Læli: verum scis me minimè ab his alienum, qui nativa vi ferri, rotari-que orbes, syderaque universa, arbitrati sunt: quod si ita, cur non potius innata quadam, atque arcana virtute surrigi sursum aquas putandum sit? Latebit certè in his arcanum nescio quid, quod illarum naturam evincat. Sed quid, illè, si cum plerisque arcanam istam vim esse? Numinis providentiam affirmemus? Cui tum ego: Rectius hi faciunt, quam illi, qui editiorem stare Oceanum, divinoque jussu cogi, ne in terras irrumpat, putavere. Cæterum, ut jam dicebamus, res est inscrutabilis omnino: quæ cum dicerem tardissimè domum perventum est.

An Intelligentiis
Fontes debeamus?

CAPUT OCTAVUM.

*Authoris iter Alexandria Babyloniam usque: quæque in
eo evenerunt apud Mæcenatem enarrantur.*

SEdebamus una cum Mæcenate ego, & Lælius ad fontem, qui medio in Xysto positus, proceris circum compressis obumbratur: cum Mæcenas: Age, inquit, quando otium datur, quod tuæ peregrinationis sequitur, enarrato. Cui ego: Faciam libenter, cum nihil mihi antiquius, quam tuis jussis obtemperare. Et ille: Scio equidem quantum tua in me officia luceant. Et ego: Contendam igitur jussa facessere, & ea brevitate, quæ id temporis plurimum placet. Cum ingens me cupido videndi Nilum eo in loco, quo totus, ac integer fuit, incessisset, Achmetem rogo, ut pro veteri amicitia ad id operam suam conferret. Et ille: Meus

Author Babyloniam
proficiscitur.

G

filius,

filius, inquit, Arsinoen, quæ in intimo Arabici sinus recessu est, negotiorum causa profecturus: quocirca jubebo, ut Babylonia iter faciat, teque illuc deducat: & si jubes veniam & ipse; ut ibi meum, ac perantiquum servitium exhibeam. Cui tum ego: Nolo, ut affecta jam ætate, tantum laboris suscipias. Ibo unà cum tuo nato: imo illum Arsinoen usque comitabor: non omittam occasionem videntis Erythræum, & ea vel maximè loca, per quæ dilectæ olim Deo gentes siccis pedibus transfretasse perhibentur. Interea loci, dum profectio adornatur, adest Britannus, cumque pro more me affabiliter salutasset, Quid ageretur? interrogat. Cui ego: Babyloniæ, atque Arsinoen proficisci meditamur. Tum ille: Babyloniæ veniam ego cum duobus popularibus, de Arsinoe cogitationem omnem deponito. Longum enim iter, & periculosum: imò veror, ne antequam redeas, naves solvant, in Europam redituræ: quod si ita, quid tu hic barbara in terra, & solus ages: Hic Achmetes sic illum interpellat: Fateor, barbarum in præsentia solum hoc, in quo olim humanæ artes floruerunt: at utut nunc sit, non certè magis barbarum, quam sit vestra Britannia: in qua tamen sunt plurimi exculti, atque urbani. Sic in Ægypto, imò & in penitissima Æthiopia complurculi sunt, in quibus eas animi dotes reperias, quas interdum in plerisque ex humanissimis populis requiras. Et si cuncta desint, sum ego ipse, qui in cultissima totius Europæ Italia, inque urbe officiorum refertissima, diu vixi: & in domo, in qua etsi non superbæ opes, nec tituli, summa tamen erat urbanitas. Hic Britannus; Ita verò: non inficior: sed qua deinde occasione, quo duce, in Italiam redibit? Cui Achmetes: Nunquam hic naves vel Gallicæ, vel Venetæ desunt, quibus & tutò, & commodè navigare possit: idque meum erit curare: & jam nunc recipio: eamque diligentiam impendam, quæ servam, eumque memorem beneficii decet. Hic cum etsi ægrè amicus assensisset, in diem crastinum profectionem decernimus: pararique omnia, quæ necessaria ducerentur, Achmetes jussit: quia verò hora erat quasi XII. eamus, inquit Achmetes, si lubet pransum. Cui Britannus, qui subiratus erat, & si iram læta fronte dissimulaverat: Ite, inquit, vos, ego religione teneor. Hoc loco Mecænas: Nempe graviter tulerat, habitam ab illo barbaram terram, in qua ipse natus fuerat. Cui ego: Intelligis: sed quid facias? sic sumus omnes, ut nimirum eos, qui de nobis, ac nostris haud perhonorificè loquuntur, vix patiamur. At Mecænas: Ita enim verò. Sed illi re vera sapiunt nescio quam barbariem: quocirca non immeritò dicere

re

re solebat illa Svecotum Regina, quæ certe vinilem semper præ se animum tulit: Præter Italiam, Galliam, & Hispaniam, reliquum terrarum orbem barbarum esse. Cui ego Adiam, quod ex me affirmare non aulim, & si vellem temeritatis notam, vel certè maledicentiæ non effugerem, eruditissimus ille, ac ingeniosissimus Viera Lusitanus genere, sed in America natus, cum Romæ esset, & multarum gentium mores, atque ingenia cognovisset, asserere non dubitavit, extra Italiam omnia barbarie obrita: & inter primos Lusitanos suos censerì volebat: quod quidem ut dicebam, non sic animum induco, ut mihi id facillè persuadeam. Sed redeamus in viam, quæ longa cum sit, aliò divertere, non sinit. Cum Britannus abiisset, passus sciendi potius laciniam, quam remanere, nos ad mensam sedimus: nam nullo modo ministrare Achmetem sublinui. A prandio tota in adornanda profectioe cura fuit: nec quidquam bonus Achmetes eorum prætermisit, quæ opportuna videbantur. Filio impensè iussit, ut cam mei curam susciperet, quam erga parentem se, uxoremque suam adhibuisset: meque tanquam vetetem coleret domum, ac solerter obaudiret: quod iterum, atque iterum summo opere inculcavit. Primo manè adfuit Britannus, qui cum ad litus venimus, ubi lembus erat expeditissimus: hic Achmeti vale dicto, nam eousque nos comitatus fuerat, lembum ingressi propter oram ire occupavimus. Jam dies ad umbilicum venerat, quando vehementissimus ex improvise ventus exortus est: qui quoniam ex Oriente perflabat, in terram nos descendere coëgit: lembus in anchoris, in angusto oræ secessu stetit: nos interea corpora curavimus: quibus brevi procuratis, statim omnes in arena dormivere. Ego, cui insolens lectus ille erat, in vicinum tumulum conscendi, circum undequaque oram spectaturus: quod quia salutare mox fuit, non nisi instinctu Numinis factum putavi. Vigilat quippè benigna Dei providentia, nec suos unquam perire sinit. Etenim dum oculos circum stecto, & campestre omnem regionem inspicio: tres equites ex longissimo iacitissimo ad nos cursu convolare animadverto: quos ego statim prædones Arabes esse, de quibus multa audiveram, suspicatus, socios omnes excito, eosque de prædonibus admoneo. Assurrexerunt illicò omnes, atque arma corripere: quidam Anglus scloppum, quem secum in promptu habebat, in eos direxit, alter, qui cum mihi necessitudo erat, fistulam prætendit illi ut propius accessere, ingentem, ut barbaris mos est, clamorem ediderunt, simulque jacula emiserunt: sed siue quia nimis festinanter, intorserant, siue Deus, cui me enixe

Cristina Svecorum Regina præter Italiam, Galliam, & Hispaniam, reliquum terrarum orbem barbarum esse censuit.

Et Lusitanos suos barbaros voluit vocari.

commendaveram, vim illorum integerit, extra ictum ceciderunt: tum Angli iræ impatientes tormenta explodunt: statim unus, qui majori tormento ictus fuerat, ex equo prolapsus, paulò post, indignam animam efflavit; alter graviter sauciatus: qui illicò cum tertio è litore aufugit. Nos non minori festinatione, lembum conscendimus: & quoniam aliquantum se venti vis remiserat, nautas iter capeffere, obnitique vento iubemus. Duplex enim periculum imminebat, ne vel prædones, aucti numero redirent: vel Turcicus præfectus, apud quos crimen capitale est, re comperita, supplicium de nobis sumeret. Hic Mœcenas: Capitale igitur, se à prædonum vi, atque injuria defendere? non natura didicimus licitum cuique esse vim vi repellere? Cui ego: Apud Barbaram gentem immanis hic mos invaluit: adeo enim vindex homicidii gens est, ut in ipsam naturam peccet: dumque vitium unum cavere vult, in aliud incidit: nimirum difficile reperire modum, ubi nulli culti mores, nullæ artes humanæ vigent. Sed redeo ad propositum: cum tota nocte navigassemus, primo diluculò Schediam tenuimus. Sedet hæc urbs in uno ex septem Nili ostiis, quod Canopicum olim, & Heracleoticum appellatum est. Hic ad publicam cauponam, quæ in ipsa Nili ripa instructa est, divertimus: quia vero vix tota illa nocte somnum oculis videramus, nos ad quietem, Achmetides ad accurandum cum caupone prandium se contulit. Post brevem soporem, ingens clamor de repente exortus, nos excitavit: accurrimus illicò: & quid rei esset? percontamur: Tum Caupo. Egressa è Nilo Bellua in oppidum irrupit. Cui ego: Sumus hic latin' salvi: Et ille: Satis: validæ enim fores, & præstructa in illis foveæ; in quam si inciderit, festivam vobis scenam exhibebit: mox ego novarum rerum percupidus, quæ bellua esset, & quod periculum ab ea immineret, perquiro. Hoc loco Mœcenas: Crocodilus haud dubio; ejus capturam, & variam illam in Halieuticis tradidisti. Cui ego: ita enim verò: at eo tempore ne de auditu quidem Crocodilum noveram: quocirca de illo Achmetidem, qui iam supervenerat, curiosè interrogo. Respondit ille, & pluribus, telamque orditus hoc modo. Est hujusmodi animal, quod est in aliis fluminibus generari ferant, Nili proprium, lacerto simile, si unam tantum caudam excipias: tanta enim magnitudine excrefcit, ut XXVI. pedes æquet: imo interdum exsuperat: idque vel ex eo magis mirum, quod ab ovo asferino æquali excudatur: amphibium animal, utpotè quod tum in terris, tum in aquis commodè vivat. Os ingenti rictu patet: maxillæque validissimæ LX. dentibus armatæ.

Turcica Gens adeo
homicidii vindex est,
ut in naturam pec-
cet.

Schedia urbs in
ostio Canopico sita.

Crocodilus descri-
bitur, ejusque capu-
ra.

manetur : arreptamque ovem uno ictu integram devorat : lingua caret : atque ob id mutum : caudæ longitudo , reliquæ corpori suppar : quam in spiras serpentis more implicat : eaque natantes , reliquosque Nili pisces implicatos enecat : dorsum durissimis squamis obtegitur : venter mollissimus ad ictus patet : quatuor graditur pedibus , quos tenacissimis unguibus armatos gerit : oculi svillis persimiles prominent : eorumque acrior in terris acies , quam in aqua .

Hoc loco Lælius , Patiarc, inquit, ut te unum interrogem. Qui fiat, ut Crocodilus clariùs in terris, quam in flumine perspiciat ? cum cæteroqui pisces acutissimo visu possent.

Crocodilus clariùs in terris perspicit, & quare?

Cui ego : Quia nimirum huic belluæ, ita à natura constitutus oculus est , ut refractos in aqua radios non bene uniat : hinc confusus obtutus est : in terris cum minimè radii refringantur , in unum omnes collineant , clarasque rerum imagines depingunt . Hic ille : verilimile : perge igitur quod cœperas : Tum ego : Podice caret , ajebat Æthiops , atque idcirco per os ipsum excrementa egerit : quæ in terrestribus odora sunt , & pro pigmentis mulieres utuntur , ut elegantiores appareant , & gratum item odorem spirent . Tantæ feritatis , ut nulla in Ægypto nocentior fera sit .

Atque hæc cum diceret , renunciatum est occisum Crocodilum , mortuumque exenterari . Accurrimus cuncti iis , & quo modo enectum esset monstrum , perquirimus . Æthiops quidam , narrabat unus è turba , prælongam humero perticam ferebat : in quem cum Crocodilus magno impetu irrueretur , ille , ut erat vir magni animi , nil territus perticam objecit : quam bellua cum avidissimè excepisset , adegit ille tanto in ventrem nisu , ut exanimata statim fera sit : quam mox accurrentes alii confecerunt : usque adeo validissimum telum est præfens sibi animus : nec vinci homo potest , qui non timeat : donatus ob id Æthiops magno præmio : quo audito , ad videndam feram accedimus , & qualem Achmetides descripserat , invenio : illam ego curiosè , atque attentè diù contemplatus sum : dum autem exenterarent , quendam è circumstantibus , qui doctior præ cæteris videbatur , essetne belluæ usus ? interrogo . Tanta ille humanitate respondit , quantam barbaro ab homine numquam expectassem . Dextre

Crocodilli periculum usus ad morbos depellendos, & alios.

maxillæ dentes , inquit, sortes ad amorem homines reddunt , qui in ventre lapilli generantur , febris rigorem , quem periculosissimum Græci dicunt , expellunt : quam etiam vim in adipe esse ajunt : pellis adultæ cinis aceto dilutus , si iis membris , quos morbi gratia , secare oporteat , admoveatur , adeo ea torpida reddit , ut doloris omnino sensum adimat : idem ejusdem pellis nidore evenire , nonnulli ajunt : sanguis vi-

sum

sum roborat, oculosque acutiores efficit: caro elixa (caput tamen, pedesque excipito) hirsutiadem curat, renumque dolorem allevat: adeps grangrænam sanat, pilosque deicit: & quod mirum magis est, si quis adipe perunctus in Crocodilum irrumpat, minime læditur: & quamvis plurimi patient immedicabiles esse Crocodili morsus, illius tamen adipe facile curantur. Hæc & multa Æthiops narrabat: quæ ego Achmetide vertente, summa animi voluptate excipiebam: quia verò jam prandii tempus appetebat, nos in cauponam recepimus. Post prandium lustrare oppidum placuit. Et primo in portum perreximus: qui in ipso Nilo extructus, navibusque excipiendis per commodus: naves ita ad ripam applicantur, ut ex illis domus ingredi quàm facile valeas: infra portum sanum est pro oppido magnificum: cujus hæc ad Nilum facies, valvæque patent: illa in forum vergit: secundum Nili ripam non inellegantæ ædes positæ pro honestioribus viris: & tabernæ marcatorum plurimæ: non procul à portu in via, qua iter Alexandriam, perexigua arx est: quibus lustratis in Cauponam redimus: quodque diei reliquum erat, ad Nili ripam sedentes cum veteri amico transduximus. Postera die navim ingressi Babyloniam adverso Nilo navigavimus: perque eam Ægypti partem, quam à similitudine græcæ literæ, Deltam veteres, atque inferiorem Ægyptum appellarunt. Nam non longè ab antiqua Memphi Nilus in septem illos ramos dividitur, triangulumque extremis efficit, cujus basis ora maris: atque hæc triangulus Delta regio est toto orbe, qua camporum ubertate, qua urbium, populorumque frequentia nobilissima. Hoc loco Mæcenas sic me interpellat: Quid tu inquit, de Delta sentis? Nam plurimos esse scio, qui à Nilo factam arbitrantur: tantum enim sabuli, terrarumque è superiore Ægypto continua alluvione convexit, ut recurrentibus annis, novam in Ægypto Ægyptum procreaverit. Cui ego: Scio gravillimos authores ita censuisse: atque illud verisimile quidem certe: scimus enim Acheloum amnem, tantum limi, sabulique advexisse, ut totum illud maris spatium, quod inter ipsius ostium, Echinadæque interjacet, impleverit: quin etiam novis identidem terris, ex editis montium jugis advenientibus, novæ è mari terræ oriuntur: ipse verò in se converti, ac veluti retrofugere pontus aspicitur. Et ne longè exempla petam, nobilissimi olim Crateris portus Hercules, & Sarni amnis hoc modo penitus interiit: ita Lucrinus vix nomen servat. Nec aliter omne id spatium novitæ urbis, quod a Nobilibus Sedile, cui à portu, qui eo loci olim fuerat, nomen obtinuit, ulque

Delta, seu Ægyptus inferior, camporum ubertate, & populorum frequentia nobilis: An à Nili sabulo procreata?

Amnium limo magis spatia implera.

Portus Hercules, & Lucrinus hoc pacto perierit.

usque ad mare est, novum omnino, assiduusque alluvionibus enatum. Ita vero, tum Meecenas; non inficior; at quantus hic terræ tractus? punctus ceterè si cum tota Delta componatur. Cui ego: Do equidem. At ingens Nilus, fabulosa Ægyptus, annuæ alluviones, ac vastæ, & quod caput est, longum tempus magnus est artifex: Tum Meecenas: si id demus, vero etiam similis est, inferiorem Ægyptum sæpius figuram, situmque variasse. Do faciliè, tum ego: eque eo existere manifestè duco, quod ex septem brachiis tanti amnis, vix nostra ætate tres numerentur. Tum Meecenas: Ita est, ut dicis: perge igitur, non dum enim Babyloniam pervenimus. Et ego: Postea quam multum navigassemus, Nicium devenimus: quæ urbs ad Nilum sita, populoque refertissima: mox ad Naton insulam, quæ tum villis, spissoque arborum textu, tum rerum omnium ubertate, & celebris est, & peramœna. Inde Læturni, ubi se Nilus distrahitis, devecti sumus: quia vero nihil visu dignum in oppido esse, aiebant, discissimus illic: perque integrum jam Nilum, amplissimoque turgidum alveo, Babyloniam tandem pervenimus: interea loci, dum hæc dicerem, adsunt Meecenis ephebi mulsam ministraturi: ad quam hauriendam statim convertimur.

CAPUT NONUM.

De Ægyptiæ Babylonæ sermo habitus, quæque ea in urbe ab Authore spectata fuerunt, apud Meecenam distinctè enarrata.

Ubi jam suavissima mulsæ potione, iusta intercapedo facta est, quod in longis narrationibus ni facias, periculum est, ne fastidium auditoribus crees: non enim faciliè longum se continet animus: & intermixta sæpè varietas delectationem parit, distractusque tantisper ubi mente pervagatus fueris, attentionem commodè dicenti adhibes. Age jam, inquit, Meecenas: & quando Babyloniam sermone perventum est, aliqua de illa nobis ediffere. Cui tum ego: Geram hunc tibi morem: & eo lubentius: quod fragrantissima illa mulsæ roborata mens, animusque vegetior factus: quæque mihi in memoriam venerint, breviter dicam. Sedet hæc urbs ad orientalem Nili ripam contra Memphæos ruinas: quæ ad occidentalem ripam ab antiquissimis regum, qui primi in Ægypto dominati sunt, ædificata perhibetur: perque plurima seculorum spatia illorum regia constituta. Ex hujus mox ruinis, Persis terrarum imperium ob-

Ægyptiæ Babylonis situs describitur.

A quibus ædificata.

tinen-

tinentibus, nova ad orientalem ripam instructa à Cambyse
 urbs est, deque nomine Assyriæ Babylonis à Semiramide
 conditæ, Ægyptiam Babyloniam vocavit: quæ eandem,
 quam Memphis, sortem experta est: nam à Græcis primum,
 tandem ab Arabibus diruta, novæ urbi locum dedit: sic va-
 riantes vices fortuna; & ut quemadmodum novis populis
 veteres imperium, ita urbes urbibus cederent. Hæc autem
 urbs ad Septentrionem Babylonis in eadem ripa, amplissi-
 maque in planitie ab Arabibus non multo post, quam in
 Ægyptum irrupere, condita est: de auctore variant: quidam à Sclavo
 quodam Arabi regis servo, cui Gehoani nomen, fabricatam
 volunt, & Alcayrum appellatam: sita est inter inferiorem,
 ac superiorem Ægyptum, mediaque inter Arabicum sinum,
 & Libycos montes, qui termini ab Oriente, atque Occi-
 dente Ægypti sunt; nam à Septentrione nostro mari allui-
 tur, ad Meridiem, ubi Nili cataraetæ, Æthiopis montibus
 finitur. Urbis figuram triangularem quidam, quidam vero
 ovalem esse tradiderunt: his facile assentior: etsi tanta il-
 lius magnitudo, ut complecti tota oculis nequeat: ejus
 quippe longitudo ad XXXI. millia passuum, latitudo ad
 XX. patet: circuitus tam vastus, ut vix uno die absolvi
 ab equo cursorio possit. Arabibus, Turcis, Ægyptiis, Græ-
 cis, aliisque gentibus tantâ multitudine colitur; ut nulla
 sit in Orientem populosior: & si vera sunt, quæ tum nar-
 rabantur (nam sermonibus vulgi, res pro suo more ampli-
 ficantis, vix credo) supra septuagies centena millia capitum
 numerantur: quantam multitudinem: in reliqua Ægypto,
 minimè reperias: viæ publicæ, vicique tanto numero, ut
 duodeviginti millia quidam recensuerit: etsi perangustæ, ni-
 mis sint: tres tantum viæ, nudinis destinatæ, ampliorem
 patent: domus innumeræ, & duobus contignationibus af-
 surgunt; ut æstate, qui in inferiori habitant minus à vici-
 no Solis aestu torqueantur: cum cæteroqui in toto Orien-
 te, una tantum ædes coactione positæ sint: plurimæ mul-
 to marmore, multoque sumptu instructæ; quod antiquis
 Ægyptiis solenne fuit: restat nimirum adhuc in nova bar-
 barie nonnihil prisca splendoris, nec interire omnino pos-
 sunt inveterati tot seculis mores: januæ angustæ, atque hu-
 miles, ut domum ingredientibus, inclinandum sit caput:
 idcirco fastidari, ajunt, ut scilicet belli tempore immunis
 ab alendis equis gens esset: at illud mirum oppido mihi vi-
 sum est: seræ nimirum, quibus valvæ obfirmantur, non ex
 ferro, sed ex ligno, adeo affabrè factæ, ut eundem usum
 commodè præbeant. Hic Lælius: At facile dirumpentur.
 Cui

Urbis figura ova-
lis.

Ejus longitudo, la-
titudo, circuitus, &
gentium frequentia.

Ædificia.

Cui ego: Non ita: mira quippè structura est: præterea addita lex sæverissima, qua nulla fera tenacior: & ubi de crimine poena sumitur, raro admodum peccatur: sed ut redeam ad limen ostii: dum urbem per otium lustramus, duo præcipua fana vidimus: nam cæterorum tantus numerus, ut supra IV. M. esse perhibeantur. Primum quod Illustre templum Arabico vocabulo nuncupatur: & nomen satis operi respondet: amplissimum quippè, & qua structura, qua ornatu per quam magnificum: annui illius census adeo pingues, ut in eo superstitionis pontifices unà cum numerosissimis familiis alantur: alterum non inferioris amplitudinis; in quo XXX. columnæ ex elegantissimo marmore visuntur, utrumque eorum regum opus, à quibus ædificata urbs est. Hoc loco sic me Lælius interpellat: Sed quo pacto Mahumetanorum in templa irrupisti? audivi enim id apud illos religioni duci: neque unquam in ea nostris aditum patuisse. Cui ego: Præmium custodi dedimus: & ita referatum est ostium: tanta enim hominum avarities, ut nihil tam sanctum, tam religiosum sit, quod argenteis machinis non pervenias: neque unum hoc Turcarum, qui supra reliquos avaritiæ notantur, sed gentium penè omnium vitium est: auro venit justitia, veneunt sacra, comparantur amicitia, arces expugnantur. Sed pergamus porro: nolo ab instituto desistere. Postquam ea templa vidimus, in arcem contendimus, quæ edito in rupis vertice posita est: ad quam ut mollior esset per clivum ascensus, incisæ ipsa in rupe gradus, per quos nullo labore arduitas superatur: illius figura fermè rotunda, & propugnaculis antiqui operis ornatur veridè, quam munitur: ut expugnari nullo negotio, vel una die possit. Cæterum regis ædes, quæ in arce sunt, & quibus ultimi Reges inhabitabant, superbissimæ: cubicula, porticus, Xysti, qua marmore, qua picturis, qua etiam musivo opere elegantissimo, quam per magnifica sunt: visuntur adhuc inaurati fornices, ac texellata pavimenta, aliaque sumptuosissimi luxus monumenta. At infra loci situm cætera sunt: amoenissimus enim quaquaversus, ex innumeris fenestris prospectus patet: crederes ex pyramidis cujusdam apice omnem te Ægyptum circumspicere; universam spectare urbem, eamque quasi pedibus subjectam, totumque Nili alveum oculis complecti. Hoc loco Mecœnas: Age, dic ea sinceritate, quam ego inter cæteras tuas dotes; primam numero, pulchrior ne nostro prospectu, quo ex edito Hermite circumspectantes fruimur? nam ni me fallo, nescio quid illo pulchrius inveniri detur. Cui tum ego: Dicam, ut jubes: etsi verear ne me patriæ amor, quem difficilè exuimus: &

Templa.

Ad: Reg:.

H

quo-

Neapolis prospectus
pulcherrimus.

quoniam ita natura comparatum, ut nostra nobis pulchriora, quam externa, videantur: me à veritate divertant. Jucundius ille fateor Babylonicæ arcis prospectus, & præcipue id temporis, quo Nilus inundat, cum natantes mari terras, inque aquis habitantes homines, te videre credas: At longè jucundior Neapolitanæ arcis prospectus, quam unà cum colle Hermitem dicimus; qui & Antinianus est vulgo appellatus. Hic enim si te ad Orientem vertas, magna Campaniæ pars viridissima planitie spectatur; in cujus medio biceps Vesuvius assurgit: Apenninus coronat: ad Septentriones si respicias, altera Campaniæ pars lætissimis extenta campis, plurimis distincta oppidis, villisque interpuncta, eodemque Apennino præcincta tuis se oculis obiciet. Si ad Occidentem, mira tibi varietas sese offeret, Pausilypus frondosus vertice, sinuosus litore, variatus ædibus: Nesis turrita, Leucogæi colles, quæque amœnissimæ interfunt valles, Vulcani forum, Puteoli, Bajæ, Misenus, Cumæ, Ænaria, Prochyte, remotæque Taurubulæ sub obtutum cadent: quæ longè Massici, Circæique montes concludunt. Si vero ad Meridiem respexeris, totus tibi Crater patebit, cujus alterum latus Stabiæ, Vicus, Surrentum, Massa ad delubrum, pagique innumeri exornant, Aureusque mons, atque Æquana juga definiunt: modicoque disiectæ freto Capræ circumscribunt. Subiecta urbs Neapolis, quæ etsi Babylonia minor, elegantia tamen, ac magnificentia longè superior: quam vero jucundus, atque amœnus collis, qui urbem coronat, & quantum oculos oblectet, haud facile dictu est: quapropter præferendum nostrum hunc prospectum Babylónico, non dubito. Atque ob id magnificum illud nomen nostro colli adscriberem, quod eis Græci campis, qui supra Thermopylas sunt, undè tota Theffalia conspicitur, indidere: nam ob admirabilem, jucundumque prospectum, Thaumacos appellarunt: & sanè si admirabilis ullus in Orbe prospectus est: hic sanè admirabilissimus: quo factum, ut Campania nostra ob id etiam Felix cognomento appellaretur: nulla enim regio est, quæ vel terræ situ, vel cœli temperie, vel camporum ubertate, vel maris hospitalitate, vel collium amœnitate, vel opportunitate insularum, vel ornatu montium illa nobilior sit. Hic Mecœnas: Ut in Halicutticis, hic etiam genio indulxisti. Laudo studium tuum istud erga communem parentem: nam plurimi sunt, quos nonnisi externa delectant, placent peregrina, laudant exotica: tantoque nativi soli fastidio tenentur, ut merito in ultimam barbariem amandandi essent. Sed redeamus ad propositum. Cui ego: Id ipsum jam meditabar: quæq; tum oculis comple-

Thaumaci montes.

Campaniæ Felix
descriptio.

plexus sum, enarrare contendam: sed per compendium, jam enim ad occasum dies vergit: & si tardè domum redibimus, Lælius incenatus cubitum ibit: hæc enim tardè venientibus multa. Tum Lælius: sermo tuus simplex, ac mundus, lautissima mihi cœna. Cui tum ego: Bona verba, filumque interruptæ narrationis retexo. Ex templis in foranundinarum, quæ plura sunt, & magnificis ædibus exornata, pedem intulimus. His in locis videre est non sine voluptate immensam penè mercium omnis generis multitudinem, quæque ex omnibus terrarum partibus invehuntur. Indi telas egregio opere textas, pretiososque lapides afferunt: Armeni aromata, & pelles versicolores: Persæ oloferica, Arabes equos, & odores, Æthiopes aurum, quod è fluminibus colligunt: Afri Camelos, ebur, dactylos, & mancipia: Galli aurum, argentumque elaboratum, aliæque manufacta: Angli, & Batavi pannos: uno verbo, quidquid ex toto Orbe vectari potest, in unam Babyloniam asportatur. Vidimus item plurima nosocomia, & horum quædam amplissima, amplissimisque redditibus ditata: innumeri quibus ægroti sustentantur: tanta verò cura, ac diligentia, ut majorem vix desideres. Hic Lælius: Miror tantam inesse barbaris charitatem: an hujusmodi morem ex priscis Christianis acceperunt? Verisimile, tum ego: Sed quid mirum? indita enim nobis à Natura in miseros misericordia: quam si qui exuerint, naturam exuisse censendi sunt: quisque calamitatibus patet: corporisque egritudinibus obnoxii sumus omnes: quod si non mutuo juvaremur, malè humano generi consultum esset: quando & brutæ pecudes sibi mutuo opitulantur, & ut possunt, opem ferunt. Ex nosocomiis in Laniens perducti sumus: sunt vero hæ novem tota urbe celeberrimæ: in quibus infinitus penè numerus pecudum omnis generis jugulatur: hæ ad regem spectant. Eique pro tributo singulorum pecorum caput, & pellis obveniunt: ex quibus magnam pecuniam corrogat. Cervi tamen immunes. Hic Mecænas: Laudo genus tributi, quod non hominum, sed pecudum capita persolvunt: sed cur cervi immunes? Cui ego: Id ipsum miratus tum ego: atque à multis immunitatis causam exquisivi: nullus satis quæsito fecit: etsi plurimas plurimi fabulas, ut est vulgus hominum, commenti sint. Quidam id fieri, dicebant, quia prisci reges cervorum venatu summoperè delectabantur: alii quia mortui medicandis hominibus prosunt: alii demum quia satis oneris in capite gerunt suis illis vastis, ac ramosis cornibus. Placet hoc ultimum, tum Mecænas: at si ita quot etiam homines immunes à vectigali forent? Sed omittamus

Babylonis Nundinarum.

Nosocomia.

Laniens.

Omnium pecudum capita pro tributo ad Regem spectant. Cervi tamen immunes, & quare?

jocos. Ita, tum ego, nam ut optimè Poëta :

At fugit interea, fugit irreparabile tempus

Singula dum capti circumvectamur amore.

quæso igitur, ut abeundi facultatem concedas : aliàs quod reliquum est, referemus. Per me licet, tum ille : statimque discessimus.

CAPUT DECIMUM.

Occasione arrepta à columna, ex qua Ægyptii Nili incrementa dignoscunt, de illius incremento, & vera causa fusè disputatum.

Michias, Nili insula, ubi fluminis incrementa cognoscuntur.

Niloscopium describitur.

Redieramus cum Lælio ad Mecœnatem, qui nos benè manè ejus diei, qui remittendis animis datur, præmissis curru, advocaverat : & post datam, acceptamque salutem, sedeamus, inquit Mecœnas, & Babyloniam revertamur : mirum quantam peregrinari mente, quando ægro corpore non licet, delectationem mihi pariat. Id mihi etiam, tum Lælius, arridèt miro modo : & quid jucundiùs quam sine incommodo, imo etiam sedendo lustrare orbem, gentium mores discere, navigare maria, ignotos adire populos, terrarumque habitudines, & quæ, ut ait Poëta, quæque ferat, quæque etiam recusèt cognoscere ? Quibus ego : Si ita, attendite : Secuto mox die, ad eam Nili insulam nos hospes perducit, in qua Nili incrementa cognoscuntur : quapropter Arabico vocabulo, quo mensura significatur, *Michias* vocitatur. Sita est hæc insula ad meridiem antiquæ Babylonis, eamque universam Nilus interluit : & ipsa insularum, veluti insula Tiberina, habitatur : numeratque ædes MD. in illius editiore clivo regium palatium locatum est : quod Regem quendam Sarmatico ex genere coluisse perhibent : delectabatur plurimum ea insula : juxtaque templum etiam posuit : quod regiis ædibus, nec magnitudine, nec ornatu cedit. At mihi spectanti summoperè placuit Niloscopium. Hic Mecœnas : Nimirum locus ex quo Nili incrementa speculantur ? Cui ego : Rectè ex græco vocabulo conjectas. Est autem fossa quadrata, in qua ingens aquæductus, qui subter humum instructus, ad superficiem usque Nili perducitur : media in fossa marmorea columna erecta est, inque duodeviginti cubitos distincta : ex hac autem Nili incrementum contemplantur hoc modo : cum excrescere Nilus incipit, assurgens paulatim aqua per aquæductum in fossam influit, sensimque intumescens, augmenti partes in columna ostendit : sic primo duos assurgere digitos, tres se-

secundo : atque isto modo sequentibus diebus incrementa notantur . Hic Lælius : Ut video eo fit modo , quo in Thermometris caloris augmenta , frigorisque dignoscimus . Cui ego : Ita prorsus : id vero , ut primum ab homine ad id destinato , exploratum est , ministris quibusdam significatur : qui illicò croceis induti calceamentis , veteri more , universam urbem excurrunt , fluviique incrementa denunciant , & ut pro accepto beneficio quam maximas Numini gratias agant adhortantur : quem ego morem summoperè laudo : plurima quippè in nos Superum beneficia forent , si dignæ ob concessa grates redderentur . Optimè ducis , tum Mecœnas : ingrati plerumque mortales erga beneficentissimum Numen : cujus tanta in nos quotidie promerita lucent , ut vix totum vitæ tempus ad referendas gratias sufficeret . Sed antiquus ne hic mos , ac recens , atque à novis incolis institutus ? Cui ego : Antiquum puto , & à priscis usque temporibus deductum : etsi paululum variasse pro varia gentium indole verisimile . Reperi tamen alium privato cuique , proprioque in fundo usui fuisse , quo quisque sibi fluminis incrementa , ex quibus unis singulorum fortunæ pendebant , metiebatur . Quisnam istic , tum Mecœnas . Cui ego : Accipe , in cellis , seu cryptis subterraneis vasa quædam cylindrica concava extruebantur ; eaque circulis quibusdam æquo inter se spatio distantibus per certa intervalla distinguebantur ; in horum vero cylindrorum bases tubos per subterraneam cuniculationem à Nilo deducebant ; perque eos excrefcens mox aqua derivabatur : quæ quanto altior intra prædicta vasa assurgebat , tanto majus fluvii incrementum significabat : hujus autem certam magnitudinem è circulatorum numero , spatiorumque , quæ assurgens aqua occuparet , definiebant : pro magnitudine verò inundationis de anni fertilitate , sterilitateve pronuntiabant . Hic Mecœnas : quoniam , inquit , data mihi ad eruditum sermonem porta est , ea utar : & eò præcipuè , quod videam Lælium jam se ad interrogandum accingere : quam igitur obcausam certis , stisque temporibus Nilus excrefcet (quod quidem manifesto Numinis beneficio fieri negabit nemo unus : arida enim Ægyptus cum sit , siticulosa , nec cœlestibus unquam imbribus imbuatur ; ni exundante Nilo irrigaretur , non secus ac Libya , inculta esset , ac deserta) enucleatè si lubet , differamus : Cum Lælius : Fateor , inquit , te cogitatum meum prævertisse : id enim jam eram percontaturus ; & scire jamdiù avebam : res quippè scitu dignissima . Quibus tum ego : Neque ipse adeo inurbanus , ut quod vobis placeat , non lubentissimè velim . Ingrediamur igitur , tum Me-

Pro magnitudine inundationis de anni fertilitate pronuntiant Ægyptii.

Exponitur Philosophorum sententia de Nili incremento.

Incrementi exordia
dium quo tempore
accidat, ac detumes-
centia.

Mecœnas : & de tempore primum inundationis , quod te-
certè non latet , videamus . Cui ego : Dicam equidem : ve-
rùm in re tam frequenti , quippè anniversaria , & quæ non
apud antipodas , sed in Ægypto , nostro nimirum in Orbe ,
contingit , mirum oppido quantum authores varient : adeo
difficile est veritatem assequi : quæ licet una , diversos ta-
men pro intuentium ratione prospectus habet . Quidam in-
crementi exordia medio Junio constituunt : quod LX. soli-
dos dies durare ajunt : mox totidem decrescere : quidam alii,
etsi in augmenti tempore consentiunt : detumescentiam ta-
men ad XX. usque Septembri diem extendunt . Cardanus
sub æstatis initium , Sole Cancri signum subeunte , excre-
scentis Nili principia ponit : XL. dies continuos intumesce-
re , XX. verò non amplius detumescere : quibus expletis
feri ab Ægyptiis tradit . At alii sunt , qui sub exordium
Canicularium dierum augeri Nilum , perque integrum men-
sem fieri incrementa dixerunt . Hic Mecœnas : Quid tu , in-
quit , in re tam varia certi statuis ? Cui ego : Junio men-
se , circiter initium Cancri , incerto tamen die : siquidem
nunc citius , nunc verò tardius pro varia anni tempestate
Nilus affurgit : dies verò XL. durare augmenta , totidem-
que decrementa constituo . Ita narrant incolæ penès quos
fides rei est : idque etiam Leo Africanus tradit , cui utpo-
tè indigenæ faciliè crediderim . Qui eo tempore urbes Ægy-
pti ferè omnes , villasque universas instar insularum esse ;
nec nisi navibus adiri posse , ait : tantam eo tempore ve-
standis rebus opportunitatem esse , ut nullo penè sumptu
immensa fermè mercium copia transvectetur : idque secundo
fluvio : nam in defluentem conniti , neque vacuis quidem
cymbis conceditur .

Quidam ex plu-
vialibus aquis Nili
incrementa oriri af-
ferunt.

Affatim , inquit Mecœnas , de tempore hætenus visum
est , ad indagandam nunc causam tantæ , ac tam celebris
inundationis , quæ quidem non plana res erit , sermonem
transferamus . Cui tum ego : lubet : verum jube ut Lælius
dicat . Tum Lælius : Ego ut qui discipulus , èque specula
in omnes addiscendi occasiones immineo , audiam attentè :
tu qui magister ediffere . Cui Mecœnas : Modestè Lælius :
age tu , fac ut cœperas . Quibus ego : Si jubetis , morem
geram : & quæ varia phycorum sint placita percipite .
Plurimi , quorum duces Agatharchides apud Diodorum Si-
culum , & Nearchus apud Strabonem , Nili incrementa ex
pluvialibus aquis oriri opinati sunt ; siquidem Junio , Julio-
que mense , cum ardentissimi æstus in interiori Æthiopia ef-
se solent , immensi imbres , quibus illi temperentur , maxi-
ma Naturæ providentia , in terram decidunt : qui mox per

Va-

varios torrentes, ac fluvios in Nilum adunantur, hic tumidis aquis assurgit, inque Ægyptum citatissimo contendens cursu, universam penè alluit, obruitque. Hic Mecœnas: Darem id certè tibi, si tantos, ac tam perpetuos imbres effluere non dubitarem. Cui tum ego: Verùm id tam certum, quam quod certissimum: nam præter Agatharchidem, & Nearchum, qui gravissimi cæteroqui authores fuerunt, remque solerti studio vestigare conati sunt, testantur id etiam quot quot hac ætate ad Æthiopes navigarunt. Neque hoc solemne in una Æthiopia: verum etiam in India, aliisque tum Orientis, tum Occidentis remotissimis plagis, quæque torrida in Zona positæ sunt. Qua in re uti modo dicebam, quam maximè admiranda opificis providentia: qui ita illarum regionum naturam constituit, ut aquis æstum remittentibus, habitabiles hominibus essent: quod si secus inhabitabiles, ut plurimi ex antiquis arbitrati sunt, re vera forent: uti ea sunt, quæ perpetuo arenis squalent, nullisque imbris irrigantur. Hic Mecœnas Lælium intuens, Quid tu, inquit, ad istud? Et ille: Non oppedo: unum tamen est, quod ambigam: si ita, ut Parthenius dicit, se res haberet; Niger etiam, qui Gis veteribus dictus, omnemque ferè Æthiopiam excurrit, incrementa sentiret; quod tamen audiui nunquam. Cui tum ego: Audiui ipse: & se rem isto modo habere, frequentes ad ea loca Lusitanorum navigationes abundè docuerunt. Eo enim tempore, quo turgescere Nilus incipit, ripasque perrumpere, Gis etiam & ipse victor ingenti exundat alveo, Hesperiosque Æthiopes, qui utramque ripam incolunt, longè, latèque perluit: quia vero gens illa non ferit, nullum populis inundantis alvei emolumentum. Hi enim Æthiopes illi sunt, quos antiqui Strutiophagos, atque Elephantophagos vocitarunt: nam his bestiis plerumque victitant. Assentior, tum ille: at qui fiat, ut eodem fermè tempore, quo pluviae Æthiopum campos alluunt, Nilus exundet? Tum ego: Quidam sunt, qui ex pluviis superioris anni intumescere Nilum putaverunt: Sed id tam falsum, quàm quod maximè. Non enim fluvii grallatorio, aut testudineo eunt gradu: neque altero ex orbe per immensa terrarum spatia decurrunt: imo adeo veloces, ut quidam à celeritate nomen obtinuerunt: quos inter Tigris est, tantæ pernecitatis, ut à sagitta vocatus sit: Tigrim enim Assyrii sagittam vocant: poterit igitur Nilus non plurium dierum curriculo ex interiore Æthiopia in Ægyptum irrumpere, atque exundare. Assentior tum Lælius: verùm quia de Tigri sermonem intulisti, qui una cum Euphrate Mesopotamiam

Niger, seu Gis
etiam exundat.

Eodem tempore,
quo Nilus, excrefcit
Euphrates, non à
pluviis, fed liquatis
è nivibus.

Cardani de Nili
Incremento ſenten-
tia refellitur.

tamiam complectitur, ſine, ut te unum interrogem. Cui ego: Per me licet. Et ille: Compertum id temporis, quo Nilus excreſcit, Euphratem pariter aſurgere, & hinc Meſopotamiam, illinc vero Syriam, Arabiamque perluere: id autem non certè à pluviis: quæ rarò æſtate his locis, ex quibus Euphrates erumpit, delabuntur. Ita vero, tum ego: alia enim extumeſcentis Euphratis cauſſa, & ea, qua pierique ex noſtris maturo jam verè augentur: ſunt autem nives, quæ ex Armenicis, Medicisque montibus Solis vi liquatæ defluunt, inque Euphratis alveum receptæ, illum ſupra ripas ire cogunt, camposque perluere. Et ne longè exempla petamus, Ticinus, Padus, Atheſis, liquatis in Alpibus, Majo menſe nivibus, intumeſcunt. Hoc loco Mecœnas: Si cæteri fluvii reſoluta è nive ſua capiunt incrementa, cur non & Nilus? ſunt etiam in Æthiopia altiffimi montes, ac perpetua nive candent. Cui tum ego: Augeri etiam nivibus non irem inficias, niſi id pluviis evenire compertum eſſet: At ille, multi exploratum ſe habere, ajunt, ex relatione Æthiopum, quibus utpotè indigenis potior adhibenda fides eſt: ratiſſimè admodum in Æthiopia pluere: & quæ raræ decidunt, aquas ſabuloſo ſtatim à ſolo exhauriri: arida quippè, ac ſiticuloſa tellus exiſtit. Verùm, tum ego, cùm longè, latèque Æthiopia pateat: quid quid enim ultra Ægyptum, & Numidiam terrarum eſt ad utrumque Oceanum excurrans, Æthiopiam veteres appellarunt: inde eſt ut varia in ea ſoli natura ſit: circa Libyam, atque ea loca, quæ deſerta ſunt, & unis, ut dixi, arenis ſqualent, nulli imbres: in aliis rari: at ubi Abiſſini incolunt, continuæ eo tempore pluviæ: ex his verò Nilus cum veniat, nil mirum ſi turgidus intumeſcat. Egregiè, inquit, Mecœnas: ſed quid tu de Cardani placito? putat hic, ni me fallo, idcirco Nilum excreſcere, quod altius mare cùm ſit, in terram inſluit, fluentesque Nili aquas ſubmovet, inque fontem ire cogit: hæ hunc in modum expulſæ accumulantiſque ſuperatiſque riparum objicibus exundant. Cui tum ego: Sed ſi ita: jam toto anno Nilus tumefceret: & hyeme præcipuè, quando propter aſſiduas tempeſtates plus ſolito aſſata maria turgeſcunt. Tum Lælius: Imo memini te in eo libello, qui de Mundo eſt, humilius mare, non altius terris eſſe, liquido demonſtraſſe: quod & alias memoravimus. Teneo, tum Mecœnas: At plurimi fuere, qui Oceano augeri Nilum non levibus conjecturis affirmant: ajunt enim id temporis, in quod incidit Niliaca inundatio, vehementiſſimos perflare in Oceano Ethelias: quibus impulſum mare partim per latiſſimos amnes, partim per ſecretos meatus in Zembrenſem, Zairanumque lacus

lacus irrumpit : cogitque lacus assurgere : ex his verò descendens Nilus immensam aquarum vim devéhit : qua Ægyptum quàm latissimè alluit . Cui tum ego : Si sic , jam altitus assurgere Oceanum necesse erit , quod minimè dandum demonstratum est : præterea jam compertum est , non ex Lunæ montibus , perque eos lacus Nilum descendere , qui ultra Æquatorem sunt : sed cis eum circulum ; jam illud quod ex eo existerat , falsum esse necesse est . Intelligo , tum ille . Sed quid tu de fermento , quod obtrudere novi volunt ? autumant enim omnibus penè rebus suum inesse fermentum , quo certis temporibus fermentescant : & eo prorsus modo , quo pinfa farina , inque panem coacta hypocauſti calore sensim assurgit , leviorque inde fermento , ac latior fit : ita Nili aquæ fermento , ab animo æstu tepescit , excrescunt , exundant , Ægyptumque obruunt : quid tu , inquam , de istiusmodi fermento ? Cui ego : Non me latet , multa novos physicos de huiusmodi fermento , multa etiam Ægyptios fabulare : ajunt enim hi singulari Numinis Providentia , pridè id : Junii supremum cœlestis militiæ principem mitti : cujus eo tempore festum Ægyptii agunt : eumque nescio quo rore Nilum imbuere : imbutumq; mox fermentescere , atq; exundare . Sunt verò inter eos sapientiores quidam , qui circiter Auroram ejus diei , qui XIV. est à Kal. Jul. rorem quandam depluere arbitrantur : eoque corrumpi Nili aquas , sensimque vireſcere , palustrium in morem : atque isto modo excrescere , effundi , atque obruere universa : compertumque addunt id temporis fluvii aquas minimè potabiles , neo sanas esse : at illud mirum , oppido , eodem scilicet rore , quo infici Nilum fabulantur , purgari aërem , vitiumque omne extirpare . Ipse , ut latine dicam , quod sentio : sicuti plurimis subesse rebus fermenti vim non negaverim ; ita uni Nilo , vel alteri inesse fluvio , haud equidem concedo : cur non alii amnes eandem vim sortiti ? cur non reliquis aquis eadem facultas ? laborent quamvis , nunquam rei causam producent . De rore autem , quem depluere Ægyptii comminiscuntur , ex eo ortum duco , inque vulgus mox emanasse ; quod similem Hebræis prodigio cecidisse cœlo rorem acceperint . Intelligo tum Mecœnas : & verisimile quidem illud . At Lælius : Sed quid de Iſidis lacrymis ? nam ni fallor , ex hujus fletu Osirim deplorantis excrescere Nilum , veteres tradiderunt . Cui Mecœnas : Ista inter Poëtarum , gentiumque deliria collocanda : quo loco Lacream cœli semitam ex Junonis lacte ortam , aliaq; hujusmodi ponimus . Atq; hæc cum dicerentur , adest convivii magister , monetq; omnia in promptu esse : illicò igitur assurgentes disputationi finem fecimus .

Nec non eorum opinio , qui fermento nescio cui inundantiam aquarum tribuunt .

An à rore Nilus excrescat ?

De Nili Fontibus
difficilis, & quando
detecti.

Postea quam pransi diem diffidimus, in aula projectam, ex quo pulcherrimus ad mare prospectus erat, convenimus: quo in loco simul ac sedimus, Quoniam, inquit Meccenas, de Nili fontibus sermo incidit, tubeat, quæso, de his discere: & quo tempore, & à quibus tandem detecti, quoque in loco positi enarrare. Cui ego: Veniam, quo jubes: ut verò rem ordiar, ut dicitur ab ovo, scias velim ultra Æquidiale circulum, qui medijs tertias interfecat, ad partes latitudinis Australis, ut Geographi dicunt, duodevicesimas, altissimos montes esse, quibus à Luna, quam summis jugis contingere videntur, nomine donarunt: ex his nonnulli Nilum descendere tradiderunt: ad partes autem decimasquintas gemini, ac vastissimi lacus sunt: eosque esse quidam opinati, quos Orientalem, Occidentalemque paludem Ptolomæus appellavit: perque occidentalem, qui media insula, duas in partes finditur, Nilum præterfluere, putaverunt: qui mox transiisso Æquatore in exteriorem Æthiopiam invehitur: qua longo tractu perlustrata, in Æthiopicos montes deducitur: ex quibus mox præcipitatur, inque Ægyptum descendit: atque hæc potior de Nili origine superioribus seculis septentia fuit: nam antiquissimi ignorarunt, quo ex fonte tam celeberrima fluvius oriretur: atque hinc cælo caput condere poëtæ suo more fabulati. Etenim, quod Juba Rex scripsit, natus nimirum eum ex quodam Æcu interioris Mauritania, quem Nilidem vocat, falsum omnino: nec probabile Nilum ex Euphrate per subterraneos ductus in Æthiopiam irrumpere, ut alii censuere. Verum ut ad rem propius accedam, ajo superiore seculo, anno MDCXVII. concessum id nobis, quod non Sesostris, non Ptolomæus Philadelphus Ægypti Reges: non Cyrus, & Cambyfes Persarum: non C. Julius Dictator, non Nero Romanorum Imperatores, assequi tantis opibus, tantisque comatibus potuerunt. Duce igitur Æthiopum Rege, quem nostri Presbyterum Joannem appellant, comite Petro Pays Lusitano ex nostra Societate, itum est X. Kal. Majas prædicti anni exploratum Nili fontes: habitumque iter toto cum exercitu: quo militari apparatu Æthiopum Rex iter facere consuevit. Est in media Æthiopia, quæ Abissinorum Regi, qui potentissimus inter Æthiopes habetur, Regnum quam amplissimum Gojam incolæ

Vetorum opinio.
nca.

P Pays S. J. Nili
Fontes exploravit,
invenitque.

nun-

nuncupatur: in quo *Agoi* populi, & regiuncula *Tonkova* barbaris vocitata: in hac altissimus mons surgit, cujus in vertice lata planities, quæ editoribus circum jugis præcingitur: in hac planitie gemini fontes, rotundi, latique palmos quatuor visuntur, quorum aqua levis, perlucida, gustuique gratissima: eos Nili, deulos incolæ indigent: non autem in ea planitie fœturiunt, sed in declivi montis dorso: superiorem fontium quantæ profunditas non satis perspectum: nam cum longissimo hastili primi, qui ad Occidentem est altitudinem metiri Petrus vellet, in arbores in fundo enatas, sive in concavo rupium, offendit. Secundi, qui ad Orientem vergit, distatque à primo iactu lapidis, ne duobus complicatis hastilibus reperire potuit. Apud incolas ea invaluit opinio, omnem latè montem aquis repleum: idque ut confirmet, ajunt, omnem circum fontes terram mutare, ac tremere: & quamvis ex inferiori fonte continuo, magnoque impetu aqua erumpat, tamen superiores, quæ in planitie sunt, eandem servant altitudinem, neque unquam decreverunt: imo etiam notatum, eo anno frequentius, ac terribilus tremere, quo uberiores pluvie, minus verò cum rariores. Ex inferiori igitur clivo Nilus scaturit, in quem alius ex vicina valle influit: qui & ipse eodem ex fonte per occultos terræ meatus erumpere creditur. Ortus igitur è suo fonte, atque etusque Nilus tanto in Orientem spatio excurrit, quantus majoris tormenti iactus est: mox septentriones reflexus petit: in ipso autem flexu labentem è vicinis scopulis rivum excipit: geminos deinde alios, ex Orientis plaga, editisque è rupibus decedentes admittit. His verò, aliisque torrentibus adauctus, major fluit, Nilique jam præ se speciem gerit: quem à magnitudine *Abanin*, fluviorum scilicet patrem Æthiopes appellant. Postquam autem unius diei itinere, valles, camposque emensus præterierit, iustum amnem, cui *Lama* nomen, in societatem asciscit. Mox fontem versus retortus in Occidentem parvæ intercapedine defluit: statimque in Orientem conversus, in subiectum, ingentemque lacum effunditur: quo loci prima Nili catadupa, quam catartactam pariter nuncupamus. Hoc loco Lælius: Patiare, quæso, inquit, ut te unum interrogem. Cui ego: effare. Et ille: undenam dictæ Nili catadupæ? Tum ego: *καταδύπην* resono, sive reclamo latine sonat: hinc *καταδύπην* fragor, & clamor est, quia vero is in loco, dum se Nilus præcipitat, magnum fragorem edit, catadupæ ea loca dicta, atque Cataractæ, *καταρρα* enim, cum impetu, strepituque decido significat: atque hinc in urbibus hæ portæ, quæ ex alto illico demittuntur, ad hostium insidias propulsandas

Nili oculi.

Nili Abanin dictus.

Nili Catadupæ.

cataractæ etiam vocitantur : Intellego , tum Lælius perge porro : res enim tum mihi , tum Mecœnati accedit quam per jucunda . Tum ego : Atque audite . Lacum igitur ingressus , *Bedum* barbaris dictum , tam rapido per eum cursu fugit , ut facile illius aquas à palustribus discernas : in quibus parus mox , putusque egressus Meridiem versus recurrit , *Alacæque* campos alluit : ex quibus per prærupta montium irrumpens ex secunda catadupa præcipitatur , altitudine cubitorum XIV . fragore tam vehementi , ut ad X . millia passuum exaudiat . Hic Lælius : Mirum oppidò tam vastum fragorem edi , ut tanto è spatio percipiatur : non igitur tota poetica illa tua hyperbole , quam habes . Naut. VII .

Se velat ex alto cum Nilus Atlante refudit

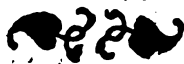
Subiectos late in campos , plangitque profundas

Ingenti valles sonita , quo tota remugit

Thebais , Ægyptusque , atque æstiferi Garamantes .

Cui ego : Atqui audi modo , neque versibus istis moram innectas . Non longè inter duas rupes veluti absortus interlabitur : ut illum spectare vix possis : rupes adeo inter se propinquæ , ut Æthiopum Rex pontem inter eas sterni iussit , ut universus exercitus transduceretur . Tandem ex angustis illis victor emergens , flexoque in Orientem cursu plurima regna , provinciasque fluctibus irrigat , ac sæcundat : mox *Gafatibus* , *Bizamiisque* perlutis , in Boream contendit ; non longè ab origine primævi fontis pertransiens , Nubiam ingreditur , Maroën insulam , in duos ramos partitus , alveum efficit : per difficiles hinc aditus , ac prærupta loca connisus ad Æthiopicos montes evadit : è quibus horrendo strepitu delapsus , in Ægyptum descendit : atque hic celebres apud veteres Nili catadupæ : quas juxta habitantes ob continuos fragores præcipitantium aquarum surdastros esse perhibent . Hæc autem sunt , quæ de Nili origine pro certo , exploratoque censeri debent : ni velimus hominum fidem funditus evertere : quo nescio quid absurdius dici possit . Egregiè , tum Mecœnas : qui , postquam multa alia disservimus , illud poetæ repetens :

Claudite jam rivos pueri , sat prata biberunt .
nos benevolè dimisit .

VERIS

VERIS HERCULANI

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

*Dum apud Mecænatem otiosi sedemus susceptam Babylonia
Arsinoen iter , quæque in via cum prædonibus
acciderant , enarrata.*

OST rigidissimos Boreæ flatus , qui triduo
nubilus desævierat , pacata tandem sereni-
tas , quæ nocturni indoles Aquilonis est ,
effulserat : & quoniam in vacationis diem
placidissima cœli temperies inciderat , haud
prætermittendam apricandi occasionem du-
xi. Accito igitur Lælio , quem mihi sum-
missimi mores , ac juvenilis simplicitas , mi-

raque discendi cupiditas arctius in dies adstringebant ; Ea-
mus , inquam ad Mecænatem , qui certè hac die tam lepida,
quàm [quæ] maximè , nos ad geniale colloquium expectat.
Placet , tum Lælius , sed de cæsis nulli negotium datum. Cui
tum ego : Mittam ad proximum amicum C. Manium , ut
suum nobis hac die commodet : nec dubito quin illicò mis-
surus sit : scio quippè quam perurbanus sit , & quanto me
amore complexatur . Hæc inter adest Sextus Niger , adole-
scens , & ipse mihi ob egregiam indolem perquam charus : &
quid

quid meditemur? interrogat. Cui ego: De comparando cificio, quò ad Mecœnatem veheremur. Tum ille: Si me in societatem asciscitis, offeram ego currum, qui quidem in promptu est. Cui Lælius: Quis tibi, Sexte, commodavit? Cui Sextus: Mecœnas vester: cui ego etiam non tantum notus, sed & percharus sum. Sæpè enim superiore anno illum cum Parthenio conveni. Tum ego ad Sextum: Næ tu versutus: illum ad nos Mecœnas, ut ad se pergeremus, haud dubio misit. Ita verò, tum Sextus, non inficior: nam tu peracutus, semper, ut soles, rem acu tangis: dum enim in peristyllo deambularem, me auriga convenit, & si tu domi esses, perquisivit. Cui ego: Est, inquam: præstolare hic tantisper, dum cum tibi accersam: neque omittendam occasiunculam putavi conveniendi hominem officiosissimum: arbitrabar enim me tibi socium futurum. Bene est, tum ego: in te quando foris cecidit, nolo te honesta voluptate fraudare: eamus una cum Lælio: haud equidem grave Mecœnati erit, cujus tanta humanitas, tanta magnificentia, ut paucos admodum æquales habeat: impetrata mox à præfecto abundi facultate, discedimus, inque, Barnenses Mecœnatis vides proficiscimur. Quò cum pervenimus, nos Mecœnas, qui pro foribus apricabatur, benevolentissimè excepit: ac singulari humanitate Sextum complexus est. Et cur, inquit, tam rarò tui mihi copiam facis? nescis quanto te ego studio, quanto amore prosequar? certè quidem nihil antiquius habui, quam tibi, non secus, ac Parthenio, Lælioque inservire. Cui Sextus: Scio quippè tua in me, ac socios officia constare: quibus ne frequentius uterer, studia, quibus operam navo, aliæque curæ in causa sunt: gratias nihilominus ago quammaximas, & habere etiam vellem, si possem. Atque hæc ubi dicta, in hortum ingredimur: sessumque in Xysto est. Vix dum sedimus, cum Mecœnas me intuens: Quid expectem? intelligis: Cui ego: Planè intelligo, & paratus ad rem veni: agite igitur, animumque advertite. Et ille; Perpurgatas tibi aures, animumque attentissimum commodamus: effare, ut tandem tuæ peregrinationis finem teneamus. Tum ego: Perpurgatas quando mi aures, animumque attentissimo commodatis, faciam quod jubetis. Verum adeo prolixa res est, ut vix post multos dies ad umbilicum venire liceat: dicam tamen, quod poterò. Dum nos ad visendas Pyramides accingimur, adest Arabs quidam ex iis, qui Camelos locare solent, admo-netque Achmetidem esse quosdam homines Europæos, qui in Arabiam iter adornabant, si uti occasione vellet, in crastinum diem omnia in promptu esse oportere, se nobis camelos

melos præ cæteris optimos, ac curiosos locaturum. Quod cum mihi ille significasset, amplectendam occasionem duxi, inque diem crastini adornari profectiorem jubeo. Mox Britannum veterem amicum convenio, deque itinere capeffendo edoceo: ille vix passus me ab se divelli, omnia prospera precatus: seque expectaturum me redeuntem Canopico in ostio, vel certè Alexandria propendit. Ubi verò manè illuxit, nos statim itineri committimus. Erant in comitatu Galli quatuor gladiis, æreisque fistulis armati, duo Itali ex Etruria, & ipsi ense, & minori sclopo muniti; duo Æthiopes ex iis, qui Christiani sunt, Abissinorumque Regi parent, & arcu, & patrio acinace præcincti, quo parata ipse etiam Achmetides fulgebat; ego syphunculum cum pugione à Britanno acceptum, ferebam. Arabes camelarii majoribus catris, gravibusque baculis non minus bestiis, quam hominibus terribiles. Hic Sextus Niger, cui ad jocos promptum ingenium erat, Satis, inquit, armorum, ut justus exercitus videri posset: sed nescio an tantum etiam animorum? Cui ego: Animosissimus quisque erat, & si res postulasset, pugnaturus egregie: & certè nemo nobis, aperto Marte, injuriam intulisset: ab insidiis timebamus, quibus Arabes prædones viatores adorantur.

Postea verò quam in unam, ut condictum erat, convenimus, illic in viam nos dedimus, ut verò res bene flueret, à Superis exoriri sumus, precesque, quas recitari mos est, læti decantavimus. Vix M. passus ab urbe conseceramur, cum nos concitatissimo equo, quo ferebatur, Turca quidam affectus esset: rogatque, ut in societatem admitteretur: neque id nobis, nisi commodo futurum: se Europæorum, quibuscum plurimos annos Alexandria vixerat, esse amantissimum: hoc autem Gallis, Gallico sermone, significabat: cum his enim hominibus versatum se dicebat: & quorum tunc linguæ commercio, ut sæpè fit, benevolentiam conciliavit: quocirca admitti hominem Galli censebant, inque eorum sententiam reliqui descendebant: agebantque futurum viæ præsidium: cum enim Tuscarum, penès quos imperium, multum apud gentes illas autoritas valeat, tutos nos sub illius ductu fore arbitrabantur. At ego, quasi divinus mihi animus, negabam expedire: idque mecum Achmetides censebat. Prævaluit tamen reliquorum sententia, inque societatem viæ ascitus est: imò & dux itineris constitutus. Hoc igitur duce lupo, læti omnes, me solo, atque etiam Achemetide, cui princeps animus, exceptis, iter corripimus. Ad meridiem properante jam Sole, in dirutas quasdam vides perventum est. Hic morari tantisper, & brevi prandio tum

Dum iter Argænoen haberet Auctor cum quibusdam Europæis, se se Turca quidam simulata amicitia eis adjungit, ut perderet.

ho-

hominum, tum jumentorum refici vires visum est. Dum autem cæteri quiescerent, ego in vicinũ tumultum conscendo, ut omnem circa regionem perlustrarem; cumque oculos circum verto, video Turcam equo incenso, quasi explorare viam vellet, quod Gallis ut omnem ab se suspicionem amoliretur, facturum sponderat, ad D. passus procurrisset: cumque mox cursam inhibuisset, visus mihi cum duobus aliis equitibus miscere colloquium: & quasi tessera data, ad nos redire. Id ego non boni consulens Achmetidem accerso, illique rem ad aures committo: qui mox ad cæteros retulit. At illi, sive fato, sive nimia fiducia, in suspicionem adduci minimè potuerunt, ut subesse fraudem intelligerent. Sed consensu illico camelis, iter aggredimur: cum autem ad dexteram ire Camelarii occupassent, exclamat, Turca: Ad sinistram, quæ parte ipse præcurrerat: tutius illac, ac brevius iter fore: quod quidem manifestissimum mihi fraudis indicium fuit. At quia reliqui fidendum homini ajebant, Turcam sequi placuit: inque sinistram convertimur, reclamantibus identidem Camelariis. Tandem inclinante se die, in villam quandam devenimus: hic Turca in diruta quadam taberna, quæ ictu sclopi aberat à villa, consistere iussit: idque suadebat tum putei commoditate, tum consuetudine cæterorum viatorum: qui in ea subsistere solitabant: haud mora interposita, in tabernam cuncti succedimus.

Tum me Achmetides vocans, Eamus, inquit, in proximam villam, non lætam futuram hanc noctem, mens augurat. Eamus, tum ego: Salutemque in tuto collocemus: nam & mihi pariter non hilaris est animus: qui præfagus sæpè mali, nescio qua fati specie obumbratur: cum verò nos cæteri discedere animadverterent, quò rogant? Quibus ego: Visuri villam, in qua nescio, quæ rudera antiquitatis, quibus lustratis, redibimus illic? Ut venimus in Ægyptium hominem ex antiquissimis terræ incolis, quos *Costos* dicunt, ex corrupta voce *Cuptios*, qua olim Ægyptus appellabatur, incidimus: illum vero bonus quidam genius nostri miseratus, obviam misit: hic Achmetidem rogat, quò iremus? Et ille: Arsinoen. Cui tum Ægyptius: At non hæc Arsinoen via ducit. Solive? Cui Achmetides. Minimè, sed plures alii in comitatu, qui proxima in taberna confederunt. Tum Ægyptius: Proxima in taberna: nimirum in latronum spelunca: timeo vobis ne quid struatur mali. Nam Turca quidam non multis ab hinc diebus, cum quibusdam Armenis, ac Persis se ducem præbuisset, omnes noctu spoliavit, plagis etiam inflicis. Quod cum mihi Achmetides significaret:

Ex insidiis per
divinitus liberatus.

ret: nam uterque Arabicè loquebantur: Divinavi, inquam ego. Haud equidem in infamem illam me spectum reducam: non frustra turbata nobis mens erat; ut quæ imminentem jam iam calamitatem prævidebat: non faciam, ut nos frustra admonuisse Superi videantur. Verum initæ societatis lex petit; ut illos, quæ pendeant pericula, doceamus; ne scilicet nostra culpa pereant: & opem conferre tuam cum possis, ut aliorum incolumitati consulas, divinum est. Ita verò, tum Achmetides: verum hanc ego provinciam suscipiam: mox huc cum fasce, si fidem mihi neutiquam habituri sunt, illicò revertar: nos autem, ut ad se diverteremus, Ægyptius rogat: in villa plures esse, qui nos ab injuria vindicare potuissent. Dum igitur Achmetides ad socios pergit, ego Ægyptium secutus, in proximam casam me conféro, ancepsque animi plurima mecum volutabam, & quam in partem penderet animus, observabam: ut eam tutius sequeretur: sunt enim in nobis quædam divinitatis semina, quibus quid magis conveniat, quidque futurum sit, præsentimus. Solida post hora se nostro cum fasce Achmetides reduxit: quem statim quid egisset? interrogo. Et ille: Risere, inquit, simplicitatem nostram: illudque Ægyptii commentum esse, ut sic pro locato hospitio à nobis pecuniam extorqueret: imo ab hoc potius, quam ab illo fraudem timendam esse: sinceros Turcas, Ægyptios verò, atque Arabes bilinques, atque infidos semper habitos: ac proinde rebus nostris maturè consuleremus. Hic ego rursus versare animo, ne Carybdim, ut dicitur, vitare cupiens in Scyllam inciderem: at cum in Ægyptium penderet animus: minusque ab illo periculum futurum habitato in loco, quam à Turca in deserto: in quo ex furtivo colloquio suspicio inerat, & urbana fraude instructus videbatur; idcirco insistere jam capto consilio visum est. Verum ille me scrupulus torquebat, ne Turca, quem in suspensionem sociis adduxeram; non minus vindictæ, quam auri cupidus, in villam, in qua paucissimæ admodum casæ, sive potius tuguriæ erant, irrumperet, nosque eò crudeliùs perderet, quòd ira, cupiditateque impotentius aggredieretur: quapropter meum hunc timorem ad Ægyptium defero. Et ille: Quiescite, inquit; ego vos illo timore, solitudineque eximam: est hic in altero villæ secessu turris pervetusta, in quam solemus cum prædones superveniunt, confugere: in illam nos clam recipiemus, subductoque ponte, tam securi erimus, quam qui maximè: quod mihi optimum factu visum est. Postquam igitur frugi cænula corpora curavimus, clanculum in turrim lecedimus, subductoque ponte, cataraқтаque demissa,

Ægyptii, Arabesque infidi.

K quieti

quieti nos dedimus. Et quamvis Ægyptius profundè indormiret, Achmetides dormitaret, ego vix conciliare oculis somnum quivi. Nam magna animi perturbatio, magnus timor non cedit somno locum: nec quiescere mens potest, quam magni æstus exagitant; illi nihil habebant, quod perderent, inque patrio solo erant: ego in barbaro, & omnia cum salute amissurus. Credo equidem, tum Mecænas, sed quid de sociis factum? Cui ego: Istuc ibam. Prima vigilia, cum omnes gravissimo somno correpti jacerent, præter Turcam, qui prædones præstolabatur; adfuere ex condito sex Arabes ex iis, qui prædatu victitant: statim à Turca admissi, in dormientes manus injiciunt, detractisque armis, quidquid pretiosum erat, vestisque poterat, subripiunt. Quia verò duo ex Gallis præ cæteris animosiores nudo ense resistere conati sunt, multitudine oppressi, ac duobus ictibus vulnerati cedere prædonibus coacti: qui statim ad villam veniunt, inque Ægyptii domum irrumpunt, quam cum vacuum reperissent, tota villa discurrent de nobis queritantes: interim magnus exortus clamor, cunctique pagani ad arma concurrunt, inque Arabes impetum faciunt. Duo capti, reliqui cum Turca relictis armis, quæque abstulerant, aufugere. Quid tu interea? inquit Sextus: num prodiisti cum tuo illo syphunculo? Prodiit Ægyptius cum Achmetide, re jam confecta, ego ad fasces subititi. Consultò tu quidem, Sextus: ego certè prodissem cum illo syphunculo. Cui ego extra aciem omnes sumus Hercules, cum vero periculum incumbit, quisque se subducit. Ita est, tum Mecænas: multi gloriosi in urbe milites, ut Plautinus ille: qui mox in conspectu ignavi sunt: verum Sextus, cui lepidissimum ingenium, jocatur, cæteroqui idem præmium certantes, & ad certantium vasa subsistentes manet. Sed quid tum postea? nam mirum oppido tuum istud iter, ac paradoxo simile. Cui ego: Accipe: primùm ad socios ire placuit, ut quid de illis factum esset, intelligeremus: & primos obviam camelarios habuimus: ex quibus omnem tragediam paucis cognovimus: deinde tabernam ingressi, delituitos tum consilio, tum viribus socios invenimus: ex quibus senior Etruscorum: Divinus certè tibi erat animus: utinam illius instinctum secuti essemus omnes: haud equidem in præsentem calamitatem volentes incidissemus: verum ita facto hominum comparatum est, ut non nisi serò sapiant: & tunc eos facti poeniteat, cum nullus poenitentiae fructus existit. Tum ego: Bono eos animo esse jubeo: ex prædonibus duos captos, recepta arma, quibus se in posterum defendant: saluum viaticum, & camelos, quibus saltem redire

dire Babyloniam quiremus. At illi pecuniam, aliaque preziosa, quibus nullum presentius viaticum descebant: & sociorum etiam vulnera non levis dolor, luctusque erant. Quæ dum inspicimus, atque attrectamus, non ea lethalia esse deprendimus: quocirca resumptis apimis, balsamo quodam illita alligavimus: mox ad capeffendum de re consilium convertimur. Cuncti redeundum Babyloniam censebant: haud tutum sine pecunia iter, & duobus ægris ex vulnere. Ægyptius, ut infqueremur prædones, hortabatur: se cum expeditis paganorum in auxilium futurum: quod quidem consilium cum spem recuperandæ pecuniæ ostentaret, amplexum statis ab universis fuit: nullum quippè periculum, in quod auri spes non irrumpat. Quibus ego. Etsi optimum videretur, prædones illicò vestigare, illatamque injuriam forti animo vindicare: verum qua parte aufugerint, quisnam divinet? quis velocissimos Arabum equos assequatur? At illi: Nihil cunctandum esse, quodque in eorum potestate esset, confestim conari oportere: reliqua fortunæ committenda: quæ audaces, subitosque ausus fovere, ac fortunare plerumque solet. Hoc loco me Lælius interpellat: At non egregiè illi censebant? habes enim tu in Bellicis:

*Odit enim Fortuna moras; quæ præpete semper
liquet, reditque rota, & nescit consistere eodem.*

Cui ego. Rectè autumas: sed audi modo. Nihil moræ factum, Ægyptioque duce, in meridiem magno cursu itum est. Vix tria passuum millia exhausseramus, cum in antiquam castram, ac semirutam perventum est: in quam se prædones receperant: inter quos cum diù de dividenda præda disceptatum: quoniam plus justo majorem sibi Turca vindicabat, cæteri Arabes, quos sociorum captura exacerbaverat, id indignè ferentes, illum, ut sunt ad rixas, & ultionem prompti, spiculis continuo adorsi sunt: qui patrio, quem gerebat, acinace se acerrimè defendit, nec priùs cecidit, quam duos graviter vulnerasset: reliqui dum socios curant à nobis circumveniuntur: & tam subito, ut fugere minimè potuerint: comprehensi igitur, omnis pecunia, quæque alia subriperant, recepta: magnoque cum gaudio villam repetivimus. Hic autem orta cum paganis statim lis est: Si quidem dimidium eorum, quæ receperamus, sibi dari postulabant: nec id quidem injuria: nostri negabant: tandem, Ægyptio procurante, composita est controversia, triensque paganis datus. Ego cum plurimum Ægyptio non hospiti tantum, verum etiam fervatori, debere intelligerem, multam ei pecuniam obruli: utque veniam daret, si majorem non offerrem, rogavi: nam mihi in externo solo non licebat, ea

Mira barbari generositas.

ipsum munificentia complecti, qua ob acceptum tam illustre beneficium debuisssem. Negavit ille se pecuniam accepturum: quod erga nos fecisset, debitum hospitibus esse: idque tum divina, tum humana jura postulare: imò turpe esse, & diris omnibus execrandum, ex aliorum miseriis questum quærere. Ad rem ego tam insolitam, quam nullo modo à barbaro expectassem, tanto stupore perculsus sum, ut vix mihi crederem: usque adeò verum, haud misericordiæ, atque humanitatis sensum in eo desiderari, in quo bonam naturam indolem collocasset. Hoc loco Mœcenas. Admiror sanè barbari hominis generositatem, sed quid ego barbarum eum voco, cui tanta in hospitem, cumque ignotum benevolentia, tanta humanitas fuit? Nullum oppidò cœlum est, in quo hominum natura omninò degeneret, quæ ad mutuam societatem, ac benevolentiam homines fecit. Ità verò, tum Lælius: neque qui barbaro in solo nati sunt, statim barbari pronunciandi, cum etiam inter barbaros mitia ingenia educuntur: quæ interdum prava indole prævalente, in culto, humanoque solo desiderantur. Verùm age, sis, quid postea? Tum ego: Toto illo die in villa apud Ægyptium versati, cujus tanta in universos officia, tanta beneficia fuerunt, ut nos arctissimè devinxerit: rogavimus sæpè, & enixè, ut nobiscum in Europam navigaret; haud dignum passi tam frugi, atque humanum hominem in penitissima illa barbarie degere: verùm tantus illi nativi amor soli, ut nullis precibus adduci potuerit, ut nos sequeretur. Cui cùm plurimas gratias egissem, strictissimè complexus sum: annulumque, ut in fidei pignus, ac mei memoriam acciperet, vix tandem extorsi. Mox viam, cui insistere, quoniam sanci meliùs se habebant, cunctis visum erat, ingressi sumus: nullaque quietis causa, interposita mora, usque ad vesperam iter fecimus. Erat autem iter per deserta loca, vastasque solitudines: quæ illius deserti partes sunt, per quod XL. annos pervagatos Hebræos esse Sacræ literæ tradunt: nos quatuor diebus exhaustimus. Extabescante igitur die, ad locum quendam, in quo rari admodum cespites, ac sicci visebantur, confedimus. Hic Arabes postquam tabernacula fixerunt, omnem circa regionem lustrati, magnis clamoribus vociferati, si qui in vicinia homines essent, sive nequam, sive frugi, ad nos venirent: cæterum nos viatores esse, qui Arsinoen iter haberemus, cunctisque futuros innoxios. Est autem id solenne Arabibus Camelariis, ut singulis diebus per deserta loca iterfacientes, postquam tabernacula extulerunt, immensis circum clamoribus omnia compleant, ut de suo, viatorumque adventu, ipsæ solitudines, ipsæ feræ scient:

Arabes Camelarii per deserta loca iterfacientes, postquam Tabernacula extulerunt, clamitant quaquaversum, ut de suo adventu, si qui sunt in solitudinibus, fiant certiores,

rent: mihi videbatur solenne Prætoris edictum, & non illepidum quidem. Hic Lælius: Sed quid aliud illud erat, quam de adventu prædones certiores facere? Cui ego: Quid facias? ita apud illos moris est; cui ut te accomodes, necesse est. Et ille: Venere ne unquam ulli? Admodum, tum ego. Sed miseri quidam, ac pauperes spiculis ex palmæ ramis, incurvisque pugionibus armati: quibus Turcæ etiam utuntur: & olim, ut refert Xenophon, & Calybes, & Lacones iis præcingebantur: cæterum nudi omnes, & tam miserabiles visu, ut non timorem incuterent, sed misericordiam excitarent; nos eos, stipe erogata, benevole dimisimus. Mox ad curanda corpora conversi. Hoc loco Mecænas: Sed qui victus in tam inculta solitudine esse ad manus poterat? Cui ego: Curatis primùm camelis, quæ præcipua Arabum cura, ex cespitibus ignem illicò excitant: atque oryzam tanta mox celeritate coxerunt, ut vix cederes: illam verò non uti nostri, sed patrio more, quo ferè omnes orientales populi, quibus quotidianus est cibus, solitaverunt, scitè adornarunt. Qua arte, tum Mecænas: nam id scire operæ pretium est. Et ego. Singulis oryza scutellis ternas aquæ, sive juris jam præparati, attribuant: deindè tandùm coquunt, quo ad jus omne ebiberunt, tum butyro asperso, atque in lance satis ampla, in hypocausto, sive ad lentum ignem applicant: ut illo benè imbuatur: ita enim fit, ut grana distincta, sapida, ac jurulenta, turgidaque miro modo proveniant: nostri adeo excoquunt, ut mollis instar massæ fiat, qua nihil insipidius. Divites caponino, vel vervecivo jure utuntur: Atque isto modo in secessu Surrentino oryzam ipse adorno: quæ meo stomacho optimè quadrat. At Mecænas: Sapis tu quidem certè: curabo, ut meus coquus istam ex te artem ediscat. Sed age: quid tum poslea? Cui ego, Absoluta cœna, ad somnum concedimus. Quia verò timebamus, ne Arabes latrunculi noctu aliquid clam surriperent, per vices tota nocte vigilatum est: quis vero prima, quis secunda, quis tertia, quis tandem quarta vigilia: nam in tot partes noctem partiti, & automato horologio metiebamur, excubias ageret, militum more digitis micando sortiti sumus. Mihi, socioq; meo prima obvenit, secunda Etruscis, Gallis tertia, Æthiopibus quarta. His verò vigilantibus ridiculum quid accidit, quod cunctis somnum tempestivè excussit. Erat inter jumenta Asellus miræ pernicitatis, qui capistro excussus, in tentorium irrupit: tum Æthiopes rumore audito, exclamarunt, latrones adesse: caveret quisquis sibi, ac suis: ut verò latrones perterrefacerent scloppum explodunt: excitamur confestim omnes, arma capimus, & ad

Quomodo Oryza
præparetur apud O-
rientales Populos.

Fabellæ ridicula.

& ad vim vi propulsandam accingimur: cum verò in latrones irruere putaremus, in asinum incidimus, qui strepitu territus tentorium universum fetore turbavit: tantoque ruditu perstrepsit, ut omnem solitudinem impleverit: quo loco tantum ridere risum coepimus, ut nihil supra, lepideque Æthiopum ignaviam carpsimus: & ut sit, rem ad jocos transduximus. Hic Sextus: Juvat seria hilaritate conspescere: & curis cum premimur, libenter animum ad jucunda convertimus. At illud tum vobis cessisse emolumentum puto, ut matrem nimirum viam carperetis. Cui ego: Ita factum est, ut dicis. Bene manè onerandis camelis plurimum temporis insumptum, quod vitium Arabibus vectoribus natura insitum, ut nec minis, nec verberibus quidquam proficias. Mox per eandem solitudinem tertio jam die ire occœpimus. Quadam vagamur, illud ego mecum animo reputabam: Esetne tellus alia, quæ Italiæ comparari potuisset: nam cum viderem Ægyptum tantis laudibus celebratam, Universique horreum habitam: proximamque Arabiam, cui ipsa felicitas cognomen fecit, tantis horrere solitudinibus, tam incultas, nec feris habitatas, statim sic animum inducebam: nullam esse terram, quæ Italiæ, & præcipuè Campaniæ nostræ præferenda videretur. Ita, Mecœnus, inquit. Tui mihi versiculi jucundissimi ad unum omnes: at illi, quibus Campaniæ laudes exsequeris, mea multa; ut nunquam divellere è manu possim. Ut & illi mihi summopere placent, quibus totius Italiæ laudes Maro complexus est: quem tu non infelicitè imitatus es. Sed de his alias, nunc ad iter veniamus. Tum ego: Inclinate se jam die, adventantes quosdam è longè conspiciati sumus: & quoniam incitato ad nos cursu festinabant, statim arma expeditivimus, eos Arabes esse arbitrati, nec sanè nostra nos opinio scellit. Sex erant armati: Qui ut nos Europæos esse, & plures numero igneisque telis munitos conspexerunt, sibi merito, timentes, si vim intulissent, quasi socios amisissent, nos rogant, num per desertum eos vidissemus? Tum unus ex Camelariis: Pergite hac rectâ, inquit, non enim longè absunt: mendacioque mendacium elusit. Et quippè ita natura comparatum, ut deceptores iisdem dolis capiantur, quos in alios teteuderunt: nec magis decipiantur, quàm qui alios decipere meditantur. Secuto mox die, nullos homines, nullas feras obviam habuimus, sed immensos campos squalidos, ac solos: quos ego videns illud Virgilii ad rem accommodatam identidem repetebam, Cœlum undique, & undiquè Campi. Tandem vergente ad vespèram die, in castrum quoddam pervenimus, quod Argivum Turcæ, à quibus ad frændas prædonum incurtio-

nes,

nes, viatorumque perflugium, extructum eft, appellant. Hic juxta muros tabernaculum confpicati, accedimus, & qui mortalium effent, interrogamus? Refponfum quatuor Europæos effe, qui voti cauffa, in Sinam proficifcebantur. Ego ftatim homines convenio: cumque ex oris lineamentis Italos effe agnoviffem: ex qua provincia forent, inquirō. Et illi Veneta, inquiunt: cumque ego multa de illis, multa illi de me rogitaſſent, illico amicitiam inivimus. Ita enim hominum genius eft, ut fi qui populares ſibi obviam apud exteras gentes, alienoque in ſolo occurrant, facile in familiaritatem coëant: & ejufdem linguæ commercium, maximum ſocietatis vinculum eft. Quibus cum dum de itinere mentionem facimus, opportunius, inquiunt, ſi prius ad Sinam Montem eamus, rebusque ſacris ex voto peractis, Arfinoen deinde, rubrumque mare descendamus. Quod ego conſilium, cum ad Achmetidem detuliſſem, probavit ille: probavere etiam Æthiopes: qui etiam ex voto in Sinam properabant. At reliqui, qui negotiorum cauffa Arfinoen petebant, neutiquam probavere. Quocirca ita tandem inter nos conſtitutum, ut ipſi Arfinoen iter continuarent, nos in Sinam deſceſſeremus: quo luſtrato, eos Arfinoe nos conventuros; uti una, ut coeperamus, Babyloniam rediremus: Vix dum hæc enerraveram, cum adfuit ephebus: monuitque prandium moram non pati, iremus illico, ni cuncta corrumpi vellemus: quo audito, Surgamus, inquit Meccenas: à prandio quod ſuperest recitabis: nec mora, ad mentum itum eſt.

CAPUT SECUNDUM.

A prandio incepta narratio continuata: quæque in Sinæ Monte viſa diſtinctè relata.

Secundis poſtquam menſis modis factus eſt, lotiſque manibus, mantilia famuli extulerunt, Age, inquit Meccenas, & licet paſto tibi verba facere grave futurum ſit; quia tamen nobis omni prandio tuus ſermo ſuavior, ea nobis differe, quæ tibi mox acciderunt: atque iſtam gratiam nobis totam facies. Cui tum ego: Faciam libentiſſimè: & jucundiſſimum mihi erit, quod tibi placitum. Verùm officiis prætermiſſis, ad rem venio. Poſtquam una cum Venetis, atque Æthiopibus antiquis ſociis, in Sinam ire conſtitui, ad caſtrum viſendi gratia una cum Achmetide me conſero: obvios conſeſtim duos milites Turcas habemus: qui nos perhumaniter, quod ne à noſtris quidam expectaſſem, exceperunt,

runt, atque intra vallum admiserunt: cæterum castrum pro co loco, & ad prædonum excursions prohibendas, satis validum: apud nos ne ratio quidem illius haberetur: in eo patuci admodum præfidiarii, & malè incincti: quibus ministrorum, ut plerumque cadit, avaritia, vix necessaria sup-peditantur, quæ ob deserti sterilitatem Babylonia mittuntur: vix satis aquæ habebant: & narrabant plerique, qui multa eo loci stipendia meruerant, nunquam se pluviâ vidiſſe: quæ quidem potior sterilitatis cauſſa eſt: cum cæteroqui tellus non omnino inepta ad ferendas fruges videatur: non enim arena, non tophus, argillave: ſed talis, qualem noſtris in regionibus habemus. Tandem gratiſ] præfecto habitis, & Nicotiana herba, de qua nos rogaverat, donato, datoque militibus præmio, in tabernaculum redi-vimus.

Moyſis fontes.

Manè tardiuſculè ob intolerabiles Arabum moras, qui onerandis, atque exonerandis Camelis totum penè diem inſumunt, iter aggreſſi ſumus. Ne verò cogeremur beſtiis onerandis reliquum diei perdere, iter etiam poſt meridiem continuavimus, quod mihi propter nimios æſtus magni plenum faſtidii, tædiique erat. Atque hunc in modum iter facientes, Moyſis fontes, extabefcente jam die, ſalutavimus. Sunt autem hi fontes ad Mare rubrum, milleque ab litore paſſus abſunt: eumque eſſe locum perhibent, in quem primum è mari egreſſi, ſiccum Hebræi tenuerunt. Hic ego locum tot prodigiorum feracem veneratus, diu animo, oculiſque complexus ſum: præſentemque eam tanti populi multitudinem, cumque iis colloqui, eorum gaudiis intereſſe, nobile audire epinicium, quo relatam de Pharaone victoriam celebrabant, non ſine voluptate ſingebam. tandem vix ab ea cogitatione divuſus, ad curanda corpora me contuli: quibus procuratis, vigilias ſolito more partiti, indormivimus. Ut vero prima ferrugine tingi cælum incœpit, Achmetidem excito, ut camelorum cuſtodes ipſe excitaret, moneretque ut ad iter ſe cito accingerent: Interea pedes ipſe ire pergo, ut illius vêturæ tædium, quo magnoperè afficiebar, excuterem. Dum ſic ſolus progredior, miram oppidò voluptatem capiebam aſpectu illius campi, qui frutiçibus quibuſdam mihi incognitis, reſertus erat: ex quibus pulcherrimi flores erumpebant; ut non jam Arabiæ deſertum, ſed ſtellaros Capuæ campos mihi percurrere videbar. Deindè orto jam Sole, aræniſſimus proſpectus meiſe ſeſe oculis obtulit: nam rareſcere jam colles, montesque aſſurgere videbantur, totuſque Erythrei ſinus in conſpectum cadebat: ultra vero mare, hi montes conſpiciuntur, qui ad Suppior-

rem

rem Ægyptum pertinent : & ni me fallo , hi sunt , quos Alabaſtri montes vocant : inter quos ad occidentem Solem ingentem vallem ſpectabam : ex qua perhibent egreſſos Hebræos , eoſque , Pharaone inſequentem , Mare rubrum ingreſſos . Hoc loco Lælius qui nonnihil in Sacris literis verſatus erat : At ſi ita ; conſentaneum eſſet in Superiore Ægypto Hebræos habitaſſe : quibus tamen ad inhabitandum ea ab Joſepho tellus data eſt , quæ *Geffen* dicitur , & juxta Inferiorem Ægyptum , & ſupra deſertum , per quod erraverunt , ſita eſt . Eruditè tu quidem Læli , ut ſemper , inquam ego : verum reſponſio eſt ad manus : nimirum ex veteri ſede , in Superiore Ægyptum , in qua Pharaonis Regia erat , translatoſ fuiſſe , ut arctiùs detinerentur : timebant quippè ne ex terra *Geffen* , quæ contermina Paleſtinæ , Arabiæque erat , fugam illi molirentur : id vero ex ipſis Sacris literis conſtare manifeſtè arbitror : legimus in Exodo ad Moyſis preces Deum ex occidente validiſſimum ventum excitaviſſe : quo immenſa illa locuſtarum multitudo , quas ad puniendum Pharaonem immiſerat , Rubrum in mare delata , ac ſubmerſa eſt : ex quo ſtatim illud exiſtit , Pharaonem ſcilicet , atque Hebræos in Superiore Ægypto habitaſſe , quæ cum ad occidentem Erythræi poſita , faciſſe occiduo vento tum in mare impelli locuſtæ potuiſſent : nam ſi in inferiori Ægypto , atque in terra *Geffen* id temporis incoluiſſent , ſeptentrionali vento opus erat , ut in Meridiem , ad cujus plagam Erythræum jacet , locuſtæ propellerentur : imo nec Hebræis verſus mare tentare iter conſeſſum fuiſſet ; quando ex terra *Geffen* terreſtris in Arabiam , ac Paleſtinam via pateat . Hic Lælius : Aſſentior : at unus hæret adhuc animo ſcrupulus : ſi benè memini , nec oculus me mappas inſpicientem feſellit , eſt etiam juxta litus via , quam tenere Hebræi poterant , cur igitur ſe mari commiſerè ? Tum ego : Non te oculus , qui eruditus , feſellit : at via illa hinc mari , montibus illinc tam brevi ſpatio arctatur , ut anguſta admodum ſit : quocirca occupari ab Ægyptiis poterat , ne illac fuga Hebræis patuiſſet : imo nec tantam multitudinem capere valuiſſet . Optime igitur Deus populi ſui incolumitati , quem ſe brachio extento , erepturum è Pharaonis manibus profeſſus erat , inſucto illo , & numquam ſpectato prodigio providit . Sed redeamus , unde erudita hæc diſputatio nos abduxit . Ita , quæſo , tum Mæccenas : nam timeo , ut ad rei umbilicum minime veniamus . Tum ego : Reſiſto ad dexteram Erythræo mari , ſiniſtra iter tenebamus per campos ſpeculari lapide , nitroque paſſim plenos ; qui Solis luce ſplendentes , non injucundam viſu ſcenam exhibebant : quibus tandem duo-

Alabaſtri Montes

Ex Terra *Geffen*
ad Superiorem Ægyptum
Hebræi tranſlati fuerunt.

L

rum

Arabia Petra una-
de die?

rum dierum itinere emensis, in montana loca pervenimus. Ego cum jam per colles incederem, videremque eos in altissimos sensim montes attolli, rogavi Camelorum custodem, numnam Arabiam intrassemus? quod ego ex eo conjiciebam, quod scirem Petram Arabiam, non tam ab urbe Petra, quam à saxis, præruptisque montibus appellatam. Intravimus, tum ille: nec longè ab his montibus patria mea est: ad quam divertere ipse volebat: sed quia longum, & perplexum iter, nec satis à prædonibus tutum, cuncti vitavimus. Dum igitur per montes iter habemus, ego illorum naturam indagabam, cumque fragmenta quædam excidisset, illius generis esse reperi, quod Numidicum marmor, ac Bisalten vocant, cujus magnam copiam Romani in Italiam, capta Ægypto adduxerunt: cujus etiam multæ pyramides, atque obelisci ex eadem Ægypto advekti. Tellus verò, non aliter, ac desertum, quod transivissemus, sterilis ob saxi duritiem, vidi tamen quasdam valles, per quas hyeme torrentes præterlabuntur, in quibus arbores aliquot, herbæque virides conspiciebantur: cæ vero arbores, aut palmæ erant, ut illæ, quæ gummi, quod Arabicum vocant, extillant: in convallibus etiam nonnullis perennes aquas, easque nitidissimas summa voluptate spectavimus: & hæ quidem valles tam amœnæ, quam quæ nostris etiam in locis altissimis arboribus opacantur. Ad harum quandam, quæ præ cæteris gratior, & vestitu, & fonte erat, secundo die ex quo Arabiam intravimus, quietis causa consedimus: tum opacitate, textuque arborum, tum fonte illecti; cujus mihi aqua mirum quantum suo frigore, nitoreque arriserit: tanto enim calidæ, quam toto illo itinere hauseramus fastidio tenebar, ut tum primum veluti exortus sum. Credo equidem tum Mecœnas; & ex me conjecturam facio: nam sine gelida, nedum frigida vivere non possem. Cui ego: Quod de me affirmare possum, ita gelida nimius hypocondriorum calor attemperatur; ut facilè, ac sine fastidio stomachi cibis concoquatur: qui tepida vix tandem multis post horis & magni stomachi labore decoquitur. Est tamen servandus modus, qui si desit, nihil omnino benè: nam si crebrius haurias, tum præ nimio frigore nativus calor opprimitur, ac suffocatur: hinc crudi humores; ex quibus mox reumata, podagræ, alique morbi oriuntur. Atque hic, in bonam partem rapias, quæso, si te ego admoneam, ut ab assidua potione gelidæ te contineas: timeo tibi ab illa: & ut audivi, jam te podagra invasit: quo morbo nullus nocentior. Tum ille, ut erat ingenio mitissimus: Gaudeo, inquit, à te admoneri, cujus plurimum apud me auctoritas

Servandus modus
in frigido potu.

thoritas valet : scio quippè quo animi candore sis , quàm acri ingenio, & quanto me amore prosequaris : curabo igitur , ut videas quanti ego tuam admonitionem faciam . Verùm redeamus ad vallem illam peramœnam, ex qua nos frigidus fons abduxit . Cui ego : Contendam illicò id efficere . Ex illa valle cum movissemus per duros , ac difficiles aditus iter aggressi : per quos ut expeditius , ac securius iremus cuncti pedites incedebamus : at tanto labore, ac defatigatione , ut vix vires sufficerent ; ea tamen me cogitatione incitabam , ad Montem , in quo Deus ipse legem suo populo dederat , æquum esse , ut summis laboribus , sudoribusque ascenderemus : atque ita fieri etiam posse , ut voluntaria illa corporis castigatione anteaactæ vitæ crimina diluerem, Numinisque mitissimi gratiam consequerer : qua cogitatione unus ego cæteros erigebam , animosque identidem excitabam .

Tandem aliquando ingenti corporum defatigatione cōnisi, ad toto terrarum orbe celeberrimum D. Catharinæ Cœnobium pervenimus : cuius præ foribus, quæ occlusæ erant, non exigua Arabum turba magnis clamoribus excursabat : universus enim Cœnobii fundus alto , instar arcis , muro concluditur : unus ex nostris Camelariis cœpit, & ipse inclamare ; & ut Europæis peregrinis fores recluderentur, identidem flagitabat ; sed quumvis ravim usque sæpius exclamasset , nullus tamen ad referandas valvas veniebat . Tum ego moræ impatiens , Achmetidem rogo , cur maturo jam die fores exteris non aperirentur ? & quæ turba illa hominum esset ? quæ mihi omnium miserrima, atque abjectissimæ sortis videbatur . Et ille : Hi Arabes , inquit , qui deserta hæc circum loca habitant domos non habent, quorum loco montium cavernas subeunt : non vestes , quibus tegantur : nam ut vides præter pudenda , quæ vel brevi panno , vel palmæ foliis obvelant, nudi incedunt : nullos campos, quos colant , obtinent ; & si qui perexigui inter montes jacent, quique cultui responderent , colere negligunt : adeo impatientes laborum sunt : immò cunctis se cœli , temporumque injuriis, cunctis vitæ miseriis volentes exponunt , dummodo otiosis esse liceat : at quoniam fames urget, nec habent, undè sibi victum comparent, ad Cœnobium hoc advolant : & qua clamore, quâ minis tandùm hic cursant , quoad religiosi homines , qui in eo habitant, aliquid , quo vitam tolerent, subministrant : fores non reserant , ne hi irrumpentes, cœli lupi famelici, in eos impetum faciant, cunctaque diripiant : verùm ex fenestra illa , quam vides , victum incistulis demittunt : quod ni faciant, fores diffringerent, cun-

D. Catharinæ Cœnobium.

Mahometes olim
Cœnobitis hujus Ca-
melarius.

Etque circum culta, & ad Cœnobium pertinentia pervasta-
rent. Hic Sextus: Æquissimum postulant: ex his enim ero-
gandus in pauperes victus, quibus multa suppetunt: & sa-
nè quanta in republica felicitas, si quibus divites abundant,
in miseros distribuerentur: ex illis enim luxus materia sub-
traheretur, his vero dolorum omnium, ac fraudum, quæ
mala ex inopia facile oriuntur. Cui ego: Rectè autumas:
sed næ tu Prætor, qui leges statuas. At redeamus ad pro-
positum. Illud ex Mahumete, quem illius Cœnobii Came-
larium egisse plurimos annos ferunt, ortum duxisse perhi-
bent. Qui mox rerum potitus, acceptique memor beneficii,
iussit universos Arabes, qui ea Petrææ Arabiæ deserta co-
lunt, religiosi illis famulari, inque omnibus, quibus eorum
opera opus foret, præsto esse: nec quidquam pro locata ope-
ra, nisi unum victum repetere: id qua clamore, qua minis
quotidie exigunt: servitium vix exhibent: nam se liberos
putant; nec Turcarum quidem regi, sub cujus ditione
Arabia est, obsequium præstant: vectigalia nulli pendunt;
nec undè pendent, etsi velint, habent: imò ipsi à viatori-
bus exigunt, & ab invitis vi tollunt: perpetuò per solitu-
dines vagantur: eaque se libertate frui jactitant, qua priscos
mortales sub Saturno vixisse perhibent: aureique seculi re-
liquias dici, haberique volunt. At mihi videntur pecudum
potius ritu, quam hominum vivere, cum humani nihil, præ-
ter externam speciem: & hanc miro modo viciatam præse-
ferant: usque adeo degenerant homines, cum semel offusca-
ri ratio, depravarique mores incœperunt.

Vix hæc; cum janitor adfuit, distributoque Arabibus
victu, cunctisque ad unum dimissis, nos sollicitè introdu-
xit: tantaque mox humanitate religiosi illi Patres nos exce-
perunt, ut Christianam pietatem veterum temporum redo-
lerent: statimque data, atque accepta per interpretem salu-
te, in Ecclesiam recta perduxerunt: qui mos apud illos so-
lennis est: quem ego plurimum laudans illud Poëtæ recitavi:
Ex *Αἶς ἀρχαία*: quod Poëta noster vertit:

Ab Jove principium Musis, Jovis omnia plena.

Ubi verò ad Ædem, quæ in medio Cœnobio locata est,
pervenimus, sacrum illicò limen ingressi, in genua accidi-
mus: & dum hymnos Græco ritu Cœnobitæ decantarunt,
nos sancta venerati, tantisper oravimus. Ad Sacellum dein-
de, in quo D. Catharinæ Lipsana reposita sunt, itum est:
ibique multis tum precibus, tum lacrymis sacrosanctum pi-
gnus adoravimus, enixeque petivimus, ut ipsa nobis virgo
omnium expiationem noxarum, auxiliumque à Deo obtine-
ret. Hoc loco me Lælius interpellat: Ad unum ne omnes
Divam

Divam exorastis? nam vestro in comitatu, quidam schismatici, quidam etiam Mahumetani erant. Cui tum ego: Cuncti oravimus; nam tum Virginem, tum locum illud tot prodigiorum refertum universæ ferè gentes venerationi habent. Ubi verò assurreximus, in Sacellum aliud post odæum templi situm, nos perductarunt: ibi sub altari ingens saxum digito signantes. Hic, inquiunt, prodigiosus ille rubus confitus erat, qui medio in igne intactus, atque incombustus à Moysè videbatur. Saxum hoc cum Sacello D. Helena posuit: cui deindè Justinianus Cæsar templum addidit, universumque Cœnobium, instar arcis, ædificavit. Postea verò quàm sacra ea loca perlustravimus, in triclinium ad mensam, quæ ingens tabula, nudata mantili erat, inducti: in qua statim sedimus, brevique cœna, ac frugali refecti sumus. Hoc loco Sextus: Quid vobis apposuerunt? Cui ego. Bina singulis ova, in aquam dispersa, & pulsem ex oryza butyro conditam: pro secundis mensis, poma quædam delicatissima. Tum Sextus: Satis frugaliter, & quæ longo itinere defatigatis irritare potius famem, quam sedare poterant. Cui ego: At nos ea contenti mensa fuimus: eo enim loci lautiores non sperabamus: statimque ad quietem capessendam concessimus: inductique singuli in singulas cetas: in quibus illicò indormivimus.

Sacellum in Sina
à D. Helena posuit
Templum deinde, &
Cœnobium à Justi-
niano Cæsare ædifi-
catum.

Postera die ab eo, qui excipiendis hospitibus præpositus, ad visendum Cœnobium deducti. Est autem hujus circuitus quam amplissimus, editoque muro præcinctus: ad inhabitandum innumeræ cellæ, sed angustiores, quàm nostræ, plurimæque ad Cœnobitarum commoditatem hæc, illac sparsa sacella: in quibus suas singuli preces fundere, cœlestiaque meditari faciliè possint. Exiguo rivo alluitur, quo nihil opportuniùs ad incolentium utilitatem, cum siticulosa ea loca cæteroqui sint. Ad hunc verò rivum greges suos aquatum ducere solitavisse Moysès perhibetur. Ego vix affirmare aulam: cum circa hæc ipsa loca universam penè Hebræorum gentem siti enectam, aquam à Moysè postulassee Sacræ literæ referant. Qui cum saxum, Dei jussu, virga illa tot miraculorum ferace, percussisset, illicò largissimi fontes emicuerunt: quod quidem minimè accidisset, si rivus ille tum temporis profluxisset. Hic Mecænas: Sed quid rivulus ille ad tantam multitudinem? quare minimè mirum si novi fontes ad explendam tot hominum, jumentorumque sitim divinitus profluxerunt. Cui ego: Si rivulus ille non satis duceretur, nec fontes quidem satis esse poterant ad sitim explendam: sed utut se res habuerit, nos Cœnobio perlustrato, quid agendum esset, in medium intulimus. Censebat

Cœnobium D. Ca-
tharinæ describitur

Ach-

Achmetides, statim itineri Arfinoen versus, quod ipse tendebat, insistendum, neque hic diutius commorandum: mihi placebat montem utrumque conscendere, ex quorum vertice, & Rubrum, & Mediterraneum mare videri aiebant: idque fieri triduum facile posse: quod cum Venetis persuasissem ad conscendendos montes in crastinum diem accingimur.

Horebus Mons describitur.

Ubi primum diluculum illuxit, læti omnes, atque hilares, in Horebi verticem, qui Sinaitico humilior est, iter corripimus. Ex una enim, eademque radice gemini montes assurgunt, quorum qui editior, atque in septentrionem spectat, Sina dicitur: depressior alter, & ad Meridiem vergens, Horebus nuncupatur. Duce igitur Arabo indigena, ex iis, qui Cœnobitis inserviunt, atque ab illis iussu nobis ducatum præstare, montem conscendere exorsi sumus. Est autem non unus vertex, sed plurimi, quasi montibus impositi montes: qui tamen ob abruptam magnitudinem non omnes initio conspiciuntur; ita ut cum summum te jugum tenere credas, aliud exoritur, quod superare necesse sit, atque iter ordiri, ut ajunt, à capite: ut non semel præ nimio tædio, ac defatigatione poenitere incœpti cœperit: nec deerant, qui reditum suaderent: sed vicit animus, qui si semel præoccupatus ejus rei desiderio, quam vehementer optamus, atque accensus sit, difficile à proposito dimovetur: imò nonnisi cessare ab incœpto potest. Non igitur itineris arduitate, non saxorum asperitate, non periculorum multitudine, non laboris magnitudine perterriti in summa eniti juga, nervis omnibus conabamur: Postquam igitur diu, multumque conscendimus, in fontem cui à Sutore nomen, perventum est: ejus aqua mirificè recreati sumus: cum enim diei æstus incalcesceret, sici laborabamus: ne vero aqua pura, putaque noceret, diem fregimus. Hic Lælius: Ecquid, inquit ad manus fuit! Buccellati pastilli, tum ego, quos mecum semper circumferebam, & dactyli, qui plurimi in Ægypto, probrigue succi nascuntur: qui adeo meo stomacho quadrant, ut hic etiam eis vescerer, si copia suppeteret. Sed quæso, ne præpedimentum objicias: nam vereor ne tardissimè domum revertamur. Non longè à fonte nos Sacellum exceperit, quod Virgini sacrum est: quæ eò loci Cœnobitis quibuldam, qui oratum in montem ibant, visa perhibetur. Deindè angustias quasdam, Græci pylas dicunt, subivimus: lapideis arcubus conjunguntur, ut claudi janua potuissent, adeo arctæ sunt. Quibus transmissis, & difficili clivo superato, in planitiem egressi, in qua spiritum resumpsimus, atque ærem liberius haurimus: mirum enim in modum per implexos eos calles, ac præruptos delassati eramus: in ea planitie quatuor

Quatuor Sacella in ejus vertice.

Sa-

Sacella visuntur, in quorum uno, quod Eliæ nuncupatum, spelunca quædam non satis ampla post altare jacet : in qua Prophetam latuisse, & XL. dies cibo abstinuisse, cum ab impia Jezabele fugeret, non levi conjectura affirmant. Tandem non sine ingenti labore, ac periculo in supremum jugum manibus, pedibusque connisi evasimus. Atque hic sacrosanctus vertex est, in quo Deus legem divino digito scriptam Moyse tradidit : suæque Majestati splendorem ostendit : quo in loco saxum visitur, ita excavatum, ut hominem excipere, ac tegere, quasi theca, valeat : illud verò cum esse ajunt, in quod Moyses micacissimum Augustissime Majestatis fulgorem ferre impotens, retrocessit : cumque ita saxum, patefacto sinu excepit, ut à prætereunte Numinis Majestate, tegetetur. Duratque ex illo saxum, eundemque situm post tot secula tenuit : ut nesciam, an majori miraculo sinum recluserit, an reclusum conservaverit : ut nec tempori, nec tot calibus cesserit. Sacrosancto in vertice ædícula est, quæ Græcis *Αγία κορυφή*, sanctus nimirum apex appellatur : in ea summa animi demissione oravimus. Deum precati, ut quam ibi legem dederit, perpetuò ante oculos haberemus, & ad eam custodiendam vires ipse sufficeret. Est è regione altera ædícula, in qua Turcæ, & Arabes suas preces fundunt : nam, ut dicebam, locus hic his etiam nationibus venerationi est. Hoc loco Mecænas : At minimè dignum, ut in loco tam sancto profana etiam ædes sit : ego certè id non paterer, eamque à fundamentis everterem. At quid facias ? tum ego : locus in horum dominatione est : & quod nec æquum, nec sanctum est, vi, atque injuria faciunt. Faxit Deus, ut his tandem locis nostri potentur : tum haud equidem sanum stabit, quod non sacrum, sacroque ritu dedicatum sit.

At nos ædícula egressi, quoniam ad medium jam diem Sol erat, brevi prandio vires refecimus. Deindè descendere ad inferiora cœpimus : & tanto majore labore, periculoque, quanto faciliùs per abrupta corpora præcipitantur : quocirca connitendum nobis continuò erat, ne ipsomet propendente membrorum pondere, rueremus : & sanè non semel nihil proprius factum est, quam præcipientes decideremus. Tandem, ne periculorum recordatione tædium creem, in profundissimam vallem, quæ Horebum inter, ac Sinam jacet, singulari Numinis favore, descendimus. Hic Cœnobium alterum, sed minimè habitatum, ac penè vacuum in quod culcitræ aliquot Cœnobitæ asportari jusserant, ut quietem commodè caperemus, atque hinc postero die expeditiùs in alterum verticem scanderemus. At nos adeo defatigati,

tigati, ut vel nudo in solo somnum cepissemus : cujus oportuna conciliatrix lassitudo .

Secuto mox die, in editiorem Sinæ verticem ire occupavimus, principio quoniam mitior clivus, & ex nocturna quiete robustiores, gradus grandiebamur, summaque alacritate incedebamus: at ubi per angustos, abruptosque calles, crebrosque viarum anfractus scandere cœpimus: atque altior jam Sol cuncta suis radiis calefacere, imo etiam adurere incipiebat, vix ingenti labore, ac sudore paulatim in editiora succedebamus: & ni superiora montis frigidula reperissemus, nos æstus perdidisset: interdum in præcipitia quædam veniebamur, ut visum avertere necesse esset, ne vertigine circumacti delaberemur: plurimum h's in locis Arabes juvare, qui nativa quadam agilitate præditi, ac viis illis assueti, quam expeditissimè incedebant, nosque manucentes è periculo subtrahebant. Fateor cum jam supremum in jugum non tam peditus quam manibus niteremur, tanta arduitas erat, tam facilis casus, tam horrendum præcipitium, ac certa præ oculis mors, ut non unum Virgini votum conceperimus. Tandem aliquando, Diva adjuvante, cujus opem sæpius præsentissimam experti eramus, in editissimum fastigium, altissimo jam Sole pervasimus. Illic ædiculam eo loco ædificatam, ubi Divæ corpus superni spiritus collocarunt, nos deduximus: ut gratias Deo, Divæque ageremus, quod salvos, ac sospites nos illuc perduxissent. Visimus deinde saxum, sive rupem, quam miraculo intumuisse ferunt, cum in eo D. Catharinæ corpus repositum fuit: sunt circum tria signa, in quibus tres spiritus consedissee, Divam diu custodisse, certò credunt: hæc verò signa innata monti videntur, cujus tanta durities, ut ne durissimo quidem scalpulo scindi ramenta queant: ita vero totus mons est, ut nigris quibusdam, arborem imitantibus, venis sparsus videatur: ex his vero tria illa signa distincta conspiciuntur.

D. Catharinæ corpus in vertice Sinæ.

Amalecitarum, & Agareni Populi, eorumque Regionis.

Mox ego summa animi voluptate omnem circa regionem contemplabar: ad Meridiem Rubrum mare, atque Ægyptii montes spectantur: ad Septentrionem deserta regio, quam Pharan dicunt: atque hi montes qui longo tractu in Judæam excurrunt: ad Orientem Amalecitarum regio, & Amorrhæus mons: ad Occidentem Cedar regio, ubi Ismaelitarum, qui Agareni, & Saraceni appellati sunt, habitarunt. Mediterraneum mare vix subobscurè videbatur, quo aspectu diu delectatus, ad prandium secessimus, factaque brevi mora ad quietem capeffendam, nos ad reditum accinximus. At ne vobis verborum prolixitate fastidio sim, omitto dicere quanto periculo, laboreque descenderimus; & quoties parum ab-

abfuerit, quin fallente vestigio decideremus: declinante igitur die ad ultimam vesperam, in vallem, à qua primo manè profecti eramus, perventum est: inque easdem ædes recepti tandiù nos quies occupavit, quoad dies rediit: tum per vallem, quà ventum fuerat, in Cœnobium iter intendimus. Inter eundem ad Horebi radicem ingens saxum, quasi ex reliqua rupe divulsum, basique impositum, diù mirati sumus: ex hoc enim Moysen aquas virga elicuisse ferunt, tres in eo veluti cicatrices insunt: quarum una ad Sinam, altera ad Horebum spectat, tertia erecta ad cœlum vergit: ex his triplici veluti fonte aqua prosiluit. Extra vallem ampla planities: in qua vitulum ex auro fufum, atque adoratum à populo Hebræorum perhibent: Deindè mons surgit, in quo Aaron Paschatis festum celebravit: aliaque observavimus, quæ ne sim longus, prætermitto. Tandem Cœnobium reversi, summa iterum humanitate excepti fuimus. Sequenti die iterum sacris interfuimus: Divæque Lipsana, quæ marmorea in arca asservantur piè venerati, utque nostrum iter fortunaret, iterum, iterumque precati sumus. Mox ubi Cœnobitis gratias persolvissimus, discessimus. Atque hic Mecænatem rogo, ut liceret per eum domum nos reducere, cumque annuisset, vale diximus.

CAPUT TERTIUM.

Iter ex Horebo Ælanam, quæque in eo acciderunt, ac mira de Virgine quadam Crotoniate historia refertur.

SEdebam in Musæo, utque acutissimum capitis dolorem, quo vehementer discruciar, aliquantulum allevarem, appictas terrarum tabulas percurrebam, cum me Quintius convenit: Et quomodo vales inquit, cui ego: non planè benè: tantum enim à capite laboro, ut vix sufficiam. Tum Quintius: Si ita, cur tabellas istas evolvis? omite, quæso, atque aliquam intercapedinem facito. Cui tum ipse: Imo ut dolorem parumper lenirem, has accepi: quibus evolvendis, è severioribus studiis animus amovetur. At Quintius, non est, inquit, ut dicis: laborat etiam in illis mens, oculi defatigantur: atque hæc cum diceret Lælius supervenit: & Salve, inquit, Musarum delictum. Salve & tu Quinti meum corculum: ut valetis? Cui Quintius: Salve, Læli, meus ocellus: ego quidem benè valeo, & pangratice, ut dicitur: at Parthenius noster non ita: sed magno capitis dolore vexatur. Tum Lælius: Quid mirum? imo nescio sanè
M uti

uti vivat. Semper enim hic claudus veluti sutor sedet, seque libris istis involvit, inque illis perpetuò dissentissimus. Surge, quæso, me intuens, dies tam amœnus, quam qui maximè. Eamus ad relaxandum animum: tres sumus, quot gratiæ. Aglajam aget Quintius, Thaliæ ego: tu qui consilio polles, Euphrosynen. Cui ego: Lepidus, tu Læli, & eruditus: Sed quò nos pedes ducent? Et illi: Ad Meccenatem tuum. Et ego quo curru? Ille vero de curru ne labores: habeo paratissimum. Si ita, tum Quintius, surge cito: non omittam certè occasionem istam conveniendi hominem eruditissimum, atque humanissimum: nulla igitur mora interposita, conscenso curru, Barnam contendimus. Ut venimus, illicò obviam Meccenas processit: nosque benevole salutavit: statimque in projectu, ubi apricabatur nos sessum recepit. Postquam verò sedes occupavimus; in tempore, inquit, affuistis: nam hic otiosus sedebam, & qui cum erudita miscerem colloquia vehementer optabam. Et quoniam tu reliquator es, Parthenie, solve debitum, ut nomen tuum tandem ex rationum libro eradam. Intelligo, tum ego: vis nimirum, ut ad itineris mei narrationem me vertam. Et ille: Ita, quæso: tam enim mirum est, & curiosum, ut me delectet miro modo, & ut benè memini ex Sina monte Arsinoen tendebas. Cui ego: Miror memoriam tuam: sed ordior, jam ut jubes, narrationem: & gaudeo vehementer hac tibi in re morem genere. At date, quæso, veniam, si sermo erit impolitus: nam veni omnino imparatus: & non benè valeo: Tum ille: Doleo quod non bellè te habcas: cæterum ista tua negligentia, quæ plurimum nativi præsefert, mihi summopere placet. Ego verò, ita orsus sum: Ex Sina per non inamœnam convallem iter intendimus: quæ quidem angustissima: & licet saxosa, ac sterilis, tamen quia multis in locis, in quibus aqua emicabat, plurimæ arbores, ex iis quæ gummi exudant, palmæque item plurimæ, ac dumeta virebant, pulcherrima visu erat: in ea complures Arabes habitant: quorum casæ ipsæ palmæ: quæ ramis testum, & umbram exhibent: ex saxis egressi, per apertam, atque immensam planitiem, quæ ad maris Rubri littora pertinebat, ire cœpimus. In hac dum conglobati, ac vigiles mœtu prædonum, qui per aperta, ac plana vagari solent, progredimur, in exiguum quendam gregem, qui per herbosa pascebat, incidimus. Servabat illum fœdissima quædam anus muta, & adolescentior quidam, qui mihi ex colore albicante, ex lineamentis corporis, non indigena, sed ex Europa advectus videbatur: stabat procul ab anu tristissimus: qui ut me vidit, quasi divinans popularem esse, statim ad-

Adolescentis Itali
misera servitus, ejus-
que libertas enarra-
tur.

volat:

volat : & esne tu , inquit , Italus ? Ego tum , rei novitate percussus : Ita vero . Sed qui tu , & undè huc devectus ? Et ille : Longæ ambages , quas referre tempus non patitur . Per Deum te rogo , per Superos omnes , ut ex hac misera servitute me eximas : eripe à barbaris prædonibus , qui quotidie me Christum ejurare cogunt . Tum ego illius misertus , comites rogo , ut & ipsi illius misererentur , eumque in comitatu reciperent . Et illi : Faceremus , inquit , si liceret : verùm id sine certo nostro periculo fieri non potest . Nam si Arabes noverint : & ab illa anu facillè intelligent , nos juvenem abduxisse , statim advolabunt , velut vultures : nec dubium quin universos perdant , si poterunt : sin minus arma veriti , Ælanam usque , quò rectà tendimus , insequantur : ibique apud magistratum raptus , quod capitale est , accusabunt : juvandum miseris , non negamus ; sed quando sine proprio periculo id fiat . Hic juvenis : De Arabibus nihil timendum , inquit , longè ad Euphratem profecti : anus illa muta nec quò , & quibus cum iverim docere potest : quare per vestram fidem , per vos , parentesque vestros oro , atque obsecro , ut miseri hominis , & ejusdem patriæ , ac religionis misereamini : inque copiosissimas lacrymas effusus , id ipsum identidem repetebat : quibus ego permotus , ita ad focios : Quàm magnum , ac penè divinum sit miseris opem ferre , esse cui notum non sit , arbitror neminem : enim vero cùm proprium Dei sit benefacere , atq; opitulari universis , idcirco divinitatem quandam induere videmur , cùm qua possumus ope , miseros sublevamus : id autem sine proprio incommodo , sine discrimine præstare , non multum laudabile , nec magnificum ; humanum , non divinum est : negare , quod facillè possis , ne barbari consueverunt : at quod arduum , quod difficillè arripere , moliri , in effectum adducere , quam maximè generosum , atq; æternis laudibus est dignissimum . At ei succurrere , cujus religio , æterna salus in discrimine versantur , religiosissimum , ac divinissimum : nec nisi à Christianis expectari potest : imo etiam debet : quando id lex ipsa , ipsa charitas jubent ; Verum , nos prædones , ajetis , assequantur : & sic nec ille satis salvus , & nos à periculo , in quod immittimur , non evademus : at prædones longè absunt : nec quo adolescens fugerit , & solus ne , an non , à muta , stolidaque anu scire quibunt . Sed assequantur : quid gloriosius quam pro pietate certare ? occumbere ? at non minus periculi sine pūgna erit Ælanæ à Turcico magistratu . Sed hanc aleam facillè vitabimus , si eum domi contineamus : omitto quanta illorum sit avaritia , ut pauca pecunia capi possint : tandem

quidquid futurum sit, Deus, cujus causam suscipimus auxiliator accedet, In rebus æquitas ipsa, & charitas primùm requirenda, quæ si adsint, nihil est, quod de felici eventu timeamus. His demum adducti socii sunt, ut supplicem acciperemus: receptus autem, nostrisq: vestibus indutus tanta dexteritate, ut anus, quæ procul diverterat, nullo modo animadverterit: mox in viam nos dedimus, cumque totum diem iter fecissemus, sub vesperam * Ælanam pervenimus. Oppidum cum arce perexiguum, verùm apud Turcas, & Arabes magni nominis emporium, in quod ex India, Arabia, Africaque plurimi mercatores conveniunt. Est in oppido Græcorum Cœnobium, in quod quia extra mœnia positum primùm incidimus: de eo Sinairæ Cœnobitæ mentionem fecerant: quo viso, ea mihi incidit cogitatio, quæ opportuna videbatur: si nimirum unà cum supplice ad illud diverterem: ita fieri posse, ut res in tuto locaretur: quod quidem reliqui comites non improbarunt. Præpositum igitur adeo, atque enixè rogo, ut pro ea, quæ Christi fideles, ac peregrinos complecti par esset charitate, me cum ægroto illo adolescente, (pallor oris ex metu mortis fidem dicto conciliabat) reciperet: de victu ne laboraret: id nobis curæ fore: ille, quod vix speraveram, non solum humaniter admisit, sed & reficere illicò voluit: imo cuncta se suppeditaturum, quæ necessaria forent, spopondit: id & mihi gratissimum, & lociis accidit, illi, quod à se periculum amolirentur; ego, quod servati civis una apud me laus futura esset. Hoc loco Lælius: Laudo piam fraudem: verum an satis prudenter feceris, non disputo. Imo prudentissimè, tum Mecœnas. Si innocentia, charitatieque consulendum, nulla industria, qua non uti, nulla alea, quam non subire debeamus. At perge porro: res quippè curiosa est quam maximè: Et ego: Postquam in triclinio refeſti in cubiculum secessimus: erant geminæ cellæ, non satis amplæ, in quas unus aditus, Cœnobitarum in morem extructæ: ego etsi defatigatus ex itinere, nihilominus ingens quando cupiditas animo incesſerat, omnem supplicis tragædiam intelligere; somno expulso, illum rogo: ut quando remotis jam arbitris, narrari res poterat, ne gravaretur repetere; sciretque se eam lapidi dicturum. Tum ille: Æquum inquit, ut hunc tibi morum geram, quando mihi auctor libertatis, æternæque salutis extitisti: & tanto tuo periculo, ut vix à germano expectassem. Drusillæ mihi nomen. Hic ego percussus: Mulier tu? inquam. Et illa: Ita vero, inquit, & Itala Crotone nobili patre nata: qui me ex priore conjugē susceptam frigide admodum amabat, cum plurimum no-

vercæ

* *Elw.*

Præfatus adolescens
reperitur Virgo Cro-
toniata: ejus Histo-
ria narratur.

vercæ daret: quæ tam ferreæ indolis erat, ac depravatæ, ut me nullo modo pati posset: quotidie ob levissimas causas, sæpius etiam immerito durissimè objurgabat, probris onerabat, & verberibus etiam, nimis sæpè: cum ego ad patrem confugerem, ille obligatus amore novercæ, & falsis criminibus, quæ ipsa priùs detulerat, præoccupatus, durius excipiebat. Eò res processit, ut omnis mihi patientia abrupta: inque desperationem acta fugere decrevi: erat domi servus ætate biennio major, quem mater mea à puero educaverat, plurimisque, dum viveret, beneficiis affecerat, atque ob id me unicè diligebat: ad hunc rem deferò: atque enixè precor, ut se mihi ducem, comitemque fugæ præberet: ille principio vehementer perculsus, eam nervis omnibus dissuadere conatus est: multisque adductis rationibus, me proposito dimovere equis, velisque, ut dicitur, adnitebatur: ubi verò me persistere in sententia vidit, certamque, ni fuga patuisset, suspendio vitam unà, & misérias finire invitus assensit. Fuga igitur decreta, consilium inire cœpimus, quo id modo, tutò exsequi potuissemus. Erat in portu Surrentina navis frumentum Neapolim deportatura: hac visum est Neapolim petere: qua in urbe affinis meus degebat: apud quem nos recipere securò poteramus. Eo ipso die, qua profectio- nem navarchus adornabat, meus pater unà cum tota familia in villam profectus, me una cum servo illo domi relictus: idque in gratiam novercæ: at ego divinitus factum arbitrat, nihil morandum duxi: quocirca virilem statim vestem, jam præparatam, indui, acceptaque mecum non parva pecunia, cum gemmis aliquot, quas mea mihi mater reliquerat, ex horti postico, qua via infrequentior, in navim, quæ jam anchoram subducebat, unà cum famulo, qui jam cum navarcho condixerat, & quædam ad victum necessaria comportaverat, perreximus: qua statim conscensa, quoniam secundus ventus erat, vela fecimus: totumque eum diem, & secutam mox noctem navigavimus. Manè ubi primùm illuxit, binas in alto naves animadvertimus: quibus visis, quæ illæ essent, versare animo nautæ cœperunt: quidam Britannicas, quidam Hollandicas, eas esse, ac Messanam petere: quidam piraticas esse asseverabant; quod præter morem magno ad nos cursu contenderent. Nec diù dubitatum: nam ut clarior dies emicuit, & propiores factæ, piraticas esse cuncti conclamarunt. Tum quoniam languescere ventus incœperat, navis onusta expeditius fugere non poterat: nautæ amissa spe servandæ navis, de sua salute solliciti, illicet omnes in lembum prosilire; veritique ne præ vectorum numero mergeretur, nos, binosque alios reliquerunt: nec quid-

quidquam preces, ac lacrymæ apud homines valere: immite genus, & quam à mari feritatem hauriunt, frequenter exercent. Cui ego: Ita enim verò. Sed quid facias? suam quisque salutem quærit: neque cuncti ea sunt indole, ut virtuti cuncta posthabeant: sed quid tum postea? Et illa: Advolarunt illicò barbari ad prædam, quasi ultures: inque navim insilientes magnos clamores ediderunt: ubi verò navitis vacuum repperunt, in nos iram omnem evomuerunt: districtisque gladiis mortem minabantur, nè cuncta tradidissimus. Postquam navim totam perlustrarunt, quæque reperire, inter se partiti, nos in inferiùs tabulatum conjecerunt: hic quantis lacrymis calamitatem deploraremus, facile conjicies. Illud autem me summopere cruciabat, ne detecto sexu vim pudori inferrent, quod mihi morte ipsa acerbius videbatur. Verùm hic, quam minimè merebar, divinam opem præsentissimam experta sum: nam cum omnia nudassent, sociosque alios perscrutarentur, me ne tetigere quidem, ut gemmæ quas mecum habebam, adhuc salvæ sint. Inter piratas Siculus quidam erat, qui & ipse multos ante annos captus, fidem ejuraverat: hic quotidie ad nos veniebat, victus gratia: & quod rarum in hujusmodi desertoribus esse solet, humaniter tractabat, bonoque animo esse jubebat: seque nostræ calamitatis misereri, nec defuturum officio, quod exhiberi à se nobis potuisset: piratas esse Tripolitas, nosque brevi in Africam venturos: ubi si de patria, ac parentibus certiore faceremus, curaturum se spondebat, ut justa pecunia redimeremur: qua spe paulisper sublevabamur. Quarto die, à quo in potestatem prædonum veneramus, Tripolim appulimus: ubi nova nos calamitas affixit, spemque omnem salutis abstulit. Nam statim ac venimus me archipirata Turcico prætori, qui jam jam discessurus erat, inque Felicem Arabiam, quæ illi provincia demandabatur, profecturus dono dedit: id mihi acerbius ipsa captura accidit: alterum enim in orbem relegata, redemptionis spes omnes amittebam: eoque magis cruciabar, quod à festivo tam fido, meique amantissimo, & cujus opera uti in adversis poteram, divellebar: quoniam vero cum jacta est alea, constanti animo quidquid inde futurum sit, ferendum est, me erigebam, solatar: atque ipsa mihi animos, viresque sufficiebam. Novus dominus, in cujus potestatem transferam, sive quod genio mitis, sive quod forma caperetur: quæ, etsi ego, antequam caperer, unquibus foedissime deturpaveram, ne prædones alliceret, sexusque suspicionem faceret, jam se aliquantulum ad nativam speciem reducerat, benevolè excepit, atque ephebis adscripsit: id mihi gratum ne-

nequaquam fuit: nam verebar, ne tandem re patefacta, in extremam omnium calamitatem incidrem. Tertio die, ex quo Tripolim deducta, Prætor iussit vela fieri: atque felici usi cursu quarto die Alexandriam intravimus. Hic navi dimissa, quæ Constantinopolim navigatura erat: conductoque lembo Pelusium petivimus: ut inde Arsinoëm veniremus: cum enim simulas dominum inter, atque Ægypti prætorem intercederet, noluit ille Babylone transire, ne illum convenire cogreretur: quod quidem illi, cunctisque suis fatale, mihi verò salutare fuit: nam cum primo die, & secundo etiam tranquillo mari navigassemus, ingens ex improvviso tempestas orta est: itum statim ad sortes: quibus ille mirum in modum addictus: atque hoc editum oraculum est. Palmare nimirum mendacium, inquam ego. Et illa: Ita verò: nam mentiri dæmonum semper est: atque audi modo: Tunc tempestas cessatura, cum novum mancipium deserto in litore feris exponeretur. Nihil moræ factum, admoto ad litus lembo, me projectam deseruerunt. Hic ego omni prorsus ope destituta, principio accusare sortem, quæ me prædonibus primum, mox feris objecisset: quæ tanti fati inclementia, quæ me non domi liberam inter parentes, non in servitute apud barbaros esse pateretur: satius fuisse si prædonum gladiis trucidandam, quam ferarum dentibus laniandam præbuisset. Mox memet temeritatis damnare, quod non æqua consilia cœpisssem, nec rationi, sed iræ obtemperassem: fieri enim potuisse, ut patientia novercæ odium deferbuisset, patrisque amor conciliaretur: nunc verò nullum pœnitentiæ locum, nullum patientiæ fructum esse: resumpto deinde animo in tumultum litori proximum conscendi: ex quo dum domini lembum ingenti undarum agitatione jactari aspicerem, & interdum penè absorberi, paululum allevabar: quem ubi tandem demersum vidi, erecta spe sum non exigua, fore, ut tandem salutem invenirem: neque enim sine consilio Dei factum, ut è naufragio eriperer: nempè, ut ad meliora reservarer: solere nonnumquam in rebus omnino desperatis salutem exoriri, inque densissimis tenebris lucem affulgere.

Postquam hæc mecum evoluisssem, in litus redeo, ut si quid vescum, quo tolerare vitam potuisssem, reperirem: nam in tumulo illo arenoso, ne stirps quidem arida conspiciabatur: vix descenderam, cum naufragorum cadavera, tabulasque ad litus ferre animadverto: quo visu tam misero, quàm qui maximè, magno tristari opere, ac timere cœpi. Verùm ne aspectu illo fœdo, ac lacrymabili diutius excruciarer: & cum neque ibi quicquam esset, quo famem exple-

plerem, sed quo calamitatem pascere abundè possem, in interiora deserti litoris secessi: ibi herbida quædam loca inveni; in quibus arbores aliquot, quæ palmæ mihi videbantur, quarum paterno in horto geminæ erant, ex harum fructibus, qui non dum mites biduo vitam transduxi. Tercio die ingens mihi clamor auditus: erant venatores pluri mi, qui nescio quam feram lacerto similem occiderant. Qui ut me vident, loqui mecum occæperunt: sed nec ego illos, nec me illi intelligebant: per nutus, ac signa, ut multi solitaverunt, me naufragio servatam submersis aliis significabam: quod planè intellexerunt, ubi ad litus accedentes, cadavera, tabulasque conspexerunt: tum miseratione, ut credo, permoti secum adduxerunt. Vix tria passuum millia exhauseramus, cum in Arabes prædones incidimus: qui statim nos aggressi sunt: nec segnius venatores: ingentique utrimque animorum ardore concurrerunt: at ego tanta formidine correpta sum, ut nihil propius factum, quàm illi cò occumberem. Tandem post acrem conflictum, tribus ex venatoribus occisis, reliqui fugam capeffunt: ex prædonibus duo occubuerunt, multi vulnerati: qui me, quæ inermis, & pugne spectatrix fueram, captivam evexerunt: eòq; post magnum iter pervenimus, ubi me reperisti. Cui ego: Vim tibi intulerunt? Minimè: tum illa: etsi acerbè primùm tractaverint: deindè paulò humaniùs in eam spem adducti, ut Christo ejurato, Mahumeti nomen darem: imo ubi ab Euphrate rediissent, velle me vel invitam circumcidere: idcirco divinitùs factum duco, ut per ea loca pertransires: nam si secus futurum, ut in maximum tum fidei, tum pudicitie discrimen venissem. Mira oppidò, hic Mecœnas, tragædia, quam summa voluptate abs te audiui, ut variant humana, ut sæpè salutaria sunt, quæ nos desperata existimamus! ludie Fortuna, reciprocoque veluti undarum æstu cuncta versat, faciesque tot rebus, quot puncta, inducit. Atque hæc ut diceret, adsunt ephebi, monentque omnia parata esse: statim igitur ex projectu in proccetonem pransum processimus.

CAPUT QUARTUM.

Quæ Ælana observata, mox Arfinoën iter, aliaque scitu digna memorata sunt.

POSTea verò, quam basilica penè mensa, & Mecœnate, viro splendidissimo æquè, ac ditissimo perquam digna, refectioni summa hilaritate sumus, ad eruditos sermones me iterum ille advocavit. Et Age, inquit, Parthenie, quæ tibi dein-

Deinde, quæ miseræ illi, cujus tu servator fuisti, acciderunt, facili tuo sermone enarrato: quod ut video tuis istis adolescentibus, perquam jucundum futurum est. Tum Lælius: Ita verò: & si quicquam impetrare nos possumus, iterum, iterumque rogamus. Quibus tum ego: Næ ego inurbanus, qui eo graver, quod vobis placere sentio: faciam igitur, quod situm in me est: insequenti mox die, Drusilla valetudinem causata domi substitit, ego ad socios, ac perlustrandum oppidum progressus, in quo præter parvam arcem, nec satis munitam, quia nihil fermè dignum visu erat, ad Erythræi litus, quod videre summo avebam opere, descendi. Hic Mecœnas: Estne, inquit, arena punicea? Nam idcirco Rubrum appellatum multi crediderunt. Cui ego: Nequaquam, imo potius albicat: mirabar sanè tum maximè, quod mare illud Rubrum veteribus dictum fuerit: nam quod Euxinum nunc Nigrum vocent, non immeritò id quidem: est enim quam maximè cœnosum, atque altissimum; quo fit, ut nigrescere videatur. At verò Arabicus sinus adeo nitidus, purus, perlucidus, ut videri fundum, quæque in eo sunt, clarissimè possint. Benè quidam cum Strabone ab Erythra Rege, qui quadam Oceani insula regnasse creditur, atque humatus est, Erythræum Græcis, Rubrum Latinis nuncupatum. Quibus tota illa Oceani Meridionalis pars, quæ Africam, Arabiam, ac Persidem alluit, Rubrum olim mare appellata. Id vero mihi pulcherrimum visum est, refertissimum scilicet mare coralliis, conchisque omnis generis: quorum ingentem copiam quotidie piscatores capiunt. Ego, quando nihil erat, quo diem obducerem, piscari placuit: miro enim modo captas sum tum varietate, tum pulchritudine earum concharum, tum etiam figura, quæ adeo curiosa, ut in illis elaborandis otiosa insusse natura videretur. Assumpto igitur Achmetide, qui Arabicam linguam apprime callebat, naviculam quandam conscendi: quæ & ipsa insolens mihi visa est: cujus structuram referre operæ pretium erit: carina, & statumina, quæ una ex ligneis asserculis, non ferreis clavis, sese inter advehebantur, sed picatis funiculis miro modo complicatis: reliquæ naviculæ corpus ex pellibus compactum: velum non ex lino, sed juncis storæarum in motum contextis: cujus autem formæ in Nilo etiam præcipue navigant: quorum costæ ex minutissimis asserculis, non picata fune, sed ligneis clavis obfirmantur: cætera ex corio. His superioris Ægypti incolæ, atque Æthiopes mercatores merces Babyloniam invehunt: quibus distractis, naves dissolvunt, divenditisque lignis, quorum ibi ingens inopia, pedestri itinere in patriam remeant.

Unde Mare Rubrum dicitur?

Naviculæ cujusdam descriptio.

N

istud

Istud vero non ed fit , ut imperiti quidam tradunt , quod magnetici ibi montes , ut in Septentrionalibus facitari perhibent : sed quia antiquissimus apud gentes usus , atque expeditissimus , ut Author est Strabo , qui pelliceis cymbis navigari Erythræum ab Arabibus scriptum reliquit . Imo soliti etiam ex papyro cymbas Ægyptii compingere . Ex corio autem in Euphrate pariter , ac Tygre factas naviculas Xenophon , atque Herodotus tradiderunt . Hic Quintius : Id tu in Nauticis etiam scripsisti : & teneo pariter versuculos , quos in Mœcenatis tui gratiam , cui jure optime illa nuncupasti , patiare , quaeso , ut recitem :

*Assuta veteres fulcarunt pelle Britannæ ,
Pelle etiam , quotquot rigidis tenet Ursa sub oris
Marmora cana legunt : & fusilis orbe rotundo
Euphratem irrumpit venientem gargite linter .
Ecce tur & Ægypti regnatrix barbara Memphis
Argilla fecisse ratem , testamque covatam
Suscepit medio miratus flumine Nilus .
Flumineam bibulam , & niveam junxere papyrum ,
Prædones ; qui stagna colant torpentia Nilæ .*

Quibus recitatis , Habeo tibi gratiam , Quinti , inquit Mœcenas , quod illorum mihi memoriam excitasti : quibus ego mirificè capior . Nec è manibus elabi facildè patior . Sed tu , ad me conversus , perge porro : nolo modestiæ tuæ esse gravis . Cui ego : Facitis vos pro vestra in me benevolentia : cæterum quam exsuccati sint , & multè tornati , satis teneo : verum audite . In cymbam recepti litus propter ire cœpimus tanta voluptate , ut numquam alias : neque per nostri Pauli filii scopulos , Bajanosque lacus , una cum Lycone , ac Doryla percurrere arbitrabar : aqua instar crystalli perlucida , vada tam brevía , ut fundum tenere manibus , ac ostrea , corallia , conchyliæque commodè evelle potuisses . Quia vero totum ferme Erythræum vadosum est , & brevibus passum confutum , ingens idcirco testaceorum captura fit : at majoribus navibus non sine periculo propter id ipsum navigatur .

Postquam otiosi satis , superque genio indulsumus , domum me contuli . Achmetides ad socios , ac profectiorem in proximum diem adornandam profectus est . De qua sollicitè diu consultatum est : verebamur enim , ne nos Arabes affecti de rapti mancipio apud Turcicum præfectum accusarent ; vel nos in itinere aggressi , vim inferrent : optimum cunctis visum est , si una cum publica vectura , qua plurimi omnium maiorum mercatores Babyloniam ferebantur , nos etiam iremus . Gratiis igitur Cornobiarchæ persolu-

tis ,

tis, primo manē discessimus: perque litus Erythraei, quod nobis Septentriones versus progredientibus ad occasum erat, iter faciebamus. Et si interdum propter colles, qui in mare exporriguntur, in mediterranea flectere cogeremur: quibus in locis tantæ propter scopulos angustie, ut cameli crura-tenus abluerentur. Tandem ad Moyſis fontes, per quos in primo itinere transferamus, perventum est. Hic fixis tabernaculis pernoctavimus. Prima vigilia magnus clamor obortus, quo audito, ingenti formidine correptus sum: verebar enim, ne Arabes, quos vehementer timebamus, supervenissent: excitati illic omnes, & ad arma concursus est: at brevi abactus timor, atque excussa formido est. Etenim cum quid rei esset, percontaremur, renunciatur, tabellarium quendam venisse, qui ab Arabiæ præfecto missus, magnis itineribus Babyloniam contendebat. Orto jam Sole profectus is nos locus excepit, qui à trajectu Arabibus nomen: ex eo enim brevi compendio, navibus, quæ plures ibi ad id ipsum stare solitæ, Arsinoen trajicitur. Ne igitur cogermur, ad intima usque sinus, longo itinere circumflectere, & ut citius omnem prædonum metum excuterem, navi Arsinoen ire constitui: assumpto igitur Achmetide, ac Drusilla, lemboque conducto, duabus non amplius horis, Arsinoen, quæ Ægyptio litore ad Occidentem posita est, tenuimus; tantus enim ille trajectus, quantum Siculum fretum patet. Et uti Siciliensi in freto ex uno in aliud regnum brevi spatio commigramus, ita in Arabico isto ex una, in aliam Mundi partem brevissimè pertransimus. Cæteri una cum impedimentorum, sarcinarumque mole terrestri itinere persecuti, sequenti die pervenerunt. Hic Meccas: Est ne, inquit, Arsinoe ista (nam plures reperio à Ptolomeis edificatas) elegans urbs, ac populosa? in ea enim, ut ferunt, totius Ægypti Turcicum navale, in quo naves, quæ Erythræum excurrunt, stationem habent. Cui ego? Non admodum ampla, non elegans, nec populo frequens, ut ferè omnes Turcici Imperii urbes sunt: habet arcem urbi respondentem, nec satis validam, Navalia non admodum magnifica, nec multis navigiis referta. Quod mihi visu dignum, navis quædam fuit Indica, quæ duplicato tabularum ordine muniabatur, ut Oceani fluctus, qui immensi penè assurgunt, sustinere potuisset. Vela ex palmarum foliis texta; quæ tum in litore extenta, filo ejusdem materiæ neto, reficiebantur. Hoc loco Quintius: At tu de his in Nauticis: statimque versículos recitavit.

Arsinoe Urbs.

*Qui regna rubentis Eoi
Gangaridæ, Seresque colunt, & duras Japon*

N 2

Vimi-

*Vimineam Zephyris tegetem spirantibus alto
Expandunt malo: floreisque canentibus aura
Obstrepit: inflata tegetes spumantia currunt
Æquora: tu foliis contexere vela caveto,
Nauta, sed Eoi si sit maris æquor arandum
Trans freta trans Gades, gemina compingere tela
Carbasa præcipio, diris Typhona procellis,
Utque sinu Præstera queant tolerare farentem.*

Cui ego, ut recitavit: Nimis odiosus es, Quinti, tuis istis interpellationibus, & cantilenis: & res, ut dicebam alias, benè proluxa: At Lælius: Laudo Quintium: qui præceptoris memor est, & gratum animum gerit. Cui ego: Tu etiam adularis. Euge, Euge, Læli; salvet ambo equorum, ut ajunt, filix. Hic Mæcenas non sine risu: Gaudeo quod lepidam in re feria intercapedinem fecistis: mirum oppidò quantum, lepidissimis istiusmodi jurgiis delecter, quippè amoris, atque humanitatis refertissimis, & veram animorum conjunctionem præ se ferentibus. Verùm quod instat agamus: nam ni me fallo, multum adhuc viæ restat. Cui ego: Adverte igitur animum: Quintioque ut quiescat jubeo. Tum Quintius subridens: Si Mæcenas jusserit, exsequar illicò. Tum Mæcenas, ut est humanitate limatissimus, imo, quæso, inquit, ut lubeat: conticuit tum ille. Ego autem sic filum retexo. Ut me domum recepi, versare mecum animo incæpi, quid mihi magis expediret: continuare ne iter cum amicis, totaque illa hominum turba, qui publica vectura, ut superius dixi, Babyloniam iter habebant: an expectare Achmetidem, qui negotiorum causa Arsinoen venerat, neque ante dies octo confici negotia poterant. Et quamvis mihi videretur expeditius, tutiusque fore si tanto stipatus comitatu iterfacerem: tamen propter expertam hominis fidem, atque officia, quibus me semper persecutus fuerat: propter patris etiam amorem, vix divelli ab eo poterbar. Dum varias in partes distrahor, me Drusilla interpellat: & quid, inquit, de profectioe? continuò mihi à tergo imminere prædones videntur: pernasque fugæ à me surmere. Cui ego: De illa cogitabam: mentemque omnem expono meam: & quid ipsa, sentires? interrogo. Et illa: Tutius, inquit, si tanta hominum multitudine, nos viæ committamus: nam si secus, in Arabes incidemus. Et jam pendebat animus, ut ad illius sententiam descenderem; cum eni tibi Achmetides: qui post datam, acceptamque salutem. Quid tibi, inquit, constitutum de discessu est? Cui ego: Vix à te divelli patior: verùm justus me metus occupavit, ne soli tantum, & tam periculosum iter capessere cogamur.

Tum

LIBER SECUNDUS. 707

Tum ille: De hoc metum excute: nova in dies multitudo ex India expectatur, in qua plurimi Europaei, atque Armeni: his nos adjungemus. Cui ego: Si ita, expectabo, tu verò cura, ut quantocytus te à negotiis expedias: ne quid morae in te sit. Ille verò: Diligentiam omnem adhibebo, ut brevi in procinctu sum. Mihi vero tutum non videtur meritoria hac, in taberna diutius subsistere: imo opportunum erit, si profectos vos esse divulgetur. Interea est hic juxta pomerium anus Aegyptia, mihi nota, & quae habetur frugum: apud illam divertere, & commodum, & tutum: quod mihi optimum factu visum est: ut igitur reliqui, se itineri dederunt, nos recta ad anum divertimus, quae excepit non gravatim: at non omnis timor praedonum excussus: adeo animis infederat: quocirca vel domi nos continebamus, vel per solitarios agros, proximumque litus vagabamur. Hic Lepidus: Timuissim vel ego: at, tua pace dictum haud mihi prudens consilium visum fuisset inter barbaros subsistere: sed proficiscendum confestim erat. At eventus, tum ipse, & prudenter, & sapienter factum demonstravit. Altera enim die, ex qua Mercatores profecti, Arabes adsunt, Praefectum adeunt, deque raptu mancipii conqueruntur: cum autem didicissent profectos homines esse, lictore impetrato, magnis itineribus eos assequuntur: omnemque multitudinem vexant, singula perscrutantes: postea verò quam cuncta susque deque everterunt, irarum pleni revertuntur: arbitratique per desertum effugisse, illac lictore dimisso, iter tenuerunt: idque manifesto Dei favore factum est: nam si Arsinoen rediissent, proditi ab anna fuisset. Erat quippe illa quam vasserrima, & magicas artes edocita: siquidem apud Arabes educata, Christianam religionem Mahumetana superstitione turpissime infecerat: Et eo magis metuenda, quod sub ovina pelle, lupi indolem obtegebat.

Confectis jam ab Achmetide negotiis, nec dum appulsa ex India, quam praestolabamur, mercatorum turba, discruciarum summopere coepi. Siquidem diutius moram trahere nec tutum, nec expediebat: jam enim suspecta maleficii esse anus coeperat: sine comite, & quidem plurimo tanto se itineri committere, quam permaxime periculosum: nunc has, nunc in illas euras ibam: nec exigua malorum appendix Drusilla erat, quam ut salvam facerem, memet manifesto periculo obiectaveram. At tantus illi animus, tanta audacia inerat, ut me bene sperare, forti confidere, eumque sequi bonum Genium, qui nos haecenus à tot periculis educerat, adhortaretur: id ipsum Achmetides suadebat: sequendis per illas solitudines iter aggressum feliciter evasisse, affirmabat.

mabat. Neque solere latrones nisi ad multitudinem accur-
sare, in qua non exigua praeda spes luceat. Ne igitur unus
timoris arguerer; quando nec Drusilla, nec ille, cujus in-
tererat, sua salva esse timebat, ire constitui: duobus igitur
camelis conductis cum duobus Arabibus sene uno, altero
puero, ne si plures, ac robusti, nos opprimerent, ut non
raro accidit; anuque insalutata, post conticinium iter arri-
pimus. Vix hæc, cum adsunt Ephæbi cum multa, ad quam
hauriendam intercapedinem fecimus.

CAPUT QUINTUM.

*Iter Arsinoë Babyloniam versus, quaque cum solitario
sylvicola evenerint, referuntur.*

De solitario quo-
dam ad fontem re-
perto Historia.

POSTquam argenteis in scyphis suavissimam mustam exhaui-
simus, Mecenati propinantes: & ille, utpotè qui offi-
ciorum refertissimus, nobis libasset; Redeamus, inquit, in
viam: expecto enim quæ tibi in illa acciderint, nam ni
mea me fallit sententia mira oppido fuerunt. Cui ego: re-
stet conjicis: attendite igitur: cum continenti cursu eo die
iter habuissimus: camelos identidem stimulantes: quod non
sine risu fuit: nam puer, ut qui agilior, atque expeditior,
camelos identidem stimulo urgebat: senex tardigradus in
puerum irascebatur: eratque inter ipsos rixa perquam lepi-
da: tandem ad fontem quendam pervenimus. Atque eo die
ne vestigium quidem hominum occurrit: nam per eas soli-
tudines raro admodum soli pererrant. Ad fontem senem
quendam aspectu gravem, proluxaque barba venerandum re-
perimus: cujus vestis instar sacerdotalis ex palmarum foliis
contexta, cætera nudus: mihi unus ex antiquis illis sylvarum
incolis visus est: ad quem propius accedentes, dum rogare in
animo erat, ille nos prius humanissime salutavit. Hic Quintius
pro suo more: Latine ne, an Græcè? nam si barbarè, nihil
penitus intellexisti. Cui ego: Imo verò intellexi, nam etsi
barbarè, jam enim ex longa consuetudine cum Achmetide
voces aliquot didiceram: in reliquo sermone ipse mihi Achme-
tides pro interprete fuit. At tu non stas promissis. Et ille:
Erravi, fateor; me ad frugem deducam. Et ego: Nos reddita
salute, rogamus, quis esset, & qua in solitudinis parte dege-
ret? Et ille: Non longè, inquit, tuguriolum meum est: in
quod, quæso, ut venire liceat: nos laciniam minimè scin-
di passi, statim ire pergimus; sequique camelos jubemus:
quod vix ab Arabo post multas preces impetravimus: mi-
nimè enim nobis id expedire aiebat: neque satis tutum è
pu-

publica via divertere : tandem cum nullam subesse dolum diceremus, neque multum viæ ad tugurium senis interesse, acquievit. Dum vero una omnes imus, ita ad nos ille; Ex intima Thebaide, in qua Ægyptiis parentibus natus, in hanc solitudinem vix à pueris egressus veni, & quidem miro modo; inque ea plurimos annos vixi summa animi tranquillitate, summa corporis valetudine: neque quidquam in humanis fuit, quod optatissimam mihi quietem valuit perturbare: nam cum nihil metuis, nihil expetis, pacatissimus tibi animus est: qui non nisi timore, vel spe jactari potest. Et ita tranquillo jam animo, sanum ac vegetum corpus fuit: quod plerumque ex animi ægitudine labem contrahit, non aliter ac vitiato vapore aër inficitur: accessit frugalitas, ac continentia: qui duleissimi solitudinis fructus sunt: quibus nihil efficacius ad tuendam valetudinem. Nec defuit assiduus labor, quo otium frangitur, valetudo roboratur: nec sine aliqua voluptate vita transigitur: dum enim laboris fructu delectamur, honestam voluptatem percipimus: neque enim omni carere voluptate animus potest: virtutis igitur est, ac summæ industriæ, ut honesta ille proposita delectatione præoccupetur, qua si ante capiatur, in tuto beatitas est. Quæ dum diceret, mirabar oppido hominis indolem, & adeo excultum in media barbarie ingenium: mecumque illud reputabam, magnum esse hominis animum, si à vitiis liber, suique juris existeret, nec immaniore eo, cujus obsecrata vitiorum caligine ratio est: atque idcirco reperiri interdum barbaros apud cultissimos quosque populos; atque inter barbaras, incultasque nationes esse plurimos, qui sortiti bonam indolem humanissimum præ se ingenium ferunt.

Sed jam non longè à tugurio eramus: cujus quoniam insolens structura erat, juvat eam referre. In immensa armarum plantie exiguus quidam locus erat aliquanto benignior; in quo plurimæ palmæ consistæ: quæ ex magnitudine satis annostrè videbantur: in harum recessu modica casa, sed potius mapale assurgebat: in quatuor angulis ex palma trabes positæ: quibus ex palmarum rami texti muri adhærebant: tectum ex papyro Ægyptia constructum: utque solis æstus arceretur, plurimæ palmarum frondes superpositæ: lectus stipes erat ex iisdem palmis texta, pulvinar ex eadem materia paleis infartum: nulla ibi sella, nulla mensa, nihilque eorum, quæ ad vitæ commoditatem adhiberi solent: totæ divitiæ pendentes à cruce servatoris imago erat. Hic Quintius: satis, inquit, divitiarum in eo uno, in quo thesauri omnes reconditi. Ita verò tum ego: atque audi modo.

U.

Sylvicolæ genus,
Religio, ac vita,

Ut venimus, tabernaculum fiximus; dumque camelarius ce-
nam accurabat, ipse cum sociis in tugurio sedi more illa-
rum gentium, humi scilicet cruribus decussatis. Postquam
confessum, hominem rogo de religione, timebam enim, ne
esset heterodoxus: Et ille: Progenitores mei, inquit, ex
antiquissimis Christianorum fuere: verum adeo inficii rituum,
versæque doctrinæ, ut præter nomen nihil sanè Catholicæ
religionis præ se ferebant: ex hoc caudice quale germen
eruperit, tu conicies. Quia vero bonam indolem sortitus
sum, nec iis me vitiis, quibus hic loci sordent universi, de-
tarpavi, eo me lumine benignissimus Pater illustravit, quo
Ægyptiorum tenebræ discutiuntur: ea mente Deum vene-
ratus sum, qua par erat: meque ex sentire, ac credere, quæ
sentienda, credendaque forent, professus sum. Adultus vi-
a parentibus abstractus, militiæ adscriptus: quam ego, quo-
niam in Christianos bellum erat, caute posui, & angue ode-
ram: pecunia, qua nihil formæ est, quod à Turcis non ob-
tineas, me in libertatem asserere conatus sum: sed lusi ope-
ram, tot enim Cretico bello perierant, ut toto Imperio
summa præfectorum diligentia, delectus haberentur: &
quavis avarissimi, continebant se timore pœnæ. Alexan-
driam tandem venimus tirones DC, inque navibus duabus
impositi. Vela vix fecimus, cum atrox de repente tempe-
ras orta est: qua diu iactati, tandem qua ipse vehebar, na-
vis non longè à Pelusio, quod tenere non potuimus, eje-
cta est: statimque in litore diffracta. E naufragio evasere
plurimi, inter quos ego: qui non arte, nam eram nandi
omnino ignorans, non tabula, quam nullam tenere potui,
sed sive vi, sive, sive singulari numinis beneficio, in fi-
cum delatus sum. Hic ego gratias mari persolvi, quod me
ex illa militia liberasset: meque non fecisse naufragium, sed
auspicatissimum cursum tenuisse, quo in portum hunc tu-
tissimum appulsiem, putavi. Ex illo enim in hanc solitu-
dinem me contuli, in qua pacatissimam vitam duco: nec
quidquam est, quod expetam: resque omnes humanas infra
me positas existimo. Tum ego admiratus hominis indolem,
& quas in varias incidisset vicissitudines: Ut bellè, inquam,
iudit Fortuna! oh quantum plus interdum barbari sapiunt!
nempe est una in omnibus natura, quæ sabe vitiorum ca-
rens, nihil illa excelsior: & excelsior animus est, cum libè
satis nihil eorum desiderat, quæ etsi speciem præ se boni
gerunt, malorum omnium semina tamen sunt: tantusque ex
illo me quietis, ac solitudinis amor inuasit, ut nihil pro-
pius factum est, quam me illi socium addiderim: ac vici-
amor visendæ patriæ, servandæque Virginia, cujus tutelam
tam

LIBER SECUNDUS. 105

tam piè, sanctèque susceperam. Hic Maccones: Ne te vexes, credo equidem, ut qui tuum ingenium planè noverim: teneoque quanto idcirco Surrentinum tibi otium gratum sit. Certè tum ego; Nihil mihi scientia rerum, nihil quiete charius: cætera omnia tanti duco, quanti vitiatam nucem: soleoque sæpè versus illos pœtæ recitare, quos ego divinissimos puto.

Solitudinis amor, atque otii quam maximè capiuntur Philosophi.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,

Atque metus omnes, & inexorabile fatum

Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Sed pergamus porro. Hæc ubi mecum latius sermone exclamavi, plurima hominem de religione doceo: quæ ille tantum aviditate, tum voluptate excipiebat, ut mirum oppido esset: neque ego minore gaudio perfundebar: eosque damnavam qui divina verba tanta oscitantia, supinoque animo audire solent, ut pudendum quam maximè sit. Maximo deinde opere illum admonui, ut caveret à Mahumetis superstitione, qua nihil pestilentiùs: ibique necessariam cautionem esse, ubi tot inter Arabes, ac Turcas summum in dies periculum imminebat. Et illè: De hoc ne sis sollicitus. Ex perditissima enim eorum vita optimè intelligo, quam falsa ipsorum secta sit. Siquidem veram religionem sanctarum institutiones, sanctique mores probant: nec quispiam probè vixerit, ni sanctè crediderit. Hoc loco Quintius: Potuitne Achmetides ille tuus, quo interprete utebaris, hæc æquis auribus audire? nam si benè memini illum in Mahumetis verba jurasse, ex te cognovi: certè nimia tu usus confidentia: nimiam præ se ille tulit patientiam. Cui ego: Opportunè hic me interpellas, Quinti, mihi pietas, ac veritas audaces animos sufficiebant: illum summum erga me obsequium patientem faciebat: quin etiam tum nostro contubernio, tum facilitate morum, tum etiam veneratione senis, ac sanctitate nostræ fidei, jam jam ad veram religionem inclinabat. Et sanè si cum illius sectæ hominibus differere de religione liceret (nam id capitale Mahumetes statuit, veritas ne sua commenta falsitatis arguerentur) ferè omnes, ratione perspecta, infamem sectam ejurarent. Sed ad propositum revertamur. Quædam me solitarius, cui Hilarioni nomen, de Augustissima Trinitatis natura, quæ illi inter densissimas tenebras, in quibus natus vix effulgebat, rogare cœpit. Quæ ego ad captum hominis quam maximè poteram accommodare explicui, addidique sanctiùs, ac reverentiùs fore de ineffabili Deitate credere potiùs, quam scire: quippè tam immensa illius natura est, ut humana mente comprehendi minimè possit: quodque Divo Augustino evenisse pervulgatum

Damnantes ii, qui divina verba oscitantèr audiunt.

*Mahumetis secta-
coribus de Religione
disputare capitale
est.*

O

tum

Quid Augustino
de Trinitate scriptu-
ro divinitus accide-
rit.

tum est, enarravi. Hic, inquam, acutissimus, ac sanctissi-
mus vir de Trinitate scripturus per proxima urbi litora,
animi gratia, obambulabat: ne vero otiosum omnino otium
esset, quæ scribere moliebatur, secum intentissime pervolu-
bat: inciditque in puerum, qui facta manibus scobæ non
fatis ampla, in qua confederat arena, è proximo mari aquas
concha acceptas, in scobem ingerebat: id cum Augustinus
vidisset, inanemque pueri laborem reputans, illum subri-
dens interrogat: Quid esset quod facere tanto labore medi-
taretur? Tum serio puer: Hanc, inquit, in foveam univer-
sum Oceanum infundere. Cui Augustinus: At non vides,
inquit, fieri haud posse, ut tam exigua scobæ immensum
hauriat Oceanum? Tum illic puer: At multo facilius id
mihi factum est, quam quod tu nunc meditaris, efficere: sta-
timque disparuit: quo admonitus tantus vir est, haud ho-
mini fas esse divina concipere, deque illis pro dignitate dis-
serere: quocirca veneranda silentio ea esse, quæ assiqui in-
tellectu non possumus. Hæc verò tanta senex voluptate ex-
cepit, ut vix se præ gaudio continuerit. Interea hos came-
larius admonuit accuratam jam cœnam esse: nihil igitur
morati, mensam extendimus eo loci, quo confederamus:
cœnavimusque more gentium. Inter cœnandum solitarium
rogo, quo ipse victu vitam sustentares? Et ille: Hæ pal-
mæ, inquit, mihi victum, vestitum, tecumque, ut vi-
des, subministrant: nam fructus siccati cibi loco sunt, fron-
des vestimenti, rami tecti vicem præbent. Interdum à via-
toribus oryzam pro stipe accipio: panem perquam carissimè
degusto: cetera tellus hæc arida non gignit: et uni dactyli
tantum mihi accepti, ut regni mensis non invidiam: natu-
ra hominibus modico cibo, eoque simplicissimo contenta est:
cætera, quæ luxus, non fames invexit, gula, non vitæ
serviunt: imò plerumque huic maxime nocent. Ità verò
tum ego: quare optime divinus vates: Plures gula, inquit,
quam gladius assumpsit. Sed age, num tibi unquam inecom-
modum prædones creant? Minime vero, tum ille, quid enim
ab eo auferant, cui totus thesaurus pauperies est? divites
vexantur, atque incursionibus obnoxii: qui nihil habet,
extra ictum est. Tandem cœna absoluta, quoniam in ul-
timum diei serum sermo provectus fuerat, ad somnum securi
concessimus. Hæc ubi dicta, faciamus, inquit Mecænas, in-
tercapedinem, illatque scyphi cum calida Americana, ad
quam nos statim convertimus.

CA.

CAPUT SEXTUM.

*A solitario discessus, quaque apud sagam Ausheri
acciderint, referuntur.*

HAusta jam calida, ad narrationem redimus, itaque exorsus sum; Primo diliculo, refixo tabernaculo, seni vale dicimus. Ille me non sine lacrymis complexus: Quam egre, inquit, te abire patior: qui divino illo tuo sermone mirum quantum hac me solitudine recreasti. Tum ego, etsi non facile in lacrymas ire soleam, vix tamen tum me ab illis continui; & Invitus, inquam, abs te divellor; cujus candida indoles, rara in his terris pietas, me summopere devinxerunt: at non committam, quod unum in me situm, ut me unquam tui capiet oblivio: tu verò ne graveris preces ad Deum pro nobis fundere, cujus præsentis ope in hoc difficili itinere indigemus. Rogabo, tum ille, ut vos fospites in patriam reducat: Quia verò nos camelarius urgebat, viæ insistimus: adeò verò solitarii imago animo infederat, ut adhuc illum præsentem habere mihi viderer: beatam illius vitam assidue meditabar. Sed en tibi nova rerum imago, quæ aliò mentem advocavit: vix IV. millia passuum exhausimus, cum altissimas & longinquo aedes nostro more ædificatas conspeximus: ego rei novitate perculsus Achmetidem rogo, quoniam illæ essent? Et ille: Numquam, inquit, tales me vidisse contemini: &, quod magis admiror, non harum more gentium conditæ: mox Arabem camelarium, si locum illum nosceret, interrogat. Ille mirabundus: Etsi, inquit, centies hæc iter fecerim, numquam sanè simile quid vidisse, mens, quæ non obliviosa mihi est, in præsentia suggerit. Ubi verò propius accessimus, Æthiopem præ foribus stantem animadvertimus: erat juvenis non inelegans, & vultu tam sublustri, ut noctu instar carbunculi micuisset: crispo capillo, diductis modicè labris, dente nitidissimum ebur æmulante, candida tunica, crurium tenuis, quæ nuda videbatur, amiciebatur: tunica tum superior, tum inferior limbus lata fimbria ex ductili auro mirè intertexta, exornabatur. Qui statim obviam factus, ad Achmetidem verba faciens, nos perhumaniter invitavit: esse ibi dominam humanissimam, quam visere nobis haud gravè futurum: esse item elegantissimas aedes, amoenissimos hortos, quos lustrare operæ oculis fore. Achmetides, cui indoles supra barbaros bona, minimè recusandum putabat. Ego, cui perspicax ingenium, verebar ne quid doli

Saga cujusdam incantationes.

subesset: conversusque ad Drusillam, Dubito, inquam, ne palatium istud praeſtigiae oculorum sint; ac domina insignis quaedam saga. Tum Drusilla: Numnam illa, quae nos Arſinoæ excepit? Cui ego: Verisimile quidem. Timeo ne postquam bonus ille senex ad virtutem nos suo exemplo excitavit, hæc in vitia deducat; inque alios Circæo quodam poculo immutet. Proximæ enim viæ sunt, & quæ ad virtutem, & quæ ad vitia ducit; ut si à prima deflexeris, in alteram illicò incidas: ex qua se deinde deducere, perquam arduum est: tot enim illecebris confita, tanto ornata fuco, tot sparsa floribus, ut animum avertere, declinare oculos, non facile sit. Quin immò, ut ad virtutem non nisi vi facta, impellimur, ita ad vitium, ipsa propendente natura, spontè prolabimur. Quocirca institutum tenere iter, nec transversum quidem unguem, ut ajuat, deſectere in animo erat: cum en tibi quidam tabellarius, qui nescio quas literas ad Ægypti Prætozem se ferre affirmabat: quem cum camelarius rogasset, si quid novi è deserto? Ille: Non procul, inquit, Arabes quidam pererant, nescio quod Europæum mancipium vestigantes. Hic ego etſi animo percussus, frontem tamen explicui: quod & Drusilla, & Achmetides tam generosè præſtiterunt, ut vix in animum induxiſſem; nam si secus, facile indicio homini fuiſſemus. Placuit igitur ædes subire, ut sic è prædonibus evaderemus: etſi non parum anceps animus, ne si fortè Scyllam, ut est in proverbio, vitare cupientes, in Charybdim incideremus: verum quia illud certum, ac penè præſens malum, id incertum: illud vitare nostræ opis non erat, hoc finiri in nostra voluntate, quæ si masculæ virtutis, capi non potest, facile idcirco primum complexi. Transmiſſo igitur penſili ponticulo, ædes subivimus. Æthiops mira ilicet celeritate pontem suſtulit, nosque ampliſſimam in atrium introduxit. Hoc loco Meccenas: Mira oppido, inquit, quæ narras, tuiſque carminibus quam digniſſima. At perge porro: nam summam ex illis voluptatem capio: nec dubito quin idem tuis iſtis comitibus eveniat. Tum Lælius: Ita verò: ut etiam pro Quintio spondeam. Quibus ego: Accommodate igitur aures. Æthiops, qui nos ducebat, juſſit camelarium in atrio ſubſiſtere: nosque ſtatim in hortum induxit. Et nunc domina, inquit, impedita; quare commodum, si priùs hortum, deinde univerſas ædes perluſtrems. At operæ pretium erit, si priùs ego loci ſitum vobis ob oculos ponam, ut quæ vidimus commodè intelligatis. Atrium quadratum erat, quatuorque porticibus jungebatur; ſingulas vero porticus ſex arcus marmorei, marmoreis columnis innixi, Doricoque

Oculorum Præſtigie deſcribuntur.

coque opere instructi constituebant. Columnarum stylobatæ ex Caristio factæ, tæniæ verò ex ophyte : bases, quæ ex Plintho, & Thoro componuntur ex Numidico : columna vero ipsa ex porphyrite tornata, venisque puniceis pulchrè variata, miro modo emicabat : superiori scapo impositum capitellum per quàm egregiè sculptum ex Pario probatissimo : atcus ipsi ex Lucullæo, Epistylum item ex Pario candebat. Zophorus, una cum sua coronide, ac cymatio ex Serpentino : cuncta verò adeo polita, ut lucem speculorum instar repreciterent. Quatuor in mediis porticibus januæ, marmoreæ & ipsæ, atque ejusdem operis patebant, in quarum superiori limine epigraphe erat hæc : Genio Musarum. Ad Orientem ea erat, qua ingressi, ex adverso, quæ ad aedes ducebat visebatur : duæ vero dextra, lævaque in amplissimos hortos aditum aperiebant : horti longo muro lateritio instar turris præcingebantur. Jam verò ut ad Æthiopem revertar, per dextram nos ille introduxit. At mirum quod ipso in ingressu, hortique vestibulo accidit. Hinc inde ex Lucullæo lapide duo mauri acinace præcincti astabant, quasi aditum custodientes, qui nobis pedem inferentibus, acinacem eduxerunt : quæ res primo terrori, mox admirationi fuit : nam illum militari modo deosculati, nobis plausere. Hinc me Drusilla intuens, amicè non hic satis salvi. Tum Æthiops, quasi Drusillæ sermonem intellexisset ; ista, inquit, non præstigiæ, sed magistræ artis miracula ; inquit, quibus domina maximè oblectatur. Verùm tantum absuit, ut illius dicto fidem adjungerem, ut auxerit suspicionem : at quoniam jacta erat alea, præsentī animo ibam in omnem casum paratus : pascebamque animum inani rerum specie, quæ se tum oculis visendam præbebat. At illud mirabar, quod nemo unus præter Æthiopem videretur. Qui primùm per amplissimum tramitem perduxit : in cujus exordio elegantissimus è Pario marmore fons immensam vim aquæ versabat : quæ amplissimum in orbem effusa, copiosissimam imbrem æmulabatur : in fonte Pan sculptus ex Porphyrite infedebat : cujus oculi mira celeritate in utramque partem voluebantur : cicutam tenebat, quam mira digitorum arte animabat : quod quidem vi aquæ fieri posse, non ignorabam. Alter in extremo limite fons erat : in quo duo ex Numidico saxo elaborati Satyri erant, Nymphamque, quæ in medio stabat, contuebantur : interdum aquas ex ore veluti sagittas jaculabantur, Nymphamque aspergebant : quæ ex intervallo vultum avertens illos dedignabatur : tot vero satirisci motus incompósitos edebant, ut vim omnem artis excederent : longissimum tramitem bu-

xcm

xæ sepes in varias figuras miro modo confoamatas comple-
 tebantur: qui verò utrimque campus extendebatur, in plu-
 res areolas, putvinosque distinctus, certamque floris spe-
 ciem singuli ostentabant: ut campus universus Attalico ve-
 luti intertextus opere, pulcherrimus visu tapes videretur:
 perque areolarum divortia, vel nitidi rivi, vel crystallini
 fontes emicabant: in medio utriusque campi marmoreus la-
 cus erat, in quo geminae Sirenes humana voce canebant:
 & quod mihi minimè vacare dolo visum est, molliissimum
 quoddam Anacreontis carmen, Græcis modo numeris, mo-
 do latinis dulcissimè cantitabant. Has dum Sirenas intueor:
 illud quod de Uliße perhibetur, Homerique carmine cele-
 bratum est, subit animum, ac mecum una, quam proclive
 esset, voluptatum illecebris capi, serio reputabam, neque
 alias Sirenas esse, quam voluptates ipsas, quarum titillatio-
 nibus, quibusdam veluti cantilenis, non incauti solum, non
 ignavi, sed solertissimi, ac prudentissimi quique nonnu-
 quam irretiuntur: virtute igitur in præsentiarum opus ef-
 fe, masculosque animos advocandos. At Æthiops: Videte
 inquit, ut non fabula, ut vulgus putat, sed historia sit,
 quæ de Sirenibus narratur: illarum non Oceanus tantum,
 sed Africani etiam lacus secundi: quas hic aspiciatis, ab ex-
 tremis Indiæ oris domina magno sumptu adportari iussit:
 verùm ne vobis tempus desit, pergamus ad reliqua: statim-
 que in pomarium perductavit: quod duo longissimi tramites
 sese recta interfecantes, in quatuor areas partiebantur: in
 medio amborum tramitum mensa erat, ex pretiosis lapidi-
 bus texellato opere coagmentata: cujus sedilia quatuor ex
 lævissimo Porphyrite: columnellæ verò quibus fulciebantur,
 ex carystio lævigatæ, quatuor mensam columnæ ex Numi-
 dico complectebantur: quibus argenteis trabibus pergula su-
 perposita, quam ingens vitis aureis, pampinis obumbrabat:
 botri ex unionibus potius, quam uvis consipati, tanta aci-
 norum copia, ut nihil supra: ipsique grandissimi ex tralci-
 bus botri pendebant: in quatuor angulis, seu potius lateri-
 bus, totidem fontes viscebantur, in quibus argentei delphi-
 nes aquas jaculabantur: fontiumque ceteros vivaria erant,
 in quibus quamplurimi pisces natabant. Hoc loco me Quin-
 tius interpellat: Erantne in illis vivariis Orbis, & Latus
 pisces, de quibus tu in Halieuticis:

*Orbis in Ægypto, Regini ad litoris oram
 Regales nascuntur Aci,*

Et infra:

Ægyptusque Latis, Acipensere dirior Ister.

Cui ego: Facis ut soles: ea ipse ætate hos pisces ne de
 no-

LIBER SECUNDUS. 111

nomine quidem cognoveram : sed redeamus ad propositum . Dum ea curiosi perlustramus . Hac , inquit , in mensa , tum Æthiops , solet interdum Domina animi gratia cibum capere . Atque hæc , quam videtis , vitis semper viret , gemmascit semper , aurearumque frondium intertextu , placidissimam prædanti umbram subministrat . Mox pomarium ingredimur : erant arbores quam brevissimæ : sed tot graves fructibus , ut jam jam scissuros præ pondere sese ramos crederes : tot verò species , & tam peregrinæ , ut toto ex orbe conquestæ viderentur : quas dum suspensis oculis admiramur : Cernite , inquit Æthiops , ut nullum humi pomum deciduum jaceat : sic enim hæ arbores sunt , ut fructus minimè caducos generent , ni carpas , numquam cadent : & carpere invita domina , nefas est . Imò si illa annuerit , spontè sua in os advolabuntur : tam verò suaves , atque omni ambrosia jucundiores , ut si semel degustaveris , vix te ab illis deinde contineas . Cui tum ego : Sapientius igitur abstinere omnino . Et ille : At quam paucissimi admodum ista præditi sapientia sunt : plerumque mortales voluptate trahuntur . Ego non obscure intelligens , quò ille spectaret . Si quam homini , inquam , à diis data est , rationem sequi velimus , sapientes sumus omnes : Non inficior , tum ille : verum hic mons est , cujus summum tenere apicem , quam maximè arduum est : imò quot sunt , qui in altissima commissi , cum jam jam apprehensuri verticem essent , in præcepto momento relapsi sunt ? salebrosa nempe via est , totque impedita difficultatibus , ut audacissimos quoque , solertissimosque deterreat . At percurramus tramitem hunc , cujus utramque ripam detonsa myrtus prætexit : ac per certa intervalla Nympharum omnium , quas antiquitas venerata est , signa ex alabastrite , qui lapis in Ægypto probatissimus , posita sunt : quæ , dum nos pertransiebamus , placido risu , nictuque oculorum excipiebant . In extremo tramite amplissimum aviarium quatuor columnis instructum assurgebat , cujus argentæum testum , parietes ex ductili auro prætexit : in quo mira avium omnis generis varietas continebatur : qui , ut propius accessimus , tenere una cuncti , & numeris adeo concordibus ceperunt , ut nihil me unquam jucundius audisse constiter . Ex aviario tægre divulsi , in sylvam ire cepimus , ducentè Æthiops , qui supra illarum gentium ingenium eruditus erat . Sylva & ipsa quadrata , duobus pariter tramitibus interfecta : tramites detonsæ cyparissi , atque instar patietis complanatæ hinc , inde ardebant , & virentem simul , & oracam scenam præbebant : tota verò sylva ea arte arboribus cuncta , ut labyrinthi speciem præferret : ex quo si-

ue

112 VERIS HERCULANI

ne Ariadnæ filo te expedire minimè potuisses: tot verò cervis, capreolis, aliisque cicuribus bestiis resecta, ut quocumque te verteres, innumerum earum gregem vidisses: quas dum intenti spectamus: Hæ belluæ, inquit Æthiops, adeo dociles sunt, dominæque jussis obtemperantes, ut nunquam nisi vocatæ à sylva prodeant: illas nominatim vocat, quæque appellata est, ad dominæ pedes venit, quæ postquam delectata, ut libuit, dimittit: nec belluas adeo cicures, ut hæ sunt invenies: imitantur dominæ ingenium, quod illi mitissimum. Sed sylva perlustrata, ad ædes devenimus: at non quâ in atrium, sed quâ in hortum spectabant, & quâ elegantiores erant. Universi enim prospectus structura vario in marmore collucebat, amplissimique projectus ex Numidico facti: at columellæ, quibus præcingebantur, ex solido argento: quibus aurea poma pro coronide erant: mirumque in modum emicabant: superior ædium corona peregrino ex marmore constructa, pulcherrimis statuis exornabatur: gradus, per quos ascendeabatur, ex bisalte strati, tam ampli, ac faciles, ut vestigia fallerent: nec te sursum conniti, sed quasi per planum ire crederes. Tandem in aulam ventum est, quæ marmorato incrustata quàm bellè erat, auroque interdistincta, variisque imaginibus egregiè depicta. Hic Europa à Tauro invecta, illinc Danaë visebatur. Hic in laurum mutata Daphne, illinc equitans Delphino puer: aliaque hujus generis, quæ minimè honestam dominæ indolem arguebant. Hoc loco Lælius, cujus singularis dos verecundia fuit: Haud unquam, inquit, pati potui depravatos hujus ætatis mores, mollesque animos: siquidem nihil aliud videre est in principum virorum ædibus, imo & in privatorum, plerisque, quàm istiusmodi imagines, quæ pudicitiam omnem evertunt. Atque ob id Mecœnatem nostrum summo-perè adamavi, quod ab hujusmodi abusu quàm maximè abhorreat: nihil hic nisi eruditum, nisi honestum spectare intuentibus datur: certè si festucam gererem, edicto caverem, ne tales unquam imagines pictores effingerent: qui secus faxit, in antipodes emandarem. Verùm omittamus aulam illam, à cujus intuitu scio te oculos ilicoet avertisses: quid in proçetone? Cui tum ipse: Plurimi erant ex utroque latere, seseque recto valvarum ordine excipiebant: primi Attalicis aulaeis adornati: in quibus gigantum bella, inanesque conatus, montes aggesti montibus, intertexti miro opere spectabantur. Deorum fuga, latens in Ægypto Juppiter, totoque Orbe errantia Numina, Phaëthontis ausus, lapsusque quadrigarum, & id genus alia, quæ veteres poëtæ commenti sunt: reliqui verò olosericis Phrygia acu variatis, ductilique auro

Imagines parum honestæ in aulis Principum delectandæ.

auro interdistinctis, tegebantur: in ultimo cubiculo, sub purpureo conopæo gemmis variato, aureæque in sede, pretiosisque interstricta lapillis, loci domina præter gentium morem sedebat, quam duæ circum puellæ Æthiopiæ astabant: quæ byssinis pallis mira arte laciniatis vestiebantur: nuda brachia, nudumque collum crebra margaritarum serie præfulgebant: encausto elaboratæ inaures, ternas singulæ uniones grandiusculos, aureoque ex filo pendentes ostentabant: crispus capillus reticulo, cui amplissima è regione frontis penna erecta erat, tegebatur. Hoc loco Quintius: Num, inquit, istas Æthiopissas imitatæ id temporis nostræ matronæ, quibus id genus tegminis mirè arrisit? Tum Mecænæ: Optimè animadverit Quintius: hunc ego, ut vocant, seculi genium nunquam probavi. Nihil profectò novi, insolentis nihil est, huc à barbaris oris advectum, quod statim ingens quasi miraculum, expansis ulnis non amplectamur: quàm bene Republicæ consuleretur, si patria simplicitate contenti, antiquis moribus insisteremus: nihil enim est quod ad depravandos mores plus valeat, quàm barbarus cultus. Ipsa Romana fortitudo, quæ gentes penè omnes, et si ferocissimas, superavit, Orbemque universum sibi subiecit, victorum populorum luxu enervata, ac victa est: habeant barbari tales ornatus, quibus vincantur, nobis virtus ornamento sit: commendetur vigor in nobis, luxum cum poetæ barbaris objiciamus.

Matronarum cultus
à patrio more ab-
horrens raxatur.

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,

Desidia cordi, juvat indulgere choreis.

Et tunica, manicas, & habent redimicula mitra.

Sed quo vultu saga? nam, non dubito quin talis fuerit: cunctaque præstigiæ, quæ oculis cernebantur. Cui ego: Vultu erat aquilo, ut sunt in Ægypto universi: sed quam venustissimo: oculi cæsi, quos in Minerva vehementer Homerus celebrat: frons lata, ac levis, genæ nitidissimæ, labra paululum diducta rubebant: capillus promissus, ac niger: quem alba victa, gemmeis interstricta oculis, alligabat: collum margaritis dives: quibus etiam nudi lacerti coruscabant: medio in pectore ingens gemmarum acervus pendebat: inaures geminis carbunculis insignes: purpurea chlamyde Phrygia acu, in aves, ac flores variata, amiciebatur. Atque hæc cum dicerem, adest ephebus, nunciatque magnates quosdam adesse, qui visendi gratia ad Mecænatem advenerant: quibus ille assurgens illicò obviam ivit: nos, Vale dicto, domum reversi.

CAPUT SEPTIMUM.

*Quod reliquum itineris à deserto Babyloniam usque super-
erat ; quæ in eo cum prædonibus mira acciderint ,
apud Mecenatē enarrata .*

Quæ apud sagam
Auctori acciderunt,
exponit.

PER dies aliquot gravedine laboraveram : quæ mihi nares concluderat, vocem obauderat, siccamque rursim excitaverat : quo ego malo, gravedinosus cum sim, tota fere hyeme laboro : quo ex morbo cum meliusculè me haberem, diesque amœna amœnitate amœnus illuxisset, ad Mecenatē, nempe ad delicias meas, meumque Apollinem ire constituo. Quia verò tum Lælius, tum Quintius nescio quibus studiorum tricis præpediebantur, Sextum Nigrum, cui lætum ingenium, & naturalis quadam facundia, quæis capiebar, me arctissimè devinxerant, accerso: conductoque cisco, ad Mecenatē me confero. Sedebat ille in agrunda, libellumque nescio quem perlegebat. Qui simul ac nos vidit, ex eo loci humanissimè salutavit, mox obviam veniens pro aula foribus, affabiliter est complexus. Et opportunissimus, inquit, venisti: avebam enim scire quo modo te haberet: audiveram quippè phlegmatica te febris triduo ægrotasse: at rogo, ut excusatum habeas, si te non inviseram: nam & distentissimus domesticis curis fui, & acerbissima etiam gunagra laboravi. Cui ego: Non me tua latet humanitas, & quantis me officiis amplectaris; hæc autem dicentes in agrundam pervenimus: & quoniam duras alias in ea fedes jam ephebi prætulerant, confidimus. Ubi verò ad jucundissimum prospectum sessum est. Mira, inquit, me cupiditas tenet, quid tibi deinde apud sagam illam acciderit, intelligere: quod ne tum cum me novissimè convenisti, exponeres, nobilium quorundam ex improvviso adventus, prohibuit: credo equidem te non sine præsentis numinis ope evasisse. Cui tum ego: Maximo certè in discrimine versati fuimus: à quo nos bonus aliquis genius eripuit. Momento enim, quo id casu factum nescio, tum ædes, tum horti, cæteraque disparvere: medioque in deserto tanto horrore perstricti, nos vidimus, ut vix spiritus relictus sit. Mox confirmati, animo, ciboque relecti iter tota nocte, nam jam extabuerat, continuavimus. Circoiter tertiam ab ortu horam ad quandam aquam perventum est: quia vero nos estus nimium vexabat, & longo delassati cursu cameli erant, com-
modum visum est, si ibi fixo tabernaculo quiesceremus. Confestim igitur Achmetides unà cum camelariis tentorium po-

posuerunt, excussoque igne cibos parare solerter coeperunt. Ego quoniam tota nocte vix oculis somnum videram, dormiscere primum, mox demisso capite, arctior me somnus complexus est: tum illico turbulentissimum menti insomnium occurrit: videbantur adesse latrones, omnia corripere, nosque captivos abducere. Deinde pugna, confictus, vulnera, atque insperata tandem libertas objiciebantur, Quibus visis exterritus expergiscor. Et quamquam non ego is sim, qui præstandam somniis fidem credam: ut qui anilibus superstitionibus non tenear: nihil tamen minus, quia malorum præsaga interdum mens est, & à Superis futurorum per somniorum visa admonemur, angebar, inque contrarias partes animus distrahebatur. Ne verò sociorum mentes præsagione malorum perturbarem, spem vultu simulabam. Et quando æturus esui cibus erat, corpus refecimus: at majori animus refectioe indigebat: illum tamen ea, qua poteram, constantia erigebam. Post prandium ad vasa alliganda ceteri se applicuere: ego mecum quietus, quæ somniatus fueram, evoluebam: cum è longinquo sex equites concitatissimis equis ad nos advolantes animadverto: quibus visis non falsa, inquam, mihi per somnium visa Deus immisit, nec à reliquis dubitatum quin prædones essent. Quia verò impares numero, non vi agendum, quod Achmetides suadebat, putavi: sed committendos nos esse arbitrio fortunæ ita humanis comparatam, ut mutatis repente vicibus, aduersis prospera succedant: & tunc maxime spem affulgere salutis, cum desperata jam re condatum esset: quin ipsa visa letum tragediæ exitum portendebant. Vix nos affecuti, cum depresso mancipio, in tantam iram exarserunt, ut vix ictu abstinuerint: fortasse, quia pro uno plures acciperent: deinde ad esculenta conversi, famelici veluti lupi, cuncta devorare coeperunt. At Drusilla in uberrimas lacrymas effusa, sortem suam inculabat, optatiusque sibi futurum si occidissent: nec ulla res magis eam, quam filii, pudicitiaque iactura ex cruciabat: quam ego, etsi consolatore egerem, solari pro tempore cæpi: sumeret animos, & constantia præsentem miseriam toleraret, omnemque in Numine, cui fides, ac pudicitia cordi sunt, spem poneret: nec fidem ea invita, nec pudicitiam auferre prædones posse: etsi vitam tollere in ipsorum manu esset: ea animi non corporis esse, & quæ animi bona sunt, potentissimus quamvis eripiet nemo: nec ea labefactari vi, nec armis posse: quid ei pulchrius? quid gloriosius? quid conducibilius, si tunc vitam poneret, cum pro fide, ac pudicitia certamen foret? Si nunc eam prædones morte multassent, nulla ei laus futura

In prædonem incidit cum sociis.

tura fuisset, nulla utilitas: nam id fugæ, perfidiæque pœna; non corona, ac triumphus virtutis extitisset: igitur non humili animo, sed excello, ac forti eam sortem, qua feliciorem optare non posset, amplecteretur: sic immortalem gloriam, atque æternam beatitatem consequeretur. Apud sagæ illecebras timere oportebat, quibus facile periissemus: nec ibi leve discrimen, a quo si nos superi vindicarunt, fore ut etiam ab hoc eriperent. Vix hæc finieram, cum globum equitum ab Occidente modico cursu appropinquantem conspeximus. Tum ego. Bono animo este: illi non certè prædones: sed nostri vindices: & ni meus me fallit animus, Europæi sunt. Hoc loco Meccenas: Ex somnii visis facilis erat conjectura: nec dubito quin tales fuerint. Cui ego: Ita enim verò: quatuor Angli erant, duo Veneti, qui Babylonia Arsinoen petebant: quo brevi Anglica navis appulsura ex Indiis erat: ut autem tutius per desertum irent Turcam ducem ab Ægyptii Prætoris impetraverant. Prædones, ut eos venientes conspicati, illicet in equos insiluerunt: magnisque minis nos sequi, ac gradus grandire jubent: id ut venientes animadverterent, illicò advolarunt suspicati, quod revera erat. Inter Anglos unus erat, qui me Alexandria præmum, mox Babyloniæ viderat, sciebatque me suis contribulibus perquam familiarem: qui statim Turcam adit, petitque ut nos à prædonibus vindicaret: id æquum esse, Prætorique, ad quem pertinebat, vias tutari, futurum acceptissimum: nec ipsi mercedem defuturam. Ille statim Arabes aggressus, jubet nos dimittere, id Prætoris velle: imo & jubere. Illi negabant, nosque reos esse, quod mancipium subduxissemus. Instabat Turca, & quidem vehementer. At illi obstinatè negare, imo & minas, atque arma intentare. Tum Turca, erat enim pro more gentis superbus, atque impatiens, inque iram pronissimus, exploso sclopo, quem gerebat, qui reliquis durior, ac percinacior obstinebat, prostravit. Tum cæteri Arabes jacula expediunt, nostri syphunculos, atroxque pugna exoritur. Verùm prædones cum igneis armis rem geri vidissent, non sine vulneribus, fugam in interiora deserti continuò capefferunt. At non incruenta ea pugna nobis fuit: etenim Drusilla sive casu, sive data opera, leviter in brachio icta ab Arabe fuit. At cum balsamo nescio quo, vulnus Anglus perlinisset, biduo convalescit. Nos postquam servatoribus nostris plurimas gratias egissemus, Turcamque multa pecunia donassemus, Babyloniæ versus iter toto eo die, & secuta mox nocte, magnis passibus, nunquam intermisimus. Hic Sextus: At non sine ingenti sollicitudine, ac timore, ne reversi prædones, amissi

Ex quibus mox lib.
berati sunt.

focii

socii à vobis, pœnas repeterent. Cui ego: coniecturam ex te capies, suspensis auribus procedebamus, si fortè strepitum aliquem exciperemus: quales lepores dum à venatoribus sibi timent: at nullus unquam tota die excitatus, nisi fortasse, quem nos ipsi trepidi fingebamus, quod non semel accidit: quo statim discusso, animosiores reddebamur. Primo manè nos quædam villa multi referta populi excepit: in ea visum tantisper subsistere, viresq; reficere; quando jam securi à metu prædonum videbamur. Hic ad Cauponam divertimus: erat amœnissimus hortus, quem juxta metitoria taberna pro regionis more instructa, quam Ægyptius homo procurabat: hic nos in cubiculum prope hortum introduxit: & quoniam, inquit, defessi de via pervenistis, lautius tractabo. Hic Mecœnas: Gaudeo, inquit, quod in tanta barbarie aliquid humanitatis reperistis: atque inter tot calamitates spes certa salutis affulgit: num verbis facta responderunt? Cui ego: Admodum: nam non solum laute excepi, sed qua gestu, qua facetiis, quas Achmetides interpretabatur, mirificè exhilaravit: quo circa totum eundem apud hominem deduximus. Sub vesperam nos ad iter accinximus: experimento docti commodius noctu iterfacere propter solis æstum, qui vehementissimè exardebat: tota nocte nihil accidit memoratu dignum: tandem circiter tertiam ab Ortu horam Babyloniam pervenimus: Atque in id sermonis multa allata est: quam dum libamus, ingens literarum fasciculus Mecœnati traditur: statim ille ad perlegendas literas secessit, nos verò vale dicto domum reversi.

CAPUT OCTAVUM.

*Inter redeundum lepidum casusdam commentum narratum;
atque in Ægypto in furno ova calefiant,
pullique excudantur.*

DUm una cum Sexto Nigro domum redirem. Quoniam, inquit, de Navigatione in Ægyptum apud Mecœnatem modo habitus sermo est, sine ut unum, aut alterum te interrogem, ne viæ tædio afficiamur: ego enim sic sum, ut ægre taceam. Cui tum ego: Scis quidem ingenium tuum: at si eruditum colloquium, non vitio, sed virtuti vertam. Etenim nihil magis est quod probem, quam doctum sermonem: illo enim & sublevatus simul, & eruditur animus: & erudito animo nihil præstantius: nec quidquam ego inter bruta animantia, atque indoctos homines interesse puto. Et ille: Ajo enim verò: quare placuit mihi illud tuum, quo

quo Bell. III. orditus es, & sine quaeso, ut recitem: non enim id aucupandi gratiam, causa facio: de qua non dubito: sed ut genio indulgeam meo. Næ ego tetricus, tum ipse, qui reuam: si tibi lubet per me licet: ille verò versiculos memoriter recitavit.

Abn etenim in pugnas pecudaro de more, sine ullo

Ordine permittim, ut cæcus fert impetor, ut fors,

Ire docet, diuina quibus mens indita, & ocrem

Vim quibus ingenti Diæ concessere benigni:

Tantum ingens valilamque hominū quo vincere quidquid

Posse datum, cunctisque super animantibus esse.

Nam si non utaris ingenio, nihil à bruto differs. At ego: Imo deteriorem eam brutis ducor: nam in his plurimum valet natura, cuius ductu, magisterioque quæ sibi conducuntur facile assequuntur: pos quibus natura ingenium largita est, non eam de nobis curam, nec sollicitudinem gerit: quo circa, nisi nobismet ipsi consulamus, perimus omnino: sed age,

Unde datus Fabu-
la locus, in Ægypto
non Gallinas, sed
Homines pullos pa-
tere?

quid tandem istuc rei, quod scire aues? Et ille: Audivi non gallinas in Ægypto, sed homines pullos parere: id ego, numquam induxi animum, ut crederem. Cui ego: Prudentes fecisti, nam si ita in Ægypto, cur non etiam apud nos? Num fecundiores in Ægypto homines sunt? Atque hic lepidam cuiusdam commentum in memoriam venit, quod audire operæ auribus est, imo & animis, ad eos enim exhilarandos plurimum facit. Quidam, ut de uxoris indole periculum faceret, esset nec ne prudens, ac sollicita tenax;

Lepida fabella de
Mulierum loquaci-
tate, ac credulitate.

ovum clanculum pulvinari supposuit: cum videret evigilasset, accepto ovo, uxorem excitavit, & Accipe, inquit, mea Quintilla, hoc Anni Anni de appellabatur. Decumanum ovum, quod hac ipsa nocte enixus sum. Illa hilaris, ac læta, ovum accepit: & quoniam lecti calorem tepidum: & est recens, inquit, nam adhuc calet, & verè decumanum: imo & Anserino suppar: Ixor mihi, tibiue gratulor fecunditatem istam. Et ille: At vide, ne ulli dixeris. Cui tum uxor: Næ ego stulta, quæ thesaurum manifestem. Sed quid? vix affurrexit, & ut suat semina ad credendum locos, ita ad loquendum faciles, vicinam illi aduersit. Et est, inquit, quod tibi ad aures credato. Cui vicina: Lapidum dixeris: tum Quintilla: Meus conjux hac ipsa nocte gemina ova peperit. Cui vicina: Itane vero? Et Quintilla: Imo vetissimum. Bene est dum illa: lætoque tibi ex animo: utinam & maritus meus ova funderet: mox Quintilla dimissa, ad aliam accurrit, secretoque narrat. Quintillæ conjugem quatuor ova ea nocte emisse: breuiter, ut compendio insistant, serpente per viciniam sume, & crescenti pro more vulge-

tum

tam: est Quintilla conjugem una nocte centum non minus ova excudisse. Quanta omnium invidia, in conjuges. Hic Sextus non sine vehementi risu; Lepidissimum hominis commentum: ut sunt credulae mulieres! ut quæque res suas amplificat! Benè ego, qui vix cuique credo. Cui tum ipse: Scitum illud *Eximium*, Nervos, atque artus esse sapientiae non temerè credere: at prudenti viro, multisque testibus non adhibere fidem, *stultissimum*: sic enim humanam fidem tolleremus: qua ablata, commercium omne tollitur. Et ille: Vellem ut universi verum dicerent, ac sincerè se prisci mortales, loquerentur. At ego: Id ut quam maxime laudabile, atque expetendum, ita obtineri difficile: ea in nobis ex vitata natura labes, ut ad mendacia promptissimi: qui verò eam sapientia, integritateque labem curarunt, nihil magis oderunt, quam mendacium: quod turpe etiam ingenui ducunt, quos insita à generoso sanguine nobilitas sinceros reddit: qui impotentes, ac miseri, mendacissimi: nam cum suis viribus tueri non possunt; se mendacio obtegunt; atque idcirco fornice, puerique mendaciores: mercenarii quoque omnes, & ut plurimum negotiatores, qui cuncta mendaciis fucant. Sed redeamus ad veritatem. Quod verum est, quodque detortum, atque amplificatum mendacio locum dedit, est huiusmodi: In Aegypto non gallinae ova fovunt, tandemque aliis regunt quoad ova nativo calore tepesfacta crepent, pullique excendantur: sed hanc sibi homines curam demandant: furnos habent quamplurimos ad id factos, quos incendunt, certoque caloris gradu constituto, ova inducunt: quæ eo sensim calore tepesfacta, quam brevissimo tempore pullos emittunt, eosque mox homines educant. Hic Sextus. Nunc intelligo: & verisimile quidem illud: at si ita, ingens ibi pullorum copia. Cui ego: Rectè autumas: passim invenies, & vili vaneant. At illud sanè per quam lepidum, videre per urbes homines pullorum greges ducantes: quos ita pulli observant, ut pastorem oves. Sunt etiam quidam, qui secum simiarum greges trahunt, uno omnes fune ligatos: canes item multos, aliosque, & capras: cumque his more circulatorum in singulis urbis foris, ac præcipuè, ubi major ovisorum numerus, tot iusus, & tam varios edunt, ut perdidicimus: sic tanta artis dexteritate, ut admirationi sint: si talia apud nos spectacula exhiberentur, infinitus quæstus circulatorum esset: tanta ad ea visenda multitudo accurreret: talis enim huiusce populi genius, ut facile ludicris spectaculis detineatur. Atque hæc cum dicerem, not janitor, qui præ foribus præstolabatur, salutem: & Nimis tardè, inquit. Nog-

Mc-

A viciata natura
Homines mendaces
sunt.

Quinam mendacio
magis additi,
quive ab eo alieni?

Mecœnatis officia causati veniam petivimus : & in suum quisque cubiculum se recepit.

CAPUT NONUM.

*Quæ faciunt Ægyptia Pyramides, & à quibus posite,
earumque mira structura apud Mecœnatem
enarratum.*

SEdebam quodam manè ad literariam mensulam, tantumque studio, quo tum vacabam intentus animo eram, ut janitoris strepitum, quo me tum clamore tum ferrearum tintitu virgularum, tota domo inelamabat, nullo modo exaudirem: cum Lælius ad me convolat, & surge, inquit, illuc: nam te conventum Mecœnas expetit: nec strepere cessat janitor: tum ego confestim assurgens una cum Lælio ad januam descendo, atque obvius Mecœnati eo. Ille, ut me vidit: Parce, inquit, si te Musis distraxi, præ quibus tu curas neminem. Cui ego: queso, ut des mihi veniam; nam tanta animi intentione literis incumbam; ut nec vocantis clamorem, nec ferri tintitum exasperem. Neque id ego suspicari poteram: nam si vel levis suspicio fuisset, expectassem hic à primo diluculo. Et ille: Omittamus officia: quibus nec ego, nec tu afficeris: simplicem non in scribendo tantum stylum amo, sed etiam in tractando: quod enim simplicior cunctis in rebus natura, eo etiam gravior est. Et quando hic dies à strepitu discipulorum vacat, silentque he porticus, eamus ad relaxandum animum. Cui tum ego: Faciam quando jubes: atque diem hunc gemma signabo: interque beneficia, quibus me semper complexus, ponam primo loco. Assumpto igitur Lælio, qui aderat, cum Mecœnate Leucopetram, ubi jam adornari prandium jusserat, deferimus.

De Pyramidibus
sermo habitus.

Dum autem quadriga vehimur, ita me Mecœnas interpellat: Vidiſſin celeberrimas illas in Ægypto Pyramides, quæ inter prima orbis miracula ab antiquis posita fuerunt? Cui tum ego: Vidi equidem: verum mihi absuit, quin illis prætermisſis, Babylone discederem. Vix enim post tot erumnas, ac pericula Babyloniæ tenueram, cum commoda se occasio petendi Alexandriam oblata est: in eam enim urbem quatuor Europæi profectionem adornabant: eam vero occasionem ne paterer è manibus elabi Achmetides hortabatur: suadebat etiam Drusilla, precesque plurimas adjuungebat. Quibus ego: Non faciam, ut ex Ægypto concedam, antequam Pyramides visem; quarum gratia plures in Ægyptum

LIBER SECUNDUS. 121

se conferunt: evanescere jam turbines, syrtes, ac vada superata, tutusque nos portus excepit: non amplius latrones timendi, non solitudines perlustrandæ: nec in dies occasio deerit, qua commodè Alexandriam petamus. Id verò, quod me acrius angebat erat inopia pecuniæ: sine qua nihil omnino bene. At Drusilla, id intelligens; Quando, inquit, miraculo factum est: ut inter tot, ac tam rapaces prædonum manus hæ gemmæ servarentur; utamur illis: parva quidem jactura, si illis distractis, incolumem me parentibus restituiam; imò stultum his parcere, ex quibus, si pereas, nulla tibi utilitas futura sit. Ego laudato illius animo, Veneto mercatori distrahendi gemmas negotium committo. Prestitit ille, tanto nostræ emolumento, ut plurimas illi gratias agere nostrarum partium esse duxerim. Postera die conductis, sit honor auribus, asinis, duceque assumpto iter aggredimur: Hoc loco Mecænas, & ipse honorem præfatus: Cur, inquit, potius asinis, quam equis? Cui ego: Ita mos gentium illarum fert. Etenim rari quoniam in Ægypto equi: qui verò ex Arabia afferuntur carissimo veneunt; idcirca asinorum plurimus usus. Sunt verò adeo expediti, ac robusti, ut non multum equos desideres: & eò præcipuè, quod nativa mansuetudine præditi: etsi interdum Majo mense, cum, ut ait poëta, calet calor ossibus, & ipsi ferociant. Horum ingens Babylone numerus: passimque in triviis reperiuntur: uti apud nos Sebethi ad pontem, ad Terducium, Resinæ, Herculanoque stant quotidie conductitii: eos ut plurimum puer ducit. Nam propter urbis vastitatem, non facile adiri loca, conficique negotia possent, si pedes eas: quocirca hisce jumentis utuntur. Atque hinc videre licet innumeros, tota urbe cursantes asinos, quos puer agaso identidem stimulat: quantoque ipse valet cursu consequitur: quod advenis perridiculum visu est. Non enim plebeji tantum, sed universi, si Prætorem excipias, asinos adhibent. Est & illud etiam commodi, quod multitudini non officiant, quæ ut superius dixi infinita pene est. Utinam apud nos hic etiam barbarus usus, quando plurimi recepti, teneretur: percommodè enim, & sine periculo progredieremur: tot enim id ætatis quadrigæ, tot cisia, ac plaustra, tot onusta jumenta per vias occurrunt, ut vix sine discrimine, nedum incommodo ire per urbem concessum sit: Hic Mecænas. Num idcirco, inquit, tu raro pedem domo effers? Cui ego: Rectè conjectas. Et ille. Hic usus primum videretur perridiculus: at ubi invaluisset, ne mirus quidem: at tu iratus nimium in tot viarum præpedimenta. Fateor, tum ego: sed justus dolor. At verò iram concoquamus.

Rari in Ægypto equi.

Asinorum usus apud Ægyptios.

Q

lepi-

Festiva quædam in
Afinis equitatio ho-
roris causa describi-
tur.

lepidumque factum accipe. Pridie quàm Babylonie vale di-
cerem, Gallus mercator, qui magna in gratia, tum inter
Europæos, tum inter Ægyptios erat, & opibus quam di-
tissimus, Pelusium concessit; ut inde in Cyprum navigaret:
quem cum honoris causa comitari in egressu amici vellent,
singuli primo manè ad illius domum convenere, numero ad
centum: cuncti elegantioribus se vestibus induerant; pi-
leisque, & gemma, & peregrinarum avium pennis insigni-
bus, gladiosque succincti more patrio. Turcæ & genere ve-
ris, & patrio acinace, & superbissimo item galero, pul-
chriores præ cæteris mihi visi sunt: mox ubi Gallus cun-
ctos excepisset, & ea qua gens plurimum valet humanitate
gratias egisset, asinum conscendit, qui equorum more fre-
natus, ephippium etiam gerebat, nec mora, universi suos
in asinos miro modo ornatos insiluere: longoque agmine ire
bini coeperunt, tam serio, atque ea, qua Turcæ reliquos
superant gravitate, ut mihi intuenti quam maximè ridicu-
lum visum fuerit. Nec sanè lepidior haberi scena apud nos
eo tempore potuisset, quo ante magnum jejunium, Bacca-
nalia celebramus. Nempe aded varius mortalium genius est:
nec quidquam tam insolens, quod alicubi non frequens sit.
Festiva quidem equitatio, tum Meccenas: At mihi crede,
cuncta quæ in humanis, mera quædam apparentia, ac scena
sunt: nos opinione nostra, & pretium rebus, & speciem
facimus, quodque usus recepit, putatur optimum, quod re-
spuit, non ita: antiquitus simplices mores ususque ama-
bant: nostra ætate, illa explosa, fueum, ac mendacia secta-
mur. At ne verè excidamus ab asino, ut ajunt, ad propo-
situm revertamur: quid nam postea? Cui ego: Contendam
illico ad id: transmissio juxta veteris Babylonis ruinas,
orientali primum Nili alveo, deinde occidentali (nam hic
eam Nilus insulam facit, de qua alias mentionem feci) eo
genere navium, quo Ægypti utuntur: alios mox canales
vadavimus: qui tempore inundationis pleni currunt, reli-
quo anni tempore penè ficci. Ultra hos canales, sive rivos
mavis dicere, veterum Ægyptiorum sepulchra erant. Est au-
tem vastissimus campus ad Occidentem Nili, crebris prope
fluvium istiusmodi rivis interscissus: & verisimile est etiam
circa Pyramides olim Nili aquam canalibus manu factis de-
fluxisse. Refert enim Diodorus Siculus V. circiter passuum
millia à Nilo Pyramides erectas fuisse: quæ id temporis XII.
passuum millia ab eodem Nilo absunt: quocirca facile cre-
diderim, magnum ea ætate alveum, arte ductum per ea
loca confluisse: quem ille pro Nilo accipiebat. Imo, ut
idem tradit, circa Pyramides ingens lacus erat, à Rege
Myri

LIBER SECUNDUS. 123

Myri excavatus : qui in præsentia unà cum universis pene rivulis aruit , monumentaque omnia eruta : nec quidquam vetustatis præter Pyramides extat ; cumque non amplius ad ea se loca excrefcens aqua convectet , sterilia sunt , ac vastitatem præferunt , ut cætera sunt , quæ longius amne ab- sunt . Hic Mecænas : At olim fertilissima . Cui ego : Id ex eo , mea quidem sententia , proveniebat , quia antiqui incolæ , ut qui industrii pluribus canalibus manu factis ad interiora loca Nili aquam deducebant : qua irrigati deinde campi mira feracitate luxuriabant : nunc Arabes , ac Turcæ , qui ea loca incolunt , hanc non adhibeant industriam , utpotè qui desides , ac minimè laboriosi ; quapropter æutiquam mirum si non tanta soli feracitas : quod nisi assiduo hominum labore excolatur , sterilefcit . Verum illud scitu dignum , & quod mihi omittendum non duxi : omnia circum ea loca sepulchrorum refertissima : in quibus tota Memphis contumulabatur : demortuorum cadavera cymbis deferbantur : qui verò nauta cymbas agebat , antiqua Ægyptiorum lingua , ut author est Diodorus , Charon vocitabatur . Atque hinc occasionem comminiscendi Græcos accepisse , docti tradunt ; fabulamque natam de Stygio flumine , & portitore Charonte : fluvium autem lethen : unum ex Nili ramis vocatum autumant . Verum cum lethe fons sit in Græcia , aptius dicetur , si Cocytum potius , aut Phlegethontem eos fuisse riv- os putemus : Primus autem , qui hæc apud Græcos finxit , creditur Orpheus , qui primus in Ægyptum peregrinatus est , & carmine plurimum valuit : cecinitque ante Homerum . Hic Mecænas : Eruditum quippè , nec certè letheo flumine obruendum ; & Lælio huic non dubito quin gratissimum acciderit , quippè adolescenti eruditionis amantissimo . Cui Lælius ; Ita verò : at gratias tibi ago quamplurimas , quod perhonorificè de me sentias . At ego : Atqui audite modò ; est aliud , quod scire operæ pretium erit . Et Mecænas : Hic stamus , ut pro Lælio etiam spondeam ; cujus summa in magistrum observantia : verum scias non me ab illo hac parte superari ; tanti te æstimo . Cui ego : Tuae benevolentia facit , ut tantus tibi videar : cæterum qui sim , non adeò stolidus , qui nesciam : sed contendam , quod institui . Mos erat apud Ægyptios , ut qui casu aliquo extra patriæ lares sicubi demortui essent , eorumque corpora insepulta remanserant : minimè liceret talium cadavera trans fluvium , lacumque ad sepeliendum deferri : hinc conficta à poëtis lex est , nulli abroganda , ut qui insepulti fuerunt , minimè ad alteram Cocyti ripam , trans Stygiam paludem , quæ lacus ille circa Pyramides , hæud dubio , erat , devche-

Loca, ubi Pyramides , sepulchra refertissima,

Qui primus apud Græcos Charontem , Cocytumque finxit

rentur. Et quia Ægyptii summo studio in eo campo trans Nilum humari præoptabant, vehemens illud animarum desiderium transmittendi fluvii, Virgilius commentus est lib.

VI. ubi ait:

Gentium pene omnium studium, atque cupido tumuli.

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescant.

In America Filii Patres devorant, ut honestius sepeliant.

Pyramides Ægyptiæ inter terrarum orbis miracula recensendæ, describuntur.

Id verò fervens tumuli studium, atque cupido, gentium pene omnium fuit: imò quidam Americæ barbari, honoratissimum parentibus fore arbitrabantur, si filiorum visceribus tumularentur: idcirco eos devorabant. Tum Mæcenæ: Verum hic ut barbaricus honor, ita immanis, & effera consuetudo: sed ad Pyramides veniamus: quæ, ut facile ex hætenus dictis capi conjectura potest, sepulchrorum vice conditæ ab antiquis Regibus illarum gentium fuere. Cui ego: Rectè intelligis: veteres enim, qui in Ægypto regnarunt, aded gloriæ appetentes, tantoque studio nominis immortalitatem quæsiwere, ut: nulli cultarum gentium, quarum proprius hic stimulus fuit, unquam cesserint: idcirco immortalia esse monumenta, quibus jam vita functi conderentur, esse voluerunt. Quia verò supra omnes ædificiorum formas ad immortalitatem aptior visa pyramis est: hanc monumenta figuram accipere jusserunt. Et sanè si moles, structura, lapis spectetur, meritò inter terrarum orbis miracula primo loco Ægyptiæ Pyramides numerandæ. Basis quadratæ longitudo est passuum CCCL. (et si aliæ minores, nam non omnes æquales, CCC. numerent) altitudo est graduum CCL, minorum verò CC, gradus lati palmos duos nostrates, alti quatuor, qui gradatim usque ad verticem ascendunt: structura, et si primo non videatur elegans, quippè iis ornamentis vacans, quibus uti nostri consueverunt; nihilominus attentis animis meditantem mira oppido apparet: nam videre enim est immensas lapidum moles, tam fabre quadratas, atque inter se connexas, inque tam excelsam altitudinem, non nisi immensis machinis evectas, ibique ad unguem collocatas, ut adhuc immotæ post tot sæcula persistant, magnæ quidem artis, sumptusque immensi. Neque mirum si ea ornamenta neglexerunt, quibus ætas nostra plurimum insudat, nam illi non pulchritudinis rationem, sed perennitatis habuerunt: quapropter instar montium, qui perpetui sua mole, ac figura manent, illas extruxerunt. Lapis marmor est: cujus et si ingens in Ægypto copia, & per Nilum, latosque campos commodè etiam è longinquo advchi potuisset; quia tamen tam vasti, & graves sunt, vix concipere queas, quo pacto ferri, & quod majus est, attolli potuissent. Hoc loco Lælius. Mirum oppido, fateor: sed nihil humano ingenio inausum, si ad artis inge-

ingenium magnorum Regum potentia accedat : qua in re Romani minimè Ægyptiis posthabendi , qui plurima , quæ tanto conatu , ac sumptu Ægyptii celebrarunt , Romam non minori vel impensa , vel industria transduxerunt . Non inficior , tum ego : Verùm opus tantæ molis , tantæque perennitatis , tam multiplicem , tantamque in unum congestam marmoris copiam haud equidem apud Romanos reperies . Sed redeo ad Pyramides , de quibus non rectè Martialis :

Barbara Pyramidum fileat miracula Memphis.

Quando de his nulla sæcula reticuere : quod autem tanta ipse pompa celebravit , pauciora sæcula obruere . Sed mittamus poëtarum ironias , quibus uti historico turpe ducitur . Et sanè non satis mirari potui januæ structuram . Siquidem septem vasti lapides ex durissimo marmore , quorum quilibet major eo est , qui Romæ in Pantheone visitur , foribusque pro Epistylis , Architrabem nos dicimus , impositus : qui lapides in altumeducti , atque examussim compositi , arcum , fornicemque januæ constituunt . Ex janua , per quam ingressus in pyramidis centrum , ubi demortuorum corpora collocabantur , longissima via patet : cujus etiam compago mirabilis , multæ artis , ac magistræ opus . Est autem quadrati instar putei : non recta ad imum tendens , sed acclivis , ac perdifficilis , & adeo præceps , ut sine periculo adiri vix possit : idque factitabant , ne quis ad inter turbandam mortuorum quietem crebrò descenderet : atque ob id , condito cadavere , eisdem lapidibus occludebant : cumque universi ejusdem figuræ , structuræque essent ; haud equidem aditus reperiri facile poterat ; ni fortè tota pyramis dissolveretur . Hic autem trames , in quem non nisi accensis facibus penetrare licet : nam nullam ea parte lucem accipit , patet longitudine passibus fermè CC. non enim ex superiore pyramidis parte rectus in ejusdem gremium , sed acclivis extensus . Est autem ipse rectissimus , quaternaque lapidum serie compingitur : quarum prima tectum exhibet , secunda pavementum : duæ reliquæ latera claudunt : illius tanta latitudo , atque altitudo est , ut unus tantùm vir , nec recto , sed incurvo corpore incedere valeat : idque ex eo factum , arbitror , ne facilis cuique aditus esset . Lapidem tam vasti , ut quidam triginta palmorum nostratium longitudinem æquent , ut mirum sanè sit qua arte locati fuerint . Ad ultimum tramitis caput , cella quædam instructa est : eamque ad assumendum spiritum positam crediderim : & sanè necesse erat , ut post immensum laborem , in difficillimo , ac prærupto descensu exantlatum , locus aliquis respirandi

randi foret, Hoc loco Mecœnas: Perbenè maduisti? Cui ego: Propemodum: nam incessus ille incurvo corpore maximè laboriosus, difficultas incedendi propter saxa quædam, quæ ex superiore tramitis ore deciderant, viam præpediebant: facium calor, hominum halitus, tantum sudorem eliquerunt; ut totus diffuerem: at visendi cupiditas laborem allevabat, sudoremque abstergebat: nempè nihil homini arduum est, quod cupidine aliqua arripitur. Verùm accepto jam satis aëre, redeo ad laboriosissimum iter. Benè facis, tum Mecœnas: id enim abs te expectamus. A cellula, tum ego, in quam multa tandem defatigatione perveneram, incipit ad lævam trames alter quam perdifficilis, ac perarduus, sursumque protenditur: quando ex eo loci in superiora iterum ascensus est: nostræ clymacis speciem refert: nisi quod trames hic non rotundo flexu, sed angulari finitur. Est autem in ipso solido pyramidis corpore instructus, immensus lapidibus affabrè dispositis: qui plures ordines componunt; quorum superior inferiore magis prominet: sensimque arctantur: cellulamque, & tramitem efficiunt: de quo modò dicebam: in quem non per gradus ascenditur: sed hinc, inde marmore tali extructi: quos utraque manu apprehensos tenens, atque inhærens, sursum enitaris oportet, idque perdifficile, adeo declives sunt, inferiùs autem utroque in latere, duo foramina, quibus pedes ascendendo ponas: uti apud nos in puteis fit: in quibus foramina gradatim excavata graduum instar sunt. Est & illud incommodi, quod plus iusto distent, quapropter necesse est crura diducere, ut pedes longiùs extendas: quod non sine magno incommodo, ac defatigatione efficitur. Hoc loco Lælius: Num, inquit, antiqui Ægyptii statura grandiores? Cui ego: Verisimile id quidem: atque ex hoc deduci commodè potest: ni id factum, ut difficilior aditus redderetur. At Mecœnas: Ego, inquit, vestra pace, id factum ex eo arbitror, quod Ægyptii diductis cruribus nascerentur, ut ait Aristoteles, & tu id ipsum in Autumnis Surrentinis affers. Cui ego: Doctè, tu quidem rem acu tetigisti: sed pergamus porrò. Superato hoc tramite, qui longulus, atque altus excurrit, in cubiculum intratur, ubi defuncti cadaver condebatur. Est autem illud oblongum, patetque longitudine pedes XXII, latitudinis vero circiter XL. quod verò mirum oppidò in eo est, septem, non ampliùs planis lapidibus componitur planus & ipse fornix: ita vero positi, ut pars illorum parietibus hæreat, pars tectum efficiat: tam fabrè, atque exactissimè connexi, quadratique, ut tectum quam maximè planum, ac veluti lavigatum appareat: sepulchrum in extremo

*Ægyptii diductis
cruribus nascentes.*

mo situm : est autem ingens urna ex Thebaico lapide , qui porphyrite durior ; ut ne durissimo quidem malleo , ac ponderosissimo , fragmentum excindas : sonumque reddit , qualem æs Campanum solet , imo & gratior auribus assonat . Urna sola manet , ac sine operculo : id ex eo , aiebant indigenæ , quia Rex ille , qui superbissimum illud sibi monumentum paraverat , tumulatus in eo non fuerit : quando id mortaliū fatum est , ut ne de sepulchro quidem certi sint : atque ex hoc etiam esse quod aditus patuisset : qui in reliquis Pyramidibus , quæ plurimæ sunt , deprehendi non potest : adeo connexi inter se lapides uno omnes modo , atque arte sunt .

Tandem ex munifico sepulchro egressi , in diū aërem , ut ait poëta , redditi : & certè oriri mihi iterum visus sunt , at statim cupido incessit , in summam Pyramidis verticem conscendere : nempe numquam expletur curiositate animus : quæque prius visa , acres ad alia exploranda stimuli sunt . Non autem difficilis is ascensus erat , etsi laboriosus : nam ita lapides locati , ut sensim tenuati vacuum suppositi spatium quasi gradum relinquant : alacres igitur cuncti in superiora connisi , editissimum in verticem evasimus : ex quo pulcherrimus ante oculos prospectus nobis exhibitus . Videbamus mare , longissimum Nili tractum , immensamque penè Ægypti planitiem : quo ego conspectu mirifice delectatus . Ubi verò descendimus nos dux itineris ad visendam Sphingem produxit . Est autem ingens saxum ea forma , qua Sphingem pingunt , insculptum : mirabile quidem pulchrumque vix opus : at totam videre non datur , adeo enim circum arena excrovit , ut jam semisepulta sit : nec nisi humanum caput , collumque atque humerorum pars , dorsetque videantur . Hoc loco me ita Mæconas interpellat : Advectum ne aliunde saxum , an eo loci mons natus ? Cui ego id difficile iudicare propter immensam circum , ut dicebam , arenam : quia verò arenosum universum circa solum , aliunde devectum crediderim : quod si ita : magna quidem potentia , magnis opibus , magnis machinis opus fuit . At Mæconas : sed quid mirum : si Ægyptum , & populorum refertissimam , & auri ditissimam fuisse historici omnes perhibent . Atque hæc ubi dicta sunt , nos tandem Leucopetra excepit : & quoniam instructa jam mensa , cunctaque edulis esui matura , confestim .

CAPUT DECIMUM.

Postquam basilica apud Mæcenatem mensa tractati sumus; suscepta de Pyramidibus narratio, continuata, deque mortuorum cadaveribus sermo habitus.

Ubi jam secundis mensis celebratis, aquam manibus ephēbi effuderunt: nos Mæcenas rogat, num meridiari vellemus? Cui ego: Faciemus, quod iusseris: si tibi meridiatione opus, nos etiam somnulum capiemus: sin minus, id etiam nobis percommodum. Tum ille. Tuus mihi sermo, non calamistratus, nulloque imbutus fuso, sed sua simplicitate satis dives, omni sopore dulcior; idcirco, quaeso, ut quod susceperas, sicut exequaris, retexe igitur telam, nec fili invenire caput, perdisside. Cui ego: Geratur hic tibi mos: & quod præcipue, quod ad cibum coquendam plurimum sermo valeat. Attendite igitur: Iustrata jam Sphinge: quoniam dies extabuerat, in pagum quendam pergimus, cui *Abusyro* barbaris nomen. Hic Lælius: Num antiquæ Busyridis reliquiae? quam magnam in Ægypto, urbem olim fuisse accepimus. Cui ego: Non desuit, qui ita opinaretur; sed perperam: nam Busyris intra Deltam fuit, inque illius gremio, ut Author est Diodorus. Hæc vero villa extra est; atque ad superiorem Ægyptum spectat: Hic ea nocte pernoctavimus: & quoniam defatigati, ac penè elumbati, altissimè indormivimus. Orto mox sole, assurreximus; statim, que ad visendas alias circum pyramides, quæ plurimæ per eam planitiem sparsæ, etsi minores reliquis, conspiciuntur. Has verò Mumiarum vocant: ea enim circum loca hæc cadavera eruuntur. Sunt autem Mumie antiquorum Ægyptiorum cadavera, quæ miro quodam bitumine condiebantur, ne putrescerent: multis mox fasciis, aliisque pannorum involucris involuebantur: atque in hunc modum sepulchro, eo in campo, mandabantur: soliti quin etiam in illiusmodi fasciis Ægyptiis literis, quas hieroglyphicos vocant, demortui genus, virtutes, nomen, veluti epitaphium, inscribere: his vero sepulchris totus ille campus occupabatur. Campus verò maximè aridus, ac sabulosus, quæ siccitas, mea quidem sententia, ad vindicanda è corruptione cadavera, quæ humore facillè corrumpuntur, maximè conducebat. Hic Lælius: Non omnes in pyramidibus locabantur? Minimè, tum ego, neque id omnibus propter immensos sumptus facillè erat; Reges tantum in eas, quique regii sanguinis, primique principum virorum, quorum multæ opes, insigni illa fune-

Busyris urbs antea
qua ubi sita sit.

Quid sint Mumie.

funeris pompa inferebantur : cæteri simplici cultu humi condebantur isto modo : in sterili , ac siticuloso circum campo innumeri penè putei excavati erant , ac profundissimi quidem illi : singulique , ut arbitror , ad singulas familias pertinebant ; quarum impensis facti , ut etiam apud nos in privatis tumulis factitatur . Imoque in puteo varia circum loculamenta , quasi sepulchra instruebantur , ut apud antiquos mos fuit : & passim Puteolis præcipue via Campana visuntur : in his corpora locabantur , atque arena integebantur : qua mox totus puteus opplebatur : ingestaque superius plurima item arena ; difficile deinde erat os putei reperire . Atque hæc corpora , quæ lucri gratia multo studio à villicis quærentur , èque profundissimis illis puteis in lucem iterum educuntur , Mumias vulgus appellat , quæ , quoniam prodesse morbis credunt , in varias terræ partes distrahuntur . Hoc loco Mecænas : Licuitne tibi integrum hominis cadaver inspicere ? distractas ego particulas vidi sæpe . Cui ego : Plurimi ad nos villici confluxere rogantes si ad vestigandas Mumias ire in animo esset , se libenter suam operam locaturos : ego , quoniam id multi temporis esse , & non mediocris impensæ audiveram , respondi , mihi tantum non suppeditari temporis , ac pecuniæ : inspecturum tamen libentissime , si aliquam jam erutam in promptu haberent : nequè id illis sine præmio cessurum . Illi negarunt : quocirca ad visendos puteos , qui jam excavati , ac vacui erant , me conféro . Pagani ad sua unus post alium , ut sit , dilapsi : duo tantum nos secuti , quasi per otium : ut verò reliqui , jam se è conspectu subtraxerunt , ad Achmetidem conversi : habere se , inquit , duas elegantissimas Mumias , quas nobis contemplandas exhiberent , dummodo id ipsorum lucro cederet . Quod cum ad me Achmetides attulisset , statim pacta pecunia , ad visenda ea cadavera proficiscimur : occultaverant ea pagani in casa quadam semiruta non longè à pago nè reliquis innotescerent : ea enim apud illos lata lex est , ut quæ ab huiusmodi cadaveribus pecunia corrogaretur , qua plerumque victitant , in commune collata , in singula mox capita divideretur : idcirco si quid oculere possunt , non omittunt ; quando nulla pene gens , apud quam , non suum fraudes locum habeant : imo vulgus callere fraudes artem putat , honestiores prudentiam vocant : adco à simplici illa primævæ ætatis simplicitate descivimus . inversisque vocabulis vitia tegimus : sed ne longè à proposito divertam ; Cum diu per arenam ; extra publicam viam , ne deprehenderemur , non sine magno labore progressi essemus , ad tuguriolum tandem illud devenimus .

R

Hic

Hic pagani circumflectentes oculos, si quis nos observaret, attentè speculantur: cumque sub obtutum caderet nemo, casam subimus, in ea sub arena, qua totum pavementum altè obrutum, gemina cadavera tegebantur: quæ illico educta præ nostris oculis locavere. Primum, quod inspeximus viri erat: lineisque pannis strictissime involutum: quæ fasciæ bitumine conditæ una cum cadavere duraverant: insuper totum corpus magno, lineoque amictu undiq; tegebatur: qui totus fere pictus, ac inauratus, arctè assutus, illitus bitumine, plumbeisque sigillis circum circa obsignatus: quæ cuncta illustris mihi viri argumenta videbantur. In superiore corporis parte, quæ ob pannorum multitudinem plana erat, humana effigies appicta, juvenemque referebat; nec dubium quin defuncti imago esset. Quæ tot circum signis, caracteribus, hieroglyphicisque tanto colore, & tam vario, tantoque auro interdistincta, atque exornata, ut pulchra æquè, ac mirabilis visu esset: vestis longa, atque ad talos usque demissa: eoque ex panno, ac forma, qua usos fuisse antiquos Ægyptios narrat Herodotus. Etsi hujus de mortui album lineum, & signis interpictis, & aureis maculis interstrictum, quod honoris gratia cum defunctis factitatum crediderim, cerneretur. Caput aureo item operimento, gemmisque distincto tegebatur; ex quo capillus niger, & crispus prominebat: cui similis barba, etsi rarior: oris color, ut manuum subniger: ex quo deduxi hunc hominem non ex inferiori Ægypto, præcipuè Delta, ubi homines ad vineum vergunt, sed ex superiori fuisse: ubi incolæ Æthiopibus, quibus contermini, similes crispo capillo, subnigroque colore nascuntur. Aureum ex collo pendentem torquem gerebat: ex quo juxta pectus, quasi gemma, aureus orbis dependebat, in quo inscriptæ literæ, insculptaque signa quædam nobis omninò incognita: orbis ipse, in avem effictus visébatur. Hoc loco Meccenas Facile crediderim virum istum, cujus appictam imaginem descripsisti, unum ex Ægypti Prætoribus, aut Judicibus extitisse. nam hi, ut Diodorus refert, istiusmodi torquem gerebant, ea verò avis veritatis imaginem præfererebat. Cui ego: Erudite, & verisimile quidem illud. Dextera, ut ad narrationem redeam, auream pateram tenebat, rubro liquore plenam sive id sanguinem, sive vinum, quod vero similis est significaret: & sacrificii alicujus libamen prænotabat. Sinistra (cujus index, & ultimus aureo annulo in articulo juxta unquem insigniti) suboscuro nescio quid oviforme stringebat: quod nunc tum mea opinio fefellit, ei fructui per simile videbatur, quod insanum malum appellant: neque

Malum insanum
Prætoris sa-
crum.

neque id mysterio vacat. Atque hic statim Mecœnas: Num, inquit, quia pomum illud Proserpinæ sacrum apud Ægyptios foret? Cui ergo: Affirmare non audeo, negare ne id quidem. Crura, & pedes nuda: horum tamen plantæ nigris sandaliis regebantur: è quorum soleis niger filus eductus, perque majorem digitum, proximumque transiens, geminis fibulis, quæ plantis astrictæ colliguntur, adnexus pedi ornamēto est. At verò quod curiosius, relatuque dignius mihi visum, attentisque animis adnotavi, id est, quod jam jam adjungam. Fascia quadam ampla veluti cingulo præcingebatur: in qua nigro pigmento, hoc verbum Ægyptiis literis inscriptum erat EV † VXL, quod est Eutiche, vel Eutichius: bonam Fortunam latine sonat: idque proprium viri nomen puto: scriptumque in fine I pro HS, ut revera scribi deberet, corrupto Ægyptiorum more, uti plerumque sit, vocabulo: quemadmodum litera † pro T picta. Est autem celeberrimum Hæbræorum Tau, quod veteres Hebræi in crucis formam scribebant: quam tamen literam novi Hebræi in odium crucis expunxerunt, aliamque indunxerunt, qua nunc utuntur, Hic Lælius, qui Græcis literis egregiam operam navaverat: Quid, inquit, si dictio illa EV † VXL verbum sit imperativi modi, idem sonans, quod apud nos, vale? neque id ab usu illorum temporum abhorret: quo & prisca Latini usi sunt: legimus enim apud Virgilium:

*Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale.*

Quibus verbis Æneas Pallantis corpus a Turno occisi patri Evandro sepeliendum remisit: cui cum Mecœnas assensisset. Nihil ego, inquam, habeo quod objiciam nisi detortum verbum: verum scio id corruptione linguæ evenire potuisse. Sed hujus viri cadavere circumspēcto, alterum contemplari attentissime cœpi, quod, ut superius innui, defunctæ fœminæ erat: non secus ac primum fasciis, lineisque pannis involutum, conditumque bitumine: juvenis etiam præ se speciem ferebat: nec dubito quin viri aut coniux, aut soror aliqua extiterit: in eadem enim urna utrumque repertum pagani affirmabant: hujus autem vestis panno appicta, auro, gemmisque ditior erat, in aureis circulis, quibus variata vestis, præter dicta jam signa, & caracteres, insculptæ pariter aves quædam, atque animalia, quæ leones videbantur: at vero ea in armilla, quæ media erat, bos seu verius vacca insculpta, quæ vel Apis, vel Isidis vires gerebat, pluribus præcinctum torquibus collum nitebat, ex quorum uno ad pectus pendens aureus orbis solis

Inscriptionis in
Fascia Inscriptio
nis in Fascia cu-
jusdam Mumie
interpretatio.

imagine enitebat : inaures plurima nitentes gemma utraque ex aure pendeant : manus etiam & sura aureis , gemmeisque monilibus præcinctæ , exornatæque erant : sinistra digiti omnes , excepto pollice , annulis insignes , index duos , quorum alterum in articulo proximo , præferebat : dextræ annularis gemino tantum prælucebat . Quæ manus peregrinum vas ex auro ejus formæ , quæ aquales fieri consueverant , tenebat : ac duobus digitis quasi per jocum ostentabat ; sinistra fasciculum ex longis , rotundisque virgulis stringebat : quæ verò illæ , dignosci non poterat , oris color magis albicat , nigri tamen capilli , & crispi : nigri oculi ; at supercilia , quæ spatiosa , & coniuncta ; ut id ætatis apud eas gentes mos est oculi pariter ampli , palpebræ subnigro quodam fūco illitæ : forsitan stibio , ut antiqui temporis feminæ solitaverant ; quod & nunc apud Orientales populos factitari perhibent . Hic Mecænas : Non id quidem improbabile : verum cedo , elegans ne pictura ? nam nulli insignes pictores apud Ægyptios memorantur . Cui ego : Rectè coniectas : nulla in ea elegantia , eamque præ se artem ferebat , quæ apud nos usi pictores , qui barbaris seculis extitisse perhibentur . Sed illustratis hisce Mumiis , Paganisque mercede donatis , in pagum rediimus : nobiscum puellæ cujusdam caput attulimus . Ubi verò brevi nos cænula refecimus , jamque de discessu cogitabamus ; cum nos quidam convenit , rogatque si Africanam Mumiam inspicere amor esset , Cur ego ; novitate vocabuli excitatus , Eoque , inquam , Africana Mumia ? Et ille : Cum , inquit , per Interiorē Libyam Afri iterfaciunt , excitantur nonnunquam validissimi venti , qui vastos arenæ cumulos , nam ea tota arenosa est , in contrariam partem ferunt , viatoresque opprimunt : qui præfocati illico intereunt : ea autem arida arena aded cadavera exsiccantur , induraturque , ut minimè putrefactioni dent locum : deinde , cum contrarii venti in contrarias partes spirant , arenamque impellunt , eadem cadavera nudantur : acceptæque inter mumias pariter poni consueverant : istorum unum ad nos devectum , quod contemplari operæ oculis erit . Tum ego , nihil moratus , in pagani casam pergo : in quam brevi ingressus cadaver inspicio . Erat Æthiops nigerrimus adeo informis , ac fædus , ut me cacodæmonem , vel aliquem ex damnatis ad inferos videre mihi visus sim ; tanto horrore , ut illud poetæ usurpare potuissem :

Africana Mumia .

Obstupui , steteruntque comæ , & vox faucibus hæsit :
 Et sanè cum inferorum loca , æternaque animo meditor supplicia , illam mihi præ oculis imaginem pono : oculi cavi omni-

LIBER SECUNDUS: 733

omnino, ac nudi, labra corrosa, nasus jam pene diffluxerat: reliqua membrorum caro una cum pelle benè exsiccata, totumque fere corpus integrum: si ventrem excipias ex quo exta extabuerant, ac pene effluxerant: dentes nitidissimi, crispus capillus, ac brevis: crura, ut sunt Æthiopes valgi, distorta. Hic Lælius: Num hinc illud, quod in Nauticis est, excepisti? versusque recitavit:

*Arabia deserta velut, Libyæ, & loca circum;
Cum gemini adverso spirant flamine venti;
Hinc motus abreptam magna vi voluit arenam:
Ende levem Boreas nubem ciet horridus: ingens
In medio cumulus substollitur: atque abi quondam
Campus erat, magnus congesti pulveris extat
Confestim mons: & miseros premit altus euntes.*

Cur ego: Rem ipsam, Læli, ut soles, putasti. At Mecenas: Laudo, inquit, Læli, ingenium tuum, & studium, quo erga magistrum te geris. Verum quia jam inclinatur dies, tempus est ut currum conscedamus: nam volo vos tempestive domum reducere. Cui ego: Satis erit si ad Barnenses usque ædes nos comiteris: cæterum, quæsumus, ne te amplius nostrorum causa vexes, quod cum vix passus esset, consenso curru Barnam contendimus.

CAPUT UNDECIMUM.

Navigatio Babylone Alexandriam, quidque ea in urbe ante discessum acciderit memoratum.

DUm autem curru deferimus. Age, sis, inquit Mecenas. Quid postea? Tum ego, ea pompa, qua disceseramus Babyloniam reversi, deque reditu illico cogitavimus, & quoniam Galli quidam profectiorem adornabant, nos illis comites adjunximus. Mox profecti Canopum secundo Nilo perventum: hic Gallica navi conscensa, prosperoque usi vento, tandem Alexandriam tum meo, tum Achmetidis gaudio, cujus visendi parentis mira cupido, sub vesperam appulimus. Primo mane è navi egressi rectà ad Achmetis domum gressus direximus. Except nos bonus senex: tantaque lætitia, ut continere se minimè quiverit, quin me illico totis ulnis complecteretur: nec tantum exnati, quantum ex mea incolumitate, de qua dubitare, jam cæperat, gaudium concepit. Nempe si vera amicitia est, nihil sanguini cedit: nec chariores amici sunt quàm affines. Ut sedimus de tota peregrinatione rogare cæpit, ego cuncta paucis exposui: audiit ille animis intentissimis; & ut

ut de adversis contristabatur, ita in lætis gestiebat: non secus ac ipse vel subiisset pericula, vel evitasset: accersitaque nutu, ei Drusillam, de qua tragœdiam omnem edidicerat, impensè commendavit. Numquam sanè mirari desino viri barbaro ex genere, barbaroque in solo nati tantam benevolentiam, humanitatem, atque erga antiquos dominos tantam grati animi testificationem: eos dies, quibus expectandum fuit, ut navis Gallica, qua veneramus, adornaretur, tam affabiliter, & lautè pro conditione hominis tractavit, ut vel ipsa Drusilla summopere admiraretur.

Drusilla, servi-
occursus Ale-
xandrie.

At illud memorabile accidit, quod conceptam jam lætitiā abundè cumulavit: dum altero ab eo, quo Alexandriam veneramus die, per urbem una cum Drusilla virili, ut solitaverat habitu induta, præcipua loca visebamus, in juvenem incidimus: quem ut virgo conspicata est, hæsit, suspensoque diu animo, oculisque in juvenem fixis, contemplata attentissimè est. Juvenis cum animadverteret in se hominem curiosè intentum, cæpit & ipse mirabundus Virginem intueri. Id ego animadvertens, in eam illicò cogitationem animum induxi, esse nimirum eum juvenem, qui cum virgo navigaverat, inque piratas inciderat, quapropter. Num, inquam, ille tuus est servus? Et illa: Ni me fallo, ipsissimus est: at interrogare non audeo, nec tutum videtur. Cui ego: Id mihi negotii relinquito. Nec mora, juvenem convenio; & quis esset interrogo? Ille cum patrium sermonem audiret, magnopere lætatus, Italus, inquit. Cui tum ego: Gaudeo, quod eadem nos patria tulerit, eundem aërem spiravimus: verùm qua ex Provincia? Et ille. Brutius, Crotone natus. Tum ego: At quis te huc casus devexit? num in piraticas manus venisti? Ille verò: Divinasti, inquit. Tum ego nihil dubitans quin Drusillæ famulus esset, jubeo nos domum sequi, habere quædam, quæ ipsum intelligere operæ pretium foret: ad Drusillam verò: Bono sis animo; ille tuus est famulus. Ut nos recta domum recepimus, in secretius cubiculum ingressi, servum intuens. Estne, inquam, ista tibi facies nota? Et ille: Etsi non nihil immutata, inque virili veste sexus lateat; & mea me fallat opinio, illa mea domina Drusilla est. Cui ego: Illa ipsissima est: quod ut audivit, ingenti perfusus gaudio, tenere lacrymas vix potuit, subitusque ad deosculandos pedes accurrit. Nec minor sanè Drusillæ lætitia fuit, recepto præter spem famulo, insignis fidei, & cui ipsa, etsi invita, calamitatem creaverat. Postquam mutuis gaudiis modus factus est aliquis, quo ca-

su

su Alexandriam petiisset; & suine juris, an sub alterius potestate esset? interrogo. Tum ille ita exorsus, totius rei scenam compendio enarravit: Mauro homini cui à piratis venditus fui, uxor erat Turcici generis, & ea non inelegans: quæ virum, & ore, & moribus turpissimum nullo modo ferre poterat: nec aliud quotidie, quam illius fatum, non optabat modo, sed meditabatur etiam, si potuisset. Ut ego domum veni, inque me illa oculos coniecit, cœpit illico me humaniter tractare: cumque vir aberat, summam in me benevolentiam affectabat: quæ cum servi conditionem excederet, suspecta mihi erat: verebar enim ne illa impudico amore exardesceret: quapropter, durius agebam, & que blanditiis illius magis, quam à domini minis cavebam. Nam cum à puero, ut meæ dominæ satis notum est, honestè educatus essem, & quam maximè ab illicitis voluptatibus abstinere didicissem, nihil magis, quam pudicitiae primum, mox fidei, quod plerumque usu venit, jacturam facere pertimescebam. Quodam die, quo herus in villam cum amicis diverterat, cœpit illa blanditiis me primum tentare: mox aperta vi. Ego etsi totus inhorruissem, ne tamen furentem illico exasperarem: non esse id ejus loci, nec temporis: nec licere illi tantam viro injuriam irrogare: neque illud sine Numinis vindicta, neque hominum fieri: recogitaret animo, quam turpe futurum si resciretur: neque id agendum, quod summo probro, summoque capitis discrimini cessurum. Illa cognita mea constantia, rem distulit: me tamen pecunia, quæ vehementissimus apud homines stimulus, donavit: & hæc, inquit, redemptionis pretium esto, Ego nolebam accipere: mihi que gratius sub servitute futurum, quam male partis libertatem adipisci. Illa exasperata, totaque ira fervens; Mea, inquit, non domini, ut tu falso existimas, hæc est. Et quæ mea sunt, non cui voluero dare licet? tene, nam si renuas tibi capitale futurum pro certo habeas. Tum ego iram furentis timens: nam fœmina, & amante irritata, nulla fera nocentior, pecuniam accepi: erant centum aurei. Sequenti die ad demandatum mihi à domino negotium domo egressus, in foro italum offendi, qui ex Gallica navi, quæ in anchoris stabat, mercimoniorum causa descenderat. Hic cum me ex vultu, ac sermone Italum esse cognovit: quis essem? rogat, & quo illuc casu advenissem? Cui ego tragædiam omnem narraui. Ille misericordia, quæ facili recordatione malorum excitatur, statim permotus, spondet me Gallica ea navi abdueturum: idque futurum tutò, si postridie ad litus ad certum locum, ad quem rari accedebant, sub vesperam venissem: fidemque suam Sacramento

firmat.

Quæ Drusilla
famulo in servitute
succidit, equatur, &
quomodo factus
Liber.

firmat. Ego tanta plenus spe domum redeo. Vix pedem intuli, cum nuncius è villa ægrotare dominum attulit: & ut credo ex nimia crapula: & ne morbus ingravesceret, in eadem villa substitisse. Id ego divinitus factum duxi, ut facilius occasio evadendi mihi foret. At hera id sibi commodum ad explendam voluptatem rata, cœpit me arctius urgere. Ego, cui fixum animo erat, lucem vitæ potius, quam pudicitiae nitorem amittere, negare cœpi: ne verò rem in ultimum statim discrimen adducerem (cum remedium uti licet, adhibere prudentis est) lenire eam variis rationibus conatus sum. Expectaret, si quid viro humanitus accidisset, tum sine noxa fieri posse, quod in presentia culpa non vacaret: nec licere alienam calamitatem in proprium commodum vertere, sibi quæ voluptatem, ex viri malo quærere. Tum illa, quasi furia, in iram exarsit, & minaci vultu, nec sine fremitu: Vide, inquit, quid facias; scio equidem me ab injuria vindicare: atque ita indignabunda è meo se conspectu subduxit. Hoc loco Mecenas: Miror, inquit, hominis constantiam, quam in servo difficile reperies. Cui ego: Tanti est à puero virtuti assuescere: & qui sanctè, honestèque educati, & si servi, liberum animum gerunt. Ità vero, tum ille: nec facile ea virtus flectitur, quæ altius radicem fixit. Sed quid tum postea? nam tam curiosa res est, quam quæ maximè. Mane cœpit hera, ajebat famulus: me iterum blanditiis appetere: & accipe, inquit, dure, & ingratis, simulque alios Laureos portexit. Ego quoniam ad rem, quam machinabar, faciebant, libenter accepi, quod illa benè interpretata, jubet me sequi: cum statim nuncius alter adfuit: quæ jubebatur ipsa, illico ad virum proficisci, qui non bene se habebat. Illa lætata nuncio, nam brevi obturum sperabat, extemplo parvit; meque cum ancilla Maura domi subsistere jussit. Quantum id mihi gaudium, quantam lætitiā attulerit, haud verbis explicare queo; imo ingentes animos ad fugam addidit: quippe non humano id consilio factum, sed divino evenisse putavi: sunt enim miseræ curæ Deo, & perire sine auxilio Superiorum, nequeunt innocentes Fateor: nullus eo die longior mihi visus, nec quidquam, quam fuga in animo erat: tandem ut exalbuerat, ad locum pergo: qui solus omnino erat: at neque Italum inveni. neque Cymbam ullam in vicinia animadverto. Quocirca angi animo, ac pene de salute desperare cœperam, inque meum caput jam atrocia omnia imminere: nimisæque me fiduciæ damnabam: cum è navi, quæ non longe erat, cymbam ad litus concitatissimo cursu venire conspicio, qua visa erectus spe, ac pene exortus sum: adfuit brevi

Miles in servo
Pudicitia.

LIBER SECUNDUS: 137

brevi amicus, meque accepit, atque in navem duxit. vix
conscendi tum eductis anchoris, prosperoque vento exorto,
Alexandriam venimus: atque hic tertius dies est, Verum
ut hæc dicta, Barnam perventum: relictoque hic Mecœ-
nate, nos Neapolim, perreximus.

Libri Secundi

F I N I S:

S

VERIS

VERIS HERCULANI LIBER TERTIUS

CAPUT PRIMUM.

*Dum apud Mecænatem versamur , iter Alexan-
dria Italiam versus , quæque in eo acci-
derunt , enarrata .*

*Iter Italiam
versus describi-
tur .*

Uodam die dum ego , & Lælius apud
Mecænatem essemus : ita ille ad me :
Sæpe te interrogare in animo fuit , at
fallente modo memoria , modo ad alia
digressi , sæpe etiam omisi : nunc quan-
do , & memoria suggerit , atque ab
aliis rebus liberi , atque expediti fu-
mus , occasiunculam non negligam :
quid tandem in reditu tuo , dum
Alexandria in Italiam remeares , curiosi accidit ? nam si
meministi , ea in urbe profectiorem in patriam adornabas ,
Cui ego : Memini quidem : & sæpe etiam reliquum illud
navigationis ad te narraturus veni ; sed ad alia è vestigio
digressi , quod primum in animo propositum erat , pertran-
sivi : faciam igitur nunc tibi satis , remque ad umbilicum de-
ducam . Tum Mecænas : istuc expecto . Et ego : Ubi Gal-
licus

licus myoparo, quem ibi operiebamur, ad navigandum instructus, atque in promptu fuit, Ac meti vale diximus. Sed quantis me lacrimis bonus senex dimiserit, haud verbis explicare queo, certè non tantas pro filio effudisset: usque adeo roboratus beneficiis amor, ævoque inveteratus, naturæ non cedit: interdum etiam exsuperat: & ubi bonam naturam indolem collocavit, nihil est, quod desideres: deinde ut mutuis aliquantulum lacrymis temperatum est, mihi omnia fausta ominatus, viatico affatim oneravit: nec ullis adduci precibus potuit, ne adeo in nos profusus esset, imo perpauca ea esse, aiebat: seque mihi omnia debere: & si ampliores fortunæ desiderandæ, id eò spectaret, ut largissime me donaret. Hoc loco Mecœnas: Utinam, inquit, ita omnes memores beneficiorum essent, & eam nacti à parente natura indolem: nihil in hominum vita expeti ad felicitatem posset. At vitiatum semel caudice comuni labe, id frustra desideramus: non enim prudens is est agricola, qui cariola è stirpe optimos fructus expectat. Sed perge tu porro. Tum ego: Divulsus non sine vi ab Achmete, navim comitibus Drusilla, & famulo conscendi: expansisque illico velis. Alexandria excessimus, totique Ægypto vale diximus; ventus, qui principio vela impleverat, erat Auster; quo brevi Rhodum, aut Cretam tenere sperabamus. Sed ea nocte, quæ profectionem secuta est, Libico maris imperium Auster concessit: qui ut ejus natura est, cœpit vehementissimo flatu perfurere, seque in Occidentem paulatim flectere: nosque ab instituto cursu deflectere, inque Cyprum clavum dirigere cogebat. Id mihi & si cuperem quam citissime patriam revîsere, non tamen omnino ingratum accidebat: tanta cupido erat novas terras, novos populos perlustrare: & eam præcipuè insulam, de cujus celebritate multa in scholis didiceram. At hæc spes brevi præcisa: iterum enim sibi Auster maris arbitrium vindicavit: quod ubi victor obtinuit, Libonoto concessit: quo secundo in puppim perflante, cum Rhodum nos pervenisse crederemus, Carpathum tenuimus, quod quidem pergratum mihi accedit: nam eo in portu Turcica classis inauthoris stabat: erant XL. triremes, & naves XVIII. quæ Sporadibus perlustratis, ad Creticum bellum contendebant: ibi vero Rhodiam classem VIII. rostratarum, & Africanam, quæ ex Tripolitanis navibus, Tunetanis, ac Mauricis coustabatur, in dies expectabant, Hoc loco Lælius. Quo bono Nomine ex barbarorum unguibus tutò evasisis? Cui ego; Cum sædus Gallos inter, ac Turcas initum esset, nos utpote socios benignè admiserunt. Imo in Prætoriam unà cum navis præfecto contendimus

Classis Turcica
in Carpatho ad
Creticum bellū
contendens.

Unde prover-
bium Carpathii
Lepores

dimus, Turcicum Archithalassum invifuri: cui monuscula etiam attulimus: qui humanior, quam cæteri barbari, nos affabiliter exceptit: plurimæque nos de Alexandria interrogavit; & si Cythæum, aut Cydoniam peteremus. Præfectus vir peracutus, & cautus: Negavit se per ea loca transiturum: mox ubi dimisit, geminis vervecibus, & panibus aliquot donavit: deinde obtenta facultate, universam insulam perlustravimus: curioseque rogitabam, si adhuc ex jis leporibus soboles esset, qui aliunde advecti, tanta sæcunditate creverunt, ut indigenas aliò commigrare coegerint: unde factum adagium Carpathii lepores, ubi quis hostem domum admiserit: verum adeo inscia in temporis ea gensest, ut ne nomen quidem proverbii teneret: imo tanta in universam Græciam, ex quo Turcicum sub jugum missa, ignavia, atque inscitia irrepsit, ut in Græcia Græciam quæras: tantaque obsita barbarie, ut meritò quidam dixerit *ἡ βαρβαρότης ἐν τῇ ἐλλάδι* usque adeò verum est humanis artibus, ac liberalibus disciplinis ingenia mitescere; quæ si desint, efferari. Ita vero, tum Meccenas: sed quid tum postea? Cui ego: Lustrata insula, vela fecimus: placuitque Septentrionale Cretæ latus præternavigare, ne ad Australe descendentes Africanam in classem incideremus: cujus occurfus, cum illa plerumque ex piratarum colluvie, ac desertorum sæce coalescat, apud quos nulla fides, sædera nulla, non satis tutum videbatur: id mihi ex animi sententia evenit, summo etenim opere avebam Ægeum mare tot terribis sparsum, tot consitum insulis perlustrate: & spes etiam erat, fore ut Venetam classem obviam haberemus, quam ad Cithera stare in anchoris rumor apud Turchas percubuerat. Secundo igitur vento, qui æstivo ex Oriente spirabat, navigantes, brevi salutata ex longinquo Astypalea, Zephyrium promontorium transmisimus, deinde læva Diam insulam, mox verò dextra Theram, & Thiresiam pretervecti: in Venetum lembum instructissimum, remigioque pene volantem, qui Cytheum petebat, incidimus. Veneti ut ex vexillo Gallicum Myoparonem esse deprehenderunt, illico ad nos properaverunt, & salute militari more data, atque accepta; unde solveremus, & si quid de Turcica classe accepissemus, interrogant. Nos Alexandria solvisse, Carpathioque in portu Turcicam classem conspexisse, respondimus. Et illi: Venetam classem ab Citheris in Milum profectam. gratumque Archithalasso futurum, si eum in portum diverteremus: quæque de Turcis comperta haberemus, illi exponeremus: hominem esse humanissimum, nosque benevole excepturum. Nilum præfecto, nec non & reliquis, qui
in

in navi eramus, hanc Venetis, per quorum portus crebrò navigabat, gratiam facere: quapropter obliquato aliquantulum velo, Melum contendimus. Ventus, qui commodè perflaverat, multum se sub vesperam remisit, quo factum, ut parum ea nocte navigatum sit, primo mane reslantibus iterum auris, velum paullo vehementius urgentibus, meridiem circiter in amplissimum Meli portum intravimus. Classe illico salutata, Venetum Prætorem adivimus: qui [nos] affabiliter excepit, cunctaque de Turcis à nobis cognita edoceri voluit: quibus enarratis, perhonorificis verbis dimisit: nos quod reliquum diei supererat, in lustranda Venerorum classe consumpsimus. Hoc loco Mecœnas sic me interpellat: Quæ melior, atque instructior visa, Turcica ne, an Veneta? Cui tum ego: Utraque, ut verum fatear, erat instructissima, in Turcica plus pompæ, atq, ornatus, plus in Veneta animorum lnerat, cui si tempestive Italorum subsidia advenissent, non dubito, quin egregiam de Barbaris victoriam retulissent. At nos in hac parte peccamus sæpe: & nostro cum damno. Hic Lælius: Merito tu idcirco in Bel-

*Tempestate nova primi procedere in armis:
Festinate, duces; hostemque ad cæpta præite.
Tempestivus erit campi quicumque Magister
Possessor hic victor erit: qui serus, abibit
Re sæpe infecta, positisque inglorius armis.*

Cui Mecœnas: Egredie, Læli, istuc avidè expectabam, ad me vero: quid tum postea? Cui ego: Melo egressi, Cythera secundo vento tenuimus. In quorum litore turrim nobis quidam ex nautis ostendebat, inque ea Veneris olim fanum extitisse, ex quo Helenam Paris rapuisse fertur, affirmabat. Ego illam prospiciens: hinc, inquam, incendium illud exarsit, quo brevi Europa, atque Asia comprehensæ, tanta mortalium clade, & tot annis afflictæ gemuerunt: simulque ea mihi animum cupido subiit, locum propius inspicere: at: vetuit Navarchus: festivè addens, Ne sopitas diu flammæ excitemus: nec malorum refricata memoria suo vacat malo. Igitur Venetis Fano vale dicto, ac transmissio mox Laconico sinu, Tænarium venimus. Hic quoniam ventus velo immoriebatur, visum Navarcho scapham in terras aquatum dimittere: ego Tænariam specum videre pecupidus, in eam statim insili, cumque quatuor armatis in litus contendimus, ad quod ubi applicuimus, in oram scapha egressi descendimus, in qua in hominem ferme nudum incidimus: quem ex oris lineamentis non Laconem eum, sed Italum esse putavimus: nec nostra nos opinio fefellit vix-

enim

Veneris Fanum:
ex quo Helena a
Paride erepta.

enim nos conspicatus, in genua accidens, multis precibus rogavit; ut nobiscum reciperemus; inque Italiam, in quam nos navigare existimabat, deveheremus. Deinde serio admonet, ut quam cito in cymbam reverteremur, eam oram prædonibus passim habitari, qui divino, humanoq; jure contempto, cuncta latrociniis complent, hospitesque denudant: summæque misericordiæ loco habent, si non repugnantes, non occidant: nam si vim vi repellere aufit, atrocissima quæque in victos exercent. Galli cum benè sperare hominem jussissent: sunt nobis, inquiunt, arma. & animi, queis, si veniant, propulsemus. At ego cum rogo, si Tænariam specum vidisset? Et ille, ut qui vetustatis ineruditus, ne vocabulum quidem nosse fassus est. Interea loci, devexæ, jam ætatis Lacæna ad nos venit, pomorum omnis generis cistam benè plenam gerens: & si emere animus esset, rogat. Cui Gallus quidam, qui Grecam linguam callebat, quanti indicaret, petiit. Tum illa: Quanti vis, inquit: brevi igitur transacta res est: mox fontem in proxima valle esse ait nitidissimum æquè, ac gelidissimum, ubi aquari per commodum: pascere item in ea gregem, si agnas à pastoribus, vel lac, caseumque comparare voluntas esset. Tum negante supplice tutum esse illuc se conferre, eos non pastores, sed prædones qui gregem pascere, & solitos illa anu insidias struere; petiere tamen, tanta illis in armis fiducia. Ego cum in promontorio specum quandam animadvertissem, Tænarias fauces esse, per quas ad Inferos iter olim patuisse in scholis audiveram, arbitratus, eò ire pergo: quam non multis passibus ingressus, immanem speluncam, horridamque eam esse video, & perobscuram: quocirca non ausus ulterius pedem inferre, ne revera in Platonis àntro me vivum conderem. Hæc inter, socii ingenti festinatione redierunt: plurima enim turba è proximis collibus effusa descendebat: & ne jam à pastoribus oppressi essent, horum paucitas, atque illorum arma effecerunt: in scapham igitur insilientes ab infami ora paululum recessimus: mox cursu inhibito, expectari parumper placuit, ut quæ ea turba, & quibus adveniret armis, videremus. Nec moratum diu est: venere ad litus circiter triginta partim sclopiis, partim sudibus armati, atque ense Laconico: quos ubi explosis tubis salutavimus, in navim cursum illico cepimus. Hoc loco Mecænas: Ut variant, inquit, humana! ea loca, quæ quondam gente tam culta, & tam sanctis legibus instituta habitabantur, nunc exuta pene humanitate: nihil nisi barbariæ, atque immanitatem præferunt. Sed quid tum postea? Cui ego: Restante iterum vento. Peloponnesum præ-

Specus Tænaria.

præternavigamus : transmissoque sinu Messeniaco inter ultimum peninsulæ promontorium , quod Acutas dicitur , & Thiganusas , atque Oenusas insulas cursum intendimus : inque Mothones conspectum sub diei sequentis creperas pervenimus : qua urbe è salo salutata , bonis Jonium avibus , erat enim summa serenitas , & secundus perflabat Euris , ingredimur . Quo ducente . brevi Strophadas , Harpiarum quondam regnum , tenuimus : id tempus solitarius in his scopulis degit : & partim stipe à navigantibus corrogata , partim hortuli fructibus , herbisq; quas ipse sibi plantat , vitam tolerat , & felicissimè quidem certè . Quem ego Beatissimum omnium duco : ut qui procul à tumultibus , atque humanis fraudibus perpetua pace fruitur : qui si intus ab animi perturbationibus se fortiter vindicet , quod non difficile factum duco , fruetur etiam , quam post fata expectamus , æterna]. Hoc loco Lælius subridens : Vellem te ego in Strophadas amandare , ut felicissimam illam pacem , quam tanti æstimas , obtineas Cui ego : Item libenter . Et scis me , cum datur , relicta urbe , in solitudinem convolare , inque ea me unà cum Musis occludere . Et ille : Scio equidem . Sed in solitudine Surrentina : nimirum in angulo totius orbis amenissimo : in quo quis æstatem non ageret ? Cui tum Mæcenas : Optimè , ac festivè Lælius . Verum talis Parthenii genius , ut etiam in asperrima solitudine vitam duceret tranquillam . Et ego : Si Musis comitantibus sola loca petas , amœna sint oportet : nam horrida fugiunt Musæ , quæ elegantiorum cultum amant : si vero Metanœa comite , in sylvas te conjicias , tum quo horridior locus , eò aptior ad vitam expiandam æternamq; beatitudinem obtinendam . Sed redeamus ad propositum . Strophadibus , & solitario relicto , occidentem versus iter corripimus ; Euroque efflante , brevi Italiam tenere sperabamus : at brevis ea spes fuit : nam exortus ex inopinato vehemens Africus ad Epyri nos litora deflectere coëgit , alteroque , à quo spirare incœperat die , ad Corcyram devexit : id mihi , etsi patriam revifere summo pere cuperem , non ingratum omnino accidit : tantus erat amor novas gentes perlustrandi , atque ea loca , quæ tantum vetus fama celebraverat . inquirendi . Ut portum intravimus , factaque ab Veneto Prætoris potestas descendendi est : in litus insilui , statimque ubi antiqui Alcinoi horti fuissent , & quæ vestigia illorum superessent , indigenam quendam , quem primum obviam habui , inerrogo . Et ille : Nullus , inquit , hic cui Alcinoos nomen , nec quos dicis hortos scio . Cui tum ego : Celeberrimos , inquam , illos , aureisque pomis insignes , quos quondam Alcinoos insulæ rex.

Alcinoi Hortum
Rudera.

rex plantavit, summoque studio excoluit. Tum ille subridens: Somniaris, inquit, hospes. At ego demiratus illius inscitiam: ò ubi, ecclamo, omnis eruditionis parens Græcia! ò ubi cultæ quondam gentes! Hæc inter, Venetus quidam supervenit, & quid perquirerem? rogat. Cui ego: Phæacum horthus, quorum ne nomen quidem apud hanc gentem manet. Et ille: Ne mireris, inquit: obsita omnis barbarie, atque inscitia Græcia est: eruditæque gentis honorem ex barbaria incumbens turbo decussit meque statim ad colles quosdam perductavit; qui præ cæteris pestiti, atque amœnissimis hortis consiti erant: & hic, inquit, extitisse olim Alcinoi hortos, ferunt: qui quoniam aurantium refertissimi, aurea mala protulisse fabulati sunt veteres. Mox his ex collibus ad litus redivimus, & ne ad visendam urbem arcemque eminenti in saxo impositam irem, devexus jam dies prohibuit quocirca gratiis humanissimo viro peractis, in navim redivi, ubi me Drusilla expectabat, cænulaque celebrata, ad quietem concessimus. Circiter secundam noctis vigiliam ingens in navi clamor exortus, quo illico exporrectus, quid esset? interrogo. Qui proxime stabat. Vela, inquit, expandi Navarchus iussit: nam cum Thracius spirare cœperit, non omittendam occasionem duxit: eoque secundo brevi se Italiam venturum sperat. Nec ea hominem spes fefellit, tertio die sub Auroram Brutios colles conspeximus, quos faustissimis mox vocibus salutavimus, propiusque accedentes nos Crotonem delatos comperimus: quanta Drusillæ lætitia vix dici potest. Hic Mecœnas: Credo equidem: quis enim post tot casus, ac tanta exantlata pericula, sospitem se in patriam appulisse summopere non gestiât! Et ipse: At non minori ego gaudio affectus sum, quod paternam in domum salvam miraculo virginem reduxissem.

Et sanè si nihil aliud, magnum me ex suscepta navigatione fructum retulisse arbitrabar, quod nobili loco natam virginem ex penitissima barbaria, totque immanissimorum prædonum manibus, ac tot periculis, sine minima quidem, vel pudoris, vel fidei labe illibatam, ac sospitem parentibus reddidissem: clarioremque meam expeditionem futuram, quam Argonautarum, duce Jasone: qui nihil nisi vanum nomen, & nescio quam arietis pellem, auro ne dicam, an mendacio fucatam retulerunt. Quid enim homini gloriosius potest accidere, quam servatoris vel nomen, vel gloriam sua virtute, suis laboribus adipisci. Hoc loco Lælius: Imo tu Perseo gloriosior: nam ille Andromedam è Ceti faucibus liberavit, tu virginem ingenuam, ac nobilem ex Orco, in quem jam jam casura erat, vindicasti, Cui Mecœnas:

cœnas; Erudite, Leli, ut soles. Sed quid si poetam nostrum Orpheo componamus? non id jure? Imo felicior, tum Lælius: nam ille incautus, quam reducebat Euridicen, amisit: hic ita se, qua prudentia qua constantia gessit; ut ereptam virginem tot per discrimina, ac turbines salvam perduxerit. Quibus ego: Gratias ago, quod glorianti mihi adblandimini. Sed redeamus in viam, nam tempus est, ut de discessu cogitemus. Vix Portum intravimus, cum præmissis famulo, recta ad Drusillæ domum contendimus: in quam ut venimus, virginis parentem obviam habemus: qui reducem filiam ea lætitia excepit, qua redivivam recepisset, & sanè opinione sua talem habuit; ut qui jamdiu è vivis excessisse crediderat. Postea verò quam omnem ex nata historiam intellexit, me filiæ servatorem, suumque maximum benefactorem magnificis verbis appellavit, tot gratias egit, tantis me præconiis, tantis laudibus affecit, quantis maximè potuit. Non intra privatam eam domum se lætitia continuit; sed pervagata per universam urbem fama, ingens Nobilium concursus in virginis domum, eam videre cupientium, reditumque tum ei, tum Patri gratulantium: nec quidquam tota civitate, quam Drusillæ reductio, imò exortus narrabatur. Me vero mirari omnes, celebrare, extollere, inque præcorum heroum numerum referre, quas ego laudes libens devorabam. Ubi vero gratulationibus modus factus est aliquis, ad opiparum prandium concedimus, nec semel inter pocula mihi festis vocibus universi convivæ, & erant plurimi, propinavere. Hæc vero ut dicta, Mecænatem rogo Numquid Neapolim vellet, statimq, una cum Lælio discessi,

CAPUT SECUNDUM:

*Recitatur Galli cujusdam ode, & mox Authoris
carmen Seculare.*

Ad horti prospectum sedebam, & versiculos quosdam, quo limatiores prodirent, radebam, cum Neapoli me Lælius inopinus oppressit: Et Salve, inquit, Mularum delictum. Cui ego: Salve, inquam, meum corculum, statimque eum mecum una sessum accepi: & quid novi ab urbe apportaret? interrogo. Tum ille: Habeo, inquit, quod tum mihi, tum amicis omnibus accidit perquam gratissimum: tibi vero futurum grave haud dubito, scio quippe animi tui moderationem. Sed velis, nolis, audias oportet. Cui ego: Quid istuc tandem est? Et ille: Accipe: Quarinus,

T

rinus,

rinus, scis viri nomen, & eruditionem. Cui tum ipse: Cui non dictus ilas. Tum ille: Humanissimus hic vir oden quamdam, quam ei doctissimus Blanchetus Pictavio misit, ad me Roma confestim transmisit, & ut legerem iussit, cui sine quaeso, ut paream, atque illico recitavit.

Galli cujusdam
ode ad Parthe-
nium.

N. Parthenio G. S. I.

Poeta Clarissimo Neapolitano

Cum Philippus Dux Andegavensis Rex Hispaniarum
renunciatus esset.

O D E.

Partheni, nostra sine te Camæna.

Frigeant: Clanus sine te moretur

Flexiles undas: sine te resistat

Pensile plectrum.

Obstupet Phœbus novitate rerum,

Hinc, & hinc sacri stupuere fontes

Nescii cursus: nova lux Olympo

Orta refulget.

Neapolim insistit nova stella cælo:

Hesperia splendet Cynosura regnis,

Ante non visa, & Pbarus hospitalis

Dat nova lucem.

Æmulum Solem patitur. creatque

Ludovix: clarum sociare lumen

Impigri Soles, parilesque cælo

Fœdere gaudent.

Vidimus Solem: radiis coruscat

Pictonum tractus, faciemque candor

Congener signat, sedet eleganti

Gratia fronte.

Partheni, cedit tibi Musa plectrum

Magna nam doctus celebrare versu,

Bellicas artes resonat, daturus

Grandia pralo.

Scribe Regnantera Hesperia Philippum,

Scribe concordem populos beantem;

Scribe bis dena imperio potenti

Sceptra regentem.

Helmus auritus fidiura canoros

Audiat cantus, Citharamque Males

Audiat ponto: Teretisque saxum

Audiat arcis.

Plaudat Etruscum mare, plaudat æquor

Adrianum, & Parthenope canenti

Acci-

*Accinat vati, emeritumque summis
Inferat astris.*

Ut recitavit: Bona verba, tum ego, & tota poëtica, At
Lælius. Sed, quando tantus te vir excitavit, ad magna te
accingas, oportet. Cui ego: Satis, superque lusimus, ut an
Navalia bella absoluturus sim, plurimum dubitem. Ad Hi-
storiam, ut scis, animum applicui: & de hac etiam in an-
cipiti est animus: adeo diminutæ corporis vires. Tum il-
le: Ne tam cito animo despondeas; revivisces Surrentino
in Elyfio illo tuo, cujus aër potentissima tibi panacæa: cu-
jus ope morbus omnes expellas. Cui tum ego; Non infi-
ciar, sed elapsos jam annos revocare non potest. Tum Læ-
lius; Ut Nestoreos vivas annos, Superos rogo, quæsoque:
& si placet, ut de nostris addat tibi Juppiter annos, pre-
cor. Sed quid istuc, quod inter manus est: Cui ego: Car-
men sæculare, quod nuper habui, & ut limatius iterum,
prodeat, ad trutinam revocabam. Et ille: Quæso, ut recites,
nam cùm habuisti, morbo regio præpeditus, non interfui.
Cui ego: Cantabo libenter, ut si quid minus placet, admo-
neas, atque illico de scripto cantitavi.

CARMEN SÆCULARE

INNOCENTIO XII. PONT. MAX.

D I C T U M.

Parthenii Car-
men Sæculare
Innoc. XII, P.M.

Hic ego non Musas, vatum commenta priorum
In mea ab umbroso deducam carmina Pindo.
Nec te per rigui pascentem flumina, Phœbe,
Amphyli quæram, vel in Actæo Arachynto.
Haud equidem sacros ficto de fonte liquores
Haurire est animus, nec inani nomine pasci.
Te Virgo, summi genetrix veneranda Totantis,
Ausim, si tantum fas est, accersere cœlo.
Tu, quæ purpureo fulges circumdata Sole,
Et stellis redimita, facique innixa bicorni,
Divorum regina, hominumque incedis: & omnis
Te circum Aligerum pictis exercitus alis
Fundit, observans, tua jussa explere paratus;
Tu Nati, tu Patris amor communis, & Auræ
Ætheriæ, nostrique salus, spesque unica Mundi,
Divinos fontes, & dii carminis œstrum,
In nostros infunde animos, numerosque ministra
Æquales operi; quando nova secla paramus

T 2

Dicere,

Dicere, quæ Summus pacato condere mundo,
 Magnanimis jamjam INNOCENTIUS apparat oris:
 Ac toto in terras deducere gaudia cœlo.
 Tuque adeò, magni quem secli Fata pararunt
 Authorem, Romane Pater, cui cernuus uni,
 Per te pacatus, terrarum flectitur Orbis,
 Huc adis, patrioque, precor, da carmina vati;
 Ut canere à superis per te data munera Divis,
 Sparsaque per cunctas cœlestis gaudia terras;
 Utque tuas possit laudes, tua nomina ferre,
 Quà nitidus primo consurgit Lucifer ortu,
 Quaque idem fuscus jam Vespere mergitur undis.
 Jam circumflexo centenis cursibus orbe,
 Venturi Parcæ texebant flamina secli:
 Tempore quo Superis mos est antiquus, Olympi
 Sydereas aperire fores, atque alta Tonantis.
 Atria, solennes & circum ducere pompas.
 Utque ipsi pariter (largiſſima dona Deorum)
 Spectaculi in partem tanti, pompæque venirent
 Mortales, soliti in cunctas diffundere terras
 Gaudia, lætitiæque, & amicæ munere Pacis.
 Et jam purpureo properabat lumine Phœbus
 Pandere Divorum stellantia limina, & annum,
 Annum expectatum, votis & mille petitem,
 Auspicio ordiri læto, cum summus ab arce
 Ætheria Pater in terras sua lumina fixit,
 Visurus, quæ fata hominum, qui rebus inesset
 Terrenis color, & qui agerent mortalia casus.
 Sed vix divinos oculos, vix arduus omnes
 Per terras circum mentem, perque æquora flexit,
 Cum totum densa immerſum caligine Mundum
 Prospexit, scelerumque alta cuncta obsita nocte.
 Namque novis odiis, odiisque incensus avitis
 Tartareus Pluto, Stygiis è sedibus omnes
 Per totum pestes vitiorum immiserat Orbem.
 Quas inter discissa nigros Discordia crines
 Prima volat, spargitque faces, atque undique vasta,
 Irritans populorum animos, incendia sufflat
 Bellorum, sociosque in mutua concitat arma.
 Hinc latè exultat Mars impius, aspera miscens
 Prælia: concurrunt gentes, quæ pace quietæ,
 Jam dudum patrios versarant vomere campos:
 Inque vicem cœdes, & tristia funera portant.
 Omnia miscentur, jaçantur turbine ab uno
 Omnia, jusque datum sceleri, perversaque sacra.

Quæ

Quæ cùm prospiceret summo regnator ab axe;
 Ingemuit, casus hominum miseratus acerbos.
 Atque hæc divino dedit ore; Tot horrida fluctus
 Martia luctificos tempestas movit, & omnem
 Europam subvertit atrox furialibus undis.
 Nimirum tantos mortalia crimina luctus
 Per tantas meruere neces: gens impia pœnas.
 Promeritas luit, & proprio se sanguine pascit,
 At fragili quoniam generi miserescere nostrum est.
 Æmulaque inferni calcanda superbia Ditis,
 Succurram tanto iactatis turbine rebus.

Quæque una exortos valeat sedare tumultus,
 Atque suam Mundo faciem, priscumque decorem
 Reddere, sydereo demittam à vertice Pacem.
 Quæque piet populos, & noxas diluat omnes,
 Addam olli comitem Pietatem: operisque minister
 Præclarus tanti quique aurea secula condant,
 Sit, qui Romanæ dignatus honore Tiaræ,
 Terrarum regit auspiciis melioribus Orbem.
 Hunc etenim, cui munda dedit cognomina virtus,
 Delegi prius ipse, sacra quàm sede locarent
 Unanimes consensu homines; ut scilicet alto
 E cœlo Pacem redeuntem, munere nostro,
 Atque unâ acciperet Pietatem, Orbemque paret;
 Atque novi in terras exordia duceret ævi.
 Idque etiam sacris prædici vatibus ante:
 Nimirum ut gentes cunctæ, populique tenerent,
 Quæ summo præstanda viro reverentia, iussit.

Hæc secum nitidi fatus moderator Olympi,
 Aligerum è tantis accersit millibus unum,
 Magna Patris Magni cui terris nuncia ferre
 Concessum: passis Euro velocius alis.
 Ille volat, folioque assistit iussa paratus.
 Accipere: ætutum placido olli sic Deus ore:

Vade, age, Rômuleos in colles dirige cursum,
 Atque hæc Pontifici defer mandata Latino:
 Me tandem cœlo Pacem dimittere ab alto
 Decrevisse: cui Pietatem adjungere, & omnem
 Virtutum insignem cœtum, sententia menti est.
 Ipse choro sedem tanto, & solemnina sacra
 Digna paret, Latio gentes purgamine lustret,
 Conciliet reges, decernat fœdera, placet
 Iratos populorum animos, nexuque sub uno
 Alliget, & Scythicos in fines bella releget.
 Illum ego, virtutes, reliquos quibus eminet omnes

Morta-

Mortales super, aspiciens vim scilicet Æqui,
Candoremque, Fidemque, & Religionis amorem,
Ac mites animi sensus, mentemque benignam,
Pauperibus qua semper opem largitus amicam est;
Iamdudum è tantis elegi Heroibus unum.

Hæc ipsa ad rerum præclara, & grandia facta:
Scilicet ut magnus Pater effet; & arbiter Orbis,
Venturique auctor seculi, Pacisque sequester,
Atque sator Pietatis, & illo ut Principe cuncta,
Expulsis longe Furiis, & Dite fugato
Claustra sub inferna, antiquo reddantur honori.

Hæc Pater Omnipotens: confestim nuncius ales
Præpetibus cursum pennis rapit, & secatur altum
Æthera, diffugiens, nitidum ceu fulgur; & alis
Dispulsus paribus latè circumsonat aër.

Et jam descendens Eoo à cardine summa
Attigerat Tauri fastigia: jamque Chymæram
Deferit, & monstrum, monstrique incendia ridet.
Mox volat Ægeo, sparsasque in fluctibus altas
Despectat Sporades, Cycladesque, & Gnoëtia regna;
Spectat, & Eubœam, & toto jam gurgite mensa,
Pelion approperans, altumque interfecat Oetam.
Quos cum prospiceret, placido dat talia risu:
O claros ausus, & grandia cœpta gigantum!

Hinc se Parnassi geminata in culmina librat:
Et Pindum læva, fortunatosque recessus
Musarum, & Phœbi, dextraque Heliconæ relinquit.
Nec mora fulmineis pulsata Ceraunia flammis
Jamjam succedens celer occupat: inde profundum
Jonium cursu tranat pernice: propinquam
Mox tenet Hesperiam: perque alta cacumina longi
Sub paribus pennis delabitur Apennini.
Ilicet & vasti dimensus culmina montis.
Se tandem sacro Tarpæi in vertice sistit.

Tempus erat, quo blanda rosas Aurora coruscis
Se comit, jam prompta mari consurgere, & Orbi
Optatum deferre diem prænuncia Phœbi:
Cum Pater è thalamo surgens Romanus ad aram
Se flectit, funditque preces: & Numina toto
Pro grege sollicitus, pro sponsa exorat: ibi ales
Summo missus ab axe supervenit, & jactat ore
Talia divino: Superi me rector Olympi
Ad te, Magne Pater, demisit: & illa referre
Jussit, agenda tibi quæ sunt, quæque ipse misertus
Fata hominum optasti iamdudum supplice voto:

Nimirum

Nimirum afflicti pacem concedere rebus,
 Atque omnem lustrare gregem, Mundumque piare
 Carminibus, sævi quæ multa licentia Martis,
 Et rabies hominum, & diri furor intulit Orci:
 Atque futura ævi primordia condere, quæ jam
 Concordes auro subtexunt ductile Parcæ.
 Ergo age, quandoquidem tantarum ad munera rerum
 Te Pater Omnipotens delegit, & omnia volui
 Sub pedibus, vertique tuis mortalia jussit.
 Numinis i magni divina ad cœpta minister:
 Junge animos regum, populorum pectora flecte:
 Da pacis leges, mala crimina dilue, seclum
 Conde novum, cunctisque viam sub sydera pande.

Hæc postquam roseo effatus dedit aliger ore,
 Se subito, expansis in cœlum substituit alis.
 Quaque viam secuit; fax lumine clara refulsit:
 Atque aër circum dio spiravit odore
 At Pater Aligeri summo dignatus honore,
 Illicet aggreditur magni mandata Tonantis.
 Explere, & finem tantis imponere cœptis.
 Ergo ubi Sol fulcis, rediens auratus ab Indis,
 Extulit Oceano currum, lucemque revexit,
 Tarpejam in sedem sacrum de more Senatum.
 Imperat acciri: confestim murmure facto,
 Acciti veniunt Patres, diumque subintran.
 Limen, & auratis se cuncti in sedibus aptant
 Hinc postquam silvere, throno sic inquit ab aureo.
 Tum Pater, & lætis implet sermonibus aures:

Quod precibus multis, dudumque optavimus, illud
 Nunc tandem Omnipotens folio miseratus ab alto,
 Annuit: & Pacem mortales visere rursus,
 Et secum Pietatem unà deducere Olympo,
 Cumque novo jussit diffundi gaudia seculo.
 Quare agite, hæc mecum molimina grandia rerum
 Suscipite, in partemque operis succedite tanti.
 Hæc ubi, qui pulchra sunt majestate decori,
 Quique tonant acri eloquio, ingenioque potentes.
 Deligit, ut magnos ad reges sacra reportent
 Mandata, & dictis animos ad fœdera flectant.
 Utque, jubente Deo, deponant arma, furoremque
 Et tandem à prædis, ignique, & cæde tenentes,
 Conjungant socio se fœdere, seque vicissim,
 Depositis odiis, puro amplectantur amore,
 Fœdataque pient fraterno sanguine dextras:
 Ipse sed interea solennes ducere pompas

Molitur,

Molitur, condenda quibus sacra secula Mundo
 Auspiciis Divum magnis, atque omine læto,
 Ordiri incipiat, sacrisque insignibus ornet.

Est Vaticani clivoso in vertice collis
 Regifico moles sumptu. luxuque superbo
 Instructo, & summo Divorum sacra Tonanti,
 Magnum opus, & regni pro majestate Latini.
 Quo nil Roma potens, nil majus jactitat Orbis,
 Magnorumque ferax operum generosa vetustas.
 Nec quidquam Romana colit sacratius usquam
 Religio, & magni clarescit nomine Petri,
 Marmoribus surgit niveis, variataque saxo
 Barbarico, Numidaque excisæ à rupe columnæ.
 Longa laboratis quicis projectura coronæ
 Capitulis super incumbit, circumque recurrit,
 Incingens templum, sculptura insignis, & auro:
 Altera Divorum quo non est ditior ædes.
 Vasta sed in cælum testudo attollitur, alti
 Æmula Soractis, vel nubiferi Apennini,
 Stellatumque ferit stellato vertice Olympum.
 Concava depictis Divum nitidissima signis,
 Quæ spirare sua sub imagine, viva colore
 Nativo credas, fulvoque ardere metallo.
 Quo vestita tholi fastigia summa superbi,
 Atque extrema simul confinia, quæque figuras
 Appietas inter spatia interposita nitescunt.
 Clarum opus, & factum se dicere posset Apelle.
 At verò insculptis circum convexa renident
 Marmoreque, statuisque: & cælo insignia docto
 Ampla fenestrarum fulgescunt limina, & arcus
 Magnifici, cardoque auro variatus: & omnis
 Ex opere insigni moles externa superbit.
 Ut Polycletea se natam dicere dextra
 Posset, & astrifero similem se fingere Olympo.
 Huius ab augusto Romani limine templi
 Dum sacra Pontificis vox intonat, alta Tonantis
 Redduntur populis, totique oracula Mundo,
 Sancta hic Religio cultu veneratur avito
 Regnatorem Orbis, Divumq; hominumq; parentem;
 Atque adolet pia thura: patrumque è more vetusto
 Mille sacerdotes persolvunt sacra: Supremo
 Inque cruenta Patri mactatur victima Natus,
 Natus, quo cuncti sunt Servatore redempti
 Mortales, propria noxa, noxaque paterna.
 Huc reges sua dona ferunt, huc cardine ab omni

Terrarum

Terrarum populi venientes vota resolvunt.
 Omnes hic gentes divino fonte lavantur
 Sordibus à cunctis; animisque, & corpore mundæ
 Instar olorini canescunt altis, astra
 Ut volitare super. numerumque augere beatum,
 Cumque ipso regnare Deo per secula possint.

Augusto in templo binæ sub cardine valvæ
 Vertuntur solido, nitidoque ex ære rigescunt.
 Quarum perpetuò cunctis hæc una patefcit,
 Numen adoratum quotquot delubra subintrant.
 Altera centenis ubi magnus cursibus annus
 Incipit, atque novo conduntur secla metallo,
 Pontificis Magni dextra referatur; & illa
 Quotquot templa petunt quocumque è litore Mundi;
 Ac sacra Romano peragunt de more, piantur
 Criminibus, vitam quæ commiserere per omnem:
 Atque iter ad Superos sibi tutum, & Olympia regna,
 Ad quæ progeniti magno sunt munere Divum,
 Lætea per nitidi pandunt vestigia Cœli:

Ergo ubi jam tempus, composito fœdere, Pacem
 Accipere è cœlo venientem, unâque beatum
 Virtutum cœtum, sacraque sub arce locare:
 Scilicet ut magni menses auctoribus illis
 Exoptata novi facerent exordia secli:
 Tum Pater ornari cultu delubra superbo
 Præcipit, & Phrygio vestirier omnia textu,
 Omnia Sidonio fucata ardere sub ostro.
 Et jubet Attalico pariter, Batavoque labore
 Marmoreum splendere solum, cultuque Britanno:
 Inferni flores, ornari floribus aras;
 Balsama succendi, sylvasque ardere Sabæas.
 Quidquid & Ægyptus, quidquid Nabathæa remittunt
 Regna vaporiferi, Persisque, Eoque tellus.
 Ordine sed longo solennes instruit ipse
 Interea ad templum pompas; comitante Senatu
 Purpureo Patrum: quos torque induta corusco
 Nobilitas sequitur: totaque ex urbe Quirites
 Effusi, retrò succedunt agmine longo.
 Ipse Quirinali gradiens spectabilis ostro,
 Et nitidus gemmis, & tempora sacra Tiara
 Tergemina redimitus, & ore verendus, & alta
 Majestate. Deo similis quæ cernitur ipsi,
 Cœtum inter Patrum, turmasque incedit ovantes:
 Pone chorus geminus, geminas divisus in alas
 Subsequitur, citharas, fistrumque, & nablia pulsans,

V

Arte,

Arte, modis, numero, & concordi personat ore
 Divinas laudes, Superosque ad grandia cæpta,
 Auspiciis properare bonis, & adesse secundos
 Supplicat, ingeminansque preces gens affonat omnis.
 Undique septeni festivo carmine colles
 Responsant: & totâ sacro per compita passim,
 Perque vias omnes subsultat murmure Roma:
 Et cantu, cytharaque poli convexa resultant.

Jam sacrum ad templi limen pervenerat agmen
 Purpureum: in binas hic se tum distrahit alas:
 Amplaque per medium fit semita: totaque longo
 Ordine flammæ, pompæque ardente relucet,
 Hæc se Romuleus Princeps ad operta reducit
 Limina, queis sancti capiunt exordia menses.
 Mox veteri de more sacras discindit acuto
 Vestæ fores, referat valvas, aditumque recludit.
 Quo novus auspiciis currat felicibus annus.
 Qui subito festa populi, Patrumque, Equitumque
 Voce salutatus, plausuque exceptus ovanti est.
 Vix diæ patuere fores, cùm lumine claro
 Ingens delubrum complexa est undique flamma,
 Auditusque sonus, validi ceu fluminis æsti
 Disrupta de nube: omnisque à vertice collis,
 Et templum visum est, & subsultare columnæ.
 Mox scindi cælum, cælique à lumine primo
 Aurea Pax rosca, celerique in vecta quadriga,
 Conspecta in terras descendere: cui comes alma
 Assistit Pietas: circum pennata recurrens
 Nobilitas placidis expandit nisibus alas:
 Carminibusque vago levis implicat orbe choreas.
 Quos inter cantus vox hæc audita: Quirini
 Augustum ad collem summo descendimus axe,
 Imperio Patris Magni: qui visere terras,
 Commodumque jubet bello componere mundum:
 Ut longe tenebris vitiorum, armisque fugatis,
 Protinus incipiat seclorum nobilis ordo:
 Aurea quo terris, oris felicibus, ætas
 Perpetuum victura fluat: cunctæque revinctæ
 Interea Furæ, pestesque, horrendaque bella,
 Et fraudes, iræque, antris claudantur Avernis,
 Ast, INNOCENTI, summorum hæc munera Divum
 Virtutes meruere tuæ, te maximus unum.
 Respexit Pater: & facilis tua vota, precesque
 Audiit, & casus hominum miseratus Olympo est.
 Hæc postquam læva cælum de parte serenum

Into-

Intonuit, latèque faces micuere supernæ;
 Continud magnum populorum murmur obortum
 Numen adorantum, tensisque ad sydera palmis
 Promeritas tanto grates pro muere habentum.
 Mox roseo è curru concordì fædere Pacem,
 Et sociam accipiunt Pietatem, omnemque Dearum
 Felicem cætum: & pompa solenne reponunt
 Sede sub extructa, medioque in fornice templi.
 Immortale tuum, INNOCENTII, & grande trophæum:
 Quo non Pontifici Romano illustries unquam
 Ponere venturi poterunt in secla nepotes:
 Visere nec majus, quotquot miracula Romæ
 Ex omni veniunt spectatum limine Mundi,
 Per tantas populi terras, perque æquora tanta.
 Cui liceat vati carmen superaddere; ut omnis
 Hæc tua posteritas dum grandia munera noscet,
 Et meritas referat grates, & laudibus ornet
 Te, nomenque unum, dignosque indicat honores.

Immodico quæstu purgata, & moribus aula,
 Castigatus amor Generis, data jura Nepotum
 Pauperibus: cultus sacris altaribus auctus,
 Aucta fides, reges lustrati, & regna recepta:
 Aurea Pax populis concessa, Orbisque piatus:
 Instructæ moles, nova secula condita Mundo,
 Magnum INNOCENTII opus est, & nobile donum:
 Cui sacer hæc vates monumenta perennia ponit.

Quibus cum finem fecissem, & Lælius probasset, ad alia digressi sumus.

CAPUT TERTIUM:

*Dum in bypathra ad Vesuvii conspectum conseditur,
 multa de illo quæsitæ, cunctaque illius incendia
 breviter recensita.*

SEdebamus quodam mane ego, & C. Manlius in subdiali
 Ambulatione, ex qua amœnus ad Vesuvium prospectus Martialis de Vesuvio epigr.
 patet: ut verò otium falleremus, libellum legere capimus:
 erat hic Martialis; cum autem plurima epigrammata reci-
 taremus, ad hoc tandem ventum,

*Hic est pampineis viridis modo Vesbius umbris,
 Presserat hic madidos nobilis urva lacus.
 Hæc juga, quam Nisa colles plus Bacchus amavit,
 Hoc nuper satyri monte dedere choros.*

V 2

Hæc

Hæc Veneri sedes, Lacedæmone gravior illi;

Hic locus Herculeo nomine clarus erat.

Cuncta jacent flammis, & tristi mersa favilla:

Nec superi vellent hoc licuisse sibi.

Lesbius, Besbius,
& Vesuvius Mōs
appellatus, &
quare!

Nolani male au-
diebant.

Ut Manlius perlegerat, satis inquit, cum hoc poëta: quæramus nunc ipsi erudita, & primò cur Lesbius, & muta-
ta deinde litera, Besbius, & Vesuvius appellatus? Cui ego:
Censent quidam ita dictum à græca voce *Λεσβίων*, & *Λεσ-
βιδίων*, quæ ducta à Lesbii denominatione, quorum im-
pudici mores, obscæno ore loqui sonat. Nec fanè quidquam
hoc monte obscænius putant, cum flammeo eructans ore
evomit incedia: ac fæda illa sulphurei ignis, ac bitumino-
si illuvie universa conspurcat. Alii mores, ipsos notari di-
cunt: quibus circum accolæ, præcipuè Nolani male au-
diebant. Atque hinc illud Aufonii cum de Crispæ libidi-
ne loquitur.

Et quam Nolanis capitalis luxus inassit.

Gyantes sub
Montibus.

Vesuvius etiam
ante Titi rem-
pora exarsit.

Hic Manlius. Num recitatus nuper poëta hanc idcirco
Veneri sedem dilectam affirmavit? Cui ego: Ita enim ve-
rò. Siquidem Osci, qui prima hæc loca tenuerunt, libidine
maximè notabantur: non secus ac Cyprii, Lesbii, ac La-
cedæmones. Nonnulli Besbium à Gygante quodam dictum
opinantur, qui ab Jove ictus sub hoc monte confepultus
est. Etsi alii Alcyoneum hunc vocent. Fixit enim anti-
quitas ignivomis sub montibus Gigantes jacere, quos in
cælum pugnare ausos, fulminibus Juppiter disjecit sic sub
Æthna Enceladum, sub *Ænaria* Typhæum, Mimanta ve-
ro sub Prochyta latere fabulantur. Atq; dedita hinc occa-
sione, ait Philostratus, Neapolitanos Alcyonei gigantis ossa
jactare solitos. Teneo ista, tum Cajus: quare, si lubet, per-
gamus ad alia. Ante memorabilem illam eruptionem, quæ
in primum Titi annum incidit, putasne alias Vesuvium
exaruisse? Cui ego: Aio enim verò; & author est Strabo,
qui floruit Augusti ætate. Siquidem eo tempore summa
montis planities cinere oppleta erat, & saxa in cavernis
ambusta visebantur, quando autem incendium contigerit
non liquet: & alias etiam, sed longo admodum interval-
lo, verisimile oppidò est: etsi ob temporis vetustatem me-
moriam occiderit omnino. Tum Cajus: Id mihi facile per-
suadeo; quis enim conflagrasse antiquitus eum neget, sub
quo antiquissima incendiorum materies continebatur. Sed
numeremus, si tibi gravè non sit, quot post illam Titi,
conflagrationes extiterunt. Faciam, tum ego: sic enim otii
fastidia detergemus. Postquam trecentos, & octoginta an-
nos quievit, ut nullus jam de illo timor incolis esset, ex
impro-

improviso sub brevem Olybrii principatum, tam immenso incendio exarsit, tantam cinerum vim effudit, ut longum terrarum tractum caligine obduxerit: deinde, Theodorico in Italia regnante, iterum conflagrasse traditur, & tam vasto incendio, ut universam Campaniam vastaverit. Deque hac Vesuvii eruptione extat elegantissima Cassiodori Epistola Theodorici nomine ad Faustum scripta, de remissione tributorum, quæ Campani solvere soliti erant. Præterea eo anno, quo Belisarius Neapolim expugnavit, erupit rursus: etsi non tanta vastitas secuta sit: imo plus timoris, quam damni intulit. At major fuit eruptio, quæ anno xvi. Constantini V. accidisse perhibetur: quo etiam tempore, tota Italia, tanta tonitrua insonuere, tanti effusi imbres, tanta fulmina ceciderunt, ut plurimi mortaliū, una cum brutis interjerint: quæ mala non ultimum quidem illud consecutum est, eruptio scilicet Saracenorum in Africam, ac postremum Cartaginis excidium, ea enim malorum natura est, ut non sola in mortales irruant, & plerumque calamitatis appendix gravior est ipsa calamitate. Sed pergamus porro. Anno ab orbe instaurato DCCCCXIII. intercapedine CCCVIII. annorum facta, iterum improvisus immugiit adituque vi referato, universam penè Italiam insolitis flammarum eruptionibus perterrituit. Annis vero uno, & triginta interpositis, rursus sub Benedicto VIII. & Henrico Principe, in vastissimum erupisse incendium multi memoriæ tradiderunt. Hoc loco Manlius: Haud equidem credidissem, tantum irarum in Vesuvio nostro inesse, ut tot vicibus exarserit. Cui ego: sed multæ restant, & nostris temporibus iræ impotentior visus est. Ambrosius Nolanus vir quam maximè eruditus, refert sua ætate Vesuvium montem ignem evomuisse: antea verò quam effervesce cæpisset, teterrimum visum aërem, tantaque insolenti caligine obductum, ut magno cunctis terrori effet: pluresque per dies immani æstu montis viscera efferbuisse; mox ubi ignis vis illa deferbuit, concoctaque materies, quæ intus æstuabat, cinere subrufo longè, latèque pluisse: ut cuncta tenuissima veluti nive obrui: obtegieque cernerentur. Hic Manlius: Memini me apud quendam Auctorem legisse ante hæc tempora anno M. CCCVI. sub Benedicto IX. Pontifice, memorabile incendium contigisse; tenes illud? Cui ego; Ille auctor, ni me fallo, Ænariensem conflagrationem ad Vesuvium transtulit: imo & error est in Chronologia: nam eo anno non Benedictus IX., sed Clemens V. Benedicto XI. successus, sedebat, Tum Cajus: igitur vel Ænaria exarsit? Ita.

Novus Mons ex
cinere congesto.

D. Januarii be-
neficio universa
Campania ab in-
cendio liberata.

Ita verò, tum ego: & quidem anno MCCCII. sub Bonifacio VIII., quo tempore vetustissimarum eruptionum memoria defierat omnino: nam antiquissimis temporibus conflagrasse nulli dubium: tantus vero sulphureus ignis egestus, ut incolas sere omnes unà cum brutis deleverit. tanta item pumicum copia eiecta, ut totum circa mare obtexerit: plurimus verò civis ab his centum millia passuum latè effusus est. Tum Cajus; intelligo: at legi etiam apud Munsterum, nostrum Vesuvium anno MDXXXIX. effervescente iterum sinu, tantum cineris eructasse, ut novus illico mons congesto ex cinere assurrexerit. cui ego: At falsus, bonus cæteroqui author: ea enim eruptio ad Gaurum potius pertinuit, quem juxtà ex Lucrino lacu incendium erupit: atque is mons enatus, qui Puteolano in sinu visitur, cinereusque ab indigenis appellatur. Sed pergamus ad eas eruptiones, quæ hoc seculo acciderunt, & quarum plurimas nos ipsi vidimus: quando senescente jam mundo, succumbere eo morbo, quo absumpturus tandem est, videtur. Et quidem memorabilis fuit illa, & terribilis quàm maximè, quæ sub finem anni MDXXXI. XVIII. Kal. Jan. occurrit: ex quo servata miraculo noi. solum nostra Neapolis, sed universa Campania fuit: tanti eo tempore terræmotus percipere, ut horrendum in modum cuncta oppida quaterentur: tanta cinerum copia, ut ad plures supra terram pedes assurrexerit, ac fata omnia obruerit: tanta ignitorum lapidum, imo rupium, procella, ut arbores, tecta, domus, imo, & ipsas urbes dejecerint: ex cratere autem ignivomo amplissimus sulphuris, ac bituminis inflammati fluvijs, tanto impetu effusus, inque septem mox ramos dissectus, præcipiti in mare lapsu diu defluerit; neque solum obvia quæcumque in terris habuit, exusserit; sed ipso in mari duodecim solidos dies efferverit, fluctusque depastus sit. ex adverso autem montis latere ingens fetidarum aquarum torrens erupit: qui latè effusus, ac bulliens, quamplurima circum loca inundatione fœdavit. Secuto mox anno, Februario mense mirum in modum re-crudit incendium, atq; vastitatis metus renovatus est: tandem manifestissimo D. Januarii beneficio, & nostra Neapolis, & universa Campania, & timore simul, atque incendio liberata. Sed reliqua persequamur. Anno MDCIX. V. Non. Jul. ambusus montis crater emicuit, atque inter immanes fumi vortices, magnam vim cineris, ac lapidum eructavit; nullis tamen concussionibus mons tremuit, nullo igneo fluvio deronuit: quocirca innoxiiis minis exarsit. Hos loco Manlius: Istuc tu certè incendium spectasti. Cui:

Cui ego: Propemodum; eram enim quatuordecim annos natus: sæpiusque in apertum prodivi, ut insuetam meis rem oculis attentius contemplerer. Hanc vero conflagrationem altera secuta est post annos XX. quæ etfi magno mugitu, magna flammarum eruptione cæperit, magno sparsorum cinerum imbre, ad dies aliquot continuaverit, innoxia tamen fuit. Eo me tempore totum in scribendis Nauticis occupatum Vesuvii fragores excitarunt, & meum nescio quid Bellici in animum injecerunt. Hoc loco ita me Cajus interpellat: Num nam ex illo montis incendi o similitudinem illam deprompsisti, quam habes lib. III. statimque versus recitavit.

*Ac veluti ruptis, gremio fervente, caminis,
Ingentes scopulos, & grandia saxa sub auras
Vesbius agglomerat, disjectaque viscera montis
Erigit eructans, & sydera verberat imbre
Saxorum; totus radicibus egeritur mons.
Flammarum erumpunt cunei sub nubila, & ingens
It cælo fumus, latèque obnubilat astra;
Præcipientesque ruunt pice nigra, & sulphure mixto
Ardentes fluvii; rapida flammante flavilla.
Subiectas replent valles: atque omnia circum
Arvaque, litora, & villa vastantur, & urbes..*

Cui ego: ut recitavit: Divinasti, tu quidem Manli: cæterum quoad reliquas eruptiones spectat, duæ aliæ memorabiles subsequutæ, una V ab hinc anno, de qua lego in Æstatibus Surrentinis mentionem feci, altera quam superiore anno vidimus: verùm de his plura dicere supervacaneum. Tum Manlius: Admodum: quocirca ad alia sermonem transferamus: & illud summopere scire aveo, verumne sit, quod ajunt, Vesuvii cinerem in maximis eruptionibus, non solum in Ægæum, sed Constantinopolim usque, imo in Libyam, Ægyptum, ac Syriam delatum; quod quidem Hieronymus Borgius his versibus eleganter scripsit:

*Sensit procul Africa tellus
Tunc ex pulvereis geminata incendia nimbis.
Sensit & Ægyptus, Memphisque, & Nilus atrocem
Tempestatem illam Campano à litore missam
Nec caruisse ferunt Asiam, Syriamque tremenda
Peste: nec extantes Neptuni è fluctibus arces,
Cyprumque, Cretamque, & Cycladas ordine nullo
Per pontum sparsas, nec doctam Palladis urbem:
Tantus inexhaustis erupit faucibus ardor
Ac vapor, Oromedon vomeret cum fervida: iram:
Torri-*

Terrigena horribilis Vesuvina mole sepultus.

Vesuvii Cineres
Constantinopo-
lim usque dela-
ti.

Taxatur Bodi-
nus, qui se om-
nium Historia-
rum, Censorem
facit. Et illustriū
Scriptorum te-
stimoniis Histo-
ria, de Vesuvii
cineribus com-
probata.

An verò hic poëtica usus hyperbole bellissimè lusit? Nam si benè memini, ridet hæc Bodinus, & eo loco habet: poëtarum commenta, & aniles nugas. Cui ego. Haud equidem, poetica hæc somnia, vel fabellæ aniles: ludit ipse Bodinus: qui dum se Historiarum pene omnium censorem facit, tum maximè omnium se censuræ obnoxium exponit. Non enim mentitus est Dio, cuius hæc verba: *Τοσούτου γὰρ πᾶσα πόλις ἐγένετο, ὥς δ' αὖτ' αὐτῆς ἦλθε μὲν καὶ ἐς Ἀφρικὴν, καὶ Ἀσίαν, καὶ Αἴγυπτον.* Non Cassiodorus, vir antiquæ fidei: qui Theodorici nomine scribens, hæc ait: Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque provincias pulvereis guttis complevit, & quid Campania pati possit agnoscitur: quando malum ejus in orbis alia parte sentitur. Non Marcellinus, qui hæc memoriæ prodidit: Vesuvius mons Campaniæ torridus intestinalis ignibus æstuans, exusta evomit viscera, nocturnisque in diem tenebris omnem Europæ faciem minuto contegit pulvere. Non Sigonius: qui addit tanto terrore Constantinopolitanos perculsos, ut Leo Cæsar urbe excesserit. Non tandem Baronius gravissimus author, mentitus est. Hic statim Manlius: Ne quæso, te amplius vexes: satis enim testium est. Sed quæramus, si lubet, qua id causâ effectum sit: nam etsi id præter Naturæ leges fieri potuisse, non dubitem: non tamen ad sacram semper anchoram, & ut ajunt, ad aram confugiendum. Cui eo: Rectè æxtimas, cum enim sua sponte natura suppetit causas, non est ab illa desciscendum. Si ita, tum ille, qua id ratione evenisse arbitraris? Tum ego: Dicam compendio, quid sentiam; aliò enim negotiolum me quoddam vocat. Quia pulvis ille Vesuvianus, qui unà cum fumo effervescentis vi æstus in sublime intorquebatur, levitate præditus quàm facile pendulus in aëre perstabat: perflantibus mox ventis impulsus in longissimas regiones pervolabat: quoniamque à variis ventorum flatibus agebatur, idcirco nunc in Libyam, nunc in Traciam deferebatur. Enim verò, si vicinas in provincias ventorum impetu actus quam brevissimè excurrit: & hujus loculentissimi testes rei sunt, cur etiam non potuit vehementiore, ac continente illorum flatu in remotissimas etiam terras pervenire? Hic Manlius: illæ igitur pulveræ; nubes eo deferebantur modo, quo reliquas versari per aërem videmus. Cui ego: Ita prorsus. Quia verò ille cinis non totus ejusdem levitatis erat, dum ulterius impellebatur, gravior depluebat, levius longius, ac longius agebatur, atque isto modo factum est, ut in

ut in Libyam, Asiamque pervolaverit. Tum Manlius; Istuc satis exploratum, reliqua nunc pergamus agere. Antequam superiore anno MDCXCVIII. qui ob pactam inter Europæ Principes pacem memorabilis in fastis erit: & quem tu eleganti illo carmine, niveo instar lapillo, quod in Autumnis Surrentinis est, signasti; Vesuvius festivis primo ignibus applaudere; mox verò caminis supra modum accensis, mugituque immani, renovare iterum bella visus est: scis equidem ad plures ab litore passus mare subfedis, nec quidquam propius factum, quam naves in sicco confedis: id quoniam insuetum nostro in Cratere, portenti loco habitum: putasne tum aquas per occultos terrarum meatus, in cavernosa montis defluxisse? Cui ego: id mihi verisimile visum: & fore, ut brevi in incendia Vesuvius erum peret, amicos præmonui: arida quippe materia, è sulphure, bitumineque adusta, ea aqua paulatim cæpit fermentescere, tandem æstuans, ac bulliens è summo Crateris ambusti labro, immani illo torrente effusa est. Tum Manlius: intelligo. Verum anne calidus ille, atque adurens imber, qui per aliquot dies latè depluens, segetes omnes fructusque arborum corrumpit, ex illa aqua effectus? Cui ego: Aio enim verò: siquidem densissimus tum cinis, atque humidus depluebat. Ego primo credidi ex Aureo monte, qui supra Stabias est, pluviam illam eo ad nos vento deferri, qui æstate post meridiem oriri solet, & Tropæum dicimus: mox verò, ab monte Vesuvio eructari animadverti, & compertum ab multis habui, qui per ea loca accensis facibus medio in die iterfaciebant. At fulmina illa, tum Manlius, quæ tam crebra, atque horrenda inter densissimos fumi vortices identidem coruscabant, è monte ne erumpebant? Cui ego; Ita verò, ex eo enim halitus ignei ascendebant, qui mox præ frigore coacti in fulmina exardebant: quod quidem vasti incendii argumentum erat: quod & in aliis conflagrationibus, & ea vel maximè, quæ in annum MDCXXVI. incidit, exploratum perhibent. Atque hinc pariter immania illa tonitrua exaudiebantur: supeditante enim Vesuvio materiam, inter fumi, pulverisque nubes detonabant. Intelligo hæc, tum Cajus: At cur illud, quod mihi oppido mirum visum est: ex albicante nimium cinere, confectum tum esse, jamjam desitutum incendium? Cui ego: Id Sículus quidam; qui Æ. h. æo incendio interfuerat, Herculaneis prædixit, & bona spe eos esse iussit: id ego ex eo fieri arbitror: quia cum primo ferveſcunt incendia, præ nimio humore, qui in fumum convertitur, nigræ erumpunt flammæ, niger torque-

A. MDCXCVIII,
Mare ad plures
passus ab litore
subfedit: mox
Vesuvii eruptio.

Ex albicante ci-
nere jamjam
desitutum in-
cendium cogno-
scimus, & quare.

tur cinis : defervente mox igne, siccior materia in album vergit, atque fumus ille albidæ instar nebulæ elevatur : cinisque item albidus est : quod quidem in universis incendiis usuvenit, & videre cuique est. Atque hæc, ut dicta, ad negotiolum me contuli.

CAPUT QUARTUM.

Magnificentissima ville Magni Ducis Etruriæ; quæ non longè à Florentia, in colle, quem Pratolinum Tusci dicunt, sita est, accurata descriptio.

Magni, Ducis
Etruriæ Enco-
mum,

Ejus Villæ in
Pratolino de-
scriptio.

SEdebam cum Mecænate in Agrunda : eratque mecum Lælius, cum Mecænas, quoniam, inquit, in aprico hoc amœnoque projectu ad placidissimas Zephyri auras confedimus, & otiosis esse eruditis non licet, quæso, ut pulcherrimam villam illam, & perquam magnificam, quam te summa admiratione in Etruria vidisse, alias dixisse memini, nobis, qui illic minimè fuimus, ob oculos ponas, ut nostros oblectari animos saltem pictura concedatur. Cui ego : Faciam lubentissimè, tum ut tibi morem geram, tum ut sic quas possum gratias humanissimo Principi referam, qui me se invisentem summa benevolentia complexus. Et sanè tanta in eo humanitas, tanta comitas, ac magnificentia, ut majorem non desideres. mitto mores suavissimos, ac probitatem singularem, quibus ille regium animum, ac vere Magnum exornavit, sed rem cominus aggrediamur. Est igitur in umbilico Etruriæ, quæ hæc ad Apenninum vergit, amœnissimus quæ positu, quæ prospectu locus, cui ab amœnitate, ac pulchritudine inditum ab indigenis nomen. in eo villa regio planè sumptu, ac structura mirabili ædificata : duo illam nemora hinc, inde præcingunt : jucundissimi circum colles frondenti veluti ferto coronant : ampla planities ante regias ædes, quæ dextrâ assurgunt, extenta, jacet : ex qua per geminos gradus, qui in apertum palatii vestibulum marmoreo præcinctum balaustro, terminantur, in easdem ædes viridi præcinctas prato, conscenditur. In angulis geminæ turres, geminis obeliscis exornatæ, in quibus vigiles stationem habent : antica ædium pars, ac principalior, ad septentriones convertitur, altera ad meridiem convergit. Hoc loco ita me Mecænas interpellat : Quot passuum millia Florentia locus abest ? Cui tum ego : Ferunt V, non amplius. at mihi longissimum iter visum est : ni forte Florentina miliaria plus justo longiora nostris sint :

sint. sed redeamus ad magnificentissimas ædes. in illorum conspectu amplissimus campus est, in quo vastissimus gigas ex lapide fictus assurgit: atque Apennini, cujus epigraphen præfert, vices gerit: eo autem situ sedet, quasi Inclinare se honoris gratia vellet: manu super draconis caput incumbit, qui ex ore perquam amplo, in largissimum fontem aquam infundit. Gigantis corpus ab imo ad summum usque fastigium vacuum. caput turritæ instar columbariæ effictum, fastigiarumque est, ejus aures, atque oculi fenestellæ sunt ad excipendas columbas. Juxtà gigantis humeros elegantissima ex marmore addita nuper aquila, quæ rostrato ex ore copiosissimam aquam spargit, quasq; Iovi servat, jaculari sagittas credas. Campus in cujus prospectu Apenninus assurgit, perquam pulcher præcinctus amplectitur: in quo sex, & vinginti loculamenta ex elaborato ferro, hederaque convestita posita sunt: in quorum singulis singulæ statuæ, ex niveo marmore elegantissimè sculptæ visuntur: in hunc verò campum, tam magnifico exornatum theatro per ferreos cathros affabrè effictos, perque totam campi latitudinem extensos, venientibus aditus patet.

In eminentiori clivo, qui in conspectu ædium surgit, Marmoreus stat Juppiter, qui hinc Aquilam è nigro marmore, hinc aureum in manu fulgur habet: qua non ignem, sed nitidissimam quaqua versus aquam magno impetu evibrat: ut qui non fulmine terrere homines, sed delectare ludicro velit. Ad nitidissimum hunc Jovem duo ampli, rectique tramites ducunt: in quorum extremis longi lapides pumicosi, inque medio amplissimorum fontium extructi pulcherrimam scenam exhibent. Sed in campum redeuntibus occurrit ad dexteram in ipso sylvæ aditu domus ovatum fastigiata in fornicem, inque sex latera distincta: quam circum duodecim innixa columnis porticus visitur: fornix in tholum conformatus plumbeis laminis intectus est. Ex hac rectà descendentes elegantissimum Persei simulacrum serpentis dorso insidentis obviam habent. statua in pumicoso monticulo collocata. serpens continuo aquæ effluxu sibilare creditur. Infra Æsculapii signum serpentem alterum manu tenentis aspicitur: è serpentis gutture nitidissimus fons emicat: quæ dum cerneremus miram hausimus voluptatem. Hic Mecænas: Credo equidem: quando maximam nunc ego ex illorum pictura percipio: maxima profecto ea lux, cujus vel umbra conspicua est: sed perge, ut facis. Cui ego: Contendam illicò: nam extra lineam transilire, res benè longa non patitur. Antrum

Statuæ pulcherrimæ in Villa.

ulterius est è pumicibus fabrè coagmentatis instructum: in quo suis cum catulis ur̄sa reposita, miraque concinnitudine exornata uberem aquam effundit.

Aquarum lusus.
jucundissimi,

Sed miranda quantumvis hætenus descripta sint, longè tamen mirabilia, quæ ad meridionalem ædium partem videntur: ubi in adinveniendis machinis cum natura certare ars, & felici quidem conatu videtur: ut nimirum per ludicra aquarum inventa perpetuam præbere spectatoribus voluptatem valeret. Ad Meridiem igitur ædium, perquam amplum vestibulum, ex quo geminæ scalæ rotundæ, marmorisque balaustris adornatæ in planum ab ædibus exeuntes perducunt. atque hic ludicrum illud discrimen impendet, ne orta ex improvviso non è cœlo, sed è terra pluvia benè perpluas: siquidem utrinque ex singulis gradibus improvviso ab occultis syphunculis aquæ emicant, quæ sibi mutuo occurrentes testudinem exhibent: tanta vero aquarum copia est, tam subito erumpit impetu, ut effugium nullum in promptu sit: Hoc loco festivo Mæcenas risu: Maduistis, inquit, benè quotquot in comitatu eratis? Cui ego: Cæteri, qui ignari dolorum festinato pedem gressu primi è vestibulo extulere, affatim perpluere: ipse qui ultimus tardiore ibam gradu, statim me intus recepi, & sic levi aspergine perflatus sum. At pergamus porro; inter hos gradus, & vicinum antrum cui ab immani aquarum effusione Diluvio nomen factum est, per amplum soli spatium, fistulis undique instructum est: quæ laxata à custode clave, aquam pariter effundunt, & ni cautè incedas, inque custodis oculis oculos habéas, non exiguum ab aquarum ludicro periculum jactu est. At vero antrum plurimis innixum columnis vario ex marmore excisis. mediæ præcipuè laudantur, quæ nitidissimo lævore virescunt: solum ex lapillis diversi coloris texellatum, phrygioque opere interceptum. Per totum late antrum magna aquarum vis, cum laxato emicat epistomio, suffunditur: ut urceatim pluere credas. E regione ostii ejusdem antri scala est exigua quatuor, non amplius, gradibus, quibus alterum in antrum ingreditur, cui à Galatea nomen impositum; in hujus aditu audacissimi quique timore corripuntur: etenim tali, & tam miro artificio constructum est antrum, ut jamjam ruiturum videatur: mire artis mirabilis opus, quo fit, ut sic casurum consistat, ut re vera decidens credas: inter hiatus murorum hederæ intertextæ conspiciuntur; viridis vernet ficus è rimulis verò abundè aqua erumpit. antrum tum nitidis coralliis, tum conchis, conchiliisque, tum etiam variegatis neritibus convestitum, pulcherrimam præ-

Antrum Galatæe artificiose constructum ad deterrendos homines: cum jamjam casurum videatur,

le

se speciem gerit, neque leve pulchritudini additamentum picturæ, atque ornatus adjungunt. Medio in antro per-
 amplus crater, variis scopulis distinctus, è quorum uno,
 arte, ac machinamento prorsus mirabili aureo in locula-
 mento geminis delphinis investa Galatea prodit: delphines
 tum ex ore, tum ex oculis, totidem quasi fontibus aquas
 vibrant. Ipsa vero nympha, dum se in crystallo, quem
 manu gerit contemplatur, usque ad externum crateris mar-
 ginem devehitur: geminis illam conchis, quibus adnata
 corallia, hinc, inde comitantibus; ambæque è geminis sco-
 pulis egrediuntur. Quo tempore fontis in margine subsi-
 stit, dumque subitura scopulum recedit, innumeræ penè fi-
 stulæ suis in locis clam positæ, per universum latè an-
 trum, tanto, & tam largo imbre rorem excitant, ut diffi-
 cile admodum sit se à pluvia defendere. Hic Mecænas:
 Madefacti igitur, & quidem benè. Cui ego: Maduerunt
 reliqui, at non ego, & natus tuus: Et ille: Gaudeo: sed
 qua arte, evasistis? Aurea tum ego; etenim cum hominem,
 qui nos per singula deducebat, aureo nummo donassem,
 adeo ejus benevolentiam conciliaui, ut semper me secreto
 admoneret, quo in loco securus ab aqua possem subsiste-
 re. Tum ille: Acutè tu quidem: nihil enim auro poten-
 tius, quo non animi, sed arces etiam expugnantur: at ce-
 do, qui eo in antro immunis ab imbre locus erat, ut ca-
 vere possim, si unquam illuc me genius ducet? Cui ego:
 Uterque extremus angulus, qui juxta fontem; ubi nec sy-
 phunculi latitant, nec ex aliis emissa aqua pertingit: sed
 sem bene longam prosequamur. simul ac è scopulo pro-
 diit Galatea, marinus Triton concham inflare cœpit, nec
 desit, nisi postquam iterum se eadem subduxit: sonus au-
 tem hydraulica machina fit, auresque afficit miro modo:
 quocirca eodem tempore & oculus visu, & auris sono, &
 voluptate animus pascitur. Ex quo tandem antro ægrè di-
 vulsi, dum in alterum, Diluvium, ut dixi, appellatum,
 regrediremur, in geminas statuas incurrimus, gemina utri-
 que loculamenta è pumicibus contexta, quæ duos supra
 fontes, quorum labra è conchis, muricibusq; efficta, instru-
 cta sunt: in horum uno Bacchi signum, in altero Orphei
 visitur: juxta gradus vero, quibus ad Galatæ antrum-itur,
 utroque in latere duo alia loculamenta, in uno marina ar-
 bor, subter vero signum, Pavonis caput exprimens: tam
 fabre collocatum, ut dum præ timore oculos circumvoluit,
 uberem ex ore aquam evomat: in altero Aquifolium fron-
 descit. è singulis fermè foliis harum arborum, cum laxa-
 tur epistomium, magno impetu aqua exilit, Non longe
 gemini

Alterum Antea
 Diluvium dictum
 describitur.

geminii stant abaci è vario marmore lævigati , quibus in mediis pulcherrima ex effusa aqua Pharus resplendet . è regione marinæ arboris sedet in ponticulo puerulus , qui orbem dextra tenet , eumque fontis aqua perpetuè versat . duo ad pueruli pedes cygni bibere visuntur , atque ex intervallo caput è fonte , quasi jam saturi educentes . & hinc prælum in quo pressis ex olivis oleum fluere credas , & officina item , in qua cartha conficitur ; illinc vir acuens cultros , ac novaculas , aqua rotam versante .

Hypocausti descriptio , & doli ,

Sed transmissio Orphei signo , ostium patet , cuius in aditu v brata illicet è tubulo aqua perfundi quam facile est . nos quamcitissime insilientes effugimus , cubiculumque ingressi sumus . Hypocaustum vocant . cuius pavementum ex nobiliori argilla constratum , parietes elegantissime picti , ac marmorato expoliti , atque exornati . Hic instructum balneum est , quod è duobus fontibus calidam accipit , & qua hæc certam ad temperiem reduci valeat , frigidam . fontes gemini è metallo satyri sustinent . in editiori conclavis parte puellus visitur : quem si curiosus tetigeris , illico aquam effundet , qua perbenè perpluas . vix etenim accesseris , cùm fallente sub pedibus solo , technica se aperit fovea , simulque fistulæ referantur : ex quibus extemplo multiplices aquarum venæ , erumpunt . Circa plurima animalium signa sunt musivo opere elaborata , duroque in lapide insculptæ imagines . Hic Mecænas : Evastis fatin' salvi , de te non dubito . at meus filius , utqui curiosus supra modum , non certè artificioso illo ex barathro evasit . Cui ego : Ita prorsus factum est : sed condonanda illi culpa , quippe adolescenti .

Reversi ad Bacchi signum in alterum incidimus ostium , inque similem dolum . ex eo in tria cubicula aditus patet . Primi latera albo ex pumice investita , belleque exornata : pavementum distinctum , variegatumque miro modo . media è concha , quæ ibi est , pulcherrimum affurgit opus è pumicibus instructum . in ejus fastigio gemini ex corallo rami , èque marinis conchis , ac musicibus , quasi loculamentum : juxta innumeri syphunculi , aquam emissuri , latitant . Sed jam secundum in cubiculum intrantes , elegantissimum Tritonem obviam habemus ; qui , magno flatu marinam concham inflat : ipse à dnobis delphinis in amplum craterem educitur . una cum delphinis plurimi prodeunt , satyri ; plurimamque universi aquam emittunt tot item pumicoso è cono , ex fornice , èque ipso solo , tot undam fistulæ jaciunt , ut urceatlm toto cubiculo pluat . In hujus prospectu visitur Jovis simulacrum sub Tauri effigie mirè gestien-

gestientis ob raptam Europam : infra vero illud est marmoreum Cleopatrarum signum , juxtaque intermixto ex marmore fons est , ejusque aquam gemini , qui astant , satyri egerere conspiciuntur . In umbilico sequentis conclavis mensa est octo in latera distincta : in quorum singulis ovale cavum . in hac mensa sexcenta spectantur ludicra , non minus visu , quam arte mirabilia . Propè pincerna astat aquam manibus ministraturus . Ad dexteram hujusce conclavis summa voluptate spectare licet militum agmen arcem invadentium : hisque instructi machinis , quæ ad obsidendas urbes adhiberi consueverunt . alii & ipsi sclopis armati , tuentur . astat illud mirum oppido , & perquam ludicrum , quod non igne sclopi , nec tormenta exploduntur , sed aqua : quæ eum cient sonitum , quem ederent si tormentario pulvere instructa forent . id autem mihi summo opere placuit : & ni Martia à jocis abhorrerent in mea *Alia Ludicra.* Bellica intersivissem . Hic Mecænas : Verum post serias pugnas , in quibus non est joco locus , licet interdum victoriam festivis lusibus exornare . Cui ego : De his alias , nunc contendam efficere , quod institui . Ad lævam ejus cubi- culi , quo morabamur , perquam magnificum est antrum , inque varia loculamenta concinne distinctum . Hic inter ferreos chaltros nympha in procinctu stat . quæ simul atque hi chaltres referantur , egreditur urnam ferens , longumque spatium haustura ad fontem aquam decurrit , tanta agilitate , atque ore tam vivo , ut spirare credas . fons in opposita parte politus : ubi pumicoso in scopulo pastor nymphæ amasius sedet , qui venientem ad se nympham tibia excipit , quam inflat miro modo : eosque corporis motus exhibet , tantaque facilitate ; ut non melius vivens pastor in animanda tibia præstaret . nec cessat , ni se nympha intus receperit . quo puncto statim chaltres occluduntur . Interea alia quædam ludicra spectare licet : nimirum fabri officinam , in qua ferrum cudi diceret : ad molestrinum occupatum in moliendo molarium , serpentem sese explicantem , cygnum bibentem , caput identidem attollentem , canentes arboribus aves , & cornicem prope insidentem . & quod festivum maximè , ac ludicrum est , in speculo , quod objectum est , jucundissimam venationem : feras velocissimo cursu fugere , insequi venatores , jaculari , ferire , ovan- tique prædam murmure reportare . Hoc loco Mecænas : delectatus certe hoc ludicro meus puer , id enim ut in sylva virile , ita puerile in pictura ludicrum . Ita verò , tum ego : Atque hæc cum dicerem , adsunt Ephœbi cum patet- ris mulla congelata benè plenis . Tum Mecænas : Hauria-
mus

168 VERIS HERCULANI
mus ex his nunc solidam voluptatem : ad ludicra redibimus mox.

CAPUT QUINTUM.

*Interrupta superius villæ descriptio instauratur;
& tandem absolvitur.*

Postea verò quam mulsam exhausimus Eia, inquit Mœnas, quando diei multum superest, absolvamus amœnissimæ villæ narrationem : quæ mihi tam grata accidit, quàm quæ gratissima. Et sanè digna, ut tu illam Herculanum in ver, cui te scio operam dare, inter prima inferras. sic enim delectari illius pictura poterunt, quibus contemplari oculis non licet. Cui ego : Id ipsum jam meditabar : & te suatore, libentius faciam. at quoniam prolixa res est, veniamus ad limen ostii, ut dicunt. Dum è celebri antro Diluvio nomen, reverteremur, invenimus ad gradus superius memoratos geminas speluncas : in ea verò, quæ ad dexteram aperitur, piscatores in antro vidimus caneros occidentes, qui in aqua sunt : aquamq; efflando in spectatores jaciunt. circum subsellia aliquot marmorea, quæ si confideas, illico emicante aqua, perfunderis : infra gradus ad lævam mustela in serpentem ruere cernitur ; dum interea Thessala anus mechanicum versat incerniculum : sunt vel hic insidiosa subsellia, à quibus priore incommodo eruditus declinare quis facile poterit.

Sed abunde saturi voluptuariis hujusce antri spectaculis in jucundissimum visu campum, quo ædes coronantur, subintramus : in quo spatiosus, ac superbus limes longissime extenditur : per quem hinc, atque hinc sua surgunt subsellia : ex quibus triginta utrinque fontes elevantur : ad pedes innumeræ occultantur fistulæ, quæ obliquè collocatæ, atque ob id cum ab universis aquæ emicant concavam veluti testudinem figurant : idcirco tuto incedes sub medio illius aquosæ fornicis, nec tibi ab aqua periculum, ni cum de repente, reducto epistomio : tubuli occluduntur ; sed levis aspersio, ac veluti subita irroratio. At majus periculum cum limitis terminum accedis : major enim ibi tubus rectè attollitur, in quem si incideris, bene perplues ; ex quo ad latera declinantes, ut evasimus, in amplissimum craterem devenimus : ubi mulier lotricis figuram induta candidam telam intorquens aquam exprimit. ad ejus lævam puellus insistit, inque subiectum fontem mingit. atque isto spectaculo iter illud magnificum bellè finitur, At verò prius-

priusquam amœnissimum hunc in tramitem per geminos gradus descendatur, spectare sub his licet pulcherrimum fontem cum signo proximi amnis, in cujus manu è marmore vas positum, copiosissimam in fontem aquam versat; quæ ex eodem proximo amne derivari fertur.

Mox ad dexteram flectentes alatam conspiciamus Famam, tubam manu præferentem: quam illicet aquarum vi, machinaque impellente, ori admovet, occinitque perquam sonorè: alasque unà continuò commovet. Hæc inter rusticus quidam ad fontem sedens pateram præfert, draconique aquam propinandam porrigit: dumque hic caput dimittit, ille elevat manum: atque ita unico fermè haustu totam draco aquam ebibit: ut haud sciam, an quid pulchrius videri possit. Hic Mecœnas: Credo facilè: at ego nescio, an hic mirari plus artis magisterium, quàm Principis munificentiam debeam, quæ ut in reliquis magna, maxima hic, ac prorsus regia: sed perge porrò: & quando magna isthæc me voluptate afficiunt, quæso ut nihil prætermittas. Cui ego: Faciam, ut jubes. etsi inclinari in vespem dies jam cœpit. Contra Famæ signum, ad lævam sedentis simulacrum Panis est, avidoque ore Syringen, quam deperiit, prospectantis: quæ Nympha Deorum miseratione in calamum transformata. Hoc loco Lælius: Teneo fabulam: sic enim Ovid: cantat:

Inter Hamadriadas celeberrima Nonacrina

Najas una fuit, Nympha Syringa vocabant.

Cui ego: laudo memoriam tuam: verùm aliò divertere non vacat. Pan fistulam manu tenet septem cicutis compactam; qui, aqua signum animante, erigitur, admotaque ad os fistula, caput miro versans modo, cicutas omnes explorat: ac veluti ad numeros jam revocatis, sonorum occinit: sonoque jam edito, iterum sedet: inque amasiam suam Syringen amatorio vultu obtutum figit. Supra turris attollitur, in cujus vertice Cuculus insistit; qui se inclinans blandè accinit.

His omnibus vehementi tum admiratione, tum voluptate conspectis; cumque è sinistra in orientem per iter non ad. Aviaria, modum latum flecteremur, in aviarium satis amplum, ferreis columnis, ductilique ære intertextum, incidimus: jucundamque vidimus propè sylvam, & amœnum oculis prospectum, & commodum avibus receptum exhibentem: in cujus vestibulo copiosus fons delabitur: inque antrum conformatus fons inclusis potum avibus suppeditat. Hunc supra ornithonem elegantissimum pomarium consitum est: quod juxta pulcherrimus visu fons murmurat: ejusque tectum instar tholi fastigiatum geminis ex porphyrite columnis innititur:

Y

poma-

pomarium plurimæ arbores ornant; variaque ex buxo opéra, & texturâ, & elegantia pulcherrima distinguunt. Hinc verò digressi, perque angustam ambulatiunculam incedentes, quæ tam amœna est, quam quæ maximè, in alium perquam magnificum fontem pervenimus: quem vario ex marmore elegantissimè instructus ordo coronat: ordo quatuor columnis distinctus: columnæ verò ita insculptæ, ut quernis intextæ; implicatæque frondibus videantur in illarum capitulis quatuor aves insistant, quæ quatuor anni tempora referunt: in medio agricolæ gestantis arborem signum locatum est; ex arboris verò foliis assatim aqua exudat, atque extillat: quod quidem signum quatuor alia fabre ficta circumplectuntur; quæ diversis ex locis eo artificio aquam effundunt, ut mirè variegatam texturam efficiant. Dum verò per eandem ambulatiunculam progredieremur, quædam vivaria visimus, in quibus magna piscium copia asservatur. Tandem nos bivium quoddam accepit; ex quo dextrâ, sinistraque duo itinera erant, non admodum lata: contra Parnassus mons assurgebat, inque laurea sylva positus: in illius verò conspectu gigantis caput miro modo elaboratum visebatur: oculosque mirabili nervorum motu quaquaversus intorquebat: cumque diu curiosum de se spectaculum nobis præbuisset, immensam aquarum copiam ex improviso evomit, qua qui proximus erat ephebus, & dolorum ignarus penè obrutus tanto sociorum risu, ut nanquam alias. Hic Mecœnas ephebum, qui forte aderat, intuens: Adeone, inquit, tu incautus, ac stolidus nonne satis superiora erudire te poterant? Et ille: Tanta me curiositas tenebat, ut ad fraudem, etsi in illiusmodi dolos sæpius incidissem, minimè adverterim: imò varianda hilaritate aliqua res erat. Tum Mecœnas: sed non miror, nam cupidine novarum cum tenetur animus, difficilè sibi constat, præsentique voluptate distractus, præteritorum obliviscitur. ad me verò: perge, ut cœperas: ut enim conjicio, gratus tibi Parnassus ille fuit. Cui ego: Rectè intelligis: Mons universus ex saxis indistinctè, nullaque arte compositis, ut naturam melius emularetur: vepretis tamen, & arboribus investitus: atque arbutulis etiam, crebroque frutice variatus: quibus gratissimam spectantibus scenam exhibet: in ejus dextro clivo novem Musarum chorus sedet: suisque singulæ musicis instrumentis exornatæ, quas supra Apollo est, lyram tenens, tantamque præ se majestatem gerens, ut re vera viventem quendam dium crederes. In summo montis vertice expansis Pegasus alis incumbit, ungulaque fontem, & quidem copiosum elicit: elegantissimè fictus est. Quod verò mihi sum-

Parnassus cum
 Musis affabre factus.

summopere placuit, dulcissimus sonus fuit. Etenim cum montem cum Apolline Musasque miraremur, villæ custos, qui nos per singula perducebat, laxato epistomio, aquam admisit, qua veluti flatu animata Musarum Instrumenta sonare cœperunt: ac vario, diversoque sono, pro organorum varietate, omnibus absolutam numeris musicam exhibuerunt; quam postquam summa tum aurium, tum animi voluptate percipimus, in montis sinum introgressi omnem operis artem, atque organa, quibus varius ille sonus ederetur, magna admiratione contemplati: verum tum in ingressu, tum in egressu, qui primi pedem inferre ausi sunt, perbene maduerunt, aqua ab occultis syphunculis illicet emicante.

Iuxta amœnissimum, & verè poëticum hunc Parnassum ingens quercus attollitur, quam mediam octogonum planum complectitur: in cujus singulis angulis fons est perelegans: ad ipsius verò radicem quercus simulacrum, ex quo aqua altissime emittitur, locatum est. Supra quercum planum satis amplum extenditur: inque illo superbissimus fons, in quem duobus gradibus, qui trunci præ se vicem gerunt, ascenditur. Cum autem paululum progressi essemus, in prælongam Salamandram offendimus; quæ humi jacens in subiectam paludem continuò aquam egerit. non longè à palude villicus, colligendis juncis dat operam: sunt & ad lacum arbores, plantæque omnis generis. Non procul mirum oppidò horologium vidimus, quod non pondere, sed aquarum vi versatur, horasque pulsu indicat; supra artificialis turbo, qui perpetuò, agentibus aquis, rotatur. Ad dexteram tria vivaria instar lacuum: in his plurimæ aquatiles aves circumvolitant: Mergi nimirum, Fulicæ, atque Anates: mediæ in vivariis insulæ, seu scopuli sunt, in quos se aves recipiunt. Post vivaria elegantissimum æquè, ac munificentissimum ex lapidibus versicoloribus instructum balneum, inque varias cellas distinctum, non sine admiratione spectavimus; ex ejus verò margine plurimæ aquarum emissiones erumpunt; inque unum cœunt, ad abluendos eos, qui lavatum ingrediuntur, pulcherrimam visu pluviam efficiunt.

Horologium hy-
draniticum.

Ex his digressi, perque amplissimum iter ad sinistram tendentes, in antrum quoddam pedem intulimus: in illius sinu Satyrus inerat, Corinthio ex ære fusus elegantissime, urceumque juxta dolium tenet: ex quo dolio, atque urceo tanta aqua effunditur, & nitida, & frigida, ut tota principis familia abundè hauriat. in antrum per clathros itur: in quibus tot fistulæ latent, ut universos penitus perluant, cum laxato epistomio, aquam omnes ejaculantur. Ex quo tan-

dem antro non sine multa aquarum aspergine, egressi. Hic Mæcenas me ita interpellat: Maduisti igitur & tu? Cui ego: Aliquantulum: tot enim, tantique passim instructi eo loco doli, ut acutissimum quemque fallant. Et ille: Gaudeo, quod tandem festivum fociis risum præbuiſti. risissem & ego quamlibenter, Cui tum ipse: summum mihi lucrum, summa voluptas fuisset, hanc tibi ridendi ansam præbere: sed pergamus porro, Ex eo, inquam, egressi, in alterum, cui Cupidini nomen, intravimus: in quo plures latent fraudes, quàm alibi. Quid mirum, tum Mæcenas, si Cupido dolorum artifex. Cui ego: Recte colligis. verum hic non ab igne, sed ab aqua tenduntur infidiæ: quocirca innocentiores, nec nisi in risus erupturæ. In ipso vestibulo, vix pedem gradui admovisti, ut in antrum descendas, cum statim utrinque è duobus typhonibus aqua emicat, inque os ipsum introeuntium effunditur, totumq; hominem perluit. Puer tuus qui primus pro more ingressus est, unà cum ephebo cæteris documento fuerunt, ut saltu, gradu transmissio, antrum subirent. ad antri parietes octo sedes sunt, in quibus si sedeas, perfunderis eo modo, quo in ingressu. In antri gremio Cupidinis simulacrum ex ære, magnificoque in fonte insistit, facem præferens. eo autem artis ingenio locatus, ut se circum verſet, èque face aquam fundat, omnesque circum abluat. Ad dextram delphinus est, inque eum, qui se medium statuit, aquam ilicet eructat. Ex adverso Rana visitur, quæ cum latus obvertit universum antrum perfundit. antrum ex pumicoso lapide factum, & tam benè naturam imitatur, ut nihil amplius accedere possit. Contra ex pumicoso item saxo testudo in tholum fastigiata confurgit, prospectumque, scenamque terminat: ex ea vero aqua quàm altissimè exilit. Ex antro demum egressis, tanta aquarum copia ex innumeris penè fistulis illico emicuit, nec destitit, ni ad aream quandam perventum fuit, ut urceatim pluere credidisses. sed quid? vix ad aream perventum, cum pluere iterum cœpit eodem modo. sunt hic duo rustica simulacra, unum villici ex capra lac elicientis, alterum uvam prementis.

Ultra hanc aream, altera subsellis è saxo instructis circumdata visitur. verum cave, ne hic sedeas, nam fugies illico tuo damno; tanta ex illis aqua erumpet, ut penè obruaris. medius in area è marmore fons, qui à gallis in ejus cratere bibentibus, nomen accipit. Verum ad superbissimas ædes redeunt, in amplissimum vivarium pervenimus, quod longo amplexu ex marmore balauſtia præcingunt: inque geminas scalas terminantur: quibus in vivarium, quod
instar

instar balnei instructum, conscenditur. in hujus prospectu simulacrum est, quod personatum vocant. Est autem hominis, qui se piscatum ire simulat, piscesque aliquot præfert, sed tantam aquam evomit, ut rivum diceret. Post simulacrum cella facta est, in qua duo parvi instructi sunt clibani, ad aquam calefaciendam. non longè rusticus cum cado adstat, eoque aquam in craterem versat. crater ex marmore pulchrè interpiètus. Hoc loco Lælius: Vide, inquit, ne perverſi domum redeamus; jam enim dies extabescit. Cui ego: Optime mones, & in tempore: nihil quippe de villa elegantissima dicendum restat, Mecœnatem igitur rogo: Numquid Neapolim vellet. Et ille: ut prope diem vos revisam, statimque discessimus.

CAPUT SESTUM:

Quæ in Magnete vis sit, quæ ferrum alliciat: quæque Sympatia, atque Antipathia, pluribus disputatam.

Dies Redivivo Numini sacri recurrebant: quo tempore, indicto literis interstitio, in Herculano, una cum Lucilio, qui à capite laborabat, uti consueveram, rusticabar. dum autem primo à festivis die ad otium pro hypethræ foribus confedimus, multa de animi tranquillitate disputantes, adest famulus, meque rogat, quota diei hora deflueret? Ego tum illi: Inspice automatum, vel si placet, solarium. Et ille: Automatum laxata nimirum rota horas præcipitat, solarium stylus excidit. Tum ego pyxidulam, in qua descripta horarum spatia, educo. planoque in loco ita accomodo, ut acus Magnetica cuspis in Meridiem se converteret. mox inspicio, quamnam horam umbra indicaret eratq; tum XVI, quam statim famulo significo. At Lucilius: Qua data, inquit, porta, ingrediar, & quando otiosifedimus, haud tibi grave futurum duco. Cui ego: Intellico quorsum spectes. Et ille: Non miror, acre tibi ingenium. Age sis igitur, & quæ vis ea in Magnete sit, quæ ferrum alliciat, ac pertrahat? & quæ tanta ferri cum eo connexio quam *συμπάθεια* Græci nuncupant: quæ tanta averſio ejusdem ab eodem, si ad alteram partem applicetur, quam illi *αντιπάθεια* vocant? id enim ex longo scire aveau: & eò præcipuè, quod illiusmodi affectionibus, quas *πάθος* Græci, nos etiam perturbationes cum Tullio nuncupamus, tota pene hominum vita agitur, ut nihil ferme sit, quod non amore, vel odio fiat; quibus gemino veluti cardine uni-
versa.

De VI Magnetis
disquisitione.

versa circumvoluuntur. Cui tum ipse : Magnum tu me ; Lucili , lapidem movere vis : & facerem , si vires in præsentia suppetere , etiam in gratiam tui , cuius nivei mores , ac læta indoles me devinxerunt miro modo . Et ille : Dummodo velis , nihil impedit : subitum tibi , atque expeditum ingenium . Cui ego : Bona verba : quibus nec ego assentior , nec ji , qui se rectè sapere profitentur , resque penitus internoscere ; tu verò facis amicè . Tum Lucilius : Ut ut sit , inquit , id ipsum quæro , cur ego ita sentiam & benè sentire mihi videar ? alii verò contrariam in partem abeant , & rectà se ire via arbitrentur , nam ni me fallo , huiusmodi perturbationes in causâ sunt . Haud falleris , tum ego : sed videamus quando iubes , si quid imparatus ad rem afferre possim , audias tu quæso amica aure : nam si ita , non ingratum tibi sermonem futurum confido . Ne dubites , tum Lucilius : benignas tibi aures accomodabo . Cui ego : Atque audi , remque ordior hoc modo : Sympathia , quam Cicero convenientiam naturæ , coniunctionemque ingeniorum ; similitudinem , ac concordiam , Plinius , vocat , nihil aliud in hominibus esse duco , quàm concentum quandam , & consensum sive naturæ , sive morum , quo ita duo inter se nativa quadam cognatione consentiunt , ut facile socientur : ex hoc autem ingeniorum consensu amicitia oritur , quæ si vera sit , nihil illa in humanis præstantius , nihil divinius est . Antipathia verò , quam naturarum repugnantiam , atque discordiam , dissimilitudinemque iidem appellant , dissensus quidam est , quo duo nullo modo inter se consentiunt . ex hac non amicitia , sed aversio plerumque nascitur ut unus alterum pati neutiquam possit . utraque ni ratione , sapentiaque moderetur , vehemens est animorum perturbatio , quæ optimos quosque in transversum agat , versetque . enim vero nisi intra æqui , bonique fines huiusmodi affectio se contineat , nihil illa turpius , nihil perniciosius est ; vel enim immoderatum in amorem si paucorum ; vel in sectam , si plurium , turpissime degenerat ; ex qua gemina sentina dicam , non fonte , duplex tum privata , tum publicæ rei pestis exoritur . Ex immodica enim benevolentia corruptela morum , corporum lues , honestatis naufragium , eaque omnia mala proveniunt , quæ minime honestæ voluptates secum afferre consueverunt . Ex secta vero labes bonarum artium , virtutum excidium , simultatum seminarium , mutæ charitatis interitus enascitur . id etenim huiusce pestis ingenium , ea affectarum indoles , ut omnia ad se , suosque trahant , sibi velint : & quod pejus est , omnia sibi deberi arbitrantur . se ipsos amant

Quid Sympathia

Quid Antipathia.

Ex Sectis quos mala in Remp

mant, colunt, observant, se mutuo laudant, commendant, promoveant: sibi commoda vindicant, honores arripiunt sibi consulatus, præturas, ædilitates petunt: invadunt: ceteros verò, quibuscum nulla gratia, atque antipathia, despicatui habent, laudibus fraudant, dignitatibus arcent, magistratu submovent: uno verbo, quasi proscriptos igni, & aqua interdiciunt. si candidatus amicus est, quas non illi vires adhibent? quem lapidem non movent? quos nervos non intendunt? quam fraudem, erravi, artem vocant, non iustruunt, nè petitione dejectus, voto non potiatur? quantis non illum laudibus apud populum; apud patres ornant? quantas commendationes? quantas preces adjiciunt? quàm magnificis verbis attollunt? quantum virtutes amplificant? quanto vitia fuco, quantis mendaciis illiniunt? Competitores verò, quibuscum nulla est gratia, nullus consensus animorum, quantis onerant probris, ut deiciant? quantos conatus exerunt, ne voti compotes efficiantur? virtutes vel silentio tegunt, vel attenuant, vitia exaggerant, mores carpunt, merita reticent, perque fas omne, ac nefas eunt, ut honorum aditu prohibeant, tandem ut compendio studeam, nulla est machina, quàm non admoveant, nullæ artes, quas non adhibeant, nullæ decipulæ, quas non istruant, ut quod ipsi velint consequantur, inque fundum suum cuncta derivent. Ex hoc autem quis adeò cæcus est, ut non videat, Rempublicam omnem subverti, societatis vincula dirumpi, tolli virtutes, amandari disciplinas, arque una tantum nutriri vitia, atque foveri. Enim verò si ad omnes honorum gradus, non qui virtutibus dives, modestia insignis, doctrina conspicuus, lauream erudito in pulvere adeptus est, vel palmam in arena sua fortitudine, suis armis egregiè promeritus est: qui labori otium posthabuit, virtutemque voluptati præposuit, promovendus est: sed qui amicus, qui nostras; quique otio emarcuit, disciplinam solvit, obtusis armis, ac strioso equo usus est: cujus culpa acceptæ clades, afflicta Respublica, fortes in acie ceciderunt: quis, quæso? posthac virtutum sectator: quis disciplinæ custos? quis, Reipublicæ pugillator? quis vitiorum hostis? quis patiens laborum erit? quam paucissimi admodum, qui generosum nacti animum, omnia infra virtutem habent; ipsaque facti honestate contenti sunt. Non ita? Ita sanè, sum Lucilius: neque isto vel verior, vel blandior ad aures meas allapsus unquam sermo est. O quàm benè humano generi consultum esset, si non amicitia, non sanguinis, sed unius tantum virtutis ratio haberetur: nec privata rationes, sed publicæ nos ad-

Non Amicitia;
sed unius Vir-
tutis ratio habenda est in Rep.

judi-

judicia ferenda, ad distribuenda munera, ad dandas laudes impellerent; isto enim modo fieret, ut bonæ vigerent artes, florent disciplinæ, niterent mores, atque humanitas ipsa limatior esset: nam præmia virtutem excolunt, & ubi hæc malos sequantur, rari admodum boni reperientur. Verùm omittamus isthæc, quæ neque loci hujus sunt, nec temporis; & pungunt quidem animum, non allevant, atque ad limen ostii, ut ajunt, veniamus: & quinam consensus iste, qui verò dissensus sit, enucleatè differamus; in cæteris enim animantibus, atque inanimis explicari vix potest, Cui ego: Istuc jam contendebam, quæso igitur, ut auscultes. Tum Lucilius: Hic sto, contende ergo, ut cœperas, te ego dicentem animo sequar, atque auribus. Tum ego; Quidam Physicorum sunt, qui inesse rebus universis vim quandam quam *πύρρα* Græci, qualitatem Latini dicunt, opinati sunt. illa vero arcana veluti virtutis, tum animi, tum corpora vel amico invicem nexu co-
 tur, vel internecino, ut ita dicam, odio se or-
 jugulentque: nam duplicem illa indolem præ-
 scilicet, & hostilem. Sic Magneticus le-
 Herculeum etiam, & Magnetem appellant, ita hujusmodi vi in ferrum afficitur, ut durissimum quamvis, ac ponderosissimum vel è longinquo conspèctum ad se alliciat, trahat, uniat, adstringat; ut divelli non nisi vi adhibita, & majori illa valeat. Contra verò adamas, contraria affectione, atque vi inimicam nactus indolem; ita Magneti dissidet, ut juxta positus, omnem illius virtutem hebetet, atque obtundat; ferrumque trahere minimè patiatur. Hic Lucilius: Intelligo. at quid tu de hujusmodi qualitate? quam similitudinem ipsam, ac dissimilitudinem naturarum volunt. Ipse enim, ut candide fatear, non satis video, quid fiat, ut similitudine, dissimilitudineque, quæ utraque agendi vi prædita neutiquam est, tantus in natura motus oriatur: imo mihi videtur idipsum quæri, cur nimirum similes, dissimilesque res afficiantur isto modo. erit ad summum, non inficiar, dispositio quædam, qua res ad mirabiles illos effectus excitentur. Cui ego: Egregie tu quidem, Lucilli; Enim verò cum ferrum, excusso veluti somno, ad Magnetis amplexum tam subitaneo, tam celeri cursu advolat, ut pennas induisse crederes; vim illam, qua id patitur. vel ipsum sibi ingenerat, vel accipit à Magnete? si primum velis, rogo, cur non antea? nam sola lapidis præsentia operosa non est; si secundum, atque à Magnete derivari asseras; jam hic reclamante Philosopho, in ferrum abs se distans ageret, & operosè equidem certè. Non refragor

Adamas Magneti inimicus eius virtutem hebetat

fragor: tum Lucilius verum experimenta quædam in promptu sunt, quibus nonnullæ causæ vim istam præ se ferre videantur. Perhibent pilosam hominis cutem vulnerato ex capite recisam, eodem prorsus tempore incanuisse, ac capillos deposuisse quo is à quo fuerat multo ante revulsa, & canos induit, & glabrescere mox cœpit. Memorant apud Britannos, ad quos Liber non navigavit, nec victor uti apud Indos, vitem invexit, aliunde asportatum navibus vinum, eo tempore quam maximè efflorescere, quo vites, à quibus expressum. gemmascunt. compertum sæpe cervinam carnem sale conditam id temporis veluti effervescentescere, interdum etiam computrescere, (quo ad procreandam cervi sobolem incitantur. jam vero (omitto cœtera, ne sim longus, & te illa non latent) & hominem in recisam ab se cutem, & vites in vinum, & in cognatam sibi cervos carnem vim aliquam illorum effectuum effectricem immixisse, esse qui neget arbitror neminem, nam si fecus, quo id pacto evenire potuisset, non dum satis intelligo. Cui tum ego: Acutè tu quidem, Lucili, & eruditè: verum responsio est ad manus, & primo, ut à capite exordiar, à quo tu merito exordium duxisti; ea in cute fibrarum textura, eademque cum toto corpore temperies erat; idcirco eandem cum toto capite affectiones fortiebatur: non igitur mirum, si unà cum reliquo capite incanuit. In vino eadem temperatio, eadem ac vitibus naturæ indoles, eandem etiam fermentationis periodum patiebatur: ut cum florentibus vitibus, incalescere in earum sinu humor inciperet, vinum matris ingenium imitatum, incalescere etiam, ac fervere moliebatur. Non secus ac ceræ, reliquique fructus, diversis licet in locis, eodem ferè anni tempore maturescunt: eadem enim arbores cum sint, idem, quo tepescant, ac veluti animentur, ætus, iidem, in cunctis effectus oriuntur. Nec multum de cervina carne negotium. Hic Lucilius: Ne te vexes, inquit: teneo quippe; eandem nimirum illa cum cervis fermentationem experiebatur. Cui ego: Ita verò. At miror, Lucili, te illud, quod tum admirabile, tum curiosum quàm maxime est, non retulisse. numnam excidit memoria? Et Lucilius: Quodnam illud? Cui ego: Quod de Aprilo araneo celeberrimum, ac pervulgatum est. Hic Lucilius, ut ad rem novam, & inopinatam fit, aures arrigens: quid istuc, ait, monstri est? quæso, ut narres. nam ut latine fatear, & meo more, nunquam intellexi. Deus bonè quot sunt, quæ nos, qui cœteroqui eruditi audiri affectamus, fugiunt omnino! Tum ego: Laudo, Lucili, candidam istam tuam indolem, ac sin-

Z

cerum

Cui nam causæ
tribuendum? Cu-
tem hominis pi-
losam ex vulne-
rato capite reci-
sam, eodem tem-
pore incanuisse,
quo is, a quo
fuerat revulsa,
& Mira etiam de
aliis enarratur.

cerum animum, quod in paucis reperio. sic enim plerique sunt, ut cum paucissima admodum didicerint, omnium se artium, disciplinarum omnium scientes videri, atque haberi volunt: & cum ipsi plerumque incipiant, omnium se censores, omnium iudices, eò iniquiores, nullo senatusconsulto, nullo plebiscito constituunt. Ex ea vero, qua sive naturæ, sive educationis vitio præditi sunt indole, illud lucri percipiunt, ut nimirum odio universis sint; maledicentiæque nota à reliquis secernantur. At nos interea excidimus ab equo: redeamus, quæso, in viam, à qua nescio quis nos deus abduxit. Est in Apulia, & præcipue Tarantino in agro

Quà piger humectat flaventia culta Galefus,

Ab Apulo Araneo, Tarantola, Vulcerati tandiu agitantur, quamdiu Araneus Vixerit.

Mira hujus veneni vis.

Sympathiz, atq; Antipathiz vis in spiritibus.

Quoddam animalculum, araneo quam simillimum: imo ex araneorum genere, quæ plurima sunt, unum esse docti non dubitant. Tarantulam indigenæ appellant, cujus tanta veneni vis, ut quos semel momorderit, tandiu illi agitantur, quoad animal vixerit, quod autem mirum oppidò, & fabulæ simillimum est; cum anni æstus incallescere, atque unà furere illiusmodi animalia incipiunt; & ipsi furere, ac variis, mirisque modis agitari: statisque temporibus in eos motus profiliunt, in quos occulta veneni vi incitantur, quod ni facerent, per summos cruciatus interirent. at non una veneni vis est: quidam musica levantur: & dum citharæ, ac lyræ certos ad numeros pulsantur, ad eosdem illi numeros saltus agglomerant, choreas jungunt, perque itus, reditusque venenum excutiunt. Ex his verò, incitatoribus quidam numeris, quidam remissioribus gaudent. alii acuto, alii gravi sono, diversoque saltandi genere afficiuntur. Sunt quos arma, nitidique enses delectant, perque umbratiles pugnas, simulatosque ictus humorem decoquunt. tandiu vero hujuscemodi motus durant; quoad omnis veneni vis se sensim remiserit. Hic Lucilius: Mira quidem narras. & quæ nunquam inducerem in animum, ut crederem, nisi tu diceres. Verùm dic, quæso, undenam istiusmodi motus fiant? Quia, tum ego, hi spiritus, qui cum veneno in hominum corpora irruerunt, ejusdem naturæ, ac ii sunt, qui in araneo perseverant, iisdemque affectionibus obnoxii; quocirca id temporis, quo araneus perfurit, & hi, quos momorderit, agitantur; & varii quoniam in variis araneis sunt, varia pariter veneni vis, diversosque effectus, progignit. Intelligo, tum Lucilius. Sed quinam istiusmodi spiritus, & quæ illorum indoles? velim, ni grave tibi sit. clarè explices; nam totam in his, ni me fallo, sympathiz, atque antipathiz vim

vim statuis Cui ego: Rectè autumas. Ita igitur: rem ipse dilucidè, ut potero, explicabo. Ex universis fermè corporibus minutissimæ quædam partes continuò emittuntur, quæ cum tenuissimæ, volatiles, activæq; sint, non erit abs re, si eas spiritus appellemus, etsi re vera inanimes sint. Hoc me loco ita Lucilius interpellat: Num nam illæ sunt atomi, quas Democritus somniavit? Cui ego: sive simplices atomos, sive compositas substantias rectius esse mavis; perinde erit in re nostra. sed ne, quæso, moras innectas, jam enim, ut vides ad umbilicum dies est. Ex his verò spiritibus quidam similes, quidam dissimiles sunt omnino. quidam similes aditus, ac spiramenta πνεύματα Græci dicunt, quod apud Physicos receptum usu vocabulum jamdiu est: quidam dissimiles, ut subire corpora, seq; penitus insinuare nullo modo queant. Jam verò si corpora similes emittant spiritus, similibusq; spiramentis laxentur, ut excipere eos possint, inter ea sympathia, ac socialis quidam veluti nexus intercedit: si verò dissimiles sint, dissimilesque poros nacti, nullus inter ea nexus, nulla amicitia: seseque internecino odio persequuntur. Hic Lucilius: si non verum, verisimile quidem certè. at si sic, jam ex Magnete innumeri spiritus evibrantur. Cui ego: Aio enimvero. ut autem id in animum inducas: dic, quæso, unde nam est. quod canis heri sui vestigia sectetur? quod illum in infinita penè hominum multitudine, & quantumvis conglobata, divina illa dicam, narium sagacitate dignoscat, teneat, blandiatur? quod feram longo ante spatio fugientem, & quam ne vidit quidem per invios, atque implexos sylvarum saltus persequatur, inveniat, comprehendat? nonne quia substantiam quandam tenuissimam, quam spiritus voco, illi effundant: quam canis sagacitas sentiat, ac perscrutetur? Non abnuo, tum Lucilius: imo conjecturam facile capio, nullum penè corpus inveniri, ex quo tenuissimæ particulæ non expirent. Cui ego: Rectè colligis. ex odorifero odores effluunt, ex olido, & graveolenti putores, ex cocto nidores, vapores ex valido, èque luminoso lux emicat. Intelligo, tum Lucilius: sed quo pacto poros, sive spiramenta permeant? Cui ego: Quo aërem cuncta ferme corpora permeare, nemo unus est, qui neget, nam si patet aditus, & particulis illis pervius est, quid impedit, ut volatiles cum sint, ilicet irrumpant, penitusque descendant? Tum Lucilius: Et hoc etiam concedo: manifestum quippe. At qua vi deinde hi spiritus feram ad magnetem trahant, non plane intelligo. sis igitur tu mihi Delius natator. F. ciam, tum ego: verum res est satis

Qua vi Spiritus
Ferrum ad Ma-
gnetem trahit?

prolixa, & multi multa sunt, quæ nituntur, ut è vado emergant. referam alias, cum erit otium, in præsentia me paucis expediam; eosque imitabor, qui ut è latronum manu evadant, pallium relinquunt. Quia illi spiritus ad suum principium, fontemq; unde emanarunt, perpetuò enituntur; quò dum unà cum amicis spiritibus, qui ferro insunt, incitantur, illud arcanis veluti vinculis alligatum trahunt, magneti sociandum: Atq; in id ratiocinationis prandii signum datur: quo audito, illicet assurreximus.

CAPUT SEPTIMUM.

Occasione ignis speculo excitati, quaestum an à Prometheo id primùm tentatum, & an revera, & quibus speculis Romanas naves Archimedes incendit.

Vernis recurrentibus feriis, Herculansense in rus concesseram, ut solidos eos dies liberiore otio fruerer, capitisq; dolorem aliquantulum allevarem; in quod rus mecum unà se C. Manlius receperat; ut ex tussicula, qua idētidem vexabatur, mitissima illa cœli temperie convalesceret, adolescens magnæ spei, & tum Latinis, tum Græcis literis eruditus: moribus vero adeo cultus, ut nulus illo limatior. Dum verò quodam die in hypethram aptricandi gratia egredior, ibi inambulanti Manlium invenio: cui statim: Quid hic Manli? Et ille: Obsono famem deambulando. Benè facis, tum ego. Sic enim comedes majori appetentia. At ille: Age sis: Arabicum mihi potum adornato, quem scio tibi gratissimum, illo ego frequenter utor: ut si quæ sunt excretorum reliquiæ, facile egerantur. Tum ego: Inserviam tibi hac in re, ceteroqui levissima, vellem ut majoris operæ occasionem exhiberes. Ingrediamur igitur cubiculum. Ubi vero pedem ambo intulimus, ego vitrum utrinq; sturgidum, & globosum accipio, ut illo Soli obiecto ignem excitarem, quem simul ac excudi: accipe, inquam, Manli, ne dum potio adornatur, odiosa isthæc tibi mora sit, fabellam perquam lepidam, quam quidem erit operæ auribus audire. Et ille: Istuc ex te expectabam: cedo, igitur: operam ego tibi aurium dabo intentissimam. Ego vero: Atq; audi. Philosophus quidam, erravi sophistam dicere volebam. Hic Manlius: Intelligo; non enim furdo fabulam canis. Ego tum: Teneo ingenium tuum: sophista ille, & quidem apud istiusmodi homines vendibilis, cum me crystallo Solari-

Fabellæ de sophysta quodam, qui ignem istiusmodi speculo excitatum Cacodemoni tribuebat,

laribus radiis objecta, ignem excitare animadvertit, nō secus ac si portentum novum, atq; insolens inspexisset, stetit primo attonitus rei novitate: facto mox sibi animo, salutare se signo munit, quasi cum Cacodæmone luctaturus, etsi non bonus athleta; adeo meticulosus erat, animoq; pusillus: præstigiisq; arbitratus, quod ipsis oculis tam manifesto aspiciebat: Næ tu, inquit, Thessalus, qui magicis cautionibus ignem creas; Cui ego: Nugasne loqueris? Imo seriissima, inquit ille. Istuc enim sua sponte fieri nequit, quare religioni duco, te ad Ædilem præstigiariam deferre. Tum ego non sine stomacho: Næ tu Philosophus, qui hoc tam vulgare, tam tritum non teneas; quis enim adeo crassæ Minervæ, qui nesciat ignem esse suæ spontis; & quis non vidit Solaribus radiis in unum adunatis flammam erumpere? Hic Manlius: Mirum oppido, ac perridiculum; usque adeo delirant aliqua multi, qui in frivolis toti sunt, omnemq; in illis operam locant, notissima verò naturæ contemplari supini prætermittunt. Quàm benè literis consultum esset, si istiusmodi homines, ommissis sophistarum nugis, quæ siccis gerris vaniores sunt, in ipsius naturæ adyta pedem inferrēt: atq; ea meditentur, quæ multa animum cognitione rerum locupletarent. Cui ego: Sapis tu quidem, Manli; & ò utinam sentirent sic omnes. Et ille: Verūm age, & ostentatam occasiunculam arripere, ac tenere tibi grave non sit; quò circa patiari, quæso ut unum, aut alterum abs te requiram. Imo gratissimum, tūm ego, velim tamen ut rem in pauca conferas. Et ille: Usus compendio, dicam, inquit, breviter. Et primo fabulantur poëtæ, ut te certò non fugit, Prometheus, qui Japeti filius traditur, pater vero Deucalionis: quemque ajunt exitisse mortalium audacissimum: quippe in Solem ipsum ausum irrumpere, atque ex illo ignem subripere, quæ quidem audacia illi capitalis fuit: Nam Jovis jussu à Mercurio ad rigidissimam Caucasii rupem alligatus, additus & misero insensibilissimus comes Vultur, qui illius præcordia continuò depalceretur: atque hinc cecinit.

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, saturnia regna,

Caucastræque refert volucres, furtumque Promethæi.

Imo etiam ob id morbos, & febres mortalibus immisissas, ut Sapho, & Hesiodus referunt, & quidem hic sic ἐν ἔργοις, καὶ ἡμέραις cecinit:

Τὸν δὲ Χολωσάμενοι προσέφα νεφεληγερέτα Ζεὺς;

Ἰαπετωνίδα πάντων θεῶν μέδεα εἰδώς

Χαί;

An' Prometheus
hujus speculi in-
ventori atq; hinc
conficta ejus Fa-
bula?

Χαίρεις πῦρ κλέφας, καὶ ἐμαί φρένας περοπέουσας
 Σοίτ', αὐτῷ μέγα πᾶμα, καὶ ἀνδρασι θασομένασι.
 Τοῖς ὃ ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δάσω κακὸν, ᾧ ἅπαντες
 Τέρπονται κατὰ θυμὸν ἐὼν κακὸν ἀμφογαπῶντες.

An Archimedes
 Romanas Naves
 solaribus radijs
 incenderit?

Proclus etiam
 Barbarorū Claf-
 sem incendit.

Numnam idcirco conficta fabula, quod hic primus istius-
 modi usus speculo abs se invento, ignem Solaribus ra-
 diis excitaverit? Nam etsi id novum omnino, mihi cer-
 tē videtur verisimile. Cui tum ego, Manli, venturum
 suspicabar. Fateor, id mihi jamdiu in mentem venisse,
 sed proferre nondum ausus. Non enim tutum est nova
 moliri, nisi prius socios asciveris; quæ plures sortiun-
 tur authores, etsi non vera, verisimilia tamen apud vul-
 gus fiunt. Gaudeo igitur te cogitatum meum prævertisse.
 Et sanè nullus, quem sciam, hucusque nobis id tradidit:
 neque ea historiæ prodita monumenta, ex quibus capere
 conjecturam liceat: quo circa affirmare non audeo; ne-
 gare, ne id quidem. Licet tamen suspicari; etenim cum
 illum solertissimum Naturæ mysten fuisse perhibeant, &
 rerum plurimarum auctorem; potuisse & specula elabora-
 re, atque illis ignem excudere vero mihi simile videtur.
 Et quamvis eò spectare fabulam dicant, ut illius soler-
 tiam, peritiamque in contemplando Sole, superisque
 corporibus, significare velint: tamen si vim fabulæ per-
 pendamus, id insinuare veteres voluisse, congruum magis
 est. Tum ille: Intellego: idque mihi nullo negotio per-
 suaferim. Sed pergamus porro: deque secundo, quod non
 ad chaos spectat, & Saturniæ tempora, ut ajunt, te sen-
 tentiam interrogo. Illa mihi semper hæsit animo dubita-
 tio; verumne fuerit Romanas naves, Syracusas, Marcel-
 lo duce, obsidentes Solaribus radiis conflagrasse. nam etsi
 hac de re dissipatissimus sermo sit, tamen vulgaria pluri-
 ma sunt, de quorum veritate adhuc apud doctos ambigi-
 tur. præterea qua id machina fieri ab Archimede potuif-
 set, non satis hucusque intellexi; quæso igitur, ut mihi
 Delius natator sis. Cui tum ego: Etsi natare non probè
 novi, enitar tamen te educere è vado. Et primo veram
 esse historiam, haud equidem arbitror esse, qui negaverit,
 neminem; nisi fortè hominum fidem tollere velit, quo
 nescio quid dici absurdius possit. Imo cum feratur etiam
 Proclus insignis machinator, Archimede verò multo in-
 ferior, speculis hujuscemodi sub Anastasii Cæsaris tempora,
 ingentem barbarorum classem, quæ circa Byzantium erat, in-
 cendisse, id ipsum ab Archimede prius effectum oppidò verisi-
 mile. Et sanè de Proclo hæc habet Zonaras III. Historiarum:

Χαί-

Χάτοπτρα γὰρ ἄδεται χαλκένεα πυρφόρα ὁ Πρόκλος⁶
καὶ ἐκτὸς τείχος ταῦτα ἀπαιωρῆσαι κατενάντι πῶν πολε-
μίων νέων τοῖς πῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων πρὸς Βαλέσων πῦρ
ἔπειθεν ἐκκεραυνῆσθαι καταπλέγον τὴν ναίτην τῶν ἐναντίων.

Hic Manlius : Assentior ; & gaudeo , quod te magistro
Græcis literis operam navaverim ; quam enim turpe in præ-
sentiarum esset , te loquentem non intelligere ? Sed ne mo-
ram festinanti objiciam , quibusnam speculis tantum opus
Archimedes confecisse , opinaris ? Cui ego : Istuc ibam ,
quod caput est controversiæ . Da igitur vacuas mihi aures.
Et ille : Perge porro : ego hic sto . Tum statim ego :
Zetzes Græcus author , id Archimedes speculo sexangu-
lo , plurimisque è regione aliis illi adjunctis fecisse tradit ,
illius , quando volupe est Græca audire , hi versus .

Ἐξάγωνον τὸ χάτοπτρον ἐπέκτανεν ὁ γέρων

Ἀπὸ δὲ διασήματος συμμετρὰ τῷ χάτοπτρῳ

Μικρὰ παῦτα χάτοπτρα θεῖς τετραπλᾶ γωνίας.

At, reliqui fere omnes , apud quos hac de re disputatum in-
venio , id confectum Archimedes speculis aut globosis , aut
concavis fuisse autumant , quod , ni me fallo , fieri potuit nullo
modo . Tum Manlius : Audiveram id ego ; quare argumen-
tum expecto . Accipe , tum ipse , & ni mea me decipit senten-
tia , apertissimum . Hujusmodi specula sive è crystallo fingan-
tur , sive è calybe , vix tantæ molis elaborari possunt ; ut ultra
triginta passus acceptos à Sole radios reperiunt , inq ; ca-
vum conspiciunt ex quo illud statim existit ; nimirum totidem
ultra passus ; excitare ignem non posse . Hic Manlius : Istuc do-
facile . verum quid hinc conficis ? Cui ego : Illud ipsum , quod
modo affirmabam : his scilicet speculis creari incendia , quibus
illico exarsuræ naves , neutiquam potuisse . Etenim similis ve-
ro est , Romanorum navigia tantum à muris abfuisse , quantum
sagittarum excursus est . Id facile impetras , tum Manlius : secus
enim extra ictum non fuissent . Atq ; audi , tum ego . Ultra tri-
ginta passus sagittæ excussæ ex arcu emittuntur , at non hos
reperculsi radii pervadunt : non igitur his incendi naves po-
tuere . Tum Manlius : Assentior & his , liquida quippe . Sed ce-
do tandem , quibusnam machinis ignis ille excitatus est ? Cui
ego : Mathematicus quidam oppido vendibilis planis speculis
usum fuisse Archimedes vel ex eo præcipue arbitratus est ,
quod ex his lumen quàm longissimè reperiatur . Hic Cajus
sed si ita , tot in unum cogi radios , in validum mox incendium
exarsuros , non facilis erat negotii . Cui ego : Responsio est ad-
manus : enim verò si plurima ejusmodi specula ita aptè collo-
cen :

Id autem con-
tingere nequit
a speculis con-
cavis, vel globos-
is, & quare ?

An a speculis
Planis fuerit ex-
citatus ignis ad
magnam distan-
tiam ?

centur, ut in ipsa incurstantes radii, atq; è vestigio repercussi, unum in locum, quem Geometræ focum vocant, universi convergant, haud dubium, quin excitatissimum ibi lumen, caloremq; vehementissimum congregarent, atq; his pariter speculis memoranda illa incendia Proclum suscitasse, opinatus est. Imo sex, & non amplius abs se adhibitis ignem testatur accendisse. Hic Manlius: Numnam hic author, inquam, se fingit, velut araneus? Cui ego: Non sic animum induco, ut id credam; fuit quippè ingenuus vir, & antiquis moribus. At Cajus: Rarum, inquit, id ætatis. Sed si ita, tu quid sentis? Et si, inquam ego, emicage ignem isto modo posse crediderim, tamen ita revera ab Archimede factitatum, haud scio; quocirca faciliè in alterius Geometræ sententiam iverim: qui Portam populatam nostrum secutus, duobus id ab illustri sene speculis, parabolico, ut ajunt, cavo, & tubulo ejusdem formæ, non minus ingeniosè, quàm feliciter tentatum, effectumque fuisse existimavit. Hoc loco Manlius: Ut candidè fatear, vix hic per nebulam videre me videor, quocirca, quæso, ut ex his me tenebris eruas. Tum ego: Contendam omni ope, atque opera: quanquam sine penis volare difficile admodum sit; Et ille: Intelligo: nimirum sine figuris Mathematicis, quibus omnia Geometræ quàm facillimè expediunt, Tum ego: Tetigisti rem acu, ut dicunt, faciam tamen quàm potero ad facilitatem accomodatè Cum plani corporis superficies conum aliquem medium secat, curvam quandam in exteriori eoni facie lineam signat, hanc à Græco vocabulo Parabolē illi appellant, ad hujusmodi verò figuram lineæ fabricata specula Parabolica nuncupamus: quæ ad copiosissimum ignem excitandum optima habentur. Cur ita? tum Cajus. Quia ea est illorum natura, tum ego, ut radii omnes ab ipsorum superficie resiliētes: axique ut ajunt, paralleli unum in locum constipentur (centrum hunc Parabolē vocant,) & focum diximus, si meministi. Et ille: Memini, perge porro, reliqua expecto. Tum ego: Porta ingenio vir singularis, inque rimandis rerum arcanis solertissimus, machinamentum quoddam excogitavit, quo Solis radii in virgulam coacti, constipatique ignem quàm longissimè suscitarent; istiusmodi vero machina annulus, sive tubulus est in parabolam conformatus; quod quidem mirabile artis inventum Archimedes non latuisse crediderim: quo nullus in machinando felicior unquam extitit; eo vero naves in flammam redegeisse quibusdam certum, mihi probabile quidem certè. Ut verò rem clarius habeas, modum struendi, locandique machinam perstringam breviter; mo-

ram

An a Parabolico
cavo, & Tubulo?

LIBER TERTIUS. 185

ram potus longam non patitur . Ita quæso tùm Cæjus :
rem gratissimam mihi facies ; hæreo enim adhuc in sale-
brâ . Tum ego : Adverte animum , attento opus est .
Speculum primò cavum murorum in vertice ità scitè ,
aptèque locavit , ut rectà ad Solem convergeret , suumq;
in sinum radios exciperet , ex quo illicò repercussi ,
unum in punctum certatim universi adunantur , eoq;
in loco tantam coacti vim concipiunt , ut non plum-
bum modo , sed duriora etiam metalla liquefaciant . Hic
Manlius ; Nempè ut tritum illud , vis juncta fortior .
Cui ego ; Rectè extimas ; sed pergamus porrò , jam enim
Arabicæ odor fabæ diffunditur . Hoc in puncto , ubi fo-
culus est , annulus ille , ità collocatur , ut eos radios
excipiat , quos statim ac recepit , parallelus , ut ajunt ,
remittet , illi hoc modo emissi , in virgulam tùm luci-
dam , tùm igneam , quàm longissimè excurrent . Atque
hæc est divina illa virgula , quæ quâcunque pervolat in-
cendia excitat , omniaque comburit . Verùm haurito jam
aquam , huc ego mox revertar .

F I N I S .

ÆSTATUM SURRENTINARUM

L I B E R I.

CAPUT PRIMUM:

Universa Amalphis, atque Surrenti ora, & Surrentinum rus describitur; operisque institutum exponitur.

Urrentinæ Æstates scripturus operæ pretium duxi, si in ipso operis exordio Surrentinum nostrum spectandum legentibus exhiberem: atque illius situm quammaximè possem graphice describerem; ut & quodammodo oculis contemplarentur pulchritudinem, & amœnitatem loci, & quæ dicenda sunt faciliùs intelligerent, plurimùm enim con-

Universa Amalphis, atque Surrenti ora spectanda legentibus exhibetur.

fert ejus loci cognitionem, ac depictam velut imaginem habere, ubi aliquod factum esse narratur, quod vel audiat quispiam, vel legat: ut illis factitare mos est, qui fabulas dare consueverunt: ne verò manca sit descriptio, ut sæpè numero cadit perquàm incommodè, cùm quis compendio plus æquo studens, rem implicat verius, quàm explicat; idcirco paulo altius exordiar.

Tom. II.

A

Ad

Ad extremam oram Campaniæ, quæ Sarnus fluvius Pompejanum interluens, se se in Craterem exonerat, ab Italiæ continente lingua educitur, & ad XVI. millia passuum excurrit: à Meridie Pæstano sinu, à Septentrionibus Cratere alluitur: ad occiduum verò Solem Capreas objectas habet: à quibus freto IV. millia passuum disjungitur. Præruptis primùm, atque altissimis montium verticibus, qui sunt Apennini in Subvesperum vergens ramus, attollitur. Mox in æquiores colles demittitur: exin modicè iterum assurgens, longius extenditur, quoad demissis tandem rupibus, finiatur mari. Altior vertex, qui Stabias inter, & Æquensem Vicum fastigiatus confurgit, Læstarius idcirco, ut arbitror, appellatus, quia identidem hyeme altissima nive candicat: æquiores sunt colles Surrentini, quos incolæ

Mons Læstarius,
unde dictus.

Minervæ Delu-
brum à Græcis, vix
fabricatum.

Cermennam indignant. Postremum verò jugum, Minervæ Delubrum à Græcis, vix promontorium est: ita vocatum à Deæ delubro, quod Græcos olim, qui terras hæc primi incoluerunt, fabricasse, memoriæ proditum est: illius vestigia adhuc extant: nimirum pavementum opere tessellato, æq; perlucidis lapillis affabrè coagmentatum: & columnæ marmoreæ, in quarum capitulis noctuæ, Palladi sacræ, insculptæ sunt.

Meridionale latus, & si saxis, scopulisque asperum, & cultus minimè patiens, tamen convalles plurimas, & maritimos colles habet amœnos æquè, ac feraces: accedit hominum industria, quæ ibi major esse consuevit, ubi minus terra subministrat. Ita enim hominum genus est, ut indigentia solers. & patiens laborum fiat: ubertate verò deses, & amans voluptatis, & otii. Hinc videre licet durissimos vertices emolitos, victamque filicum pervicaciam: & quæ oleis, quæ citriis, quæ malis Atlantæis pulcherrimè convestiri: sicubi verò tellus paulo mollior est, & succi plus habet, ibi peçtita magis: & vel vitibus confita est, vel pomis: nempe nullum tam asperum saxetum, in quo agricolarum industria non elaboret. Universus oræ tractus tot urbibus, ac oppidis, tot villis, ac vicis refertus, situ tam eleganti, tam vario, ut præternavigantibus jucundissimæ scenæ, ac sese identidem variantis, speciem præferat.

Amalphis. Nau-
tica Pyxidis In-
ventionis cele-
bris.

In theatri medio sedet Amalphis, olim emporio, & commerciis celeberrima, cui ob nauticæ Pyxidis, divinam penè dixerim, inventionem, navigandi ars, quamplurimum debet. Aër hyeme apricior, ac temperatus, æstate verò frigidiusculis afflatus auris quamplacidissimus. Ora omnis maritima reductis sinibus commoda, fontibus irrigua, atque antris quamplurimis & amœna, & opaca: mare verò ipsum maximè piscosum est, præcipuè ad Sireusas, quæ insulæ

tur-

turritæ quasi speculæ non longulo à litore spatio absunt : quæ cum thymo ferè semper virecant , lætissima vervecibus pascua suppeditant .

Septentrionale latus , quod circumflexu suo alterum Crateris orbem decircinat , atque illius laxitatem coarctat , felicior , atque uberior est . Primæ occurrunt Stabiæ , maritimum oppidum , & civibus frequens , & portu commodum ; sinistra altissima rupe cingitur : dextrà amœnissimos colles , & æquiorum planitiem habet : cui vel ubertate glebæ , vel cultu nihil admodum est , quod accedat : colles , qui vicis plurimis incoluntur , & vino nobiles , & pomis omnis generis laudatissimi : felices mons umbras , & gratos æstate recessus exhibet . Mille passus à Stabiis apricus collis eminet , in quem fallente sensim clivo , litus assurgit : in illius vertice insigne Virgini Fanum dedicatum est . Hinc ad III. passuum millia , quod terræ spatium interjacet , quæ rupibus , quæ scopulis , quibus ora omnis prætexta est , avium , atque impeditum . Deinde opportunum in sinum curvatus : erumpitque statim in collem , cui Vicus Æquensis impositus ; exin in alterum se sinum incurvat . Oppidum accessu non adeo facilè : verùm ubi connisus in altum evaseris , illic viridissimi colles , arboribus investiti , amœnissimæ valles , vel pomorum , vel vitium feraces , tibi sese visenda præbent mirabili voluptate : in hisce verò valibus propter opacitatem , ferè gemmascunt arbores , ferè fructus maturescunt ; idcirco id temporis , quo alibi desinunt , hic incipiunt , annique ubertatem quodammodo amplificanc , altiora verò montium juga , quæ olivetis , quæ quercetis passim nemorosa .

Descendentibus iterum ad mare alta , & prædura rupes occurrit , quæ è mari tam recta surgit , quàm quæ rectissima ; ut illam ad perpendicularum exegisse naturam credas , intercisa passim silice , ac pendentibus supra saxis , quasi jam ruituris non minus jucunda visu , quam horrida . Scutalo monti nomen vulgò factum est , quem ut primùm superaveris , statim Surrenti sinus , laxati instar arcus , sese oculis aperit , prospectu tam amœno , tam pulchro , ut nihil supra . Gemini in utroque cornu montes , humiles in medio colles sinum universum ambitu IV. millia ferè passuum complectuntur : supra colles æqua planities patet tot vicis , ac villis habitata , tot frequens ædificiis , tot consita arboribus , tantà varietate , atque elegantia , ut tota quantitas est unum pomarium videatur : altiores illum colles alii coronant , qui & ipsi sylvis , ac villis ornatissimi pulcherrimo quasi theatro , theatrum ambiunt . Ad extremum Sur-

Stabiæ, oppidum describitur.

Vicus Æquensis.

Scutalus Mons;

Surrenti laudes ;

4 ÆSTATUM SURRENTINARUM

rentum est, urbs tùm nobilissima, tùm antiquissima, quæ ob loci delicias Sirenum domus, à quibus nomen fortita est, haberi meruit.

Villa a Pollio.
Felicæ extructa.

Sed jam tibi Surrentinum promontorium prætervecto sinus alter angustus magis, magisque arcuatus sese oculis offert, quem Surrentinum hinc, illinc Lubrense promontorium CM. admodum passuum intervallo distantia, cœrent; ac terminant: acclivi, apricique colles, oleisque vestiti, cavæque præ se speciem gerentes, viridissimo quasi ferto sinum cingunt, atque intercurrunt: à Pollio Felice nomen obtinet, qui hic superbissimam olim villam extruxit: & duobus fanis, Herculi uno, Neptuno altero exornavit: illius monumenta; quæ ab injuriâ temporis adhuc vindicantur, vel in ipsis ruinis admiranda sese commendant.

Super est ultima lingula, quæ ad promontorium usque Minervæ sensim acuminata procurrat, maritimi vel hic colles laxioris instar theatri modico flexu curvantur, quæ proximè mare spectant, quamvis naturâ duri, præmolli tamen arte, densis oleis perpetuò vernant: superiores benigni magis, ac uberes; idcirco quæ vinetis, quæ pomariis lætissimi, summa juga in planitiem extenta apriciora magis, Cererisque feracia: venatui etiam, & pascendis gregibus perquam commoda; quippè quæ thymo, atque hujusmodi odoriferis herbulis toto ferè anno virescunt. Major, cum primùm veniunt è transmarinis regionibus, Augusto, & Septembri, cum in novos lares commigrant, tanta conturnicum copia: tanta item ficedularum toto Autumno: tanta turdorum hyeme, vel retibus, vel sclopis capitur, ut incredibile cuique sit. Plurima per colles oppidula, hæc, illæ, velut sparsim consita frequentius habitantur, quæ cuncta, uno, eodemque vocabulo Massam ad delubrum incolæ indigitant. Aër in toto hoc terræ tractu saluberrimus: cœli temperies, etsi hyeme duriuscula ob Aquilones, quorum flatibus exposita, æstate tamen clementissima, ac placidis continuò Zephyris perflata: imò id temporis, quo alibi ferventissimi sunt æstus, hic ver tepidissimum: mare tùm ob multiplices sinus, ac recessus, tùm ob molles, & pisciferos scopulos hospitalissimum est: ad summam, ita felix est exigua hæc terrarum particula, ut nihil felicius esse possit.

Surrentini promontorium.

Sed jam in Surrentinum, cujus gratiâ isthæc narrata sunt, me deducam, Infra lapidem ab urbe Orientem versus, quò læta viretis, opaca arboribus, villis, ac vicis frequentissima ad Vici montes pertinent Surrenti Campes-
tria

stria; amœnissima villa est in colle sita; ex quô totius Crateris quaquaversus prospectus patet: qui quidem tam pulcher est, quàm qui pulcherrimus. Dextrâ Æquensis Vici colles aprici, ac virides non longè apparent: quos supra fastigiato eminet vertice Lactarius, cujus præruptæ, nudæque rupes; vel horrore ipso oculis placent. Longiùs verò, biceps veluti Parnassus, Vesuvius cernitur: qui suis interdum flammis scit ad voluptatem prælucere: ad illius radices Pompejanum hinc, illinc Herculæanum, universaque Campaniæ ora, quæ monti subjecta est, passim vicis, atque ædificiis distincta, viridumque arborum textu intercepta, mirâ oculos pulchritudine, mirâ varietate delectant. Lævâ Surrentum est, & viridissimus collis: quem mox interminatum sequitur mare: ut haberet, quâ latius vagaretur obtutus, & jucundior esset varietate prospectus, quem iterum finiunt Ænaria, Prochyte, Misenus, Bajæ, Puteoli; supra quos illinc Gaurus, hinc verò Phlegra conspicua est, quæ interdum candicat, noctu verò, erumpentibus interdum flammis, coruscat: sæpè numero adeò reboat, ut adhuc decertare ibi cum gigantibus, Hercule credas. Contrâ verò in scenâ veluti medio Antinianus (ni mavis ab Antonii villâ dicere Antonianum) consurgit, in cujus clivo regina urbium Neapolis sedet: qua longè spectantibus nihil admodum est, quod pulchrius videri possit. Nam vel altissimos templorum tholos, vel turres celsissimas, vel amplissimas arces, vel eminentia ædificia, vel florentissimam collium coronam, vel extensa ad instar urbium suburbia prospicias, incredibilis profectò multitudo est, atque infatigabilis varietas, quæ stupore oculos, voluptate animos, admiratione mentem continuò pascant. Ipse etiam Crateris sinus, cum pacatum est mare, modò leviter crispatus Zephyris, veluti lasciviens, mirâ oculos afficit delectatione. E' colle ad oram maris in ipsâ rupe extructa via est, quæ partim patet aperta, partim verò correctâ, per illius viscera se insinuat, serpitque quasi Mæander tortuosa. Ubi ad litus veneris, plurima reperies antra ad captandum æstate frigus opportuna: Sunt etiam exporrecti in mare scopuli herbidi, & odorosi, quibus assidens, vel eruditâ lectione otia, vel pisces fallas arundine: circum excisa in rupe sedilia, quæ dum alternis adlambit mare, strepitu suo canoros fluviorum cursus imitatur. In colle fructiferæ passim arbores solum inumbrant, distinctæque in certos ordines, veluti in sua regna. Hic vites pampinæ vel nixæ ridicis, vel associatæ pendent è populis: nexique, funetis palmites gravibus curvantur vis. Hic Noces Juglandes, Græ-

Arbores fructiferæ

6 ÆSTATUM SURRENTINARUM

Græcæ, atque Avellanæ longo ramorum textu sylvescunt: illinc Ficus quamplurimæ, Herculanea nimirum, Albicerata, Bifera, Lydia mammillana, Alba nigra, Duricoria, atque Africa fecundis ramulis mirè luxuriant. Ibi Pyrus Aniciana, Cirrita, Græcula, Orbiculata, Sextiliana, cumque Volemo Valeriana fera, lætissimos pondere ramos demittunt: non longè Prunus, ac malus Amerina, Coccy-mela, Appia, Punica, atque item Persica, Armeniæ, & Præcoces mirabili ubertate pubescunt. Illic Castanæ, altæque Fagi patulam spargunt umbram, frigusque suppeditant. Hic perpetuis vernat frondibus Malus Atlantæ: & modò argenteis floribus, modò aurea pomorum sobole magnam sibi admirationem conciliat, miram animis exhibet voluptatem: parietes florentes semper Citrii Attalico velut opere convestiunt: subter verò flores virescunt, & herbulae, quæ Phrygiâ quasi acu solum variant, atque interpingunt? Non defunt aves quamplurimæ, quæ per densas arborum frondes circumcursantes concentu suo aures blandissimè demulceant. Quin canorus ipse Zephyrorum flatus, in arborum frondes allisus, atque percussus, certare cum avibus cantu videtur. Est tandem in horto Xystum (subdialem ambulationem latinè dicimus) quâ deambulare possis tùm animi, tùm valetudinis causâ, & genialibus cum amicis habere colloquia. Est etiam in ipsa collis crepidine Galopsis imposita (liceat, sic reddere, quem vulgus Italarum *pulchrum prospectum* appellat. Est autem edito in loco extructus fornix testudineatus, quatuorque columnis, seu pilis, quæ marmorato expoliri, ornarique solent, innixus: ex quo quaqua versus liber prospectus patet) ubi jam defatigatus ad aspectum maris sub umbrâ sedere queas, & vel prospectu, vel otio ad satietatem recreari. Atque hæc est villa Surrentina, quæ tùm valetudinis, tùm studiorum causâ me recipit æstate, & quàm longissimè à curis tenet.

Parthenius æstificans in Surrentino ab amicis invitatus.

Hic me rusticantem sæpiusculè amici modò è vicinis locis, modò Neapoli, vel benevolentia, vel oblectationis gratiâ conveniunt: ego illos pari cum humanitate, tum vicissitudine officiorum excipio, mensæque exhilario, quæ quidem neque poculis obruatur, neque ferculis lasciviat: sed quæ Platonicum philosophum condeceat ne verò tempus totum vel otio transigatur, vel abaco, & latrunculis, tridiculisve conteratur (nihil enim adeo mihi cordi est, quàm tempus ne lacerem) eruditæ confabulationes vel inter epulas, vel inter deambulandum habemus: & has quidem de rebus vel eruditæ, vel curiosæ, ut varia

L I B E R I.

ria fert occasio, & varius item genius amicorum: quas mox ego post illorum discessum stylo facili, & minimè moroso commentaria refero: id verò post somnulum meridiantum, in quo tempus, quæ levioris sunt operæ reicio: manè enim, cum vegetior est animus, mens expeditior, majoribus operibus incumbo. Hæc verò commentaria, quæ Surrentinas Æstates vocare placuit, ut per succisiva tempora illaborata exciderunt, exponere visum est: non quò velim illis vel politioris styli, vel reconditæ eruditionis mihi laudem comparare (itè me Dii ament, ut ab hac sum maximè alienus; quippè qui pulchrè mihi ipsi notus) sed (naturà enim impellimur ut prodesse velimus quamplurimis) ut juvenes nostros, quos sæpè verbis admonueram, exemplo nunc doceam, nullum esse tempus, quod sine aliqua exercitatione præterire patiantur, ita enim fiet, ut cùm eruditiores, tum probiores maximo vel privato, vel publico bono quam facilè evadant, quod si obtinero, magnum me suscepti laboris fructum consecutum esse arbitrabor.

C A P U T II.

Ut mos sit Indis quotannis die regi natalitia, illum pondere: quo id apparatu fiat, atque illius immensæ divitiæ describuntur.

CUm vergente ad Vesperam die, aliquantulum nimii se se calores fregissent, me Quinctius, & Lucilius adeunt: ingressique cubiculum: Quid tantum, inquit Quinctius, in Musæo hoc tuo sedens ad mensulam istam quæ lætitando, quæ scribendo carthis impallescis? nimio tu certè studio, ac tuis istis versiculis mortem antevertes. Cui tum Lucilius: Ne, quæso, Quincti, hoc illi des vitio: nam etsi hujusmodi veneno fatum præripiet, non sanè totus morietur: quod quidem illis accidit, qui nullum sui monumentum posteris relinquunt. Et ille: Jam id consecutus est, ut post mortem in elucubratis hætenus operibus, quàm diutissimè vivat: quid igitur opus est, ut magis adhuc, magisque defatigetur, seseque interimat? id verò sine piaculo haud quaquam fiet: siquidem parùm interest, si quis ferro, aut calamo sibi necem consciscat. Utinam ad manus mihi esset speculum, efficerem profectò, ut ipsemet suis oculis inspiceret, quàm macilentus sit, quàm pallidus. Cui tum ergo: Quàm bellè, Quincti, quàm disertè agis causam tuam.

tuam. Tum mihi ille: Quorsum istuc? non enim intelligo. Et ego: Dicam planè, & apertè: non tibi cum Mufis erudita sunt otia. At Quinctius: Itane tu me negligentiae accusas? attamen fateor: nolo enim, ut tu facis, antè diem consenescere. Surge tandem, & nobiscum descende in hortulum, ut motemus tantisper corpus, ac salubriores auras captemus; istic enim aër tibi certè perquam noxius. Surge, age, neque velis quali claudus futor sedere hic totos dies. Tum Lucilius: optimè Quinctius, age jam: laxamento tibi opus est, quippè defatigato, & inclinato jam Sole, sulubris est deambulatio. Tum ego: quoniam re verà laborare mi caput præ nimia lectione coëptaverat, assurgo: assumptoque tantum pileo, cum baculo, soleatus procedo. Ubi verò in hortulum ventum est, illicò per Xystum, quod altæ, frondosæque arbores obumbrabant, deambulare coëpimus dùm autem deambularem, me Quinctius rogat, quot post meridianum soporem versiculos concinnaveram. Cui ego. Haud equidem insanire soleo post prandium: sed variæ eruditio- nis librum lectito: sic enim animum erudio, caput non multum fatigo. At ille: laudo tuam istam consuetudinem, quam studiosi omnes imitari deberent. Sed cedo, quid eruditi perlegisti? Tum ego: Perquam lepidam historiam de Indorum rege, quem quotannis, dum illius dies natalitius recurrit, ponderari mos est: quod si gravior, quippè pinguior, inveniat, magnâ lætitiâ populum afficit. Hic Quinctius rei per ridiculæ novitate percussus; Vera, inquit, narras? an, ut poëtæ solitavere, fabulas comminisceris? Cui ego: verissima; virum enim ingenuum dedecet vel mendaculum. Ille verò: si ita est, ut prædicas, quæsumus, ut historiam omnem, paucis esponas id ipsum scire Lucilius tuus vel maximè desiderat. Cui ego: Faciam: & eo lubentius, quòd historiæ, si repetas, statim ut lectæ sunt, memoriæ altius insidunt: accomodate igitur aures: rem ego festivissimam curiosè, distinctèque narrabo,

Post prandium
eruditi libelli
sunt lectandi.

De Indorum
Rege lepidam Hi-
storia quem dñe
natalitio ponde-
rari mos est.

Exponitur mo-
dus, quo solem-
nia parantur, ad
diem Regis na-
talitium cele-
brandam.

Cùm anniversarius dies appetit regi natalitius, hunc in modum solemnia parantur: primùm gratulationis causa conventus indicitur, in quem purpurati omnes, ac nobiles, & quotquot id temporis prætores provinciarum regiâ in urbe sunt: venire coguntur, qui absunt, legatos cum muneribus mittunt. Conventu ad dictam diem jam indito, regia adornatur hoc modo. Gemina atria regii palatii, quæ amplissima sunt, atque altis circum porticibus instruta, extensis desuper velis cooperiuntur: quæ quidem velâ holoserica, heteromalla, purpurea, aureoque textili exornata

nata sunt: tantæ verò amplitudinis, tantoque auro divitiæ, ut trabes, quæ illa sustinent, speciem præ se malorum ferant: earum enim quædam ad quadraginta pedes attoluntur. Omnes duodequadraginta numerantur: longo hinc, illinc ordine ad unguem dispositæ ab atrii foribus, usque ad aulam domus regiæ. Quæ proximè aulam assurgunt, aureis laminis, argenteis reliquæ convestitæ: bractæa minimè tenues, sed Romano centumli crassitie suppare, funes, qui trabes obfirmant, ut in neutram partem inolinentur, è gossypio torti, variisque coloribus peregrinum in morem fucati. Hujuscemodi tectum holosericum tum ad ar-cendos Solis radios, qui ibi calidissimo, nocentissimoque æstu repercutiuntur; tum ad ostendendas perquam maxi-mas regis illius opes, ac divinam penè magnificentiam, studiosè instruitur.

Præterea in altero atriorum duo seorsim tentoria, ad dexteram unum, alterum verò ad sinistram, adornantur: in primo, dum rex folio assidet, cantrices toto regno con-quisitæ, ac barbaricum in morem graphycè ornata saltatio-nibus, canticis, modulisque musicis regi natalem gratu-lantur, cœtumque universum festiva hilaritate demulcent. In altero Præfectus Prætorio cum armatis nobilibus, qui-bus regii corporis custodia commissa est, stationem habet. Ist hæc verò tentoria ex holoserico amphimallo crispante, aureo cum limbo texta purpurascunt. In idem atrium tri-ginta equi adornati ad speciem magnifico ornatu indu-cuntur: atque hinc, indè in duos versus distributi collo-cantur, qui è regis stabulis non cujusmodicumque, sed lectissimi quique educuntur: nimirum præbi coloris, nitidi villi, robusti corporis, quadrati, pectorosi, erectis capi-tibus, longis, densisque jubis: illis verò singulis bini ephæ-bi ministrant: qui & ipsi Phrygiis tunicis mirà concinni-tudine perornati fulgent. Hic Lucilius, ut ei interpellan-di mos erat: Cujusmodi, inquit, equorum ornamenta? Cui ego: Mane, istuc ibam. Aurea illis fræna intermi-cantibus mixtim adamantibus, pyropis, smaragdis, atque unionibus ditissima: ut non tam aurum, ut de solis equis poëtæ fabulantur, quam gemmas mandere videantur: in armis pro ephippiis pulvinos gestant cingulis religatos; utraque ex serico villoso crispante, auroque textili concin-nè elaborata: assulæ, quibus cingulæ subnectuntur, è gem-mis encausto in auro affabrè compactis præfulgescunt: è singulorum collo vel gemmeus globus pendulus emicat, vel insignis nitet adamas, vel radiat pyropus Soleæ ab-solutissimo ex auro, aureis item clavis affixæ: atque hic

Atriorum appo-situs.

B

atrio-

atriorum apparatus est . Hoc loco Lucilius : Haud equidem vel magnificentius , vel accuratius adornari atria potuissent . Cui ego : Verum quæ hætenus exposui , vulgaria sunt , ac velut operis rudimenta : obstuperes porro , si cogitatione mecum ex atrio vicinam in aulam ingrediaris , Et ille : Perge , ut cœpisti : at quia attentio opus est animo , sedeamus sub quercu illa , cujus extenti in orbem rami latè solum inumbrant . Tum ego : Sedeamus : si tamen : Quinctio grave futurum non sit ; scio enim illum ambulatiunculis plurimum delectari . At Quintius : Imò rogo , lubeat sedere : non enim sum tam inurbanus , ut eo graver , quod vobis placere sentio . Igitur ut sedimus , statim ego ab ultimo narrationem repeto , & longè profere-

Splendidus Aula: quor in hunc modum .
ornatus .

Adornatis jam atriis eo , quem diximus apparatu , aula non minori studio , sed longè majori magnificentia , instruitur : hæc triplici è latere amplissimis foribus patet : præcipuè in atrium spectant : quod totum ex illis conspicuum est : Regia enim domus , ut Orientalibus populis mos est , in ipso solo ædificata in plures contignationes non assurgit : illius pavimentum è pretiosis lapillis sedula operâ tessellatum : tectum mirâ concinnitate , ac magnificentia fabricè laqueatum : siquidem cedrina , cupressinaque imposita laquearia : & partim cæato auro ornata , partim insculptis signis distincta , partim mirabili colorum varietate elegantissime picta : parietes Attalica peripetasmata non minus opere , quam auro pretiosissima contegunt , quæ quidem partim belluata , partim conchyliata sunt . Mediâ in aulâ regius thronus est , quo nihil in quoquo genere neque opulentius est , neque præstantius : in illum enim non tam plurium regnorum , quam totius Orientis opes videntur multorum annorum operâ congestas esse : incredibilis quippe multitudo est , atque insatiabilis varietas : illius figura similis est lectis nostratibus , quos , cum iterfacimus quietis causâ circumferimus : quatuor latus est pedes ; sex longus quatuor , columellis suis stylobatis innixis sustentatur : quatuor asseribus transversis , ac rectis sese angulis excipientibus , componitur : super utramque spondam , & pluteum (eo enim latere , quo in atrium vergit , apertus patet) duodecim columnæ affurgunt , quæ throni testudineatam umbellam suffulciunt : inferiores columellæ , quæ quasi fulcra tabulatum sustentant , grandiores sunt , altæque digitis quinque , & viginti : spondarum asseres duodeviginti patent : tùm columellæ cum suis stylobatis , tùm asseres auro obryzo partim cæato , partim encausto picto

con-

convestita sunt: aurum adamante plurimo; pyropo, atque smaragdo distinctum. In medio singulorum asserum grandiusculus pyropus quatuor inter adamantes, in crucem positos, quasi Sol suos inter planetas per quàm excitatissimè fulgurat: compluries huiuscemodi cruces per totam asserum latitudinem visuntur hoc ordine: aliæ medium adamantem, circum smaragdos habent: in aliis smaragdus medius est, nitidissimi circum prælucent pyropi: antè thronum gradus quatuor, per quos ascenditur, assurgunt; qui auro pariter absoluto vestiuntur, ac pyropis, adamantibus, smaragdisque arte mirabili, pulchro ordine palis, perque æqua spatia commissis, exornantur: quinetiam tùm in lecti spondis, tùm in gradibus nivei uniones affabrè auro coagmentati, perque certa dispositi intervalla, ut varias figuras exhibeant, pulcherrimè candicant.

Verùm supra admirationem omnem, omnemque fidem **Thronus:** duodecim sunt columnæ, quibus testudineata throni umbellæ imposita est: in illis enim quidquid unionum Persicus sinus habet, quidquid nutrit Oceanus, quidquid Oriens totus, coadunatum videtur: incredibilis profectò illorum copia, & varietas est: quibus columnæ non discriminatim ornatae, sed undique convestitæ sunt: obrutus enim artifex multitudine, nullà arte, nullo ingenio distinxit: nec sanè arte opus erat, quando ipsa materies suis se commendabat opibus, suà exornabat elegantia. Umbellæ concava (mitto convexa, quæ licet holoserica, auroque intertexta, vulgaria censenda sunt, si cum concavis componantur) tota ex adamantibus coruscant, ex unionibus candiscent, rutilantque auro intermixto, quo nempe inter sese, suisque in fundis copulatae sunt gemmæ: pensilis umbellæ ala, quæ zona est tota exaluminatis unionibus intertexta, universum illius ambitum complectitur: umbellam, cælum verius diceres, tot distinctum stellis, quot gemmis; tot perspicuum luminibus, quot radiis gemmarum.

Sed jam, ut reliqua habeatis, contendam. In quatuor umbellæ angulis, totidem pavones supereminet, caudis erectis, atque expansis: quæ è cæruleis sapphiris, aliisque pretiosis lapillis contextæ nativos harum avium colores non imitantur modo, sed superant. E' singulorum pectore pyropus emicat, ex quo elenchus (unio est instar pyri) luspensus pendet: è dextrà, lævâque singulorum pavonum gemini florum fasciculi ex auro encausticè picto, gemmisque compositi perpetuam veris imaginem repræsentant. In ipsâ throni fronte quæ contra atrium spectat, magnus gem-

Gemmæ pretiosæ:
sapphiræ.

marum prominet cumulus ex quo adamas grandiusculus circum pyropis, atque smaragdis, minoribus veluti stellis, sedimtus, pendulus intermicat: insignem hunc gemmarum acervum pretiosum per quam pretiosi operis diceret indicem, regiaeque magnificentiae splendidum argumentum. Ità verò collocatus est, ut cum rex folio insidet, illi oculos, pretiosi instar velaminis, obtegat. In strato tria insunt pulvinaria, vel Phrygio opere, vel gemmis insignia; majus ad regis humeros, ad latera reliqua collocantur, ab eodem throno appensa pendent Acinacis, arcus, pharetra suis jaculis onerata; & parmula, cuncta tum opere, tum auro, & gemmis illustrata. Non procul à folio geminae eriguntur umbellae à serico villosa purpureo Phrygia acu interposito: quas circum fimbria ex unionibus pendet, manubria octo pedes alta; unione item plurimo, pyropo, atque adamante interdistingua.

Hic Lucil: Magnum est quidem, quod narras, atque haud scio an maximum: quippe difficile admodum est in universo terrarum orbe quidquam vel opulentum magis, vel splendidum reperiri. Rectè extimas; tum Quinctius: quin miror quomodo tantum aurum, tot, & tam variae gemmae comparari potuerint: credo equidem nec Porum olim, nec Midam tantas in unum opes congestisse. Quibus ego: Atque audite: intelligetis porro quantae sint Indorum regis opes, qui procul dubio regum omnium quam ditissimus. Post thronum haecenus descriptum, alter est: instar ovatae pelvis, quo lavari reges consueverunt; atque ob id extensa desuper umbellam non habet, quinque patet pedes, septem excurrit: vas interius ex auro obryzo crispante, exteriora gemmis, nescio, ornata ne dicam, an onerata, illas enumerare supersedeo; ne sermo sit bene longus: & jam dies desit. Præterea altera in aula pari magnificentia, parique elegantia adornata (alterum hæc spectat in atrium) quinque alii minores throni splendidissime, basilicè, fabrèque ornati, instructique sunt: quatuor in totidem angulis positi quadratum efficiunt: quintus in medio, sed paulo supra, quam est quadrati centrum, locatus est: adamantibus ferè omnes aureis in bracteis scitissime compositis præfulgescunt: illorum curiosam descriptionem omitto, ne vobis molestus sim: res enim, quamvis pulchræ, prætiosæque sint, ut verè istæ sunt, tamen si eadem semper in obtutum cadant, fastidium creant. Tum Quinctius: Sic est, inquit, ut dicis, verum age, quantam, putas, pecuniam impensam fuisse ad tot gemmas comparandas? Cui ego: Istuc dictum est etiam: refert auctor, qui isthæc omnia & oculatus in-

spe-

spexit, & curiosus perquisivit, in throno; quem paulò ante descripsi, exornando, numerata fuisse quadringenties octogies centena millia Romanorum centussium: idque ex regis tabulis, in quibus singularum gemmarum pretia diligenter scripta sunt, accurato calculo collegisse. Tum Quintilius: Si ità est, ut prædicas, huiusce regis opes immensæ sunt, & supra quam cuique credibile est. At Lucilius: Perge porro: historia nobis accidit jucundissima, & ut conjicio, festivior pars superest. Cui ego: Imò festivissima, advertite vos igitur animum: ego efficiam, quod institui.

Ut faustus fortunatusque dies regi, regnoque illuxit, purpurati omnes, & quotquot equestris sunt ordinis regium in atrium conveniunt: plebs stat pro foribus, quamquam qui longè primi sunt multitudinis, interdum vel Præfeti Prætorio, vel purpuratorum favore intromittantur. Deindè auream stateram (non enim fas est regum corpora ferrea ponderari) monolancem, aureo cum æquipondio præ aulæ foribus serico fune purpureo, floccisque aureis insignito, suspendunt, cunctique in certos ordines, distributi regem opperiantur. Qui tandem talis egreditur ex gynæceo vestium tum elegantia, tum opulentia, ut nihil possit accedere. Corona uno insignis fulget adamante; sed qui complurium instar gemmarum est: quippè qui maximus, ac pulcherrimus omnium, quotquot hucusque natura produxit, atque ars elaboravit. Ut primùm conspicitur, accurrunt illicò nobilium primi, atque illum more patrio venerantur: ter cernui extensis palmis terram tangunt, totidemque attolentes capiti imponunt: atque isthæc ferè verba pronunciant. Sospitent Dii regem, plurimos dent annos, splendorumque ex hostibus triumphos concedant. Postea verò summo tum studio, tum veneratione, ac si sacra attrectarent, manibus accipiunt, inque lancem auream ponunt: & quot libras pendat exactissimè trutinant. Quia verò innata aulicorum animis adulatio, semper justo ponderi aliquid superaddunt: regemque plus, quam elapso anno ponderare pronunciant. Ità enim natura comparatum est, ut humanis in rebus momentum addat vel assentatio, vel benevolentia: detrahat verò vel ira, vel invidentia. Quod per præconem ut populo renunciatum est, confestim omnes lætis acclamationibus novum regi incrementum gratulantur: cunctaque in futurum annum festa, ac fausta præcantur. Interea iidem viri principes lance regem extrahunt: atque iterum venerati, singuli in suos ordines se recipiunt: ille in folium ascendit, sedetque more patrio: nimirum in ipso throni strato, in-

Statera aurea
ad ponderandū
Regem,

Regem pendet
rati Viri principes,
& incrementum illi summis
acclamationibus
omnes gratulantur.

CUI:

curvis cruribus, humerisque pulvino innixis, non verò regià in sellà, ut nostri consueverunt.

Hac primà fabulæ parte absolutà (quæ quàm digna majestate regis, non disputo, festiva quidem certè) altera sequitur, quæ nescio, an magis honorifica regi sit, quàm utilis. Purpurati, omnes, ac nobiles certo vel dignitatis, vel ætatis ordine ad regium solium accedunt, & eo, quem supra diximus, more adorant; muneraque illi offerunt, quàm munificentissima: idem mox faciunt per legatos, & præcipuæ matronæ, & præfecti provinciarum, Hoc loco Lucilius me de more interpellat: Cedo, quæ sint ea munera? cui ego: Gemmæ omnis generis, nimirum adamantes, pyropi, smaragdi, Amethysti, Sapphiri, uniones, aliæque huiusmodi: præterea aurum, atque argentum, tùm factum, tùm infectum, ditissimi tapetes, Attalica peristromata, aurea, textillia, vestes Phrygiæ: purpuræ item, ac panni ex Ibericis lanis texti, cameli, elephantes, atque equi generosissimi. Hic Quinctius: Quàm bellè, inquit, novum ætatis annum Indorum rex auspicatur: die nimirum tàm fortunato, atque opulento, quàm qui maximè: diceres illum quotannis Mercurio ascendente, dicam verius, negotiante, renasci. Ità verò, tum ego: quippe tot ex uno hoc die proventus capit, ut non plures accipiat ad multos menses: ferunt munera extimari nonagies centena milia. Quocirca mirum certè non est, si regius thesaurus immensis penè divitiis refertus sit: quemadmodum enim omnia flumina in mare confluunt perpetuo cursu; ità cunctæ divitiæ, quæ in vastissimo complurium provinciarum imperio sunt; in regis gazam istiusmodi alveorum ductu continuò sublabuntur: sed pergam ad cætera. Ut nobiles omnes regem venerati, atque oblata sunt munera, septem elephanti ducuntur in atrium, ut & ipsi regem adorent: optimi omnium seliguntur, & præ reliquis magis eruditi, ac pugnaciores habiti: qui sericis dorsualibus discoloribus, pictisque opere Phrygio splendidissimè præfuerint: collis aureis catenis ad ornatum redimiti verius, quàm ad securitatem revincti. Ut vel in ipsà servitutis specie niteretur magnificentia: illorum unus, qui alios, vel elegantia corporis, vel animi docilitate antecellit, turriculam dorso impositam cum sellà eburneà gestat: qua rex sedere solitus, cum vehitur elephanto; quatuor hominum in elune gerunt, qui regium vexillum breviori hantæ alligatum manu tenent. Ut in atrium deducti, statim singuli ita folio admoventur, ut ad quadraginta passus distent: quò simul ac veniunt, regem illicò adorant, homines ipsos æmulati,

hoc

hoc modo : ter propolcide terramlingunt , totidemq; ele-
vantes supra caput circumducunt : singulis vicibus magno
clamore vociferantur , tubas imitati : diceret regem salu-
tare , precariq; felicitatem : ubi verò debitos regi honores
præstiterunt , statim clunes convertunt : tum qui illorum
curam habet , stragulam vestem elevat , clunesque nudat , ut
quàm pingues , quàm carnosì sint , rex animadvertat : perri-
dícula sanè consuetudo , in qua vel ipsi in regem observan-
tiæ aspersa est barbaro more barbaries . His hoc modo pe-
ractis , cantrices canticum ordientes , varias cantilenas in re-
gis laudem concinnatas musicè decantant , atque illas multi-
plici saltationum genere comitantur : quam scitè corpora in
varios motus jactant : varios orbes decircinant : nunc sibi
mutuò occurrunt , nunc fugiunt : nunc sinistras prænsant ,
nunc dexteras : nunc gyro sese implicant , nunc explicant :
& multiplici vel brachiorum , vel digitorum flexu carmina
gesticulantur : tandem cantico desaltato , rex gynæceum
ingreditur .

Hæc ut narravi , repentè assurreximus ; inque subdia-
lem ambulationem reversi sumus , quà deambulare iterum ,
ac frigidiusculis auris recreari cœpimus : & tandiu ibi mo-
rati sumus , quoad contenebravit : tùm demum perpauculis
passibus domum redivimus .

C A P U T III.

*Orientalis Surrenti ora describitur : & undè tanta in
gubernaculo vires , explicatur .*

SEcesserat mecum in Surrentinum , Augusto mense sub
Virginis diem festum adolescens quidam ingenuus , Au-
gustæ Taurinorum pulcherrima in urbe natus ; qui pa-
trium cœlum valetudinis causâ , nostro commutaverat : spe-
rabat enim hæc saluberrimi aëris temperie se pristinas vires
recuperaturum : nec omninò spe suâ frustratus est : nam etsi
non ex integro convaluit , verumtamen meliusculè se ha-
buit : quippè qui ex longo adversa affectus erat valetudi-
ne : morbi enim , quicumque sint , cum diuturni fiunt , dif-
ficilè admodum curantur . Quia verò tùm ob egregiam in-
dolem , moresque candidissimos , tùm quia solitus ad me
studiorum causâ ventitare , mihi erat perquàm charus ; id-
circo volui amicum juvenem in elysium meum deducere ,
ut ibi Surrentino cœlo , quo nullum est clementius , tan-
dem perfectè convalesceret . Cum igitur quodam die sub
Auroram in scopulum ex hortulo descendissemus , condu-
ctam.

16 ÆSTATUM SURRENTINARUM

Etiam ab æsterno die cymbam ingredimur: perque orientalem oram Vicum Æquensem versus iter afficimus: lentè quidem, ac suspenso remo, ut placidissimi tranquillitate maris, atque amœnissimæ oræ prospectu abundè fruermur.

Amœnitas oræ
Surrentinæ.

Est autem Surrenti ora, quæ dimidii speciem præ se ar-
cus ferens, ad orientem Solem convertitur, primo manè, quam maximè amœna, & vel ad salutare auras carpendas, vel ad animum relaxandum perquàm commoda: siquidem eminentibus circum collibus adumbratur, ut nonnisi ad multam diem illustretur à Sole: colles longà virentium arborum coronà precincti diutiùs Solem arcent, temperiem fovent, otia promovent, ac pulchrà oculos scenà suspensos tenent. Præterea iidem colles non acclines clivo, sed erecti, turritique à mari assurgunt, specubus plurimis tractim excavati, atque intercisi, quas quidem specus partim hominum industrià factas, arbitrior, partim vi, atque iniurià sibi mare aperuisse, partim ludentis opus esse naturæ: in quasdam aditus phæelis patet, in quasdam verò minoribus cymbis ubi ingressus fueris, frigidulus aër, frangans musci vernantis odor, quem herbitæ cautes exhalant, perlucidi, placidique fluctus, atque ipse pendentium saxorum horror, mirèque varians in singulis situs; mirum sanè quantum animos recreet, ac subleuet. Ubi collis, abscissis hæc, illàc rupibus, à summo vertice ad imum usque vestigium intercissus, prospectu mirabili, variante veluti scenà, vel pascit oculos, vel delectat animos. In speciem cavæ sinum mons aperit, inflexusque in helicem sensim coarctat, totumque mari pervium facit: pendentibus hinc, illinc ambitur scopulis, supra arboribus coronatur, medio vestitur fruticibus, æquoreis imo herbulis amicitur; atque interdum labente desuper rivo submurmurat. Pulchra quidem scena, atque haud scio, an melius illam variare natura potuisset. Non desunt extenti per oram sparsim scopuli, partim nativi, partim ex fatisciente præ vetustate monte collapsi: habent enim vel saxa ipse senectutem suam, quæ sensim labascant: qui scopuli herbosi & molles, & quæ hærentibus echinis distincti, quæ discoloribus conchis interpiæti, pulcherrimi visu, amœnique sunt. Horum unus è medio mari altissimum in conum fastigiatus assurgit: pharum diceret, quæ toti oræ ad speciem præluceat. Tractim etiam prominentibus hic rupibus, sese mons porrigit: cedentibus ibi, reducit, commodumque oræ locum concedit: nempe ut sit accessibilis, placeatque varietate. Quæ præ aliis exporrecta magis prominet rupes perforata utrimque est, marique pervia: quæ subterraneo vulut isthmo perfosso, ex uno in alterum sinum brevissimo com-

compendio pertransitur : luseritne hic etiam natura , an ars infudaverit , an sævientis sit opus maris , ut crebrà undarum verberatione desæviens rupem perfregerit , sibique aperuerit , incertum est . Ita verò terebrata rupes est , ut ex adversum specus respiciat Pompejos hinc rupem subeuntibus videre licet urbem in conspectu statim apparentem , ac veluti manu prensari : ut accidit , ubi deductis derepentè scenis , illicò nova , ac inopina rerum facies sese oculis offert : quod sanè perquàm jucundum visu est , atque hinc faciliè animum induco , ut credam tam mirabilis operis artificem fuisse naturam : quippè quæ non temerè , ut casus , sed consultò operatur : in hominum enim vel oblectamenta , vel commoda tota imminet . Tandem talis est Surrenti ora , quà Orientem , quà Occidentem spectat tùm amœnitate , tùm pulchritudine , tùm etiam temperie , ut nihil sit omninò , quod possit accedere .

Dum igitur per amœnissimam hanc oram Taurano cum adolescente deveherer , ut aliquam pererrando delectationem aucuparer , advertit ille velificantem Stabiis celocem , quarum plurimas Surrentum habet : quæ cùm tam propè à litore fuit , collectis quàm citissimè velis anchoram jecit . Hic juvenem cupido incessit celocem inscendere : meque rogat , ut annuerem . Ego , cum nihil antiquiùs habuerim , quàm amicis morem gerere , & haud gravatè ferre , quod illis placere cognovissem : Ascendamus , inquam , mihi enim vel id quadrat . Statim igitur celocem conscendimus , totamque curiosè lustramus . Cum verò juvenis in puppi temonem animamadvertisset ; Doce me , fodes , inquit , (isthæc enim tui sunt instituti) quæ fiat , ut perexiguum istud gubernaculum , universam istam navigii molem regat , & quaquaversus , ut gubernatori expedire visum , tam facile verset : hanc enim ego Sphingem cùm internavigandum quamplurimis præstitissem , nemo unus mihi Oedipus fuit . Scilicet ea , quibus assiduitate quotidianà , & consuetudine oculorum assueti sunt animi , admirantur perpauci , requirit nemo . Cui tùm ego : Recipiamus nos in cymbam , domum reversuri , ne nimio Sol æstu nos torreat : viden' quàm altus est ? mihi verò , ut te non præterit , nihil accidit acerbius , quàm si doleat à Sole caput : rem inter redeundum explicabo mox . Et ille optime tu quidem mones . Gratias igitur quamplurimas navarcho agimus , quòd nos benevolè excepisset : rogamusque , Numquid domum vellet ? statimque in cymbam insilivimus .

Unde in Temone tanta vis , quæritur ,

Cum verò navicularius versoriam cæpisset , ego ad juvenem , faciam tibi nunc satis . Et ille : Tam id mihi gra-

C

tum

tum erit, quàm quod maximè. Ego verò : Et si mihi per-
quàm difficile sit, sine figuris Mathematicis positum à te
nodum solvere; vesumtamen diligenter contendam, ut rem
quàm dilucidè potero, exponam, atque aperiam. Duæ sunt
in temone partes, quas scire te primùm velim, ut dein-
dè, quæ subjungam, facilius intelligas : clavus nimirum,
& gubernaculum. Clavus est lignum illud, quod pres-
sius temo dicitur : cujus partes ala, & collum : ala inferior
pars incurva, quæ aptatur, hæretque carinæ, quæ repanda
cum sit, idcirco & illa repanda pariter confecta est ; col-
lum superior, quæ gubernaculo inseritur, ut versari possit.
In alæ curvaturâ ferreus circus est, in collo uncus affixus :
duobus hisce, qui totidem puppi præfixis excipiuntur,
navi clavus adnectitur. Gubernaculum est asserculus ille
versorius, qui foramine oblongo excipit clavi collum : &
quo gubernator dextrorsum, sinistrorsum, quâ vel ven-
tus, vel cursus petit, clavum inflectit : tenes isthæc ? Et il-
le : Teneo enim verò, siquidem planè exposuisti : perge por-
rò. Cui ego : Diligenter attendito : paulò difficiliora captu
sunt, quæ subjiciam : dicam tamen quam maximè ad faci-
litatem accomodatè. Et ille ; Advertam animum quàm pos-
sum intentissimum. Tum ego : Duo sunt, quæ in temo-
ne admirationem pariunt : primum, quòd gubernator nullo
negotio gubernaculum circumducatur, atque occurrentis aquæ
impetum vel sustineat, vel frangat : secundum, quòd clavus,
ubi gubernaculum circumductum fuerit, totam illicò navem
contorqueat : utriusque in præsentiarum inveniendâ est
caussa.

Duæ in Temo-
ne partes, Clavus,
& Gubernaculum.

Gubernaculum
quasi Vēstis, qui
siquam fulcro,
clavi collo inni-
titur.

Explicatur cau-
sa Virium in Te-
mone.

Vidisti fortassè compluries (res enim usu trita est) tùm
grandia saxa, tùm marmora moveri vēste, & quam facili-
mè elevari. Tùm ille : Vidi sæpissimè ; quin imò, illo non
semel usus sum, ut obleratas fores, quarum clavem amife-
ram, toto cardine demolirer. Benè est, tum ego : rem hinc
facilè assequeris. Gubernaculum quasi vēstis est, qui clavi
collo, suo veluti fulcro innititur : cùm verò ea vēsti vis in-
sit ut ille vel digito connifus, saxa diffindas, pondera mo-
veas, muros aperias, & robustissimos quosque cardines de-
jicias : nihil admodum idcirco est, cur mireris, si guber-
naculo, quaquà velit gubernator temonem circumducatur,
atque irruentium undarum æstui quàm facili negotio oblu-
etetur. Hic juvenis : Istuc jam habeo : secundi causam ex-
pecto. Cui ego : Jamjam me ad illam convertam, & pau-
cis etiam, ut modò præstiti, explicabo : id enim tempo-
ris est, ut properandum censeo. Fac igitur obliquè pup-
pim clavus respiciat : sitque conversus ad dexteram : in
quam

quàm, ubi ad finistram verforium gubernator inflexerit, illicò aget sese ille: navis vel remigio acta, vel velis, prorsum, quò iter institutum sit, prætervolet. Tùm clavi ala, quà patula est, in aquam offendit: inque illam vicissim aqua: ac spumoso velut ariete continuò pulsatur: cum verò versare nequeat (nempe obstitit verforio gubernator adnifus) navem totam unà cum clavo eam in partem quà dirigit impetum, statim convertet, atque isthæc, quam petebas, ratio rei est. Hinc verò planè, & apertè conficitur, tùm facili negotio navim inflecti, cùm secundis auris velificans quàm citissimè currit: quippè ocyus occurrentem in sese clavum majori impetu æstus diverberat: quamquam opus tum sit, ut majori etiam vi gubernaculum rector sustineat, ut aquæ in palmulam irrumpenti fortiter obstitat.

Hæc cum dixissem, Intellexi, inquit, juvenis, cuncta perspicuè: quæ cum tuos olim versiculos læstitarem ægrè concipiebam. In quibus, quoniam unum est, quod velim explices, liceat per te mihi illos recitare. Cui tum ego: Si memoria tenes, penès te est, ut recites. Ille vero: Teneo quippè: statimque recitavit.

*Sedulus interea confidens puppe Magister
Intentus clavo, clavoque immobilis hærens;
Stet promptus torquere manu retinacula; quà se
Ventus agit veniens, cursusque, & Sydera ducunt:
Omnis, & in clavo docti stet cura Magistri.
Ac veluti loris currus auriga volantes
Hæc, illæc, quà poscit iter, cursusque viarum
Inflexit, varioque volans terit æquora gyro.
Non aliter curvo Rector temone carinas,
Quà ventus, cursusque vocat, reget æquore vasto;
Si dextrà errandum pelago, de puppe Magister
Impiger ad lævam inflectat cita lora: sed illa;
Si plaga terrarum fuerit lustranda sinistra
Torqueat in dextram, si rectus in æquore cursus;
In medio Palinure loca retinacula pappis:
Nam sic directo celerè vada concita lapsu
Alnus arat. Tortas veluti quà flexis habenas
Excelsò insidens curru moderator equorum,
Quadrupedes docti strictis parere lupatis,
Incedant; promptique terunt iter: aereæ puppis
Haud secus, incurvum quà flexerit ipse Magister
Temonem, cita carpet iter, fluctusque secabit.
Exiguà nam mole licet stet puppe sub alià
Adnifus gemino circùm versatilis unco,*

20 ÆSTATUM SURRENTINARUM

Explicatur quidam Parthenii locus de Timone.

*Attamen aratas magnâ cum mole carinas,
Hâc, illâc contra, Pelago obluctante, retorquet,
Quâ ventus, cursusque vocat, quaq; ipsa petit res:
Ferreus ipse velus parvo cum corpore vestis
Marmoraque, lapidesq; atque alta mole columnas
Submovet, & grandes scopulos, rupesque revellit.*

Vix dum recitandi finem fecerat, cum illicò ad me: Si levâ iter instituendum est, præcipis temonem converti ad dexteram, cujus contrarium à te modò dictum est: idemque in eisdem versiculis doces

Incurvum quâ flexerit ipse Magister

Temonem, cita carper iter.

Tum ego: Duæ, ut pronuper admonui, in temone partes, gubernaculum, & clavus: cum lora, dico, vel retinacula, gubernaculum intelligo: istuc autem contrariam in partem circumducitur. Hic ille: Nihil est, quod amplius te vexes, est enim res & paucis exposita, & explicata dilucidè, Sed jam navicularius ad scopulum cymbam applicaverat: quocirca exilientes domum proficiscimur.

C A P V T IV.

Elegans convivium adornatur, variorum ferculorum conficiendorum, ratio traditur: post convivium carmen de tormento bellico recitatur: & apud quas primum gentes illius usus fuerit, inquiritur.

Convenerant in Surrentinum post nonas Augusti complures viri eruditi; quidam, ut me inviserent; ac præsentem præsentem salutem dicerent: quidam, ut loci genio perquam amœno tantisper fruerentur: nonnulli verò, quibus cutem curare studium est, ob vitulam lætentem, quæ Surrenti tam delicata est, ut nihil supra. Ego, etsi plurimi, & quisque suam umbram haberet, tamen omnes convivio excepi: sed mensa satis frugali, & quæ à sapientibus viris non abhorreret: nec sanè lautam exhibere si voluissem; locus necessaria suppedibat: neque domi mihi coquus erat, neque pistor, qui edulia scitamentis variis præpararent.

Cum ad amœnissimum maris prospectum sub umbrâ confedissent, tum ego: Hic vos, inquam, si placet, aliquantisper confabulamini: nisi potius vobis sit cursare per hortulum; nempe brevi ambulatione stomachum acuatis: dum ipse interea, vestra veniâ, coquus idem, idemque pastil-

passillarius breve vobis prandium cum puero adornem :
 Hinc illorum quidam , ut junior , sic nasutior (ita enim ^{juniores nā}
 præfens fert ætas , ut juniores sint nasutissimi , carpunt , ^{quissimi,}
 cavillantur , nodum , ut dicitur , in scitpo quærunt : gulæ
 ferviunt attentissimi , nec nisi plurimo ferculorum appara-
 tu , eoque exquisitissimo contenti sunt) Mathematicum ,
 inquit , historicum , poëtam . & quidem non malum , lin-
 guis item eruditum te accepimus : at coquum , pistorem
 numquam omninò : quare vereor , ut prandium sit elegans ,
 nam benè sobrium desidero . Cui tum ego subridens in
 stomacho , & caperata non nihil fronte : Hanc in me cu-
 ram deponere , dicacule : verùm bliteus cum sis , nonne ele-
 gantissimum esset prandium , & perquam dapsile , si meram
 tibi betam apponerem ? dignum profectò esset patella oper-
 culum . Sed bono sis animo : nolo enim par pari referre :
 scio oppidò frigidulis te ficis quam maximè oblectari , ut
 illas vel ambrosiæ præponeres : etenim te Neapoli sæpenu-
 mero de Promo conquestum audivi , & meritò quippè ,
 quodd cum frigidiusculas inferre in mensam posset , calidas
 præ pigritiâ subministraret : bono , inquam , sis animo , plu-
 rimus hic tibi ficulus & gelidus , & recens , quippè cujus
 adhuc niveum lac sillet è pedunculo , non deerit , quo
 vel uno famem sedare possis . Ille verò : Et gratias ago quam
 maximas , & quæso , ut mihi des veniam , si nimis festivè
 verbo prolapsus sum , atque pro non dicto habeas .

Hospitibus in pomario relictis , me domum recipio , ac-
 cersitoque Lucilio , qui valetudinis causâ mecum degebat in
 Surrentino , jubeo aperto in loco juxtâ subdialem ambula-
 tionem , ex quo jucundissimus Neapolim versus prospectus
 patebat , mensam instruere , & flosculis , ut festis diebus
 consuevimus , exornare . Me verò in culinam confestim ca-
 peggio : in quam ingressus , mappulâ nonnihil attritâ , ac for-
 didâ (mundam , ac resarcitam Neapoli nondum acceperam)
 me coquorum more præcingo , operique manus admoveo , &
 quidem impigrè . In primis , gallinaceos pullos , quos jam ^{Pulli Gallinæ}
 depilatos ad rem habebam , fictilem in testudinem svislo cum ^{cei præparatio,}
 sumine conjicio : eosque cinnamomo , pipere , atque aromati-
 co cariophyllo scitè condio : addo mox astaphidem , prunum ,
 nucleumque pineum , ubi verò incaluerunt , tantillum aquæ
 infundo , ut jusculum facerem suavissimum ; tandem testudi-
 nem arctissimè conclusam ad tenuissimum ignem brevi in
 tripode relinquo . Deindè artocreas , crustula tùm delicatif-
 sima , tùm suavissima : quippè ex polline niveo attritæ Ce-
 reris , butyro , & saccharo , græco Hercula no , ovique vitello
 subacta , adornavi : illud Chaoniis pullis , ficedulis plurimis ,
 ac

Alia Edulia ac coturnicibus confersi: addidique veteris petalonis frustra,
 conficiendiazio & Nolani farciminis, cum pyro, & malo Appio indiscre-
 tim permixtis, olivum item, & fungos cum citriis dulci-
 bus, & cucurbitulis: sparsique desuper odoramenta quàm-
 plurima, atque aromata, confectum tandem in furnum à
 puero jam succensum, ac mundatum, pistoria palà diligen-
 ter immisi: occlusoque præfurnio, ne calor evaporaret, ad
 alia me statim edulia converto.

Ex molitæ Cereris flore tùm minuto, tùm niveo massam
 subigo frigida, asperfo tantillum salis: massam verò ligneo
 cylindro æquà, ac polità in tabulà in tenuissimas nebulas
 extendo: quas mox oblongas in tænias frustratim disseco:
 quæ dum tantisper ad Solem siccarentur, ego caseum non
 ovillum, ut nostrates solitavere magno stomachi incommo-
 do, sed bubalinum (habebam recentissimum ab Acerrarum
 Domino viro amicissimo, & hominum, qui vivunt, libera-
 lissimo, mihi dono datum;) in scrobem rapulà caseareà con-
 teri jubeo, tundique simul in pistrino cinnamomum: cui
 mox tunso saccharum permisceo. Exin redeo ad nebulas
 Cereales, & effervescente aquà in cacabo, illas paulatim
 immitto, ac cochleari cribrario verso identidem, ne unam
 in massam coirent. Vix dum igne, qui plurimus ardebat,
 excoctæ sunt, cùm, manubrio, utrâque manu apprehenso,
 cacabum è tripode extraho, humique colloco, statimque fri-
 gidam infundo, ut latius excrescerent, fierentque quàm
 tenerimæ. Quia verò vel labore, vel igne sudaveram,
 mappula sudorem omnem exicco brevique è culinà egres-
 sus frigidiores auras liberius hausi: juvat enim occupato
 laboriosà in operà facere intercapedinem: tandem iterum
 ingressus, in lancem grandiusculam, tænias mitto, colatà
 prius guttatim aquà cribrario cochleari: postea verò permi-
 sceo bubalinum scrobem cum saccharo, & cinnamomo,
 elixamque bovis medullam superinfundo: plenam sic lan-
 cem conjicio in hypocaustum; ut sensim incalescerent, ac
 pingui penitus medullà, saccharoque sese imbuerent.

His in hunc modum adornatis, lactentis vitulæ lumbos
 perquàm delicatos, ac pingues veru transfigo per adversum,
 ignique admoveo assandos: jubeoque Fabiolum continuò
 versare veru: Rotam enim, quæ a cane solet circumagi,
 non habebam expeditam: neque mihi erat in promptu ma-
 china, qua fumo in alas incurfante, veru circumvolitur:
 vitulam ut jam assari coeptaverat, sale aspergo, tandem la-
 rido ferventi veruculo præfixo benè imbuo, ac perfundo:
 ita enim, & succo grvida, & sapida magis est. Postremò,
 ut præter spem, bonam prandio coronidem imponerem,
 quæ:

quædam farta liba ex dulcibus conficio hoc modo : Similaginem, butyrum, salemque Indicum, cum tantillo nostratis, ac duobus ovi vitellis frigida subigo, subactam post massam totidem in frustra divido, quot erant convivæ, quæ singula cylindro extendo in circulos in horum medietate dulcia jam tunsa cum medulla pinguißima superpono : alteram circuli partem desuper plico : facioque farta quasi Lunulas pinnato limbo : qualis spectantibus nobis tubo visorio, Luna apparet, cum est dimidiata. Accepta mox pistoria sartagine svisillo adipe inungo, imponoque dulciaria : sumpto post deinde infurnibulo, conjicio statim in furnum. Elixam cum prototomis cauliculis jam puer primo manè præparaverat : Etenim modici cibi homo cum sim, isthic meus tenuissimus, idemque simplicissimus cibus est. Odi profecto nimios illos apparatus : tot nimirum præfultas, scriblitas, moreta, frixa, intrita, ollaria, fartilia ; tot item intinctus, atque embezzmata, escasque conditaneas, & cæteras cupedias ; gulæ irritamenta verius, quàm nutrimenta : quæ quidem in stomachi perniciem adinventæ sunt : perquàm paucis nutrimur, & quæ fames condat, non gula. Isthæc autem parsimonia apud veteres magna fuit : legimus enim lege Fannia primùm, postea verò Licinia cautum, ut sumptus non excederet denos, vel tricenos æris.

Liba farta ex
dulcibus.

Quia verò jam prandendi tempus appetebat, iscincto confestim linteo, ad amicos ire pergo. Vix dum ad primos superioris deambulationis gradus veni, cum illos obviam habui ascendentes ab horto : qui simul ac me vident : Estne, inquiunt, hora prandii, necne ? Quibus ego. Est equidem : quocirca, quæso, ut illic sedeat, ne longiori morâ prandiolum corrumpatur : jam Lucilius mensam instruxit, panemque canistris expedit : jam puer ficus è puteo, ubi ad frigus asservantur, eduxit. Illi nihil cunctati, Sedeamus, inquiunt. Tum Lucilius pollubrum sinistra manu tenens, dextrâ vas cum aqua ad mensam accessit, ut hospites manus lavarent : ego mundissimum mantile, ac villosum porrigo ad tergendum. Lotis igitur manibus, hymnoque de more dicto, singuli eo, quo par erat, ordine, suis sedibus accubere. Exordium non ab ovo, ut vetustissimus mos est, sed ut nunc fit, à ficis cum suavissimis tum frigidissimis factum est : erant Livianæ pinguißimæ, & cucurbitinæ melleo ore, tenero cortice, pulpâ non adeo molli ; atque ob id mirum in modum placuerunt. Postea verò quàm ficubus se liberius oblectarunt, pro primo edulio pulli juvulenti appositi, qui quâ teneritudine, quâ condimento tam grati habiti sunt, quam qui gratissimi. Post hos panis,

Prandium de
scribitur.

Parthenius Co-
quus non malus.

nis, carnisque edulium allatum, mediumque in mensam expositum tantà odorum fragrantia, ut non vulgare quid suboleret: ubi verò divisum singulis, crustulamque tùm tenerrimam, tùm dulcissimam primis amici labris degustarunt, tùm statim ad me: Itane tu nobis imposuisti? nullumne tu coquum, pistorem nullum? nugas certè agebas siquidem egregium habes; quippè princepe, & quidem purpurato tuo dignissimum. At ego subridens, serione isthæc, an per jocum? quod enim laudatis, manus istæ pistoriæ omninò rudes confecerunt. At illi: Si verum, quod prædicas, rudes ne dixeris, imò peritissimas: heus puer, infunde merum: sit helvolum. ~~Mud~~ Pausilypæum minimè fugax, quamquam delicatissimum: juvat tam docto artifice propinare. Sed jam cereales tænias cum vitula Lucilius apponi jusserat: illas ego convivii Magister è majori lance in scutellas ingero, & singulas singulis subministro: vix delibarent, cum ad me. Allatæ ne tibi Neapoli sunt? adeò enim delicatæ, ut nihil supra. Tum ego; Cujusmodicumque sunt, è nostra officina prodierunt: Illi vero: Ludis profectò: conversique ad Lucilium: Jocaturne, inquit, Parthenius? Ille verò, Minimè quidem. Quippè qui testis oculatissimus. Cumque vix & ægrè id sibi persuasisent, elixam cum coliculis pueri attulerunt. Tandem pro secundis mensis, ut moris est, facta dulcia singulis singula distributa, quæ ob teneritudinem, ac suavitatem Atica veluti Bellaria omnem sibi plausum vindicarunt: vorataque vel cum ramentis: quæ cum à me pariter facta à Lucilio cognovissent, omnium suffragiis me coquum, ac pistorem scitissimum conclamarunt, libaruntque liberius. Ego verò: Proh superi! Hoc scilicet unum meis laudibus deerat, ut inter myrtum litoream, laurumque Parnassiam, culinariam quercum infererem.

Sed jam fame expletà, eruditis animum colloquiis, ut humanos viros decebat, pascere incœpimus: nunquam enim illorum institutum probavi, qui vel perridiculis nugis, vel fabellis anilibus, vel mittentes ridicula, animum non tam pascunt, quam opprimunt: quapropter malam hanc consuetudinem ab eruditorum virorum cœtu amandare, malumq; funditus averuncare vellem, si possem. Cùm autem de Vesuviano incendio curiosam haberemus quæstionculam (erat enim in prospectu Vesuvius, ambustusque crater nonnullos fumi vortices, ac flammarum cuneos identidem evomebat.) senior amicorum: Quid, inquit, de Bellicis tuis? an ex hoc incendio aliquid excerpisti? videtur enim perquam bellè aptari posse ad fulminalia: ita enim, ut

ex

et tē sæpius audivi, Latini vocant hoc tempore ea tormenta bellica, quæ fulminis vice æreas pilas quàm longissimè ejaculantur. Cui ego: Divinasti profectò: isthæc ego & moveo, & curo: quique de Bellicis Tormentis est Liber, revocatur ad trutinam. Hoc loco omnes me rogant, obsecrantque, ut saltem Libri exordium recitarem. Ego etsi invitus (non enim adhuc luce dignum mihi videbatur, ut quod lima non dum rasum) tamen morem gessi: & ut erat illaboratum habere cœpi hoc modo.

De Bellico
Tormento Car-
men.

*Nunc Martis tormenta, quibus vel prælia miscens
Extentis tonat in campis, vel fervidus arces
Fulminat obsessas, & mœnia deiicit ista:
Quam varia, & qualis sit bellatoribus usus,
Dicere nunc labor insequitur. Vos ò mibi vestros
Pandite, Cyclopes, dimoto vèste caminos:
Namque opis est vestra quæcumque effingere vates
Audaci aggreditur nisu: nova munere vestro
Machina Tartarei, est deducenda cavernis.
Machina quæ ferro, & Vulcani pulvere sata.
Ignea raucisonis accendat prælia bombis.
Ast artes primùm antiquas dediscite, quando
Non ferrum in dura versandum incude, tenaci
Fercepe: non enses fabricandi, aut æria scuta:
Verum æs ignivomum, & summi tormenta Tonantis
Fulmina, quæ referant, & terrificos reboaius
Cadere opus, vasta fufis fornace metallis.
Hæc etenim Marti potiora virilibus annis
Instrumenta placent belli, quibus acrior instat
Cade furens, fatiatque animum furialibus iris:
Scilicet ingenio indulgens, iraque minorum
Horridus in flammis, & rauca tonitrua surgit:
Proh superi! quæ tanta necis furiosa cupido
Mortales agitat sensus, ut pectora ferro
Non satis incidi visum: sed fulmine rumpi,
Atque opus horrendo fueris discerpieri igni.
Usque aded tantam fera mens exarsit in iram,
Ingenii ut vires, & acuta inventa ruinam
Verteret in propriam, Fatis nolentibus ipsis.
Non ratio, non Fata valent obsistere, cùm jam
Per præceptis trahitur mens irritata furore.*

*Principid tormenta, nigris quæ vexit ab umbris
Sanguineus Mavors, Furiis, & Dite ministro:
Ardentes quoniam jaculantur ad æthera flammæ.
Horrissonis latè bombis, cognomine nostri
Illa hinc Bombardæ appellavere vocantes.
Tom. II. D Mirum*

Bombardæ for-
ma,

Mirum, horrendum, ingens inventum Martis, aperto
Edere seu stragem campo, seu fulmine clausas
Dejectare velit totis cum manibus urbes.
At quæ forma: velut longus Bombarda cylinder,
Inque igni fuso formatur concavus ære.
Illius & partes quanquam describere versa
Difficile, & latia pro maiestate referre:
His tamen enitar. Patet os in fronte rotundum,
Plurimus & circum sinuatur densior orbe
Circulus: hunc fasor dicit cognomine gemmam:
Quem circum varium signis collare rigescit.
Astragalusque nitet post hoc tornatus, & orbis
Tormento in medio geminus discrimine certo
Ære laborato protuberat: unus in ora.
Qui vergit, minor, in tergum qui vertitur alter
Grandior. Hos inter lauro redimita superbi
Cæsaris effigies, Aquilæque insignia regni
Egregiis insculpta notis, atque arte magistræ:
Non longè geminæ, solidoque ex ære recurvæ
Hinc, illinc senis excurrunt partibus aures:
Quas & tormenti nonnunquam dicimus alas.
Scilicet impositæ quia curribus æra canora
Sustentant: geminæque simul stant desuper ansæ.
Attolli quibus, & versari machina possit.
Hæ, gemini Delphines uti quia sæpè creantur
Fusore; idcirco Delphinum nomine gaudent.
Alteræ tormenti, quæ pars postica vocatur,
Tergum etiam fabris, Latio dicenda caminus,
Majori turget profusi mole metalli.
Illius extremo manet annulus, aut nitet orbe
Non uno conus distinctus: plurima & ipsam
Exornat tergum variis armilla figuris.
Desuper est focus, & circus completitur illum:
Ut pyrium teneat nitrum, ne fortè labascas.
Accipit & flammæ, & per conclusa meatus
Intima vauisfoni transmittit in exta metalli:
Cuius & interior, quæ pars & fulmina, nimbumq;
Evomit, aquato excurrit protensa canali.
Illius in tergum, gemina quæ tendit ab ære
Pars gravidanda nitro, turget densissima ferro;
Fortius ut queat erumpenti obistere nimbo.
Alteræ, quæ vacuo decurrit ad ora meatu,
(Tormenti Psyche vocitassent nomine Graji:
At nostri, quoniam volat illa emissus ad auras
Ingenti clangore globus, dixere Volutum)

Tenuior

Tenuior est ære, & decrescit ad usque supremum

Os, quoniam nitri minor illac fulminei vis

Concutit æra, leves jam jam ventura sub auras.

Hæc cum memoriter habuissem: tenebam enim versiculos secundum paulò antè nonnihil castigatos: statim amici, quotquot erant: Nihil, inquiunt. jucundius nobis cadere potuit: rogamusque enixè, ut quamprimum institutum opus efficias, neque amplius ex die diem ducas: nihil enim admodum est, quin brevi absolvi possit: ut enim tibi promptum ingenium est, ita facilis vena. Quibus tum ipse: Et si opus majores sanè; & Maronianos cothurnos exposcat, quaecumque tamen mihi ingenium sit, quod quidem mediocre (de facilitate venæ non coactè fluentis non contendo) abolverem utique si amœnissimo hoc sub cælo, ubi ego planè bellè me habeo, atque pugilicè per annum integrum liceret mihi esse otioso; & tranquillè longè à porticu, longè ab urbano tumultu versari. Sæpenumero hujus Elysii memor, dicere soleo, Fortunata Corinthus: at ego sim Teneates. Nam fac Neapolim redeam, quot illicò tricæ, quot negotia animum distrahent? ut ne ad scalpendas quidem aures otium sit: quot solitudines, quot rumores, decumanæ velut undæ mentem hæc, illac agitant? Quid de valetudine? quæ hæc amœnissimà, ac saluberrimà cæli temperie, ciboque etsi non lauto, certè salubri. restaurata, continuò incipiet deflorescere, labescere, pessum ire, tùm ob crassum cubiculi aërem, tùm ob brasticas capitas: morbi enim, ut optimè Galenus, partim ex aëre, partim ex cibo generantur. Siquidem hoc nutri-

Morbi partim
ex aëre, partim
ex cibo gene-
rantur.

Secessum Musæ, scribentis & otia quarunt:

Nec locus hic Musis aptior esse potest,

quem tu in Halieuticis graphicè depinxisti, Hic enim vacitas illa vel curarum, vel dolorum, suavissimum isthuc

silentium, nonnisi dulcissimo avium cantu, nescimus interruptum ne dicamus, an continuatum? tranquilla animi quies nullis obnoxia ægritudinibus, quia nullus rumoribus perturbata; pacatissimus isthic loci genius quid aliud, quam Musas, quam literas inspirat? Verum illud, Parthenie, non probamus: te nimirum degere solitarium nullo socio, adjutore nullo, qui saltem versus transcriberet, teque hoc inutilli labore liberaret: quicum valetudinis causâ deambulare, sermones habere eruditos, & si quando præterrimâ hypocondriorum lue frontem contraxisti; exporrigere possis, atque explicare, qui si doleas, consoletur, si cecideris, sublevet, & si, quid accadat humanitus, parentet. Væ soli. Divinæ Sapientiæ effatum est: hominem sociabilem natura fecit: nec humanis in rebus quidquam, vel jucundius; vel pretiosius est amicitia. Tum ego: Verissima prædicatis, neque ego is sum, quem *μυσαιδπορος* Greci appellant. Scio equidem quàm jucunda sit societas: quàm homini necessaria, nisi velit in feram degenerare, quandoquidem bellæ ipsæ, quæ cicures natura sunt, si solas concluderis, mirum quantum efferantur. Sed aventi mihi socium habere, & quidem genialem, atque ingenuum, neque occasio finit, neque locus, neque licet interdum. Tum illi: Mirum equidem; sed quid facias? ita se res habet: & ita animum inducas opus est. Verum enim verò mittamus isthæc, quæ si animum non lacerant, pungunt quidem certè, ad ea verò sermonem transferamus, quæ illum tum erudiunt, tum delectant. Et quoniam bombardæ in medium allata est; (quam quidem ab igne, quem maximo emittit bombo pressius latinè dici nos tuis versiculis docuisti) seire abs te avemus apud quas primò gentes illius usus fuit: varius enim de illius inventione rumor circumfertur: plurimaque de Sinis narrantur: quam gentem, ajunt, esse solertissimam, & complures artes quàm ingenio, quàm industria primam omnium excogitasse. Quibus ego: Morem geram quàm libenter, & quæ mea sit hac de re sententia planè expromam: ne verò multis vestras aures obtundam, rem strictiùs attingam, perstringamque breviter: vos æquo, intentoque animo, quæ dicam attendite. Illi verò: Perge porro: animos accomodabimus, & libentes, & attentissimos. Tum ego: Antequam ex Europâ in extremas Asiæ oras, Oceano, vel arte, vel audaciâ superato, nostri homines pervenirent, hanc sibi laudem non immeritò vindicabant. Qui verò ipsorum primi adinverint, magna quidem controversia, ut in re tali sæpenumero advenit: ita enim mortalium natura est, ut magnarum rerum

Societas Homini jucunda & necessaria.

An-Sine Tormenta Bellica prius quàm Europæi, adinvenientes.

rerum se quisque auctorem ferat: quippè laudum appetentissimi. Nonnulli, quorum agmen, quas principes agunt, Polydorus Virgilius, & Horatius Turfellinus, viri vel eruditionis, vel elegantiae laude ornatissimi: terrificas halce machinas, quibus homines excitare tonitrua, torquere fulmina veritus visi sunt, quàm Salmoneus, Salmoneus autem? imò Juppiter ipse: ad Fossas Clodias magnà tùm admiratione, tùm terrore mortalium primùm intonuisse tradiderunt: Easque Venetos in memorabili illo cum Liguribus conspectu anno MCCCLXXVII. pari glorià, quàm successu explodisse. Verùm etsi authores gravissimi, tamen communis æstu opinionis abrepti, ætque in transversum, tantum à veritate aberrarunt, quàm qui maximè. Tum illi: Mirum sanè in illiusmodi viros id cadere potuisse. Quibus tum ego: Imò id cadit universis, quos aliorum placita auferunt. Et illi: Verum age, si ita est, ut narras: cedo, quibus illud conficis argumentis? Ego verò: Autoritate Petrarchæ, cui vel eruditione, vel ingenio nihil omnino est, quod accedat. Hic enim in libro, quem scripsit de remediis utriusque fortunæ, Bombardas memorat: & multo antè inventas refert. Cum verò fato functus sit anno MCCCLXXIV. perspicuè consequitur bombardarum inventionem pugnam ad Fossas Clodias præcessisse. Tùm illi: Assentimur, perge porrò ad cætera. Tum ego: Galli, qui eà sunt indole, ut sint gloriæ quàm maximè appetentes, sese huiusmodi inventi auctores prædicant: quod quidem ut persuadeant, nescio quas historias afferunt, quibus Caroli VI. ævo usui fuisse fulminalia bellicosissimæ genti, consignatum est. Quidam Othone IV. Cæsare circiter anno MCCXII. à barbaris in Hispania in Christianorum perniciem excogitata, atque in pugnas producta ferunt, nempe ab humano ingenio tam immania, tam fera belli machinamenta educi neutiquam potuerunt. Sub idem tempus inventus perhibetur pyrius pulvis: ferturque parens sobolis tam nefandæ Anglus quidam, cui, si benè meminimus, Rugerio nomen erat. Tandem hanc sive laudem, sive ignominiam (non enim certò ausim definire) Germani, & fortasse suo jure, sibi adscribunt. Ab his vero Venetos, qui tam propè ab illis absunt, primos ex Italis accepisse vero similis est. Ego, etsi maximè vellem, tamen in re tam varià, & cujus me auctorem esse summoperè pœniteret, nihil certi ausim statuere. Hic illi: Prudenter tu quidem; & eò præcipuè, quòd sæpè contingat, ut, quod falsò creditum est, veri vicem obtineat: verum age, quod rem attingit, persequere. Tum ego: Istuc ibam: Audite igitur

Quando primus Tormentorum usus?

Pulvis pyrius Inventos.

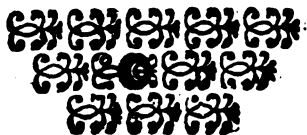
igitur paucis. Inficiari minimè possum, hujuscemodi tormenta non tam Martis depræliantis, quàm fulminantis Jovis multis retrò sæculis quàm in Europà, vel in hominum perniciem, vel excidium urbium producta sunt, apud ultimos Orientis populos, quos antiqui Seres, nostri Sinas vocant, in pugnis, atque arcium oppugnatione adhibita fuisse: id verò, & illarum gentium annales tradunt, & compluria fidem astruunt. Hoc loco illi: At quæ Serum annalibus adhibenda fides sit, certè non te latet, quippè hominem cruditum: res enim gestas habent, quæ plurimis antè sæculis, quàm homines extiterint, factæ non certè quidem, ingeniosè tamen confictæ. Quibus tum ego: Non nego: vanissima profectò gens est, ac perridiculas, anilefque fabellas vetustissimarum rerum suis annalibus consignavit: tamen vera esse, quæ ultimis temporibus conscripserunt, verisimile quippè. Et illi: Assentimur & his; ita etiam nobis videtur. Sed dic, sodes: censetne Europæos nostros hujusmodi artem à Sinis accepisse? Quibus ego: Minimè quidem; etenim nulla illis ultro, citroque cum Seribus commercia fuerunt. Imò perniciosissimam hanc artem, quæ jugulum petiit fortitudinis, & novam indidit animis crudelitatem, Seres ipsos ab aliis habuisse. Illi verò: A quibusnam? inquirunt: id nobis novum omninò cecidit. Tum ego: Dicam jam jam: verùm ut enucleatè, distinctèque disseram, vos scire velim, inter ulteriorem Indiam, quam extra Gangem Geographi vocamus, & vastissimum Sinarum imperium supra partes xxx. latitudinis Borealis regionem esse, quam barbari *Asem* indigitant. Fortassè, ni mea me fallit sententia, ille erit Indiæ tractus, qui Gangem inter, & Bepyrum montem jacet, ubi olim Ganganos habitasse fama est. Regio tùm auri, argenticque, ac cæterorum metallorum fodinis, tùm soli ubertate, amniumque, quibus irrigatur frequentia, ut dives est, ità amœna nullique illius tractus secunda. Apud hujusce regionis populos perquam vetustissimum fuisse bombardarum usum, & gentis annales, & circum accolæ nationes testantur. Quinimò tormenta ipsa astruunt sibi fidem: in illis enim, anni, quibus fusa, atque elaborata, cælatis affabrè, ac peregrinum in morem literis adnotantur. Hoc loco illi: Mira quidem narras, & nova omninò: Et ego: Ita enim vero. At illi: Sunt igitur inter barbaros, qui plus nimirum sapiunt, quam nos opinemur. Quibus tum ego: Ita verò; sed addam amplius. Tùm illi: Nempe altius Bombardarum inventio repetenda? Ego verò: Nimirum divinastis. Audite modò paucis: quoniam enim meridianæ quietis tem-

Tormentorum
usus apud Indos

tempus appetit , properandum censeo . Supra Aſenſe regnum , Butanum eſt , ubi olim Scythæ Ottorocoræ , & Batæ incolebant : ab his fortasſe corrupto à barbaris vocabulo , ut plerumque accidit , regio *Buten* appellata . Quo in regno Fulminalium uſus quam vetuſtiſſimus perhibetur . Complures enim , qui ad hoſce terrarum tractus non multis ab hinc annis commerciorum cauſa profecti ſunt , referunt reperiri inibi tormenta , tùm ænea , tùm ferrea ante annos D. facta : ſclopos item minores adeò politos , ac ſublucres , ut inſtar ſpeculorum lucem reſpercutiant : ſigillis verò tam graphicè cœlati , ut Attalici præ ſe operis ſpeciem gerant . Eſt etiam inſculpta epigraphe , quæ ante annos CLXXX. confectos eſſe docet . Sunt præterea , quod magis mirum eſt , pilæ igneæ , quas id temporis Pyrobolos noſtri dicunt , vulgus à ſimilitudine Mala Punica appellat , illas verò , non quemadmodum noſtrates , manibus jaciunt , non ſine periculo , verùm brevioribus haſtis præfixas jaculantur quam dexterrimè . Tùm amici : Næ , illi ſapiunt , & quidem ſupra barbaros . Ego verò : Ita prorſus . Ab his autem populis ad Pèguanos primùm artem arbitror adlatam eſſe : hinc veluti gradu facto , ad Sinas perveniſſe , apud gentes illas diſſipatiſſimus ſermo eſt . Hi verò quoniam ſuoſte ingenio induſtrii , & malarum artium dociles ſunt animi , acceptam ab exteris artem mirificè propagarunt . Hinc apud illos paſſim videre licet , tùm majora tormenta , tùm minora mirum in modum cœlata , ſigillis inſculptis , ac floribus intertextis tam ſcitè , ac fabrè , tantoque ornatu , ut nihil ſit , quod amplius quæras in eo genere : ſunt nempe hujusmodi arte Sinæ peritiſſimi , ut tam in opere æneo , quàm fiſtili Phrygios textus quàm faciliſſimè imitentur : inque ſigillariis operibus elaborandis ingenioliſſimi .

Pyrobolorum
uſus.

Hæc cum dixiſſem , quoniam jam tempus erat inſtitutio ſomnulo meridiem diſſindere , quod ni facerem , vivere non poſſem , ad amicos : Surgamus , inquam , ac brevi ſopore defatigatum animum reficiamus . Et illi : Rectè tu quidem , & in tempore mones , aſſurreximus igitur : & quiſque in ſuum cubiculum cubitum ivit .

CA.

C A P U T V.

Quibus in locis reperiantur adamantes, & qua vel arte vel industria eruantur.

De Adamantibus disputatur.

Posteaquam benè manè in hortulum ego, Quinctius, & Lucilius, quem merito sui plurimum amo, descendimus, atque per Xystum diutiusculè deambulatam est, Eamus, inquit Quinctius, ad oram maris, ut ibi moremur tantisper: viden' ut tranquillum est? ut nos invitat? quinimò aspice, ut à nostro scopulo piscatoria illa cymbula tam propè respondeat: rogabimus homines si quid habent piscium. Cui ego: Video enim verò: sed nolo tempus lacerare: ad literariam mensulam me Musæ expectant: quas mihi videor videre diurnum pensum à me repetere: neque ego tam in urbanus, qui diù illas expectare patiar. Tum Quinctius: sed reficiendus est animus, ut labori par sit: cæteroquin succumbet; mihi crede: illius velim meminere, quod adeò tritum, ac decantatum est. Non semper arcum tendit Apollo: age, quæso, tempus remitte: ac te respice: æquum quippè ut quasdam in die horas luculentè habeamus. Cui ego: Satis refectus est animus, tum ambulatiunculà, tum auris matutinis: si tibi ita constitutum, pergito cum Lucilio; remitto nimirum vobis istam voluptatem. Tum Lucilius: Aliud profectò est in causà. Cui Quinctius: Quid? effare. Et ille: Veretur ut ne pisces coëmat: jam enim Parthenius noster esse incipit aliquantò tenacior: nimirum ad rem in senectà attentius sumus. Cui tum ego: Nihil minus: en pecuniæ quantum voles. Hoc loco Fabiolus supervenit: quem cum vidissem. Quid rei est? inquam. Et ille: Quidam pro foribus Lucilium conventum expetit. Et ego: Quisnam? Ille verò: Quidam puer cum tabellà, & canistro. Tum ego ad Lucilium: Nempè munusculum nobis affert. At Lucilius: Ibo, ut videam: statimque discessit. Tum Quinctius: Iterum me urgens, eamus, inquit. Cui ego? Si ad scopulum descenderimus, diem amifero. At Quinctius: Sed magno lucro; respice te in speculo, cernes sanè ipse quàm oppidò pallidus sis; quoniam nunquam remittis animum à legendò, & quòd noxium magis est, à scribendo: timeo tibi, mi Parthenie, utinam quanti Musas facis, tanti te faceres: imò si Musas amas, tui curam suscipito, & salutis rationem habe; neque te tantum literis involvas: si secus, illis tandem vale dices omnino, Cui ego: Vt bellè argutaris? utinam tu paulò
Au-

studiosior Musarum esses: prætexas, ut te præoccupem, va-
letudinem, sed, ut bellè Martialis, Non tussis, gula est:
plus nimio diligis otia, tibi que oblectamenta cordi sunt,
non labores eruditi: quibus ditior sit animus, & quibus Ad eruditio-
nem comparan-
dam otium ut-
que fugiendum,
emergimus è vulgo, quare age jam ad bonam te frugem
recipito. Tum Quinctius: Istuc ipse viderim. Ego verò:
At mihi nimirum illud hæret in memoria; quod Apelles ja-
stare solebat.

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit.

quo ille summus pictor evasit, & quo quisque per se ad
summam doctrinæ laudem, atque honoris gradum ascen-
dere quàm facillimè potest. At Quinctius. Eruditè quip-
pè; advertam ad id aliàs mentem: nunc, amabo. mi Par-
thenie, descendamus in scopulum: redibimus illicò. Cui
ego: Næ ego tener, ut id tu blanditiis extorqueas: Ille
verò instare, atque urgere iterum: Quæso, ut hac tan-
tùm vice mihi morem geras. Tùm tandem, ne juvenem
ægrimoniam afficerem: Descendamus, inquam, sed brevi
domum reversuri: verùm velim hinc videas, quanti apud
me sis, cum tui gratiâ Musas relinquam. Ille; Scio enim
verò: gratesque habeo quàm maximas.

Cum igitur brevi descensu clivum transmissemus, ad
antri fores pervenimus, tùm ego è cardine ferreum obi-
cem amoveo, ostiumque aperio: ac Quinctius assumpto
piscario calamo, quem ego ponè fores asservabam, me se-
quitur in scopulum progredientem. Quem cum viderem:
Falleris oppidò, mi Quincti; haud quaquam piscandi nunc
tempus, Et ille; Cur non? Cui ego: quia aqua nimis
perlucida; turbida sit, oportet, ne ludas operam: non te-
nes, quod scripsi in Halieuticis?

*Nil puris piscamur aquis: dant turbida prædam
Flumina.*

Tùm Quinctius. Memineram sanè: sed volo periculum fa-
cere, utrum benè necne scripseris. At ego: Alias expe-
riente; modò non vacat: nam si semel incæperis, totum
manè obducemus; nec dubium quin vapulemus à Musis.
Ille verò. Ego quidem non vapulabo. Cui ego; Conce-
do: sed quis mihi sponsor? Tùm Quinctius: Ego satis da-
bo: Cui ego; O vadem præclarissimum! timeo ne tui gra-
tiâ acerbius vapulem. Hic Quinctius, reposita post fores
arundine, in arenam descendit, cœpitque lapillos, quos un-
da egererat, evolvere; si fortè fortunà pretiosum aliquem
reperiret. Postea verò quàm multam versando operam im-
pendit, impendit autem? imò perdidit, ut pueri faciunt
otiosi; qui sic sunt, ut quid agent, quid dicant nihil pen-

Tom. II.

E

fi

Disputationis
ocasio ex lapil-
lo pellucido in
arenâ adinven-
to.

fi. habent, perlucidum quendam nactus est, quem ut ac-
cepit, illicò ad me tam lætus, ac hilaris, quàm qui the-
saurum in suo fundo adinvenit. Et si arenam, inquit, ver-
savi, tamen laborem minimè sevi. Cui ego; Utinam ve-
ra prædicares. Ille verò: Superis gratia, vel te invito, fu-
niculus multum piscium attraxit. Tum ego: Ostende,
quid sis expiscatus, numquid lapidem pretiosum? Tùm
Quinctius: Ut divinaſti: en adamantem pulcherrimum. Cui
ego: Vide ne sit cryſtalli ramentum descendens in ada-
mantem: isthæc enim ora non fert adamantes. Ille: Ità dii
me ament, ut ipsissimus est adamas: statimque porrexit.
Ego, ut vidi; O peritum, inquam, gemmarium! istuc
frustulum est cryſtalli montani. Ille verò: ludis? Cui ego:
Jocari meum non est; Tùm Quinctius. Ut facillè sibi quif-
que fortunam fingit! ut fallit spes pauperem! Sed age ſis,
& quando dedita est occasio, dic, quæſo, ubi gentium na-
ſcantur adamantes: id jamdiu ſcire cupiebam. Cui ego: Di-
cam equidem, ſed non multis, ne plusquam velim immo-
remur. Sedeto in hac ſcopuli crepidine, quam mollis in-
veſtit muſcus, placidum adlambit mare, & attentum ad-
verte animum: ſed videto ne decidas. Ille: Mitte hunc ti-
morem: ſolum minimè lubricum. Ut ſedit, ego ea, quæ
rem attingerent, ſic exponere orditus ſum.

India deſcri-
ptio, & laudes.

Flumina.

Confinia.

Montes.

Aurea Cherſo-
neſus ubi ſita.

In Asia regio eſt toto orbe notiſſima, Indiam & novi,
& veteres appellarunt: quæ tùm populorum multitudine,
copiæque divitiarum, ſoli ubertate, anniumque frequentia,
tùm cœli temperie, & feliciffima eſt, & opulentiffima,
quocirca meritiffimè illius glebas aureas eſſe poëtæ com-
menti ſunt, duobus maximis fluviis, Indo, & Gange ir-
rigatur: à quibus ambobus nomen obtinuit: nam cum me-
dius eam Ganges interſecet, hinc factum eſt, ut quæ ad Oc-
cidentem illius eſt, per quam Indus interfluit, India intra
Gangem: quæ verò ad Orientem Gangis poſita, India
extra Gangem diceretur. Regionem omnem ab Occiden-
te Sole Carmania, Aria, Aracofia, & Baſtriana, quæ id
temporis ſub Perſarum ſunt imperio, concludunt: ad Orien-
tem ſerico opificio nobiles Seres incolunt: à quibus Be-
pyrro monte, & vaſtis ſolitudinibus diſeluditur: à Septen-
trionibus præruptis montium jugis Caucasus coarctat: at-
que illis, quaſi muro inaccessibili, à Scytharum incurſioni-
bus tutatur. Quidquid verò terrarum ad Meridiem jacet,
Orientalis Oceanus, ab ipſâ Indicus etiam appellatus, inter-
luit. In quem utraque duabus magnis peninſulis irrum-
pit: quæ ultra Gangem eſt, Aurea Cherſoneſus veteribus
dicta, altera, quæ cis Gangem ſita eſt, lingua velut ſeſe
exerit

exerit ab Asiæ continente: illam hinc Indicus sinus, illinc Gangeticus alluit: ad extremam cuspidem, quâ Meridiem spectat, illi Tapobrane insula respondet. In hac paninsula ^{Tapobrane insula.} cis Adamantem fluvium (ab adamantibus, quibus regio ditissima, opinor à veteribus dictum) duo regna sunt, quæ superiore ævo geminæ erant provinciæ, quibus Indorum ^{Indorum imperium in Regna divisum.} imperium finiebatur: quidquid enim terrarum superest ad Meridiem suis regibus paret: rebellantes mox ab rege præfecti, populorum favore, quorum gratiam quâ lenitate, quâ officiis, quâ præmiis aucupati erant, se reges dixerunt: & quam perduellione usurpaverant dignitatem, fortitudine muniverunt: regnantque ad hæc tempora. Nimirum malè parta imperia, & vindicata fortiter, & rectè administrata in justam transeunt possessionem: & mali facinoris notam tempus obliterat. Horum unum ad Orientem Gangeticus sinus perluit: ab Occidente Adisathrus, qui instar Apennini totam peninsulam medius intersecat, altissimis rupibus præcingit: ab arce regiâ cui Golconda nomen, vocitatum; alterum ab Occidente Indicum sinum habet, ab Oriente verò eodem monte concluditur: à Visapurâ urbe item regiâ (ut olim apud barbaros, & nunc etiam apud nos fit) nomen sortitur. In duobus hisce regnis opulentissimæ adamantum fodinæ sunt. Quæ ad Visapurâ regem spectat, Raolconda incolis dicitur. Est autem regiuncula rupibus horrida, squallida arenis, aspera dumis, & sylvis impervia: nec quidquam eorum gignit, quæ ad hominum victum Natura paravit. Quippè satis hic illa dedisse visa est, cum dederit adamantes, quibus omnia uberiore censu compensavit. Rupes, etsi tam duræ, quàm Marpesiæ, tamen veluti pumices crebris foraminibus patent: quæ quasi venæ per illarum viscera obliquæ serpunt, arenis oppletæ, quibus immixti latitant adamantes: ita ludente Naturâ, ut & occulat prætiosa, & quasi negligens visibus immisceat.

Hic Quintus: Dic, fodes, inquit, quonam modo ab illiusmodi venis extrahunt adamantes? Cui tum ego: Istuc ^{Quomodo Adamantes extrahantur a suis venis} ibam. Ferreis uncis arenam omnem educunt, atque fictilia in vasa mittunt, mox illam diligentissimè ter lavant: & si qui permixti sint adamantes oculatissimi vestigant. Quia verò illi rupium meatus modò sursum serpunt, modò deorsum, modò per latera obliqui multiplici flexu intricantur; idcirco qui educendis adamantibus dant operam, ferreis, scalpis, quibus acies scitissimè temperata, rupem venarum vestigia secuti, ingenti labore tandiu scindunt, quoad arenam omnem eduxerint. Interdum vêtè validissimo

fimo rupes replicatis ictibus percutiunt; nempè verberibus excussæ rupes vel invitæ tandem adamantes evomant, verùm qui hoc modo, vi factà, emittuntur, non tam nivei, ac puri, quàm reliqui, qui candidissimi sunt: iidemque mundissimi: sed nævos habent, illis perfimiles, qui nonnunquam visuntur in glacie, cùm cœperit frangi; diceres irritatas ictibus rupes, abortivam sobolem procreasse: testarique adamantes, illis quasi lacrymulis, dolorem suum, fœdatamque maculis faciem ostentantes, insanam hominibus exprobrare cupiditatem. Tùm Quinctius: Vera narras: sic etiam ipse animum induco, sed perge reliqua. Tum ego: Faciam quàm citissimè potero: jam Sol viciniam illustrat, timeo profectò ne cunctando Musas irriter, nihil nimirum durius, quàm cunctantem diutius expectare. Illæ vetò quamvis mites, quippè quæ virgines modestissimæ, tamen sæpiusculè irascuntur: Tùm Quinctius: Obijciam ego dorsum, ut in me iram omnem exerceant. Cui ego: Obijcias licèt, verumtamen in me unum iram evoment, novi oppiddò illarum ingenium. At Quinctius: De tuis istis Musis tu videris, si sic sunt, ego de prandio potius sum sollicitus; de illo enim nihil Fabiolo mandasti priusquàm in hortum descenderes. Cui ego: Curam istam deponito; pro primo ferculo ficedulas duodeviginti pinguißimas, quas heri mihi donò misit Vespulus, qui cum mihi summa familiaritas intercedit: quia verò depilatæ, assare nullius est negotii: habemus elixam bubulam cum pulte oleraceà è brassicarum cymis tenerioribus: habemus pro ultimo ferculo panem carne vitulinà mixtum, quid amplius expetas? Et ille: nihil est rerum omnium, quod malim. Caponem, perdices, liba dulcia, boletos, tuberes, nihil moror; quocirca, contende, quod instituisti, res mihi cadit quàm jucundissima.

Golcondano
in Regno Ada-
mantum Fodina
diutissima,

Tum ego: Golcondano in regno altera est adamantum fodina, *Ganim* barbari dicunt, distat ab urbe Golcondà iter sex dierum. Est autem æqua planities, quæ inter amnem, & montem jacet, & iv. millia passuum patet: ad amnem sedet oppidum ut populis frequens, ita cultu inelegans, ut ferè omnia illius regionis loca sunt: multiplici mons jngo, dimidii arcus speciem præferat: præruptis intercifus scopulis horret, nudusque arboribus squallat: æger etsi tenuis, industrià tamen incolarum excultus fert millium, quod ibi est nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo: quo gens illa victitat, nec quidquam suavius habet pulte milliaceà. Hoc in agro, terrà ligonibus effossà, adamantes reperiuntur: & eò majores, quò proprius montem

tem accefferis : mons ipse nullos gignit . Hanc adamanti fodinam proximè elapso sæculo fortuitò inventam perhibent hoc modo . Arator quidam dum terram versaret , ut millium sereret , lapillum quendam candicantem animadvertit , quem cum cœpisset , & quid esset ignoraret , in urbem detulit de eo sciscitaturus . Hic fortè fortunà in Mercatorem gemmarium ostendit , qui cum adamantem cognovisset , & quidem maximum quotquot unquam viderat (pendebat enim sesquidragmam) atque exaluminarissimum , Ubi gentium , inquit , tam pretiosum adamantem reperisti ? Ruri meo , inquit , agricola : atque in hunc modum , cùm innotuisset ager , cœptum est educi ex illo adamantes . Est autem isthæc fodina quàm ditissima : quippè quæ plures , & grandiusculas gemmas progignat ; etsi non omnes probi coloris , nec immunes à maculis : imò , quod mirum oppidò est , eodem colore inficiuntur , quo terra , ex qua eruntur : erenim cum ita campus sit , ut variis in locis varios colores tellus induat ; eodem prorsus modo variant adamantes : nempè germana soboles suorum parentum præ se lineamenta gerunt : hinc qui è paludosa nigricant , qui è rubra purpurascunt , virescunt è viridi , luteoli verò veniunt è lutea : sunt item nodosi , & si secueris , obesi : quocirca opus est , ut illos lino mundissimo detergas identidem . Verùm qua vel arte , vel industrià è terrà educantur , quamvis benè longa res sit , dicam tamen perpaucis : jam enim die multum est : meque Musæ præstolantur : & tardo amico nihil est quicquam iniquius . Tum Quinctius : Imò multis : tuus enim fermo me mirificè delectat . Cui ego : Bona verba ; sed Musas timeo , præterea neminem . Et ille : Ut video , præ illis neminem putas . Tum ego : Ità prorsus : verum tu moras innectis dolo malo . Et ille : Nihil minus . Cui ego : da igitur mihi vacuas aures , dum reliqua efficere contendam . Ille verò : Perge porrò : hic maneo . Tum ego . In fodinam conveniunt hominum ferme LX. millia , partim viri , partim mulieres , partim etiam pueri : ut vel hi à teneris annis labori assuescant : ubi verò convenerunt benè mane , locum primò captant æquiorē , & perquàm amplum : quem ad instar arcæ complanant , quadratoque muro duos pedes alto præcingunt : inque illius imo vestigio ad singulos quosque pedes foramina faciunt , quibus aqua , cum opus fuerit , diffluat ab arcà : ne verò prius , quàm necesse sit , dilabatur , aggestà terrà opplent . Postquàm confecta est arca , in illam convenit gens universa : mox fundi Dominus Larem suum , edito in loco , ut ab omnibus spectari possit , religiosè collocat , quem cuncti

more

Quomodo ex
hac Fodinà edu-
cantur , & qua
superstitione.

more patrio adorant: ter nimirum in os proni corruunt: dum interea Brachmanes, qui apud Indos sacra curant, preces fundunt ritu perquam vetustissimo. Quibus absolutis, glutino ex croco, gummique subactis singulorum frontes, iidem signant: figuntque octo oryzae grana, nescio ob quam perridiculam religionem. Deinde se singuli lavant (nudi enim præter pudenda operi incumbunt, ne fortè haberent, ubi adamantes occulerent) aqua, quam quisque sibi bajulat in vase: si secus piaculare: nefas enim ducunt in sacris peragendis alterius uti ministerio. Sacris procuratis hoc modo (laudabiles sanè præ aliis hac parte, quippè qui ab Jove opus auspicantur) sedent humi incurvis cruribus pro more gentis pransuri: nunquam enim Indi opus quodcumque aggrediuntur impransu. Ut federunt, illic Brachmanes singulis scutellam oryzae subministrant: scutellæ non fictiles, neque lignæ, sed ex frondibus] arboris, cujusdam nuci juglandi perquam simillime, mirum in modum contextæ, postea verò in æream scutellam quatuor butyri uncias, & tantillum mellis arundinacei immittunt: hisce duobus ferculis prandio perquam frugali absoluto, læti, atque alacres assurgunt: & tùm denique operi manus admovent. Viri terram ligonibus excavant, pueri cistis vectant in aream: mulieres acceptis cistis terram expediunt, sternuntque in arca. Et hunc in modum tandiu solum fodiunt, quoad infra pedes XIV, in aquam offendant: tùm tandem cessant ab opere: cæteroquin in aquam sementem jacerent: nulli enim in aqua generantur adamantes. Ad alteram igitur instituti operis partem contendunt: omnes collatà operà, è foveà, ex qua humum eduxerunt, urnis aquam hauriunt, feruntque in aream, effossamque super humum spargunt. Ut jam benè madefacta, ad duos, vel tres dies relinquunt, ut quàm mollissima fiat, ubi verò tam mollis facta est, quàm intrita farinacea, muri foramina aperiunt, ut aqua diffuat. Exin urnis iterum novam aquam infundunt, quoad lutum omne unà cum aqua egeratur: & arena tantum densior restet in areà. Illam verò, ut Sol ibi æstuosissimus siccavit, canistris vimineis, qui vice vannorum nostratium apud illos sunt, arenam illam expurgant: deinde excretam rastello quadridente ita extendunt, ut sit quàm maximè complanata: pilo mox ligneo illam disterunt, ter ex uno in alterum latus obambulant: pinfa cùm est, iterum vannis illiusmodi excernunt, extenduntque iterum: tùm demum omnes confidunt, & solertissimè adamantes perquirunt: usqueadeò pretiosa quæque summo vel labore, vel industrià comparantur.

Hoc

Hoc loco me Quinctius interpellat; Estne tellus alia; An alibi repe-
riantur Ada-
mantes?
quæ procreet hujuscemodi gemmas? Cui ego: Maximè: &
in eadem Indiâ, quæ una præcæteris id à naturâ consecu-
ta est. Non procul à Gange ad Meridiem altissimi mon-
tes confurgunt, è quibus quidam amnis exoritur, quem
incolæ *Govelum* indigitant, qui post emensa multa pas-
suum millia, in Gangem se exonerat: ad hujus ripas in
arenâ latitant adamantes, qui etsi haudquaquam grandiu-
sculi concrescant, tamen tam puri candicant, ut nihil su-
pra. Præterea in insula, quam *Bernaum* barbari dicunt In Bornæo A-
damantes, (mihi est maxima Sinarum) ad *Sacadanum* amnem ada-
mantes procreantur; qui & ipsi mundissimi candicant, &
serè omnes exaluminati. Hæc, cum dicerem, nihil propius
factum est, ut Quinctius mergeretur: dum enim conver-
teret sese, ut prætereuntem lævâ lembum prospiceret, lu-
brico in scopulo, fallente vestigio, in undas prolapsus est.
Et nisi ego arrepto derepentè brachio tenuissem, utique
demersus fuisset. Verumtamen cum eum non satis sustine-
rem, factum est, ut humero tenus totus benè madefieret;
tandem connisus manibus emerfit in scopulum. Ego cum
illum undique rorantem viderem, me à risu continere, & si
vellem, non quivi: versusque Virgilii de Menæte recitavi,

Illum & labentem Teucris, & risere natantem,

Et salfos ridens revomentem pectore fluctus.

At Quinctius id ægro animo ferens: Adeone, inquit, ti-
bi gravis mea calamitas, ut rideas? Tum ego: Id superi
prohibeant: imò displicuit, & vicem tuam quàm maximè
doleo, sed quid facias? sic est ingenium hominum, ut ad
inopinam rem, & perridiculam suaptè naturâ rideant. At
tibi istuc infortunium Musæ comprecatæ sunt: idcirco ca-
pe sis virtutem animo, atque desidiâ tolle; ita Musas tibi
amicas reddes. Et ille iracundulus: Malè, inquit, tibi sit,
& tuis istis Musis: si tam citò pœnas petunt, quàm facilè
irascantur. Cui ego: Sed cavendum erat, ne irascerentur,
quod ego, & præmonui sæpè, & inculcavi, nunc verò quæ
acciderunt æquo animo ferenda sunt: nam, ut scitè Comi-
cus; æquus animus optimum ærumnæ condimentum. Ille
verò: An tu istuc machinatus sis, nolo affirmare, fuisti in
causâ quidem certè: neutiquam enim in scopuli acie con-
sedendum erat, non meministi illud poëtæ tui?

Parcite ovis nimium procedere: non benè ripæ

Creditur: ipse aries etiam nunc vellera ficcet.

Cui tum ego: Eruditè tu quidem: verum ego, quasi di-
vinassem, te præmonui; nec putabam te aded curiosum, &
incautum: si sic est tibi ingenium, cavebimus in posterum;
& il.

& ille: Serò sapiemus, ut Phryges, sed eamus tandem; ut me ad ignem exiccem.

C A P U T VI.

*Insignis rosæ descriptio Græci auctoris Latine reddita:
 mox quæsitum quid essent Adamantos, in quan-
 tam molem excrescerent: quique hætenus
 majores inventi.*

Cum diurnum Sacerdotum pensum, quod ni peragas, piacularare est, confecissem; Virginique laudes recitasset, ac precarium fertum, ut religiosis hominibus mos est quàm maximè laudabilis, cingulo suspendissem, ad hypethræ vestibulum confedi, ut ibi aliquid laxamenti aucuparer: vix dum sedi, cum en tibi Quintius præter morem cum libello, quem ut vidi; Quid tibi, inquam, cum libris? ante vitæ tædium cæpit, ut quàm citissimè velis consenesce-re? Et ille: Itane me scommate excipis? gaudeo quod tan-dem tu etiam jocularis, atque animo obsequeris. Cui ego: Næ ipse tetricus, qui caream sale. Sed age. sedeto hic mecum ad umbram, nam solito mollior zephyrus aspirat. Ille vero: Ad id veni, statimque confedit. Postea verò quàm sedit, rogo quis ille auctor esset, quem præ manibus habe-bat. Et ille: Græcus, quem tu laudare solitus. Cui tùm ego: Intelligo; lectita igitur: teneor enim stylo illo quàm delicatissimo: cum verò librum aperuisset, oblatum est hic lo-cus, tam mollis, & elegans, quàm qui maximè. Ei Ei τῷς ἀνδρῶν ὁ Ζεὺς ἵδμεν ἐπιθάναι Βασιλείᾳ, τὸ ρόδον ἂν τῶν ἀνδρῶν ἐβασίλευσεν. γῆς ἐστὶ κόσμος, φυτῶν ἀγλῶσιμα, ὄφθαλμός ἀνδρῶν. λημῶνος ἔρηδημα, καλλὸς ἀστραπτόν, ἔρωτος πνέει, Ἀφροδίτην προ-σχευέει, εὐώδεσι φύλλοις κομᾷ, Ζεφύρῳ γὰρ. Ut legit. Quid si, inquam ego, hunc locum Latine factum, & quidem li-gatum numeris recitarem? Ille vero: Amabo, recita illicò; id mihi erit perquam gratissimum. Cui ego. Accipe, ut olim, hunc ipsum auctorem dum lectitarem, Latine red-didi perpauculis versiculis: & quidem subito calore, ut scis me folere. nihilque cunctatus, versus recitavi.

Rosæ descrip-
 tio ex Græco.

In latinum
 versa, & nume-
 ris alligata,

Veris odorata si regem imponere turba

Divorum vellet Juppiter arbitrio:

Floribus è cunctis, divis plaudentibus, una

Hoc rosa, non alius, culmine digna foret.

Ula etenim pulchra vires intercineta corona:

Es versus manibus gemmeasceptra suis.

Pur-

Purpureo simul illæ suo vestitur ab ostro:

Atque satellitio cingitur illa suo.

Egregium decus illa soli vernantis, & horti

Risus, honor campi, purpureusque vigor

Auroræ soboles pulcherrima, Solis ocellus:

Deliciæ cæli, dulcis amor Zephyri.

Plantarum lux alma, rubor nitidissimus, & flos

Formosus florum, gloria, divitiæ.

Illecebris capit illa animos, delectat odore:

Fronde nitens oculos versicolore ligat.

Illæ etiam tenerum teneris inspirat amorem

Sensibus, & nexu pectora conciliat:

Dum crines Zephyris præstantibus explicat, & dum

Garrula purpureis verba facit labiis.

Ut recitavi, Beasti me, inquit Quinctius, carmine tam delicato: amabo posthac magis, magisque rosam. Cui ego: Bona verba, quæso. Ille vero: Nihil minus: adulari meum non est: neque tu is es, qui laude meâ indigeas. Verùm age transferamus nunc animum sis ad sermonem matutinum; aveo enim scire quid sint adamantes, & in quantam molem excrescant: res enim digna sanè scitu est. Cui ego: Faciam libenter, sed descendamus prius ad undas: habeo quippè in deliciis mare, invenimus fortassè mullum aliquem, vel cephalum pro cænulâ; nam præter acetariolum ex lactucâ sessili, & rapunculo nihil admodum est, quod vobis subministrem. Tum Quinctius: Oro, atque obsecro te, mi Parthenie, ne velis hodie ire ad undas, quippè mihi malè auspicata isthæc dies est, vereor, ut opus sit me iterùm siccare ad ignem. At ego. Frustrâ tibi periculum fingis: pelle timorem istum, non semper idem paratur infortunium: cum lapsus fueris, facilè est cavere in posterum: siquidem è lapsu cautior fit animus, & malo facilè eruditur. Age, movere ocyùs, eamus tandem. Et ille: Ne, quæso, me urgeas, nam rem actam ages: adeò mihi certum est, hodie longè abesse à mari. Cui ego: Nolo te ægrimoniam afficere: verumtamen sedeamus in calopside ad prospectum maris: ni hoc quasi basiliscum, quem visu, ajunt, necare homines, perhorrescis. Ille verò: Æquissimum oras: veniam haud gravatè, non enim sic sum, ut quasi basiliscum mare pertimescam. Nihil igitur morati, in hortum descendimus, cùmque per Xystum transissemus, in calopsidem tandem venimus: inquam vix perventum est, cùm piscatoriam cymbulam aspicio: erat in eâ piscator quidam jaculator mihi benè notus, qui fuscinâ, quam mirâ arte jaciebat, pisces venabatur: quare ad Quintium; Rogitemus, si

Tom. II.

F

quid

quid piscium habet. At Quinctius: Quid opus est piscium? Ego verò: Si pauxillum potes contentus esse, non opus est piscium. Tum ille: Næ, perpauxillum modò, quinimò ad valetudinem tuendam confert quamplurimùm, si interdum incœnatus cubitum eas; nimirum si quæ sunt incoctæ ciborum reliquæ, stomachus concoquat: quare, quod quæsi apponito; me isthæc Platonica cœna melius recreabit: Cui ego: Si sic animum induxisti tuum, morem geram: imò mihi gaudeo, tibi verò gratulor istuc sciendi desiderium, fies vel tu Musarum studiosior; quas quidem te despicatui ducere, nequeo sanè concoquere. Tum ille: Nempe tanti est cum eruditis versari: velis, nolis illos imiteris, opus est. Cui ego: Ausculta modò: Ille verò: Perge porro: tibi dabo vacuas aures. At quoniam duriusculè isthæc subsellia, & ab Sole benè calida, curabo, si jubes, ut colonus binas hùc sediculas afferat, & illas è palea contextas: quippè molliores. Cui ego gratissimum mihi facies: sint verò humiles, ut commodè sedeamus: altiores odi quàm maxime, quibus incommodè sessitamus quotquot brevi staturâ sumus, cum verò sediculas agriculæ attulisset, ego in ultimâ sedere volebam; sed vetare adnitus est Quinctius, sine, inquiens; faciam quod decet: ego enim imi subsellii vir sum, quippè inferior tùm ætate, tùm dignitate. Ego illi: actum agis: jam fedi. Age sis de quæsito nunc videamus. Et sanè quid sint Adamantes certò definire perdifficilè: nam si rupium nodos dixeris ipsis cum rupibus generatos: cur non rupes omnes hujuscemodi nodos habent? cur non affixi rupibus? cur etiam in agris sunt, atque in arena? si verò nobiliores terræ particulas statuas, ut est marmor, ut sunt reliqui lapides pretiosi: cur perlucidum est? cur ad aqueam naturam magis accedit, quam lapidis? Hoc loco Quinctius sic mihi occurrit: At montana crystallus perlucida est, & aquæ speciem præ se fert: & nobilior licet, nihilominus terra est. Cui ego: Istuc tibi minimè concedam: imò verò concretum esse humorem pro comperto mihi est: atque hinc ejusdem naturæ adamantes esse non sine probabili conjecturâ conficio. Etenim si in concharum gremio humor in uniones concrevit: si in capite complurium tùm avium, tùm piscium ex condenso humore lapides fiunt: si in nobismetipsis ex aquâ, maximo nostro malo, lapides generantur, & quidem durissimi: quid fiet, ut non etiam in rupium visceribus idem humor in adamantes densatus evadat? Præterea si corallium aqueus frutex est concretus; cur non item adamantes ex humore consipato fieri concedamus? Hic Quinctius. Assentior prorsus: neque habeo, quò

Quid sint Adamantes, quæstio.

An Rupium nodi.

quò huic rationi occurram . Cui ego : Verùm alia sunt ;
 quæ dictis fidem adiungunt . Et ille : Perge ad ea . Tùm
 ego : Nunc id operam do . Adamantes , ut alias dixi : & te
 meminisse faciliè credo , pro terrarum colore , in quibus re-
 periuntur , colorem variant . Et ille : Nimirum memini : sed
 quid hinc conficis ? Cui ego : Ex earundem humore coagu-
 lari , ac concrefcere . Etenim fi ità ex illis colorem ducunt ,
 ut è livente livefcant , è rubrà subrubeant , atque è viri-
 di virefcant , jam illarum soboles funt , cujus præ fe ima-
 ginem gerunt . Quinimò fi inftar glaciei nævos induunt ,
 ejufdem certè naturæ erunt . Tùm Quinctius : Do tibi &
 iftuc . Verùm unum eft , quod mihi fcrupulum injicit ,
 quem velim evellas , fi concretus humor eft Adamas , cur
 adeò durus , ut fcindi nequeat ? quare factum adagium , Ada-
 mantinus : quod in rigidos , atque inexorabiles jactari fo-
 let . Cui tùm ego : Quid mirum ! quot enim funt lapides
 ex humore concreti , qui rigent duriffimi ? nempè minus
 æris , & terræ minus habent , atque ob id duriores , ut ada-
 mantes , Tùm Quinctius : Teneo ifthæc : de magnitudine
 nunc videamus . Cui ego : Faciam illicò . Quia verò ex
 majoribus hætenus inventis , deduci faciliè poteft in quan-
 tam molem proveniant , duos recenfeam omnium maximos .
 Primus eft in Afià penès Magnum Indorum regem , quo
 ille uno multarum inftar gemmarum coronam infignit . Hic
 verò feptem , & decem drachmas cum dimidià pendet : eft
 autem quà vifu , quà figura pulcherrimus , nifi quòd nævo
 notetur , quo fi vacaret , nihil illo aut pulchrius , aut pre-
 tiofius effet . Tùm Quinctius : Dic , quæfo , quanti extima-
 tur ? Cui ego : Quadragies centena millia centuffibus . Al-
 ter eft in Europà apud Magnum Ducem Etruriæ , qui pen-
 det drachmas novem : figurà eft multangulus , immunifque
 à nævo : attamen color nonnihil viridafcit : extimatur de-
 cies centena millia . Cùm verò his majores hætenus neu-
 tiquam inventi funt , colligi benè poteft , haud faciliè ma-
 jorem in molem concrefcere . Hæc cum dixiffem , Lucilius
 fupervenit , cœpimusque deambulare per Xyftum .

An ex humore
concrefcant.

Vade in illa
ducies.

Adamantis ma-
gnitudo , qui pe-
nès M. Indo-
rum Regem.

Et M. Etruriæ
Ducem.

C A P U T VII.

*Antigenis adventus in Surrentinum narratur: cuius gratia
carmen de equorum delectu, atque exercitatione eque-
stri cuiusdam nobilis adolescentis Parmensis Semi-
narii recitatur, mox quæsitum cur equi dum
anteriora crura surrigunt, quàm faciliè
eo situ consistent.*

Spontaneæ Laf-
titudines mor-
bos prænunciât.

Quodam manè circiter Idus Octobris fedebam sub te-
studineato fornice hortuli nostri, atque identidem
contemplabar amœnissimum quaquaversus prospe-
ctum, ut nescio quam animi ægritudinem, qua solito plus
afficiebar, illa mentis vagatione decoquerem: minùs enim
curæ præmunt, mordentque minùs si ab illis aliò animum
avertas: tantus autem erat tùm animi mœror, tùm corpo-
ris lassitudo; ut meritò vererer ne me morbus invaderet:
inciderat enim mihi in mentem illud Hippocratis, *αὐτόματος*
αὐτόματος *ὑπάρχουσι νόσος*: nimirum spontaneæ lassitudines
morbos prænunciant: id verò sive solitudinis tædio, sive
hypocondriacæ lue ceciderat, animi sum dubius: dum ita
mentem ab ægritudine avertebam, phaselum rectà ad me
venientem animadverto: quo conspecto, cœpi illicò evol-
vere quis effet, quem ille adveheret: nullus enim me de
suo adventu certiores fecerat: nec faciliè erat hominem
perpaucorum hominum convenire: quia verò lusciosus sum
oculis, ut remota vix videam, visorium tubulum, quem
ad hunc usum gestare mihi mos est, è marsupio educo,
explico, interstitiis suis apto, oculoque admoveo: vix ad-
movi, cùm Antigenem, virum de re literaria optimè meri-
tum, quasi per nebulas mihi videor videre: mox ut pro-
piùs accessit, illum ipsum esse manifestè conspicio: quocir-
ca in scopulum derepentè convolo, in amplexum amicis-
simi viri ruiturus. Nec sanè diù in scopuli crepidine sub-
sisti, hominem opperiens: etenim cursu quàm velocissimo
acta phaselus pervolabat: nempè in remigando nautæ acri-
ter connitebantur: Ille ut tandem exilivit, me benevolen-
tissimè complectens, Salve, inquit, vir ornatissimo, Musa-
rumque delictum, Cui ego: salve amicorum optime, sal-
ve vir oculissime, nostræq; urbis decus quàm maximum:
simulq; hominem rogo, rectène valeret? Et ille: Bellissimè.
Cui tùm ego: Voluptatem mihi nuncias. Ego, si rogas,
optimà hucusque usus sum corporis valetudine, ut antè hac
melius nunquam: verumtamen non multis ab hinc die-
bus

bus insolens invasit animum ægritudo, quam modò mecum ipse decoquebam: nam nemo unus hic loci amicus est, è cuius consortio levamen aliquod esse possit, & qui cum curas partiaris. Tùm ille: Rem mihi sanè quàm acerbam narras. At bono sis animo: in tempore venio, ut in me, quem scis tui amantissimum, curas omnes deponas, atque unà saltem dieculà subleveris, cui tùm ego: Hui! tàm brevi tempore apud me mansurus es? Ille verò: Ultra negotia, quibus præpedior, non finunt: neque enim patrem familias decet domo sua diutius abesse, tot mihi in forotricæ, tot domi curæ, ut vacui temporis nihil habeam, vixque, mihi crede, dieculam istam suffurari potui. Nec sanè venissem, nisi diutinum tui desiderium me torqueret: quàm maximè enim gestiebam te videre: avebamque tibi præsens præsentī salutem dicere: per literas feceram sæpiusculè, scis enim nihil mihi antiquius fuisse amicitia nostrà. Cui ego: Intelligo sanè: perque istam te rogo, atque obsecro, ut saltem cras etiam manere apud me velis: locus ut ipsēmet inspicies, est maximè genialis, & à turbā, atque interventoribus vacuus omninò; ut quiete, quam tibi vel maximè cordi esse scio, frui commodissimè liceat: nec, quæso, patere ut ephemera sit mea voluptas. Et ille: Obsequi tibi in hac re neutiquam possum; siquidem die, crastinā cum viro quodam gravissimo colloqui constitui, qui ex longo me conventum expetiit. Hæc dum colloqueremur, ascensu, & longulo, & acclivi superato, in calopsidem venimus: ex qua Antigēnes jucundissimum prospectum contemplatus: Quidni, inquit, sedeamus hic parumper, ut liberiori cœlo, prospectuque isto perquàm pulchro perfruamur? Cui ego: Fac, ut tibi lubet: Cum verò lævum mihi latus claudere vellet, minimè passus sum, sed sinister sedi.

Postea verò quàm confedimus, Quid novi ex urbe apportaret? rogit. Et ille: Nihil admodum habeo præter ea, quæ in tonstrinis, ac triviis jactantur: quæ quidem Siculis gerris vaniora, ac mera mendacia sunt, quorum ad te totos modios, imò navem afferre potuissem. Verùm, agēsis, quid tu in hac solitudine, ac tanto tempore? Bellicis, opinor, fastigium imposuisti, fac quæso, quamprimùm in lucem edas: expectantur enim summo studio, præterea velim ut de re: ditū maturè cogites, vix jam amici diuturnum tui desiderium ferunt: neque fas est tibi à conspectu maximè amicorum diutius abesse. Cui tùm ego: Fruor hic eo otio, quod scis mihi laboriosissimum esse: & quo mihi ætas per tacitum fluit. *λανθάνω βίωσας*, ut Græci dicunt. Sic nulli noceo, nullum contristo, dumque aliorum oculos effugio, offeg:

offensionem vito: sic enim sunt tempora, ut latere plurimum conducat. Bellica eo statu sunt, ut cum illis brevi mihi pax futura sit: per te tamen intelligis; Sat citò, qui sat benè: & sanè vereor, ut expectationem fallant, inque illis eruditi Anthorem quærant. Cæterum de reditu jam cogito; Et si haud libenter: mirum quantum me urbis tædium cœpit, imò & rerum omnium humanarum: nam plausus, honores, commoda, & si quæ sunt alia, nihil moror, mihi crede, secundum te nihil mihi est amicus solitudine, quæ una mihi animi tranquillitatem parit; & partam fovet. Et ille: Credo equidem; in te enim simulatio non cadit, quem semper apertissimum intellexi. Tùm ego; Sed tandem eamus domum, nam, ut vides, altior hora est. Eamus, tùm ille, statimque per Xystum perpauculis passibus illum domum deduxi: In quam vix ingressus, me curiosè rogat, quodnam meum esset cubiculum? Cui ego; postremum sinistræ ambulationis indicans; Hem, inquam, illic habito. Ille verò cum ad illud ipsum pervenisset; Hoc, inquit, Musarum illud sacrarium, hoc Asylum illud pacatissimi otii sequestrum, hoc Elysium tuum, complector sacrum limen, veneror Musarum omnium chorum, præsidemque ipsarum Apollinem. Vellam hic, Parthenie, bonà tuà venià, pro foribus dextrà Parnassum cum Pegaso, aquam ungula eliciente appingi, lævâ Pindum, ac Tempe, mediumque interfluentem Peneum, ad cujus viridissimas ripas canentes Musas, saltantes Gratias, Apollinem verò pulsantem lyram graphicè interpingi, hac cum epigraphe,

*Hic Musis locus ille, & Phæbo cognitus, ex quo
Artem Piscator, Navita, Miles habet.*

Cui tùm ego: Bona verba! tantum non insanum me dicerent, quibus de plaustro loqui mos est, si id facerem. Ille verò: Imò factum laudabunt, cui enim non cognita, perspectaque est tua modestia? At ego: Benevolè tu quidem, sed aliis idem videbitur secus; atque ob id totum genuinum in me frangerent, statimque cubiculum ingressi sumus. quod simul ac contemplatus est, Quàm bellus, inquit, locus istic, quàm accodomus ad scribendum! quàm genialis! hic ad mensulam sedens lævâ fenestram habes, quæ vergit ad Occidentem, ex illa Surrentum, & amœnissimi colles, quibus urbs præcingitur, in obtutum cadunt: dextrâ fores respondent, rectâ in subdialem ambulationem patentes: ex illis tibi Oriens conspicuus, & Surrenti campestria, objectique sunt colles Vici Æquensis, contrâ, alterâ patet fenestrâ ad Septentriones, ex qua mare visitur, & nostrâ Neapolis. nihil sanè æstare aliud, nihil amœnius esse potest: ex omnibus

Antigenis am-
icissimi Inscriptio
pro foribus Cu-
biculi Auctoris.

Surrentina am-
enitas,

ribus enim angulis & prospectus habet, & Zephyros excipit, quinimò quaquà oculos circumferas, viridantes tibi arbores occurrunt, qui virore suo & pulchro, & vario, hebetem præ labore tum oculorum, tum mentis aciem exaquant, vigoremque animis subministrant, ipsæ etiam argutæ frondes, dum Zephyris animantur, sibilo suo, quasi ad numerum accomodato, te ad canendum invitant, si meo genio vivendum esset, præ hoc eligerem neminem. Jam tandem intelligo quid in causâ sit, cur tantum te Surrentinum otium delectet, & cur tam libenter te huc venientem universus Musarum chorus comitatur. Postea vero in mensulam oculos coniecit, cumque in scripta incidisset, Bellica, inquit, certè sunt. Cui ego: Rectè conjectas. Tum ille: Fac, quæso, ut recites: etenim cupidissimus sum carminum illorum, Ego verò; Imò rogo, ut lubeat audire: nempè ut si quæ minus placent, iterum perpollam; ut enim benè intelligis, plurimi facio iudicium tuum, quippè hominis aperti, & eruditi. Locus autem hic, quem nuper absolvi, mihi videtur non malus, est autem de equorum delectu, atque equestri exercitatione cujusdam adolescentis lætæ indolis, ingeniique perquam rari, in quem incidi in Seminario Parmensi, cum Italiam peragrarem. Tum Antigènes: Istuc maximè desidero. Accepi enim à Galvæo tibi, mihiq; amicissimo, illius loci juvenes, quos modestissimos æquè, ac diligentissimos prædicabat, tuis operibus quàm maximè addictos esse. Cui ego: Fateor equidem me Nobilibus illis quamplurimum debere, qui ad eò me amant, ut attritus illic penè sim, verum ausculta modò. ille verò: Hic stò. Ipse, ut carmen erat, hunc in modum recito.

Seminarii Parmensis laudes.

Ergo suis ubi cinctus eques splendet in armis:
Insequitur labor alter, equum legisse ferocem:
Multaque delectu in tali tibi cura adhibenda est:
Nam si bellacem, facilemque ad fræna, pedesque
Pernicem sortitus equum pugnator equestris,
Promptus & ipse Ducis mandata capeisset, & omnem
Ire viam poterit, versusque, & signa tenere,
Acer & in Mariem assurgat, pugnamque ciebit.
Idcirco primùm studio conabere multo.
Quærere equum insignem, factumque ad munera Martis:
Sed quibus indiciis talem dignoscere possis,
Accipe, non multis properans ad cætera, dicam:
Sit tibi procerus sonipes, & corpore magno
Sese verset, agens: pulchroque ornatur amictu:
Est etenim certum species externa reposita.

De equorum delectu,

Egregii equi Indicia,

Argu-

Argumentum animi: potior sic villus habetur;
 Cui color ex alba fuscus, nigrisque frequenter
 Distinctus maculis: vel sit spadiceus auro
 Immixtus: nigra melior ferrugine tinctus.
 Altior emineat cervix angusta; iubaque
 Ex armisque cadant, colloque volumine longo:
 Sintque pedes nervosi, agilesque, & pectora lata.
 Non pavidus, viso ne fors tibi restitet, ipso
 In cursu: duro nec franos ore recuset:
 Neve feror nimidum insultet, non calcitret asper:
 Sive pati renuat Dominum, & parere lupatis.
 Verum tam facilis, quam sit generosus: & acer
 Exultet, capiatque animos clangore tubarum:
 Et certamen amet, cursumque intendat in hostem:
 Ac cades inter gaudens, fusumque cruorem,
 Acrior urget ubi Mavors, sese inferat ultro.
 Sit cursor, patiensque sitim, & jejunia ferre.

Equos palestra
 exercendos.

His animadversis, confestim ea cura sequetur:
 Nimirum Mavortis equos ad munera lectos
 Instruere, & domitas crebro exercere palestra.
 Nam velut in vacuo præludens æquore tiro
 Assuescit sensim bello, & formidine pulsa,
 Quæ non sueta armis percussat pectora, primas
 Cum pugnas ineunt, & quid Mars experiantur,
 Induit audaces animos, ipsumque per usum
 Difficiles paulatim artes, & prælia discit.

Non aliter sonipes domitura doctior, æquor
 Profilit in medium, facilisque ad iussa Magistri
 Se varios agit in gyros, quæque actus habenis,
 Pronus sit, atque fugam pulsus calcaribus urget.
 Et certaminibus, tonitruque assuescit, & igni.

Quin & eques pariter fit equestri instructus ab arte;
 Ut sic possit equum ducere in prælia, & illum
 Nunc stimulis cunctantem urgere, & flectere in orbem:
 Nunc & contractis franis retinere volantem:
 Addere nunc animos clamore, citatior hostem.
 Ut ruat adversum: nec fulmina rauca, nec ignes
 Horrescat, pilive aciem formidet acutam.
 Nunc blandus palpo, & poppismate placet amico,
 Ut ponat calidasque iras, animosque feroces.
 Quæ cum sic habeant sese, Proconsul, equestri
 Nullus nobilium, plebisve ornatur honore,
 Ni prius stadio domituranum edoctus equorum;
 Experimenta dedit tibi plurima, se quibus artem
 Egregiam didicisse probet. Quin proderit urbi

Magni-

Magnifico structa sumptu si semper equorum
In plano pateant campo, Xystoque palaestra.
In quibus insigni sub praeceptore Juventus
Egregiam artem, & disciplinam discat equestrem:
Et quibus infranes pulli domitentur, & artem
Ipsi etiam patriam, & Mavortia praelia discant:
Me quondam Parmae memini sub manibus altis,
Æmilie quæ rara virent campestria, & inter
Pascua mille greges, armentaque lata pererrant,
Amplam, magnificam, luxuque, atque arte superbam
Cornipedum instructam domitæ vidiſſe palaestram.
Qua nitidæ juvenes exercebantur arenâ,
Indomitosque simul pullos ad fræna vocabant:
Quin etiam lusus nonnunquam ludere equestres
Magno affectabant plausu, & clamore theatri.

Est domus ampla, nitens, mediaque assurgit in urbe
Porticibus præcincta altis, saxoque superba
Barbarico, pictisque renidet plurima signis.
Hic flos nobilitatis studio delectus ab omni
Ausonia, cætu sociali, & legibus iisdem
Unanimi degit consensu, atque omnibus una
Mens est, ingenium excolere, assiduoque labore
Ardua conitiis quaesitum arcana latentis
Naturæ: nec eo stat curam adhibere minorem
Ingenuas Musarum artes, & iura doceri,
Civilesque simul cultus, quæque indole digna
Patriciâ, & belli quæcunque aptantur ad usus:
Et quoniam vires animo facit amulus ardor,
Fervet amor cunctis studiorum, & nobilis otii:
Hinc juvenum culti mores, & principe digni,
Mens acris, generosa, animosque edocta mereri
Officiis, studiisque excolta, & Palladis arte.
Hinc & tantus amor doctâ præludere arenâ:
Et modo cornipedem cursu domitarè ferocem:
Et simulata modò stimulare in praelia: & hostem
Urgere, atque animos sonitu irritare tubarum,
Et scopi tonitru, & nigro consuescere nimbo.

Huius ego pubis memini, & meminisse voluptas,
Egregium forma juvenem spectasse palaestrâ
Hæc se exercentem cursu, pulchramque domantem
Cornipedem. Primo vernabat flore juvenæ,
Fascibus insignis majorum, opibusque superbis:
Humana major species, & plurimus olli
Præfulgebat honos, oris, venerandaque frontis
Majestas, oculique ardebant iride pulchrâ.

Tom. II.

G

Aurea

Seminarii Patris
mensis descrip-
tio: & Convi-
torum enco-
mia.

Adolescentulæ
cuiusdam nobi-
lis ornamenta.

*Aurea cæsaries non sese pendula collum
 Per niveum laxabat : erat sed tortile flexu,
 Inque modum plectæ circum religata rubenti
 Tania, ut illius lex est sanctissima cætus
 Sed species neglectus erat non ultima. celsum
 Fibrina caput ornabat de pelle galerus.
 Serica quem circum argentoque, auroque retexta
 Vittæ incingebat, flocco prædivite fulgens.
 Sed quàm pulcher erat juvenis, tam rara modesti
 Oris erat species, & gratia amica pudoris.
 Idcirco Musis, & Phæbo gratior alter
 Non illo insignes inter debebat alumnos:
 Essent & multi quamquam, & florentibus annis;
 Indoleque, specieque, & Palladis arte decori.
 Quin & Martis amor, laudisque immensa cupido.
 Olli erat: ingentesque animo res præcoce partu
 Edere jam puer affectabat, ut inclyta facta
 Majorum camulare novis per Martia posset
 Prælia, perque sua palmas virtute relatas.
 Illum, inquam, memini stadia vidisse decora
 Exercentem equitem insignem.*

Hic Antigenes sic interpellat: Scitè tu quidem equitem,
 posuisti pro equo: mos enim veteribus Latinis fuit, ut
 equum habentem sessorem equitem etiam appellarent: ut
 eruditè notat Gellius, quem te lectitasse non dubito. Cui
 ego: Rectè conjectas, atque istuc à te meæ aures expecta-
 bant; sed pergam, ut cœpi. Et ille: Imò rogo, ut facias:
 sic igitur filium retexo:

cui villus ab albo.

*In fuscum vergebat, eratque interlitus atris
 Hæc, illæ maculis, alia & cervice superbus:
 Atque jubis ibat magnis, & pectore lato,
 Ipse sedens habilis, medioque immotus ephippio
 Attalico è filo intertexto, auroque corusco,
 Et geminâ insilens erectus stapede, lufum
 Sic, totâ juvenum circumspiciente coronâ,
 Incæptat: Virgæ sonitu nunc mollior argens
 Cornipedem binis agitat decursibus: & nunc
 Circuitu versat longo, totumque per orbem,
 Per calcata ferens vestigia: nec magis anguem
 Seu latum dextrâ defleatens, sive sinistra
 Pernici torquet cursu, mirabile visa.
 Nunc gyri medium simul ac perfecit, anhelum
 Illicet insiluit sua per vestigia retro.
 Nunc redit, alternaque fugâ curritque, recurritque,
 Et*

Et labyrinthæos depingit in aquore flexus,
 Et premit intered calcaribus, & citat alta
 Irritans voce, & laxis dat currere habenis:
 Mox inhibet cursum, & multo sudore fluentem
 Sistit, agens lævâ frænos citus illicet ad se,
 Scilicet exhaustus cursu revocetur ut acri
 Spiritus, & docto discat parere Magistro:
 Utque è vestigio suescat subsistere cursu
 Nec tanto indignus sonipes sessore, repente
 In tergâ incubuit, stetit illicet, & tenuit se;
 Hinc ubi tantisper requie inflaturatus amica
 Spiritus est, mollisque abscessit corpore sudor:
 Et demulsi equum juvenis poppismate, lufum
 Rursus init, simul hæc: Nostræ quicumque juventæ
 Hi lusus fuerint, nostri quæ gratia cætus
 Partheniis grati Musis, Vatiqæ dicamus
 Parthenio, nostras qui nunc invisere sedes,
 Lufibus & nostræ dignatus adesse palæstræ:
 Contrahit hinc frænos, & signum flexile virgâ
 Cornipedi facit, atque in ludum invitat equestrem:
 Tunc ille edoctus nutum, quemcumque dedisset
 Insidens dorso puer, exaudire, repente
 Anteriora iugo substollens crura sub uno
 Porrigit in sublime, hæretque immotus: & indè
 Deprimat, ut juveni visum est, rursusque sub auras
 Surrigit illa tenens incurva, & pendula nisu
 Tàm facili, mirâ quàm perficit arte, jubato
 Intered collo, & capite arduus eminet alto,
 Arduus, & juvenis simul eminet: & stat in ipso
 Immotus dorso, & strictas moderatur habenas.
 Mox, velut ad numerum doctâ scitissimus arte
 Arrigit alternis, & deprimit utraqæ crura;
 Anteriora prius, mox & postica: videri
 Haud equidem quidquam poterat jucundius illo.
 Dein citus agglomerat, dictu mirabile, & aquor
 Lege ferit certâ: veluti qui tympana pulsât
 Itibus alternis, modulosque alternat eisdem.
 Et salit, & resilit sua per momenta: choreas
 Ad numeros illum dixisses ducere equestres.
 Tandem signa dedit cum virgâ fessor, anbelus
 Constitit, ore jacens spumas, & naribus ignem.
 Ut cessavit, equo plauserunt murmure ovanti.
 Emeritqæ equitem vexere ad sydera laude
 Quotquot erant socii, juvenum lætissimus ordo,
 Quotque graves aderant patres, doctique Magistri,

52 ÆSTATUM SURRENTINARUM

*Delectæ commissæ quibus stat cura juvenæ :
Artibus humanis omnes, studiisque Minervæ :
Et multa insignes pietate, & moribus aureis.
Ast ego promeritas tanto pro munere grates
Reddere promisi: promissaque carmine solvo
Hoc, quodcumque mea memores scripsere Camæna.
Fortunate puer, vivent si carmina nostra;
Nam simul ipse illis ventura in sæcula vives.
Plura tibi: magnum sed stat percurrere campum;
Quæ vix ulla patent vestigia trita priorum:
Et Mars urget equum, & rauco tuba murmura clangit.
Quin & plura ferent, quæ possem dicere equorum
De cultu, domituque, & ludi plurima equestris:
Ludere seu Trojam affectas, plausumque referre:
Collimare velis seu currens præpete cursu
Annulum in appensum, & rectâ dexterrimus hastam
Inserere, emeritoque frui clamore theatri.
Quæ tamen incæpto properans insistere cursu
Prætereo, atque aliis post me dicenda relinquo.
Musa quibus facilis, tanti nec cura laboris.*

Vix dùm recitavi, cùm Antigènes: Digna quidem, ut ea universum Gratiarum agmen festivis saltibus prosequatur, ipseque lyrâ suâ dignetur Apollo; mirum in modum affectus sum stylo isto tuo & nitido, & facili. Ego vero: Phy! Non certè amici arbitrium, sed judicis, & quidem Arcopagitæ sententiam expectabam. Ille verò: Num quando tibi assentator fui? ut sentio, sic loquor. Cui ego: Fateor equidem: verùm sæpè numero præpostera sunt nostra judicia, cùm de eo sententiam ferimus, quem amamus: quemadmodum enim color in oculum, sic amor in mentem vitium inducit. Ille verò: Imò tua modestia facit, ut de te ita sentias. Ego verò: Mittamus istæc ridicularia. Liceat per te mihi in culinam me statim corripere, ut tibi prandium apparem ex tempore, ne tardiùs, quàm par sit, comedamus. Tùm ille, ut vir est sale conditus, & facetiis, atque omnium horarum homo: Hoc, inquit, Parthenie, verè est ab equis, ut ajunt, descendere ad asinos. Cui ego: Perquàm lepidè tu quidem, illud verò mihi non raro accidit, cùm è mensulâ literariâ ad abacum culinarium transeo; & vel fercula adorno, vel subigo panificia: redeoque interdùm admodùm sordidus, ut vix me Musæ dignentur excipere. Et ille: Ah, ah, ah, vah! quid audio? poëta coquus. Ego tùm illi: Imò non planè malus. Ille mihi: Vix credo. Ego verò: Palato periculum facies. Tùm Antigènes: Verùm si ita est, ut prædicas, mirum sanè quòd

quod tua carmina culinam non sapiant . Tùm ego : At istuc verè est sapere , descendere interdùm ab equis ad asinos , atque ab his iterùm ad illos ascendere , & quidem non sine laude . Ille verò : Laudo Minervam tuam ambidextram : Cui ego : Ambidextram ? imò vix dextram . Et ille : Quorsum istuc ! Et ego : Quia sinistram decoxi . Tùm ille : Nihil mirum : id enim coquis sæpiusculè contingit , sed cedo , quid fuerit in causà ? Tùm ego : Dicam equidem , sed compendio , it enim dies . Focus præ terremotu penè dirutus , ut vix in illo tripus , qui & ipse claudicat , vix olla pultaria consistant : istæc autem adeò attrita , ac pervetustas , ut meritò crediderim asservari , quasi fumosas verè imagines majorum nostrorum . Cùm igitur ollam amovere vellem , hæc , fallente plano , subversa est , inque sinistram jus omne ferventissimum effusum . Hic Antigenes : Tuæ isti calamitati magnoperè indoleo , cæterùm miror sanè tuam parsimoniam ; cæteri ob rem culinariam decoctores fiunt , tu vero decoctus . Cui ego : Vera prædicas : ne alendo coquo stipem perexiguam citò decoquerem , memetipsum decoxi , sed utinam hinc fiam decoctus senex : verùm sine , ut eam . Ille verò : Per me nulla est mora ; verùm illud scias velim , me convivam minime edacem , bibacem multo minus ; quare cave ne quidquam præpares præter quotidiana . Sit mensa , quæ non Crassum , vel Lucullum , multo minus Apicium sapiat : sed Pithagoram , sed Platonem tuum , & si vis , etiam Diogenem . Hic ego : Ohe , adeò me sordidum putas ? si non profusus , cimini sèctor non quidem certè . Et ille : Non eò dixi , quò veniat in dubium genius tuus perquàm splendidus : sed nolo , ut mei causà nimium defatigeris . Tùm ego : Nihil admodum adornabo , præter ea , quæ sunt ad manus . Et ille : Videlicet ? Ego verò : Vespulus vir amicissimus , idemque munificentissimus , quasi divinaisset , fore , ut à te inopinatò opprimerer , primò manè misit ad me munusculum elegantissimum , & huic diei , qui Veneri sacer est , opportunissimum . Tùm Antigenes : Novi profectò eximiam hominis erga te benevolentiam : Sed dic , fodes , quid ad te transmisit ? Tùm ego : Mullos duos barbatulos libentarios . Tùm ille : Benè planè factum : etenim hi librarii perquàm bellè conveniunt ; erudicis , Ego verò : Sed capti ad Sirenas ; atque idcirco saporis exquisitissimi , Ille verò : Nec abhorrent à Poëtis , qui Sirenas æmulantur . At ego : Bellè argutaris ; illos jam Neapolim destinaveram ad amicum illum , cui scis me plurimum debere , quippè illi multis nominibus obstrictus . Et ille : Istuc expectabam , erant illo dignissimi , sed pro his magnum illi poculum propinabimus ,

Auctor, dum culinæ vacat, decoquitur.

Vespuli viri amicissimi laus,

bimus, age porrò, quid prætereà? Tùm ego: Gambaros quàmplurimos ex eodem mari, qui Lubrensi oleo quadriennio ab eodem mihi misso, frixi, & delicati sunt, & lapidi. Tùm ille: Quid ultra desideres? Cui ego: Mane, nondum. Ille verò: Etiamne amplius? Ego verò: Admodum; his enim clidium adjunxit. Hic statim Antigènes: Jugulum Thynni dicis? Et ego: Illum ipsissimum. Et ille: Si ita est, cœnabimus genialiter; siquidem Jugulus in recenti Thynno laudatissimus. Tùm ego: Addam pro pulte pastillos esculentos, quos amicus quidam Amalphi rediens, ubi optimi subiguntur, dono dedit, illos conspergam caseo Calabro exquisitissimo, qui ex flore lactis bubali coagulatur, *Rascham* dicunt indigenæ, nihil illo suavius, delicatius nihil est: præ teneritudine vix radula in scrobem atteri potest: in hypocausto, quasi butyrum liquatur, illum mihi è Calabria redux attulit vir quidam amicissimus, idemque festivissimus, qui biduo hic suis me facetiis recreavit; est enim ad omnem leporem factus, idemque argutissimus. Hic Antigènes: Tu me excipies in lautitiis, &, ut dicitur, mulso, & placentis saginabis; jam mensa Lucullum sapit, vide-murque curare cuticulam. Cui ego: Verùm quid præ illà parcius? quippè, ut vides, tota emendicato est. Mane parumper, hùc mox revertar. Et ille: Ità, quæso: Ego verò rectà in culinam proficiscor, puerumque compello, Heus, heus tu Fabiole? quid cessas verbero? nondum etiam? ubi latitas? procede furcifer, cumque ad ravim usque exclamassem, ille neutiquam respondit, quocircà per fenestram inspicio, si fortè esset in plateà: videoque illum ludentem cum Tubiolo, eo genere ludi, quo pueri denarios in sublime jactantes exclamant Capita, Navia, quem cùm vidissem, fateor, me stomachum funditus perdidisse; nec tenere me potui quin subiratus illum severissimè corripere, mox jubeo ascendere. Ille non ausus me congregi, antequàm stomachum detexissem, lentè admodum, ut timidi pueri faciunt, procedebat. At ego; Testudineo ne gradu furcifer? move te ocyùs: Ille verò audaculus: Non possum, inquit, sorbere, & flare. Cui ego: Sententiasne loqueris cessator? tandem ut venit. Age, inquam, trifucifer, foculum buccà excitato: tripodem igni imposito: quo claudicat, pedem, supposito saxulo, obfirmato: adde illi ahænum, aquam infundito, & opercula, cùm verò cœperit ebullire, me admone. Tùm ille, cui gratissimi edules pastilli, & quod erat suspicatus, exhilaratà jam fronte, Faciemus, inquit, pastillos caseatos? At ego, refrigeratà pariter iracundià, ut illum urerem, tergiversatus, nonne purgandæ sunt lances? tergito item cochleare cribrarium: carbonem submittito: sartaginem,

Rascham Casei
Calabrum com-
mendat.

ginem, craticulam mundato, has scutellas reponere in armario, fictilem illam testudinem asservato: expedi abacum, pavimentum scopis verrito: fac ut cuncta niteant; nam me vir honestissimus convenit, tenes omnia, furcifer? Et ille: Teneo: curabo cuncta quam citissime, dummodò pastillos adornemus. Cui ego: Pastillos? imò lapides, jejunabis quippè.

Postea verò quam omnia adornaveram, ad Antigenem redeo, ille ubi me linteo amictu præcinctum vidit, non sine risu: Apage, inquit, ab hoc Musæo cum isto ornatu: nam si secus à Musis vapulabis. Cui tùm ego: Istuc sanè timerem, ni illæ huic ornatui assuevissent; mox peto quid interea lectitasset? Et ille: Nihil admodum: illud tamen animo versavi, quid fieret, ut equi dum antica crura surri-

Quo pacto Equi
dum antica crura
surriquant, in
illo situ consistant?

gant, ac veluti in sublime confurgunt, in illo situ, qui alioqui illis haud quaquam videtur accomodus, tam facile consistant. Age porro, cedo, si quid ad hanc rem habes, dumque tibi Sphingem præstiti, tu mihi sis Oedipus, sapiunt ista profectò Matheſim tuam. Tùm ego: Morem geram lubentissime, quamquam Davus sim, non Oedipus, attingam verò rem perpaucis, nam, ut conjicio, jam tibi latrat, venter. Ille verò: Conjectares rectè, nisi ego assuevissem. Tùm ipse: Aliter mihi accidit, idque vitio-luis hypocondriæ, breviter ergo contendam, quod petis, efficere. Corpora universa, quæ gravia dicimus, sic sunt, ut suapte natura in medium ferantur, ex quo efficitur, tùm rectè consistere, cùm linea, quàm directionis Geometræ vocant, per ipsorum centrum transit, si secius, ruent; ità nos cùm directi in hac versamur, consistimus, si verò nos obliquè inclinamus, cadimus illicò. Cùm verò equi ità sese in sublime arrigunt, hujuscemodi linea per media illorum corpora descendit; indeque fit, ut quàm facillimè consistant, illo enim corporis posito, æquatis veluti ponderibus, permanent æquilibres. Tùm Antigenes: Sic opinor, atque hinc fortassis spontaneus ille in nobis motus, ut cùm in unam partem inclinamur, in alteram se manus, & pes confestim suà sponte jactent, & quàm longè extendant? Tùm ego: Rem ipsam putasti. Eo enim motu natura præcavet, ne ruamus, sic enim factò corporis æquilibrio, consistimus, casuri si secus, verùm quia appetit duodecima, mensam instructum ibo. Tùm ille; I præ, sequar ipse mox; sicut enim in prandii, ità & in laboris partem æquum est, ut veniam.

CA:

C A P U T VIII.

*Recitatur epistola, in qua totum Vesuvianum incendium
anni MDCXCVI. describitur : factaque legendi
intercapedine, Americana potio conficitur,
& amantissimo capiti propinatur.*

A' Re sacra rediens, jam in Musæum pedem inferebam, Musas, meum delictum, mea mulla, salutaturus, cum ecce tibi Lucilius, qui statim de more, mihi salutem propinavit. Ego cum vicem reddidissem. Quid, inquam causæ fuit, cur primo mane non te è strato corripere, sed præter morem, maturà jam die? Tùm ille: Ne, quæso, id mihi veritas pigritiæ, scis enim verò me non oscitantem, sed solertem esse: & ubi primum crepusculum illuxit, illicò assurgere. Ego verò: Haud equidem istuc me fugit: & idcirco rei insuetæ causam abs te requiro. Et ille: Pulfastin', inquit, fores cum in sacrarium facturus descenderes? Tùm ego: Pulsavi enim verò: sed summis digitis, & perquam leviter. Tùm ille: Quid ita? numnam id mihi grave futurum arbitraberis? Cui ego: Sic est, nolebam enim te, quem dormire suspicabar, excitare. Tùm ille: Commodè cecidit, ut ita suspicareris, nam cum totam vigilando noctem transigissem: non nisi circiter diluculum prælassitudine acquievi, at sopore perquam levissimo; quocirca, miror sanè me crepitum non excepisse. Cui ego: Age, dic tandem, quæ causâ fuit insomniæ? nam ethi levis admodum hujusce aëris temperies sit, nihilo tamen minus tu dormire consuevisi. Ego verò non ita, vix enim aliàs quatuor, aliàs quinque, nec solidas quidem horas dormisco, quamquam id valetudini minimè noceat: adeò salubris aër est, idemque genialis, plurimum etiam confert perquam parca victus ratio, quam Græci *διδύμῳ* vocant: atque una, eademque semper, & tenoris ejusdem, quod unum ad valetudinem recuperandam, diùque conservandam conducit quàm maximè. Tùm ille: At idem mihi tenor, eademque frugalitas. Ego verò: In cæteris, non nego, sed non in ficis, quibus ad libidinem indulges. Tùm ille: Fateor equidem, atqui est, quo veniam merear: Etenim frigidulæ, molliculæ, melleæque cum sint, difficile admodum est se ab illis continere: est etiam illud, quod me allicit, frigidas nimirum ficus minimè noxias, quippè quas stomachus facillè concoquit. Tùm ego: Scio enim verò: atque etiam servandus est modus, juxta notissimum illud

Parca victus ratio
ad valetudinem
facit,

Micus frigida fa-
me le concoquitur.

illud; Ne quid nimis, si plures enim comedas, alium movent. Et ille: Itane verò? Cui ego: Ita prorsus. Hic Lucil: Habeo, inquit, causam vigiliæ, laxata mihi hac nocte alius à fisis est, quippè. Cur, quæso, non me admonuisti? Cui ego: Quia sic sum, ut nemini velim molestus esse, nemini creare fastidium. Tum ille: Adeone indocilem mihi animum esse, atque irritabilem putas? imò cum neminem habeam, cui plus, quàm tibi debeam, quidquid dixeris, æqui, bonique consulam. Cui ego: At me ipsum tibi documento habebas. Et ille: Abstineam posthac à fisis. Tum ego: Benè facis. Ille verò: dic, sodes, quot comesse sine noxà possum? Cui ego: Sex tantum. Et ille Hui! sex admodum, næ tu rigidæ præscriptionis medicus. Ego verò: Si secus faxis valetudinem pessundabis, quæ una præ cæteris tibi charior esse debet; si enim benè valeas, vires, quàm felicissimè. Et ille: Vera prædicas, atqui aliis adolescentibus, alia senibus cibi mensura, ain? Tum ego: Ajo enim verò; atque idcirco duas alias concedo, cæterum illud tibi hæreat in memorià; Peccare præstat in eam partem, quæ cautior est, cautior autem nonne parsimonia? Ille verò: Ità sanè, faciam in posterum, ad me recipio. Tum ego: Bona spe esto: sistam ego citatam alium. Et ille: Quo medicamento? Tum ego: Tibi perquàm acceptissimo. Et ille; Videlicet? Cui ipse: Americanà potione, nonne medicamentum quàm suavissimum? Sic est, tum ille, sed vide ne mihi pro percà porrigas scorpionem, audi vi enim illiusmodi potionem movere alium, non stringere. Tum ego: Næ ipse incautus, qui oculissimo mihi capiti pro alexipharmaco venenum propinem, accipe, quod quàm paucissimi admodum tenent, si cocolathes quinquennis sit (si vetustior effectui magis respondet) relaxatam alium adstringit, idque ab Hispano quodam integerrimæ fidei homine, accepi, qui id compluries se expertum fuisse fatebatur, mirum sanè, & cuius ratio haud equidem mihi in promptu est. Hic ille: Gaudeo tam præsentem, tam suavem morbo medicinam parari posse. Tum tandem ipse vitrum speculari utrumque tumidum, & globosum accipio ex arcula, fomitem item, & restem sulphuream: atque ad solem procedo, mox ità luci speculum objicio, ut radii rectà in punctum unum (focum Mathematici dicunt) coirent, cui quasi foculo fomitem admoveo, quem vix admotum drepentè flamma corripuit, tum statim ego reste sulphurèa lumen accendo: transmittoque in ceream spirulam, qua luccernam æræ turriculæ suppositam incendo, quia verò potionem quàm citissimè cupiebam conficere, lychni, qui tri-

Americana Potio
si cocolathesquin
quennis sit, rela-
xatam alium &
sic,

Tom. II.

H

mixos

58. ÆSTATUM SURRENTINARUM

mixos erat , cuncta ellychnia succendi , tandem cocothicam ollulam accipio , in quàm aquæ vasculum plenum ad duas tertias infundo , ac turriculæ superpono .

Hæc ubi adornaveram , statim me Lucilius rogat ; Quid elucubraveram ? Cui ego . Cùm Galvæus , numquid scis hominem ? Ille verò : Quis virum vel eruditione , vel humanitate insignem , & tui , tuorumque operum perquàm amantissimum ignoret ? Tùm ego : cum , inquam , vir amicissimus à me petiisset , ut postremum Vesuvii incendium , de quo multa , & varia jactabantur , ad illum transcriberem , volui viro amicissimo , & cui multis nominibus plurimum debeo , satisfacere , idcirco hac epistolà , quàm modò absolvi , omnem incendii rationem complexus sum . Hic Lucilius : Quæso , ut antequam sigillo obsignes mihi illam , perlegas . Cui ego : Faciam si modò , quæ minùs rectè scripta sunt , admoneas . Et ille : Ne ego audaculus , qui te admoneam ! auscultabo potiùs , ut erudiar . Cui ego : Ita fortasse , si per te faceres : neutiquam verò , cum ipse rogaverim . Nullus enim adeò sapiens , qui interdum non erret .

Ipse etiam quandoque bonus dormitat Homerus .

Mox ita exorsus sum :

PARTHENIUS GALVÆO SUO.

ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ

Epistola ad Galvæum.

SI vales , mi Galvæe , benè est ; ego quidem meliusculè valeo : & optimè tandem me habiturum spero . in hoc cœlo tùm amœno , tùm salubri ; ubi cura , & negotio vacans , eo fruor otio , quo scis me plurimum delectari : & quo , presentissimà quasi medicinà , soleo convalescere . Petieras à me tuis illis literis , quas iv. Kal. Jun . scripsisti , ut quod meis ipse oculis videram de Vesuviano incendio ad te transcriberem , ajebas enim verò plura apud vos circumferri , quæ partim videbantur improbabilia , partim autem ridicula , ac fabellis anilibus perquàm similia , partim etiam incredibilia , satis tibi utique fecissem statim , ut literas tuas accepi , nisi res plurimi otii fuisset , idcirco minimè licuit operà occupatà , atque animo impedito . Scis enim oppidò , quot mihi negotia , quot tricæ plus , plusque in dies Neapoli parentur ; ut neque harum , neque illorum causà respirare , nedum aures scalpere per otium liceat . Hic verò loci , quoniam res nacta est hominem otiosum , ac pristinæ valetudini aliquantulum restitutum , postulatis tuis satisfaciam : tibi que hac in re , ut in omnibus intersciam . Verùm quò

quò gratior accidat, altè, atque à capite exordiar :

Circiter Idus Aprì : cùm jam jam dies appeterent Do-
mino Redivivo sacri, Beneventum concessi, ut Cardinalem Cardinalis Ur-
nus laudatur.
Ursinum, virum omni virtutum, ac disciplinarum genere
ornatissimum inviserem, ac præsens præsenti mea studia de-
ferrem, nam tùm beneficiis plurimis, tùm singulari suà in
me benevolentia me sibi arctissimè devinxit, id sanè non te
præterit : cum de illius, vel humanitate, vel officiis, ani-
moque ad beneficentiam factò, sæpè numero ad te scripse-
rim. Dum igitur essem Beneventi in Cardinalis domo, ubi
me quotidie benevolentissimus Princeps excipiebat, quodam
manè in aggrundam exivi, ut liberiori cœlo fruerer, vix
pedem intuli, cùm illam nigro cinere undique conspersam
animadverto, miratus rei novitatem, cœpi illicò mente me-
cum evoluerè, cujusmodi esset ostentum, nec sanè diù in-
ancipiti versatus est animus : statim enim illum à Vesuvio,
Vulturno spirante, ad nos delatum, montemque iterùm,
disrupto sinu, in incendia exaruisse putavi. Nec mea me co-
gitatio fefellit. Cùm enim sub vesperam Neapoli nuncius
advenisset, immani montem incendio conflagrare, ignitorum
lapidum torrentes evomere, ingentes ambusti pulveris eru-
ctare turbines, altissimis cœlum cuneis ad lambere, nigra diem
caligine obtegerè, horrendis identidem bombis resonare, cre-
bris succussionibus tremere, vastitatem minari, cuncta de-
nique in metu, ac trepidatione esse, reportavit. Quod si-
mul ac cognovi, Cardinalem adeo, quæloque, ut liceret
per se mihi Neapolim reverti ; ut quæ acciderant propius
prospicerem. Ille verò jubet unius tantum dieculæ moram
me æquo animo ferre. Se etiam perendie Neapolim profe-
cturum, meque in suo sexijugo deducturum. Ego verò li-
benter in diem perendinum discessum differe, quando sic ju-
beret, proque tantà benevolentia, & honore, quo me ho-
nestare meditabatur ; gratias egi quam maximas, hinc, no-
strorum commendandorum causà, cùm abeundi domum ve-
niam dedisset, discessi. Domum igitur, ut perveni, amicos
rogo, numquid Neapolim vellent ? quamque inibi sarcinula-
m habebam composui.

Perendie, ut diluculum illuxit, sacris de more factis, tur-
rum illicò conscendimus : perque Samnitium montes, &
Caudinas Furcas cursu perquam citatissimo in Campaniam
descendimus. Ubi Accerras venimus statim altissimos in Cœ-
lum cuneos assurgere, latè pulveris nimbos dispergi conspi-
cimus, crebrosque montis mugitus exaudivimus, tandem
sub vesperam Neapolim perventum est. Cardinalis ad D.
Philippi, quem impensè colit (suam enim illi debere incolu-
mita-

Ejusdem Pietas
in D. Philippū,
à quo servatus
in Terræmotu
Beneventano.

mitatem fatetur ; quippè qui in immani illo terræmotu , quo totum concidit Beneventum , sub ingenti domus ruinâ obrutus , ac penè confepultus , illius ope quasi redivivus in lucem iterùm emerfit) hospitem sui Divum adoraturus descendit , me verò eodem , quo veneramus curru , domum deduci jubet .

Benè mane sequentis diei Antistitem nostrum Cardinalem Cantelmum salutaturus convenio . Excepit ille , ut solebat , summâ amoris significatione postquàm verò multa de Cardinale , & Benevento percontatus esset , in Vesuvianum tandem incendium , quod unum id temporis in omni ore , atque oculis erat , sermonem perduxit , decrevitque mecum postero die in montem conscendere , atque ea , quæ auribus exceperat , ipsis oculis curiosè , distinctèque prospicere , quocirca jubet me crastino se maturiùs convenire ; ut inde in Vesuvium ascenderemus , cui cum mandata diligenter facturum respondissem , abeundi facultatem petii : dedit ille : meque benevolentissimè dimisit .

Hoc loco Lucilius , cum aures turriculæ applicuisset ; Bullit , inquit , ni fallor , aqua . Tum ego , sepositâ epistolâ , educo ex arculâ mundum cocolathicum . Et primum papyrum solidam cæruleam explico in mensula , inque illa nuceam tabellam levigatam impono : deindè cylindrum selibrem Americani nectaris vetustissimum sinistrâ accipio , dextrâ verò bipennulam semilunarem ; tabellâque super extantem ferè cylindruli minutim refeco , mox duellam facchari cocleari accipio , admisceoque cocolathe , cui dulcarium orbiculum odoratum , ex illis , quos mihi Consentia Galvæus dono miserat , adjungo , tandem cuncta promiscè , educto operculo , in ollam projicio , atque operculo iterùm . Deinceps in mensulâ sericum linteolum explico : inque illo conicum vasculum , candidum , perlucidum , mirisque sigillis Serico opere depictum , atque distinctum colloco , volebam gratissimum mihi sui merito juvenem , hoc splendido apparatu , honoris gratiâ , excipere , atque exhilarare . Exin Sericâ item in patellâ sigillis illiuscemodi interpietâ , atque oculis stellantibus mirùm in modum interstinctâ aliquot Lusitanica bellaria impono , fiunt hæc ex polline filigineo perquam niveo , ovo , atque Indico sale ; quæ in unum coacta tandiù pilo diverberantur , quoad in spumam assurgant . furno mox coquuntur , illis à vernaculo nomine barbæ superioris labri vulgus nostratium cognomen fecit . Mos est Hispanis , qui ad nos jam transiit , ut priusquam cocolathen hauriant , istæc nectare madefacta prælibent . Sed jam liquatus cocolathes versicolore in spumam altè assurrexerat ,

rat; quocirca è foculo ollulam educo, expansaque super papyro, ne mensulam commurcarem, impono, interea jubeo Lucilium ellychnia extinguere, myxis forfice dissectis. Ipse verò ex arculà trusatile molile accipio, molamque intrudo in ollulam; axemque versans utrâque palmâ, cocolathen molio: & tandiù diverbero quoad humor ferè totus in spumam abivit. Dùm denique, vase inclinato, paulatim molâ spumam educo, versoque in vasculum, simul ac infunderam, cocolathen continuò diverbero, versoque iterum, id cum tertio fecissem, totumque spumeo nectare vasculum adimpleissem, Lucilio subministro. Accepit ille perquam modestè, vix primoribus labris degustavit, cùm, Probatissimum, inquit, est, cùm suavitate liquoris, tùm aromatum suaviolentiâ: confectum item scitissimè, cùm verò rursus sorbillasset; Quàm suave! inquit, ut olim de re delicatissimâ dicebatur, mellis medulla, nunc videtur dicendum, Indicum nectar Ain'tu? Tùm ego: Ajo enim verò: idq; jamdiù conceperam: sed tui ingenii celeritate cogitatum meum prævertisti. Verùm quis sic animum induxisset, ut crederet apud barbaras illas gentes, quæ ferina victitant, nec abstinent ad humanâ, tam insigne divorum munus reperiri? usque adeò verùm est, nullam esse nationem sic barbaram, & rudem, ut interdum circa luxus, & vitæ commoda ingeniosa non sit, nec terrarum angulum ullum esse tam remotum, tam incultum, cui divitias suas Natura elargita non sit. Admiror sanè illius miram providentiam, quæ cùm vinum gentibus illis denegaverit, ne fortè magis efficerentur, hujusmodi potum suppeditavit, qui ita juvaret stomachum, ut mentem non læderet. Vix dum sorbillando vasculum exhaurivit, cùm manum extendens, ut vasculum acciperem; cedo, inquam, ut lavem. Ille verò castigatæ frontis modestia; Næ, ego malemorigeratus, qui istuc permittam tibi! Cui tùm ego: Sine, quæso, ut tibi deserviam, simulque vasculum eripere admissus sum. At ille vi perquam officiosa id nequaquam passus est, quàm ego vim perurbanam libenter devoravi. Ita enim morigeratos, atque in majores obsequentes adulescentes volo. Sunt enim nonnulli adeò delicati, ut neutiquam scindi laciniam patiantur, hujusmodi ego non amo, & si opus interdum urbanitatis gratiâ in aliquo inservire, id, fateor candidè, sum etenim apertissimus, fronte facio, non mente. Deinde reliquum epistolæ ita de scripto dicere aggressus sum.

Posteà verò quàm, ut in votis erat, innubis, ac placidus crastinus illuxit, illicò domo egressus rectà ad Cardina-

Potionis Amæ-
ricanæ Preparatio,

nalem proficiscor. Qui ut me vidit, Venisti, inquit, tempestivè. Cui tùm ego: Feci, ut erat in mandatis. Et ille: Rectè verò. Atque audi modò: perquàm maximè commodum duxi, ne cogeremur susceptum iter abrumperè; hic antequam progrediamur, nos brevi prandio, atque extemporario reficere, illoque exacto, iter in montem corripiemus. Tùm ego. Rectè factum, ac sapientèr, ita enim de prandio minimè solliciti singula à fronte, & à tergo, *πρὸς αὐτὸν καὶ ὀπίσσω*, ut Græci dicunt, inspicimus. Dùm igitur mensa instrueretur, brevi ambulatiuncula stomachum acuimus. Inter deambulandum multa de more collocuti, rogavitque de reditu tuo è Brutiis, cum dixissem te brevi rediturum, magnopere gavissus est. Sed jam instructa mensa, confedimus, in qua brevibus quidem epulis, sed exquisitis recreati sumus. Mox pauculà mora interposità, in currum ascendimus, jussusque auriga rectà Massam ad Vesuvium contendere.

Est autem Massa ad Vesuvium vicus elegantissimus ad montis radicem acclivi in planitie positus, inque Septentriones spectat, ad quos altior Vesuvii vertex, qui se se adhuc ab incendio vindicat, convertitur. Hunc in vicum cursu quàm velocissimo intra sesquihoram perventum est. Quia verò ulterius progredi ne ciso quidem Monhippo conceditur ob implexos, ac longos montis anfractus, ascensumque per declivia, aviaque sylvarum impeditum, idcirco curru exilivimus, nihilque cunctati, Cardinalis mulum, ego asellum conscendi, quæ quidem jumenta expeditissima, cum ad lingua convectanda quotidie montem suheant. Ut nos in viam dedimus, præcedente agasone quodam locorum peritissimo, utqui montem lignatum frequenter circuibat, scandere extemplò cœpimus: sed lentè admodum propter montis acclivia, ac tortuosa. Cùm verò juxta convallem quandam venissemus, vidimus illicò ambustum quandam verticem ex illà assurgentem, quasi ferreum, omni prorsus frutice nudum, ac squallidum, qui, ut narrabat agaso, eruptione anni MDCXXXI. enatus emerferat. Hinc ut paululum progressi sumus, confestim horridos attolli cuneos, quasi piceos, crebroque volumine geminari tàm citò, ut visum penè fallerent: circùm verò erumpentes flammæ cuneos adlambere: atque ignitos lapides, lapides inquam? Imò scopulos validissimo impetu evibrari: qui de repente igne præ se grandinis speciem ferentes, mirum in modum recidebant, horribiles simul his tonitrus, magno fragore, ac bombo reboare identidem exaudiebamus, fateor hic me subito percussus terrore inhorruisse, ac penè exanimam.

Incendii, Vesuviani narratio,

nimatum, putabam nimirum in Tartara verius descendere, quàm conscendere in montem, quem meritissimò Ditis ostium vulgus appellat.

Ut substitimus, ductoque tantisper spiritu, quod reliquum acclivis erat. exuperare contendimus, tandem post duas horas magno tum labore, tum defatigatione jumentorum in ædiculam ventum est. Hic Solitarius quidam degit, corrogatà à viatoribus, atque paganis stipe, & oleribus victitans: quæ illi hortulus juxtà ædiculam positus suppeditat. Sub hæc Thracius repentè ortus est, quod quidem & salutare nobis, & commodum fuit; siquidem vehementer perflans cinerem. in contrariam partem ferebat, Itaque factum est, ut & pulvere vacaremus, & sereno, liberoque aëre omnia circumlustrare possemus, quapropter alacres, atque animosiores facti, per tortuosum montis planum, crebroque itu, redituque impeditum ire perreximus. Tandem aliquando sub meridiem in vallem, per quam lapideus amnis defluebat, pervenimus. Hic loci, quoniam ob frequentes arenæ cumulos. solum erat lubricosum, & propter saxa sparsim dispersa difficile, è jumentis desilivimus: ac pedestri itinere, mihi ob diutinam obstructionem laboriosissimo, cœpimus suspenso admodum gradu tum ascendere, tum descendere per arenæ cumulos, identidem fallente vestigio, ad ultimum omnibus viribus connixi, ad decurrentis fluvii ripas descendimus, Mirum oppidò, mi Galvæ, quod scribam mox: vixque tuis oculis credidisses, ut verò faciam accuratius, paulò altius exordiar.

Alterum montis fastigium, ex quo ignis erumpit (nam ut te non præterit. Vesuvius noster. biceps. assurgit, uno vertice viridans, altero verò arenosus, ac sterilis ob incendia. Plinii enim ævo, quo contigit prima illa, ac memorabilis eruptio, præ altero ferax magis, ac viridis) amplissimo patet cratere quem passus MD. quidam, quidam verò bis. M. ambitu. continere ajunt, ego in præsentia nihil certi habeo, quod statuam, faciam fortasse alias nactus otium, & opportunitatem. In craterem olim patebat descensus, quamquam difficilis, nec periculo vacans suo, & illius fundo, quasi è camino interdum fumus, noctu sæpè ignis erumpebat. Ve. tum alterà ab hac eruptione, quæ contigit hyeme. rigidissimà anni MDCLXXX. è medio cratere monticulus emerfit, qui sensim ex illa ipsa materia, quàm mons crustabat, adeò cœpit excrecere, ut magnam crateris partem occupaverit. Jam verò ex hujusce monticuli recens enati vertice hæc cœpit eruptio, de qua ad te scribere institui.

Evo.

Evomebat igitur, identidem eructans horrendo fragore ac bombo, materiam quandam faxeam, sed penè liquidam quæ paulatim superius indurefcebat: tantam verò, ut brevi universus fermè crater impletus est Exin, qua hic depressior, cœpit exundare: eo prorsus modo, quo fit in fontibus, ubi primùm saliens crateris labra exuperavit: perque montis declivia Herculaneum versus defluere. Vidisses lapideum amnem, quid amnem dico, imò insolentem saxorum eluviam effluere: per devexa quidem loca incitatus, per æquiora verò lentius, audisset inter sese lapides concursantes stridere, ac strepere; ut faciunt torrentes aquæ per saxa, & salebras defluentes, quin etiam rauci sibilus, quales serpentes edunt, exaudiebantur: nimirum erant hi, quos liquidi bituminis effervescentes undæ, quæ: subter celerius incitæ profluebant, longè, latèque emittebant, è torrente ipso interdum fumus subalbidus: nitidus noctu ignis collucebat.

Posteà verò quàm ad æquiora spatia, quàm insolens ille saxorum torrens defluebat, pervenimus, pientissimus Princeps, ut rem benè auspicaretur, accidit in genua, mox frutulum Lipfanorum D. Januarii, quod theculà inclusum cum agno cereo ab Innocentio XI. P.M. iustrato, deferendum mihi dederat, eà qua par erat, religione accepit: dextraque manu sublime tenens, ter, adversum spectans incendium, salutare Crucis signum expressis in aère, sub hæc enixè Deum præcatus, ut tùm sui munere, tùm Divi merito, quod sæpenumerò benignus præstiterat, Urbem ab incendio, & vastitate defenderet, idem precati quotquot inibi unà eramus, tandem inclusis theculà Lipfanis. assurreximus. Re sacrà ritè, pièque hunc in modum procuratà, ad amnem convertimur: & non sine stupore aliquandiu contemplati sumus. Quia verò præ tarditate vix nobis flue è videbatur (qui tamen præteritis diebus iverat incitator) iussus est agaso sese in fluvium capeffere, quo manifestius appareret illum in inferiora delabi. Vix dum descendit agaso, cum deferri inferius hominem apertè videmus, nempè à præterlabente saxorum amne simul deferebatur. Hic me Cardinalis rogat: Quis fieret, ut dura illa materies, & plus, plusque inter defluendum lapidescens, moveretur, ac flueret? Quia, tùm ego, liquens bitumen unà cum sulphure subter velocius decurrens superiora quantum vis dura, ac solida secum abripit, ac devehit. Luculentè id comprobant immoti ad utrumque marginem lapides: qui idcirco minime rapiuntur, ut cæteri, quia bitumen subterfluens ad illos non pertingit. Tùm ille: Rectè verò, id ipsum jam animo conceperam.

De-

Cur Incendit
materies dura ad
huc fluit,

Deinde, cum materiam illam, quàm quidam ferream spumam dixerant, qualem Ætna nonnunquam evomit, accepissemus, nonnisi puros, putosque lapides ambustos esse perspicuè cognovimus. Erat tamen illis admixtum sulphur, sal ammoniacum, & simul lapis specularis: nitrum, & bitumen penè evanderant. Quod verò scribis ad vos perlatum, argentum, & aurum montem evomisse: atque idcirco lege latâ cautum à Prætore, ne quis lapides asportaret, jocularè illud, atque aniles fabellas ducito. Nemo unus fanè fuit, qui lapides non asportaverit, illiusmodi verò lapides quamplurimi fusorio in vase ad ignem applicaverunt, ut si quid inesset, auri, vel argenti, elicerent (testis ipse non semel interfui) verùm postquàm multùm defudarunt, luserunt operam, nil quippe metallorum, nisi fortè exiguum imperfecti æris, repertum est in fusorio, nimirum erant mera saxa, quæ bitumine perlita ignis adusserat.

Sed redeam, quò cœpi, postquam diutiusculè lapideum amnem miro modo profluentem, quæque inerant curiosè contemplati sumus, Cardinalis animum cupido subit summum apicem adeundi: volebat enim vigilantissimus Pastor, gregisque amantissimus Innocentii XI. cereum Agnum, quem solenni ritu quotannis lustrari a Pontificibus mos est, in perquàm horrendum illud, vastumque incendium porricere; sperabat nimirum fore, ut, illo porrecto, incendia defervescerent. Verùm vix ad L. passus progressi, cùm de repente nigrâ caligine circumfundimur, denso pulvere obruimur, ac relabentium saxorum grandine penè enecamur, perhorrifici verò turbines tam subiti, ac geminato confestim volumine, bomboque erumpebant, ut audacissimum quemque territarent, simul totus reboare intus, concuti circum mons audiebatur, credidisses profectò cuncta, laborante naturâ, resolvi in chaos. Quocirca Cardinalem monui nequaquam ultra progrediendum, jam nos esse intra jactus lapidum; adeoque in aperto discrimine, neque videri mihi expedire periculum irrumpere, quidquid enim accidisset, neque id verò ex sententiâ, non certè quidem futurum laudabile. Etenim præpostera semper cum sint vulgi judicia, haud quaquam id pietati, sed curiositati datum iri. Hac ille tùm denique ratione permotus, statim substitit. Sacerdoti verò cuidam, qui nos sequebatur, animoso, æque, ac pio, curam mandat, ut paulò ulterius progressus, caveret tamen ne audacior sese periculo objiceret, cereum Agnum, non quidem flammis extinguendum, sed extinturum flammam, modò id expediret, religiosè porriceret. Tanta est apud Antistitem nostrum Sanctissimi Pon-

Innocentii XI.
Cerei Agni mira
passant.

Tom. II.

1

tifi-

tificis opinio : & quidem meritissimo , quamplurima quippe mira , & quæ naturæ fines transcendunt , ab huiusmodi Agnis parata esse , nemo unus est , qui ignoret .

His cum piè , tum ritè confectis , in ædiculam reversi sumus ex hac indè præruptam quandam in rupem descendimus , quam , juxtà torrens , vel saxeus , vel igneus præterlabens in subjectam convallem præcipitabatur . Ut primum venimus , mirum oppidò , horrendumque visu fuit , quod illic nostris oculis oblatum est , è supercilio rupis , in cuius crepidine insistebamus , igneam massam , mollem quidem , sed tenacem continuo in vallem lapsu ire præcipientem , non sine admiratione spectabamus , eo autem fragore , quo fluvii solent , cum ab editis sese rupibus in subjectas valles demittunt : ut me ad Tibur vidisse Anienem memineram . Quia verò densior erat materies , paulò obtusior ac fractior sonus edebatur . Massa verò liquato metallo ad efficiendas bombardas sic similis videbatur , ut nihil similius esse potuisset , inferius fluida magis , magisque accensa : superius verò eò durior , quò magis saxeæ videbatur . Hic Cardinalis : En , inquit , ut liquidus subter ignis , & bitumine admixto tenax super incumbentes lapides asportat . Cui ego : Ajebam enim verò . Et mirum profectò , & jucundum visu erat , magnas illas lapidum congeries cernere , antea veluti glutino inter sese connexas , ac coagmentatas , ut ad cataractas veniebant , repentè scindi , præcipitari convertique in ignem , qui plurimus subterfluebat , deinceps , ubi deciderant , statim lapidescere : nempè liquidum bitumen inferius subsidebat . Postea verò , quemadmodum delapsi amnes paulatim per æqua iter corripunt , sic iterum colligati , nexique lapides interruptum casu cursum exordiebantur . Qui postquam ad æquiora , tria ferè passuum millia censi , pervenerunt , in unum , magnumque cumulum coeuntes , constitunt . Hic autem ambustus quasi monticulus moveri interdum , ac fluere apparebat miro modo . Ne verò agris vastitatem exundantes flammæ inferrent , cavari alveum vigilantissimus Prætor iussit , quo , facta veluti via , sublaberentur . Etsi duraturum diù incendium , in mare sese capefferent . Atque hæc sunt , vir eruditissime , quæ ad te scribere de præsentī incendio , habebam . Vale .

Hic Lucilius ; Effecisti , inquit , ut iterum incendium oculis contemplerer ; adeò graphicè illud depinxisti : & quidem sine nimio illo fuco , quo plurimi ad satietatem usque , ne dicam stomachum , abutuntur , nempè quo res non suis , sed alienis coloribus picta , aliter appareat . Mox ambo in pomarium deambulatum descendimus .

ÆSTA

ÆSTATUM SURRENTINARUM

L I B E R II.

CAPUT PRIMUM.

Convivium instruitur, & varia fercula adornantur, post mensam recitatum carmen de insigni stratagemmate, hinc occasione cujusdam rumoris ex improvise excitati, quæsitum quid esset terremotus?

Ix dum domum reversus crepidulas indui, cum cornice pulsari fores identidem audio: mox etiam exclamari, meque nominatim vocari; quapropter puerum compello: Ah, ah, Fabiole, huc adi, Ille statim advocans; Præsto sum, ait. Cui tum ego: Anne tu surdus, qui forium strepitum non audis? J' citò: deque fenestrà inspicito, quis pulset

fores, atque exclamet, Ille cum subito inspexisset, duo, inquit, vestrates sunt: quippè qui nigram induti vestem ad talos usque demissam collare duriusculo, & exterius aliquantulum inverlo, scipionem etiam ad firmanda vestigia, ut solitavistis, manu gestant; qua-

1 2

re

te illos hūc Mafsà ad delubrum veniffè arbitror : Illi tūm ego : Istuc non multi est divinare : ornatus enim quis quisq; fit, indicium facit. I citò, fores reclude : nam præter morem, & præscriptum sic vehementer pullant, ut ni statim aperias, diffingent, ipse verò, assumpto breviori pileo, ut eram cycladatus, obviam eo. Ubi verò ad primos gradus offendi, statim accepta, ac reddita salutatione, benevolè excipio. Dein ascensuri, quæso, ut honoris gratia primi præirent, ipse verò post sequor, ut in superiorem ambulationem ventum est, meum cubiculum induco. Atque hic simul ac confedimus, interrogo. Numquid novi ad vos Neapoli allatum est? nam ego nihil prorsus literarum accipi. Et illi : Nihil omninò. Quibus tūm ego : Gaudeo, quod quietæ admodum res sint Neapoli. Sed agite, quod, quidem mea scire magis interest, valetisne rectè? Illi verò : Rectissimè, verum nos abs te scire avemus, tutene valeas? Tūm ego : Planè benè. Et illi : Rem nobis perquam gratam nuncias, at cedo, quæsumus, Quid hūc solus agis? Quibus tūm ego : Minimè solus; nam mihi cum Musis societas est : cum quibus tamen haud musicam vitam duco, sed laboriosam, quamquam, ut planè fatear, istic mihi labor omnium instar voluptatum est. Tūm illi. Credimus enim verò, voluptas quippè est genio indulgere, nec quidquam jucundius, quàm esse cum Musis. Nos, si rogas, ut unà saltem dieculâ tibicinis vitam viveremus, ad te confugimus. Quibus ego : At vereor ne vestrà spe decidatis, nec feratis, quod poscitis; quando me nihil suspicantem oppressistis, Et illi : Etsi te præscium esse noluerimus, ne multum negotii facefferemus, non tamen te imparatum opprimimus, summa quippè tibi rei domesticæ cura est, mirum oppidò hominem, qui præter Musas, & literas voluptatis habet nihil, tam providum, tantamque penuariæ rei curam suscipere, non quidem sui gratiâ (scimus nimirum parsimoniam) sed amicorum, qui non admodum rarò oppressuri veniunt ultronei : nempè ut eleganti convictu exhilaret ex præparato. Quibus tūm ego : Gratias vobis ago maximas : & ut etiam habeam, quæso liceat mihi per vos culinam concedere; ut ossam appaream, quam non ingratham fore confido. Vos interea, ne id grave futurum sit, ad oram maris descendite, & quoniam ibi calami sunt, hamique piscarii è scopulo animi causâ tantisper piscamini. Illi verò : Id nobis erit gratissimum succedit quippè è sententiâ, jamdiu enim istuc desideravimus. In pomarium igitur descendimus : atque ex illo in scopulum deduco, ibique illis relictis, domum redeo.

Vix

Vix dum redii, cùm puerum compello : Heus tu Fazio! ardetne circa ollam ignis? excoctusne capo? Et ille: Ardet ignis: ex intervallo enim ligna suffeci. Sitne coctus capo, necne, affirmare non habeo, ut qui periculum non feci. Faciamus, tùm ego: atque culinam ingredior, vix intravi, cùm semimortuum ignem, disperloque titiones animadverto; quocirca non sine risu (soleo enim ridere in stomacho) trifurcifer, inquam, adeone tibi calida mendacia in promptu sunt? arguebat mihi te mentiri natus tuus, jam intelligis quæ te expectet multa: præter panem, & aquam nihil hoc mane obsonabis; ita enim versutam solves, mox ut illum corripui (liquidem pueri naturâ desides cum sint, facilèque ad pueriles lusus divertant, ni severissimè castiges, boni, industriique non fient) jubeo, compositis illic titionibus, ignem paleari stabello excitare, ipse interea ex ollâ capum educo, atque duobus primoribus digitulis, exerior si coctus esset, cùm autem duriusculum deprehendissem, iterum initio, ollæq; operculum superpono. Sub hæc integrum panem accipio, candidum, pumicosum, cultelloque crustulam duriusculam refeco, at veluti deglubo, nudam post pulpam dissecō in quadrulas, quas prunis aliquantulum torreo. Etenim ad hunc modum tota jus facilè ebibunt, excrescuntque quàm latissimè. Deinceps elixum jam capum exosso; inque frustra minutatim comminuo: præparo mel calaminum admixtum cinnamomo, & jurulentum boletum. His ita præparatis, ossam facio non cum ovis caseatam, ut assolent nostrates (quam quidem ego probavi nunquam, insipida quippè est, & literatorum stomacho non benè quadrat,) sed mellitam, ut Galli, à quibus nomen accepit, consueverunt. Lancem igitur accipio amplissimam, inque illam, admixtum cinnamomo saccharum, non quidem parcè, ut præ avaritiâ faciunt complusculi, qui nimium ad rem attenti sæpenumero, ut tantillum deducant, universum prandium corrumpunt, sed affatim spargo, exin cereales quadrulas semitostas expando, facioque veluti primam superficiem, qua factâ, addo sparsim caponis frustra, & boletos, saccharumque super, & cinnamomum promiscuè diffemino: postea caponinum jus infundo, non secus inde aliam, atque aliam desuper superficiem inferno, saccharoque benè condio (volebam enim scitè edulcare) tandem plenam jam lancem alterâ operculo, mittoque in hypocaustum ut sic quadrulæ omne penitus jusculum exhauriant, ossam enim siccam potius volebam, quàm iussulatam.

*Ferculum ad
nullorum præ-
paratio.*

Hoc ferculo adornato, jus quod ex capone superaverat
con-

Ad coquos ad
monitio.

condio ad hunc modum: piper, cinnamomum, aromaticumque cariophyllum in ollam jacio: addoque tritum apium, & perpausillum croci, ut jusculum facerem croceatum, etenim perquàm suave jusco crocus saporem impertit, mox ollam igni amovere, ne jusculum nimium exiccaretur, tenuissimas tamen subter prunas injicio, ne repesceret, jus enim ni calidum haurias, ingratum palato est, quocirca coquos nostros monitos velim, ne tam citò ab igne pultarias ollas, testudinesque fictiles subducant: nec tam festini lances tostâ, elixâve onerent: neque polentam, neque pultem, sive candida sit, sive oleracea, scutellis ingerant: nolim tamen, ut Scyllam vitantes, incidant in Carybdim, ut vetus proverbium est, nempè ut ne frigidas dent, calidissimas subministrent, non semel mihi moræ impatientissimo, accidit, ut puls ferventissima linguam exulceraverit, tantâ indignatione, ut vix me continui, quin in stomachum erumperem, pultemque proicerem, sed interim ab asino, quod ajunt delapsus, ab instituto nimium aberravi, redeo igitur in viam, undè me deduxi, atque è coquo, pastillarum pistorem agam. Quatuor ærea vascula conformata in cymbulas, illitaque interius stamno, accipio ex arculâ, atque in abacum expono, postea verò pauxillum vitulæ semirostæ (illud in futurum providè attentus, ab hesterno die asservaveram: non enim ex jis sum, quibus illud bellè quadrat; piscis repositus) securi minutim trito, mox tritum in testudinem fictilem mitto: addoque medullam bovis perquinguem, pineos nucleos, passulam uvam, boletos, & dulcia item trita: testudinem mox igni impono, ut nonnihil incalescerent, & liquata medulla, fierent jurulenta. Interim ex polline siligineo, butyro, saccharo, vitelloque ovi intritam subigo: subactam octo in partes divido, extendoque singulas cylindrulo, deindè quatuor singulas singulis vasculis ita interius apto, ut velut incrustarem, ne verò crustulæ vasculis adhærerent, suillo fumine inungo, accipio mox offam ex testudine, & vasculis ingero ex æquo, tandem quatuor aliis crustulis vascula cooperio, ita verò superiores crustulas inferioribus primoribus digitis scupulavi, ut extremus limbus pinnatus assurgeret, ubi jam confecta infurniculo injicio in furnum, interea Fabiolus, elixa è vase pultario extracta, pultem immiseram coquendam, erat hæc intubus hortensis cum tenerimis cucurbitulis.

Hæc inter amici è scopulo superveniunt: altèque exclamant: Quæ tanta mora, Parthenie, cum tu cæteroqui solertissimus? jam jam appetit duodecima. Quibus ego: Atqui illam vester indicat venter, non verò solarium, simulque

quæ è marsupio auctomatum horologiorum, quo me Acer-
rarum Dominus, homo hominum, qui vivunt liberalissimus,
meique amantissimus, donaverat, educo: indicemque in-
spicio, qui ad undecimam vix pervenerat, quod cum ipsi
inspicerent: Non rectè indicat, inquiunt. Tùm ego:
Consulamur solarium; nam ut rectè poëta,

*Solem quis dicere falsum
Audeat?*

Illi verò: Æquum postulas cum autem à me depictum in
pariete solarium aspiceremus, ad eam ipsam horam perve-
nisse styli umbram animadvertimus. Tùm illi: Rectè qui-
dem, verùm quid solariorum opus est, quod nobis diem arti-
culatim comminuat? uterus certissimum nobis solarium est,
& fames, quæ tempus præcurrit; accedit pedestre iter,
quod Malsâ hucusque affecimus, quo stomachum non me-
diocriter acuiamus. Quibus ego: Assentior: atque per me
nulla est mora: omnia enim in promptu sunt, at, quæ-
so, quid in scopulo piscati estis? Et illi: En duos mul-
los barbatulos grandiusculos, & cephalum hunc sesquili-
brem. Quibus tùm ego: Ah, ah, ah, vah! vos ne mi-
hi imponatis? erratis toto cælo, quippè nato sine cortice:
&, ut adagium est, *γέρων, πίδικος ἐκ ἀλίσκαται*, illos non ha-
mo piscario, sed argenteo cepistis, quo ad capiendos non
modò pisces, verùm etiam homines nihil profectò est ma-
gis efficax, nostro in scopulo vel Julidem, vel Percam.
fallere potestas erat: Tùm illi: Phy! nihil te præterit.
Sed cedo, quanti illos nos autumas coëmisse. Ipse verò:
Argenteo coëmissem: vos duos solvisti, sic enim hîc pi-
scatores sunt, ut ab exteris duplum petant. Illi verò:
Tanti quidem, nec pluris, nec minoris coëmimus, quid
facias? quanti quanti, benè emitur, quodd necesse est, vel
placet. Verùm estne mensa instructa? Quibus ego: Etiam,
unum tantum superest, ut pisces istos assemus. Hîc illi:
Sed in digitis, ut dicitur. Hui! adeone saginare nos vis?
omite curam istam. Massam ad delubrum feremus pro cœ-
nulâ vespertinâ: nam si tardiusculè fortè pervenerimus,
aut nullam, aut corruptam domi cœnam inveniemus. Qui-
bus tùm ego: Ut bellè præcavetis! Agite igitur, si ita
vobis constitutum est, ad mensam accumbite. Hanc ut in-
aperto, amœnoque loco instructam viderent: Quid, in-
quiunt, cibo opus est? amœnissimus enim hic prospectus
saluberrimus hic aër abundè nos pascit, ac reficit, satius
certè hîc esse, quàm in Eurotâ. Tùm ego: Ità enim ve-
rò.

Convivium in-
Aruiur,

rò, istuc ego cœlum, agrum istum eo loco numero; ut præ illo cætera post esse putem: nec cum Thessalicis quidem Tempis, & si qui locus alter beatior est, commutarem. Tùm illi: Palatum tibi sapit, Parthenie: hic oculi, aures, animus ampliter saturi fiunt. At ipse: Sed jam confedite; unus quippè Chamæleon, ut fabulantur, vescitur solo aere. Lotis igitur manibus in trulleo, toralique lineo detestis, accubuimus. Principium ab ovo veteri more factum est. Etenim secundæ ficus, quas vulgus nostratum ab optando Optatas vocat, livorem nondum induxerant, eo enim anno propter aeris intemperiem, ferotini fructus nonnisi in seram æstatem ad maturitatem pervenerunt, dum ovum comedimus, interea loci croceatum juculum in vasculis ex nobiliori argillâ, variisque sigillis, ac flosculis mirum in modum Serico opere pictis, affertur, illud non cocleari, ut quidam fastitant, sed è vasculis ipsis primoribus labris forbillamus. Deinde Gallicam ossam, quàm tùm puer in mensam inferebat, ego convivii magister, & ut Græci dicunt *πρωτοζωνας* singulis distribuo. Quam ut suavissimam æque, ac delicatissimam degustarunt, Tu nos, inquiunt, excipis in lautitiis, istæc sanè ossa, mellis medulla, ut ajunt, est, tantum verò placuit, ut ne bolus quidem relictus. Hic Fabiolus cùm deterfas omnino lances vidisset: Ego, inquit, mundare lances volebam, sed vos hoc me onere liberaistis, quocirca gratias ago quàm amplissimas. Risere hic omnes, laudaruntque ingenium pueri, alter verò amicorum, Bono sis animo, inquit: hanc accipe, quæ nonnihil pinguiissimi juris habet, ille tùm non minore argutiâ, & supra ætatem: Phy! phy! O Sturnum pinguiissimum! quod quidem dictærium festivissimè acceptum est. At illi ego: Adeone argutululus es Fabiole? haud equidem tibi tantum inesse salis putabam, ni forte tibi fames ingenium subministret, illa enim, ut ait Persius, nihil argutius,

Ingeniique largitor venter

Negatas artifex sequi voces.

Et ut vetus adagium Græcorum est *πολλὸν ὁ διδάσκαλος γινέται λιμὸς* At age, affer huc. Ex oleribus pultem, & elixum bovem, vide ne glandium, & pernam relinquas. Tùm ille: Parva quidem jactura, si deferam, salita quippè nimis, & duriuscula. Cui ego: O pulchrum commentum! molliculane ruis dentibus? Et ille: Ita verò: nempè pueris robusti dentes. Tùm amici: Recte Fabiolus. Mox dum pultem comessimus, & elixum bovem pinguiissimum, apposuit ille tria ex quatuor intritis cerealibus, singula singulis.

Cui

Cui tùm ego : Ubinam quartum ! Et ille : Quid opus est quarto, cum vos tres sitis ? illud mei gratiâ à te factum putavi. Cui tùm ego : ò lepidissimum capitulum ! tui gratiâ ? erras totâ viâ nolo enim alere Melitæum catellum, non tenes tibi nihil hoc manè obsonandum ? Hoc loco alter amicorum ætate minor : Pro Fabiolo, inquit, Parthenie, rabula, non tamen audaculus intercedo, quæloque ut nostrum gratiâ quartum illud ferculum illi concedas. Ego verò : Quando sic jubes, morem geram ; verùm surcifer iste illud non meruit, cùm sit negligentissimus. Interim dum cereales cymbulas intritâ vitulâ, boles, ac dulcibus oneratas amici prægustarent : O quàm bellè, inquiunt, hisce cymbulis navigatur ! beasti nos quidem istis, sumptis mox vitris, ac insuso à Fabiolo Græco hyberno delicatissimo, mihi festivi propinarunt. Tandem cùm ad secundas mensas ventum esset, allatus est Martius caseus laudatissimus, & corbicula cum fructibus varii generis : nimirum erant tuberes plurimi albi, & rubri prunuin herbaceum, orbiculatum, & damascenum cum pyro crustumio, & mammoso. Postremò, ut jam castigatis dapibus, ac Socraticâ sobrietate exempta est fames, illicò assurreximus ; redditisque Deo pro more gratibus, limonii mali frustulo, cujus succus mirâ abstergerendi vi præditus, manus perfrigantes frigidâ lavimus in trulleo. Exin' verò confedimus iterum ad prospectum maris. Tùm amici : Recita, inquiunt, aliquid ex Bellicis tuis. Et quod gratissimum nobis erit, eos versiculos, qui nunc primitus exciderunt. Et ego : At illi nondum dolati, imò ne exasceati quidem. Illi verò : Imò sic placebunt. Tùm ego, acceptâ schedulâ, in qua cursim notati, perlego hoc modo.

*Sed vos hic vatem, Musæ, quibus ardua Martis
Pralia sunt cordi ; palmaque & clara Trophæa
Numine defessum vestro, cantuque iuvate.
Magna quidem dicenda, ducisque exempla supremi
Laudibus æternis ornanda, & carmine sacro.
Ergo agite, heroo concedite digna cothurno ;
Ut cælo meritis æquetur cantibus Heros.*

*Bellaces inter fraudes, & Martia furta,
Sapè quibus fortes animis, & mente capaces
Ductores magnis bellorum in casibus usi,
Hæc fuit ; egregiis sed vix tentanda manipulis :
Ardua nimirum conari, & fortia ; nunquam
Tentari quæ posse sibi persuadeat hostis.
Sic res improvisa, rei que ingemis imago
Attonitos reddet, Mortisque ad munia fœnes.
T. m. II.*

K

Es

Andræ Cantelmi
mi Catalauniz
Prætoris Virtus
militaris.

Et quamvis præclara ducum monumenta priorum
 Plurima sint: ævo non defunt & sua nostro:
 Tempore quæ quamquara, non sunt virtute secunda;
 Non longè, Sicorim propter, quæ surgit Ilerda
 Hesperias urbes inter non ultima, magnus
 Dux Cantelmiades: pietate insignis, & armis;
 Scottorum soboles & præclarissima regum,
 Imparibus quamvis armis (exercitus omni
 Millia vix septem numerabat læta virorum
 Corpora: viginti sed millia Francus habebat
 Arte sed egregiâ pugnam commiserat acrem:
 Et magnis animis, magnæ virtute minorem
 Pensabat numerum: factis & fata vocabat:
 Nec mora turbati convertunt tergora Galli:
 Inque fugam effusi sese dant ilicet: ingens
 Fit cades, prostrata jacens immista cruentis
 Arma viris: Sicorisque tumescit flumine major:
 Et se purpureum sine more immiscet Ibero.
 Lata triumphali sese victoria lauro
 Obtulerat blandita duci. Prob. fata Deorum!
 Quam non felicem Fortunam, & prospera rerum
 Invidia livens animus, cæcoque furore
 Percitus evaluit corrumpere? maximo summo
 Dejectare potest de culmine: lataque verso
 Ordine fatorum subito mutare sinistris.
 Ergo equitum renuens mandata facessere ductor
 Invidia tetro flagrans livore (supremo
 Invidet insignem palmam, laudemque magistro):
 E statione data decedit, & ostibus æquor,
 Conversis alio signis, concedit habendum.
 Versaque fors pugna: invitæque recedere campo
 Non ostis virtute, malâ sed fraude suorum
 Cogitur: & paucis equitum comitatus in arcem
 Vicinam recipit sese. Mora nulla, feroces
 Incumbunt hostes, & valla mœnia cingunt:
 Obsedione petitum se Cantelmus, & arcem
 Aspicit, ingenti major virtute, animoque
 Se super assurgit: magnam & vim concipit armis:
 Ac velut inclusum, magnâ cingente coronâ
 Cum Leo venantum se prospicit, astuat irâ
 Plurimus, horrendumque fremit, rabieque remugit;
 Rauca sonans: vallo impatiens, armisque teneri.

Hac,

Andreas Cantelmus Catalauniæ Prætor, cujus vitam nuper
 elegantissimè scripsit Leonardus de Capuâ.

Hæc, illæ sese versat, totisque repente;
 Rugitu immani, collectis viribus, Euro
 Ocyor alato prorumpit, & ungue rapaci;
 Vique viam magno venantum sanguine pandit:
 Non secas hostili vallo conclusus in iram
 Magnanimam totus surgit Cantelmus: & ingens
 Vique, animoque micat, vultuque interritus igneo.
 Nunc hæc, nunc illæ se mente, & corpore voluit.
 Nil humile, abiectumque nihil, sed magna, sed alta,
 Et præclaro agitat, quæ non felicia pugna
 Compensare novis possint insignibus ausis.
 Proh dolor! his tandem prorumpit, in æquore victor
 Non virtute sua, sed prodicione meorum
 Manibus his Gallus concluso illudat? adempta
 Invidia si palma mihi: non mens, animique.
 Non hæc dextra potens erepta, & Martius ardor.
 Ille ego, qui toties Gallorum sanguine victor,
 Et Batavo toties madui, totiesque Sicambro.
 Versus & ad socios, simul hæc. Fortissima bello
 Pectora, totque olim magnis experta periclis,
 Nunc opus est solitis virtutem accendere flammis:
 Et decus antiquum, & partos reparare triumphos:
 Et cumulare novis: per vos, per fortia facta,
 Per Ducis & vestri nomen, devictaque bella,
 Fidite ne muris: ferro per castra, per hostes
 Quod minimè rentur, via stat rampenda, patecet,
 Hostibus invitis, virtuti, credite, vestra.
 Magna quidem, socii, vos in discrimina rerum
 Hortor, & obiticio, fateor sunt maxima: vobis
 Æqua tamen sunt illa dæce & dignissima vestro:
 Non Cantelmus ego? non vos Cantelmia pubes?
 Addite, magna petis Mars, & Fortuna: faventque
 Numine concordæ magnis conatibus ambo.
 Hoc ubi, dat signum porta panduntur: & illis:
 Ceu Leo, diffractio de carcere, currit apertum
 In campum: sequiturque retro densissima turba,
 Ora omnes igneo, nudo omnes ense feroces,
 Spirantes Martemque animis, & terrificam vim:
 Ut procul adventare globum videre, sonori
 Fulminis in morem, percussi protinus hostes
 Re mirâ, insuetâ, plenâque audacibus ausis,
 Attonitis cecidere animis: cecidere trementi
 Arma manu: nec se opponere fortibus ausi,
 Res nimirum audax, & non prævisa, vel ipsos
 Mole suâ fortes ex armat & opprimis alitro.

Evitis horrore suo, & cedentibus ipsis
 Spontè suâ Gallis aditam; & jam limine fracto.
 Castrorum, antevolat Cantelmus victor; & astu
 Magnanimo servat socios, illudit & hosti.
 Nuncius interea Franci vectoris ad aures
 Is subitus; trepidâque refert formidine, densi
 Cantelmus clausâ erumpens vice turbinis arce,
 Vitrici ut dextrâ fregit vitricia castra.
 Ille hæc attonitis dum percipit auribus, hæret
 Immotus: nec quemquam aggressum talia credit.
 Mox superata videt dum castra, necenque suorum;
 Indoluit; simul hæc: Opus est jam credere, quippè
 Spectamus factum nos ipsi, & funera nostra.
 Ast unus Cantelmus erat, qui fortibus ausis,
 Hoc tantum tentaret opus: non æqua sinistri
 Vincere cui fati arbitria, & meditarier alta
 Insigni virtutem datum, laudemque mereri
 Mente acri, magnisque animis, & robore forti:
 At quoniam patrui tangit te cura, decora
 Emulus & laudis data per vestigia Martis
 Jam campo graderis pugnator, & ardua nisu
 Ingenti conaris, & adorea pluxima cordi est,
 Huc, Cantelmiade, propera, praeclaraque gesta
 Aspice, quæ valeant magnis accendere flammis
 Bellaces animos, & maxima quæque parantes.
 Acer enim stimulus magnorum facta parentum:
 Fors erit ut tua Parthenia felicia Musa
 Bella canant, cantuque almis heroibus æquent.
 Interea Vati bellaces suffice vires:
 Instrue & insuetum pugna bellator in arma.

Ut lætavi, Intelligimus nimirum, inquit, cujus gra-
 tiâ elegantissimum hoc carmen compositum, & meritissimè,
 debebatur enim tanto viro, tuique amantissimo. Atque
 hæc dum loqueremur, interea loci tantus ex improvise ru-
 mor in culina excitatus, ut domus universa contremuit,
 tantusque derepentè timor incussus, ut omnes in proxi-
 mam subdialem ambulationem præcipiti, ut sit fuga pro-
 riperent sese. Erat quippè adhuc animo præsens nupera
 calamitas, ingens illa scilicet terræ concussio, qua tota pe-
 ne Meridionalis Italia contremuerat. Et nihil propius factum
 est, ut amicorum alter supra modum meticolosus, sese præ-
 cipitem demitteret in hortulum. Cùm verò nullum ampliùs
 fragorem aure exciperemus: neque parietes circum nuta-
 re,

* Restainus Cantelmus Magnus Tormentariæ rei Præfectus.

re; neque subter humum tremere videremus: neque ulla prorsus concussionis vestigia extarent: neque tumultus, ut in re tali contigisset, ex vicinâ exaudiretur, tûm ego: **Pa-** nico certè timore correpti nimis citò diffugimus, usque adèd præoccupatus terrore animus faciliè pertimescit, mox, ut respirandi copia facta est, in culinam concedimus, accersitoque Fabiolo, quid accidisset, interrogo. Et ille, cum nos cælum corruisse crederemus, perridiculam fabulam enarravit. Villici, inquit **Felis**, qui præteritâ nocte è creothecâ vitulam suffuratus est, ab altissimo camini spiraculo, ex quo fumus evaporat, in focum ex improvîso præcipitatus est, cum autem è fumo re vera in flammam, prunasque incidisset, tanto impetu in proximum abacum semiustulatus exilivit, ut ollas, lances, testudines, abacum ipsum subverterit, atque contriverit, ipse verò per fenestram erumpens se dedit in præceps, & ut credo, sese dirupit. Hoc loco totus rediit spiritus, exceptaque est fabula non sine risu amicorum, quorum meticulosior, **Evax** puer, inquit, aspersisti aquam, mox ambo de jacturâ mihi aliquantulum condoluerunt. Atqui ego, quoniam ita constitutum habeo, ut res humanas, susque, deque feram, atque infirme positas arbitrer, quodd ad benè, beatèque vivendum plurimum conferre didici, nihil jacturâ commotus: eamus, inquam, ut eruditâ confabulatiunculâ animum recreemus, de reparandâ jacturâ, videbimus post. Et illi: **Miramur** equidem animi tui magnitudinem, statimque in apertum deambulacri vestibulum progredimur.

Vix dum sedimus, cum alter amicorum natu major: **Quo-** niam, inquit, bellè incidit occasio, non abs te erit, ut te rogem, quid de terræmotu sentias? tuam quæso sententiam in apertum profer, nam ipse, ut planè fatear, antiquorum placitis neutiquam acquiesco. Enim verò, si quod **Anaximenes** arbitratus est, concedamus, nempe hujuscemodi succussiones idcirco evenire, quodd nonnullæ terrarum partes improvîso, terrâ dehiscente, corruant, nemo unus profectò erit, qui, fore ut apparerent hujuscemodi hiatus, inficietur, quos quidem hiatus **Græcus** ipse **Χαίμαρα** appellat, id verò & si evenisse aliquando proditum memoria sit, tamen semper accidisse, cum terra movit, & sequeretur necessariò, nequaquam compertum est. Et quæ porrò huiusmodi ruinarum causæ? eas **Anaximenes** minimè reddit, An quia cavernosa tellus cum sit, superiores partes vel præ nimio humore molliores factæ, vel nimîâ siccitate, diruptis veluti repagulis, dissociatæ, dehiscant primum, mox verò dilabantur? Verùm id ne verisimile quidem. **Quoniam** enim

Fabella de Felis,
qui terræmotus
speciem excita-
vit, ac metum
Hospitibus in-
cussit

Quid de Terræ-
motu sentien-
dum.

Philosophorum
sententiæ expo-
nuntur.

In Sarmatâ, &
Scythiâ Terræ-
motus rari,

enim pacto in terrarum penitissima irrumpet aqua, ut illas emolliat? Sol verò tam profundè suis radiis descendere, ut exiccet, haud quaquam potest. Imò verò in Ægypto, ubi tanta à Nilo alluvies, tanta toto penè anno siccitas, ubi se intra ripas Nilus reduxerit, frequentissimè, nedum frequenter terremotus excitarentur, qui tamen ferè nunquam ibi contingunt. Cum item tùm Sarmatia, tùm Scythia continuò vel nivibus obrutæ, vel innatent aquis, terræ mollissimæ, dehiscerent sæpenumerò, quod tamen, nec illarum gentium annales habent, nec parentum traditione pervagatur.

Examinatur quo-
rundam opinio
de Terræmotus
causâ

Tùm ego: Egregiè tu quidem; neque qui contrà occurrat. Ille verò. Atque audi, dicam amplius, ut illud planius efficiam. Cui ego: Istuc expecto. Et ille: Huiusmodi motus sæpenumerò ad annos, nedum n.enses continentantur, quo tempore singulis ferè diebus terra movet, ex quo id existit, nimirum innumeras propemodum ruinas excitatum iri, istuc verò quam longè absit à vero, ostendere omittam, ne nimis hæream in manifesto. Cui statim ego: Ita res est, ut dicis. Ego porrò, ni grave tibi futurum sit, unum dumtaxat adjungerem. Et ille: Imò rogo, ut lubeat. Tùm ego: Ex terrarum casu, sive hic fortuitò sit, sive ex causâ, magnus sanè fragor oboriretur, qui quidem, longius, quàm ipsa tùm concussio, tùm tremor, exaudiretur, at res ipsa contrarium docet: non igitur ex terrarum decidentium ruinis terræmotus oriuntur. Tùm ille: Ita prorsus: planè enim ostensum est. Verùm age porrò, rem ulterius pensitemus, & non strictim. Ego nunquam sic animum induxi, ut quorundam physicorum placitum verisimile crederem, qui aquis jactari terram, quasi illis innataret, ut somniatus olim Heraclitus, dicere ausi sunt, nempè aquis incremento interdum facto, fluvii, qui terrarum intima præterlabuntur, illarum quasdam partes exundantium vi disiciant, illis verò disiectis, vel succussio fiat, vel tremor. Atque id vel ex eo apertè putant conficere, quod sæpè sæpius in illiusmodi montibus aquæ, dehiscente solo, prorumpant, quas quidem aquas majori intra terram impetu, quàm extra profluere, ac prævalido magis ariete undarum vim facere, ac perrumpere arbitrantur, non secus contra venti vehementius in aëre, quàm terrarum in gremio debacchantur. In hac verò sententiâ antiquissimos Græcorum fuisse, qui Neptunum *ἠνθρητης*, & *αὐτοχθονας*, nuncupaverunt, atque hinc concuti ab illo terram poetas commentos esse: Indeque virg. cecinisse:

An Terræmotus
ab aquis?

Tuque

Tuque d cui prima frementem

*Fundit equum , magno tellus percussa tridente ,
Neptune .*

antè illum verò Homerum :

*Αμφὶ Ποσειδάωνα δὲ μίγαν ἄρχον' αἰδῶν·
Γαῖης κινητῆρα, καὶ ἀπρυλείτου θαλάσσης*

Verùm id eodem recidit , quò ibat Anaximenes , in cujus sententiam , hi ambobus , ut ajunt , pedibus ire videntur. Sed age porrò , ex concussione terrarum erumpere interdum aquas , concedamus , atqui certè exiluire halitus , & fontes exhausti omninò frequentissimè. Tandem haud equidem arbitror plus undas excrefcentium fluviorum , quàm ipsum Oceanum posse , qui quamvis valido aquarum impetu perpetuò in terram arietet , non tamen idcirco illam aut nutare facit , aut tremere . Sed omittamus istæc absoleta quippè , & minùs à Physicis agitata , quid tu de halitu , ac vapore sentis ? ex his enim oriri terræmotus Peripatetici acerrimè contendunt , nam de his quod sentiam habeo , quod verò assentiar , non habeo , altiùs quid inesse puto , ex quo tantus motus oriatur . Cui tùm ego : Haud falsò suspicaris , verùm quia res non cursim , ac saltuatim examinanda : & jam tempus stomachi halitu oppressum caput somnulo liberare (ne nocentior hinc motus excitetur) eamus subitum . Post verò , somnulum vegetiores facti , rem totam , quando hominem naçti estis otiosum , diligenter perpendemus . Tùm illi : Rectè mones , statimque ad meridianum concedimus .

C A P U T II.

*Peregrina potio ex mulsâ congelatâ adornatur ; mor-
quaritur , qua vera sit terræmotuum causâ , quam
ignem esse pluribus ostenditur : & eruptio-
ne Vulcanicæ insulæ , aliarumque hu-
jusmodi comprobatur .*

Postquam à meridiano somnulo ad magnam deambulatio-
nis fenestram , animi gratiâ confedimus , junior amico-
rum , cui delicatius palatum , & mos erat interpellandi :
Nihilne , inquit , Parthenie , exoticæ potionis in summis Mulsâ congelatâ
morboris orige,
hisce caloribus popinas ? ego cùm Caniculares dies recur-
runt sine mulsâ vivere vix possum . Cui tùm ego : Si con-
sulere vis siti simul , & valetudini , putei nostri putam ,
pu-

putamque haurito meâ fide. Est quippè frigidissima, & saluberrima: perquàm paucissimas enim terræ particulas admistas habet, quidquid enim exoticum, ac barbarum est, gulæ servit, & morborum omnium, quibus ætas nostra obnoxia est, fons, & origo. Ille verò: ah, ah, ah! vah! ut bellè argutaris? nimis tu quippè ad rem attentus. Ego verò: Ita me dii ament, ut non huc spectavi, nihil enim antiquius habui, quàm ut erga amicos sim pro tenuitate mea liberalis. Haud fanè gallam bibere, rugasque ventri conducere mihi mos est, quocirca morem geram, ut potero quàm citissimè; & potionem illam, quam non abs re *Sorbetum* à forbillando novi dicunt, conficiam, deindè puerum accerso: Heus, heus tu, Fabiole? non audis? in quem te angulum abdidisti? tandem ille: Præsto sum, inquit, Cui tùm ego: Præstone? furcifer, te sæpiùs compellavi, nec nisi modò, respondisti; nisi in posthac ad digituli crepitum cures, fuste tibi lumbos dolabo; Quid tu in culina? fatebere, si divinavero? Et ille: Apertissimè: Tùm ego: De fenestrâ cum Tubiolo fabulabaris, scivin'ego? Et ille: Sic est factum, non nego, verum serid; rogabam enim illum, ut ascenderet, & me purgantem langes adjuvaret; siquidem occasione convivii compluries inquinatæ. Ego verò: Itane, verbero, mentiris? nonne cum illo convenisti, ut nucibus luderetis? en quomodò manus commurcasti. Et ille: Non inficior: verùm posteaquam lances purgassemus: nam uti vos viri cum sitis, animum confabulatiunculâ; ità nos pueri ludo recreamus. At ego. Argutarisne etiam linguacule? sed de his aliàs inter nos. Age porrò, fac ut Tubiolus tantum salis pinset, quantum istæc capit scutella, tu verò perge quantocyùs: emitoque tria nivis pondo, heus, cave ne te venditor inter ponderandum non justo fallat æquipondio, habet quippè adulterinum non signatum, imò fac ut auctuarium adjungat, Tùm ille: cavebo diligenter, verùm de auctuario quiesce, homo est avarissimus. Sed numera, quæso, pecuniâ: nimirum tutius est mercari Græcâ fide, quàm interpositâ. Etenim nivis venditor homo est fraudator: & ni singulis vicibus solvas, cum illas supputat, dolo malo mentitur, augetque numerum, id verò nudius tertius factitasse conquestus es, si meministi. & nihil propius factum est, quàm ut vapularem, cauto igitur opus est, ne iterum in eundem lapidem offendam: nam ut ex te audiavi.

Sorbetum undè dictum.

Multæ præparatio.

Improbè

Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

tu verò, id tuâ veniâ, & apud te dictum volo, homo es iracun-

iracundulus, & nimium plagosus. Cui tùm ego: Parumne est, furcifer, quod me fefellisti, ut etiam nunc mendacio, & sententiolis ludas? illam pecuniam, certò teneo, te ludo amisisse; non audiui te exclamantem Capita, Navia? verùm ut ut se res habuit, missum facio, en argenteum: quatuor asses numera pro nive, sex, quod residuum est, ad me reddito; restène misi in digitos? Et ille. Rectissimè, quis fallat arithmeticum? Tùm ego: Abi citò: & quàm citissimè reditò, nam si secus, experieris quippè, an reverà plagosus sim homo. Et ille: Curriculo curram: volabo. Ego verò: Curre jam, & unum fac curriculum, actutum redi. Atille, ut est promptus. Illic sum, atque hic sum.

Hic junior ille ita me interpellat: Dic, sodes, cur Capita, Navia dixisti, cùm de ludo sermo erat, cùm apud nos pueri, Capita, Cruces exclamant? nam, ni mea me fallit opinio, vetus quid, & scitu dignum in dicto latet. Cui ego: Restè coniectas, verùm mihi videris Macrobius nequitiam lestitasse? Ille verò: Lestitavi, sed cursim, & saltuatim. Ego tùm: Ut hic refert, in Latinorum numm's ex uno latere Jani caput insculptum erat, ex altero Navis, qua Saturnus in Latium navigasse creditur, atq; hinc pueri, Capita, aut Navia exclamabant; in nostris verò, quia in uno caput, in altero Crux impressa est, idcirco Capita, aut Cruces clamitant; verùm ad potionem adornandam me vertam. Et illi: Gratissimam rem nobis facies. In primis tùm ego fictilem in pelvim aquæ heminam infundo: misceoque Indici salis purgatissimi libram unam: ut verò illicò liqueceret, cocleari aliquantisper verso. Hinc tribus Limoniis supremum cultello corticem detraho, cortice in frustula conciso in vitrum quàm amplissimum mitto, atque aquam infundo, ut hæc Limonii odorem attraheret ad sese, penitusque illo imbueretur, nudata verò Limonia incido, atque utrâque volâ tandiù connixus premo, quoad humor omnis undatim primò, mox guttatim in pelvim disfluxit, hisce præparatis hoc modo, trusatile vas stamneum accipio: cujus orificio linum mundissimum impono, quo veluti colo mellitam aquam eliquo, inq; vas transfundo, colatâ mox aquâ, illam promiscuè infundo in vasculum, quæ jam Limonii odorem conceperat: addoque pastillos odoratos dulcarios, tandem ansato vas operculo superintego, atque ad amicos me restituo.

Ut redii, me blandè, officiosèque rogant, ut sederem, ac delicatissimum ventulum, tùm primitus persflantem exciperem, quocircà nihil cunctatus consedi, mox illicò: Age sis, inquirunt, dum per tempus licèt, sta in pro-

Tota. II.

L

mis-

Unde ludas quidam apud Antiquos Capita Navia dictus, apud nos Capita Cruces.

missis : & quæ tua sit de terræmotibus sententia , dic' planè , nam , ut libera tibi sentiendi , ita loquendi potestatem facimus . Quibus tùm ego . Sto fide , qua ut me planè liberem , rem ordiar ab ovo , cupio enim illam pressim , & enucleatè penlitare , atque exponere perspicuè . Illi verò : Istuc quammaximè desideramus , quocirca vacuas tibi aures dabimus , quantum volēs . At ego , Attendite igitur : omni ope , atque operâ enitar , ut explicam desiderium vestrum . Duo terræ , vi factâ , motus accidunt : uni pulsui , alteri verò tremori nomen à Physicis est , hic , si per æquata momenta , perque certos veluti numeros fiat , uti minus horrores infert , ita ruinarum minus excitat : ille quammaximè horrificus , & ut subitas , ita ingentes ruinas , ac strages creat , solet hic sæpenumero fragore plurimo , bomboque valido , præ magno eunte turbine , derepentè exoriri : ad eum fermè modum , quo venti , quos Typhones vocant , nimbo vehementissimo in Oceanum incumbunt . Utrumque hujusmodi telluris motum experti sumus anno MDCLXXXVIII. quo pleraque Samnii oppida cum ipso Principe Benevento , non minus horrido , quam lacrymabili casu ceciderunt anno item proximè elapso , quo totius Apennini tractus , qui Picentinos ab Appulis , Lucanosque determinat concussus est , innumeraque oppida , magnâ mortalium cæde dejecta , ac penè solo æquata sunt . Uterque nobis non minus timoris intulit , quam damni ; aded ædes tùm publicæ , tùm privatæ labefactatæ , & nonnulli etiam mortalium ruinâ oppressi . Præterea te sæpè compertum , terram principid intus vi pulsam subilire : mox tremere , ac concuti , quasi hac , illac impelleretur , quinimò eò loci , ubi origo illiusmodi motuum est , terram subsultare , in remotis verò dumtaxat tremere , atque oscillare .

Quidam motus Terræ accidunt :

Samnii Beneventi que in primis ruina à Terræ motu .

Ignis subterraneus Terræmotuum causa .

Hic illi . Quæ hæcenus posuisti , in aperto sunt , perge porro : cætera expectamus . Tùm ego . Pergam illicò quo cœpi , ut verò efficiam , quodd institut , velim mihi concedatis terras undique cavernosas esse : inque cavis hisce terrarum igneam inesse materiam , quæ , si non continuè , compluries certè accendatur , atque exardescat . Tum illi : Istuc à nobis nullo negotio extorqueas , habemus enim experimenta certissima , & testes omni exceptione majores , Vesuvium , Phlegram , qui perpetuis ferè ignibus id attestantur , & ut fidem illis adhibeamus , quâ fragore quâ incendio , nos adigunt . Nec longè Vulcanus est , & omnium , ut ambitu amplissimus , celsissimus jugo , ita flammis , atque incendiis celeberrimus Siciliae mons Ætna , omittimus alios , quos Geographi commemorant , inque suis tabulis graphi-

se

cè pingunt : qui profecto non te latitant . Tùm ego : Si ista concedatis , & concedenda sanè sunt , quis vestrum ibit inficias , igne terras , nutare , ac tremere ? Tùm illi : Te huc venturum jam suspicabamur , sed quam inibis viam , ut id efficias ? Ego vero : Hanc , & quidem compendiarium . In cavis terrarum ignis est , & sæpenumero accenditur : cùm verò violentissimus sit , & accensus immensum sanè locum suapte naturâ statim occupet , qui cùm intra terras non suppetat , vi factâ , erumpit in aerem , terramque vchementissimâ vi pulsat , montes submovet , rupes intorquet , vastosque hiatus sibi molitus iter , aperit . Quam quidem sententiam nolo putetis meum esse commentum , & recens confiatum : fuit quippè antiquissima , cumque iplis poëtarum mysteriis , dicam veriùs , quàm fabulis , nata . Quid enim aliud sibi voluere , cùm concuti à Vulcano , pulsarique terram confinxere , quàm ostendere ignem esse , qui subterraneis inclusus specubus terrarum fundamenta succuteret ? Ita pariter , ut author est Seneca , opinatus est Anaxagoras : *In inferiori* , inquit , *parte (terrarum scilicet cavis) spiritus crassam aërem , ac in nubes coactum eandem vi , qua apud nos nubila frangit , ibi in obvia incurrit exitum querens , ac divellit repugnantia , donec per angusta , aut nactus viam exeundi ad cælum , aut vi , atque injuriâ facit .* In quam quidem sententiam it etiam Plinius . *Neque aliud* , inquit , *est in terrâ tremor , quàm in nube tonitruum , neque hiatus aliud , quàm cum fulmen erumpit .*

Probatum hæc sententia.

Tùm illi : Assentimur , etiamsi id tu nullo exemplo diceres . Est enim res apertissima . At ego : Verum licet confirmare etiam exemplo , sumpto à similitudine argumento . Et illi . Cedo , inquiunt , excipiemus auribus lubentissimis . Tùm ego : Concipite animo eam belli machinam , quam cuniculum vocant : qua quidem ad eruendas funditus arces momento uno nullam certè validiorem ætas nostra , harum machinarum inventrix cæteroqui solertissima , excogitavit . In primis , (ut illam graphicè ponam ob oculos) effossâ paulatim humo , subter tellurem meatus aperitur , cui cuniculo est à militibus nomen , qui ed usque obliquo ductu excavatur , quoad sub mœnia perventum est , hic cellula præ se tesserae formam gerens , nisi quod superiùs sit fornicata , construitur , illius sinus tantæ fit amplitudinis , quantam pulveris copia ibi collocanda , & quæ satis ducitur ad diruenda mœnia , exigit . Istic verò pulvis vel dolis , vel saccis inclusus , collocatur in cellulâ , cui postquam fatale pignus concreditum , os illi strictè concluditur , uno tantùm ductu perexiguo relicto , quo tormenta-

Atque exemplo confirmatur.

Quanta incuniculis à pyro pulvere , accenso vis .

sia restis ab exteriori meatu in cellam intromittitur : Ut opus ad unguem adfectum est , ignarius funiculus accenditur , qui , sensim serpente flammâ , post constituta temporis momenta , ignem jact in pulverem , hic simul ac in sese ignem exceperit , totus continuò deflagrat : atque insolens angusto cellæ sinu contineri , immensam penè in amplitudinem rarior factus , excresecens . (ajunt enim millecuplo majorem fieri) tantâ vi , tanto impetu in apertum derepentè connititur , ut terram , mœnia , cunctaque sibi obstantia perrumpat , atque in altum divulsa contorqueat , idque verò tanto fragore , ac bombo , ut longè , latèque aër horrendum in modum immugiat : tantâ violentiâ , concussionequè , ut tellus quàm longissimè distans tremat , ac titubet . Huic verò motui , quî ignariis machinamentis ad belli usum excitatur , haud quaquam absimilis est ille , qui fit artifice naturâ , nec sanè aliâ ex causâ progigni putandum est , quàm ex igneâ materiâ , quæ in cavernis terrarum , quasi cellis continetur , & plurima ; quippè quæ in dies adnascitur , atque accrescit . Hic illi . Perspicuum quidem exemplum , quo res manifestissimè comprobatur . Verùm age : cedo , quæsumus , si quid hujuscemodi habes in Bellicis . Tum ego : Habeo certè , sed nondum ad unguem castigatum . Illi verò : Utut sit , nobis erit acceptissimum , tenemur enim pulegio carminum tuorum . Et ego : Si tantum vobis tolerantia , atque otii est , ut vobis meos cætones farciam , audite .

cavo sed jam flagrante camino

*Ingenti sonitu : ceu cum strepit aëre fulmen
Excussum , & magno cælum tonat omne fragore :
Illicet erumpit vis ignea , vastsque multo
Mœnia projectat nisu : rapit omnia magno
Turbine flammarum , nimboque involuit opaco :
Ut cum materiem sub vastis Ætna cavernis
Tempore congeffit longo , calefactaque flammæ
Concepit , rupto confestim viscere Montis ,
Immensam jact in cælum succensa ruinam ,
Et regit horrificâ sub terapestate , propinqua
Tum Catana concussa tremis : tremis omnis ab imo
Cardine Trinacria , & circum Thetis æta remugit .*

Istæ cum de arcium oppugnatione ; quæ jam jam subjungo , rem magis explicant , & quæstiunculæ apprimè conveniunt . Excerpta verò ex II. Lib. in quo de pulveris pyrii opificio non strictim agitur , quem primitus ad Vesuvium adinventum eâ , quæ solent libertate poëtæ , confingo .

Pulveris pyrii
inventio poeti-
cæ ætæ ,

Hæc

*Hæc loca, quæ vastis fervent incensa caminis,
Dum terra humorem recoquunt, præmolle bitumen
Et densam emittunt spumam, quam sulphura nostræ
Appellant; quorum glauco vix lumine flammæ
Pralucent; spatium nec multum accensa reposcunt:
Hæc sed vena nitri, quæ sub telluris opaco
Concrescit gremio, umbrosisque meatibus, undæ
Quos nulla subeunt dulces, nec Solis aprici
Descendit vis ulla: nitro bis, terque recocto,
Naturâ purgante, creatur fulmineus sal.
Sulphure sal mistus glauco, & cum pumice trito
Materiam facit horrendam, quæ flammea mille
Semina sunt, rapida quæ candescens favillâ,
Corripiet, cæcis si qui latet abditus antris,
Aut si qui nimio fervore eruperit, ignis.
Momento in flammæ obeunt rarissima: & igens
Latè implent spatium, cum perruptura supernæ
Ingenti tonitru, & cælum obductura tenebris:
Scilicet id, quoniam nonnunquam concita tellus
Horrendum nutat, penitusque excussa cavernis,
Sæpè aperit montes, & flumina sorbet, & urbes
Sternit humi, summoque à vertice deicis arces.*

Ut recitavi, tùm illi: Non est cur amplius castiges: est enim opus expolitum ad unguem. Sub hæc Fabiolus cum nive expectatissimus advenit; etenim quia jam Zephyri, inclinante ad occasum die, posuerant, æstus supra modum incaluerat. Cui, simulac vidi; Adeone tardè, cessator? tu monitis nequaquam proficis: faciam profectò, ut posthac tete ocyùs moveas. Et ille: Nivis, inquit, venditor aleator pessimus, aded erat affixus ludo, ut nullo pacto, etsi hominem precibus onerasssem, nisi re tandem profligatâ, pecuniâque decocta, ab aleis divelli potuit. At ego: Etiamne mentiris, inepte, quasi nunc te noverim? Ille verò nimis audaculus: Si iterum hæc me ignominiâ afficies, restim emam, quid fiet inde, intelligis. Tùm ipse: Tun'furfifer, tantum audes? I, verbero, affer sal tunsum, & securim unâ, ut nivim tritem. Hinc ad amicos: Recreamus nos frigidâ: deinde, si per otium licebit, quæstiunculam absolvemus. Illi verò: Istuc quammaximè optamus, de quæstiunculâ non ità valdè labores: res enim confecta, & quidem manifestissimis argumentis. Nil igitur cunctatus ad petitionem adornandam me confero. Dimidium nivis minutim attero: spargo desuper salis plurimum, mixtimque permisceo, mox trusatile vasculum jam aquâ Massilicâ benè plenum in aliud ex subere, intusque picatum, intrudo, postea

verò.

Sorbetum con-
fictur.

Quare hæc mul-
sa nocet stoma-
chi.

verò inter utrumque , quod vacuum erat , nive repleo ; dextrâque apprehensâ vasis ansulâ circumago , & verso , ut sic nix motu agitata fieret acutior , & quantocyûs aqua frigeret , ubi verò versavi aliquantisper , manus lavo : illas enim penetrabile nivis frigus , ut ait poëta , jam penè adufferat , quibus mox panno deterlis , os , quod in inferiore parte suberei vasis erat , educto epistomio , recludo , ut scilicet illâc liquatæ nivis aqua diffunderet , ni facias , illa supereffluens in vasculum trusatile immittit sese , nullamque conspurcat , ut demum effluxit , os iterum occludo , exiit , ut versavi rursus aliquantulum , operculum attollo , atque introspectio ; si aqua cœperat indurescere , quia verò circa vasis latera , jam congelaverat , cocleari gelatam dirumpo , atque ab latere divello ; ut itâ reliqua nivis ritu citiùs congelasceret quo adfecto , vas operculo , reliquum nivis continuo , permixtoque sale , in vas mitto , deindè tandiù vas verso , quoad aqua omnis tanquam grando concreta est , tùm demum , amicis accersitis , expono in mensula tria vascula mundissima ex crystallo lactea , quæ Venetiis cœmeram , cùm Italiam perlustrarem , quæ mox vascula , itâ largiter impleo , ut major gelatæ pars supra illorum labra , pensilis quasi glacies extaret , aded nimirum aqua præ frigore concreverat . Illa post deindè amicis porrigo , quæloque , ut delibarent . Illi dum vascula accipiunt : Tu largè , inquiunt , liberalis ; hinc ut dulcissimam æquè , ac delicatissimam nivem prægustarent : Nihil sanè suprâ esse potest , ambidester tu quidem , ajunt ; & calida simul , & frigida scis quàm scitissimè adornare . Post ubi sensim sorbillando vascula exhausivimus , ego alterum singulis propinavi : mihi verò minime , quodd cùm animadverterent . Cur , inquiunt , nihil admodum tibi reposuisti ? Quibus ego : Quia id genus potionis , si modum superet , stomacho nocet , & meo præcipuè , quippè frigidissimo , ut cibum vix decoquat . Atque hinc ego plurimos oriri morbos , & in primis luem hypochondriorum , qua nulla id ætatis nocentior , existimo ; quare illos neutiquam laudo , qui aded intemperanter huic potioni indulgent , ut interdum supra decem vascula ingurgitent verius , quàm sorbillent , istuc autem haud quaquam fitis est , sed gula , neque id fieri sine piaculo posse crediderim : quamquam non adco sim scrupulosus . Verùm saltare axtra chorum neque otium est , neque expedit . Sedeamus iterum . En ut jam rursus Zephyri spirant mollissimi , atque expositæ quæstiunculæ finem tandem aliquando faciamus , ea enim hora est , ut properandum censeo . Tùm illi : Si itâ tibi quadrat , pergito : nos hic sumus
Tùm

Tùm ego orationis filum statim resumo, & telam, ut dicitur, ordior hoc modo.

Terræmotus igitur (quod mihi à vobis jam ultrò conceditur) magnus est naturæ cuniculus, instructus, ut credo, ad domandam hominum pervicaciam: etenim vindices noxarum Superi haud sanè majus quid habent ad fontes mortalium puniendos: quippè quo vel uno, eodemque momento non urbes tantùm, sed regna concutiunt, concussa subvertunt, subversa que in dehiscientium terrarum sinu absorbent. Quod verò in illiusmodi cavis illa insit materia, sulphur nimirum, ac bitumen, cætera que hujusmodi, quorum terræ viscera quàm feracissima sunt, sic planè perspicuum efficiam. Proditum memoriæ est ex hiatiibus, qui plurimi ob motus terrarum patuerunt, sulphureum ignem erupisse: & tantà interdum graveolentiâ, ut viventia enecuerit, fateor, & quidem sincerè, anno MDCLXXXVIII. magnum me sulphuris odorem, odorem autem? imò fetorem sensisse. Eram quippè tùm cum amico in templo domus nostræ, ubi major & vis, & ruina fuit: & propè est factum, ut superbissimi Tholi casu oppressus perirem; ut vos non latet. Hic illi: Scimus equidem: & ut primum de te solliciti dolebamus, ita mox Superis gratias egimus, quo te nobis sospitem reddidissent: & precamur, ut servant quàm diutissimè, sed perge modò reliqua. Quibus ego: Eò contendam. Id ipsum, quod expertus sum ego, ab aliis etiam viris, & fidei integerrimæ in aliis terrarum concussionibus, quæ in nostram ætatem ceciderunt, observatum est. Quin etiam ex ignivomorum montium incendiis manifestum est, ex illis enim immensam sulphuris copiam erupisse compertum est, quocirca colligi apertâ ratione potest; accenso sulphure, ac nitro terras submoveri. Hic illi: Et his faciliè à nobis assensum impetras. At age porrò, qui fit, ut terra dum movet, aliquoties subsultet, aliquoties verò tremat? Quibus tùm ego. Jam istuc dicturus eram: audite paucis, intelligo id vos cupidius appetere. Cùm accensus in cavis terrarum ignis quamplurimus: nequè vasti meatus patent, quibus ultrò, citròque veluti lymphatus excursans iram expleat suam, sensumque remittat, tùm illicò in apertum molitur iter, incumbentemque desuper terram, atque obsistentem sibi, ne liber exiliat, multa connixus vi submovet: hæc sursum impetu submota subsilit, succutiturque ille victor, ceu partæ victoriæ triumphum canens, bombum edit horrifonum: illa verò illatam sibi injuriam fragore conqueritur, quoniam verò opus est in latera, simul utrinque recedere, ac dimo-

Magna Sulphuris copia ex terræmotibus erigitur.

veri.

Catana urbs à
Terra motu la-
belfacta.

quare modò
Terra motus ma-
gni, modò in-
noxii?

veri, indè fit, ut remotis in locis tremorem tantum efficiat. Postea verò quàm, sibi quàm viam vi fecit, erumpere cœpit ignis, non amplius tùm terra succutitur, sed fluctuanti similis hâc, illâc motat latus, & quodammodo oscillat. At si, vel accensus ignis non tantus, vel amplissimæ cavernæ pateant, quibus debachatus iram exerat, atque exerceat, tunc, obtuso veluti mucrone, cœsim ferit: hinc tellus intus jactata tremit, nutatque in latus, quâ igneus illam impetus impellit. Tùm illi. Et istuc tenemus, quippè ad li- quidum exploratum. Sed perge, quæsumus, ulterius. Profundène hujusmodi cuniculus, an propè ab extimâ superficiei terrarum instruitur? Quibus tùm ego: Id certò defini- re haud facilis est negotii, attamen profundè crediderim istæc incendia fuscitari, qua verò ratione in hanc senten- tiam inducor, accipite. Compertum illud manifestò habemus, cùm hujuscemodi concussiones fiunt, immensos penè terrarum tractus nutatione jactari. Etenim terræmotu (unum è multis, ne longius exemplis oratio pervagetur, quàm no- tissimum, ac novum carpam) quo Catana urbs nobilissima, plurimæque urbes, oppidaque innumera aut deleta fundi- tus, aut miserabilem in modum labefactata, non solum uni- versa Sicilia, sed Italia ipsa, ipsa Africa, & quotquot cir- cùm Insulæ; & quidquid inter Italiæ, Africæq; litora maris interfluit, concussum, atque jactatum est. Jam verò, ut vis illa ignea tam vastum terrarum, marisque spatium dimo- veat, atque convellat, necesse est, ut altius, quo prævalida magis sit, vim tantam moliat, nam si propiùs ab extimâ terrarum superficiei, vi factâ, conniteretur in aërem, erum- peret illud, neque tot terras, tot maria submoveret, atque hâc, atque illâc incita propelleret, id verò pientissimæ con- silio naturæ factum existimo, ne semper certas mortalibus strages vicinus ignis inferret: qui dum longè submotus, ma- gnamque telluris molem obstitentem sibi patitur, latius dif- fundit iram suam, quæ collecta foret nocentior, & dum plu- res aggreditur, ad singulos impotentior est. Neque verò pro- pè superficiem interdum accendi negare ausim, cum explo- ratum pariter sit aliquoties non longum terræ spatium con- tremiscere. Enim verò (eodem militari cuniculo rem appro- bo) si altiùs sub mœnia focus instruitur, non unam pro- pugnaculi aciem, non faxeum ipsum agerem: sed omnem murorum ambitum, arcemque universam concutiet, atque convellet: si verò tam propè à superficiei fabricetur, pro- jectabit quidem propugnaculum, tantum vero telluris ne- quaquam dimovebit. Hic illi: Habemus & hoc perspicuè: Ita enim res est, ut dicis. Age porrò sis (quæsumus tamen
ut

ut parcas ; si te tot interrogatiunculis fatigamus) & cur perquam rarò terræ concussiones cadant ? & cur item cum cœperint , iterentur identidem , & ad annos durent ? Quibus tùm ego : Ea cum vobis mihi gratia est , ut vestris interrogationibus minimè graver . Quibus ut faciam satis , Ajo materiam illam , quæ igni pabulum suppeditat , quàm tardissimè generari : atque hinc fieri , ut eveniant rarò quoniam verò non uno , eodemque loco , sed diversis , veluti sparsim , progignitur ; idcirco non tota simul accenditur , sed modò hæc pars , modò illa : modò major , modò minor ; ut compertum in ignibus artificialibus habemus : qui quoniam ob oculos versantur quotidie , omitto , atque istuc in causâ est cur iterentur sæpè : & cur modò validiores , modò remissiores fiant . Hic illi : Assentimur prorsus , res omnis planè confecta est .

Tùm ego Fabiolum accerso , jubeoque navicularium advocare , ut cymbam instrueret , deduceretque in mare , ad amicos mox : Ne cogamini totum , quod hinc Massam ad delubrum iter est , pedestres conficere , magnâ certè defatigatione , ac sudore in hac æstate calidissimâ : meâ vos cymbulâ excipiam , atque hinc ad Pollii sinum deducam ; ex quo brevi postea compendio domum pedatim , & sine lassitudine venietis . Tùm illi : Hoc sanè unum deerat , ut tuæ benevolentiae , qua nos excepisti , coronidem imponeres , certè nobis rem gratissimam æque , ac salutarem facies : qua , etsi cæteroquin multis nominibus obstrictos , implicatissimos habeas . Quibus tùm ego : Quidquid id est officii , debitum sanè vestræ humanitati ; quando me in hoc solitario recessu degentem invisere dignati estis , & quâ præsentia , quâ colloquiis recreare . Mox omnes ad mare perreximus , quia verò jam in promptu cymba erat , & nautæ expeditissimi , statim conscendimus : jubeoque navicularium rectâ in Pollii sinum contendere , cùm enim vesper appeteret , nolebam longiori viæ impendio per Surrenti oram tempus insumere .

C A P U T III.

*Posse interdum vaporibus attenuatis terræmotum
excitari verisimile: id verò ipsum ignis
etiam ope, & operâ fieri ma-
nifestè efficitur.*

De Terræmotu
iterum disputa-
tur.

DUm veheremur, amicorum natu minor, quippè qui humanioribus literis operam impensè navaverat, ita me pro more interpellat: Quando & temporis plusculum, & otii superest, liceat mihi per te, nonnulla percontari, quæ aliquot mihi in animum scrupulos injiciunt: quos si efficias, ut deponam, rem ipsam, quam pronuper putavimus, perspicuam reddent omnino. Cui tum ego: Imò rogo, ut aperias: contendam pro viribus te illis expedire. Tum ille: Si igne terra succutitur, cur tu Nauticorum V. sic cecinisti?

*Hesperia fines juxta, Siculumque Pelorum,
Quò modico terras æstu secat unda revulsas
(Nam, si vera canunt, quondam fuit utraq; tellus.
Una: sed ingenti mox terræ concita motu
Diffiluit, vapor è gremio Telluris ad auras
Erumpens tantam potuit fecisse ruinam)
Itque, reditque mare, & lunaribus æstuat boris.*

Pontani de Ter-
ræmotu causâ
conjectura.

Præterea Pontanus noster, dum terræmotuum causam solerti, ut solet, diligentia, in Meteoris vestigat, spiritum eam, seu vaporosum halitum tandem esse dicit: canit enim hoc modò:

*Ergo incerta ferens raptim vestigia aëthalis
Spiritus, incurSAT nunc hæc, nunc percitus illæc,
Exploratque aditum insistens, & singula lustrat.
Si quæ fortè queat vicinis erumpere claustris.
Interea tremis ingentem factura ruinam
Terra, suis quatiens latas cum manibus arbes.
Diffiliunt avulsa jugis immania saxa,
Procumbunt turres, sternuntur funditus arces,
Magnorumque cadunt templa impolluta Deorum.
Excidium ut magni jam jam timeatur Olympi.*

Quod quidem ipsum similitudine ab humano corpore depromptâ tum insigni, tum eleganti explicat simul, & confirmat:

*Hoc etiam, ut magna à parvis cognoscere possis,
Cernere erit, nostro quoties in pectore sistis
Spiritus: ac tenuem neque das, neque suscipit auram.*
Tum

Tum velut interceptâ animâ, tremor occupat artus.

Pugnâ intus: micat extremis in partibus horror.

Subindè verò istuc adjungit:

Ergo ubi collectis immensam se viribus aura

Crebrescant, via fit, raptisque meatibus efflant,

Antra sonant, mugitque solum, vallesque ressaltant,

Quinimò, ut dicam etiam ipse, quod sentiam, quemadmodum valet ignis præ raritate major effectus; atque idcirco majorem suapte naturâ locum expetens, ut in cuniculis facit, terram movere, & ruinas quam maximas inferre: cur non id pariter quibit seu vapor, seu halitus, sive ipse aër, vel in vaporem, vel halitum attenuatus efficere? Enim verò ut egregiam ipse à bellico cuniculo similitudinem confirmandæ rei gratiâ in medium protulisti: ita ego aliam ab Æolipila possem producere, quam quidem abs te didici; cum non multis ab hinc annis nos Meteora docebas: & quo pacto Naturæ æmuli possemus excitare tonitrua. Etenim, si pilam æream mihi compararem (cui à vento, quem emittit Æolipilæ nomen est) camque aquâ ad medietatem repleam mox arctè conclusam ferventem in ignem projiciam: scindetur haud dubium non muko post pilâ, magnumque fragorem, similemque tonitruui conciebit, id autem idèò usavenit, quia aqua in vaporem attenuata majorem suoptè ingenio locum affectat: quocirca angusto pilæ sinu insolens contineri, vim facit, pilamque dirumpens in apertum vitrixi antevolat, id ipsum verò, quod in Æolipilâ planè experimur, cur evenire eodem prorsus modo, non poterit, cum terra movet? nempè inclusus vapor aditum sibi querens sursum connititur, raptisque terrarum claustris, erumpit, concussionemque facit, hunc igitur in modum reapse fieri negandum non est, Hæc ille, cui tùm ego: Acutè nimis, & eruditè, & ut humanum hominem decebat; verùm ab his me faciliè extricabo. Et primùm (quando meis me versiculis urges) Poëtæ satis est, si quod carmine docet, probabile sit; habeatque patronos suos, imò sæpè numero ad pervulgatas se se opiniones accomodat. Sed quid tergiversari opus est? Fatear apertè, ut soleo, hærebam adhuc id temporis in hæresi Peripateticorum. Ut enim in reliquis Aristotelem laudo, quippè virum, & intelligendi acie, & scribendi facilitate magnùm, ita hac in re, & compluribus Mathematicis, non audio. De Pontano quid dicam? id ipsum scilicet apertissimè asserere, quod nos arbitramur, illis versiculis, quos ad rem præsentem, quasi divinarem futurum fuisse, ut à te percontarer, nuper memoriæ mandaueram, dum elegantem poëtam lectitarem.

A vaporibus tenuatis oriri posse Terræmotum, probatur Æolipilæ exemplo.

*Præterea sæpe occultis fornacibus ignis
 Æstuat, involuitque globos, si quæ potis extra
 Rumpere, & imposito luctans sub pondere sævis
 Improbis, attollitque elato vertice colles.
 At postquam superas victor pervasit in oras
 Spiritus immixtus fumo, & caligine densa,
 Pulveream spargit tremefacta per oppida nubem;
 Immundam, & cinerem jactat vicina per arva.
 Æoliæ fama est Lyparen de rupe propinqua
 Hoc sensisse malum, & lucem doluisse negatam.
 Viden' ut nobis apprimè favet? imò rem comprobat experi-
 mento, cùm ait:*

Lyparen de rupe propinqua

Hoc sensisse malum.

Volcania Insula
 e medio mari
 emersa, terrarum
 iactatione, ignes
 evomit.

Aliq Insulæ hoc
 pacto enatæ, &
 ignivomæ.

Etenim sub mortem Africani immani terrarum iactatione
 è medio mari, quod Æolias alluit; insula emerfit, quæ ab
 igne, quem evomit, sibi Vulcaniæ nomen fecit. Hæc ea-
 dem anno CXLIII. Nonis Febr: tantum ignium eructavit re-
 pentè concussa, ut tota Sicilia: proximaque Italiæ litora
 contremuerint. Est & in Ægeo mari Theresia abs Thera
 ingenti quondam concussione divulsa: quam quidem insu-
 lam quasi enatam anno IV. Olympiadis CXXXV. partim-
 que ambustam igne, partim verò viridem, ac feracem ap-
 paruisse Plinius refert. Quin etiam superiori ævo hanc
 propter insulam magnâ primùm aquarum fluctuatione, mox
 effervescentiâ, fremituque ignis repentè erupit, qui tantam
 pumicum ambustorum copiam eiecit, ut altera ex illis
 insula coagmentata sit, illud verò in huiusmodi insularum
 eruptione mirum oppidò est, principid nimirum terram in-
 sumuisse, assurrexisse deindè in colles, tandem perfracto
 dorso, ruptis quasi repagulis, ignem erupisse; id ipsum in
 Heracleâ Ponti cecidisse traditum memoriæ est. Ex his au-
 tem nonne perspicuè conficitur tantorum motuum ignem
 auctorem esse? Tùm ille: Ita enim verò, sed ut conjicio
 igne etiam Æolipilam dissilire dices. Cui tum ego: Rem
 ipsam putasti. Nam, etsi non negaverim posse nonnunquam,
 quemadmodum in Æolipilâ evenire, vel oculis ipsis aper-
 tissimè contemplamur, inclusum vaporem attenuari, atque
 excrecere: & sic indocilem inter angustias contineri, vim
 derepentè moliri, iter meditatus, terrarumque claustra per-
 fringere: atque in hunc modum interdum moveri terras,
 ac dissilire, nihilominus id ipsum sine igne fieri nequit om-
 ninò, siquidem vapor ille factus præ tenuitate major, ter-
 ramque submovens obstitentem sibi, scindensque, ut erum-
 pat, seque explicet in apertum, nonne tenuior excrecit

Ab Igne Terræ
 motu fieri ite-
 rum ostenditur,

ab

LIBER II.

63

ab igne? Quippè inquires; nam si neges, eadem Æolipilâ; ut concedas, efficiam: nonne illa excandens ab igne inclusam in vaporem aquam attenuat? dabis certè quidem. Et ille: Do enim verò, atque concedo: res enim est perspicua. Ego verò: Si igitur interdum vapor terram quatiens diffringit, ac submovet, vel id effici ab igne concedendum est. Quinimò cùm incallescens vapor paulatim rarus fiat: & possit interea paulatim etiam per terrarum rimas (poros Phisici Græco vocabulo dicunt) exilire, haud equidem facillè terram concutiet. Ignis verò totus, quantus quantus est, illicò conflagrat: & cùm totus per poros nullo modo possit confestim erumpere, aptior erit ad terras submovendas vi suâ, qua repentè connititur: Postremò ut hætenus dictis fidem ulterius adjungam, vel hoc argumentum producere neque mihi grave, neq; audire vobis sit. Anno MDCLXX. xī. kal. Julias. quidquid Galliarum Pyrenæos, & Lemovicum interjacet, orribili concussione jactatum est: quo terræmotu illud cecidit oppidè mirum, & rarum admodum, Balneæ nimirum calidæ, quæ propter Pyrenæos erant, dissipato derepentè calore, desierunt; nescio majorene admiratione incolarum, quàm damno, istuc verò nonne idè evenisse putandum est, quia nempe ignes subterranci, qui aquam calefaciebant, vi factâ, erumpentes dispersi in aërem abierunt? contineri ergo in terrarum sinu ignes, atque ab his dimoveri terras manifestum omnino est.

Balneæ calidæ à
Terræmotu per-
sierunt propter
Pyrenæos, &
quæ

Hæc cum dixissem, in Pollii sinum perventum est, hîc eum amicos in litus exposuisssem, ac vale dixissem, jubeo navicularium versoriam capere, tandem tardissimè domum reversus sum.

CAPUT IV.

Circa nonnulla de terræmotibus scitu digna, occasione ab illo capta, qui accidit anno MDCXCIV. pluribus disputatum.

Recurrebat September anni MDCXCIV. diesque Virginis Natali Sacer, mihiq; verò perquàm lætissimus, quippè quo sacræ militiæ nomen dederam, qui quidem in anni æstate calidissimâ perquàm serenus, pacato cœlo, tranquillo mari, temperieque illuxerat placidissimus, quin & memoria ipsa amœnâ amœnitate amœnum, luculentumque reddiderat: quo tempore rusticabatur mecum in surrentino Quartus Marius. Cùm à prandio ad Hypæthræ vestibulum,

Terræmotus
horribilis Anno
MDCXCIV. de-
scribitur,

bulum, quo nihil amœnlius, nihil aliud, nihil prospectu jucundius, sederemus, Zephyrique, qui spirare ceptaverat, delicatas auras animi gratiâ caperemus, ad me Quartus: Quoniam Natalis est Virginis liceat per te mihi Eclogam illam lectitare, quam in Virginis Natiuitum conscripsisti: teneor enim stylo tuo simplici, Virginemque colo præ reliquis. Cui tûm ego: Laudo studium tuum erga Virginem, quam maiores nostri impensè dilexerunt. Sed cur non Actium potius de Partu Virginis, à cuius nitore, ac maiestate carminis tantum disto, quantum æra lupinis, ut dicitur? Ille verò: Actium legemus cùm Partus erit Virginis, nunc verò Natalis cùm sit, Eclogam illam lectitabo. Tûm ego; Quando ita tibi sedet animo; per me nulla est mora. Liber est in armariolo cubiculi mei, minorem in formam jam tertium excusus. Imò verò quartum; tûm ille. Audiui enim à Galvæo tuo è Galliâ redeunte librum prodissi è typis Batavis. At ipse: Retulit mihi etiam istuc Galvæus: verum ego ab amicis, qui sunt in Belgio, id minimè accepi. Ut verò librum ab armario desumptum detulit. Cur, inquit, Batavicè potius, quàm Gallicè compactum maluisti? Cui tûm ego: Quia huiusmodi compactio, & elegans, & perpetua, totumque explicare librum facillè permittit: ubi verò concluderis, non hiat. Gallica, etsi videatur ornatio, præ tineis citò corrumpitur. Patavina, præterquàm quod tineis interdum scateat, haud quam commoda ad librum expeditè aperiendum, nec hiatu caret. Tûm ille: scitè tu quidem, & accurate: mox Eclogam lectitavit, qua lectâ, eamus, inquam ego, ad diem diffindendum, nam si secius toto hoc die dolebo à capite, quod jam mihi incipit ingravescere. Tûm ille. Tuum est jubere, meum verò morem gerere. Nullâ igitur morâ interpositâ, cubiculum ingredior, lectumque peto. Verum oculos, quos antea vix apertos continebam præ somnolentiâ, claudere quiveram ullo modo, somnum, quem vix repuleram, ullâ industriâ conciliare poteram, mirabar idcirco, quæ tanta repenti intemperies irrepsisset: verebarque, ut me febris corripere, verum aliud erat in causâ: cùm enim ex divinâ mente delibati nobis animi præscii futurorum sunt. Cùm, proh Deum immortalem! ecce tota repente domus, horrendum in modum succuti visa est: mox nutare ac tremere, fragore, ac strepitu quàm maximè horrifico, tûm ego, suspicatus, quod verè erat, terræmotu nempe motari domum, ac tremere, illicò assurrexi, & quàm citissimo cursu convolo in subdialem ambulationem: proxima quippè, nec illâ tutior ex tempore locus erat, in quam

Libri compactio
batavica optima

Terræmotus ab
oculis ponitur,

quàm ut veni, quasi è vitæ certo discrimine liberatus, rediit interceptus præ timore spiritus, recreatusque extemplo sum; fateor me nunquam tantâ animi voluptate affectum fuisse, quàm tùm, cùm me in aperto vidi, atque extrâ aleam fati manifestissimam, & quasi periculum omne evasissem, nihil amplius pertimescebam. Nam etsi ruere potuisset ambulatio, tamen cùm humilis esset, pateretque universa, putabam non faciliè ruituram: & si fortè corruisset me non omnino ruinâ oppressum iri; insistens enim desuper cecidisset, & casu quidem brevissimo. Attamen aspicebam domum universam vehementi agitatione jactari, parietes horrificum in modum inclinari, quasi jam jam ruituros: tremere sub pedibus pavementum, ac resultare, stridere tecti trabes, ac tegulas, ruere delicias, motarique arbores in pomario: audiebam item omnem latè viciniam magnis ululatibus resonare, & quaquà versus aërem sibilare, subsultare, quæ quidem horribilis, atque insolens rerum facies sensu non caruisse suo, si futura fuisset innoxia: sed timor præsentis periculi voluptatem adimebat. Tùm ego Quarti secordatus illum identidem magnâ voce compello, utque in apertum confugeret etiam, atque etiam moneo, verùm cum sæpiùs ad ravim usque clamitasset, ille neutiquam respondit.

Postea verò quàm tellus movere desiit, Quartum è viâ in peristylum se recipientem conspicio: Cui tùm ego: Ubi eras, mi Quarte, cùm derepentè perhorrenda istæc terræ concussio incœpit? numnam dormiebas? Et ille: Minimè: sed hærebam ad postremos gradus, tabellamque à Junio missam perlegebam, primùm rumorem à villico in horto excitatum existimaui, mox ut terræmotum esse animadverti, me statim vicinam in viam proripui quàm citissimè, ex qua veluti è portu domus naufragium expectabam. Et sanè casuram sæpè credidi: præcipuè cùm viderem turrulam ex quâ Campanum æs pendet hæc, illac crebrâ agitatione jactatam adedò inclinari, ut jam jam crederes ruituram: ipsumque æs undatim agitatum per se continuò resonare, compellavi te sæpenumerò, ut in tutum exilires. Tùm ego: Vocavi te ipse pariter, sed neuter neutrum audivit, tantus nempè erat moventis terræ, & concussarum ædium fragor. Certè quidem misericordis Dei beneficio, pientissimæque Virginis patrocínio vivimus, ut meritò illud repetere possem, quod in altero cecini:

Ne caderet pietas intacta Virginis una.

Obstitit, irato rapuit qua tela Tonanti.

Ille verò: Ita prorsus, ut narras. Sed descende, quæso;

ut

ut vel in pomarium, vel in viam eamus: ne fortè tellus iterum tremat vehementiùs, & nos miraculo sospites, nostrâ negligentia pereamus. Cui tùm ego: Rectè admones: inque istuc ego jam ibam, cum igitur descendissem non sine festinatione præ timore, in viam statim progredimur. Hic prætereuntem quendam percuntamur, Numquid incommodi Surrentum accepisset? Et ille: Corruisse ædes plurimas; multosque mortalium oppressisse, id ipsum mox ab aliis accipimus, percrebrescente jam famâ, quæ festina malorum nuncia gressu fertur quàm citissimo, inque magnis casibus mala per singulos passus auget, sive quia timidi homines cum sint, suapte naturâ majora fingunt pericula, exagérant casus, ruinas amplificant: sive quia, cùm suoapte ingenio ad creandum nati, cum acceptos rumores spargunt, quisquis vult aliquid addere de suo: itaque fit, ut fama magis, magisque quasi motu incalescat, ac novis semper aucta incrementis grandior evadat. Hæc ut audit Quartus: Eamus quæso, inquit, Surrentum usque, ut quid factum sit, nostris oculis inspectemus. Scis ibi versari Junium, ocellum meum, meas delicias: timeo nimirum ne mali quid illi acciderit. Cui tùm ego: Ne, quæso, Quartus, rumoribus hisce fidem adjungas, quippè qui mendaces sæpè numero sunt; quia verò de Junio, quem sui merito ego etiam diligo, sollicitus es, capeffamus nos hinc Surrentum; verùm ne tibi grave sit, si priùs visorio tubo aspiciam meam Neapolim: illi certè ego timeo. Tùm Quartus: Istuc facilè impetras, quod vel ego magnoperè desidero. Cùm igitur non sine timore per fatiscentes undique gradus rimis benè amplis; ascendissem, eq; meo cubiculo passim labefactato tubum raptim; ac festinanter rapuissim, illicò in pomarium perreximus. Hic è calopside tubo explicato, Neapolim inspecto, cùmque dextrorsum, sinistrorsum tubum versassem cuncta curiosè, ac distinctè circumlustrando, video summo animi sensu Urbem universam consistere: nimirum erectas stare turres, assurgere templorum tholos, ædesque omnes, ut antea, persistere: quocircà lætus ad Quartum: Superis gratia, manet Neapolis salva, atque incolumis, cuncta enim consistere video, ac permanere. Tùm ille: Voluptatem mihi nuncias quàm maximam, timebam oppidò, ne in illam iram suam latius monstrum illud exercuisset. Sub hæc per hortum nos foras arripimus, atque Surrentum proficiscimur.

Malorum impendentium præcagiamens,

Dum ambo per compendiarium iremus, ego quòd de vigiliâ mihi acciderat planè aperio, & ut nullo pacto somnum, quo antea peribam, capere potuissim. Ille tùm mihi: Est

Est profectò aliquid divini in nobis, & sibi maxime, quippe Melancholico: & malorum impendentium præfaga mens est, nec sanè mentem hanc nobis bonam, ac præscientem malorum indere Superi prætermittunt; nempe sic moniti cavere calamitates possemus. Sed jam Surrentum perventum est, in cujus pomærio magnam multitudinem conspiciamus: partim sibi mutuò vitam gratulabantur; partim sese, quasi revixissent, amplectabantur, partim enarrabant, quæ acciderant: partim verò de futuro solliciti, quò se tutò reciperent, quod peterent asyllum cogitabant. Cùm autem quidam viri nobiles, quibus cum familiaritas nobis erat, conspicati nos essent, derepentè advolant, & quàm strictissimè complectuntur, gavisi summopere, quòd salvos viderent, ac hospites, nos contra gratias agere Superis quammaximas, quòd sanos ipsos, atque incolumes reperissemus. Post hæc mutua humanitatis officia, rogamus verène cum cæde multà mortalium ædes corruerunt? Tùm illi: Minime, stant omnes; sed, ut credere par est, divorum munere, quamvis singulæ plurimum labefactæ, ac ruine penè fatigantes: quippe quæ vitium fecerunt in motu tam diutino, tamque vehementi, è civibus unus tantùm puer à patritiis rupe oppressus interiit, cujus quidem casus mirus est, & fatalis: etenim cùm à matre increpitus esset, ob nescio, quod puerile erratum, mærore correptus domo intempestivè egressus est; perrexitque ad mare. Ut verò ad urbis januam venit, concuti tellus cœpit, ille insolenti motu de mente deturbatus, cùm ad patentem maris oram, in quam rectà tendebat, capeffere statim sese posset, ad proximam obliquè rupem divertit, illà repentino motu excussà, illicò se præcipitem dedit, puerumque oppressit. Tùm ego: Magnopere tam acerbam miseret me pueri vicem, sed quid facias? sic sumus homines, ut multis, & variis seu Fortunæ, seu casus ictibus pateamus. Tùm Amici: Sedete, quæsumus, hic tantisper, ut nos præsentia vestrà, ac vestris colloquiis recreetis. Quibus ego: Quidni maxime sedeam? Quartus verò: Sedete vos, inquit; ego, dummodò id vobis grave futurum non sit, Junium invisam; hinc mox revertar. Illi verò: Imò gratissimum, quando tibi ita constitutum est. Postquam ille se è conspectu nostro subtraxit, nos juxta pomærium in sedilibus ibi extructis insedimus.

Vix dum sedimus, cùm nobilium quidam natu grandior præ cæteris, & literis non leviter imbutus: Censesne, inquit, moturam iterum terram esse, necne? hic enim stimulus, fateor equidem, mihi animum non leviter pungit;

Tom. II.

N.

git;

git: & inter saxum tenet, & sacrum, ut dicitur: Cui tūc ego: Id certò affirmare nullo modo possum: negare, ne id quidem. Enim verò cū hujuscemodi motus causæ in sinu terrarum abditæ lateant omninò (nullus quippè in illum aditus nobis patet) sit ne futurus illarum effectus, an non? hocne tempore, an ne illo? majorne, vel minor? nequit sanè prævideri. Possunt equidem Physici, non nego, ex physicis rerum causis futuros effectus præcognoscere, præcognitosque prædicere, sed eos tantū, quorum planè notæ, perspectæque sunt causæ. Ità Mathematici occultationes tūc Solis, tūc Lunæ: hujus item apparentias quàm varias, Planetarum diversas inter se habilitates, cæteraque hujuscemodi multò antè prædicimus, etenim & rati, & certi, constantesq; sibi cū sint illorum motus: inque digitos mitti, componique calculo possint; inde fit, ut illa prænoscamus, & longè antè, quàm futura sint, rectè prædicamus. Tūc ille: sed plurimi terræmotus prædixerunt: & interdum divinarunt. Cui statim ego: sed interdum, interdum autem? imò ut plurimum convicti sunt falsum prædixisse. Ille verò. Ita prorsus; non inficior. Cui ego; Verū si ex præcognitis causis terræmotus prædixissent, necessum fuerat semper verum prædicere: manent enim eadem causæ, & eodem modo. Quodd quidem falsum cū sit, id planè efficitur, quod apertissimum sanè est, nimirum illos non ex causis effectus prædixisse, sed casu; qui verò casu divinant, etsi verum nonnunquam dicunt, falsò tamen dicunt: temerè enim, non ratione pronunciant, quod ratiocinatione nec deducere ex causis, nec pronunciare possunt. Hic ille: Assentior prorsus, sunt hæc manifesta: omnique me dubio liberaſti. Eja verò age, dic, id abs te scire summoperè avemus, Possuntne ex mutua Planetarum habitudine, terræ nutationes excitari? Nam si ita: prædici etiam possunt. Ajebat enim, si rectè memini, quidam Astrorum, ut ferebatur, interpretes, Saturnum siccitate suâ efficere terræmotus: eisdemq; oriri à Marte, præsertim si hic Saturni stellam obliquè positus aspiciat, quasi scævo vultu, quem ille aspectum sextilem vocitabat, & malignum. Hoc loco, non sine risu, Usque adè, inquam, delirant homines, ut istæc effutiant? ducito illas, meâ fide, meras nugæ, & commenta Caldæorum, qui præ reliquis mortalium supersticiosi, ac vanissimi meritissimò habitus sunt, aniles omninò fabulæ, nec nisi inficiæ plebeculæ decantandæ Nihil prorsus Saturno est, nihil Marti cum terræ jactationibus; quæ in Vulcanum certè melius referendæ, tanquam ad auctorem. Igne enim

An Terræmotus
aliquando præ-
dici possint,

Astrologorum
deliria in divi-
nando.

tellus

tellus tremit, ac titubat, quænam, quæso, commercia cum ignibus subterraneis, stellis sunt? quis vim istam illis effetricem indidit? & si semel indita, quis per tam immane spatium, quantum à Saturno ad terras est, propagari posse facile credat? ego certè quidem nunquam ita animum induxi, id ut crederem. Tàm ille: Neque verò ipse omnino verum esse arbitrabar: hærebam. nihilo tamen minus, nunc autem, cum id manifestâ à te argumentatione effectum sit, nihil admodum est, quo amplius addubitem. Verum, age porro: & quoniam dedita occasio) quam tamen dari noluissem) planè nos instrue, ferunt nonnullos terræmotum prædixisse ex aquâ puteorum, cum enim præter solitum turbidam derepentè factam, ac sulphuream haurissent, instare mox terræmotum præmonuere. Ain' tu id evenire potuisse? Cui ego: Quidni? id verò non multo ante prædici posse, sed cum tellus jam jam motura est. Enim verò cum concepto jam igne, materies in qua ignis semina veluti latitant, sensim accendatur, turbari fontes, infreque sulphure verisimile est. Hac præsentione (exemplum est in promptu novum) perhibent, integrum Beneventi sacrarum virginum costum ruinâ exemptum, sanum, ac sospitem servatum esse. Etenim cum medicus ad invifendam ægotantem virginem Cœnobium ingressus, præ nimiam siti (erat enim æstus ferventissimus) aquam petiisset: hauritam illicò virgines medico obtulerunt, medico autem? imò servatori. Siquidem turbidam cum ille animadverteret, & sulphurei nescio quid olfaceret, Hem, inquit, terræmotus instat: propriamus nos hinc, quæso, in pomarium, vix diffugerant, cum vehementissimo succussa pulsu terra subsiliuit, quo motu illicò universum Cœnobium prostratum est, nec nisi una ægotans virgo, cui ad fugam morbus viam præcluserat, brevi fatum prævertit, reliquæ è puteo dum aquam hauriunt, vitam educunt, quæ cum ita sese habeant, è turbidâ puteorum aquâ futurum terræmotum certa colligi ratione potest, atque hinc noster Pontanus.

Puteorum aqua præter solitum turbida Terræmotus præsentia, atque hæc præsentione Cœnobium Virginum servatum Beneventi,

Turbatos putei erumpant super ostia fontes.

At id non in cujusquemodi puteis existimo evenire, sed in profundis, qui inibi salientes habent, nam qui per testaceos canales aquam accipiunt multò antè turbari haud quaquam probabile est. Hic ille: At si ita est, ut rectè narras, cur ex nimia anni ficcitate, vel ex magnis imbris futuri terræmotus prævideri non etiam possunt? attenuantur enim ficcitate vapores, ut erumpant: aquis vero meatus opplentur, ne exiliant: atque ita utraq; ex

An ex aëre, aut ex mari, aut ex magnis imbris Terræmotus futurus præsentetur possit.

N 2

cap.

causâ, quamvis contraria, movere terra quam faciliè poterit: & cum moturâ est, præsentiri. Tùm ego: Ingeniosè quidem: verum huic rationi sic occurram: Vapores non tam siccitate, quàm calore attenuari compertum est, qui certè calor terræmotuum potior est causa, jam verò sintne accensâ in subterraneis cavernis ignes necne, quis, licet Argus, introspiciat? nemo quippè; si ergo introspiciet nemo, nemo etiam terræmotus prædicet; oppleri meatus præ nimiam imbrium alluvie, concedo (etsi interdum tellus emollita perquam faciliè relaxetur) at si tùm ignis è sinu sulphureæ, ac bituminosæ materiæ non exarsit, terræ concussiones minimè excitabuntur. Tùm ille: At si ista concedamus; neutiquam verum erit frequentius Vere, atque Autumno terram jactari, ac concuti. Cui ego: Ità enim verò. Et ille: Sed quam tu viam inibis, ut id perficias? Ego verò: Per exempla: quæ quidem compendiarie est, & magis expedita, habemus enim id ætatis, in quam incidimus, quam plurima. Tùm ille: Juvat hanc inire, i præ igitur, te sequar. Cui tùm ipse: Quod efficere institui, contendam illicò. Terræmotus, quo Samnii Princeps Beneventum sua fundamenta tertium vidit, lacrymis irrigavit, ac civium suorum sanguine conspersit, & quæ universum penè Samnium concussum, desolatumque est, nonne incidit in æstatem? ille, quotquot hoc seculo acciderunt quammaximè terribilis, quo Catana Siciliæ olim Princeps, urbesque plurimæ vel solo æquatæ, vel absorptæ: omnisque Sicilia congemuit, nonne sub mediam hyemem dæsevit? Hic, quem adhuc præsentem perhorrescimus (nec sanè, ut arbitror, sine ruinâ multarum urbium alibi tellus succussa est) nonne æstatem hanc clade insignivit? Hoc loco ille: Ne plura, assentior & his: res est perspicua, Verum agelis, pergamus ad alia. Verumne quod vulgò circumferunt, terræmotu videlicet imminente, ventos conquiescere, ac miro silentio cuncta obmutescere: stupente nimirum naturâ, atque attonitâ ob futuram mox calamitatem? Cui tùm ego: Et, hæc nugæ omninò. Nonne Zephyri aspirabant, & quidem vehementius, cum paucis ab hinc horis tam terribiliter terra movit? Imò interdum hujusmodi concussiones venti vehementissimi, quasi classicum canerent, præcurrerunt, idque sæpè sæpius evenisse, & proditum historiæ; & novum probat exemplum, fertur enim terræmotum Siciliæ ingenti ventos turbine non longè antè prænunciassè. Tùm ille: Ita est enim verò, faciliè descendo. Verum age, reliqua sis percurramus, nam sermonibus tuis nihil mihi gratius cadere potest. Cur saltem experientiâ docti non possu-

Tantum est, frequentius vere, atque Autumno terram concuti, idque experientia demonstrat.

possumus prædicere, futuri sint, nec ne terræmotus: brevine mora, an longiusculâ duraturi? Cui ego: Quia de his certam facere conjecturam nequaquam possumus: nempe causæ latent omnino: præterea, quæ conjectura fieri potest ex re tam varia? Anno MDCLXXXVII. semel tantum tellus concussa est, & pulsu vehementissimo, & quamvis sine cæde mortalium, non innoxie quidem: adeo domus tum privatas, tum publicas labefactavit. Secuto deinceps anno (non longius exempla petam, quando ætas nostra multa suppeditat) primum tellus ita leviter movit, ut plerique motum non senserint, mox infra horam adeo vehementi pulsatione & tandiù jactata est; ut cædes illas mortalium & vidimus attoniti, & mæsti deshevimus, deinde altero die iterum, nec quidem leviter excussa est, ac ferè per sex menses identidem movit, anno MDCXCIII. horrendo primum fragore, & bombo, motuque terribili tota ferè Sicilia contremuit: secundo die quievit: tertio verò, quasi tertianâ laboraret, vehementissimo pulsu, bomboque horribilissimo à fundamentis excussa est: totque urbes dirutæ, tot millia mortalium ruinis obruta, ut quasi de Sicilia conclamatum videretur, exin ad menses plurimos frequentius jactata est. Cum essem in Calabria, ter terra diversis temporibus movit sine noxâ.

An sine Terræmotus duraturi, Num cognosci possit?

Siciliæ Terræmotus,

Quoniam verò mihi Calabria in mentem incidit, quæ tellus, quippè montana, & metallorum ferax, crebrò succutitur, de illo sermonem inferam, qui in annum MDCLIX. incurrit, & quo totus ille extremæ Italiæ nobilissimus olim tractus, Magna Græcia veteribus appellatus, penè desolatus est. Prima terræ succussio incidit perquam violentissima; itaut momento principem urbem Consentinam, innumerasque alias dejecerit, cladesque ediderit ingentissimas, magno tum horrore, tum fletu mortalium, continuavit deinceps ad menses telluris jactatio, variis identidem modò succussionibus, modò jactationibus, quarum quædam majori, quædam verò minori fluctuatione acciderunt, interdum per dies singulos, eosque solidos terra, quasi oscillaret, continuò visa est nutare, ac tremere, tandem postrema succussio quammaximè terribilis, majorque primâ proculdubio fuit: tamen minùs damni intulit, non enim hostem habebat, quem feriret, nempe homines degebant in tabernaculis, ac tuguriis, ædificia humi prostrata, inferius cadere non poterant, nonnulla tamen voraginibus absorpta sunt. In hujuscemodi terræmotu illud usuvenit, quod in artificialibus, ac festivis ignibus quotidie consuevit: primum incipiunt magno strepitu, magnisque flammis; deinde con-

Et Magnæ Græciæ,

tinua-

tinuantur remissius : tandem desinunt bombo validissimo ; immensoque sparforum ignium, vel imbre, vel grandine.

Et Dauniam.

Sed pergam deinceps narrare, anno MDCXVII. quo Apulia, quam Dauniam vocant, magnâ hominum occisione vastata est, atque urbs, cui à Divo Severo nomen, solo æquata est miserandâ civium internecione : terra quinque horas continuâ jactatione, agitata est miro modo ; ut non Italiam solum, sed orbem totum ruiturum crederent. Hic ille : Meritò quidem ; cuiam videretur secus ? Tùm ego : Mitto reliquos qui in hoc ævum ceciderunt, ne tam longâ repetitione malorum vobis fastidium creem. Satis enim, ex hætenus enumeratis rectè infero, nihil omninò certi de terremotibus statui experimentis posse. Tùm ille : Aded enucleatè, atque eruditè ista pertractasti, ut omni prorsus dubio, quamvis scrupulosissimus, tandem liberatus sim. Verùm tamen est adhuc unum, quod abs te scire desidero,

Cui in Calabria
Terræmotus frequenter, & in
Ægypto, Arabia,
&c. rarissimi ?

cur sæpenumero Calabria, quia montana est succutitur ? Tùm ego : Quia in montium cavis magnam vim sulphuris, & bituminis alit : hiscè, verò igni materiam subministrat. Atque hinc efficitur manifestè terras omnes montanas magis, magisque hujuscemodi motibus obnoxias esse, quoniam cavernosæ sunt, plurimæque ignis, vel semina, vel pabula præcontinent : campestris verò, cujusmodi sunt Ægyptus, Arabia deserta, Mesopotamia, Sarmatia, Scythiaque universa, cum pauciores sinu caveas complectantur, perpauca admodum illiusmodi pabula progignunt : adedque quàm rarissimè contremiscunt. Atque in id sermocinationis rediens offendit Quartus, quoniam verò jam vesper appetebat, amicos rogo, Num quidnam juberent ? Illi verò : Ut vestræ salutis curam habeatis : nobis verò Numen vestris precibus concilietis, quod cum pro viribus facturos spondimus, atque recepimus ad nos, rectè in villam concessimus.

Inter redeundum ita me Quartus interpellat : Quid agemus, Parthenie, hac nocte ? in somnes certè illam transigemus, ac vigiles, quis enim somnum, etsi oscitantissimus, capiat in tantâ animi perturbatione, tantoque periculo ? Cui ego : Fateor equidem, mi Quarte, haud sanè facile in re tali conquiescere ; verùm, utcumque res est, ita opus est, ut animum habeas. Et ille : Dormiemus igitur in cubiculo ? Cui ego : Quidnam non ? Tùm ille : Vidistine domum postquam desuit terræmotus ? Et ego : Non planè benè : cursim enim deambulationem pertransivi, cum visorium ut acciperem tubum, ascenderem, vidi nihilominus illam latè conspersam incrustatione parietum. Tùm ille :

le : Nihil vidisti , præquàm quæ senties : Fornix totus quantus , quantus est , ut mihi narrabat Fabiolus , per totam ambulationis longitudinem medius discissus , atque intercisus : cubiculum tuum , & quæ media interjacent , passim labefactata : quinimò laterales parietes subsiderunt , disfruptis arcubus : caminus ferè totus corruit , atque ollas , testudines , lances , quas nondùm Fabiolus amoverat , contrita . Hic ego subridens , O magnam calamitatem ! ò jaeturam non ferendam ! miseret me culinæ vicem ! verùm utinam in hæc tantùm iram suam omnem pestis illa evo-misset , fuisset sanè innoxia . Hic Quartus animo subirato : Rides ? Cui tùm ego : Mavis , ut lugeam ? Næ ego levis , qui omni vento hæc , illac ferar , quidquid accidit in humanis ferendum est æquo animo : neque verò expedit nimio timori , tristitiæque locum cedere : nisi volumus esse miseri , fatumque maturiùs accersere . Tùm Quartus : Næ tu Stoicus , quem tamen Platicum habebam . Dormiemus igitur in cubiculo ? Cui ego : Si locus est alter , quem tutiorem prudenter existimem , minimè verò : sin minùs , standumne sub dio ? Quoniam verò non suspensò gradu , ut solebamus , sed perquàm celeri veneramus , domum quàm citissimè reversi , in cujus vestibulo Sacerdotem , cui domus cura est , hominem simplicem , ac religiosum obviam habemus , qui statim voce admodum tristi , & quassâ (est enim naturâ timidissimus) Perivimus , inquit , adeò labefactata domus est , ut , si terra iterùm moveat , nos proculdubio oppressura sit . Quo audito , Quartus animis omninò concidit , meque rogat : Divertamus , inquiens , in pomarium , ut ibi opportunum quieti locum vestigemus . Ut venimus , prima villici nobis casa occurrit , verùm hæc adeò pervetusta , ac sordida ; ut plus timoris , ac stomachi , quàm tutaminis allatura nobis videretur , hinc pergit in Fornicem testudineatum , in hoc visum Quarto posse tutò conquiri , si latera inter pilas patentia concluderentur , quia verò id perdifficilè in illa temporis angustia confieri posse videbatur , nec satis tabularum suppetebat , ait Quartus : Quidni extensis stragulis occludamus ? faciemus veluti scenam . Tùm ego : Rectè excogitasti , ut nimirum in illâ agatur nostra comœdia , præterea viden , ut in ipsâ collis crepidine insistat ? quid facilius , quàm si terra iterum succutiat , unâ cum fatiscente rupe sese præcipitem agat in mare ? Eamus quæso , in atrium domus . Ille verò : I præ : sequar , etsi animo haud volenti . Vix intravimus , cùm Quartus amplissimum dolium conspiciat , quod ibi erat , ita ad me : Cur non quiescamus in isto dolio , quod

quod in medio Xysto collocabimus? Cui tùm ego: Ridicularia sanè excogitas, Quarte: an me cynicum Diogenem putas? intelligo, præ timore non sanè fabularis. Verùm age, cedo, quid agemus ambo totâ nocte, veluti conclusi, in isto dolio? quinimò quo pacto per angustum illud foramen introibimus? Ille verò tùm serid: Os totum aperiemus amotis asseribus: intrò culcitram internemus cum pulvinari: & sic faciemus grabatum ex tempore, ostium, ne nocturnæ auræ noceant, stragulo operiemus. Tùm ego: Tu certè quidem deliras, Quarte omitte, quæso, timorem istum, qui istæc perridiculâ tibi in mentem infert, quæ quidem cordatum non decent, nec philosophum, quem tu profiteris. Erat dolium sub porticu, cui subdialis imminet ambulatio, inibique cubicula aliquot in ipso peristylî plano instructa, quæ, simul ac ingredior, integra conspicio, neque uspiam labem animadverto; quocirca ad Quartum: Hic soporem conciliare tutò possumus; minus enim labefactata cum sint, & humilia, casui haud quaquam erunt obnoxia: vicinum habent hortum, quò derepentè nos capessamus, si res postulabit. Hic tandem Quartus meæ sententiæ acquievit: accito igitur villico, jubeo lecti fulcra, & tabulatum cum laneâ culcitram confestim deferre: nos syndones, & lodiculam cum cervicali gestavimus, instructique deinceps lecti, postremò, ubi frugi se cœnulâ Quartus refecit; nimirum pane, calcoque martio laudatissimo, & pyro Falerno mitissimo: tùm demum cubitum ivimus, non tamen cunctis exuti laciniis, ut illicò, si quid noviter terra moliretur, expeditiùs diffugeremus, relicum etiam in cornu lumen est, ut quâ in hortum recta properandum, distinctè videremus: ne fortè in contrariam partem præformidine, ut cadit sæpenumerò, diverteremus.

C A P U T V.

Occasione peregrinæ potionis amico in summis calidibus subministratæ, quæsitum, quid esset illud odoramenti genus, quod Muscus vulgò dicitur.

Disquisitio de Musco.

P Ridiç Kal: Augusti, quo tempore æstuosissimi sunt dies Caniculares, à meridiano sopore ad hypæthræ vestibulum confederam, ut ventulum perquam delicatum, tùm primum assurgentem, captarem, quo calorem aliquantulum temperarem, cùm è mari clamorem geminatum identidem exaudio: simulque adest villici puer, nunciatque esse in scopulo

foepulo ex nostris hominibus unum, qui me nominatim frequentius inclamabat. Ego tùm suspicatus, quod reverà erat, venisse scilicet è Brutis, unde in dies expectabatur, Valerium, confestim affurgo: assumptaque sciade, qua à nimio me Sole defenderem, in hortum descendo: atque hinc in oram maris. Ut veni, educto veste ferreo, posticum ostium aperio: ubi pro foribus præstolantem Valerium conspicio, quem illicò arctissimè complexus sum, simulque rogo, cur tanto post venisset? Tùm ille, non sine intolerantiâ, quæ res est in homine ad gratiam: Haud equidem, inquit, rogandi nunc tempus, sine modò eam domum, ut indusium mutem, totus enim præ calore madeo, ac persuo. Cui tùm ego, ut per jocum idem illi reponerem: Ut video, nonnihil intemperiei te agitat à Sole, sed nolo te magis urere, eamus: simulque illi umbraculum porrigo, quo se tegeret ab æstu nocentissimo, mox pedetentim, & gradatim per acclive collis scandere cœptavimus, quoad in altum evasimus.

Postea verò quàm domum perventum est; Ille: Totus benè, inquit, totus medullitus sum, sitique depereo, fac igitur, ut quantocyùs Massilicam mihi aquam præpares, qua me refrigerem. Ego nihil cunctatus peregrinam potionem adorno. Ille interea madefactam exutus subuculam, sudorem omnem deterfit, cùmque aliquantulum quievisset, è cubiculo prodiit. Cui tùm ego: Exuistine cum subuculâ illam tuam impatientiam? At ille, ut qui ab unguiculo ad capillum summum totus est festivissimus, quique citra personam omnem posset agere comediam: Exuam illam, inquit, cùm pellem deposuero, at tu quando tetricos istos humores tuos decoques tandem? Verùm non opus est verbis: da mihi mulsam istam egelidam, Tùm ego, illi vasculum porrigo, quod cum exhaustisset, Da, inquit, plusculum nivis istius tam melleæ, tam odoratæ. Deinde, ut sedit: Dic, quæso (nam id non te præterit, quippè eruditum) quid sit odoramentum illud, quod istæc aqua suavissimè redolet? siquidem cum id nobilis quidam à me petiisset, nihil prorsus habui, quod dicerem. Cui tùm ego: De hoc aliàs: de te aveo nunc multa intelligere. Et ille, De me postea, & per otium, nam apud te manebo, quantum volēs: neque faceffam hinc, nisi cùm jusseris, illud verò si omitamus, memoriâ excidet. Tùm ego: Si ita jubes, tibi morem geram, sed paucis admodum dicam: ne de fatigato tibi ex itinere negotium faceffam. Et ille: Modò narres, nihil interest paucisne, an multis. Tùm ego; Ultrà Caucasum in penitissimâ Scythiâ, quam extra Imaum veteres di-

Apud Orientales Tartaros Animalia quædam sub ventre, Vesicam habent, ubi Morsæ sunt.

Ters. II.

O

xerunt,

xerunt, novi Orientales *Tartaros* appellant, regio quædam est, immensis penè sylvis oblita, atque impedita, huc verò in sylvis ingens quorundam animalium copia est, quæ ovibus nostratibus præter cornua, quibus carent, & aures, quas erectas tenent, quàm simillima sunt, etsi paulò grandiora: hujusmodi oves Scythicæ sub ventre paulò suprâ inguina vesicam quandam habent; ovo gallinaceo æqualem; in illâ materies quædam inest, quæ addentati sanguinis præ se speciem gerit, & fortassè nihil aliud est quàm concretus sanguis, hujusmodi verò materiam acutissimum illum æquè, ac suavissimum odorem exalantem *Muscum*, novo vocabulo dicimus, qui Latinis ignotus omninò fuit. Vesica, animante capto, præciditur: præcisam non statim ligant, atque occludunt, sed aliquandiu apertam tenent, ut odor ex parte evaporet: nam si secus fieret, vehementissimus ille odor, admoto naribus musco, illicò sanguinem eliceret, læsoque repentè cerebro, præcipitem virum lapsum afferret, usque adedò verum illud; Ne quid nimis. Et optima quæque si modum excedant, maximè nocent, omnibus quippè in rebus servandus modus. Hic Valerius: Rectè mones. Sed age, sùntne illiusmodi oves domesticæ, an verò sylvestres? Tùm ego. Sylvestres: nempè Scythicam præ se naturam ferunt. Et ille: Si ita, quonam pacto capiuntur? Tùm ego: Hoc modo: Martio mense, è superiore Scythiâ, ubi eo tempore sub immensis nivibus squalescunt arva, nec quidquam pabuli suppeditant, illiusmodi oves, Meridiem versus concedunt: èq; latitudine partium LX. ut dicunt Geographi, descendunt ad partes ulque XLV. ubi id temporis mitius cælum est, & campi, in quibus oryza, & triticum sata, viridissimi, ibique famem, quæ penè peribant, abundè explent. Tùm venatores, ubi locorum angusta, vel laqueos, vel retia instruunt: quibus nullo negotio innumeras capiunt, alii jaculis conficiunt, nonnulli pastoralis pedò, vel perticâ, quinimò adedò macilentæ, ac præ fame languidæ, ut illas vel cursu agricolæ affecuti capiant, certissimum nempè illud; nullum nimirum esse animal, quævis ferox, quod fames tandem non domet. Hoc loco puer intervenit, nunciatque, virum quendam mobilem pro foribus me conventum expetere: quocirca assurgens ad fores procedo.

Quomodo præ-
paretur Muscus.

Quo. Pado capi-
pantur hæc oves
sylvestres.

CAPUT VI.

*Recitatur carmen de lue hypocondriacâ, quæque adversus
illam præsentior medicina sit, perscribitur: deinde
ster Amalpbim, malis avibus susceptum,
enarratur.*

IN Surrentino primulùm valetudinis causâ cum Lucilio rusticabar, quo tùm gravitate morum, tùm egregiâ ingenii indole chariorem habui neminem; nec fidum magis unquam Achatem, cui meum animum, mea consilia tutò crederem, rarum admodum inventu, porrò autem frui diù difficile: Qui & ipse, ut clementioris cœli temperie valetudini consuleret, impetratâ à mitissimo illius anni Pro- prætore veniâ, saluberrimum in rus concesserat. Dum ambo sub Idus Sep: in Xysto ad otium sedemus, intereâ loci Eulalius venit, & necessarius, & popularis noster, qui & ipse vel ingenio, vel moribus charissimus mihi fuit. Cui statim assurreximus, & nobiscum sessum recepimus. Deinde rogo, unde veniret? & quis bonus ad nos Deus deduxisset? Ille verò: E Capreis rediens ad te diverti, ut inviserem, & amœnissimum rus istud contemplerer, simulque mirari cœpit, & magnis laudibus commendare loci amœnitatem, apricum cœlum, viridissimum agrum, & prospectum quaquâversus jucundissimum, cumque rus omne summâ vel oculorum, vel animi voluptate circumspexisset; Proh Superi! inquit, cur non hic majores nostri Autumnalis otii sedem posuere? quàm, ambusto propiùs à Vesuvio, inter ingratas populorum umbras, in solo arenoso, cœloque fucis, ac muscis refertissimo esse jusserunt. Cui tùm ego: Omittamus istæc, quæso, neque velis mihi vulnus refricare; satis enim, diùque hic me stimulus pupugit, nempe mortalium hoc fatum est; ut in iis, quæ ad nostram felicitatem spectant, turpissimum in modum cæcutiamus. Hic Lucilius, cui in manu ingenium semper erat: Frustra, inquit, causamur Fatum, quando ipse plus æquo tenax hominum parsimonia in causâ est, majores quippè hîc loci sumptus forent. Cui Eulalius; Lucili, rem acu tetigisti, ut semper soles, conversusque iterum ad prospectum maris: Deum immortalem! inquit, cui obrepere tædium posset in tam amœno, tam florido rure versanti? Tùm ego: Posterius istæc, & per otium, & ad satietatem usque contem- plaberis(nam te dies aliquot futurum apud me non dubito) nunc ad alia agendis sermonem transferamus. Et primò,

valentne rectè amici? Ille verò: Planè bellè: teque omnes
 salvere jubent: magnoque opere scire desiderant, benè va-
 leas, necne? Cui tùm ego: Inspice frontem. Tùm Eula-
 lius: Ex illà, conicere certò possum, te meliusculè ha-
 bere. Etenim color aliquanto sanior, & genæ aliquantū-
 lum pinguiiores. Eja verò age, dic, subactine, fugatique
 ab hac aëris clementiâ nocentissimi flatus hypocondrici &
 teterrima illa nimirum lues, quæ te, tuumque Lucilium
 tantoperè excruciat. Tùm ipse: Etli mitiores facti, perti-
 nacissimè tamen perseverant: atque ex intervallo etiam in-
 sultant. Nihilò tamen minus sperare certò infandam hanc
 nostri temporis hydram me penitè: jugulaturum, si cœlo
 hoc & salubri, & geniali integrum annum fruerer, curâ, &
 negotio vacans, verùm age porrò, quæ raptim subtexui
 contra hanc pestem carmina, quæ etli nondum refecata ad
 unguem, tamen haud gravatè accipito: insanire otium
 fuit. Tùm Eulalius: Rem mihi facies gratissimam, ponam-
 que illam in beneficii loco, quocircà audiam volenti ani-
 mo, & auribus avidissimis. Tùm ego: attendite igitur:
 carmenque memoriter recito ad hunc modum.

De hypocondria
 Carmen,

*Pestis, Tartareo quæ non crudelior Orco
 Erupit, nigrâque trabens caligine nubem,
 Eumenidumque odiis, Furiisque afflata malignis,
 Omnem momento terrarum effusa per Orbem,
 Prob! quantos miseris casus, stragesque creavit.
 Nam non una mali gliscit violentia, centum.
 Diversos agit effectus, diversaque rerum
 Portenta, & formas mutat vis effera centum.
 Ceu Proteus (si vera canat) sæpe assolet omnes
 In rerum species, & in omnes ire figurat.
 Sunt, quibus balisum densâ stipante coronâ,
 Lethifer insedit circùm præcordia pestis.
 Ac velut interdum crebris assultibus arcem
 Improvisa petit manus, obsessosque fatigat:
 Ut sic transmitti fossam: valloque potiri
 Detur, & in captâ tandem dominarier arde.
 Non aliter vita irrupens ferus impetit arcem:
 Halitus, & terrâ effusus cor occupat umbrâ.
 Excutitur primâ miser, atque horrore rigescit.
 Spiritus: hinc subitò languescens supprimitur cor:
 Ceu oleam super accensam si protinè undam
 Sparseris, extemplò major se flamma sub auras
 Atollit, fremituque sonat, circûmque relacet:
 Sed cita deficiens mox decidit, & peris omnis.
 His verò in caput exhalat tenuatus, & ipsum*

Mitâ variisque Sed
 Quæ hypocondria,

Ita

Immissus cerebrum pervadis: agisque furores
 In varios, miserosque modis, lacrymabile, miris
 Excruciat: hi se tetricis humoribus acti
 Perdere amant, & spontè ruunt in flumina, & undas:
 Perque ignes alii, ferroque absumere vitam
 Exoptant: illi sese demittere ab alto
 Præcipites volvere: hos & quos inficit aura
 Tenuior, & sensim obvelat perfusa cerebrum,
 Attutum aspicias dulci languescere somno,
 Exanimi similes: at nunc baccharier ade:
 Ceu quos Liber agit, stimulans præcordia thyrso:
 Hic risum ciet inconcinnum, & non bona verba
 Effutit: digitos movet hic sine lege solutos:
 Hic pedibus saltat: longâ vertigine fertur,
 Alter, & obductâ caligant lumina luce,
 Hunc montes, atque juvant in montibus ambræ;
 Ac nemorum deserta colit loca solus, & omnes
 Urbanos odit strepitus, Martisque tumultus:
 Alter at hic, mediâ quamquam versetur in urbe;
 Solus agit vitam, atque hominum consortia spernit,
 Hic colles petit apricos, & amana vireta,
 Et valles, & prata, levique sonantia rivo
 Flumina, & herbofo depictus margine ripas:
 Versari ingenuos inter cupit ille sodales,
 Ac lepidos miscere iocos, & mollia verba:
 Sive dies trahere in longam: sed si citus inde
 Densior ex imo exhalet vapor, omnia, rupto
 Fœdere, turbantur: veluti cùm pace refractâ,
 Qui quondam socii fuerant, sese ilicet armis
 Invadunt, acuuntque iras, & pralia miscunt:
 Insultat dictis mordacibus, omnia vertit
 Turbidus, ore fremens, furis incensus iniquis;
 Hæc miser, atque illæc agitur: quæque antè placebant,
 Odit colloquia, & simul ipsos odit amicos.
 Sunt infelices alii, quibus efferus hepar
 Excruciat dolor assiduè, quique humida serpent
 Spargitur interdum diffusâ in viscera peste.
 His ventosa crepans hypocondria, creber & intus;
 Proh dolor! insanos stimulis agit Æolus Euros.
 Sed quot tetra lues species, quot dira nocendi
 Semina, quotque modos habeat, quis versibus unquam
 Explicet, aut possit tantos æquare labores.
 Verùm dira licet sint tot contagia morbi;
 Ingentesque ferant ærumnas, attamen illud
 Haud equidem nobis animo meliore ferendum est:
 Quod

Lues isthuc
diis inimica,

110 ÆSTATUM SURRENTINARUM

*Quod studia in pectus (probat fata occulta Deorum)
Atque artes simul ingenuas, Musasque dedere:
Nanque infanda lues non segnes impetit artus,
Nec molles animos, & amantes otia vexat:
Sed quos Phœbea succendit gloria lauri,
Ut primos Musis annos, floremque facerent,
Hos illa, hos Stygio invadit lymphata furore:*

*Quid tantum, & Superi, meruerunt Palladis artes
Ingenuas, ut tanta illuvies erumperet Orco,
Qua juvenes ipso correpti in flore juventa,
Aut cum Pieriis facerent divortia Musis,
Aut dulcem lacrymanda darent per funera vitam!
Credo equidem, malesana luem Phlegethontis ab imo
Invidia nuper stimulis agitata malignis
Typhbone immisit terris; quid scilicet illa
Undique Apollineis florentes artibus urbes
Viderat, atque necem vitiis instare supremam:
At vos Cœlicolæ, parum quicunque tenetis
Æthera, & innubi fulgentes lumine Soles,
Infandam, precor, hanc terris arcete benigni
Illuviem, Stygiasque iterum detrudite in ambras;
Si vobis studia, & virtus pulcherrima cordi est.
At tu Phœbe Pater, tuque & Tritonia Pallas,
Quandoquidem res vestra agitur; nam numine vestro
Monstrata primùm doctæ mortalibus artes,
Ferte pii dextram, & communem extinguite pestem;
Nec finite, ut vestros inter grassetur alumnos:
Et studia ingenti tandem collapsa ruinâ
Dira lues impunè trahat: desertaque passim
Flumina Permessi jaceant, Pindique beatam,
Argutumque nemus. Verum si Fata Deorum
Obstunt immota, neque est revocabilis unquam,
E terris immissa lues, ostendite si quid
Restat opis, vel quæ morbo medicina, trucem quæ
Pellere si nequeat, possit lenire dolorem.
Verùm si nec opis quidquam, nec cura relicta est
Perniciem adversus tantam, concedite id unum,
Tarda per ingenia, & quæ non solertia corda,
Atque per ignavum serpant contagia vulgus.*

Vix dum recitavi, cum statim Eulalius; Dulcissimè, inquit, in re tam luctuosa nostris auribus adblandiris, ut amara de re multa loqui videaris. At Lucilius: O utinam hæc tua vota boni Superi exaudirent! egregiè profectò consultum literis esset, & generi humano. Non enim tam graciles, tam pallidi, tam exucci, eruditi essent, quorum opera,

opera, & bonæ artes florent, & Respublicæ quāmaximè
 iuvantur: at hi, qui crassæ Minervæ ita pingues nunc
 sunt; quemadmodum boves, & equi verno gramine sagina-
 ti, & quoddam quidem pejus est, ex tardâ illâ, qua latiores
 sunt saginâ, hebetiores redduntur, tanto malo publico, ut
 nihil supra esse possit. Sub hæc Eulalius: Acceperam, si
 rectè memini, te electrum tenuissimum in rorem resolutum
 per certos dies hausisse contra illiusmodi pestem, itane? Cui
 ego: Ita factum est, quemadmodum dicis, atque ad hoc
 faciendum eo adductus sum, quoddam egregium quendam ado-
 lescentem succineo rore convaluisse inaudiveram, cujus gra-
 tiâ, quæ paulò antè recitavi, alia quædam adnexui, quæ
 quidem cantitarem, nisi vereretur, ut vobis aures raderem.
 Tum Eulalius: Imò rogo, atque obsecro, ut lubeat reci-
 tare: cadere enim nihil gratius nobis potest. Tum ego:
 Si tantum vobis est tolerantia, ut etiam hos versus beni-
 gnis auribus excipiat, recitabo; quoddam vel ex eo libenter
 facio; quia audire habeo, quid de illis sentiat: quare, quæ-
 so vos, per nostram amicitiam, ut syncerè sententiam fera-
 tis, verum moneo ne nostrâ hæc eadem amicitia iudicium
 præcurrat, nam si sic, æquum certè non erit, habetis quip-
 pè illud: Si amicus est, nullum vitium vitio vertitur: si
 inimicus, & virtus vitio datur, carmenque recito hoc
 modo..

Electrum contra
 hypochondriam
 adhibetur.

Nuper ego patriæ vidi Sirenis alumnum
 Majorum insignem titulis, opibusque potentem;
 Qui quanquam formâ egregius, vultuque decorus;
 Atque oculis formosus: erat sed major in illo
 Dux animi: nivei mores, mens candida, & acro:
 Ingenium, doctusque animos vincere merendo,
 Pronus in officio, & leni blandissimus ore.
 Hic puer egregiæ correptus laudis amore,
 Se totum dulci Phæbo, Musisque sacrarat.
 Et jam Parnassi per culmina, perque beatos
 Hermei fontes, & apricæ flumina Cyrrhæ,
 Veloci invehit bigæ, lustraverat omnes
 Musarum sedes, diumque exhausserat æstrum:
 Quin etiam arguti superaverat alia Lycei.
 Victor, & astrigero cursum affectabat Olympo:
 Cum juvenem impravis (Deum probè Numina) pestis:
 Invasit, totumque effudit pectore virus.
 Continud ver purpureum, lumenque juvenæ
 Disperis, roseusque color defluxit ab ore:
 Et ferrugineus languet puer, aureus olim
 Qui fuerat, sordensque remisso lumine vultus.

Cum

*Cen rosa, nativo quæ nuper caudice secta,
 Pallentes sensim demittit languida crines.
 Et tandem, bacchante lue, duro puer esset
 Extinctus Fato, misero ni dona dedisses
 Electri Chiron calidis vorantia guttis.
 Succina ter quinis vix hauserat ille diebus;
 Cùm nitidus, miram! confestim effulgere visus
 Oris bonos, roseaque iterùm florescere mala,
 Et sua temperies animo, & vis reddita membris:
 Languescunt veluti sicco cum flumine flores
 Æstivo sub Sole, polo si plenus ab alto
 Decidat imber, aquis sitientia gramina potis,
 Nativum accipiunt redvivivo flore colorem.*

Alia medicami-
 na crassariunt,

Ut carmen recitatum est, tùm Eulalius: Elegantiores hi præ cæteris, meque mirum in modum affecerunt; neque id, quæso, pro meâ in te benevolentia dictum puta: quippe in amicis, & nominibus non pauculis obstructum nullo modo cadit adulatio. Et si, Lucilium tuum, cujus animum in sinu gestas, sententiam rogaveris, eandem certè feret. Hic Lucilius: Ita enim verò; imò beatum duco juvenem illum, quem tu elegantissimis hisce versibus ad immortalitatem transmisisti. Ego verò: Sed omittamus tandem res istas leviculas. At Eulalius: Imò certè quas numeres summo loco. Verùm age, quando de salute tuâ sum sollicitus, contulitne tibi ad valetudinem recuperandam pretiosa illa medicina? Cui ego: Parum admodum, fateor planè, & apertè, quod mihi, ut te non præterit, vitio vertunt nonnulli hujusce ætatis homines, apud quos simulatio prudentiæ locum obtinuit: & sapiens ille ducitur, qui versutior est, quàm rota figularis. Et ille: Rem mihi quàm acerbam narras. At Lucilius: Proh Deum immortalem! Usque adeò cæcutiunt nostri medici, ut contra hanc pestem, tam noxiam, tam communem nullum omnino alexipharmacum excogitaverint? Tùm ipse: Nullum? imò sexcenta: sed quæ illam exasperent, non cicurent; nam quæ illius jugulum petant, non spero, hic, quod ab hypocondriis facem illam, quæ sensim in hujusmodi status attenuatur, per alium exigat, medicinam per nescio quæ catapotia perscribit: eamque salutarem, lenimenque unicum malo esse asseverat, quemadmodum & morbis omnibus panaceam præsentissimam. Ille verò dulcis aquæ balneolum, quo nimirum adusta nimis viscera refrigerentur, alius quidam calybem tenuissimum in pollinem elimatum, admissumque Aronis sæcula, cynamomo, atque ambare sumendum primò manè ad certos dies, jubet, asserit enim fore,

fore ; ut sic viscosa materies¹, mucique resolvantur, indeque obstructi viscerum meatus relaxentur ; quò futuro facilior nutrimento via sit. Ille novus, & ab arte igniariâ, ac resolutoriâ benè instructus pulverem quendam præter se notum nemini, nec nisi plurimi distrahendum, quo in æstimatione plus habeatur, ad salutem unicè profuturum magnificè prædicat : nonnulli absinthii salem, & quidem vel Pontici, vel Seriphii, ut scilicèt longè comparata pretiosior sit medicina, aliique id genus plurima, quæ omnia, me iudicet, ad fovendam, augendamque plus, plusque in dies immedicabilem hanc pestem, quammaximè opportuna, quod verò intolerandum oppidò est, calida hic perscribit, ille autem frigida : humida hic, ille sicca, quo quid magis absorum, ne dicam perridiculum, dici potest ? Ego verò diutinâ experienciâ doctus, quæ quidem tùm rerum, tùm artium magistra est, nullam duco salubriorem medicinam, quàm mensam admodum parcam, tenues cibos, eosdemque selectos : longam interdum peregrinationem, quòd quidem Tullius scribit ad Atticum, vacuum otium, & genialia cum amicis, & his ingenuis, ac liberalibus ex intervallo repetita colloquia : demum nihil consultius esse arbitror, quàm procul esse à medicis. Hic Lucilius : Doctiorem te medicum expertus sum neminem, videris artem istam callere bellissimè. Cui tùm ego : Calleo equidem plusquam aprugnum callum callet : sed malo meo : ac proprio Marte, ut dicitur : quemadmodum & reliqua omnia me didicisse profiteor. At, quoniam jam advesperascit, concedamus tandem domum, ne subhumidus istic hortuli aër nobis noceat otiosis.

Præ omnibus medicis salubris est aqua cibis.

Dum pergimus, intereà loci, adest navicularius : meque rogat, si eadem perstaret sententia, Amalphim in diem crastinum adeundi. Cui ego : Admodum, mox ad Eulalium : Numnam vis nobiscum cùm religionis, tùm animi causâ Amalphim concedere ? nam factò ibi ad Aram D. Andreæ sacro, veneratque sacra Liplana, quæ principe in templo affervantur, in amœnissimum locum veniemus, ubi in ipsâ collis crepidine, quæ vergit ad mare, nitidus fons scaturit, qui lapideam subter mensam ibidem instructam præterfluens perquam blandus admurmurat : opacum juxta antrum, myrtoque latè investitum ad geniale prandium, animique laxamentum stationem percommodam dabunt, jam phaselum conduxì, & en navicularius monet, hæc verò innubis cœli facies, pacatque mollities maris nos invitant blandissimè. Tùm Eulalius : Quidnam non ? id enim jamdiù desideravi : nec unquam illuc copia cundi fuit : quo-

Iter Amalphim susceptum malis avibus enarratur.

Tom. II.

P

circa

circà nunc mihi res cadit ex sententiâ , præterquàm quod nihil antiquius habui , quàm vestrâ societate frui . At unus , dicam planè , me scrupulus mordet . Cui tùm ego : Qui verò ? Et ille : Timeo ne mutato repentè mari , quo nihil inconstantius (Test enim quasi Proteus , inque varias sese formas momento mutat) nauscam mihi excitent commoti fluctus . Cui tùm ego : Ut video in eâdem navi es , quâ Lucilius , qui mare , quasi basiliscum perhorrescit . Hoc loco Lucilius : Quid faceres ? sic sum , ut mihi mare fastidium creet , quippè haud quaquam est mei stomachi . Ego verò : Eja agite : bono vos animo esse jubeo , æquam viam inibimus . Accepi rectam , quæ hinc ad alteram maris oram per æquiores illos colles , quos propè videtis , inducit , quam incolæ Cermennam vocitant , minimè difficilem , & per quàm brevem esse , quocircà vos pedestri itinere illam compendio conficientes , ad adversam oram venietis , à qua non longulè Amalphis abest . Ego interea ad eundem locum phaselo vectus per Caprearum fretum me conferam , susceptis deinceps in lembum vobis , quod reliquum viæ est , equo ligneo percurremus , & quidem propter oram . Tùm Lucilius : Optimum consilium , & cujus haud equidem nos capiat pænitudo , tutior quippè via terrâ est , quàm mari : & ut perquàm bellè tute in Nauticis .

Semper & in dubio res est , dum currimus aquor .

Postquam ad hunc modum ire constitutum est , jubeo Navicularium omnia in crastinum adornare , nosque in sententiâ constare . Deinde domum recepti , post frugalem cenam (quæ brevi acetariolo miscello , libulo ex frixis ovis , paucisque nucibus juglandibus , quæ cùm recentes , uti tùm erant , sapidissimæ , peracta est) cubitum paulò antè : quàm solebamus , concessimus : nempè antequam albesceret sine tædio , ac somnolentiâ Lucilius expergisceretur , qui paulò plus solito indulgere somno tùm propter aëris clementiam , cogeatur .

Dùm post mediæ noctis inclinationem gallicinium appetere , è lecto corpus statim corripio , accensâque igniario luce , famulum accerso , quem ad domestica ministeria hac conditione Proprætor concesserat , ut orationem , quæ in studiorum anniversariis quotannis recitari solet , illo anno haberem , usque adeò nihil nobis sine pretio venit . Ut præsto fuit (erat quippè impiger , atque ambidexter , multiplicique ab arte instructus) huc , inquam , nautas evocato , ut viaticum in naviculam deportent , curatoque ut istum etiam vidulum in tuto locent , illum ego serulâ obseravi , vide ,
ne

ne quis adulterinâ clavè recludat. Et ille; Factum, curatumque dabo, nec quidquam te anxium habeat, meos enim oculos in illorum oculis habebō. Sub hæc assumpto baculo, in hortum cycladatus descendo. Ut tandem ad litus veni, in lembum insilui: factoque ibi ex velo veluti phormione extemporario, somno, quem vix eâ nocte oculi viderant, acquiescere advifus sum. Jam ultra Massam ad delubrum, non longè ab Athenæo perventum erat, cùm famulus, ita me interpellat: Heus, here, quodnam illud ostentum est, quod circa Lunam aspicio? exporrectus halonem video, quo viso, animo statim concidi: atque incassum, inquam, laboramus, hic profectò pluviam portendit, & ventum item ex Oriente hiberno: illac nempè circumscindere sese incipit. Vix hæc, dum in proram & vehemens, & subitus descendit Euronotus. Et quantumvis obniti vento nautæ conarentur, omnem tamen ludebant operam. Flectere igitur illos cursum jubeo, inque vicinum quendam sinum divertere, atque inibi parumper subsistere; sperabam enim fore, ut sub auroram caderet ventus, ut facit sæpè numero, cum per horam in anchoris substitissem, experiri nautas jubeo; verùm nullâ vi, nulla operâ Athenæum superare potuerunt. Quinimò obtegi jam cœlum, altiusque undas assurgere incipiebant, capto igitur, ut ajunt, in arenâ consilio, Surrentinum remeō. Vix dum redii, cùm in viam se jam dedisse Lucilium, & Eulalium intelligo, quare rustico advocato, jubeo quantocyùs se in Cermennam capeffere, atque amicos de adversâ navigatione commonesfacere; monere item meo nomine, ut domum reverterentur. Verùm hic oppidò rusticus, ac pistrino dignissimus, in ipso viæ exordio ingenti sub ficu confedit, ventremque Lydiis ficibus ad satietatem usque conferxit, ac saginavit.

Ab halone ventus, & pluvia.

Posteà verò quàm inter spem, & metum, ne illis quid incommodi accidisset, ad meridiem usque expectavi, & compluries de fenestrâ circumspexi, & modò unum, modò alterum nomine compellavi, tandem expectando exesus, atque exenteratus, deque proximò regressu desperans, invitatus, ac tristis ad mensam confedi, jam enim præ inediâ cœperat mi bilis excandescere. Vix alteram in os bucceam ingesseram, cùm tandem aliquando, eccè tibi pro foribus Lucilius, & Eulalius, qui non modò defatigati præ itinere, languidi præ fame, sed perterriti, ac semimortui, utqui ex magno periculo omni ope, atque operâ, & ut dicitur, manibus, pedibusque evasisent, mihi visi sunt: quare etsi lætus, quod sospites tandem, ac salvi rediissent, verum-

tamen illorum timore perterritus, enarrare jubeo quidquid illis acciderat. Tùm Lucilius: Mane, sine respirem, quæso. Ego verò: Imò quiesce, mox, ut sedit, recepitque animam, ita ex abrupto; Gratia vobis, Superi, plurima, quo vivus huc redierim: dispeream, si tanti beneficii immemor arguar in posterum. Proh! quantum, mi Parthenie, periculum evasimus, in tam lacrimabili, ac manifesto vitæ discrimine constitutum, ut hodie, me vidi nunquam, nec deinceps futurum spero. Tùm ego stupore attonitus, metuque perterritus; Quid tandem, mi Lucili? inquam, offenditne in piratas, aut grassatores? an fortè noxias in bestias? Tùm ille: Minimè verò, sed in præcipitium, ex quo certè miraculo evasimus. Cui ego: Quodnam præcipitium narras in viâ tam tritâ, tam facili? Et ille. Avibus certè, non verò hominibus: ausculta modò rem omnem, quo potero compedio, altè ordiar, atque à capite.

Terrestre iter
Ascalphin diffi-
cile, ac pericu-
losum.

Postquam per montis acclivia, iniquo, implexoque calle, & quâ saxis, quâ vepribus obrito (in quâ, me miserum! sæpè sæpiùs offendimus) labore plurimo tandem superato, supremum in verticem, cui Cermennæ nomen, evasimus, lætati tantisper sumus, quod consecrâ utcumque viâ asperâ, atque impeditâ, æquiorem planitiem teneremus, ex qua descensum in alteram maris oram haud difficilem putabamus, igitur post ubi ad vicinas arbores brevi divertimus, vires aliquantulum restauraturi, eunte præ puero, qui nobis viæ dux erat, læti, atque alacres, quod reliquum erat itineris, statim corripimus. At vix viæ plusculum progressi, cùm ecce tibi ex horrendâ, & præruptâ rupe altissimum, & perquam maximè horrificum visu præcipitium: tùm ego: Ah, ah, puer, quâ tu nos ducis? hâc ne capreis quidem eundi copia. Ille verò non benè memor, & vix sibi constans; Nescio, inquit, an hâc sit alia via expeditior; mox ut oculos circumtulit; Hæc, hæc profectò est, inquit, jam mihi in mentem venit, quinimò hæc vestigia sunt hominum: pergite porrò meâ fide. Cui tùm ego: Adeone ego fungus, qui, tuæ fidei me credam? Numnam insanis? an fortè adhuc obdormiscis? in hoc duro, nudoque lapide ne pecudum quidem vestigia; hunc verò, quem præmonstras, angustum, tortuosumque callem, perque rupis latera recurrentem, defluens è vertice pluvialis torrens instravit sibi, atque aperuit, qui non aded præruptus, atque avius sub initium videbatur, igitur post ubi tantisper dubii animis substitimus, subjecto è litore vocem audire visi sumus cujusdam nos compellantis, & ut descenderemus adhortantis: quare arbitrati te jam advenisse; atque ad hoc inducebamur,

mur, ut libenter crederemus, quod cymbam in litore videre videbamur (erat autem infamis scopulus, qui à longinquo cymbæ speciem præ se ferebat) iter aggredi tum denique constituimus, vocem illam à malo genio emissam certo existimo, ut nimirum in præceps nos traheret. Tum ego. Quæ mihi, Lucili, narras? Et ille: Atque audi; jo- cum dices, præ quàm quæ senties: vix angustam illam, declivemque viam, viam autem? imò præcipitium ingressi sumus, cum ecce in nudum, angustumque tramitem, qui vix pedem capiebat, incurrimus, dextrâ patebat omnino, illique horrenda vallis subjecta, sinistrâ nudâ præcinctus erat rupe, cui ne unus quidem frutex adnatus, quem prenare possemus, & sic tutius procedere; fateor hîc me exanimatum horrore periculi. Cui ego: Credo equidem. Ille verò: Vel ipse prospectus quàmmaximè periculosus; quando nec à mari oculos avertere, nec retrocedere poteramus. Quodque pejus erat, jam vertigine laborare caput, jam caligare oculi incipiebant: totusque tum præ timore, tum labore sudabam. In summam, ne tam lugubri memoriâ, dolorem scindam adhuc, totum illud iter, quod tam infaustis avibus susceperamus, hujusmodi erat, ut magis expedire duxerimus, si humi more pecudum proni, manibus, pedibusque incederemus. Verùm ah! quoties prenare spinas, stringere vepres, inque acutas saxorum acies offendere coacti sumus; quoties Divorum, & Virginis in primis pietatem per iterata identidem vota obsecrati sumus. Hic ego: Exanimasti me tanti enarratione periculi, infames illos inter lapides, ac vepres vitam certè reliquissim. Tum Lucilius: Ita prorsus, bonam Dî mentem tibi dederunt, ut committeres tete mari, proh! quanta te cœpisset pœnitudo: verùm attende, quæso, nondum enim finis est tragediæ. Cui ego: Perge porrò: expecto fabulæ catastrophem. Et ille: Ubi tandem periculum perrupimus, inque oram defatigati, ac perterriti descendimus, neque te, neque lembum reperimus in litore, quanto mœrore, ac solitudine verbis assequi vix queo: ex te conjicito. Cui ego; Planè intelligo. Quid tum postea? Et ille; Ardentissimus Sol erat, nec quò divestere ad umbram habebamus, nam quæ una, & illa quidem semiruta in litore erat taberna, derelicta, atque obsecrata omnino; per totas duas horas illic expectavimus, cum tandem caupo advenit, apertâque tabernâ nos in tempore introduxit; jam enim nigerimus. Africi nimbus pluviam attulerat. Quia verò inediâ ex tam longâ defatigatione laborabamus, cauponem rogo, numquid haberet, ut diem frangeremus? Ille verò; Ha-
beo,

Lepida Fabella.
de Caupone.

beo, inquit, nonnihil pollucti, quo prandere possitis quàm lautissimè. Cui tùm ego: Videlicet? Et ille: Sardas salitas, quatum solo odore reficiamini. Ego verò: Estne amplius? Et ille; olivæ Africanæ. Tùm ego; Quid præterea? Ille verò: Nuces aliquot cum castaneis. Cui tùm ego: Illas pueris asservato, cedo tandem, quod polluctum dicebas. Hòc loco ille, vultu in admirationem composito, Adeòne, inquit, insanè esuritis? timeo ne uti lupi famelici in me impetum faciatis. Hic ego, atque Eulalius, quamquàm tristes memoriâ præteritorum, deque futuro etiam felicitati, nihilominus vix quivimus tenere risum. Mox Eulalius: Habes, inquit, vinum in tabernâ? Cui caupo: Hui, vir bone! vinum in tabernâ? habeo, & quidem optimæ notæ, statimque totum deportavit doliolum, cui, educto epistomio, os Eulalius admovit: ut verò summis labris degustavit, Vappa, inquit, ad me, imò merum acetum, ad cauponem vero: Phy! huiusmodi vinum apud vos optimæ notæ? accipe, tibi totum habeas. Ego verò asferre sardas jubeo: ubi verò allatas vidi, aufer, inquam, cibus iste non est mei stomachi, erant enim adeò foetidæ, ut ne illi quidem devorassent, qui ex igne cibum sibi quærere consueverunt, conversusque ad Eulalius, ò ubi Dentex ille tam exquisito panificio incrustatus, tantæque salsamentorum conditus varietate! ò ubi collinum, & Græcum album! sapuit oppidò Parthenius, qui illa apud se esse iussit, faxint Superi, ut nobis bolum relinquat? Cui tùm ego: Hui! nonne vobis pulchrè notus? an fortè me brevi helluonem, aut parasitum factum putatis? en totus hic Dentex, atque integer. Tùm Lucilius: Si ita est, quid plura? simulque admotâ sedeculâ accubuit, quem illicò secutus Eulalius. Dum comederemus. Quid deinceps factum est? inquam ego, Et ille: Tandem cum adventum tuum desperavimus, Senatu inter nos habito, de reditu cogitavimus; sed quàm iniquo animo, tu confice, hic verò qualis fuerit non multi est cognoscere, id etiam incommodi accessit, quod ex pluvîâ adeò lubricum solum factum est, ut retro non sine ingenti timore, & periculo, fallente ad singulos quosque passus vestigio, sæpè numero relapsi sumus, avertant Superi, ut similem viam aliàs ingrediar.

Ego ut tam infausti, molestique itineris mœrorem omnem, memoriamque delerem læto, elegantique convivio (sum enim pro tenuitate liberalis) coquum accerso: quæque optima, & præ reliquis delecta scitè essent adornanda, & quàm concinnè, ac veluti musicè instruenda esset mensa, edico, volebam enim convivarum oculos delectare
mun;

munditiis; deinde, quoniam defatigati nimium eramus, ad quietem captandam concedimus.

C A P U T VII.

Ad vitam beatè traducendam leges præscriptæ: deinde de Campania Felice illatus sermo: carmenque de illius laudibus recitatum: mox quæsitum inter epulas, an in superioribus musica inesset elegantia, & si cælesti illi Pythagoræ assimilaretur: utrumque ratione confectum est.

Postero die, postquam ea, quæ pietatis erant in Superos, religiosè absolvimus, in pomarium motandi corporis causâ descendimus, ubi verò totum crebrâ cursatione lustravimus, in torosâ demum vite confedimus, ibique longam de his, quæ ad vitam beatè, tranquillèque ducendam conducirerent, disputationem habuimus. Et cum hinc inde, ut fit, multa Lucilius, atque Eulalius disputassent, me tandem ambo sententiam interrogant. Tùm ego: Quoniam mihi hanc provinciam demandatis, quid de hac sententiam paucis planè aperiâ. Ajo igitur illum fore beatum, vitamque feliciter, ac tranquillè traducturum, qui hanc vivendi rationem, quàm mox recitabo, & quàm ex diviniſſimo Epiſteti Enchiridio decerpsi, accuratè inibit. Hic illi: Istuc expectamus animis lubentissimis. Ego verò. Atque audite: Omnibus in rebus mediocritatem potius elige, quàm abundantiam, hæc enim invidiam parit, neutiquam verò illa, perpetuum tibi studium sit, ne quid commodi ex aliorum incommodis aucuperis: imò solerter caveto, ne obliquo oculo alterius commodum limes, siquidem nihil tam animum lacerat, quàm videntia. *Ἀπράξια*, vacationem à negotiis Latinè verterem, quantum licet amplecteres: nam uti est in proverbis, *ἀνδραυρίῃ ἐστὶ τῶν κακῶν ἀπράξια*. Nullis te negotiis immisceas, & maximè iis, quæ sine aliorum injuriâ suscipi, tractarique minimè possunt, quare si juvenis amicus, ita illi benefacito, ut hac de re nullius tibi odium confles, si quid fortè aliundè simultatis obortum fuerit, quod in toto vitæ curriculo ne cordatus quidem vitare quibit, aut purgatione lenies, aut officiis, extingues, aut dissimulatione intermori patiaris. A contentione semper abstineto: in quam si fortè fortunâ incideris, rei potius, quàm amicitiae jacturam velis, nihil quippè est in humanis, quod amicitiae præstare possit; quocirca nec quidquam.

Epiſteti enchiridium liber præstantissimus, ac moralibus præceptis reſertissimus.

Leges præscriptæ ad beatè vivendum.

quam tibi charius, nec sanctius esto : curatoque ut amicorum rationem semper habeas. Da insuper strenuè operam, ut nihil flagitii committas, quod tibi probro futurum sit, quodque animum laceret, nihil enim irrequietius est animo sibi malè conscio, ut contra nihil quietum magis, magisque beatum, quàm conscientia rectè factorum. Tandem sic animum inducas, ut nihil vehementer vel oderis, vel expetas : ita enim fiet, ut si quid boni obtingat, non esferaris, atque insolescas : si quid decedat, non admodum crucieris, nullâ re ringi permittas : maximè quæ nihilo melius sit habitura, sed utcumque res est, ita animum habeto, nullusque sit tantus animi dolor, quem tecum ire cûbitum patiaris, idcirco æquum semper animum gerito : æquus enim animus optimum est ærumnæ condimentum. Atque hanc puto normam quietè, beatèque vivendi. Tùm Eulalius. Næ ille Talete sapientior, atque Ulysse prudentior, qui vitam instituere, ac moderari poterit isto modo. Cui ego : Ita enim verò : sed sit necesse est. At Lucilius : Verùm ad vitam beatè transigendam multùm conferre arbitror loci in quo degas, delectum : nimirum ut sit in cœlo salubri, amœno solo, & quantum fieri potest, à turbis, undisque populorum quàm remotissimus, qualis hic profectò est, tibi meritò oculatissimus, nonne mecum censes? Cui tùm ego : Censeo, ajoque. Et sanè blandissimus hic cœli nitor, vernantis hic agri risus, læta hæc pacati facies maris, hic secretus sylvarum recessus, hic prospectus amœnissimus Crateris universi, nonne ad quietem animum invitant? nonne omnem sensibus beatitatem instillant? Atque hinc, ut sit, ex uno in aliud sermonem transduximus, plurimæque de Felicis Campaniæ, & Crateris tùm amœnitate, tùm pulchritudine disseruimus. Meritò, inquit Eulalius, hanc summis laudibus & Romani, & Græci celebrarunt, imò hic Græciæ suæ, ac cæteris Orbis partibus prætulere; genus cæteroquin in laudem sui, ut ait Plinius, effusissimum. Hic ego : Recitarem, Eulalie, quædam carmina, quæ ad Virgilianam amussim, de Cratere, nostræque Campaniæ contexui, nisi adhuc impolita, ut primulùm exciderunt, asservarentur in arculâ, scio enim vos aduncis plus justo naribus esse. Tùm Eulalius : Imò vel sic placebunt, quinimò tibi ingenium sic est, ut interdum, absolutam omnibus numeris sobolem edat, recita, quæso, id ipsum Lucilius expetit, dabimus ambo tibi operam purgatis auribus. Tùm ego : Quoniam de illis cupio vestram audire sententiam, morem vobis geram, mox libellum ab arcâ trusatili educo, deque scripto ad hunc modum lectito.

Sed

De Campaniæ
Felicis Carmen.

*Sed neque Erythrai fluctus, ditissima gemmis
Æquora, non Chryse, aut felices Persidos undæ
Laudibus Euboici certent Crateris: & Actæ
Non se Campana æquiparent Mavortia Rhesæ
Litora, nec Siculis Tellus regnata Tyrannis,
Non molles Arabum tractus, nec in Orbe reposito
Tota coloratis Peruvia dives arenis.*

*Hæc vada non Phocæ spirantes naribus imbrem
Sulcavere, aut formidanda piscibus Orca,
Nec Balanarum rigidis mare dentibus horret:
Sed rosei Mulli, & Murana lacteus humor
Percurrere; secans Soleæque, rubrique Erythini:
Hic niveus sese vitreis è fluctibus effert
Delphinus, pærosque inter festivus oberrat:
Hic nitidi semper Soles, & aprica serena,
Et petra Conchis, & Piscibus utilis unda:
At Colubri tristes absunt, & dira Luporum
Semina, nec miseros discerpit Scylla natantes:
Non tantum radiis Torpedo nocet, neque tantum
Scorpius irato diffundit ab ore venenum.*

*Adde maris prospectum omnem, & Telluris amœnum,
Et montes sacros, & utroque ab litore colles,
Nunquam non gratos umbris, & mollibus herbis;
Depictasque inter currentia flumina ripas:
Totque altis imposita jægis castella, domosque,
Atque theatrâli fabricata palatia circo
Pausilypi propter litus, clivosque sequentes:
Regum opus, atque opere egregio, luxuque superbo:
Adde Urbem latam populis, opibusque potentem,
Et claro augustam sceptro, ingenuisque vigentem
Artibus, & studio florentem nobilis otii,
Cui Regina suo fecit de nomine nomen
Parthenope, mitesque dedit blandissima ritus:
An virides memorem scopulos, piscosæque saxa,
Et tot muscosis excisa in rupibus antra?
Anne sinus tantos? te Polli, teque beato
Cum portu, Misene, tuo, & te, molle Dicarchum?
An quæ felicem memorem Cratera coronant?
Hinc ditem Baccho Inarimen, montesque Tiphoei,
Et Prochyten pomis vernantem, & pinguibus uvis;
Piscosas illinc Capreas, Fanumque Minervæ,
Et Vici colles, & pampineum Surrentum?
Hæc eadem Musas, & doctas excudit artes,
Campanoque sonum dedit ære, & pyxida Nautis
Protulit, & tenui telas intexuit auro.*

Tom. II.

Q

Hæc

Inno. XII. P. M.
Neapolitanus.

*Hæc vates lauro insignes, rubroque galero
Romuleos Patres, clarosque Heroas in armis;
Et tot Pontifices tulit; & te maxime Patrum;
ANTONI, Solio qui mox sublimis ab alto
(Regnatorem Orbis nam te, Collisque Quirini
Concordi plausu Divique, hominesque reposcunt)
Omnia sub pedibus volvi, vertique videbis.
Salve magna Parens rerum Campania Tellus,
Læta mari, sæcunda solo, mitissima Cælo,
Alma viris, medio quam Dii posuere benigni:
Gemma velut, circo media est, quæ lucida fulvo.
Egregias tibi nunc laudes percurrere, & artes
Incipio, Aëtiacos ausus tractare cothurnos.
Coryciumque cano Tyrrhena per aquora carmen;*

Ut finem imposui, divinavi, inquit Eulalius, hujusmodi carmen est, ut limam frustra expectet, quippè cui nihil est, quod addas, vel demas: ut est, nostrâ fide, in lucem edito: placebunt etiam hominibus naris emunctæ, & fastidii delicatissimi. Lucilius verò: In tuam, Eulalie, sententiam descendo, sapiunt quippè, ut ait Perseus, demorfos ungues. Cui tùm ego: Minimè verò; suâ enim spontè exciderunt. Et ille: Si ita, calebas tu certè quidem. Verùm eam domum, neque amplius moram dictis injiciamus: nunc ipsum coquus clamavit corrumpi prandium, & mihi inanitate murmurant viscera. Cui ego: Per me licet, nihil igitur canctati, nos domum recepimus. Hic lotis de more manibus, Deumque precati, ut mensam in bonum verteret, confedimus. Deinde initium factum est ab ovo recenti elixo, ac forbili (nondum enim æstas grossulos concoxerat) suavissimum mox jusculum forbillando exhausimus. Jam secundæ lances inferebantur, cùm villici puer propè à nobis astitit, qui etsi rusticus, scitissimè tamen lyram pulsabat: & modo varios avium cantus, modo pastoritiæ sonum fistolæ artificiosissimè conabatur, ac mirifica nos oblatione afficiebat. Hic Eulalius: Bellè, atque opportunè factum, Parthenie; utne musicus quidem sonus in hoc convivio desideraretur; quod nobis tam lautum, tam opiparum, tam varium instruxisti, haud equidem vel elegantius, vel magnificentius adornasses, si tibi diem dixissem Sibariticum. Cui tùm ego: Jocularè illud, Eulalie: nam me ne opinantem quidem adortus es, & hic loci nihil est, quod statim comparare possis; quare, ut lepidum, ita verum illud amœnissimi poëtæ de Surrento Epigramma:

Deli-

† Chrysogonus Mantuanus.

*Delicias Phœbi, Musarumque otia sentis;
Dum Surrentina Gargara in urbe tenes:
Nempè (modo veniat quod ædas aliundè) recessas
Non habet huic Helicon, mollis & Aspera pares:
Verùm si colles tantùm apponantur aprici,
Sit tibi Surrentam delitiosa fames.
Aëre Chamæleon nutritur, rore cicada
Hæc eadem Surrentam dat tibi, panis caret.*

De Surrento ju-
cundum saluq;
æpigr.

At Lucilius, penes quem domesticæ rei curam deposueram, (& sanè adedò gnavum, ac solertem expertus sum, ut si de præfecturâ ageretur, meo illum suffragio libentissimè ornarem) ita est, ut ait Eulalius. Quin & illud mihi pulchrum videtur, & admirabile, quod musicè, ut soles omnia, convivium adornasti, adedò eleganter, cultros, lances, fercula, & quod majus sanè est, sapores ipsos concinnasti; neque ipsa defuit musica perquam jucunda. Quare eam tibi laudem dandam esse arbitror, quam sibi Paulus Æmilius adscivit, cum Persè acie victo, subactâque Macedoniâ, regni principibus convivium exhibuit lautum æquè, ac mirandum. Quippè tam artificiosè, ingeniosèque instructum, apparatusque erat, ut sacra Libero, Cererique mensa Martis campus videretur, ibi enim contra convivas, quasi milites instructâ legione, ordinatâque acie lances, & fercula prodibant dimicatura, primæ, ceu primipili convivas lances aggrediebantur, primosque insultus intentabant, illis verò jam vacuis, ac cedentibus retrò, secundæ in suppetias properabant, plurimæ in primâ fronte stationem habebant, aliæ ad cornua sinuatæ: hæ quasi velites, initio vix certamine, sese subducebant, illæ clanculum insidias tendere; hæ nudato pectore prodire in aciem, signa conferre, manus ferere, bellumque committere videbantur, quæ cum convivæ principes summo animi sensu, summâque admiratione spectarent, Paulique nomen summis laudibus celebrarent; ille, ut refert Pausanias, Ejusdem viri esse ait, & armatam aciem quàmmaximè terribilem, & convivium quàm jucundissimum instruere.

Pauli & militum
Convivium, mi-
ro ordine adori-
atum.

Hic ego, cum gratias egissem Lucilio, quod perhonorificè de me sentiret, ut prandium erudito sermone condirem, qui Philosophorum mos est (nullus erat enim tum anagnostes, qui illud peregrinâ lectione suaviorem redderet) arreptâ ex mulicâ occasione, hanc in medium quæstionem intuli: Essetne inter sapores mutua quædam convenientia, quàm harmoniam eruditi, proportionem Geometræ appellant, & primùm Eulalium rogo, quam ferret de contraversâ sententiam? Et ille: Lucilio, inquit, trado hanc

An inter Sapo-
res sit quædam
proportio hæ-
monicæ.

Q 2

lam.

lampada, quem Geometriæ dedisse graviter operam, te præceptore, jam comperi. At Lucilius: Hanc quæstionem ad te, Parthenie, cenſeo referendam, quippè hunc nodum præter te feliciter ſolvēt nemo, quare age, quæſo, ediſſere: id ipſum maximo te orat opere Eulalius, audiemus ambo ſummâ animi voluptate, & ſanè res eſt voluptuoſa. Tùm ego: Faciam libenter, ut intelligatis quantum apud me gratiâ valeatis: Et illi. Lucent ſanè tua in nos officia. Tùm ego: Quia verò palatum habetis perquàm eruditum, & ſaſtidii delicatiſſimi, mihi veniam detis etiam, atque etiam rogo, ſi non quantâ deberem elegantiâ duruſcula cæteroqui verba, exornabo. Tùm Eulalius: Iſtud maximè expecto: erit ille cibus noſtro ſtomacho aptiſſimus, jam igitur viam ingreditor, qua illud efficias: vacuas tibi aures accomodabimus. Tùm ego: remotâ nimîâ diſputandi ſubtilitate, muſicam inter ſapores eſſe convenientiam hac ratione efficere aggreſſus ſum.

Comparatur
ſapores ſingulis
Conſonantiis,

Summa, quæ à ſaporibus ſuavitas eſt, illi conſonantiæ reſpondet, quam Græci διαπασών, Oſtavam noſtri dicunt, quæ ut abſolutiſſima numeris eſt, ita auribus jucundiſſima, id verò ex ſe perſpicuum omninò. Etenim conſenſio quædam ſaporum eſt, & conniventia ad ſuavitatem, cujus Dulcis præ ſe ſapor ſpeciem gerit: quippè quo nihil eſt admodum, quod, vel ſuavius, vel gratius palatum afficiat, jam verò, qui ſequitur, Pinguis ſapor, quem carnes ſapiunt, atque ova ſcitè præparata, cùm διατριπς (Quintam Latine vertunt) componi non abs re poteſt, ſiquidem poſt dulcem primas obtinet, inque ſuo genere abſolutus. Διατριπς (Quarta nobis eſt) Salſo congruit omninò. Ut enim huiusmodi conſonantia ſuapte naturâ inſuavis eſt, ita Salſus ſapor ex ſe haud multùm acceptus palato, quemadmodum verò iſtæ conſonantia, ſi Quintæ copuletur, inque unum conniveat, Oſtavam efficit, auribus perquàm gratiſſimam, ita Salſus ſapor, ſi Pingui admisceatur, jucundam palato ſuavitatem aſſert. At verò (quo res magis in manifeſto ſit) quemadmodum Oſtava, ſi aſſocietur Quintæ, diſcordat quippè, & ſutilis omninò, ita pariter Salſus, immixtus Dulci, tam male afficitur, ut melius Amaro ſeſe accomodet: non ſecus ac in olivis bene ſaſis uſuvenit. His autem ita conſtitutis, meo arbitratu, apertiffimè, contendam id efficere; quod inſtitui. Tùm Eulalius; Perge porrò: hætenus oſtenſa dilucida quippè. Tùm ſtatim ego: Præter principes illas conſonantias, de quibus ſermo jam factus, aliæ quædam ſunt, quas à verbo τῶνος, (intendere Latine ſonat) tùm Græci, tùm Latini

Tonos

τῶνος:

Tonos vocant. Ex his autem, quem Semiditonum Musici appellant cum Insuperato sapore, quem verò Ditonum, cum Astringente ad unguem congruere hac ratione in promptu ponam. Tàm Semiditonus, quàm Ditonus ex se non prorsus insonori, & si Octavæ accomodentur, auribus assonant quàm gratissimè, nonne eodem modo Insuperatus, & Astringens, & suaptè naturâ non illepidi, & si permisceantur dulci perquàm sapidi? quippè, verum, addam amplius: quemadmodum tàm Semiditonus, quàm Ditonus soli si sint, aures vix afficiunt, eodem modo, hi saporis si puri putique prægustentur, sensus vix movent. Præterea ut illi cum Quintâ non consonant; imò etiam discrepant, ità huiusmodi saporis cum Pingui ad suavitatem non conspirant: imò illum faciunt deteriore. At si Quartæ illi ipsi adjungantur ex arte, sonant bellissimè: ita pariter Astringens, atque Insuperatus, si scitè Salso condiantur, sapiunt venustissimè. Hoc loco sic Lucilius interpellat; utpotè qui hanc sibi provinciam depoposcerat: Da quæso, inquit, veniam si sermonem abrumpo, mira sanè prædicas, & quæ mihi cadunt ex animi sententiâ, haud equidem putabam tantam inter saporis rationem intercedere, efficiam profecto, ut illa coquum non lateat cœnabo sic majori voluptate. Cui tùm ego: Gaudeo quàmmaximè, quòd ex meâ ratiocinatione id ad te voluptatis affluat, quæ quo plenior tibi sit, & sine radio, ad reliquos saporis contendam. Et ille: Insiste, ut cœpisti: mihi rem perquàm gratam facies. At Eulalius: Siquid apud te autoritate valeo, iterum, atque iterum rogo, ut pergas quòd iter instituisti; nam non auribus modò, sed etiam palato, ut rectè Lucilius, jucundissima oratio est. Tùm ego: Gratias ago, quòd humaniter sermonem excipiat, & haud gravatè, qui cæteroqui duriusculus, etsi de mollissimâ re, & quàmmaximè suavi institutus sit. Sunt inter Musicos tonos hi insuper duo: Sexta Major unus, alter vero Minor appellatur, horum autem vicem in harmonicâ saporis confectioe Acer, atque Acidus gerunt; utpote qui cum Insuperato, atque Astringente ad voluptatem conspirent: nam sicuti Sexta major cum Semiditono, minor verò cum Ditono suavem auribus sonum reddunt, ità etiam Acer cum Insuperato, cumque Astringente Acidus perjucundum palato saporem propinant. Quin etiam, ut utraque Sexta cum illiusmodi tonis Octavam efficiunt, minus tamen suavem: deest quippè Quinta ad absolutam suavitatem: eodem prorsus modo Acer, atque Acidus cum Insuperato, & Astringente, etsi perfectam admixtionem saporis faciunt, non tamen perfectissimam, quæ.

quæ certè haberetur , ni Pinguis abesset , cuius est Quintæ præ se vicem gerere in saporum consonantiâ , quam voluptariam non abs re musicam dicerem. Austerus (hoc amplius , cadit quippè in rem) cum Acri moderato perquàm bellè sapit : atque idcirco uterque Insipido admiscetur : atque hinc illud Martialis .

*Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ ,
O quàm sæpè petit vina , piperque coquas :*

acre quippè piper est , vinum verò austerum , nec immerito Tullius in familiaribus quæritur se victum à maluis , inque lienteriam incidisse . Hoc loco Lucilius : Rectè ego , qui à malvis me contineo . Cui tùm Eulalius : Nimirum palatus tibi sapit . At ego : Miror oppidò , quod hic cibus nonnullis suavissimè sapiat , usq; adeò verum illud : Nulla fastuitas sine patrono , nulla fœditas sine amatore , verùm , ne feramur extra oleas , attendite , quæso , & quàm benè sibi mutuo saporibus respondeant , accipite . Utraque Sexta , Major scilicet , & Minor , ut ex Musicis regulis planum est , cum Octavâ , & Quintâ rectè copulantur ; atque illas sonoras magis , magisque blandas auditui faciunt , nonne eodem modo Acer sapor , atque Austerus cum dulci , & pingui scitissimè admiscentur ? Tùm Eulalius : Ità verò . At ego : Est etiam quod huiusmodi consonantiam manifestius confirmat : Nempè utraque Sexta , si Quartæ sese adjungat , dissona obstrepit , obtunditque aures : ità prorsus illiusmodi saporibus , si Salso accedant , insuavis oppidò , qui mixtione progignitur .

Sed jam ex vocationibus Musicis ea subsequitur , quæ suaptè naturâ dissona semper est , & tam auribus ingrata , quàm quæ ingratissima , istæc verò Tonus est . Hic Lucilius : Vera prædicas : nihil enim est , quod tam fastidiosè audiam , quàm eâdem vocatione repetitam sæpius cantilenam . Cui tùm ego : Numnam idcirco sæpiusculè interpellas , ne eodem semper tono sim fastidiosus tibi , quippè delicatissimo ? ut & confragosa istæc mea oratio , factâ dicendi intercapedine , displiceat minus ? Divinavi ? Et ille : Nihil minus , imò fateor id tibi contigisse , quod haud scio an nemini , ut cum appetentiâ te audiam : cùm alioqui aures habeam fastidiosissimas , quæso igitur , ut pergas ire porro , & quis ille , qui vice Toni inter saporibus sit , exprimas nam si rectè coniecto , hic Amarus sanè est . Cui tùm ego : Rem ipsam putasti , odiosus enim ille , infestusque palato . Atque in hoc etiam consentiunt ; quod sicuti Tonus origo est omnis consonantiæ , ita Amarus saporum omnium , etenim fru-

fructus omnes, cuiuscemodi sint generis, primum amari sunt, mox cum maturescunt, varios sapes, pro sua quisque indole, sapiunt, quemadmodum verò Tonus Quartæ copulatus Quintam, & quidem blandè sonantem gignit, sic Amarum Sasso admixtus saporem creat sapidissimum, atque hinc est, ut complusculi olivas benè salsas Ficcedulis præferant, & Phasianis. Risit hic Lucilius, qui huiuscemodi Quintam magnopere delectatur, nec ego à risu temperavi: solitus quippè hoc illi jocandi gratiâ obijcere. Miratus primò Eulalius: mox, ut erat vir ingenii promptissimi, quid sibi risus vellet, interpretatus: Optime, inquit, tu quidem, Lucili, qui salsas olivas in deliciis habes, mihi, ut fatear apertè, etiam bellè, ac lepidè sapiunt. Quibus ego: Istam vobis voluptatem remitto; deque olivis facio gratiam: mihi enim hæc aves minimè fastidiosæ. Heus puer, infunde frigidum illud collinum Stabienſe purpureum, quod benè fert ætatem: nam, licet abstemius, juvat tamen amicorum gratiâ exhilarare convivium: ut verò infudit, ego: Eulalie; hoc te poculo invito. Ille nihil cunctatus, infunde, inquit, helvolum illud Vesuvianum; mox mihi humanissimè propinavit, præbibens Lucilio, qui propinationem minimè recusavit: impletique calicem iussit Nolano hyberno albo, quo, quippè delicatissimo, & stomacho minimè noxio mitificè gaudebat, Musisque nostris ex animo propinavit. Deinceps, ubi sermonem hilarioribus poculis aliquantulum variavimus, illicò ad seria nos recipimus, ne prandium, quod ferculis nequaquam lasciviebat, immodicis poculis præter morem obrueretur Græco more. Orationem igitur continuavi hoc modo: Si coeat cum Quintam Tonus, consistit Sexta major, quæ licet autem non eâ suavitate demulceat, qua ipsa Quinta, non tamen, ingratè omnino; habet enim nescio quid lenocinii: ita prorsus Amarum non abhorret à Pingui: illum tamen aliquantulum doteriorem reddit: facit nihilominus se ipsum non illepidum, sic in pulte usuvenit, quæ absynthio, ovisque, & casco præparatur, item in vitibus cum quibus absynthii coma leviter concocta, Tandem, ut dictis compendium faciam, ne vestras aures oppleam vaniloquentiâ, Si Tonus Semiditono copuletur, Quarta exoritur, quæ quidem dissonat: verum si Ditono, statim Tritonus exsurgit, qui omnium quot quot sunt asperimus, auribusque fastidiosissimus, idem omnino accidit in re nostrâ: etenim, si Amarum Insipido, vel Astringentem illi gradu proximum admisceas Pingui, mixtio quædam fit ingratissima: qualis est in acerbis glandibus, quibus nihil odiosum magis hominum.

*Salsæ olivæ in
calicis habentur*

num palato est. Ex his autem omnibus nonne liquidò demonstratum est inter sapes musicam quandam inesse convenientiam? Tùm Eulalius: Ità enim verò, imò confirmatum exemplo in hoc eleganti convivio, & testis lingua est, qua nihil in hoc genere eruditius. Lucilius verò: Ne quæso in deteriore partem rapias, si te crebrò interpellem: imò hinc intelligas, tuum mihi sermonem recipi in cibum: quippè, absit verbo adulatio, multa mea; vellem igitur, ut quemadmodum literalium artium harmoniam cum cœlesti illâ Pythagoræ contulisti, ita & hanc saporum quàm suavissimam. Credo equidem, ni meus me fallit animus, inesse Astris vim quandam, qua singula singulos sibi sapes vindicent. Etenim si concedimus, & concedere necesse est, continere illa, sive virtute, sive actu, ut scholæ flosculis

Astra singula sapes
poris sibi singu-
los vendicant.

utur, (*ἐνσπρία* ait Aristoteles) principes qualitates; continere etiam sapes utpotè secundarias, atque ab illis procreatas, perspicuè consequitur. Tùm ego: Acutè tu quidem ratiocinaris, & ego libenter morem gererem, ni time rem ne nimîa garrulitate dicaculus vos opprimam. Scio quippè, quàm salebrosus sit meus hic sermo. Tùm Eulalius: Imò levabis: delector enim & ipse pulegio orationis tuæ, perge porrò, ut cœperas, atque tuam sententiam exprome: nam hunc totum tibi dicamus diem: cujus profectò memoria mihi semper, erit jucundissima. Tùm ego: Hòc lubentiùs faciam, quòd video vobis acceptum esse, verùm ut potero quàm brevissimè ne in crastinum, qui Germanorum mos est, protelemus convivium. Et ille: Cur non more Dipnosophistarum laudatissimo, quibus nullus suavior erudito sermone cibus? Cui ego: Erudite tu quidem, Eulalie telam mox, quam orditus eram, in hunc modum pertexo.

Germanorum
convivia in cras-
tinum produ-
cuntur,

Qui nam sapes
res Stellis erro-
nibus, conveni-
ant,

Quoniam primoribus septem Stellarum (*πλανήτας* Græci, erronei Romani dicunt) certò sapes pendent, ut tùm acutè, tùm breviter nuper Lucilius ostendit; idcirco harmoniam cœlesti omnino respondentem constare necessum est. Datis mihi istuc? Et illi: Næ istuc damus, liquidum quippè. Tùm ego: Descendo nunc ad singula, & ut initium, ut fermè sit, faciam à Supremo, Astringens sapor à Saturno derivat, ut qui frigidus, & siccus, à Jove Pinguis fluit contrariâ ratione: est enim calidus, & humidus, id verò utrumque ex eo etiam facile efficitur: quia videlicet hic suavis est, parensque lætitiæ, ille verò tristis mœrorem, ac solitudinem mortalibus affert, ut sapes illi, quorum primus palatum contristat, alter verò lætificat. Acer, atque Austerus, qui affines inter se sunt, Soli conveniunt.

veniunt ad unguem, quemadmodum enim in Sole summa vis ad animantia procreanda, conservandaque, quapropter generationis author à Physicis jure optimo dictus est: ita prorsus in duobus hisce saporibus maxima vis inest ad vitalem spiritum confirmandum, viresque viventium adaugendas. Venus, qua nihil in Orbe dulcius, Dulcem meritò saporem, quo nihil gratius, sibi vindicat. Mars Salsum, & cum scævo lumine terras aspicit, Amraum, id verò ex illius naturâ planè consequitur. Lunæ verò, humida cum sit, ac frigida, Insipidus respondet. Mercurio Acidus, quippè tenuis, moderatique temperamenti. Et jam habetis, me quidem judice, manifestissimè saporum conniventiam cœlesti persimilem, in qua Luna ad Semiditonum, Mercurius ad Sextam minorem descendit. Sol Sextæ majoris præ se vicem gerit, Mars Quartæ, Saturnus est vice Ditoni, Juppiter Quintæ. Venus tandem principem occupat locum, Octavam referens. Atque ob id à duobus hisce ultimis hominum fortunas, ac fœlicitatem pendere non sine puerilibus naniis Ægyptii, Caldæique, mortalium quotquot vivunt superstitionissimi, somniati sunt. Hic Lucilius: Summoperè gaudeo, quodd te interpellavi: quando tam præclaram nos harmoniam docuisti. Cui ego: Gratias ago, & tibi etiam habere vellem, quò tuâ mirabili ad Cermennam profectioe, tuisque interpellationibus mi animam præbuiisti non illepidæ narratiunculæ. Ille verò: Divinavi certè, Eulalie: nonne tibi asseveraveram, fore, ut non omitteret occasionem Parthenius? Ita verò Tùm ille: Proh quanto in theatro recitabitur hæc tragedia! Quibus tùm ego: At perhonorificè, & multâ quidem laude vestrà, quonimò vestrùm gratiâ, Musicam hoc præsentī anno auditoribus meis explanabo, qui lætissimus, idemque faustissimus erit tot palmarum triumphis, ut sibi testudines, ac lyras, concentusque omnes jure, meritòque postulet; & cò præcipuè, quodd, ut conjecto, idem nobis, reique literariæ secundus affulget, nam neque Vejoves timendi erunt, nec bruta fulmina. Hoc loco Lucilius: Eamus cubitum, satis, superque disputatum est, assurreximus igitur, lotisque manibus, ad somnum proficiscimur.

C A P U T VIII.

Post secundas mensas, quis fuerit primus Musicæ inventor, & quanta illius esset utilitas, perquisitum.

De Musice Inventore atque utilitate disputatur.

SEdebamus ad epulas perquam frugales, & verè Platonicas ego, Lucilius, & Eulalius, cùm primis ferculis jam remotis, puer lancem dextrâ, surpiculum lævâ manu ferens, bellaria in mensam intulit: erant in unâ Appia, Cydoniaque mala calamino melle decocta, conspersaque cinnamomo; in altero verò pyra Græcula, Falerna, & Aniciana mitissima, uvæ Aminæ, pergolanæ corniculatæ, & Creticæ cum hypomelide albâ, & rubrâ, quam cùm vidit Lucilius: Gratias ago tibi puer, quod vernos tuberes attulisti, mihi quàm gratissimos. Eulalius Creticam uvam laudavit, ego Cydonium decoctum, saccharoque imbutum; quippè quod stomachum fovet, cibique coctionem juvat. Dum verò quisque pro suo genio fructus comederemus, tùm ego: Quoniam hesternò die de saporum consonantia sermo habitus est, & quidem benè longus, nunc de Musicæ inventore, atque utilitate pauca disseramus. Illi verò: Cur non? id nobis erit jucundissimum. Tùm ego: Dic primus, tu Eulalie, qui Lucilium ætate præcurris: sequetur post ille, quippè natus minor. Tùm Eulalius: Ineptiam, inquit, si jubes. Cui ego: Jubeo, atque impero. Et ille: Morem geram, statimque telam eleganti, teretique filo orditus est hoc modo: Sunt complusculi, qui Musices parentem Orpheum statuunt, qui lyrâ adinventâ, & quatuor instructa chordis (quocircâ tetrachordum appellata) primus omnium cantui sonum associavit, tam concinnè, tam numerosè, ut feras tenuisse, & flumina poëtæ commenti sint, quod bellè quidem Propertius pinxit:

Orpheus Musices parens, Argonautarum Comes ad solatiū.

Orphea te tenuisse feras, & concita dicunt.

Flumina Treicia sustinuisse lyrâ:

Illum verò ad relevandos animorum labores, qui plurimi inter navigandum occurrunt, & ad longè, ignotæque viæ tædium, otiaque fallenda, sibi comitem Argonautæ adjunxerunt, ut cecinit Flaccus in Argonauticis: & tu in Nauticis tuis non ineleganter versiculis hisce, quos etsi teneas, quippè tuos, mihi tamen recitare volupè, imò & Lucilio. Cui tùm Lucilius: Ita verò: recita, quæso. Tùm ille statim memoriter decantavit:

Thermaico nauta de litore qui freta primam

Tenta-

Tentarunt, pulchræ succensi laudis amore;
 Secum unâ in Graiâ duxerunt Orphea puppi.
 Qui cantu egregius, cytharâque insignis eburnâ
 Luderet, & longi fastidia falleret oii.
 Ægæi fluctus sulcabat Thessala pinus
 Argolicâ cum pube, lyram sed candidus Orpheus
 Altâ puppe sedens animabat, & athera cantu
 Mulcebat, velut albus olor, dum flava Caystri
 Ad vada, Mæandrive sedet sub margine ripæ:
 Cantu quo scopuli, & tellus vicina sonabat;
 Et rauca attoniti ponebant murmura fluctus;
 At socii interea leniti carmine mentem,
 Non maris errores, tempestatesque sonantes
 Formidant, dubiosque dies, vel inhospita Ponti.
 Non patriæ telluris amor, non chara parentum
 Cura movet, dulcis cytharæ sonus occupat aures;
 Pierioque silent sopita carmine curæ.

Alii Amphionē
 putant,

Alii verò non pauci Amphionem ad hunc gloriæ apicem
 evexerunt, qui testudinem primus excogitavit, & quasdam
 concinnavit cantilenas, illas verò notis nescio quibus testu-
 dini adaptavit: tantâque fertur suavitate cecinisse, ut etiam
 saxa traheret ad Thebarum muros ædificandos. Quodd ma-
 gnificè satis pro more poëtæ nostri commendarunt: & pri-
 mus Horatius.

*Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
 Saxa movere sono testudinis, & prece blandæ
 Ducere quod vellet.*

Silius verò paulò uberius pro more, eleganter tamen:

*Argolicis quondam populis, mirabile dictu,
 Exaudita chelys lapidem testudine felix
 Ducere, & in muris posuisse volantia saxa:
 Hac Amphionio vallavit pectine Thebas,
 Et filice aggeribus per se candente vocatis,
 Jussit in immensum cantatas surgere turres.*

Ego, si fas est dicere, quod sentio, altiùs Musices exor-
 dium repeto: nimirum ab Apolline, quem primum ex
 cantu, sonoque novâ inter se arte, mirumque in modum
 copulatis, harmoniam illam perquàm suavissimam elicuisse,
 & poëtæ, & historici consentiunt; atque ob id in Deorum
 numerum relatum, Musisque, & Gratiis præpositum, ve-
 rùm in quæ id tempora ceciderit, non satis compertum
 est. Sed jam ego præfulem egi: sequatur porrò, si volet
 Lucilius, qui divitiis orationis suæ pauperiem meam com-
 pensabit: & convivii hujusce leporem jucundiorē reddet
 lepore suo. Tum Lucilius. Euge, euge palmam obtines,

Ad Apollinem
 Musices exordia
 referunt alii,

R 2

Eula:

Eulalie; ipse verò timeo ne potius asperitate verborum, atque inelegantiâ sermonis elegantissimi convivii nitorem offuscem, quare prius dicere debuissim: nam ut tritum illud: Qui canit pessimè, primus incipiat, verùm ne provinciam detrectem, videarque minus obtemperans erga Parthemium nostrum, qui perinde te, ac me unicè diligit, imò etiam amat, dicam pro meâ tenuitate sententiam. Cui ego: imò facies, ut sentiamus, qui vir sies, nimirum summi ingenii. Et ille: Vide ne fallam expectationem tuam. Ego verò: Incipe tandem: istuc ego videro. Tùm ille orsus est hoc modo: Haud equidem, Eulalie, ut apertè fatear, abs te sentio: qui poëtæ nostro bellissimè adblandiris, dum in poëtas, & poëtarum principem Musices inventionem refers. Ego, ut historiis potius inhæream, quàm fabulis, multiplicem afferam de hac re sententiam, quam à veteribus accepimus. Nonnulli pastorem nescio quem Musicæ parentem prædicant. De illo tamen, ut firmè sit in re pervetustâ, non consentiunt inter se. Quidam enim Arcadem fuisse perhibent, quidam verò Bæotium. Ego cum primis facillè sentirem. Arcades enim, quorum regio pascendis æstate gregibus accomoda, atque amœnissima, tùm cantu, tùm sono addictissimi fuerunt, atque hinc illud poëte:

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,

Et cantare pares, & respondere parati.

Hic, quicumque ille fuerit, cùm ad amœnissimam rupem; ex qua in subjectam convallem nitidissimus rivus defluebat, gregem pasceret, mirèque delectaretur decidentium aquarum sono, quem undæ diversimodè in lapides incurstantes, variis quasi tonis, edebant: ut erat acuti, præsentisque ingenii, statim in illam incidit cogitationem, fieri nimirum posse, ut etiam arte ille sonus suavissimus elicere-tur, juvit Deus hanc mentem, quo suggerente profluxisse artes quamplurimas nemo unus, qui sit sanæ mentis, negabit; sumpto igitur calamo, nobile illud, etsi informe, utpotè primum, Musices rudimentum extudit, atque hinc ortæ deinceps pastoritiæ fistulæ, cicutæ, aliæque id generis, quibus uti primitus pastores consueverunt. Alii quidam, non me præterit, ex dulcissimo avium cantu invitatum, atque edoctum ad canendum pastorem primum, mox reliquos non levibus conjecturis affirmant: quis narrare operæ pretium auribus non est. Hic Eulalium spectans. Habes, inquit, quod reponas? Et ille: Nihil admodum, perge porro, non oppedo. Tùm sic ille: Complurics ab incude excusam primò Musicam tradiderunt, è durissimâ nimirum parente (quod sæpè in humanis contigit) tenerri-

nam

Nonnulli Pa-
storem nescio
quem sive Ar-
cadæ, sive Bæo-
tiû Musices In-
ventorem faci-
unt ab avium cantu
ad canendum
edoctum.

Ab incude excu-
sam primò Mu-
sicam alii perhi-
bent.

mam fobolem, cum enim quatuor malleatores æs cuderent, atque alternis, ut assolent brachia jactarent, animadvertit Philosophus quidam (de quo nec unus omnium consensus est, quod in re antiquissimâ, nec satis perspicuâ plerumque fit) ex alternâ illâ pulsatione diversos sonos edi, quare id illic confecit, posse scilicet instrumentum quoddam componi, ac tali modo adaptari, ut in illo digitorum percussione, certis alternatâ numeris, aut fistulæ, aut nervi vocales fierent, inque concentum blandè sonantem auribus conspicerent. At novi profectò, Parthenie, te in illâ esse hæresi, ut Mathematicis tuis, Pythagoræ præcipuè hanc laudem tribuendam censeas, qui numeris præ quibus habebat in deliciis nihil, hanc Musicam elegantiam effecisse perhibetur, nihil sanè habeo, quod objiciam. Scio quippè illum solertissimum fuisse numerorum, Naturæque mysten. Hic ego: Eruditè quidem, atque eleganter, Lucili utri verò vestrum palmam adjudicem haud scio. Sed jam quid! de utilitate censebis expromite. Tùm Lucilius: Hanc, inquit, tu spartam da nobis exornatam. Tùm ego: Obsequar petitionibus vestris, & eò lubentius, quod vobis dicendo defatigatis, par est me vacuum, & otiosum non esse. Enitar igitur, & efficiam, ut quanta sit Musicæ facultatis utilitas è paucis aperitissimè intelligatis, ne verò tempus in partitionibus infusum, utar ea portâ, quæ primùm sese offeret. Et quidem magna est oppidò in cantu, sonoque potestas, ut humanum flectas animum, & in quos velis affectus trahas, idque magnificè cum Alexandro fecisse Timotheum memoriæ datum est. Nunc enim lasciviente modo in tripudia, & choreas agebat: nunc gravi ad seria revocabat: nunc languente, & lamentabili in amorem incitabat: nunc pudico ad honestatem deducebat: nunc hilari, alacrique in lætitiâ dissolvebat, & gaudia: nunc flebili, ac supplici in mœtorem, ac sollicitudinem immergebat: nunc, severo, atque immiti ad ardua erigebat: nunc iracundo in iram, indignationemque accendebat. Id verò tantâ efficacîâ; ut tot, tantisque figuris repentè mutatis, & ad vivum expressis, Proteum illum diceres, non Alexandrum. Sed maxima profectò Musicæ vis est in componendis animi affectibus, vitæque rectè, piæque instituendâ: ut illam jure, atque eleganter, animorum purificationem, non minus inter Cæsares, quam oratores Augustus, Julianus appellaverit, idque ut conficiam hoc unum exemplum producere satis duco. Fervescat Tyrannus irâ: minas trux supercilium intentet, ardentes ignem fulminant oculi, supplicia vultus minetur, os rabie spumet, indignatione pectus exarsuet, collisi. mutuo dentes frendant: sup-

Idq; Pythagoræ
tribuunt.

Magna vis in
Musica ad sed-
andos animos.

Alexandri ex-
plo id compro-
batur.

Animi affectus
componit præ-
cipuè iram. Af-
feruntur exem-
pla.

plati.

plosi pedes strepant, solumque quatiant minitantes, cœlum erectæ feriant manus: ditigi mortem indicant, indicentque, totusq; demum terrorem miseris spiret, desperationemque. At si lyram numerosè pulset, scitèque Pythagoras, canorosque digito sonos eliciat, implacatum hunc, efferumq; animum momento placabit. Etenim Musica deliniens, iram primò temperabit, mox leniorem reddet animum: hinc in misericordiam flectet, atque in mansuetudinem emolliet, amorem postremò afflabit non invito, ut qui modo ardebat efferus iracundiâ, durus verbis, horridus minis, inexorabilis prece, inflexibilis ratione, fiat amore blandus, mansuetudine mollis, affectu mitis, tenetque blanditiis. Influxunt quippè in animum soni, illiusque affectus perquàm varios vi suâ moderantur, quæ quidem maxima nobis è Musicâ utilitas est, quæque illius dignitatem plurimùm commendat.

Prodest etiam
Corporis mor-
bis ut experimē-
tis demonstra-
tur.

Nec tantum animi, sed & corporis medicina est, etenim pulsata olim è Cretâ pestilentiam una dumtaxat Musicâ, proditum in veterum annalibus est, & morbos item quamplurimos hac unâ curatos esse plurimi tradiderunt. Et sanè id ego proferre possum quod manifesto experimento comperi. Ægrotabat vir quidem summo loco natus, & quicum mihi à primâ adolescentiâ intima familiaritas fuit, febris ex illarum genere erat, quas acutas medici vocant, quæ eò difficilior curantur, quòminus se principiò produnt, quemadmodum ab occulto hoste, ac simulato haud facilè, ut ab aperto, & cognito cavemus, jam septimus dies erat, quem decretorium dicunt; cùm adeò violenta vis morbi fuit, tam fervens insultus, ut jam de illius salute conclamatum videretur, æger tanto animi mœrore, tantæque virium lassitudine oppressus jacebat, ut nihil supra tùm propinquus, ut ferme sit, ad illum accedit propiùs consalutaturus: rogatque numquid vellet? ille resumpto tantisper spiritu, Musicam, inquit, ut moriar cygni vice. Nihil moræ interpositum: accersitus illicò est scientissimus Musicus, qui ut venit, hilari statim concentu lyram pulsare cœpit, & amœniori item cantu festivissimè concinere, mirum oppidò: visa est repenti vis morbi cedere, remitti febris, inducique temperies, tandem ægrotus repenti convaluit. Vix hæc, cum famulus intervenit, nunciatque adesse virum quendam nobilem, cui ut obviam iremus, statim assurreximus.

ÆSTA:

ÆSTATUM SURRENTINARUM

L I B E R III.

CAPUT PRIMUM.

Occidentalis Surrenti ora describitur, ubi mentio fit de Villa Pollii Falicis: mox quantum ab incendiis Vesuvii vertex imminutus, deque illius igne quasitum, an reverâ è Tartaris erumpat? & quid de spectris inibi visis sentiendum.

Xactis jam diebus Canicularibus, September appetebat: & si rectè meminì, recurrebat Augusti dies proximus à postremò, quo tempore versabatur mecum in Surrentino Sextus Niger: adolescens: ratæ admodum indolis: & futurus proculdubio doctissimus, si diligentiam ingenio, atque exercitationem suppeditasset, quod in magnis ingeniis sæpè numero usuvenit, etenim dum sibi nimium tribuentes, ingenio fidunt, studium negligunt, usumque despiciunt habent, atqui certè errant totâ viâ, siquidem Sapiëntia ex usu exercitationeque, quasi à patre, à memoriâ verò, sive ingenio, tanquam à matre progignitur: ut optimè Afranius vetustissimus poëta apud Gellium.

Usus.

*Ingeniis sæpè
studium negligunt, dum ingenio fidunt.
Sapiëntia, ab usu,
& memoriâ.*

Ufus me genuit, mater peperit memoria:

Sophiam vocant me Graii, vos Sapienciam.

Quod quidem illi, cùm meus in Græcis primùm literis, mox in Mathematicis disciplinis auditor esset, sapiensculè inculcabam; & quamplurimis interdum stimulis oscitentem excutiebam, atque incitabam. Hunc igitur illo die, qui mihi solennis erat, advocavi. Ille tùm: Præsto sum, inquit. Et ego: Quoniam, tandem, vergente ad vesperam die, fractus tantillum est, ferventissimus calor, age navicularium accerse: illicque clavem januæ, quæ est ad pensilem ponticulum tradito (fores enim, quæ ad posticum antri ostium, solo veste obfirmantur) iubetoque naviculam deducere, & striatis columellis, & tecto lineo instruere adversus Solis æstum. Hic Sextus: Superis gratia, quod bonam hanc mentem tandem tibi dederint: ut demum te respicias, atque animum parumper à studio remittas. Cui tùm ego: Fateor: laxamento opus est mihi, quippè defesso à studio perquam longo, an etiam tibi, affirmare non habeo, Et ille: Itane verò me scommate excipis? At ego: Jacere ridiculum meum non est, sed seriò admonere, at age jam, compone apparatus piscarium, & mane tantisper dum ego epistolam conscribam secundum hunc diem missurus Neapolim. Tùm ille: Dabo operam, ut omnia diligenter fiant, tu verò, si ad Eulaliū, quem perinde tu, ac ego diligo, scripturus es, fac, sodes, illum meo nomine salutes, urgeas item, ut ea ad nos quantocyùs mittat, quorum hîc opus habemus, & de quibus post prandiam habitus est sermo. Cui ego: Opportunè quidem tute mones. Exciderant quippè memoriâ: quocircâ, fac ut iterum suggeras. Et ille. Faciam libenter, ausculta modo. Cui ego: Cedo, aures arrigo. Tùm ille: Farinæ siliginæ duo pondus, verùm moneto illum, ut sit recens, & ex polline tùm niveo, tùm subtili: si secus haudquaquam apta ad intritam subigendam pro fartis dulcariis, & istiusmodi panificiis, similæ item duo, furfuris ad alendos pullos gallinaceos saccellum unum. Hic ego: Est in Ornithone triticum Indicum. Et ille: Sed quantum vix unâ dieculâ suppetat. Tùm ego: Curabo, ut Stabiis, ubi, cum nundinæ ter in hebdomade celebrantur, vili distrahitur, cum Querno carbone, qui indidem mihi trasmitteri solet, coematur. Tùm Sextus: Bene est, tamen illi scribito, ut extorqueat à pistore excreta tritici, his enim pulli, & vescuntur libenter, & fiunt pinguiore. Tùm ego: Consultò tu quidem mones, neque istuc perdifficile, etenim pistor vir est in me haud illiberalis, verùm melius à re nostrâ esse duco, si pullos

los ne nōminemus quidem , nam aliter dabimus anfas sermonis : & ad carpendum prona hominum ingenia . Et ille : Dicent fortasē nos hic vivere genialiter ? dummodō valeamus rectē , quidquid vulgus fentiat , non laboro . Ego verō : Sed ne minus commodē audias , prēcavendum est : Quin etiam turpe est aliorum sermone vapulare , verūm pergamus porrō , numquid est aliud , quod scribam ? Et ille : Etiam . Cui tūm ego ; Videlicet ? Et ille : Mittat Phialas quatuor vini rufi ex collibus Aniani melioris notæ , moneas illum quæso , ut caveat solertissimē , ne Cellarius det vel secundarium , vel vapidum ; ut proximē fecit : & ut phialæ sint paleis vice restium contortis , & convestitæ , si secus inter vectandum conterentur , ut nudiustertius factum est , Cui tūm ego : Planē benē prēcaves aliter incidēs in sermonem ; domestici quippē hic te vino liberius indulgere distitabunt . Tūm Sextus : Verum enim , ita fiet , ut dicis , nam te sciunt esse abstemium . At ego . Nonne melius esset , si mitteret subacerbum Atellanum ? meminī enim me legisse apud Columellam , cibum optimum esse cum pane hesterno , & vino austero . Hic Sextus : Jocarē , Parthenie ? Cui ego : Minimē verō . Et ille : Apage sis cum illo subaspero , salubrius oppidō foret secundarium , sed accipe reliqua : Cui ego : Dic porrō . Et ille : Bellariorum Ligusticorum libras tres , sint thyrsi lactucacei , cucurbitæ , pepones , pyra , atque citria saccharo imbuta , nam si nos amici convenient , nihil domi est hujuscemodi , quod apponas , vel fatta liba conficias : ambubejæ fasciculos duos . Hic ego : cichorium insativum vis dicere . Et ille : Ita ; Scio quippē illud tibi gratissimum , quod amarius enim , ed salubrius est ; sed pergamus porrō , intubi hortensis quatuor , fœniculi tres , fileris duos , sessilis verō lactucæ , quæ laudatissima est pro acetariis , fasciculos quatuor . Hic ego . Estne amplius ? Et ille mane , nondum , farris Romani pondō unum , & unum vermiculorum edulium ex panis medullâ , ovorumque vitellis , subactis . Scribam Græcarum nuncum , caveat ne sint Thasiæ amaræ , unciam piperis , semunciam cinnamomi , Cariophilli verō aromatici duellam . Hic ego : Undenam espiscatus es hoc nomen , duellam ? Et ille : Ex te , habes enim Bellicorum II. ubi militem docēs quantum pulveris pyrii opus sit ad singulos sclopi ictus , statimque versus , quos dum transcriberet , memoriæ mandaverat , recitavit .

Cibus optimus
cum pane hesterno , a vino austero Columella .

Duella quid sit ;
& unde dicta ?

*Ast age , & è spatiis utcumque egressus iniquis .
Quæ nullis patuit signis via trita priorum ,
Quo sint ara modo gravidanda in prælia , certas*

Tom. II.

S

Hosti-

138 ÆSTATUM SURRENTINARUM

*Hostibus ut strages pariant, & funera, tiro,
Accipe, Fulminei geminas immitte duellas
Pulveris in sclopum: conclusum vascula quantum
Querna tenent, talem tibi quæ gestantur ad usum:
Verum si subiti succendant praelia casus,
In medio plumbata vola, incurvaeque locetur:
Quam mox flammivomo totam tege pulvere: tantum
Sat geminis tantum par. assolēt ire duellis.*

Tùm ego: laudo solertiam hanc tuam, felicitatemque memoriam, sed age, cedo quid sit duella? Et ille: Duæ sextulæ, nimirum tertia pars unciae. Tùm ego: Eruditè, & ut decebat grammaticum. Ille verò: Id totum tibi debeo, quando tùm exemplo, tùm continuis fermè exhortationibus ad studia literarum impellis: ut velim, nolim, ad frugem applicare animum necesse est, sed ausculta: recitabo reliqua. Cui ego. Hui! tam multa vis, ut unâ vice transmittat? nimis providus profectò es, utilitatum, opportunitatumq; tuarum. Et ille: Si ita tibi videtur, abstineam, siquidem aures meæ tuis semper admonitionibus patent, unum tamen, vel alterum velim ne te prætereat, vinum nimirum medicatum ex calybe, quo uti consuevisti ad obstipatos corporis meatus relaxandos. Cui tùm ego: Gratiarum ago, quod istuc mihi in memoriam induxeris, id enim medicamenti præsentissimum expertus contra illiusmodi morbum, quo identidem labro. Ille tum: Curam tuî habeo æque, ac mei. Scio quippè apud te quanti sim. Ego verò: Certè summo loco te numero, atqui tibi istuc debes, meritò enim tuo te diligo, verùm est ne aliud, quod me monitum velis? Ille tùm: Unum, ut nimirum pecuniam transmittas, quam enim penes se habebat, ad denariolum numeravit. Tùm ego: Rectè admones, verùm cui credam pecuniam? An puero, qui literas, & vidulum Neapoli ad nos defert? At vereor, illam aleis decoquat, vel, quod prius est, in ganeis. Tùm Sextus: Mihi videtur modestus, & cui nummos credere possis. Ego verò: At mihi, experientia in causâ est, ut videatur secus, falsus enim læpisculè ab istiusmodi aspectu: Sæpe facies mentitur mores. At Sextus: Aliàs fidissimum expertus sum. Ego verò: Pecuniam, quam ei credidero, fide tuâ esse iubes? Et ille: Minimè verò, Tùm ego: Quare mihi commodum videtur, si pecuniam Neapolim permutem, quocirca mittam (cauto quippè opus est) schedulam mensulariam, ut è publicâ mensâ, cui Pietati nomen, accipiat. Hic Sextus: Ita mihi etiam videtur, laudo prudentiam tuam, qui pecuniæ tam benè consulis: remque tuam non malè geris: Cui tùm ego. Si secus.

Secus faxim, decoquerem citò, scis nempè tenuitatem meam.
Mox ego ad scribendam epistolam, ille ad ea, quæ mandaveram, facienda perrexit.

Vix dum exaratam epistolam sigillo obsignavi, cum Sextus se mihi iterum in conspectum dedit, ut vidi, illicò assurrexi, relictisque crepidulis, calceamenta indui, acceptoque petaso, & baculo, Eamus, inquam, ad remittendum tantisper animum, nimiumque calorem tepidiusculis auris temperandum. Ille verò: En tibi præsto sum cum piscario apparatu. Nihil igitur morati, ad oram maris per pomarium descendimus, habet hoc commodi Surrentinum nostrum, ut ex ipso secretissime, & à nemine visus, quoque velis habitu, ad mare mees, remeisque, quam ego libertatem plus sanè facio, quam olim Corcyrae suam, apud quos decantatum illud, *Ελευθερά Κορκύρα, χιζ' ὅτε τίλεις*. Ubi ad mare ventum est, naviculam subimus, jubeoque navicularium ad Occiduam Surrenti oram, quam devexus jam Sol inumbraverat, iter intendere. Mons, qui & amœnâ, & viridi Surrentum coronâ præcingit, atque intercurrit à Meridie in Septentriones porrigitur, sensimque dejectum in clivum definit, asperum quidem ob fluctus maris, ibi nunc turris speculatoria, ad arcendos piratas, olim templum fuit Neptuno à Pollio Felice instructum, cujus ad proximum sinum villa erat, quam Il. Syl: elegantissime Statius depinxit,

Occidentalis Surrenti ora descendet

Templum Neptuno sacrum à Pollio Felice extructum.

*Est inter notos Sirenum nomine muros
Saxaque Tyrrhenæ templis onerata Minervæ,
Celsa Dicharchei speculatrix villa profundi:
Quæ Bromio dilectus ager, collesque per altos
Visitur, & praelis non invidet uva Falernis,*

Universus Montis tractus, qui ad L. passus excurret, quamvis silice durissimus, tamen tùm propter vespertinam umbram, & odoros scopulos, tùm propter oleas perpetuò virides, quibus latè confitus, vel amœnissimus, vel deliciosissimus est, accedit & illud, quod plurimum sanè voluptatis affert, nimirum æstate ob ipsum collem, cujus obiectu tegitur, minus unda à Zephyris commovetur; quocircà & pacatior est, & placidior, non longè à Surrento opacum sinum habet, ex quo vespere jam factò, auræ, quæ in ipso exoriuntur, spirant quàm placidissimæ, propter illam Thynnorum piscatio totâ ferè æstate peragitur: & ipsa visu per jucunda, propè à promontorio, ubi olim Neptuni fanum, circus ad modum cavæ instructus, in quem excisis, perforatisque rupibus, mare intromissum, stagnum fuisse crediderim, in quo Naumachia à Pol-

Thynnorum Piscatio.

lio habebatur, naviculis patet, quæ manu ipsa, vi facta in rupem, aguntur porro, locus perquam genialis, quem graphicè idem Papinius describit.

Mira quies pelagi: ponunt hic lassa furorem

Æquora, & insani spirant clementius Austri:

Hic præceptus minus audet hyems, nulloque tumultu

Stagna modesta jacent, Domini que imitantia mores.

Postea verò quàm, properato cursu, ob Solis calorem, omnem illum tractum, qui à Surrentino nostro Surrentum usque recurrit, Solique expositus erat (manè & umbrosus, & amœnus) mox collem ipsum cui urbs imposita est, qui pariter insolatus, præterivimus, optatissimam statim montis umbram subingredimur, ac frigidulum aërem respiramus. Hoc loco Sextus: Hic ego nunc paulum exorior, nam ab æstu deperibam. Ego verò, quod major esset animi oblectatio, & exhaustæ diutinâ exercitatione vires plenius rescicerentur, jubeo lineum puppis tectum auferri, ut sic aperto cælo, liberoque prospectu frueremur: & scopulos propter cymbam quam lenissimè promoveri. Ubi verò ad modesta illa stagna ventum est, illicò Sexti animum cupido subiit, locum aded celebrem, ac pulchrum invisere, idcirco me rogat, ut suo desiderio obsequerer: Ego verò; Faciam alias: nunc opus esset cymbam toto apparatu denudare ob angustias rupis. Et ille: Amabo te, da mihi & hoc; fortasse alias, occasio erit calva. Tùm ego: Si ità commodum tibi videtur, obsecundabo, quare jubeo navicularium amovere columellas, atque asseres transversales, quibus cymbulæ umbella innititur: quo sic exarmatam naviculam angusta rupes exciperet, id verò, ut solerti operâ navicularius præstitit, ne cymbula in alterutram inclinaretur, obliquatis in latera remis ostium subimus, & manibus obnixi scopulis, cymbam porro impellimus. Deinde totum circum circa lustravimus summâ tùm voluptate, tùm admiratione, inque læci medio cùm pilam ex lateribus Sextus vidisset, Numquid, olim hic fons? Cui ego: Rem ipsam putasti, & ut arbitror, ad illum respexit Statius cum dixit:

Gratia prima loci, geminâ testudine fumant

Balnea: & è terris occurrit dulcis amaro

Lympha mari: levis hic Phorci chorus, udaqve crines

Cymodoce, viridisque cupit Galatea lavari,

Et sanè aded secretus, atque impervius locus est, unda aded tranquilla, & perlucida: aded item humilis, quippè quæ vix humero tenuis assurgit, ut quemque ad se lavandum invitet. Et nisi frigidior sub vesperam loci aër prohi-

hibuisset; vix se Niger tenuisset. Tandem è stagno egres-
si, in illius aditu substitimus: ibi enim circumnare pisces,
ac teneras inter saxorum herbulas gregagatim lascivire ani-
madverteram, mox hamum escâ oneratum demitto: spar-
goque circum offulam, quam è panis medullâ, caseoque
subactam habebam penes me, ut pisces inescarem, atque
allicerem, mirum enim in modum nidore casei pisces ca-
piuntur, quia verò aquæ tam nitidæ erant, quàm quæ ni-
tidissimæ pisces quali fraudis conscii, gnarique doli mali,
summis quidem labris obligurire quidem escam videmus,
ingurgitare verò nequaquam; nimirum est etiam brutis ra-
tio ad præcavendum. Tùm Sextus navicularium rogat: *Julides piscium*
quinam illiusmodi pisces essent? & ille: *vaserrimi,*
Julides, inquit. Tùm ad me: Parthenie, ludis certè operam, non memi-
nistis Julidem vaserrimam esse? quod tuis ego verficulis di-
dici: habes enim Halieut II.

Callida se curvo defendit Julis ab hamo.

Cui tùm ego: At tu non tenes, quod statim sequitur.

Non impunè tamen furatur sæpius escam.

Interea loci, dum hoc recito, trahi lineam sentio: quam
illicò attollens cum præda, ad Sextum. Nonne divinavi?
lætus ac si thesaurum in fundo reperissem, piscem ab ha-
mo extraho. Sub hæc è vicino promontorio piscator, qui
merces suas volebat extrudere, nos elisâ admodum voce al-
tè compellabat, quia verò quid sibi vellet non planè in-
telligebamus, propitius cymbulam navicularius applicuit, ut
ad scopulum accessimus, rogat, si Acos nuper admodum
captos, & tùm pingues, tùm grandiusculos emere mihi
vellem. Cui tùm ego: Minimè, bone vir, siquidem ni-
hil mihi piscium opus est, vespere nequaquam comedenti.
Ille verò: Erunt usui isti tuo adolescenti. Tùm ipse: Illi
de cœnâ jam vidi, habet enim præter acetarium miscellum
ex lactucis tenerrimis, bipennulâ, & erucâ, frustum vi-
tulæ perquàm delicatæ, binas ficedulas, & frigillam unam,
nonne his commodè cœnabit? Tùm ille: Admodum; at-
qui asservabis in crastinum, qui Veneri sacer. Ego verò: *Piscis nequam,*
Pisces nisi recentissimi, ac penè vivi sint, stomacho pluri-
rimùm nocent, non tenes adagium? *nisi recens,*
Piscis nequam, nisi recens, id verò magnificè exaggerabam, ut sic ille exiguo
pretio distraheret. Tùm piscator, quem pauperies diser-
tum faciebat: Si illos, inquit, origano condias, & inno-
xii erunt, & sapidi, id autem si semel expertus fueris sæ-
penumero fastitabis. Cui ego: Quonam modo condiam
origano? Ille verò: Accipe, paucis te doceam, patellam
peramplam sumito, inque illâ acos extende: spargito de-
inde

inde tritum sal, tritum item allium, & tandem origanum, frigidoque in loco reponito, non te omnino diligentiae, non iacturae poenitebit; nam praescitamento huiusmodi, nihil ficedulas, nihil vitulam duces. Ego verò: Bona verba, quæso: imò si origanum olebit, erit putre salsamentum, ut est tritum. Ille tùm: Mihi crede: si acos hac suavitate conditos gustaveris digitos perrodes tuos. Hic Sextus: Faciamus periculum: ego illi facile credo, sunt quippè piscatores in piscibus adornandis scientissimi. Tùm ego: Usquequaque tibi obsequendum est mihi? Ille verò: Cunctam istam gratiam non ingrato facies. Tùm ego: Geratur mos tibi, igitur duodeviginti acos argenteo praestinavi, mox oriâ reflexâ remigio, iterum propter scopulos suspenso remo pererramus.

Quantum a primo incendio Vesuvii vertex sic diminutus, inquiritur,

Dum sic curarum prorsus vacui, & obliti omnino rerum humanarum, quas quidem omnes despicio, atque infra me positas arbitror, summam tùm è pacato mari, tùm è sereno coelo voluptatem caperemus, animadvertit Sextus è cymbâ Vesuvium ignem eructare, qui, nigricante jam coelo, manifestus apparebat, atque cùm hinc ansam arripuisset, me coepit de incendio nonnulla percontari, quibus cum fecissem satis, Aveo, inquit, abs te scire, quantum à primo incendio ignivomus vertex diminutus sit, id sanè non latebit Geometram. Cui tùm ego: Dicam equidem, ut verò differam enucleatè, paulò altius exordiar: dicam tamen quam paucissimis admodum. Ea apud nostrates fama pervagatur; tantundem scilicet ambustum verticem, cuiusque ignem evomit, alterum olim exuperasse, quantum hic nostrâ ætate illum superexcellit, quoddam quidem ex ipsiusmet montis figurâ deducitur manifestò. Etenim, viden' ut ex fundo latiore in conum, cui ab incendiis detruncatus est apex, fastigiatus assurgit? Et ille: Video equidem: & istuc do facile. Cui ego: Age jam sis animo mecum. Viridans alter apex centum ferme passus decacuminatum supra verticem *κατ' ἐπεὶ δὲ γυνίαι*, ut Geometrae Græci dicunt, nostri verò ad perpendicularum, attollitur. Quapropter efficitur bis centum plus, minusve passus de suâ montem altitudine incendiis perdidisse. Hoc loco Sextus: Istuc satis perspicuum, verum dic, sodes, quibus vel instrumentis, vel arte, centum non amplius circiter passus ambustum supra verticem, alterum intactum usque consurgere, prescrutatus es? id enim abs te scire summopere desidero: Cui tùm ego: Istuc jam ibam, & eò lubentiùs, quoddam hisce in studiis aliquantulum versatus es. Cùm essem in Sofiano, quò vos per

Quibusnam instrumentis id cōficiatur.

Au-

Autumnales ferias ire consuevistis, è limite, qui medius rus fecat, & rectissimus ad unguem supra mille passus excurrit, quadrante Geometrico admodum grandi altioris altitudinem verticis, qui unus eò loci conspicuus, dimensus sum accuratè, ut potui, illam verò DCCCL. circiter passuum deprehendi. At quia Solfiani finiens, maris finitore Vesuvii altitudo. altior est, assurgente sensim planitie, quæ ad montem pertinet: & ut assequi conjecturâ potui (libellâ id investigare difficile oppidò, & diuturni laboris erat) L. ferè passus: planè efficitur, DCD. ferè passus altiore Vespasii verticem elevari. Jam verò si culmen ignivomum cum viridante componamus, nonam partem deesse, quo minus, ille hunc assequatur, & ego oculis rationem capio: & quisque suis conjicere perquam facile potest, quare M. olim passus fastigiatum in nubes se Vesuvium extulisse ritè concludemus. Tùm Sextus: Assentior prorsus. Verùm quia in re curiosâ sumus, & viæ nonnihil adhuc superest, patiari, ut unum, & alterum te interrogem. Nam ego res hasce minime ex illis requiro, quos Græci σοφιστὰς vocant: qui disputandi nunquam finem faciunt, ut eo animo esse videantur, velle nimirum ætatem in litibus conferere, quocircâ frustrâ eos, ut olim Gellius in Græciâ Proconsul, ad concordiam revocaveris? plerumque accidit, ut post longos, atque inanes verborum conflictus, nihil præter tædium auditoribus pariant: latente adhuc quasi in puteo veritate, quare verissimum certè illud vetustissimi poëtæ:

Nimium alitercando veritas amittitur.

quocirca non immeritò ad istiusmodi homines hæc per Pollucem transmittit Diogenes, ut est apud Lucianum: Τὸ μὲν ὅλον παύσασθαι αὐτοῖς παρεγγύα ληρῆσι, ἔπερι τῶν ὅλων ἐριζῆσι, ἔκέρματα φύσει ἀλλήλοις, ἔκροκοδείλους ποιῆσι: καὶ τοιαυτὰ ἀποραῖ ἐρωτῆν διδάσκουσι τὸν νῦν. Hæc ego: Gratulor tibi, mi Sexte, egregiam istam indolem, ac desiderium istud veritatis indagandæ. Cedo, quæ scire tibi est animus, dabo operam, ut expleam desiderium tuum. Tùm ille: Dicam equidem, quando tantâ me benevolentia prosequeris. Ain? ignem illum, quem modo spectamus nitidâ in cælum flammâ consurgere, è Plutonis officinâ per longa terrarum spatia erumpere, & conflagrare? Etenim nonnullos itâ arbitrari sæpè sæpius audiavi, qui hujuscemodi montes Tartarorum ostia, per quæ, ut olim ex Tænaro, atque Cumanâ specu, de Fabula anilis de Tartaro igne in Vesuvio conflagrante. scensus in Averna, & Manes pateat, usquequaque appellant. Cui tùm ego: Aniles, mi Sexte, hæc sunt fabellæ, & pia terricula vulgò decantanda, ut sceleribus modum faciat, vulgus enim, qui quidem plurimus: opinione, non ratio.

ratione ducitur, quare illa juvant plurimum, ut hic timore coerceretur, inque id ipsum à Deo rerum omnium opifice, ac moderatore, tùm potentissimè, tùm sapientissimo multò ante instituta, nempe ut ita, vel frænaret hominum insolentiam, vel pervicaciam domaret. Cæterum, si tùm Manes, tùm, qui illos adurit ignis, atque excruciat miro modo, in penitissimo terrarum sinu, (centrum Geometræ vocant) positi sunt, qui fiet, ut post emensa IVMDCLXXIII. millia passuum (quantum nempe spatium à medio ad summum usque terrarum fastigium est) Tartareus ignis ille prorumpat? & tantà item vi, atque impetu, ut vastissimi quique montes dissiliant? Quod si reverà cuncta sibi obstitentia protruderet, cum ex umbilico terrarum vim moliatur, totam profectò terram à fundamentis excuteret, id autem aliquando evenisse (neque id sanè sine insigni mortalium cæde, atque immani terrarum ruinâ accidisset) memoriæ proditum haud quaquam est. Quin etiam, ut semel, vi factâ, sibi aditum aperuisset, cùm semper ardeat, semper etiam crumperet, & colucret usquequaque, desinit tamen, & ad annos quidem, imò sæcula. Tandem illiusmodi ignis natura alia prorsus est, & præterquàm quòd urat, nostro dissimilis omninò, atque in hoc divinarum rerum interpetres omnes propemodùm consentiunt. Hic Sextus: Assentior faciliè. Sic ego meum in animum induxeram. At pergam porrò. Quid de geniis arbitraris? Ajunt enim visos ibi Cacodæmones, qui rusticis hominibus in certum diem incendia prædixerunt: eosque miris ostentis, atque portentis perterruerunt, nam ut Latine fatear, quod sentio, hujusmodi ego visis vix fidem adhibendam esse puto. Tùm ego: Rectè tu quidem, Sexte: ætatem senili cautione præcurris, & sanè ea res præsens, ut cautio sit tam tua, quàm mea, opus est, pleraque enim; quæ de Spectris istiusmodi enarrantur somniantium visa sunt, & nihil admodum aliud, quàm nebulæ pictæ in pariete: alia verò eorum, qui valetudinis vitio furunt, & melancholici dicuntur, formæ, atque imagines, nonnulla tùm arte, tùm industriâ à callidis circulatoribus, ac nebulonibus conficta lucri gratiâ, quæ postquàm apud ignavam plebeculam fidem invenerunt, pro certis divulgantur, idem accidit sæpè numero in prædictionibus, quæ post rerum eventus serò tandem producuntur quasi non omnes post facta divini sint. Miror equidem viros quosdam, qui se prudenter, & doctos jactant perquàm magnificè, ità hisce anilibus fabellis moveri, ac si tum primùm exiissent è tripode. Crede, mi Sexte, plurimum est

An visi Cacodæmones in Vesuvio? & Unde hujusmodi somnia oriantur.

est vulgus hominum, paucosque inveniens cordatos, qui ;
quid inter album, & nigrum sit, perspiciant. Enim verò,
non inficior, posse interdum istæc incendia à geniis tùm
malis, tùm bonis præfagiri: utqui ex physicis causis pos-
sunt illa prænoscere, quod quidem nos ipsi possemus præ-
dicere, ad eum modum, quo eclipses & Solis, & Lunæ,
atque his similia multò antè pronunciamus, si aditus in
terrarum penitissima, ubi abditæ illorum effectuum causæ
insunt, perquam facilis pateret. Videri item Cacodæmo-
nes humana effigie, ingenti staturâ, visu informi, vultu
immani, ac tetro, cornibus fumigantibus, minacibus ocu-
lis: atque in hunc modum homines perterrefacere, nec mi-
rum, nec insolens, verùm, ut dicebam, hujusmodi visa, at-
que ostenta sæpè numero somnia, meræque imagines, ac pi-
ctæ nebulæ, aut conficta figmenta sunt. Hæc cum dixis-
sem, in scopulum, in quem jam navicularius cymbam ad-
moverat, exilivimus. Et quoniam tardissimè redieramus, ne
humidæ nocerent auræ, domum faceßentes, gradus gran-
divimus: totumque ascensum continenti spiritu transmi-
simus.

C A P U T II.

*De imitatione illius loci Homerici, quo pœta in clypeo
ab Vulcano Achilli Thetidis gratiâ factò, uni-
versarum ferè gentium studia describit: est
autem accomodatum Tormento bellico,
in quo universa Campania descri-
bitur: deque Villâ Polliæ
Felicis.*

SUb Augusti Kal: dum maximè fervent anni calores, &
eo præcipuè, qui fuit æstuosissimus, Neapoli in Sur-
rentinum nostrum Purpuratus Præsul diverterat: ut per
dies aliquot defatigatum, quâ curis quâ negotiis animum
paululum relaxaret, quod quidem ni viri principes qui
Reipublicæ ad clavum sedent, & quorum curæ universo-
rum salus commissa est, sæpè numero faciant, labori tandem
vel invito succumbere necesse est. Etenim finitæ cùm sint
hominum vires, & usquequaque labore, studio, negotiis,
ac sollicitudine conterantur, nisi eas identidem otio, ac
vacatione instaures, tandem aliquando deficient. Idverò il-
li cùm modestis quidem verbis, ut par erat, sed efficacibus
sæpiusculè ostenderem, magnoperè hortabar, ut sæpius fa-
stidiret: & eo præcipuè, quòd locus esset genialis, atque

*Principi Viro
identidem à cu-
ria vacandum.*

Tom. II.

T

inter-

interventoribus vacuus, & liber omnino ab officiis: quæ plus oppidò tædii, quàm reliqua negotia afferunt. Ille verò: Facerem equidem, animis lubentissimis, si mihi per provinciam liceret, verùm enim non licet, cùm in dies in negotiis negotia suboriantur, quæ mentem aliò averunt, nec certè fas est, quamquam id maximè velis, cujus enim curæ tot populi sunt, & tanta populorum commoda, quibus opus est, ut perpetuò invigiles, haud sanè sui otio diutiusculè licet. Non meministi illius Homeri?

Οὐ γὰρ πᾶν νόχον εὐδεν Βελιφόρον ἄνδρα

Ὡς λαοὶ τ' ἐπιτετράφεται, & πᾶσα μέμνη.

Quod tu in Nauticis Latinè fecisti:

Nam cura salutis

Cui commissa hominum, & vitæ spes dirigit unus,

Non decet in dubiis concedere lumina somno.

Nisi mea me fallit opinio, credo te hîc ad illud Homeri respexisse. Tùm ego: Divinasti certò. Attamen velim, quæso, ut Homericum dictum, dignum sanè tanto poëta, tùm intelligas locum habere, ut meis ego versiculis planè, & apertè innuo, cum proximè periculum imminet, & publica in discrimine res est: minimè verò cum compositæ res sunt, & pacatæ conquiescunt. Quinimò, ut Republicæ subvenire queas, tùm maximè, cùm hæc opem, operamque tuam exposcit, necessum est, ut ab otio, ac remissione corpore sanus, ac vegetus, animo liber, atque expeditus opitulaturus accedas. Sic enim majus, atque in promptu auxilium ferre poteris, utpote qui habitior corpore, mente vividior. Tùm ille; Sic est, non oppedo. Verumtamen opportunitatem nancisci in tantâ tùm curarum, tùm negotiorum vel varietate, vel frequentia perdifficile est oppidò, quin etiam ostentatam interdum occasionem statim arripere, ac tenere, minimè commodum. Cui tùm ego: Ità sanè, id non me præterit, verùm factò opus est. Plurima enim sunt, quæ moram patiuntur; quocirca commodè differri possunt: nonnulla, quæ aliis committas, qui vicariam curam gerunt, imò expedit, ut quædam consiciantur ab aliis, quorum explorata tibi fides, ac perspecta prudentia est, ne dum cuncta velis ipse recognoscere, ac de singulis quæstionem habere, vel succumbas oneri, vel aliqua te surgiant. Hic ille: Ut quam bellè, & peracutè in villam tuam me non invitas modò, sed etiam cogis, veniam ex intervallo, si quid temporis vacuum habebo, imò promitto me illic eâ usurum portâ, quam primam videro. Verùm age, donec devexior dies eat, seque nimius calor frangat; læstata mihi Homerum tuum. Cui tùm ego: Faciam.

ciam illicò, acceptumque ab armariolo librum, aperui, ut fors tulit, oblatuſt eſt egregiuſ ille locus lib. xviii. in quo divinuſ poëta Vulcanum inducit univerſarum penè gentium ſtudia, atque opera *ιδρύει Ὀπάριδου*, doctâ nimirum mente cælantem in clypeo, quem Thetidis gratiâ Achilli fabricabat. Poſtquàm locum omnem percurrimuſ, Nonne pulcherimus, inquit, ac poëticuſ totuſ quantuſ quantuſ eſt? Cui tũ ego: Itã proruſ: neque quidquam eſt, quod in illo deſideres. Et ille; Sed quàm venuſtè, quàm eleganter illum imitatuſ eſt Virgiliuſ noſter lib. viii. ſtatimque, ut poëtam Latiniũ leſſitarem limpida voce, juſſit. Cũ igitur librum è menſulâ, ubi mihi ſemper ad manuſ erat, accepiſſem, locum illum placidè. ac ſonore recitavi, vix tandem leſtuſ, cum ſtatim ille: Papæ! ut venuſtiſſimuſ, æquè, ac delicatiſſimuſ! illum ego audirem millieſ, non modò ſine tædio, ſed ſummâ animi voluptate, ad me verò, Videtur mihi, inquit, quid ſimile fieri poſſe in Bellicis tuiſ, enitere: audendum proſectò aliquid eſt, quotuſ etiam ad aliquem honoris gradum aſcendaſ. Tũ ego ſubridenſ: Feci quidem, ſed tantum ſperare non auſim, ſcio quippè tenuitatem ingenii mei, & quot in ſalebris noſtri hæreant verſiculi. Tũ ille percupiduſ: Amabo, cedo, ubinam? Et ego: In Tormento Bellico, quod illuſtri, elaboratoque opere inſigniri uſuſ obtinuit, id verò in Foro Vulcani ab ipſomet Vulcano factum conſingo. Et ille: Laudo, ſtudiũ tuum, quia verò adhuc aliquantiſper expectandum nobiſ eſt, quoad æſtuſ magiſ temperetur, recita, ſodeſ, locum iſtum: erit proſectò tam jucunduſ, quàm qui maximè. Tũ ego: Facerem haud gravatè ſi tenerem memoriâ, & verſuſ eſſent caſtigati ad unguem, Ille verò: Dic de ſcripto, utuſ ſunt, afficient me, quavis illaborati ſummâ voluptate, Tũ ego: Si ſic jubeſ, non reſtito, verum eo pacto, ut de illiſ judiciũ tuum, quod ego magni æxtimo, planè ſeraſ. Quod cũ ille mihi pollicituſ eſſet, ac recepiſſet ad ſe, ego tabellaſ è truſatili arcuſlâ eductaſ leſtitavi hoc modo.

Homeri locuſ
inſigniuſ, quem
imitatuſ eſt Vir-
giliuſ.

Et in N. Niche
Partheniuſ.

*Hac ubi diſta, virum Pblegra in penetralia ducit,
Plurimuſ arcano quò ſumat ab igne caminuſ.
Namque hic materieſ, diſtuſ mirabile, nulla,
Nulla vel arſuriſ præbentur pabula flammis:
Nec Cyclopeſ alunt torpentem ſollibuſ ignem.
Verũ perpetuò gremio telluriſ ab imo
Per cæcoſ, vi factâ, adituſ erumpit in auraſ
Quod mirum & magiſ eſt, non flamma abſumit edaci:
Cuncta licet, tacito ſerpentiſ ſervore perarat.*

T 2

Eſt

Est etenim miseros idem, qui, Dite ministro,
 Horrendum fontes sub opacis torquet Avernis.
 Hūc ubi perventura, cæcas abfistere flammās
 Vulcanus jubet: & nigrum subsidere fumum
 Tartara sub; glaucique gravem depellit odorem
 Sulphuris. Examenio mox curru imposita tonanti
 Ostendit tormenta: oculis sitientibus ille
 Insolitum miratur opus, operisque laborem:
 Et calata nova miratur signa metallo.
 Namque omnem in media Campanam Mulciber oram
 Sculpterat, & longæ totum Cratera coronā
 Curvarat, vitreasque sinu calaverat undas,
 Mirum opus, & dextrā dignum, ingenioque magistri:

Surrenti ora in.
 Tormento bellis-
 co insculpta, &
 Campania Felix.

Hic medius gemino surgebat vertice in auras
 Vesbius, hoc circum sylvis redimitus, & illo
 Horrida sub cælum flammis, incendia ructans.
 Hinc per Pompejos, & apricas Herculis arces.
 Cernere erat subitā trepidas formidine gentes
 Errare: & refugo nonnumquam visere montem
 Obutu: subitūque oculos avertere flammis,
 Non longē dextrā præcinctus arundine glauca
 Per campos leni currebat murmure Sarnus,
 Illinc, & Stabias, & amœna in colle vireta,
 Et Vicum, & semper letum felicibus umbris
 Surrentum, & propter Campestria pinxerat arva.
 Hic virides inter scopulos, & opaca phaseli
 Antra videbantur vitreos diffindere fluctus.
 Et qui fortē sinu Colomelidis otia Vates
 (Urbs, & ingrati pertesus iurgia circi)
 Dulcia captabat muscoso in vertice ad umbram
 Confidens: Zephyrique afflatus mollibus auris,
 Difficiles artes, & prælia dura canebat.
 Ingenui circum pueri, pulchræque Camænæ
 Murmure plaudebant lato, seriemque parabant:
 Candidus, & supra nive mons surgebat: ab illa
 Dictus & indigenis mons est Lætarius, illi
 Inque globos, cumulosque nivem stipare videbas
 Curâ homines multâ, magnasque implere lacunas:
 Mox opere expleto, mensas ornare, famemque
 Per pingui tauro, fuscoque explere Lyæ.
 Inde sinus Polli, Grajæque insculpta Minervæ
 Delubra: & colles venator plurimus inter
 Apricos calatus erat, perque uda vireta.
 Ille coturnicem, pervestigante canum vi,
 Balistâ, aut sclopo dimissâ glonde petebas:

Calli:

Collibus in summis expanso hic rete, sed ille
 Ficedulam certâ signabat in arbore nitroque
 Illicet accenso, cedebat missile plumbo.
 Vertice sed summo falcanera Vespulus arte
 Captabat mirâ, & socii clamore favebant.
 Hinc aestu modico præterlabente remota,
 Spumoso Capreae canebant undique fluctu.
 Parta aliâ extenso vernabant aquore campi.
 Per quos vicino veniens à fonte, fluebat
 Irriguis Sebetibus aquis, hic flumina propter
 Plurimus herbosis olitor curfabat in hortis.
 Hic olera, hic nitidos flores, hic poma legebat.
 Hic ducebat aquam, & sitientia prata rigabat.
 Ille maritabat vites solertior, altam
 Hic vertebat humum, viridi sub tegmine fagi.
 Ille jacens servabat oves, & inertia dulci
 Otia fallibat cantu, calamoque canoro.
 Dein, ubi vitiferi molli consurgere clivo.
 Incipiunt colles, regales sculpserrat aedes,
 Marmoraque & fontes, vitreasque in fontibus undas.
 Et pictoratos signis effinxerat arcus.
 Hinc quæ Sirenis longissima semita ad urbem
 Inducit, cincta arboribus felicibus umbra,
 Fontibus & poterat liquidis ornata videri.
 Post ipsos longo colles curvaverat orbe
 Malciber, ipsa velut picto Thaumantias arca.
 Versicolor caelo sese decircinat Iris.
 Horum in declivi, pandique è more theatri,
 Pulchram Parthenopen pulchro cælaverat arca.
 Atque omnem solers hic ille impenderat artem.
 Cunctas quippè vias sua per discrimina, & omnes
 Illarum flexus palatia singula, & aedes,
 Et fora porticibus circum præcincta superbis,
 Et turres, atque alta tholis delubro Deorum,
 Marmoraque, & fontes poteras, ipsasque videre.
 Diversum hæc, illâc turmatim currere gentes.
 Quin etiam portu naves effinxerat: ipsum
 Molibus; & magnis, iactisque in gurgite pilis,
 Extructum mediis portum formaverat undis.
 Cuius in extremo surgens altissima caelo.
 Nocte pharos nitidam spargebat flammea lucem.
 Hinc Megara turres vitreo præcinnarat aestu,
 Et Lucullanos juxta depinxerat hortos.
 Ora videbatur posthinc & Olympis, ad auras
 Felices Zephyri, Solisque cabilia currens.

Atque:

Atque diem versa in medium, qua lata salubri
 Temperie, & molli Tyrrhena Doridos unda est,
 Collibus ad dextram longè obvallatur apricis,
 Et gelidos: Borea flatus, & frigora nescit.
 Hic nitidas pulchrâ cælaverat arte quadrigas:
 In quibus inuesti procures, patresque togati
 Captabant placidas Zephyrorum, & Vesperis auras,
 Illius ad finem sub monte incisa patebat
 Crypta, Dicarcheam via quâ deducit ad urbem,
 Magnum opus, & veterum, ut perhibent, monumenta Pelas-
 Cujus in ingressu dextrâ de parte sepulchrum (gum.
 Vatis Mantoi, laurumque insculpserat, illam
 Sponte ferant tumulo innatam; qua nempe superbi
 Præcingi cineres possent, Manesque Maronis.

Hinc se curvabat medium projectus in aquor
 Pausilypus, semperque iugo peramænus, & undâ,
 Illius incurvo qua litore plurima surgunt
 Magnifico luxu fabricata palatia, & acti;
 Fecerat aprico sub vertice Mergillinam.
 Quin etiam querulo meditantem carmina plectro,
 Retia dum socii ad litus piscosa trahebant,
 Alta infelicem finxit sub rupe Lycunem.
 Cernere erat liquidis in fluctibus, unda secundum
 Litora depictos auro, minioque phaselos,
 In quibus heroes ducebant otia, & auras
 Carpebant: reliquum sterni per litora vulgus.
 Pausilypum juxta Nesis frondosa virebat,
 Cognita Pellais & quondam Euplæa carinis.

Inde Dicarcheos nitido cælaverat are
 Egregiâ Deus arte sinus, urbemque Dicarchi,
 Desuper incano fumantem vertice Pblegram,
 Vulcanique Forum præcinctum rupe: minister
 Multas ubi nitrum, sal, sulphura viva coquebat.
 Vitibus, & Gauri iuga lata: & valle repostâ
 Hinc fluctus, Aniane, tuos, tetramque mephitim,
 Parte aliâ Bajas, atque alta cacumina montis
 Meseni, & Baulos, piscosaque stagna Lucrini.
 Non longè Elysios, & opaca effictor Averna
 Fecerat, & Phæbi delubra, ædesque Sibyllæ.
 Quin & Romani quæ circum plurima quondam
 Venturo monumenta ævo posuere superbi,
 Et vastas medio fabricatas gurgite pilas:
 Et quotquot varios medicantur balnea morbos,
 Cumâ hinc Chalcidicis urbs olim clara colonis,
 Tyrrheni propter fluctus, & colle feraci

Impo:

Imposita: inque novo pariter sic ficta metallo;
 Inde Pithecusa Cumarum ab litore quondam
 Ingenti, ut perhibent, meta telluris in altum
 Projecta: Prochyte propior, formosa viretis:
 Longior Inarime Baccho letissima: cælo
 E'cujus gremio turritus surgit Epopeus:
 Atque indignantem premit alto monte Tiphæum:
 Præterea geminas insculpserrat aquore classes,
 Quæ totum, quamvis latum, Cratera replebant
 Navibus, & pugnam magno fervore ciebant.
 Surgentem ad Solem, quæ pagnatura locarat
 Se, bombo ingenti resonabat, & igne corusco
 Sapius ardebat: vibrare & fulmina in hostes.
 Crebra videbatur, cælumque obtexere fumo.
 Altera, in occasum longo sinuata sub arcu
 Quæ gemino sese cornu tendebat, iniquo
 Marte premi, proras & jam torquere refractas:
 Fulmine nimirum, nimboque oppressa tonanti.
 Inque illam & cuneos flammæ ventus agebat;
 Prescius, has classes, venturi Mulciber avi,
 Finxerat. Eumenio miranti prælia, & artem.
 Et jam jam cupido Fatorum arcana tenere,
 Sic fatur; Tempus veniet, cum Maurica pubes:
 Tinacria spoliis, palmaque insignis Ibera,
 Invadet Dominam signis victricibus urbem:
 Et premet obsidio: triplici tàm fœdere gentes
 Auxilium Romæ latura in bella coibunt:
 Nimirum quæ Parthenopes nova mœnia, & arces
 Incolere, tenent quæ claram pyxide Amalphim,
 Quæque tuos, Cæceta, sinus, portusque frequentant;
 Parthenopæus eris dux classis: & ille feroces,
 Aspice Centauro ut vectus, premit ignibus Astros:
 Atque novis totam tormentis undique classem
 Difficiat: quos rostra volant diffracta per auras;
 Quotque rates pelago merguntur, & igniferum sal!
 Quot vastâ in mediis incendia suscitent undis.
 Et tot victorem populorum, totque superbum
 Oceano latè partis, terræque triumphis,
 Prædatorem Arabum, atque ingenti classe potentem:
 Tres tantùm vicere armis socialibus urbes.
 Nempe tot Ausonia sunt in certamina vires,
 Unus amor socio cùm gentes fœdere jungit.
 Quin etiam, & tempus veniet (sic volvere Parcas
 Accepi) quando sola hac concordia priscum
 Restituet decus, Imperium Romanas habebit.

Et leges iterum dabit Orbi Roma subactæ.

Vix dum lætitavi, cum Cardinalis: Imitatus tute etiam es divinum poetam perquam ingeniosè, laudo equidem, imò gratias ago, quo Campaniam nostram illustrasti, & victoriam illam majorum nostrorum gloriosam sanè, & inclytam, sed obscuram, & à multis silentiis præteritam, in lucem tam splendide, tam magnificè protulisti. Versiculi, stem in promissis, aded expositi, ut non modo meo, sed cujuscumque quantumvis delicati, suffragio ornari possint, quare illud velim, ut opus quamprimùm commune facias, spero enim illud literatis acceptum fore: & iis vel maxime qui stylo facili, & mundo delectantur. Tùm ego: Quoniam in summo loco tua est apud me autoritas, omnem operam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in illis perficiendis figam, ac locabo. Et ille: Istuc abs te expecto: precorque Superos, ut ad id commodam dent valetudinem, quam scio hætenus fuisse in causâ, quin adfectum jam opus, & quidem absolutum numeris omnibus habeamus. Sed age nunc, descendamus tandem ad oram maris, frigidulis auris animos recreaturi, nullâ igitur cunctatione interpositâ, acceptis mecum libellis eruditis, in scopulum proficiscimur. Stabat ibi phaselus expeditissimus, quo statim conscenso, jussus gubernator in Pollii felicitis sinum proram dirigere. Nos interea, ut solitavimus, libros eruditos sublegebamus, nempe ut ipsum otium operosum esset, nec quid temporis excideret sine lucro, quia verò in Pollii sinum cursus intendebatur, post multa jam læta, placuit Cardinali, ut Herculem Surrentinum Statii perlegerem. Quæsitum inter lætitandum, quod Herculis templum, quod Neptuni fuisset. Cum enim duo instructa forent à Pollio, unum in ipso promontorio Surrentino, alterum ad Occidentem in colle juxta intimi sinus recessum, utrum horum Herculi sacrum fuisset, neutiquam præ vetustate discerni potest. Putabam ego illud Herculi consecratum, quod fuerat in ipso promontorio. Etenim cum hic stagna illa jaceant, quæ circum testudo ad instar cavæ ex lateribus instructa fuerat, visiturque id temporis magnâ ex parte integra, ducebam in ipso lacu habitam olim fuisse in honorem Herculis Naumachiam, contra verò Cardinalis sentiebat: Sed potius, inquit, hanc in honorem Neptuni celebratam verò similis est: quippè qui marinus Deus, & maritimæ villæ custos esset, quam sententiam, ut comprobaret, illud ejusdem Statii recitavit de Pollii Felicitis villa.

Ante domum tumida moderator cærulæ undæ

Ex.

Quodnam Herculis, quodnam Neptuni Templum in orâ Surrenti à Pollio instructum, inquiratur.

*Excubat, innocui custos laris : hujus amico
Spumant templa sale : felicia rura tuetur
Alcides : gaudet gemino sub Numine portus :
Hic servat terras, hic sævis fluctibus obstat.*

Quod ipsum ex eo efficiebat, quia inibi magnæ domus ruinæ conspicerentur : antè verò domum excubare Neptunum Papinius dixerat.

Hic Cardinalis antiquarum rerum investigator tam acer ac sedulus, quàm qui maximè, Non faciam, inquit, quin locum perlustrem, omniaque monumenta villæ, vel in paucis celeberrimæ, circumspiciam : primùm igitur in lacum, ipsum ingredi constituit, in quem cùm phaselo aditus non pateret, oriam quandam, quæ tam propè erat à scopulo, accersivimus, hac incensâ, per angustias pertusæ rupis lacum subintravimus. In interiore parte rupis ante ipsum vestibulum magnus fornix lateritiis arcuatus conspicitur : extatque penè integer, circà verò lacum testudo extructa in edito colle, quo lacus præcingitur, ac veluti coronatur. Magnâ pariter ipsa ex parte usque extat, visuntur etiam pilæ, totius operis fundamenta, in aquam jactæ opere tessellato, ex quadratis partim lateribus, partim verò ex lapidibus item quadris, quo opere ipsa est testudo, & quidquid hisce in locis præ se vetustatem refert ; quocircà crediderim è vestigio lacus ad summum usque collis fastigium testudinem olim fabricatam fuisse ; in stagni medio magna extat pila, in qua olim salientem fuisse, de qua Statius meminit, non absre putaverim. Ut stagnum omne perlustravimus, quia ex ipso superior collis, erat fermè inaccessibilis, idcirco egressi, atque iterùm in phaselum recepti, vicinum promontorium petivimus ; In quod, postquàm brevi deventum est, illicò in scopulos exilivimus ; cœpimusque per asperos, acutosque lapides non sine labore, ac periculo (bis enim ego, fallente vestigio, relapsus) in pervetusta villæ monumenta contendere. Post multos passus lentè admodum peractos, propter viæ salebras, speculatoriam in turrim tandem pervenimus, cujus speculator, ut Cardinalem, vidit statim obviam venit, cumque humiliter salutasset, se viæ ducem exhibuit, qui mox, ut qui loci peritus, nos per omnia illa monumenta deduxit. Vidi-mus igitur plurima tessellata cubicula, ac fornicata : quorum quædam adhuc viscebantur incrustata, quadam cœmenti specie, quæ marmore ipso durior æquè, ac lævior, & ut conjecturam de se Cardinalis faciebat, quondam etiam candidior ; impresentiarum enim marini aëris injuriâ obfuscata ; nonnulla pariter depicta variis, quâ signis, quâ flo-

Cardinalis Cœtelmus rerum antiquarum investigator, ac sedulus.

Villæ Pollii Rædera,

Tom. II.

V

scu-

sculis : quorum colores adeò nitidi, vividique, ut picturam recentissimam diceret. His per singula curiosè, distinctè, que illustratis, in collem stagno imminemtem, in quo cavea instructa erat, progressi sumus. Collis, ut ferè omnis vicinus ager, oleis convestitur : circa verò ruinas ædificiorum fruticetis oblitus, quocircà difficilè iter habet, atque impeditum, perripimus tamen per medios vel dumos, vel frutices, sternebat quippè sibi viam cupido rerum visendarum, quæ cum animum occupaverit, nihil admodum tam arduum, ac difficilè est, quod non superet. Ut igitur compendio singula complectar, circa testudinem compluria cubacula spectavimus, quorum pleraque disructis, collapsisque fornicibus, humo ab imminente colle prolapsa, penè op-pleta erant, videbantur nihilominus incrustati parietes, in quibus pictarum imaginum vestigia extabant. Postquam autem singula pervestigavimus, quoniam jam nox appetebat, in sequentem diem cætera distulimus.

C. A. P. U. T. III.

*De imitatione quorundam locorum Theocriti, & Virgilii
ex III: Georgicorum, qua occasione mentio fit de
Authoris Saberide, cujus exordium recitatur: Mox
consertur Crateris sitis cum Bosphoro Thracio.
cæteraque villæ Pollii Felicis monumenta
describuntur.*

Mira Cardinalis
Gentilmi Pietas
ac memoria,

Cum primùm à meridiano somnulo assurrexit Cardinalis, me accersit, rogatque si Vespertinas preces recitarem. Cui tùm ego : Minimè verò. Et ille : Absolvamus sacrum hujus diei pensum. Et ego : Præsto sum, simulque è genuali scabello, in quo in promptu usquequaque est, codicem accipio. Deindè cœpimus more majorum alternis versiculis, ego lætitando, ille verò recitando (totum enim divinum codicem memoriæ mandatum habet) Vesperarum preces cantitare, quibus absolutis, Virgineam psalmodiam, quam pius Præsul quotidie in tantâ, & tam variâ negotiorum multitudine Virgini, quasi donarium, offerre non prætermittit, illicò recitare cœpimus. Postea verò quàm istæc ritè peregrimus, inter magnam deambulationis fenestram, & hypethræ arcum consedimus. Ne verò tempus obduceremus sine ullo eruditionis lucro, jubet me Theocritum lætitare. Cum igitur fortuito librum aperuissim, in Idyllium illud offendi, quod inscribitur ἀπόλλος. Jam totum pellegeram, cum ille : Quam bellè poëta noster multa.

ta hujus Idyllii latina fecit ecloga IV. Cui ego : Ità verò :
quocircà ipse de se :

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper.

Tùm ille : Itera mihi , inquit , illa Theocriti , quæ la-
tinus poëta subripuit : poëtam verò ipsum mox . Tùm ego ,
Græcos versiculos statim recitavi : habebam enim illos in
memoria .

Nonnulla Theo-
criti loca à Virgi-
lio , & Parthenio
latine reddita .

Τύτιρ' εἶμιν τὸ καλὸν πεφικαμένον , Βόσκει τὰς
ἀγρὰς ,

Καὶ ποτὶ τὴν κρᾶναν ἄγε Τύτιρε . Ἐ τὸν ἐνὸρχον
Τὸν λίβυκὸν κνάκωνα φνχάσσειο , μὴτὺ κορύψῃ .

Sub hos latinos Virgīlii :

Tytire , dum redeo (brevis est via) pasce capellas :

Et potum pastas age Tytire : & inter agendum

Occursure capro , cornu ferit ille , caveo .

Hoc loco Cardinalis : Mi Parthenie (bona venia poëtae
nostri dictum sit) suavius , atque elegantius Theocritus ,
cujus versus videntur , ut delicati , ac sonori , omnes præ se
Veneres ac lepores ferant ? Cui ego . Admodum , non ne-
go : enim verò est quædam nativa Græci sermonis venu-
stas , & quasi molitudo verborum , quæ delicatissimam red-
dit orationem . Tùm ille : Sic est , verùm pergamus por-
rò : Nonne & illi etiam elegantiores , ac molliores sunt ?

Ἦνι δέτοι δέκα μῆλα φέρω τὴν ὠδεκατείλον

Ὡ μ' ἐκέλευ κατελεῖν τῷ . Ἐ ἄρκιον ἄλλὰ τοι οἶσῶ .

Quam illi , quibus hosce poëta æmulatus est ?

Quod potui , puero sylvestri ex arbore lecta :

Aurea mala decem misi , cras altera mittam .

De tuis quid dicam ? habent & ipsi leporem suum , &
digni sanè sunt , ut recitentur . Cui tùm statim ego : Ro-
go , quæsoque , ut omittas , ne videar inter hos suavissimos
olores anser perstrepere . Et ille : subridens statim recita-
vit :

Num tibi dura , quia agresti munuscula culta

Nulla tibi misi ? nisi tamen ipse rubentes

Bissenas de more rosas tibi dia quotannis :

Et meminisse potes : namque hoc cum carmine misi :

Virgo , noster amor , tuus hæc tibi mittit lolas .

Illud verò tuum etiam in hac eadem eclogâ .

Est sua conspectu vel inani blanda voluptas .

habet etiam , ut illi leporem suum : sed dicam candidè , pla-

156 ÆSTATUM SURRENTINARUM
cet magis illud Theocritæum, ex quo accepisti.

Εἰς ἃ καλεῖται ῥίλαμασι ἀδέα πέρις.

Cui tùm ego : Fateor etiam ipse, verùm enim ; ut dicebam, est quoddam linguæ lenocinium, quod aures, quarum iudicium, ut ait Quintilianus, superbissimum, inusitatâ quadam dulcedine afficit, devincitque sibi. Deinde seposito in mensulâ Theocrito, Virgilium accepimus : & quoniam sic illi sedebat in animo III. Georgicorum perlegi, cujus exordium cum absolvissẽm. Ille : Viden', inquit, ut totum Maronianâ Majestate plenum sit ? Hunc tu locum imitatus VII. Nauticorum, & quidem, ni amor erga opera tua facit, ut præposterè judicem, non infeliceiter. Lectita mihi illud. Tùm ego libello deprompto ab armariolo versus illos cantitavi. Quos cum audisset, Placent, inquit, præcipuè illi.

*Ergo age, rumpe moras : vocat alto à vertice Pontus,
Indusque, Gangesque, & divitis aquor Erythra :
Et vocat Esperio sub Sole Argenteus amnis,
Virginei fontes, auroque insignis Amazon.
Et vox offensa marium ingeminata resultat.
Mox ego vitrices accingar dicere palmas,
Æternumque tuum proferre in sæcula nomen.*

Autor juvenili
olim calore Sa-
beridem aggres-
sus est,

Sed quid de Saberide illâ tuâ, quam olim juvenili calore aggressus es ? absolvesne tandem opus ? nam, ut video, lenit admodum brachio illud agis, Cui ego : Imò de illo cogitationem omnem deposui ; ut enim absolverem, opus esset rem ordiri à capite, id verò nec ætas patitur, nec aliæ curæ permittunt, si quid vacui temporis haberem, potius acquiescerem tuis consiliis, & Urbis nostræ historiam scriberem. Tùm ille : Id mihi, ac popularibus omnibus esset tam gratum, quàm quod gratissimum, desideratur quippè omnium studiis, & exciperetur omnibus lubentissimis, idcirco ut ad hanc rem arsum applices, inque illâ curam omnem, atque operam figas, ac loces, quæso, & sic quid apud te authoritate valeo, etiam jubeo. Interea perlege mihi versus aliquid Saberidis. Cui ego : Haud equidem digni sunt, qui audiantur, tùm enim vix Musas à limine salutaveram : vix primosibus labris Aganippæos fontes libaveram, quocircà de te conjecturam facere potes, quàm lutulenti versus defluerint, & quàm malè dolati ; Et ille : Illaborati quantumvis, illos recita, animus mihi est videre, qualis vagiens Parthenii Musa fuerit : nam quidam vester in illa eleganti elegiâ sic habet :

Κα-

Vagitusque tuos Ilias ipsa timet.

Cui tūm ego: Verūm istæc viri amicissimi bona verba, & tota poëtica. Et ille: Sed eruditi, acris ingenii, & minimè assentantis. Age verò, qualescumque sint, certum est mihi illos audire. Tūm ego: Næ ego audaculus, qui delicatissimas aures tuas perquàm salebrosis illis versiculis radam. Ille verò: Quid restitas? recita: alioqui non omittam te urgere, tergiversari tuum non est: an futuri sint, ut mihi aures obtundant, ipse viderim. Hic ego tandem, ne immorigeratus viderer erga tantum principem, & benevolentissimum mei, quos memineram versus, in hunc modum recitavi.

Postmatie Page
mum,

*Vittrices acies, magnisque operosa triumphis
Arma cano, & clarum partis Heroa trophæis:
Et Gangem Latiis, & adactum legibus Indum,
Et reges Chrysa domitos; iterumque receptis
Seribus, atque Ophyre, totoque Oriente subactis,
Fortunata, novos referam tibi, Roma, triumphos.
Magnum opus aggredior: perterrita mole laborum
Mens nutat, quis bella novis agitata sub oris,
Atque armis certata novis? quis grândia tanti
Facta Viri, & palmas fuso ex Achéronte relatas,
Vitricisque potest acies aquare canendo?
Magnanimum tu Musa, Ducem, tuque inclita facta,
Tuque acies, actosque animis in funera Mænes,
Atque triumphatas utroque ab litore gentes,
Et plausus memora, & gemina decora inclita palma:
Primus ad Eoas, qui vassa per aquora terras
Tot Lojoleas acies, vittriciæque arma
Invexit, stygio dicturus bella Tyranno.
Dic quoque quantum ille, & terris jactatus, & undis
Vi Stygis, & favi memorem Plutonis ob iram.
Et quanta est bello passus dum litore in Indo
Romulidum ritus, & sacras poneret aras.
Inferretque Deum Thetidos gemmantis in oras:
Et quos extorres astris, cœloque paterno
Avertit longè, nigrisque involuit Avernis
Dira superstitio, Eoas lustralibus undis
Elueret populus, superoque asciret Olympo.*

Hic ille; Vagientis quidem Musæ, sed quæ ætatem præcurrebat, & cujus præcox ingenium. Verum age ad Bellica sis animum, ac sermonem transferamus: Faciesne idem in illis, quod in Nautis æque, ac in Halienticis præstitisti? videtur enim mihi Divo tuo bellicoso illustre quoddam donarium, & ut Græci dicunt *ἀνδρῶνα* in illi figi posse, ac veluti.

D. Ignatio

ἀνδρῶνα in Bel

licis.

veluti.

veluti suspendi ad aram. Cui tùm ego: Divinasti, ita enim factum est, neque id sanè à me præteriri potuisset, etenim absurdum erat in Parentem amantissimum in me officium desiderari. Ille verò: Fac, sodes, audiam, levabunt profecto calidissimi huiusce diei tædium versus tui, nam et si mihi flabello ventulum sic faciam, tamen præ æstu penè emorior. Tùm ego: Æstuosus sanè dies, neque in totà hac æstate ferventioris sensi: fenestram istam solent ferre semper auræ, quamquam levissimæ, perflare, quæ quidem nunc silent omninò; ut ne vel in summis arborum frondibus paucissimæ admodum iudant, sed recitabo jam versus, ut calores leves; quippè illi tantum frigus sunt. Hic ille: Sparingisne tu sales? Cui ego: Jocandum interdum, ut seria, agas, ut rectè Anacharsis, mox accepto Bellicorum IX. versus ad hunc modum gesticulando cantillavi:

*Tu pariter vati grandem mentemque, animumque,
Lojola, inspira, Divus Pater, inque repostam
Castidam penetrare nemus, Cyrrhaque recessus:
Et sine Parnassi niveo per culmina ferri
Subiectum curru fontesque haurire beatos
Pieridum, sacro possit quo percitus æstro
Belligeras animare tubas, & Martia bella
Dicere: pulsa quibus nemorosa cacumina Pindi
Bella sonent, totusque Helicon clamore resulet:
Horrida & imbelles accendant praelia Musa.
Forstam heroam si myrto adnectere laurum
Arbitrio populi liceat, plausuque theatri,
Tùm te, Dive canam: toto tunc ore sonandum.
Et tua Mantoà clarissima gesta per Orbem
Conabor proferre tabà, te Seres, & indi,
Te simul Ammerici, & gemino gens si qua sub axe
Restat adhuc ignota, sacris te Nomen in aris
Imponet venerata: tuos cantabit honores:
Et supplex tibi vota feret, præcibusque vocabit.
Interea iuvat instructo duo marmora templo
Figere, primitias belli tibi, Dive, futura,
Hinc, atque hinc: medio sulgens spirabis in auro
Ipse laborato, radiisque incinctus, & ostro,
Qualis in astrigero confidis victor Olympo.
Sub pedibusque undas, & terras arduas omnes
Despectas, parioque insculptam talia saxo.
Et primam levà, quod fani in parte locabo,
Vulnere te glandis fractum, thalamoque jacentem
Incidam, & palmas Divorum, & facta legentem.
Adjiciam summo visum de calmine cælum*

Expas-

Expandi, nitidisque chorum descendere pennis
 Aligerum: quos inter erat dux primus Olympi,
 Claudere cui terris cælum, & referare potestas.
 Illum syderio depingam rore medentem
 Saucia crura: novos & dio flamine sensus
 Infundentem animis. Dubiâ sub luce calorum
 Præruptos faciam montes, & vertice templum
 Virginis: inque genu te pronum, aramque tenentem;
 Et galeam, scutumque Deæ, gladiumque sacrantem;
 Spes & Fortuna ingentes, titulosque superbos,
 Non procul incurvâ sub rupe insculptus in antro
 Squallenti barbâ, vilique indutus amictu
 Atque fame, & nimio stabis vexatus ab æstu;
 Frigoreque, & rigidis discissus terga flagellis:
 Dura rudimenta: at sacri felicia belli.
 Principia: hinc lauri centum, palmæque relata;
 Hinc illa egregii fluxit seges ampla triumphi.
 Marmore, quæ signis dextro spirantibus addam.
 Hic te delectus cogentem ad signa maniplos,
 Militiaque novæ lege, & prima locantem
 Fundamenta, sacer terris quo cresceret Ordo
 Excidium extremum vitiis laturus, & Orco,
 Verâ pacato Saturnia sæcula mundo.
 Praclaros sculpam Heroas te patre creatos:
 Saberiden cladem Stygiâ, Disque tremendum
 Borgiaden, geminos hunc juxta plurimus arte
 Appingam juvenes, quos lilia cana coronant;
 Quos & olorinis tranantes aëra pennis,
 Puraque membra, nivis ritu canentia pingam:
 Ponè sequens rutilo fulgens Antonius ostro.
 Ibis ovans: socium cui se Mævortius addet
 Mærcellus, patriâ missus Sirenis ab orâ,
 Trans magnum Oceanum, primique cubilia Solis,
 Seras ad extremos, & Japonis ultima regna.
 Ibit & ille, suo qui se cognomine reddet;
 Agmine laurigero Heroum slipatus ovantum:
 Ex tu, quæ comitem mox sunt habitura Deorum
 Concilia, immixtus tantis Heroibus ibis.
 Carole: teque chorus lauro comitabitur ingens:
 Ibitis & terno conjuncti fœdere, vos d.
 Primitias Latio Patri quos mittit Japon.
 Atque alii parvo si fas concludere saxo
 Tot magnas Heroum animas, qui vulnera passi:
 Pro re Romuleâ, signis meruere baptis
 Ascribi: & sacri quotquot docuere magistri:

Roma:

260 ÆSTATUM SURRENTINARUM

Romanos gentes ritus, legesque sacrorum.

Non tamen insignes saxo super addere palmas
Præteream, magnarum & tot miracula rerum.

Hic miris elementa modis parere: fugatis

Æquora nimirum pacari, atque aëra nimbis.

Stare amnes, trepidare sinum Telluris, & ignem

Nunc primum obsequio flammarum, & luce curascā;

Impete nunc presso in rores abiisse tepentes.

Atque gelu, frigusque suum domuisse rigorem:

Devastasque acies morborum, & pestiferam vim,

His addam è tumulis educta cadavera, Mortemque

Horribilem indomitam, formidandamque subactam,

Illic Eumenides discisso crine jacentes,

Atque triumphatum Stygiâ cum gente Tyrannum

Tetrum, indignantem, flammæque ex ore, vomentem

Attonitumque vadis Phlegethonta lærere reflexis,

Insculpam: geminoque hæc scribe carmina saxo,

De Mundo, & Luxu, victoque Achæonte trophæa.

Parthenia hæc Patri magno posuere Camæna.

Hæc tibi nunc templo figam donaria: campum

Tu jam miles adi, mecumque accende canoro

Ære animos: ducibusque præi bellator in arma.

Jam fera bella sonant Capitolia: jamque bifrontis

Fana Dei referuntur: & alto à vertice totis

Montibus assurgunt Alpes clamore secundo;

Tyrrhenæque fremunt, pulsatae classibus undæ.

Responsans longè cava litora, & arma reclamant

Pulsati colles, & totus detonat æther.

Simul ac primùm cantui finem imposui, statim Cardina-
lis: Donarium, inquit, insigne porro, ac splendidum. Di-
voque tuo non indignum, quo certè quidem auspicatissi-
mum fecisti libri exordium, sed descendamus tandem ad
undas: me summoperè delectat mare; subindè famulum ro-
gat, si phaselus venerat? Et ille: Jam venit, estque expedi-
tissimus; assurreximus igitur illic: perque pomarium, &
pensilem ponticulum perpauculis passibus ad mare perveni-
mus, exin phaselum ingressi, ad lustranda reliqua monumen-
ta villæ Pollii Felicis proficiscimur.

Num Cratere
hoc nostro in
toto terrarum
orbe locus pul-
chrior, & am-
nior?

Interea, dum totum penè Crateris ambitum præ oculis
haberemus, atque illiustùm amœnitatem, tùm pulchritu-
dinem obtutu, atque animo complecteremur: Putasne,
inquit, Cardinalis esse in toto terrarum Orbe locum vel
pulchriorem, vel amœniorem Cratere hoc nostro? Cui
ego: Ajo enim verò. Et ille: An fortè Bosphorus Thra-
cius is est? Et ego: Ita verò. Tùm ille: Sed quam viam
inibis,

inibis, ut id mihi persuadeas? Et ego: Talis est Byzantijs situs, ut nescio quid amplius videatur illi natura concessisse. Siquidem duæ sunt in conspectu partes Orbis terrarum, quæ nonnisi angusto aquarum divortio separantur. Sedet in angulo Thraciæ terræ, velut in speculâ Universi septem complexa colles vastissimo CXI. stadiorum ambitu nova Roma, idcirco inter duos Orbes posita, ut in utrumque facilem haberet excursus, ac sua jura proferret. Et jam MCCC. exacti admodum anni sunt, ex quo Domina gentium, & regina est Orbis terrarum, tot verò referta populorum, tot frequens commerciis, ut incredibile cuique sit. Quippè perpetuò videre licet per Hellespontum, & Bosphorum innumeras propemodum naves, dicam rectius classes integras, quarum quædam ex Europâ, quædam verò ex Asiâ, quædam etiam ex Africâ ultrò, citròque commeant, ac commercia jungunt quàm longissimè venientium populorum, quæ quidem commercia mirificè fovet, ac promovet vastissimus juxta, ac tutissimus portus, qui urbem ab Oriente alluit, & cui vel opportunitate, vel situ amplissimo nihil admodum est, quod accedat, tot verò, tantisque navigiis continuò pervius, ut maritimam diceris urbem fluctibus innatantem. Hinc verò laxitas Propontidis patet, illinc in angustum coarctat se Bosphorus, contra verò trans portum Pera est, vastissimæ urbis appendix amplissima, è conspectu autem in Asiâ Calcedonia respondet: nec longè plurimo turrinis vertice Olympus assurgit, qui tùm positu suo, tùm suis viridans sylvis amœnissimum exhibet prospectum. Hæc, illæc per universum Bosphori tractum, (ni flexuosas angustias, parvaque naturæ repugnantis intervalla dicere mavis) placidissimi sinus sunt, & quammaximè hospitaes, molles, atque herbidi scopuli, & perquàm piscosi: exporrectæ hæc, illæc lingulæ, veluti è gemino terrarum Orbe occurrentes sibi, & per mutua oscula amplexantes. Cum in medio utriusque Bosphori fueris prensare manibus geminos Orbes videris, transitu vel bobus meabili: undè nomen ambobus, & tanquam in dissociatione germanitas concors, accedit vel ea voluptas, quæ tam grata est, quàm quæ maximè; nimirum audire alituum cantus, canum latratus, atque humanæ vocis inter duos Orbes commercia: videre item maria ultrò, citròque meante fluctu, perpetuò variantia, atque omnis generis piscium fecundissima. Per Bosphorum enim ab Euxino in Ægæum meant, ac remeant innumeri penè piscium greges: qui hiemem in Ponto, æstatem apud nos traducere consueverunt, quales sunt Thynni, & Pelamides,

Tom. II.

X

Zi

De Byzantijs seu admirabili Urbe describitur, & commendatur à situ, ab amplitudine, à populorum frequentia, &c.

Bosphori Thraciæ descriptio.

Ziphia item, atque Delphines, alique non pauci; qui inter æstus fluentis, refluentisque pelagi cursant, recursantque placidissimeque lasciventes, quasi choros ducunt, ludosque concelebrant. Hic Cardinalis: Assentior prorsus, effecisti enim, ut mirabile illud naturæ ludentis opus quasi oculis contemplerer, at si præfens essem voluptatem etiam perciperem. Verum enim non negabis nimirum mihi quantum ille natura antecellit, tantundem Craterem hunc nostrum ab arte, atque industriâ illo superiorem esse: saltem hac ætate, quâ minus à barbaris exornatus (credo enim Romanorum Cæsarum tempore fuisse ornatissimum) imò potius Scythicâ feritate, dejectis veterum monumentis, miserabilem in modum deturpatus. Hic verò sinns totus ferè quantus est, tot urbibus, oppidis, villis, atque ædificiis coronatur, ut una urbs perquam amplissima videatur, in hujusmodi verò coronâ, pretiosissimam quasi gemmam, Neapolim habet: quæ vel situ, vel ædificiis quâ privatis, quâ publicis longè Byzantium exsuperat. Tum ego: Itâ verò: neque id me latebat; atque istuc jam jam iturus eram, in hoc enim ipso sententiæ omnium consenserunt, quotquot utrumque artificis Naturæ opus, quammaximè admirandum contemplati fuerunt.

Villa Pollii: VI.
varia, & alla Mo-
numentata.

Sub hæc superato promontorio, in Pollii sinum ingredimur, quem ab ipsa vestibulo curiosè cœpimus circumlustrare. Imprimis ipso in flexu promontorii brevissimum sinum, stagnum diceres, offendimus, illum olim undique conclusum fuisse, & scopuli, & pilæ circa os ejus objecta indicio sunt manifestissimo, quin etiam fuisse ibidem vivaria, vel ipsa loquuntur rudera. Exin verò sinus Orientale latus, quâ scopulis, quâ rupibus prætextum, circuivimus, in quo pauca admodum veterum monumentorum vestigia deprehendimus, quem ut primùm superavimus, in ipsam sinus oram spatiosam, & commodam, in qua geminæ id temporis videntur tabernæ, descendimus, illam lento quidem gradu ob arenam, usque ad alterum Occidentale latus, & ipsum scopulis, & rupibus asperum, tum animi gratiâ, tum vetera perlustrandi desiderio peragravimus. Deindè consensu iterum phaselo, latus ipsum, cautes propter amœnissimas percurrere instituimus. Hic in secessu præcellæ rupis, quæ, reducto in sese gremio, placidissimum sinum efficit, ingens arcus fornicatus apparet, qui præ se speciem sacelli refert: atque id ipsum sparsa hæc, illâ rudera manifesto attestantur, sinus qui, ut modo dicebam, reductis rupibus curvatur; atque idcirco à ventorum debachantium furore secutus, & hieme commodus navibus, & ætate quâ umbra, quâ.

quà placiditate maris , quà viriditate arborum , est amœna amœnitate amœnissimus , in ipso pilæ quamplurimæ , quibus olim magnam ædificii molem superinnixam fuisse facile inducor , ut credam , istæc verò omnia inspiciens , & diligenter exquirens : Nonne hic , inquam , Neptuni templum olim fuisse verosimilius videtur ? quippè ruinæ vel ipsæ ad id sentiendum inducunt : & illud vel maximè , quod sic amico conspergi sale , ut ait poëta , facile potuisset . Tùm Cardinalis : His haud quaquam assentior : nulla quippè hic inædificatæ domus vestigia : nec certè quidem in loco tam aspero , adituque difficili fuisse unquam probabile est . Quin potius crediderim hic in superiore colle Herculis templum extitisse , istud verò , specum quandam fuisse , ex quà per ipsius rupis incisæ gremium insuper , templumque ipsum ascensus esset : & quà æstate oblectationis gratiâ immorari Pollius potuisset , quare in ipsam rupem ascendamus , inueniemus fortassè vestigium aliquod Herculei fani , quod in colle positum dicit Papinius . Cui tùm ego : Nihil mihi potius est , quàm tibi obtemperare ; at quoniam hæc ne capreis quidem iter , in æquiore illum locum nos corripiamus . Et ille : Rectè admones , in illum igitur gradum inferimus , ex quo , modò erecti ambulantes , modò quasi repentes , post implexos , implicatosque calles , ex quibus vix nos extricavimus , tandem in collem ruderibus , quæ pronuper eramus contemplati , imminentem , summo labore connisi evalimus ; hunc igitur collem , ubi olim erectum Herculis fanum fuisse Cardinalis non levibus conjecturis affirmabat , perquisitè investigavimus , rudera compluria pervetustæ fabricæ , quæ ut ipsamet rudera de se indicio erant , ingens olim fuisse videbatur , parietinis partim obruta , partim verò fruticetis obsita animadvertimus , quocircà Cardinalis fossorem , qui non procul in suo rusculo terram versabat , accersiri iussit ; effodique humum juxtà ruinas illas ruderum antiquorum in eam enim spem venerat , nimirum fore , ut vel monumentum aliquod insigne , vel numisma Cæsarum reperiretur . Verùm cum diù fossor insudasset , nihil omnino præter pilas , ac fundamenta in rupe jacta , deprehensum est . Hoc loco pa-

Ubi Neptuni TE.
plum. & Hercu-
lis ?

Subterraneæ
quandam , ac mi-
ras Fabricæ repet-
ta in Villâ .

Cisternæ nō procul à Surrento, ingentes, & insigni opere à Romanis elaboratæ.

bente, in fabricas intramus, erant autem perquàm amplissimæ cisternæ, quarum aliquæ adhuc integræ visebantur, aliquæ verò vitium jam fecerant: longoque ordine ædificatæ: æq; singulis in singulas patebat excursus, ut in omnes intromitti aqua potuisset, illas extructas à Pollio ad continendam aquam, cujus indigus collis est, rectè Cardinalis opinabatur, quod verò nobis admirabile omninò visum est, vastissimi erant fornices, adeò solidi, & tanta vel arte, vel industriâ fabricati, ut immensos penè cumulos ex aggregatâ sensim terrâ enatos, arborefque vastissimas inibi plantatas sustentarent. Hujuscemodi cisternæ quamplurimæ non procul à Surrenti pomærio in Vespasianorum fundo, magnâ spectantium admiratione conspiciuntur. Romanum opus in quo cum arte certasse magnificentia visa est, ingentes quippè, & insigni opere, elaboratæ, quo in genere, juxta ac in reliquis nulla gens Romanos ne æquavit quidem, nedum superavit, quæ quidem post tot sæcula integræ omninò usque manent, incumbentesque dorso immensos truncos substinent, ut pensiles Semiramidis hortos meritissimò diceres. Servatur in his aqua publica, [quæ ex Surrentinis collibus, è quibus scatet frigidissima, per longos canales testaceos in illas infunditur. Postea verò quàm singula curiosè inspeximus, ad litus tandem descendimus, per æquorem collem, & minus impeditum, quâ nos paganus ille deduxerat, quo non sine mercede dimisso, phalelum descendimus: inque Surrentinum dirigi cursum gubernator jussus est, jam jam enim nox diem adimebat.

C A P U T IV.

Occasione perridicula fabella, festiva quædam de putato spectro narratur historiola.

Perridicula Fabella de Fele habita pro Caco-dæmone.

Cum esset apud me Taurinus Juvenis, vespere ejus diei, qui Virginis triumpho insignitus est, à frugi cœnula, perpauculis admodum verbis animi gratiâ factis, cubitum omnes abivimus: & utqui longâ deambulatione defatigati, statim condormivimus. Lucernam verò puer oblitus extinguere, in culinâ accensam reliquerat, non multò antè conticinium pulsari tintinnabulum subaudio: & quia homo sum levi somnus derepentè expergiscor, hærebam tamen animis, datusne reverâ sonus, an essem fortè somniatus, aures igitur arrigo, & suspensas teneo, ut clariùs strepitum, si fieret iterum, exciperem, cum illicò resonare tintinnabulum audio manifestissimè, quare illicet assurgo,

surgo, injectaque raptim veste, ad januam tacitus accedo :
 eductoque pessulo, forem perpauulum aperio placide, nec
 crepo; atque ad limen parumper subsisto: mox animosior
 foribus gradum effero. Cum ecce tibi ex proximo cubicu-
 lo Taurinus adolescens timens, tremens, ac penè semi-
 mortuus præ formidine, cui statim ego submissâ admodum
 voce, Quid trepidas? inquam. Tum ille: Perivimus mi-
 feri. Ego verò: Adeone citò? Et ille; Numquid non au-
 disti tintinnabulum? Tum ipse: Audivi enim verò: & qui-
 dem semel, atque iterum. At ille: Totus metu madeo:
 timeo enim oppidò; ne malus quidam genius domum ob-
 federit. Cui tum ego: Mitte, quæso, timorem istum; nun-
 quam enim hucusque nostrâ hac in domo vel visi, vel
 auditi Cacodæmones, ego plus certò à furibus timeo, nam
 ut scis, nudiustertius in tectum agricolæ insilientes scalis
 gestatoriis, quas ille ad proximas arbores applicaverat, cun-
 cta ferè lintea, quæ cinerariâ expurgatione mundata ad
 Solem siccanda exposuerat, nec præ oblivione sub vespe-
 ram collegerat, suffurati sunt. Tum ille: Si clandestini latro-
 nes essent, neutiquam pulsassent crepitaculum, ne fortè
 stultissimi hominum vellent se manifesto indicio prodere.
 Cui ego: Vera prædicas, sed fortassè casu factum est. Et
 ille: Non certè sic in animum induco: haud equidem ca-
 su fit, quod cadit sæpè. Cum verò mox sensim suspenso
 gradu, & vix primoribus digitis signantes vestigia ad fle-
 xum usque deambulationis progressi essemus statim Syl-
 vium obviam venientem conspiciamus, qui vix dum nos vi-
 dit, cum, Audistis, inquit, clangorem tintinnabuli? Cui
 tum ego: Maximè: atque idcirco assurreximus, hic timet
 Cacodæmones, ego verò latrunculos. Sub hæc lumen in-
 culinâ animadverto, quare ad Sylvium: Quodnam lumen
 est illud? Ille verò: Nescio equidem. At adolescens: Ti-
 meo nimirum, ne ibi malus sit genius. Interea loci dum
 hæc diceret, illicò audimus & crepitaculum resonare vel
 maximè, & selem altius ejulare post crepitum, quasi ex
 alto cecidisse. Tum statim Juvenis jam penè enectus præ
 timore: Perii omninò. Tum ego: Visne aquam? Ille ve-
 rò: Mitte nuces; haud equidem jocandi tempus, quando
 lustrali opus esset, audin' ut felis personam mentitus non
 territat simul, & illudit Cacodæmon? capeffamus, nos hinc,
 quæso, in sacellum. At Sylvius: Ah, ah, ah, vah, felis,
 felis est, jam memini, quæ vitulam tintinnabuli funicu-
 lo appensam furari adnixa est. Cui ego: Et quis ille fuit
 asinus, qui tintinnabulo vitulam suspendit? Ille: Ego
 ipse. Tum ego: Bellè tu quidem: nempe ut dormientes
 exci-

excitares, ac perterrefaceres, dcerat fortassè paxillus? At Sylvius: Cum voracissima felis semel, iterum, ac sæpius modò pisces, modò carnem devoraverit clanculùm, locum illum futurum ab illâ tutissimum putavi, neutiquam enim credidissem tam altè unquam exilire potuisse, imò, si fortè insiluisset, exaudiendum fore tùm crepitum tintinnabuli, felem illam dii omnes perdant. At ego: De fele ipse vide-
ris, ego de vitulâ sum sollicitus, accepto igitur lumine ad locum pergimus, videmusque discissum vi funiculum, felem-
que unâ cum carne diffugisse. Hic juvenis, cujus in ani-
mo hærebat usque præconcepta suspicio, Aspersisti aquam,
inquit, nunc paulùm exorior: nam penè perieram præfor-
midine, malè sit feli, malè sit agricolæ, qui illam alit nostris
jacturis. Cui ego: Verùm hæ imprecationes nobis vitulam
non reddent, illa, ut mea fert opinio, in villici casam se re-
cepit cum prædâ: concipiamus igitur furtum, veteri mo-
re, lance, & licio. At Juvenis: de vitulâ conclamatum. Ve-
rùm Sylvius: Minimè, inquit, eamus illicò in hypæthram:
ibi illam aliàs cum furto deprehendi, nil igitur cunctati
in subdialem ambulationem irrumpimus, furemque inibi se
prædâ saginantem illicò invenimus, ille, relicta prædâ, in
hortum derepentè desilivit, nos vitulam penè intactam læti
recepimus.

Festiva de pueri
to spectro histo-
riola.

Postea verò quàm è subdivo intra tectum redivimus,
ego: Quoniam, inquam, hîc cadit bellissimè, audite, quæ-
so, fabulam tam festivam, quàm quæ maximè, narrabo il-
lam quàm libentè, ut hujusce juvenis, qui meticulosus
vel maximè, animum perpauculùm exhilarem, contractam-
que spectrorum recordatione frontem, explicem. Tùm ille:
Quæso, ut facias; ita enim fiet, ut læti, ac festivi cubitum
concedamus. Sylvius verò: Audiam & ego non modo pa-
tienti, sed volenti animo, licet enim tantisper immorari,
dum redeat somnus, quinimò læto, & pacato cum sis ani-
mo, facile somnum concilias: minimè vero tristi, & per-
turbato. Tùm ipse: Auscilate modò: est enim operæ au-
ribus percipere, adedò ridicula auditu est. Stabiis degebat
adolescens quidam non illiberalis, & ut ferebat ætas non
mediocriter eruditus, verùm temperamento melancholicus,
& suo pte ingenio perquàm meticulosus, eoque insanis
pervenerat, ut cujusquemodi noctu strepitum sive casu, si-
ve consilio domi excitatum, illicò à Cacodæmone suspica-
batur, quantulamcumque umbram vidisset, aut videre sibi
visus esset (quod in hujuscemodi hominibus ferè fit) sta-
tim spectrum arbitrabatur. Quare frequentissimè tùm apud
præsidem, tùm ceteros collegas conquerebatur, omnem cir-
ca

ca suum cubiculum viciniam obsideri, tetrisque genis obnoxiam esse. Illi juvenis timiditatem, timiditatem autem imò dementiam, quâ risu, quâ facetiis partim coarguebant, partim deridebant, atque hoc modo se quotidie deridendum propinabat. Accidit fortè fortunâ, ut nocte quadam intempestâ, cum omnes cubitum concesserant, vento repente excitato, concuterentur vehementius postes ex adverso cubiculi unius cujusdam è fociis, apertæ, somnumque interturbabant, ille cum diutiusculè fragorem tolerasset, tandem impatiens, lecto exilit (interrumpi enim somnum tam acerbum cubantibus est, quàm quod acerbissimum) utque erat unâ amictus subuculâ egreditur: strepentesque à vento fores quantocyus occludit. Atqui redire mox in cubiculum cum vellet, perturbatâ statim mente, sibi in manibus non est; anceps igitur animi hæret, fluctuat, nec satis tenet, quorsum ad suas fores redeundum sit: dextrorsumne, an sinistrorsum: nec consilii locum habet, nec copiam auxilii: dum sic incertus animi pendet, inque uno indusio tremit à frigore, ea mentem subit cogitatio, singulas nimirum sociorum foriculas prætentare, quoadusque in patentes offendat, secum enim argumentabatur hoc modo: Cæterorum fores oppellatæ cum sint, quas ergo patere præsenfero, meæ erunt haud dubiè. Hic me juvenis sic interpellat: Nonne lucernæ lumine, quam accensam noctu in unaquaque deambulatione habere consueverunt, suum ille cubiculum poterat recognoscere? Cui tum ego: Fortassis illam ventus extinxerat, vel, ut sæpè sæpius usuvenit, ignavissimus minister aut novum oleum non infuderat, aut ellychnium non eminxerat. Tum juvenis: Vera prædicas, experimento quippè doctus sum quàm supina sit ministrorum ignavia. Sed perge porro; res enim, ut conjicio, erit festivissima. Cui ego: Contendam efficere, quod institui, filumque fabulæ iterum ordior hoc modo. Ille post excogitatum salutare, ut putabat consilium deambulationis parieti innixus, singulas manibus, ut cæci mos est, fores prætentat: & quidem leviter, ne socios excitaret, tandem cum deprehendisset bibliothecæ fores præfecti negligentia apertas patere, illicò gradum infert, januamque occludit, utqui præ frigore penè obriguerat. Sed quid? vix dum pedem intulit, crepitumque sese exaudivit (erat enim ex illis, quæ, laxato arcu, ultrò sese obfirmant: vulgus à similitudine balistas vocat) cum se ille falsum animadvertit, inque jocularium malum inscientem penè incidisse. Hic Taurinus; Væ misero! ingens quippè cui infortunium ceciderat, non pauca admodum opinor, in-

bi-

bibliothecarium jecisse maledicta . Cui tùm ego . Rectè conjectas , tantam enim iram concepit , ut illi dira omnia comprecaretur . Cùm igitur obfirmatum ostium per se reserare non posset , pulsare cœpit identidem . Obaudit strepitum pavidissimus adolescens , ac spectrum de more suspicans tremit totus , horret , sudat , ac penè emoritur . Hoc loco Sylvius ; Hinc , inquit , fabulæ festivior actus incipiet . Cui ego : Ità enimverò , ausculta modò . Facto mox utut tantisper animo , assurgit , acceptâque ab amulâ , quam ad limen januæ propter genuale scabellum , appensam habere mos est , lustrali aquâ , se illâ aspergit , Crucis signum imprimens , munitque adversus Cacodæmonem . Superos hinc precatur , ut rem benè vertant : bonumque in primis genium , ut malum , quicum ei odium interneccinum , fuget illicò , trumatque in Tartara . Deinceps confirmato his precibus animo , ad fores accedit , gradu adèd suspensio , ut vix in arenâ vestigium reliquisset : pertimescebat quippè umbram suam , & quemcumque ipsemet strepitum edidisset , sic porrò aurem arringens rimis admovet , ut faciunt lepores , cùm venantium strepitum præsentiscunt , ibique suspensam tenet ac trepidam , si fortè rumorem exciperet , & cujusmodi esset discerneret : & si comòdè daretur , erumperet , mox , verò paulatim fores aperit , extraque exporrigit auriculam , attentoque hæret animo , ubi verò sonitum audivit iterum , extemplò exilit : rectâque ad præsidem convolat : illiusque fores iterum , iterumque pulsat , at penè diffringit , ille enim , ut accidit nocte concubia , & antè gallicinium indormiebat altissimè : quin etiam erat naturâ gravissomnus . Tandem exporrectus , Quis foribus , inquit , tam protervè injuriam facit ? Ille verò : unus è fociis . Tùm præses raptim injectâ veste , fores aperit , visoque juvene , quod erat , statim suspicatus , ità , non sine stomacho vehementer objurgat : Istuc nempe deerat , quo insanix tuæ insigne dares argumentum , ut perridiculis istiusmodi spectris , quæ tute tibi ad libidinem fingis , somnum nobis , & quietem exturbares ? adedne miser insanivisti , ut extimesceres umbram tuam ? quoties te admonui hujuscemodi visa nihil admodum esse nisi nebulas in tuâ mente à temetipso depictas ? omitte tandem imagines istas , quæ reapse nihil sunt , & si tibi insanienti speciem offerant , quâ perditus insanias abito hinc , & dormi . Ille verò ad pedes ejus accidens hominem etiam , atque etiam rogat atque obsecrat , ut secum ad locum malo genio obsessum se conferat , fieri sic facillè posse , ut testis ipse , suismet oculis videat , suis auribus audiat , suis etiam manibus palpet , quod

quod minimè inducebatur , ut crederet , sic comprehensa
semel rei veritate , sibi parceret in posterum omni que mo-
lestiâ liberaret . Tùm præsēs : Næ ego stultus , qui deliriis
istis fidem præstem . At juvenis urget iterum , perque Su-
peros omnes obtestatur , ut exiguum illum laborem fune-
ret , quo , si nihil aliud , se certè sinistrâ illâ opinione le-
varet . His tandem præsēs evictus precibus , tactusque mi-
seratione juvenis , unâ cum illo ad locum pergit , in quo
esse malus genius credebatur . Vix propitius accessit , cum
statim crepitum audit , quo audito , illicò substitit . Dein-
de ut audit iterum , pedem refert : & simul ipse incipit
extimescere , postquàm verò tantisper hæsit deliberans , tandem
in juvenis sententiam descendit , nempè facile credimus , ubi
suspicio præcurrit . Jubet igitur excitari reliquos socios , eos-
que de spectro certiores fieri , mox comparari ea , quæ mo-
re majorum adhiberi solent ad Dæmonem adjurandum .

Postea verò quàm cuncti convenerunt experrecti jam so-
cii , rem à præside discunt : credunt & ipsi , quod fabulam
antè putaverant , usque adeò facilè persuadetur error , ut
auctores habere cœpit . Hinc ad locum eunt cum Cruce ,
funalibus accensis , aquâ piaculari , & iis omnibus , quæ in
re tali usu esse consueverunt . Hic Taurinus sic interpel-
lat : Ridicula sanè res : usque adeò nihil omnino est , quod
interdum non cadat , sed perge porro : expecto avidissimè
fabulæ catastrophem . Tùm ego : Atque jam præsēs cum sa-
lutari signo , funalibus cereis , vasculoque lustralis aquæ
cum suo aspergillo ad locum accesserat , certi omnes bi-
bliothecam occupasse literarum Cacodæmonem . Principiò
præsēs acceptâ lustricâ aquam funditat , crucemque signat
adversum genium illum , jam opinione teterrimum , ille
verò futurum jam jam geminâ calamitate miser , ut lumen
tàm propè admotum aspexit , timens nè linteatus deprehen-
deretur à sociis , quippè qui verecundus : Tollite hinc , atque
amovete lumen , exclamat , verùm voce adeò immutatâ , &
fractâ cum propter frigus , quo algebat , tùm propter ru-
borem , quem futuram timebat , ut neutiquam ab illâ co-
gnosci potuerit , imò illi jam sibi persuasum habebant animo
eum unum esse ex desertoribus spiritibus quocircâ insul-
tant , atque exprobant , ac maledictis proscindunt . *Pessima* ,
inquiunt bestia , omniumque nequissima , jam intelligimus
ex quo stabulo sis , & ex qua sentinâ emerferis , nempè odi-
sti lucem , emigrandum tibi profectò hinc est , inque Or-
cum meritò ob tua scelera tibi debitum facessendum : nulla
tibi cum religiosis hominibus res est . Erumpe quatocyùs ,
abscede jam , pete inferos bellua teterrima , istæc autem ja-

Tom. II.

Y

etan-

Stantes loco propinquabant. At ille lucem tam propè conspiciens, contentiori voce conatur amoliri. Auferte, inquit, quæso, lumen non ego, malus aliquis sum genius, sed ex vobis unus, hîc fortuitò inclusus. Hi verò: Næ nos insani, qui credamus tibi, cujus est mentiri. Atque hic jam exorcismum ritè auspicabantur. Ille vero: Satisne sani estis, qui tam perversè illuditis, numnam vos cupido incessit agere Saturnalia? aut vos sanio rem mentem exuistis, aut ego quidem somnior. Hoc loco illi facti metu spectri animosiores clave ostium aperiunt: & præter omnium expectationem, non minus frigore, quàm rubore trementem, & frustrà à se dedecus amoliri conantem, sociumprehendunt, & quæ tragedia cœperat, in comædiam tandem desinit, quanto risu; narrare non est operæ pretium. Hæc cum dixissem, læti iterum, atque hilares cubitum concessimus.

C A P U T V.

Esurialis diei prandium adornatur: cujus occasione quo modo varia piscium edulia præparentur, scitèque condiantur, exponitur, quæsitum mox qui montes essent ignivomi, tandem prandium & festivè, & frugaliter celebratur.

Cum benè antè lucem, meo more, sacris operatus essem, & horarias preces, & funebrem psalmodiam ritè recitasset, accersiri jubeo navicularium, ut cymbam, quam in sinu nostræ speluncæ subductam habebam, deduceret in mare. Enim verò cum futurus esset dies, qui Virginis natalitio sacer est, volebam è piscatoriis naviculis, quæ plurimæ ad oram Surrentinam piscatum conveniunt, aliquid mihi piscium comparare, nam è foro piscario nihil admodum speres: adeò enim Surrentini in pisces imminet, quorum appetentissimi, ut ne aphyæ quidem una in terras appellat; nî fortè cum plenis retibus capiuntur; habebam etiam mecum lineam, & hamum piscarium, ut relaxandi animi gratiâ tantisper vel è scopulis, vel è cymbâ non tam pisces fallere, quàm otium. Consensè igitur naviculari cum Eulalio, qui tum mecum erat in Surrentino, propter scopulos ire pergo, ut placidissimas auras, quæ manè juxta illos mollissimæ spirant, liberius captarem, satias enim jam me tenebat studiorum. Et sanè post continuatam multorum dierum operam laxamento mihi opus erat, & ut ali-

aliquam facerem studendi intercapedinem. Postquam igitur oram omnem summâ cum animi voluptate, tum valetudinis commodo circuissimus, jubeo navicularium cursum inhibere, ac piscatoriam juxta cymbam subsistere, ex qua piscatores quatuor retia deducebant, ab his engraulem peto: acceptumque hamo statim præfigo: demittoque in undas, si fortè Synodontem captarem, solent hujusmodi pisces retia circumcursare, ut minores venentur, præcipuè engraulæ, quibus avidissimi inhiant, neque verò à captâ spe decedi, vix enim hamum demissi, cum illic trahi magnâ vi lineam sentio, tum derepentè reliquum funiculi, quod erat in glomere, impiger explico, relaxoque, sic enim penitus descendit hamus in guttura, nec oblustantis vi piscis linea discinditur, postquam autem diù, multumque reluctatus, tandem semimortuus aliquantulum quievit, funiculo reducto, prædam lætissimus accipio. Deinde ad piscatores accedo, & quid bolo illo piscium comprehenderant, percontor. Tum illi: Isto, inquit, fermè nihil: verum multo antequam allucesceret, tantum piscium coepimus, ut abundè habere possis. Quibus ego: Exponite nunc verò, ut gratissimos mihi carpem. Tum illi cistam satis grandem, ac benè plenam expromunt: & delige, inquit, ex tuâ voluntate. Ego verò quoniam Denticem, & quidem grandiusculum habebam, sex tantummodò mullos ex piscibus eligo: & quanti indicarent, interrogo. Tum illi: Accipe hos quinque item scorpios, & has totidem soleas. Quibus tum ego: Illorum mihi opus non est. Hic me Enlalius sic interpellat: Verum certò soleas præstinabis: quippè illis te libenter vesci professus es in Halieuticis: versus teneo: inque illarum gratiam recitabo.

Engraulæ Synodontis Piscis esca!

*Sed qui Psittacei freta, quæ felicia carserent,
Dicamus. Dulci soleæ pinguedine succi
Occurrunt primæ cantanti, quas mihi malim
Apponi quoties Divorum sacra præimus
Supplicibus votis, vel tempora quatuor anni
Primitiis frugum oblati, precibusque sacramus.*

Age igitur; indulgendum semel genio est: neque sis adeò ad rem attentus, atque parsimonix advertas, saltem emito, si quid opus factò esset. Tum ego, ut vel levissimam avaritiæ suspicionem à me segregarem; emam, inquam, tui gratiâ: potius enim mihi est tibi, quàm meo obsequi genio, hinc ad piscatores, Quanti? Illi verò perquam benevolè: Quanti voles, res transigatur arbitratu tuo. At ego: Non mea, sed vestra merx est; vestra igitur indicatio. Tum illi: Habe tibi quatuor argenteis. Quibus ego: Tres sol-

viam : Tùm illi : cum inter se deliberaſſent , meumque ingenium jam noſſent ; Habe , inquiunt , vernm quaſumus , ut cum comederis nobis calicem propines Soſiani illius veſtri melioris notæ . Quibus ego : Facerem haud gravatè , n meum prandium caninum eſſet . Hic illi : vultu in admirationem compoſito : Vinum non bibis ? an fortè jocaris ? Ego verò : Haud jocos , tempus enim jocandi non eſt . Verùm vos bona ſpe eſſe jubeo : ſiquidem cum ad noſtrum ſcopulum applicabitis , dabo vobis phyalam ruſi , ut vos mihi propinetis meraciùs . At illi : At dabis vel loram certè , vel ſaltem ſecundarium . Tùm ego . Minimè verò : ſed oppidò bonum , & bimum , idque vobis ſpondeo , promitto , atque in me recipio ; illi tùm gratias agere , & ſe in omnem rem paratos eſſe ; demum cum pecuniam numeraviſſem , navicularium domum redire jubeo .

Jam oram noſtræ ſpeluncæ cymbulam ſubduſturi predebamus , cùm phaleſum curſu concitatiſſimo ad nos contendentem animadverto : nec ſanè tam propè à litore , quocircà viſorium tubulum maſupio educo , explicatumque oculis accommodo , ut quinam homines forent , exquirerem , tres video in puppi quaſi per nebulas : quos noſtraſtes eſſe , ornatus ipſe indicium faciebat , ſubduſtâ mox trochleis cymbâ , ſaxiſque ad latera communitâ , & ad paxillum religatâ , iterùm inſpecto : diſcernoque diſtinctiſſimè noſtros illos homines eſſe , quare ad Eulalium . Hi certè quidem Stabiis veniunt nos de improvifo oppreſſuri , diviſi navi oppidò cum piſces emerem : alioqui in quas nunc anguſtias conjicerer : Tùm Eulalius : Sic eſt factum , id verò mihi ſuaſori debes . Ego illi : Ità ſanè , mox navicularium cum piſcibus domum præmitto : moneoque , ut aſſervaret cautè ; ne vel canis aliquis , vel catus prandio noſtro funus faceret , ipſe verò cum Eulalio in ipſâ ſcopuli crepidine hoſpites opperietur . Illi ubi propiùs acceſſerunt , continuè linteo explicato , ut nunc fit ; me primùm ſalutant , deinde cum intra vocis excuſum eſſe , ſibi viſi ſunt , nominatim appellantes , lætis , feſtiſq; acclamationibus ſalvere jubent . Ego illos pari amoris ſignificatione conſaluto . Tandem è phalelo egreſſos perhumaniter accipio , ac totis vulnis complector : & gratias etiam quamplurimas ago , quo me inviſerent , tantoque honore dignarentur , illi contra rogare , ut eis parcerem , ſi me ſtudiis occupatum occupaturi , plurimumque negotii conſtaturi venirent in pervigilio : quando craſtinus non erat ipſis vacuus futurus : purgare item , ſi nihil piſcium ſecum attulerint : cùm neque Stabiis , neque per viam , ne perpauculas quidem aphyas reperirent .

Tùm

Tùm ego illis obtestor perquam gratissimum mihi accidisse ipsorum adventum, & ne minimum quidem negotii exhibituros, siquidem nihil me antiquius habuisse, quàm amicis inservire, omnemque præstare operam, atque omnibus prosequi officiis: præcipuè, quorum consortio ægritudinem animi releverem, de piscibus curam omnem, sollicitudinemque deponerent: esse nonnihil domi, quo fami consulerent.

Hic benevolentiae officiis mutuè præstitis, illos in rus deduco. Hic placuit tantisper in calopside immolari, ut Craterem omnem contempleremur, ac spiritum hauriremus liberius, arduum enim ascensum, & mihi obstructione diutinâ laboranti quamaximè laboriosum, uno spiritu confeceramus, mox per Xystum in domus atrium venimus, gradibus deinde conscensis, superior nos ambulatio excepit. Hic hospites ad hypæthræ vestibulum confabulantes cum Eulalio relinquo: me verò ad curandum prandium in culinam capeffo. Ubi verò ingressus sum, ignem accendisse Fabulum, inque tripode collocasse cacabum continuò animadverto, quare, Bene est, inquam, Fabiole: laudo solertiam tuam: sic enim factu opus erat. Ille verò: Quid sibi petunt hi hospites? Ego tùm: Quid petunt? verbo, ut me insistant, reverà, ut convivio excipiantur. Et ille: Gaudco summoperè: prandebimus quippè hoc manè opiparè. Cui ego: Istuc certè quidem tu, gurgès, volebas, at ego Superos rogo, ne id mihi frequenter contingat, ne posteaquàm brevi decoxerim, hujusce Elysi mei solum perquam geniale verrere, vel ipsis Musis invitis, cogar. Et ille: Non certò tibi deerit pecunia, quæ largè suppeditatur. At ego: largè? imò parcissimè admodum, certè si id sæpius accidet: hanc pro foribus scribam epigraphen: Occupatum me Musis esse. Age verò, omittamus istæc: nolo enim moram trahere, ne tardius prandium apparemus: multus quippè dies est. Cedo, ubinam pisces reposuisti? Tùm ille: In pensili creothecâ, nam propter anni intemperiem tota domus ita formicis, ac vespis scatet, ut nihil sit ab illis securum, quin vereor oppidò, ne etiam in illam, quamvis paxillo ex alto pensilem irruperint. Tùm ego: Rectè cautum, accipe, & huc infer, mox ut allati, inque abaco exposui, ego ita fercula distribuo: Sex hosce mullos barbatulos grandiusculos assabimus: & erunt primum edulium post ficus, & saltamenta. Hoc loco Fabiolus sic interpellat: Hic nullus, & digito simul designat, certò latarius est, nihilominus mentem non corrumpet: nam quinque cum sitis, hic superabundat, Cui ego: Ut bellè com-

men-

Quo pacto varia
Piscium edulta
condiantur, ex-
ponitur.

mentus est ? ut lepidè argutaris ? Ut hoc nimirum commento vindices tibi mullum ? Tùm ille , ut est naturâ promptus : Fac , sodes , inquit , digito periculum . Tùm ego mullum attrecto , sentioque præ nimîâ mollitudine mullum reverâ esse lutarium ; quocircâ : Divinasti Fabiole , illum igitur tibi habe . Et ille audaculus : Nempè quod palato tuo non sapit , mihi de illo facis gratiam . Cui tùm ego : Parumne est hoc , furcifer ? numquid vis te mulso , & placentis faginem ? an tu Melitæus catellus , quem alam mellis medullâ ? ni majus modestiæ specimen præ te feras , lente alam , & fabâ : & pro pane lupinos dabo , verùm redeamus ad institutum . Scorpis hosce faciemus jurulentos : jus verò condiemus aromate plurimo , uva passa , pruno , lauroceraso , & pineæ nucleo . Hic Fabiolus : Quidni elixemus ? Cui ego : O coquum bellissimum ! grandiores elixantur , minores , ni iussulatos facias , nequaquam sapiunt , quinimò , disce , stipes , jurulenta magis nutriunt , quàm assa : assa verò magis quàm elixa intellexisti , asine ? Et ille : Teneo enimverò : teque præceptore scitissimus evadam coquus . At ego : Tantulus , tanta ne verba funditas ? Sed pergam porrò . Soleas frigemus oleo melioris notæ . Denticem verò hunc , fructum nostræ tùm industriæ , tùm fortunæ , scitè incrustabimus panificio perquàm delicatissimo . Hoc loco Fabiolus : Hastenus de piscibus , & quidem rectè : verùm de pulte non cogitasti . Tùm ego : Cogitavi , asine , putasne me adeò immemorem , ut te egeam monitore ? Erit hæc candida ex Cerealibus vermiculis delicatissimis , ac planis : quos vix in ollam injecisti , atque cocti sunt ; rotundos enim grandiusculos , quos nostri oleo condiunt , nunquam probavi : noxii quippè iis , qui cacostomachi sunt , & sumus omnes , quotquot libidinem habemus in libris , idcirco illos ego amygdalino lacte condiam , addam item calaminum mel , & cinnamomum .

His sic dispositis , furnum succendere puerum jubeo , ipse verò similam laudatissimam , saccharumque permisceo , addo pauxillum salis , atque olei defæcatissimi , mox frigida subigo , intritamque facio , ut Synodontem incrustarem , postea verò subactam massam partior in æquas partes , lignoque tornatili utramque extendo , inq; ovi , figuram fingo , in una denticem integrum quidem , sed utrimque ad spinam usque frustatim incisum , impono : circumque salitos fungos adjungo ; quos , ut nimiam falsedinem exuerent , aquâ dilueram , dilutum item Thynni ventrem pinguisimum , quod falsamenti genus , quoniam Tarentini primùm , teste Athenæo , excogitarunt , Tarentinum vocamus : vul-

gus

L I B E R III.

296
 gus nostratum *Tarantellum* dicit, sparsim verò olivas Africanas, pruna, cæteraque hujusmodi infarcio, demum odoramenta cum pipere diffemino, exin alteram intritæ partem jam extensam super pono, fartumque ita fingo, ut præ se piscis speciem ferret, superiorem crustam inferiori adnecto digito premens, pinnatumque limbum effingo: uno tantum meatu perexiguo relicto, quâ per insertum calamum sufflo connisus buccâ, ut sic aërem intromitterem, quo inflatâ aëre crustâ sese attolleret, solidumque piscem fingeret eductoque statim calamo, meatum claudio, si secus faxis, aër repenti exilit, subsidetque simul crusta, rugasque induens informis veniet, inscitiamque pectoris arguet, subinde quod circum intritæ exorbitaverat, cultro dissecō, fingo ex residuo caudam pisci cereali, & branchias item, atque os, oculosque; geminum quibus infero piperis acinum vice pupillæ, quæ quidem & artis diligentiam commendant, & convivium exhilarant. Quia verò furnus jam erat subalbidus, jubeo educi prunas, verrique solum, mox ego infurnibulo piscem submitto, obducoque statim præfurnium ferreo operculo, quoniam verò istuc non respondebat exactè præfurnio, & erat pertusum, quippè vetustissimum, & farcitum nunquam, ego ne calor evaporaret, mappâ attritâ, & benè madidâ, circum rimas, & foramina arctissimè occludo. Cùm autem præ nimio calore, ac defatigatione totus sudore manaveram, jubeo puerum pinsere Græcas nuces, quas jam calidâ imbutas mundaverat, ipse in cubiculum me recipio, ut sudorem omnem, quem laciniâ non poteram, mantili toto detergerem: exutusque madidam, siccam subuculam induerem.

Dum è cubiculo pedem effero, intercà loci me hospites accersunt, rogitantque ut tantisper essiderem: Ne, quæsumus, inquit in culinâ, prandioque adornando totus sis: neque nostrum causâ tantum laboris, & operæ suscipias, pausillum contenti sumus. Quibus tùm ego: Imò verò perpausillum, & hoc malè conditum vobis dabo, siquidem, ut scitis equidem, qui cibos vel apparet, vel condiat præter me, habeo neminem: & vos me præscium esse nolulistis, tanti autem vos facio, ut præ vestro commodo omnia mihi post esse putem; quocircà eò animum intendam, curamque omnem, ac diligentiam conferam, ut vestris meritis respondeam: Statimque assideo, & quid esset de quo sermonem haberent, interrogo. Tùm illi: De Vesuvio, inquit, in cujus ambugo vertice alterum jam montem, altero ab hoc incendio, quod nuper contigit, enatum contemplabamur, ut nimirum novâ mole additâ altior assurre-
 xerit:

Quinam Montes
ignivomi?

xerit; utque crater ignivomus jam penè totus repletus sit? Putasne novâ illum eruptione dejectum iri? Quibus tùm ego: Istuc certè mihi videtur verisimile: siquidem ibi perpetuò ignis alitur, qui incendia sæpenumero excitat. Imò quis neget fore; ut aliquando universus mons pereat incendiis? Tùm illi; Probabilia prædicas, id verò avertant Superi, ne in nostram ætatem cadat. Verùm age, quia compluries alios hujuscemodi montes ignivomos esse, latè per universum terrarum Orbem sparfos audivimus, abs te scitè avemus, qui sint, & quibus in locis ardeant. Et Ætnâ, Vulcano, & Phlegrâ nihil est, cur labores, tenemus quipè qui sint; cum penè ob oculos versentur. Tùm ego: Faciam, geratur mos, ut par est, vobis. Illos igitur missos facio: quos modò commemorastis, ad aliosque recensendos me converto: ne verò sim longus non sine prandii damno, rem in pauca conferam. In reliquâ Europâ non nisi unus superest Thule in insulâ, quæ olim ultimus ad Septentriones terrarum terminus erat. Heclam incolæ indigitant, immensæ altitudinis, illius vertex æternâ obruitur nive, ac perpetuis nubibus, & caligine obsitus est, èque immani montis sinu continuò erumpunt flammæ, latèque incendia prælucent, plurimi item ex illo fontes manant adedò ferventes, ut ignis vicem apud gentes gerant, illos enim domos derivant, & ad coquendas pultes, immanemque frigoris vim repellendam utuntur. Sunt etiam Lugdunensi in agro campi quidam, qui ignem interdum, fumum verò ferè semper emittunt, in hisce verò campis non multis ab hinc annis ignem perhibent exarxisse, inde verò, quasi ab Vulcaniis lapidicinis, carbones indigenæ ad domesticos usus asportant. In Asiâ, quæ secunda pars est Orbis terrarum, notissimus apud Lycios Chimæra mons: de quo fabula triformis monstri flammæ evomentis: quare poëta noster.

Flammisque armata Chimæra.

In Cappadocâ, quæ minoris Asiæ provincia est, Argæus ardet: in Bactrianâ verò Cophantus: aliique famâ minus celebres ex intervallo in Persiâ conflagrare perhibentur. Verùm in Orientalis Oceani insulis, quas Asiæ Geographi ascribunt, plurimi sunt, & vastissimis incendiis celeberrimi. Primus est in Ternate ex Moluccis ~~una~~: ex quibus insulis ad nos aromata devehuntur. Secundus in Mauricâ, tùm incendiis infami, tùm incolarum imminatè, ab hujus vertice perquàm celsissimo tanta ignium copia, tantâ vi, tantoque bombo erumpit, tanto item vel cineris, vel lapidum, quâ turbine, quâ procellâ, ut remotis etiam insulis

lis vastitatis metum incutiat. Tertius est in unâ ex Bandanis, Gonapius incolis vocitatur. Quartus in Sumatrâ (Hanc Labadii insulam cujus Ptolomæus meminit, esse plerique putant, mihi est maxima Sindarum, de qua in Nauticis.

*Contra elata mari, & medio sub vertice cæli
Maxima Sindarum jacet æquore perlita Eoo.)*

Baluanus nomine: qui è jugo tùm immani, tùm aspero, identidem vel flammâ, vel tonitru indigenas territat. In Tandajâ, quæ non ultimo loco inter Borussas numeratur (Has insulas Hispani à Philippo Rege, cujus auspiciis detestæ, Philippinas appellavere) Vesuvius suus est, & sua incendia: & suas item agrorum patitur vastitates, Java, quam majorem dicunt, (est enim minor altera, ut vos non certè præterit) est verò illarum una, quas Sindas, Australes nimirum insulas vocamus, montem totius insulæ vastissimum habet, qui annis ab Orbe instaurato MDLXXXVI. primitus ardere cœpit: & quidem tantâ, & tam subitâ eruptione, ut X. millia hominum incendio periisse memoriæ proditum sit. Sunt etiam quidam in Japoniâ; quæ tellus tota ferè ignibus foeta est, eosque perpetuò alit, quippè quæ immensam penè materiam eorum gignit, quibus igni pabula suppetunt; idcirco continuiis fermè concussionibus movetur, ac trepidat. In Africâ celebratur Æthiopicum jugum. Græci ab immani altitudine *ὄρος ὄχνημα*, quasi dicas Deorum currum, appellant. Est etiam alter, tùm famâ cognitus, tùm incendio terribilis, Guezevalio factum à barbaris nomen, qui è vastissimo hiatus, & magno flammæ cuneo, & horrendo cineris turbine perpetuum ignem eructat. Ad Orientem Solem Africæ respondet insula, quam Galli à regiæ familiæ cognomine Borboniam dixerunt; quæ præruptum in montem extuberat, ex cujus sinu ignem, ignitosque lapides tanto fragore, nimboque torquet, ut cælum ruere credas, cunctaque iterum abire in chaos. Ad Occidentem verò Solem altera eidem Africæ respondet, quæ est una è Fortunatis, Junonis insula veteribus dicta: nostro ævo *Teneriffa*, & ab Hispanis, & à barbaris appellata, in hac mons surgit, altitudine jugi Atlanti suppar, major verò incendiis, qui quidem mons, Pico Junonio illi nomen, altissimæ instar Phari longè, latèque Oceanum præternavigantibus lumine perquàm maximè conspicuo prælucet. In Americâ, quæ quarta pars est terrarum, & novus Orbis, compluries ardere montes, hi qui vastissimas illas regiones lustraverunt, nobis quâ scriptis, quâ verbis tradiderunt. memorantur quidam in Peruviâ, quidam in Nicaraguâ, nominibus tam barbaris, atque insuetis, ut illorum memoria mihi penitus occiderit. At in provinciâ,

Tom. II.

Z

quàm

quàm gens illa tam barbara , quàm quæ maximè , *Ciapi-
tulanam* indigitat , mons tollitur tantâ altitudine , ut Cau-
casum æquare possit , in illius jugo , ingens crater patefcit
ex quo ignea saxa , dicam veriùs , integræ rupes , validissi-
mo impetu , ac fragore immani , altissimè projectantur .

Sed nolo plura facere , ne plus immorer constituto : ne
fortè dum de igne sermo fit , sit ab igne periculum . Illi
verò : quod periculum narras ? Quibus tùm ego : Vercor
oppiddò ne piscis , panisque edulium præ nimio furni ca-
lore aduratur ; quapropter manete hic vos , ego in culinam
faceffam , cùm verò prandium in promptu erit , hñc redi-
bo : affurgo igitur , inque culinam me recipio , statimque
operculum à præfurnio extraho , incrustatumque denticem
educo , qui jam coctus benè erat : quocircà in arcâ asservuo .
Exin Eulalium accerso : jubeoque mensam instruere : & il-
lam tùm foliis viridantibus , tùm floribus exornare , ut ta-
li hospites apparatu honestiùs exciperem . Ipse Intereà fi-
ctilem in testudinem sal , tritumque allium mitto , oleum
infundo ; inque brevi tripode colloco , prunasque subjicio .
Intereà dum oleum incalèsceret , frigereturque allium , scor-
pios exentero , ac lavo : mox exossatos in effervescentem
jam oleum injicio , una cum nucleis pineis , pruno , lau-
reoque cerafo sicco , cujus non ingrata amaritudo sapidissi-
mum facit jusculum , quod ut abundè haberem , aquam in-
fundo : tandem cinnamomum cum cariophyllo , tunsoque pi-
pere superfemino , quæ quidem aromata noxios piscium hu-
mores temperant , stomachumque juvant , hac testudine oper-
culatâ , in alteram me transfero , in qua tùm primum aqua
cœperat ebullire , cum amyodalino lacte gutto mundissimo
priùs eliquato ; edules vermiculos sensim jacio , expando-
que , atque extrico cochleari : si seciùs faxis , in globulos
coëunt , ut verò brevi cocti fuerunt , è tripode vas ex-
traho , commodoque in loco repono : ne verò frigescerent ,
perquàm paucas admodum prunas circumsterno . His ador-
natis hoc modo , scorpios verso , ut utrinque nimirum co-
querentur , acceptum post deinde cochleari nonnihil juscu-
li , flatu tepefacio : tepefactum verò summis labiis delibo
experiundi gratiâ , essetne lapidum , necne ? Hinc me ad
frigendas soleas accingo , igitur in sartaginem plurimum
olei non ordinarii , aut omphacini , sed generosi largè in-
fundò : eamque pono in alto tripode , jubeo simul pue-
rum sarmentis flammam excitare , dum ipse soleas similia
aspergerem , mox simul , atque à calore oleum obstrepuit ,
soleas jacio in frixorium , verum ore averfo , ne ferventis
olei guttæ exilientes nocerent , ut aliàs acciderat , cum pri-
mu-

multum peritus non bene in culinariam me contuli, ut uno frixæ jam latere, cochleari plano, ac pertuso statim verso, tandem educo jam bene coctas: & tandiù inclinato cochleari pendentes teneo, quoad oleum omne distillavit, mittoque in lancem.

Hac primâ operis parte scitè, atq; expeditè absolutâ, alteram derepentè arripio, in patellam florem olei, acetumque infundo, misceoque pauxillum salis pinfi, quo iure mullos inungo, inunctamque supra graticulam expando, prunasque substerno, jubeoque Fabiolum jure illo accepto lauri foliis mullos identidem aspergere: ut sic pingues, ac succosi, non verò exucti, atque inassati venirent. Ego ad paranda falsamenta, quæ in pervigilio vice petasonis, Nolanique farciminis sunt, confestim propero. Binas scutellas expono in abaco: deinde falsamentum, quod Græci, quoniam ex humero thynni salitur, *ἐμπερίχον* vocant, in frustra quernis foliis similia disseco, inque unâ scutellarum explico, in alterâ falsamentum alterum garo antiquorum non absimile, quod ex piscium ovis salitis, fumoque ficcatis conficitur (Græci ob id *ὡς τῶν ὀνιδίων* nuncuparunt) in frustra pariter dissectum expono, in medio autem utriusque scutellæ olivas salitas, & capparis baccas item salitas, falsilagine prius expressâ, largè repono, quæ quidem baccæ mihi sunt perquam gratissimæ: nam præterquam quod stomachum pervellant, atque expetentiam excitent, lienem laxant, ac pituitam per aluum exigunt.

Vix hæc, cùm en tibi hospites: quidque agerem, percontantur. Quibus ego: Quamnam horam vester indicat venter? qui certè, ut ait Comicus,

Solarium

Multo omnium istorum optimum, ac verissimum.

Et illi: Duodecimam. Tùm ego: Rectè indicat, en ut jam Sol medii diei circulum attigit, quo diem nobis diffindit, quocircà puerum jubeo qualum, ubi ficus in puteo asservabantur, educere, ego, & Eulalius nivaria vascula versamus, motamusque subinde, ut tùm aqua, tùm vinum citiùs frigerent, sciebam enim hospites nivatis sum mopere delectari. Postea verò, ficubus in canistro expositis, sparsisque desuper flosculis multigeneris, atque odorosis: illatisque in mensam falsamentis, ~~Eulalius~~ sinistrâ polubrum attulit, dextrâ ~~aquale~~, ego mundissimum mantile villosum: amicosque invitamus ad lavandas manus. Illi verò renuentes sese subtrahere volebant: Neque unquam patiemur, inquiunt, id à te nobis ministerium præstari. Tùm ego: Acquiescite porro, quæso, faciam hoc, ac liben-

Z 2

ter

Venter optimum
Solacium.

ter quidem, amicos enim omni officiorum genere prosequi ingenuum decet virum, & antiquis moribus. Et illi: Quando sic jubes, geratur mos tibi, qui tot nos beneficiis complexus es, ut nos tibi habeas implicatissimos. Lotis igitur manibus, prandium, prece dictâ, benè ominamur. Cui statim ac sedimus, exordium factum est à ficis, erant illæ partim optatæ, maturæ æquè, ac pingues, partim purpureæ mamillanæ, meo quidem iudicio, omnium probatissimæ, exquisitissimæq; quippè callosæ, non molles, nec adeò dulces, sed mixtam quandam habent acritudinem, quæ in fructibus perjucunda est. Dum igitur ficis indulgerent libenter: Mirum profectò, inquiunt, quod absque nive tam frigidæ sint, quàm quæ frigidissimæ; Quibus ego: Id commodi nobis sine ullo sumptu puteus affert, ut qui gelidissimus; ex quo poma tùm ficulnea, tùm cujusque modi sint generis in illo reposita frigus penitus hauriunt, retinentque diù: quinimò saniora sic sunt, nix enim, ut testatur Aristoteles libro Problem: noxia est valetudini: *ἀπὸ χιόνος, καὶ κρυάλλων ὕδατα παύλαί εἰσι*. Tùm illi: Invidemus oppidò tibi hanc felicitatem, ac solertiam tuam laudamus, qui commodò scis uti commodè, nostri cum possent hoc bono frui, supini negligunt, id verò accidit partim Præfectorum conniventia, partim verò inertia Ministrorum, qui ut humeris parcant suis, bono publico malè, malè autem? imò pessimè consulunt. Hæc dum dicerent, interea loci puer mullos in mensam intulit, illos ego mensæ instructor singulos singulis distribuo. Hinc soleas subministro: quæ quoniam & pingues, & recentes erant, mirificè convivarum palato arriserunt, pulsem sub hæc candidam, quam scutellis ingesserat, Fabiolus porrexit, ego desuper calaminum mel cum cinnamomo largè admodum spargo, in hunc enim modum scitè conditur puls candida, si secùs, vix prægustari potest, hanc cum comessemus, jurentos scorprios puer apposuit. Hoc loco amici: Istucne illud est nonnihil piscium? istuc perpauillum illud? Numquid majus epulum instruxisses si tibi in proximum mensam diem diffemus? Nempè nostrum gratiâ diem festum agere vel in pervigilio voluisti, gratias agimus pro tuâ in nos liberalitate. Tùm ego: Adeone vos sobrii, ac frugales, quibus perpauca hæc, plurima videantur? ~~At puer sic~~ amici interpellat; Superest, quod magis miremini. Illi verò; Ludisne puer? quibus tùm ille: Næ ego stultus, qui coram vobis nugas loqui velim? manete, quæso; mox hunc revertar, ingressusque culinam incrustatum Denticem accepit ambobus manibus: lætoque rediens vultu, in mensam intulit.

Nix valetudini
noxia,

tulit. Illi simul, atque Cererem tam scitè in piscem infor-
matam, fictamque vident, curiosi, quis, cedo, inquirunt,
tàm pulchrum, tàm opportunum ad te munus transmisit?
Quibus ego: Nostra diligentia, nostra industria: ex qua
plus oppidò mihi promitto, quàm ab amicis, ego quod per
me præstare possum, neutiquam ab aliis expecto, plerum-
que amicitia multorum nihil sanè aliud est, ut bellè Tul-
lius, quàm mercatura utilitatum, commoditatumque sua-
rum, quapropter illud Ennii mihi est in memoriâ fixum.

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,

Ne quid expectes amicos, quod tute agere possies.

Tùm illi: Si ita est, ut narras, tu non egregium tantum
coquum, sed pistorem etiam fingis, quapropter tibi pro
hac novâ eruditione gratulamur, mox singuli calicem col-
lino raso benè plenum propinarunt mihi perquàm festivè:
Tùm ego etsi me contineam à vino, tamen ut tantæ in
me benevolentiae vices redderem, unum illis, sed dilutius
propinavi. Hanc inter festivam hilaritatem, mutuaque ur-
banitatis officia, acetariorum miscellum pro secundis men-
sis, ut fermè sit, puer apposuit, quod ego ex lectissimis
quibusque herbulis diligenter exquisitis, atque indiscretim
permistis, consflaveram. Erant verò omnes, quæ tùm sto-
macho utiles, tùm palato gratæ existimantur: cujusmodi la-
ctucæ tenerissimæ, quæ tùm primulùm eruperant è cauli-
culo, mordaces crucæ, sia, quæ nimium erucarum calorem
suo frigore temperarent, anethum, bipennula hortensis,
aliæque hujus generis, quæ herbularum varietate, ac dele-
ctu convivæ mirum in modum delectati. Atque hic tandem
ab epulo quievimus.

C A P U T VI.

*Post epulum, quæ vera esset causa Vesuviani in-
cendii diligenter exquisitum, atque in-
vestigatum est.*

U T à mensâ affurrimus, nosque in amœniorem locum
contulimus, ego meo more; Agite, inquam, & quo-
niam jam corpori indulsumus, par est, ut eruditis animum
confabulationiunculis recreemus. Tùm illi: Istuc magnoperè
desideramus: neque quidquam gratius cadere potest. Quo-
niam verò de Vesuvio inter eos sermo habitus antea fue-
rat, illum iterum lubentibus animis in medium inferre
placuit. Quæsitum igitur, quæ fuerit causa tam vasti, ac
terribilis incendii, cum verò omnes, quid sentirem ipse,
per-

De Vesuviani
Incendii causa;

percontarentur: ego ut amicis morem gererem: Quando; inquam me sententiam rogatis, dicam equidem, quod sentio. Quia verò poëtam nacti estis, audite; quæso, ut perpauculis versiculis, veram incendii causam, ni meus me fallit animus, complexus sim Bell. IL. Tùm illi: Id à te expectabamus: quocircà nihil gratius nobis accidet. Tùm ego versus sic memoriter recito.

*Hinc docet, ut ruptis nimio fervore caminis,
Vesbius ardentes jaculetur ad æthera nimbos.
Utque bitumineos, & odori sulphuris amnes
Evomat eructans, latèque incendia campis
Vasta ferens, eadem villis molitur, & agris,
Nimirum multo quoniam succensa calore,
Materia in rapidum vertit se fossilis ignem.
Quæ postquam intumuit: nec jam spumosa tenet se,
Instar aquæ, rupto quæ defluit aggere ripæ,
Immensa ex alto sese cratererefundit
Elavie, & circum rapidis vorat omnia flammis.
Idque magis, eam bruma riget; quia frigore brumæ
Dum furit, ima magis fervescunt viscera montis;
Scilicet externi propulsent frigoris iram.*

In hyeme Incendia frequentiora

Hic illi: Aded concinnè, & concisè, atque ad veritatem accomodatè; ut videaris rem acu tetigisse; verumtamen etiam, atque etiam rogamus, (id autem sine molestiâ tuâ fiat) ut pressius nobis illam explices, atque enucleatè, ut fermè assoles. Tùm ego: Istuc jam ibam, faciam verò lubens, quando jubetis; neque ego sic sum, ut molestiæ ducam, quod vobis placere intelligo. Quoniam igitur res in meo foro vertitur, feram, ut potero, iudicium æquissimum, verùm fretus intelligentiâ vestrâ disseram brevius, quàm res ipsa desiderat, & eò præcipuè, quod, jam it dies. Vesuvius, qui ad extremam oram nostræ Campaniæ biceps, quasi Parnassus, assurgit, cavernosus est, id verò, ne hæream in manifesto, per se quisquis conjectare facillè potest. Hic illi; Damus ultro: explorata enim res est. Ego verò: Quinimò quidam sunt, qui immanes subter specushac, illac per universum Campaniæ tractum extendi: perque huiusmodi verò cavernas subterraneos ignes, ultro, citroque è Vesuvio in Phlegram, atque ex hac in illum recurrere, opinantur, quod quidem ~~verumne sit~~ necne, in præsentia non disputo, verisimile quidem certè, In hisce verò Vesuvii cavis fodinæ sunt quamplurimæ tùm bituminis, tùm sulphuris, necnon & nitri, salis Ammoniaci, lapidisque specularis, metalla vel certè nulla, vel quàm paucissima inibi reperiuntur. Istæ verò Mineralia, ut novitia deno-

Vesuvius, atque adeo Campania ipsa cavernosa, & bituminis, sulphuris, nitri salisq; Ammoniaci fodinis repletus Mons,

denominatione nostri dicunt, perpetuò generantur, eodem prorsus modo, quo reliqua metalla gigni, confessa res est. Tùm illi: Et istuc etiam concedimus: nemo enim est, qui in hoc tibi possit contradicere. Ego verò: Sed pergite porro mecum. Et illi; En ut te attento sequamur animo. Tùm ego: At enim liquidum bitumen cum sit, & sulphur item liquefcat, inque spumas paulatim assurgant: jam verò ubi in magnam molem excreverunt, ignem concipiunt atque effervescent, & magis, magisque ebulliunt, illis verò, pigra, ac lenta cum sint, quippe quæ magis tenacia, nitrum, quod magis activum, & suoapte ingenio volatile, vim suppeditat, & quasi violentos facit animos. Atque hinc fit, ut ambusta saxa, cineres, & quidquid in visceribus mons habet, repetitis identidem bombis, in cælum nigro flammæ cuneo ignis intorqueat. Enim verò (rem vobis exemplo perspicuam faciam) ut pyrio pulveri nitrum vim omnem, omnemque impertit impetum: ita prorsus huiusmodi incendiis idem robur, ac vires subministrat. Hoc loco illi: Assentimur. Sed age, cedo, quo fiet, ut coagmentata ex illis materies accendatur, atque effervescat? an quia per subterraneos meatus irrumpentibus è mari ventis afflatur? Ain? Tùm ego: Imò nego. Enim verò etsi nonnunquam in abditos terræ meatus inferre se ventos concefferim, non tamen ab illis, Vulcaniis veluti foliis aërem accipientibus, tanta suscitari incendia crediderim. Experimur sanè quotidie, non eo inficias, alii ignem ventorum flabris, atque augeri: nullâ verò præviâ scintillâ succendi, observatum certè nunquam. Quinimò tantos, ac tam vehementes per secreta terrarum debacchari ventos, ut huiusmodi incendia creare, atque fovere queant, verisimile est ullo modo. At non inficior posse quidem ventos sæpenumero igneos spiritus ita coadunare, ut hi in unum coeuntes, illicò in flammæ abeant, suscitentque incendia, non secus enim halitus calidi coacervati in nubibus ignem quamcitissime concipiunt, nec profectò aliter Solis radii globosis speculis, aut concavis collecti in foco, ut ajunt Optici (est autem focus punctus ille, in quo radii è speculis repercussi sibi mutuò occurrunt) ignem derepentè progignunt, & quidem vehementissimum. Hic illi: Perge porro efficere, quod cæpisti: tenemus enim istuc, quippe liquida, & exposita facillime. Tùm ego: Idipsum jam moveo. Ut verò ad rem proximè accedamus, & causam, ut ajunt Physici, efficientem exquiramus, id, quod Zeno arbitratus est, concedere oportet. Aiebat enim Zeno sparsum in res omnes ætherium quandam calorem esse, ex quo motus

Quomodo Materies isthæ accendatur.

Zeno arbitratur, ætherium quoddam calorem sparsum in res omnes esse: ex quo omnis motus dicitur initium.

tus omnis principia deducerentur, hujuscemodi verò calorem per penitissimum terræ gremium eodem fermè modò diffundi, ac permeare, ut per animantium venas fluit sanguis, ac refluit. Quia verò in quibusdam terrarum locis affatim illius est materiæ, quæ suapte naturâ calorem concipit, & conceptum fovet, plus etiam ibidem hujuscemodi caloris esse, necesse est. Jam verò montes positu suo, suâque mole aptissimi cum sint ad plurimas sinu cavernas continendas, necesse est in illis magnam etiam copiam illiusmodi materiæ, bituminis nimirum, sulphuris, ac nitri contineri, quæ quoniam, realpe calida est, & facile accenditur, idcirco argumento planè manifesto efficitur, in illis sæpè sæpius coadunatum calorem in ignem illicò exardescere, & conflagrare. Atque hinc sunt vasta illa, atque horrenda incendia, quæ in Vesuvio, in Ætnâ, cæterisque in montibus ingnivomis ex intervallo admiramur. Hoc loco illi: Accedimus vel in hoc tibi, verum unum non satis adhuc planè perspicuum, coadunatum nimirum calorem in illiusmodi materiâ ex sese erumpere in ignem. Tùm ego:

In fœno, in stabulis, in columbariis sæpè numero ignis accenditur.

Istuc exemplo plano, ac trito conficiam apertissimè. In fœno, in stabulis, in columbariis item, in quibus plurima jacet stercorosa materies, quæ suapte naturâ calida est, nonne sæpè numero ignis accenditur? si ita, cur non fieri etiam potest, ut in sulphure, & bitumine suâ spontè pariter erumpat? Quinimò, si speculis, ut superius dicebam, stipatus calor, atque idcirco robustior, ignem creat: cur non idem in sulphureâ, bitumineâque materia coacervatus eundem excitabit? est igitur in illâ suæ spontis ignis. Hic illi: Rectè quidem, verum si id tibi detur, eveniret non rarò, ut pyrius pulvis, sine recte igniariâ, quæ ignem insinuet, suâ sponte exardesceret, istuc verò haudquam experimur. Quibus tùm ego: Haud equidem id eodem argumento sequi concedam; certus enim in pulvere calor, qui neque adunari magis, nec major evadere potest, quocircâ suscipere quidem ignem valet, ex se verò edere non valet. Hic illi: Assentimur & his tandem: inque tuam sententiam non pedarii, sed ratione ducti descendimus. Verùm age sis, de Anaxagoræ opinione quid sentis? qui, ut te certò scire pro certo habemus, supernè è nubibus ignem descendere commentus est: inque penitiores terrarum fibras postquam irruerit, incendia suscitare. Tùm ego: Morem vobis geram; & quàm paucissimis admodum verbis rem complectar, inclinata enim ad vesperam dies de vestro vos reditu admonet cogitare. Illi verò: De reditu ne sis sollicitus: siquidem in diebus hisce canicularibus vesperti-

Anaxagoræ opinio, quod ignis, è Cælo descendat, & incendia suscitari exponitur, & refutatur.

næ auræ erunt nobis perquam gratissimæ : imò etiam saluberrimæ. Tùm ego : Si sic constitutum est vobis , dicam pluribus , quando jam me ad garriendum induxistis. Et sanè quis unquam uspiam è nubibus ignis depluit ? numnam cum fulmine ? inquiet fortasse Anaxagoras , sed si ita ; jam ignis ille in intima terrarum penetrare potuit ullo modo ; quippè in terræ gremium fulmina altius non irrum-punt , quæ fiet igitur , ut abditam penitus materiam cor-ripiat ? Non rarò admodùm in pyrium pulverem de im-proviso illapsa fulmina ignem edidisse , do equidem : & dandum profectò est. Atqui in pulverem fulmina non penitus inclusum cavis , sed in ipsâ penè extimâ terrarum superficie offenderunt : quocircà haud mirum sanè est , si statim ille in ignem exarsit , abiitque attenuatus in aerem . Quod si aliquando cadat , ut sulphurea materies in ipso montis vertice excreta sit , atque aggesta , (quod tamen vix probabile porrò) tùm igne cœlesti tactam conflagrare , non nego . Hic illi : Habemus vel hæc : atque abs te sentimus , sed pergamus ad reliqua. Velit Anaxagoras densari nubes in terrarum caveis ; in hu-jusmodi verò nubibus cudi fulmina : mox verò exilire , disruptâ nube . jam verò illis , ut ex conflictu æris , ac la-pidis fermè sit , extundi ignem , negabit profectò nemo . quâ his ratione occurris ? Tùm ego : Responso est ad ma-num . Etenim non alia in terrarum sinu excudi fulmina puto , quàm ea , quæ Cyclopes Jovi fabricant , quæ cum bellissima poëtarum commenta sint ; quid inde efficiatur , certè intelligitis. Eja verò agite , liberales admodùm , de-mus etiam illud Anaxagoræ , inclusum nempè ærem in guttas præ nimio lapidum frigore vertere se , atque immu-tare . verùm quo argumento hinc conficiet subinde fulmi-na generari ? Ni fortè istæc fulmina illa sint incendia , quo-rum causam vestigamus . At si ille adunari calorem velit , qui sic densior factus , inflammetur , ultrò concedo . Ve-rùm enimverò istuc est , quod antea & volebam ego , & vos libens mihi dabatis . Tùm illi : Cur non daremus illa tibi , quæ tu manifestâ ratione efficiebas ? Sed istæc ad li-quidum explorata : jam porrò videamus cætera . Et primò videris tu quidem nobis Democriti sententiam non impro-bare : quippè ab externo frigore adunari calorem ais illis verficulis , quos modò recitasti .

Idque magis , cum bruma riget , quia frigore bruma

Dum furit , ima magis fervescunt viscera montis :

Scilicet externi propulsent frigoris iram .

Tùm ego : Mirum in modum gaudeo , quod meis me verficulis urgetis , sed facile me extricabo . In illis enim poëtam , physicum hîc fingo : poëtæ verò multa licentiùs

Tom. II.

A a

di-

dicunt, quæ quidem licentia physicos non decet, verum, quoniam simulare meum non est, fatendum sanè, quod sentio, quamvis enim huiusmodi incendia ab externo frigore inflammari non concesserim, augeri verò, mihi probabile quidem certè: Tùm illi: At quis sic animum inducat suum, ut in intima terrarum viscera penetrare frigora facilè credat? Quibus ego: Quis? Ille certò, qui terras spiraculis plurimis patere, & suoptè ingenio frigora suscipere planè novit. Tùm illi: Rectè dicis: & sic se res habet. At ego: Ut rem omnem aliquandò planè conficiam, dicam apertè, quod sentio. Et illi, Age, age eloquere tandem. quid diutius nos suspensos tenes? Quibus tùm ego: Dicam equidem, neque vos amplius celabo de sententiâ, quæ dudum mihi hæsit in animo, Vesuvii nimirum in sinu perpetuum ali ignem, quamvis exiguum, ac veluti confopitum, qui simul ac nova, & major materies suffecta est, excitetur, augeatur, efferveat, ac demùm in apertum erumpens creet incendia. Tùm illi: Istuc sanè suspicabamur, & non inverisimile quidem illud, sed age, quo id argumento? Quibus ego: Hoc præcipuè, quod, nisi me fallo, vel ipso igne clarius est: Etenim cum omni ferè anni tempore ex illo fumus, etsi tenuissimus, evaporet, qui ignis index manifestissimus est, ignem inibi contineri perspicuè sequitur. Idipsum videmus in Phlegrâ, in Vulcano, in Ætnâ, cæterisque in montibus, qui magnis interdum incendiis conflagrare perhibentur, è quibus fumus fermè perpetuus, imò in Phlegrâ aquæ etiam effervescunt; quapropter ignem in illis ardere manifestâ conjecturâ consequimur. Hic illi: Assentimur prorsus. Perge porrò. Nisi quid tete tenet, nam nos tardissimè domum proficisci voluptas est. Ego verò: Nihil admodum est, quod me teneat, imò etsi multa essent, quæ me aliò accerferent, illa omnia posteriora ponerem, ut vobis operam darem, Illi verò. Quando igitur tantis nos beneficiis prosequeris; dic quæsumus, quemnam in modum nova semper materies ad nova incendia sufficiatur, & tantâ copiâ, ut abundè suppetat? Tùm ego: Istuc etiam enodare connitar. Ajo igitur illiusmodi materiam, eodem prorsus modo generari, quo veteribus erutis, nova in fodinis metalla procreantur, similia enim cum sint, cur non etiam simili modo progigni dicendum est? Nova verò metalla continuò suffici, atque produci manifestissimis experimentis compertum est. Et sane testem unum, qui instar multorum est, edere satisduco: nimirum Aristotelem, qui testatur videri, vel ipsis oculis in Macedoniæ fodinis aurum manifestò renasci. idipsum

Vesuvii in sinu
perpetuus alitur
ignis.

Nec non in Phlegrâ,
Ætnâ quibus fumus fermè
perpetuus.

Aurum, cæteraque
Metalla in fodinis
renascuntur.

ipsum in aliis etiam exploratum est apertissimè . si ergo nova semper metalla gigni , quamvis longæva , concedere experimento cogimur (& rationi consentaneum etiam est) produci ea pariter , quæ adeò longam non petunt productionem , demus etiam opus est . Producentur autem vel ex concreto terræ humore , vel ex transmutatione mutua elementorum , vel certè ex utroque : atque hinc est cur affatim suppetat : plurimus quippè humor , & plurimam elementa materiam apta sunt suppeditare . Hoc loco illi : Ista tibi etiam concedimus ; quare res planè confecta est . Uno tamen , qui hæret adhuc , nos scrupulo leva , atque exime . Quibus ego : Vestrum est indicare : conniti verò omnibus viribus meum . Tum illi : Quoniam immensam penè materiam mons eructavit , quæ si componeretur in unum , plures sanè Vesuvios efficeret : & tamen de suâ magnitudine non multum imple amisit , totam penè cavernosam Campaniam esse , videtur planè sequi . Tum ego : Plurimas in monte patere cavernas volens , libensque concedo : per illas enim secretos quasi siphones maris aquam attraxit ad sese , hausitque affatim : quam mox ferventem , picæamque revomuit , remisitque iterum in mare . universam verò Campaniam interiùs concavam esse , immensasque sinu continere caveas , nego enim verò , ac pernego ; nonnullos tamen meatus venarum instar extendi , ut per omnem terrarum sinum , verisimile arbitror . Imò illas easdem montis specus novà post concretà materià obduci iterum , atque oppleri mea fert opinio , atque non improbabilis . Istæc autem omnia nobis fierent notiora , si in terrarum abdita lynceis oculis possemus introspicere : Et quid in arcanis illis latens vel agat , vel meditetur Natura , deprehendere . quocirca puto me non abs re dixisse Halieut : I.

Mare sæpè materiam
certiè sufficit
Incendio .

Multa latent homines , solis quæ cognita diis sunt .

Hic tandem illi : Rem totam & acutè , & perspicuè conficisti : nec quidquam est , quod amplius exquiramus . Superest verò , ut tibi gratias agamus quamplurimas , quòd exquisitis cibis , ac scitamenti ventrem , erudit verò quæstione animum refecisti . At tum ego : Imò ipse vobis gratias agam , quòd tanto me honore prosecuti , complexique estis : quæsoque ut vos propediem revisam . illi verò cum assurrexissent , ac rogassent , numquid *Stabias* vellem ? discesserunt .

C A P U T VII.

*Recitatur carmen , cui titulus , Soteria Divo Januario
pro restitutâ salute Regi Catholico .*

CUm à quiete meridianâ ad mensulam sedissem , ut exaratis jam literis diem ascriberem , annuloque ob-
signarem , me ne suspicantem quidem Vellejus oppres-
sit , adolescens perquam lætæ indolis , & mihi simili-
tudine morum vel in paucis charus : cumque hilari
mihi vultu , atque ore blandissimo salutem impertiisset .
Age , inquit , da mihi strenam , & plurimam quidem
illam : Rex noster insperatò convaluit , præsentissimâ ,
ut creditur , Divorum ope . Tùm ego : O suave nun-
cium ! cui , fateor , magna debentur Evangelia . Et
sanè darem , nisi id ante dies quinque jam præsen-
sissem . Tùm ille multâ perculsus admiratione . Quis ,
inquit , tam citò famam prævertit ? Et ego : Cardi-
nalis Præsul , qui mihi significavit Divi Januarii San-
guinem semper hoc anno liquisse miro modo . certissi-
mus quippè hic faustitatis nuncius erat , & Poëtæ
nonne divini ? Cui ego Divo , intra quinque hos
dies , carmen conscripsi , futurum Soteria ; & sanè
tanto calore , atque impetu , ut totum in me Apolli-
nem irruisse credas . illud jam transmissurus eram ad
Cardinalem , epistolamque obsignabam . Tùm ille :
Amabò , inquit , recita illicò , antequam illam signes ,
erit hæc mihi strenna plurima , & gratissima . Tùm ego eo-
dem & loci vestigio , & temporis carmen recitare aggres-
sus sum hoc modo .

D. Januarii Sanguis miraculose
liquefcens .

S O T E R I A

Cum Anathemate

DIVO JANUARIO

Pro restituta salute

R E G I C A T H O L I C O .

AD JACOBUM CANTELMUM

Cardinalem amplissimum Archiepiscopum
Neapolitanum .

Hic ego vos , *Muse , quotquot felicia Tempe
Æmonia , & Pindi quotquot nemora alta tenetis :*
Vos

*Vos quæ Permessi, vos, quæ riguos Aganippes
Incolitis fontes, fortunatosque recessus
Parnassi, Cyrrhaque jugis erratis amœna,
Optarim, Diva, præsentem: nam mihi vestro
Numine opus, dum magna animus tentare cothurno
Heroo, & totum numeris Helicon cingere.
Aggredior magni laudes, decora inclita Regis
Austriaci, & nitidos cantu celebrare triumphos,
Devictasque acies Furiarum, & pestiferam vim,
Præsentem Divæ auxilio, & Pietate secundâ.
Ergo agite, & faciles properate ad grandia cæpta
Pierides, dignumque Deo concedite carmen.*

*Est locus Hesperia in magnâ, quem nomine Averna
Dixerunt Graji, ut perhibent; quia pervia nullis
Alitibus vada cæca, nitroque, & sulphure glauco,
Semper & balituum graveolentibus obsita nimbis.
Horrificis præcincta jugis squallentia torpent
Stagna, nigro limo, calamoque obducta palustri:
Quæ propter tenues campi, rarissima circum
Quos vestit, seque ipsa comis vix induit, arbor.
Nimirum tristi rarefcit languida tabe,
Et terra, & cæli vitio: namque uda mephitis
Pestiferam gremio tellus exhalat ab imo:
Desuper & nebulis borret densissimus aer.
Rupe sub incurvâ, saxisque, & senibus horridâ
Est specus, informisque situ, & caligine cæcâ,
Atque aditu patet angusto, quâ semita mille
Per gyros, flexusque, & præcipites ambages,
Terrarum subter gremium nigra, invia serpens,
Ad Manes Stygios, horrendaque Tartara ducit.
Ex illâ nuper (facti certissima fama)
Quotquot tecta colunt Diræ Cocytia, furvis
Erupere antris visuræ lumina, & auras
Hausturæ superas, ludosque agitare nefandos:
Namque his Eumenides solita spatiarier arvis:
Hic & concilium Stygiis de rebus habere.
Digna quidem infernis, quæ Diris præbeat ora
Otia, & atroces animos ad gaudia flectat.
Hæc & vicina quotquot fumantia Pblegræ
Antra tenent Furia, quæque exhalant pestes
Lethiferas, Aniane, secant tæta flumina: quæque.
Non procul Inarimes per concava, perque caminos
Ardentes habitant, vastusque includit Epopeus.
Nec non, ambusto quas tam de vertice fervens
Intus, & horrendo resonans tonitruoque, boatuque,*

Est

Et portentifero subluens igne, sub auras
 Ructabat nimbo ingenti, rapidaque procellâ
 Vesbius, anguifera venere ad stagna sorores.
 Hic postquam cuncta cohere in gaudia Diræ,
 (Gaudia pròb Superi! quanam furialia possunt
 Pectora percipere, æternoque ululantia luctu)
 Litore in informi liventia propter Averni
 Stagna sedent: mæstisque horrent aspectibus ora.
 Horrescunt angues implexi crinibus, horret
 Lingua, exerta minax, horrescunt sibila colla.
 Sulphurea fumant nares: mirabile dictu,
 Nigrantes spirant nebulas, non aëra: & atra
 Ipsæ etiam famant aures: simul ipsâ mephitim
 Pestiferam latè ora vomunt: gravis halitus auras
 Corruptit, putri prorumpens gutture ab imo.
 Despumant rabie insanâ, & ferventibus iriis
 Pectora: rauca sonans vox detonat: atra furore
 Labra fremunt: palletque cavis frons horrida rugis.

Dum sic horrificæ carpebant otia Diræ
 Propter Avernales undas, lacosque malignos,
 Tùm cætum in medium irrumpens furialis Erinnyis,
 Hac, horrenda tonans, affatur voce sorores:
 Quid vos hic, sociæ, molli torpetis Averno?
 Quid cessatis adhuc, nequicquam lenta trabentes
 Otia? magnanima toto cur pectore curæ
 Deposita? tempus cur hic laceratis inertes?
 Surgite, non bilares fas nunc inducere cætus:
 Non molli indulgere joco, risuque petulco.
 Num quæ res agitur nondum delapsa sub aures
 Est, sociæ, vestras? potuit vosne illa latere?
 Magna quidem, atque ingens: & ni vos fortibus ausis
 Ilicet insurgatis, erit latura ruinam
 Ingentem nobis, Stygiisque penatibus. eheu
 Quam subitò aspicio nascentem crescere pestem!
 O agite, à Diræ, celeresque assurgite in arma:
 Latius & nese diffundat cædite monstrum.
 Principiò facile est surgenti occurrere morbo,
 Qui postquam venas victor se fudit in omnes,
 Non vi, non ullâ poterit superarier arte.

Hac ubi terribili sonitu crudelis Erinnyis
 Verba dedit limphata, metaque exterrita multo,
 Avulsit rabie crinem, labiumque momordit.

Tunc Erebi contra, Noctisque horrenda propago
 Solicito perculsa metu, sic protinus ore
 Infit Tartareo: Tanti quæ causa doloris?

Eja

Eja age, fave soror, *quenam* molimine tanto
Res agitur? *Toto* num *Pax* componitur *Orbe*?
Hec! *invisa* diu *mibi* *Pax*, *invisaque* *cunctis*
Manibus, & *rebus* semper *Pax*, *invida* *nostris*!
Credo equidem: nam *nulla* potest *maiore* *ruina*
Res *Erebi* *quassare* *domus*, atque *infera* *Regna*.
Anne, soror, fallit mea me *sententia*? fallat
O *utinam*! *quantum* foret *hic* *optabilis* *error*!

Tum *gemitus* imo *ducens* de *pectore* *Erinnys*,
Haud equidem, soror *Alecto*, (*responderat* *olli*
Pro *cunctis* *hac* *una* *loquens*) *haud* *falleris*, *inquit*.
Jam *jam* de *cælo*, *curru* *subvecta* *superbo*,
In *terras* *veniet* *Pax* *amula*: *jamque* *sonoro*
Applaudunt *plausu* *populi*: *jamque* *alta* *trophæa*
Instruere, & *festas* *meditantur* *ducere* *pompas*.
Et *ni* *se* *totis* *opponas* *viribus* *Orci*
Regnator: *ni* *tota* *ruat* *Plutania* *pubes*
Agminibus *densis* *in* *prælia*: *ni* *simul* *ipsæ*
Instruimus *contra* *fraudes*, *totumque* *ciemus*
E *penitis* *Acherontis* *vadis*, *proh*! *quanta* *ruina*;
Et *quantus* *Diri* *tactus*, *cladesque* *funera* *est*.

His *dictis* *animi* *Dirarum*, & *pectora* *magis*
Exarsere *odiis*: *Furiis* *furor* *additus* *ipsis*.
Et *stimulis* *præceps* *rabies*, *ceu* *flamine* *flamma*,
Irritata *novis*, *mixtim* *fremunt* *effera* *turba*,
Murmureque, *strepituque*, & *Tartareo* *ululatu*.
Immani *clamore* *sonant* *circum* *undique* *Averna*.
Et *nigra* *in* *cælum* *consurgunt* *sumida* *nube*.
Atque *arva*, *atque* *lacus*, *collesque* *ardescere* *visti*.
Ceu *cum* *nimbiferi* *turbarunt* *æquora* *venti*,
Inque *adversa* *ruunt* *flantes* *Corique*, *Notique*
Tum *flabris* *commota* *fremunt* *vada*, *pulsaque* *plangunt*
Littora: *collis* & *flattibus* *alsa* *reclamant*
Latè *saxa*: *specus* *Tritonum* *regna* *boatæ*
Responsant *rauco*, & *penitis* *sonat* *unda* *cavernis*.
Canentes *surgunt* *spuma*, *rupeisque* *laceffunt*
littibus, & *cælum* *nimbosâ* *aspergine* *pulsant*.

Mox *ubi* *tantisper* *Furiarum* *immane* *resedit*
Murmur, & *in* *primo* *rabies* *egesta* *furor* *est*,
Concilio *in* *medio* *consurgens* *igneâ* *vulva*
Fumifico, *caput* *angustis* *horrenda* *capillis*,
Rugosis, & *scæda* *genis*, *turpissima* *mammæ*,
Et *putri* *macie*, & *discincto* *sordida* *amictu*.
Audaci *socias* *affatur* *voce* *Megara*,
Sic *ingressa*; *Deæ* *suspensis* *auribus* *atræ*

Atten-

192 ÆSTATUM SURRENTINARUM

*Attendant: vada pressa silent stagnantis Averni;
Et strepitu concussa prius nemora alta quiescunt:*

*Ne, socia, dubitate: animos revocate priores,
Et certam palmæ spem sumite: Dis modd cæptis
Annuat, & nostris Parca conatibus adsint.*

*Rem magnam concepi animo, ingentemque sorores:
Quæ nullo sudore ferat, discrimine nullo
Egregiam nobis palmam, prorsusque timore
Eximat, & dubiis det rebus certa salutem:
Haud multis opus est: non & tentare pericla
Ingenti rerum nisu stat plurima: quando
Unius ferri poterit victoria fato.*

*Unum ego corripiam secura: dabit caput unum
Quod non mille darent pugna, & discrimina mille.*

*His dictis erecti animi, pressasque parumper
Est dolor, & sævi rabies lenita furoris.*

*Mox omnes noscendi avidæ: Quisnam ille, reposcant,
Quo solo extincto possunt tot damna repelli?*

*Ollis Eumenidum tum sic teterrima, rauco
Obstrepat ore: Animos, mentemque advertite, tantum*

*Unus qui valeat nobis avertere casum,
Hesperia Rex est, hoc uno in cardine nixa
Versatur rerum moles, hic substat Orbem:*

*Hic magnis regit auspiciis, hic spem fovet omnem
Imperii: hic solus pacis, belli arbiter hic est.*

*Proles nulla Viro, terras fulcire labantes
Quæ possit, quæ regna metu tot liberet, & quæ
Nascentes dirimat lites, sedetque tumultus.*

*Ergo hic si nostris tollatur fraudibus unus
Quot lites, quot bella omni nascentur in Orbe?*

*Et quot erunt motus populorum, atrique tumultus,
Et rixa, & cædes, exoptandaque rapina?*

*Sic quæ magnifico properat descendere curru
Pax, iterum in cælum refugo pede pulsa redibit.*

*Sic stabit res nostra, Stygis sic regna manebunt
Inconcussa, nec ullum unquam casura per ævum.*

*Hæc dedit exultans animo furiosæ Megara;
Et dictis plausere Deæ, infandosque dederunt
Clamores: cunctæque effusa in gaudia, festos
Innectunt sine lege choros, incondita iactant
Carmina Tartareo ritu: stridentque, ululantque.*

*At non ipsa dolis visa est gaudere repertis
Tisiphone: verum dejecto plurima vultu*

*Mente agitat dubia, & tandem sic perstrepat ore:
Magna quidem meditata, soror, quæq; illicit essent;*

Haud

*Haud equidem inficior, rebus latura salutem:
Sed quàm difficilis factu res ista? parasti
Sic tu mente? quis hæc tantarum exordia rerum;
Dic age, perficiet? Regemne invadere Iberum
Posse putas? strattaque audes comprehendere fraude?
Falleris, haud tantum nostris conceditur ausis,
Hic amor est superùm, cunctorum hic unica Divùm
Cura est: huic totus, quis credat? militat æther,
Hunc Pietas, hunc rara Fides, hunc protegit omnis
Virtutum stipata cohors: hunc sancta tuetur
Religio Romana: sacris & sustinet armis,
Hunc tot vota, precesque fovent, fovet Hostia: sacras
Plurima quæ semper Superis mactatur ad aras.
I nunc, & tantum, si fas, caput impete; frustra
Austriacum in Regem fraudes, frustra arma parantur;
Tum sic audaci respondens voce Megæra
Ingreditur: Tu mente, soror, mesissima semper
Concipis, & tristi perturbas omine cæpta,
I, precor: atque metus hos decoque: sola quiesce:
Mecum erit iste labor, quidquid tentare licebit,
Protinus aggrediar: nihil &, nihil ipsa relinquam
Intentatum, illum quo perdere posse putabo.
Una omnes impendam artes, cuncta una movebo.
Opponant se Dii, obset mibi Juppiter, esto.
An Superos hæc cura tenet? teneat, mibi certum est
Cuncta ciere, dolos ordiri, & nectere fraudes.
Quid tentasse nocet? nonnunquam audacia rebus
Profuit extremis, & quantum fortiter ausit,
Tantum quisque potest. Nec plura effata: repente
Concilio è medio se subtrahit, & cita gressu
Speluncam subit horrendam, penitusque repositum.
Præcipitat terræ in gremium; atq; Achéronis sub imo est:*

*Est Erebi limen juxta, stygiamque paludem
Immani squalore locus deformis, & bornens
Aspectu, putore gravis, canoque liquenti
Sordidus, & nebulis semper fumantibus ater.
Hic tristes habitant morbi, febresque malignæ,
Hic tabes, hic dira phthisis, maciesque, luesque,
Atque Elephas, scabiesque furens, rigidaq; podagra:
Ulceraque, choleraque, & non toleranda nephritis.
Hic etiam rabiosa, padens stat Syphilis, asthma
Stat grave, stant vomica, stranguria, cæca phrenesis,
Ischias, & varix, cunctorum & maxima Pestis.
Hæc ubi se celeri vexit pede sæva Megæra,
Illicet ad sese Febrim vocat, una tot inter*

Tom. II.

Bb

Est.

Est hac visa potens fraudi servire nocenti.
 Principid namque illa levis contemnitur: at se
 Per venas postquàm diffadis subdola, nullis
 Herbarum saccis, gemmarum nectare nullo,
 Nec docti poteris depelli Pæonis arte.
 Haud mora: Tartareo Febris saturata veneno
 Advolat accita, & quæ sint mandata reposcit.
 Tùm sic illa: Tibi nîsu stat protinûs acri
 Magnum opus arripere: atque animis audacibus illud
 Perficere extemplò: fraudi mora ne levis obsit.
 Eja age, & Hesperium confestim corripe Regem:
 Atque venenata corpus totum infice flammâ,
 Et pereat fac ille priûs, quàm sentias Orbis
 Decubuisse, tenes? sunt hac mandata tremendi
 Ditis, & Eumenidum cætus hoc præcipit omnis:
 Dixerat, actutum Ditis præcepta faceßens
 Febris acuta volat, rapidoque per aëra cursu
 Fertur in Hesperiam: quâque irrui, inficit auras
 Afflata; spargit virus, succendit & ignem.
 Ut venit, præcelsa petit palatia, & intus
 Irrumpens animosa, subit regale cubile,
 Invisa excubiis: regisque jacentia membra
 Occupat, insinuans sese per viscera: & imis
 Sæva latet fibris, & cæco perfurit igne.

Magnus at interea Divus, tutela paternâ
 Cui data Parthenopes, Regnique, & Regis: abana
 Quique suo, vel ut arce tegit, munitque Cruore,
 Tota syderio despectans vertice Olympi,
 Haud equidem tantum Furiis licuisse malignis,
 Equâ mento tulit: curaque baud immemor, altum
 Sic supplex Regem alloquitur Divûmque, hominumq;
 Ne patere, ò cæli, terræque æterna Potestas?
 Quique Stygem ditione premis, Manesque superbos:
 Et morbos nutu, & pestes dispergis: & ipsam
 Indomitam frenas mortem, cunctisque benigno
 Numine largiris vitam mortalibus agris:
 Ne patere, ut tibi dilectum caput, omnibus & Diis;
 Exinctus cadat Eumenidum rabieque, doloque:
 Una & Pax illo pereat, spesque unica Mundi.
 Hic etenim, scis, summe Pater, hic manimas ille
 Est Atlas, geminos humero qui sublinet Orbes:
 Mente regit, fovet auspiciis, virtute tuetur,
 Si ruat, ab! casura remove, quæ protinûs illo
 Exincto, Mundi totius vasta sequetur,
 Tot Regnis unâ, & populis lacrymanda ruina?

Per-

Permissis quæ pugna foret contraria rebus :
 Tempestas quæ sæda ageret terramque , fretumque
 Jam chaos horrendum video : jamque omnia mixtim
 Involve : atque uno jam jam ruere omnia fato
 Ne patere id , Genitor , vivat tibi Carolus : illo
 Tot vivant populi , tot stent & sospite Regna .
 Hic magnam , Pater ; ab ? moveant tete ista , Latina
 Est Fidei columen : subnititur omnis in illo
 Religio : viresque illo , decus accipit illo .
 Illo & sub geminos sese auspice detulit Orbes :
 Regna tot , & populos victrix sibi subdidit , & tot
 Cardine terrarum defixit utroque trophæa ,
 Quæ Sol perpetuo surgit , quaque occidit igne .
 Legibus hic , hic armis terra , pelagoque tuetur
 Antiquos Patrum ritus , & sacra : superbam
 Hæresim hic , Strygiis & portentosa cavernis
 Monstra domas semper sargentia : vindicas aris
 Hic decus , & Latia tutatur jura Tiara .
 Ergo hic Dirarum pereat si fraude , maligna
 Correptas febris , quantam (Pater optime , talem
 O precor , d' prohibe casum , & succurre cadenti)
 Religio cladem accipiet ? quot monstra repente
 Assurgent ? qui squalor erit , qui luctus in aris ?
 Qui se sacra super tarbo diffundet ? & atra
 Quot tenebræ incumbent Mundo ? quot damna sequentur ?
 Quantis sese animis , quanta sese efferet ira
 Hæresis ? d' quantum rursus limphata per Orbem
 Excurret , litesque serens , & tristia bella !
 Ergo age , Dive , precor , Mundi miserere labantis ,
 Et Fidei miserere tuæ , non hic Pater uno
 Austriaco de Rege agitur : sed vertitur omnis
 Hic Fidei , Mundique salus ; quæ tota salute
 Pendet ab illius : tantoque in cardine nixa est .
 Fac igitur multos Mundo Rex Carolus annos ,
 Et multos Fidei vivat : pulchraque parentem
 Fac jam prole virum : quæ spes exsuscitet Orbis ,
 Quæ tot Regna meta , tot gentes eximat ortu ,
 Quem tantæ petiere preces , vota omnia Mundi .
 Vix Divus finem imposuit , cum voce benigna
 Sic contra affatur Genitor , qui cuncta gubernat :
 Fata hominum , atque ~~monstris~~ ~~vicem~~ ~~largitur~~ , & aufert .
 Pone animis hunc , Dive , metum : mea maxima cura
 Carolus : atque illo non est mihi gratior alter .
 Multa viri virtus , pietas mihi nota , pudici
 Et mores , & rara Fides , & multus avitæ

*Religionis amor : sacrorum & cura meorum .
Cuncta avibus sat digna suis : stant certa nepotum
Fata : stat & vitæ cursus longissimus illi .
Et quoniam tutela tibi data Regis , amicam
I , ser opem ; nostrasque vices tu Deus obito :*

*Dixerat , imperio Divus parere Tonantis
Protinus aggreditur : volucrique similis Euro
Æthera corripuit cursu , camposque nitentes
Dissecat : atque Orbes nunc hos , nunc præterit illos :
Astraque nunc hæc , & nunc illa nitore laceffit ,
Jam propior terris ibat , mirabile visu ,
Continud flammæ , & vasta incendia pressit
Vesbius in sese , tacitoque obmutuit ore .
Scilicet adventum Divi testatus , & atras
Ipsa etiam flammæ tenuit , fumumque malignum ;
Atque vaporantem compressit Phlegra mephitis .
Nec Furia caruere metu : nam falgor ab alto
Ut Deus cælo fulsit vicinus : & omnem ,
Discussa ætæsum nube , illustravit Avernum ;
Confestim cæcâ pulsa formidine Diræ ,
Non ausæ aspectum Divi tolerare tremendum ,
Terribiles nec ferre minas , & verba : repente
Rugitu immani fugiunt : mixtimque per antrum
Irrumpunt pavida , penitoque abduntur in Orco ;
Victor at ille Febrim vocat ad se , & talibus orsus ,
Increpat : illa tremens vix sustinet ora minantis .*

*Ergone tu tantum potuisti , pessima , crimen
Audere ? & Regem quo non est charior alter
Cælicolis , quo nec terris est sanctior alter ,
Corripere , & dirâ confestim perdere peste ?
Scilicet , ut totum quateres à cardine Mundum ;
Versares ut sacra ? aleres ut & impia bella ?
Ut face Taniaræ , Furiis & agentibus ipsis .
Omnia corriperes , misceres omnia luctu ?
Improba tete ego : sed præstat depellere pestem
Corpore ab ægroto , charosque mederier artus .
I præceptis fera sæva , nigris & te conde sub umbris :
Et Regem incolumen , purgataque membra relinque .
Attentato læs aliis mihi , diræ : facesse .*

*Nec mora , præcipitas regali è corpore Ebris :
Seque loca stygio pavitantque , tremensque recondit ,
Siderio tumore foveat languentia membra
Divinus Chiron : certamque inducit in artus
Temperiem , solidat nervos , priscumque vigorem
Restituit : centumque babilæ confirmat in annos .*

Hæc

*Hac ubi, continuè, tenuis velut aura, suprema :
Sese agit in sedes : diumque relinquit odorem
Atque implet totum divina luce cubile.*

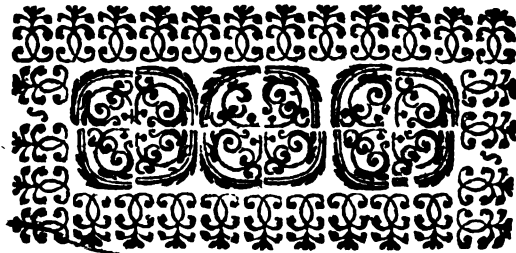
*Hac dum diversa penitus regione geruntur ;
Crysallo in gemina, Sanguis servatus ab illo
Integer, illibatus, & igne rubentior ipso,
Tempore, quo sacro Divi de Corpore fluxit ;
Mira Fides, sensim visus mollescere ad instar
Roris purpurei : nimirum lata canebat,
Parthenope, cruor ille tibi divinus ; amicam
Nam tibi, si liquidus, pacem, & felicia : durus
Si rigeat, mala portendit : venturaque bella.
Gaude, optata tibi nunc concinit. En citus alto
Nuncius ut properes : Zephyrus, nec fallor, & ille est.
Et festivus adest, oleaque insignis Ibera.
Nosco omen, tibi lata refert, & grandia ad aures,
Parthenope, viden', ut placidis se debebat alis ?
Ut blando niteat vultu ? at mollissima spires
Gaudia ? roriferis ut perflet leniter auris ?
Lætitiâ, viden', utque oculi, ut letum exiliat cor :
Audin', at creptum futo tibi nunciter adunum
Rectorem Hesperia : ut presenti Namine Divi
Illius accepit, cui stat tua cura, salutem ?
Audin', ut ore canat lato, quod & omnis in illo
Spes Mundo, pax alma, quiesque optata revixit ?
O Superi, vos quanta Polo nunc gaudia ab alto,
Lætitiâ quantam toti demittitis Orbi !
Tuque vel in primis. JANUARI Maxime, nostram
Hanc qui Parthenopen, regemque, & regna tueris :
Quique manu forti Furias, & Tartara frangis,
Pessiferamque læem, atque incendia vasta coerces :
Quas igitur nunc, Divo, tibi pro munere tanto.
Quas meritas totoreferemus pectore grates ?
Haud equidem, quamquam cupimus, persolvere dignas
Possumus : exsuperant nostras tua munera vires :
Exsuperant animos, & vota, referre negatum
Si nobis tibi, Dive, pares, has accipe, cuncti
Quas humiles agimus : vultu & dignare benigno ;
Et quoniam, tu, Dive, potes, age, grandia coepit
Perfice : & optatam Regi, Regnoque, precamur,
Da Prolem ~~augustinam~~, da Pacem, & gaudia terris :
O age, totius tandem spes erige Mundi.
Interea accepti memores monumenta favoris,
Hac tibi Parthenia referent donaria Musa :
Hesperium Pario servatum in marmore Regem ;*

Et

*Et Prolem juxta insculpam, qui parvulus ore,
Atque oculis magnum referat, gestuque Parentem:
Quæ Puerum blandis foveant amplexibus, addam
Spem latam, Pacem tranquillam, & Gaudia blanda:
Atque hæc in niveo describam carmina saxo:*

*Insuperata salus Hispano reddita Regi,
Et Proles concessa viro, securaque tantis
Parta quies populis, & tot spes addita Regnis;
Et data Pax terris, & Gaudia gentibus, unus
Hoc tantum perfecit opus JANUARIUS Orbi.*

Vix recitaveram, cum Vellejus: Beasti me, inquit, carmine tam sonoro, tam nitido, calebas tu certe quidem: nec fanè scio an alias majore te Phœbus æstro agitaverit. Verùm enim verò opportunissimè factum, ne erga Pientissimum Regem, & cui familia nostra universa plurimum debet, in nobis officium desideraretur: inque communi urbis lætitiâ, ac plausu nostra tantum fora silerent, quocircà gratias ago, & si possem habere etiam vellem, quod in totius Orbis gaudiis, atque acclamationibus, nostræ etiam lætitiæ tam insigne argumentum protulisti, quæloque, ut in lucem edas: spero enim fore, ut exciperetur animis lubentissimis. Tum ego: Faciam, si in hanc etiam sententiam ibit Cardinalis: cujus ego judicium, atque auctoritatem magni facio. Hæc cum dixissem, affurreximus, mox illum in cubiculum induco, ut tantisper quiesceret, ipse ad domestica ministeria me confero.

Aloysius

**Aloysius Albertinus Præpositus Provin-
cialis Soc. Jesu in Regno Neapolitano.**

Cum librum, cui titulus est, *Æstates Surrentinae Nicolai Parthenii Giannettassi è Soc. Jesu*, aliquot ejusdem Societatis Jesu Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint; Nos potestate nobis factâ ab Adm. Rev. Patre Nostro Thyrso Gonzalez Præposito Generali, typis mandari concedimus, si jis videbitur, ad quos editio librorum spectat. Datum Neapoli die 23. Julii 1696.

Aloysius Albertinus.

*Dominus Canonicus D. Antonius Matina videat, & in scrip-
ptis referat die 4. Augusti 1696.*

Joannes Andreas Siliquinus Vic. Gen.

D. Januarius de Auria Canonicus Deputatus.

EMINENTISSIME DOMINE.

Surrentinæ Æstates P. Nicolai Parthenii è S. J. quia præceptorum moralium ditantur frugibus, ac eruditionis, eloquentiæque vernant floribus, plusquam autumnalem Legentium animis doctrinæ, & sapientiæ promittere videntur ubertatem. Calor enim in his Æstatibus vitali minimè incommodat, sed maledicentiæ, ac invidiæ exterminat hyemes, Scriptoribus quandoque molestas. Opus igitur egregium, ac Surrentinum, quod Sirenum labor meritò dici posset, magisque à me admiratum, quam recensitum, typis destinandum censeo, ut multiplici editione auctum, in publicam Literatorum cedere valeat utilitatem, Neap. die 25. Septembris 1696.

Eminentissimæ Dominationis Tuæ

Additissimus, & Humillimus Famulus Canonicus Antonius Matina.

Attenta superscripta relatione Domini Canonici Revisoris, quod potest imprimi, Imprimatur, die 3. Octobris 1696.

Joannes Andreas Siliquinus Vic. Gen.

D. Januarius de Auria Canonicus Deputatus.

ECCEL.

ECCELLENTISSIMO SIGNORE :

Giacomo Raillard supplicando espone à V.E. come deve dare alle stampe un libro intitolato : *Æstates Sur-rentina Nicolai Parthenii Giannettasii S.J.* Per tanto prega la sua benignità à commetterne la revisione per la solita licenza, e l'haverà à gratia da V.E. ut Deus.

Attenta relatione Spectabilis Regentis D. Januarii Andreas Regii Collateralis Consiliarii, liceat imprimere, & in publicatione servetur Regia Pragmatica.

Gascon Reg. Andreas R. Andreassi R.

